

SANNA PALO

JÄRJESTÄYTYNEET RIKOLLISRYHMÄT
JA RIKOSVASTUU

Yliopistollinen väitöskirja, joka
Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian luentosalissa PIV
lauantaina 30. päivänä tammikuuta 2010 kello 10.

Helsinki 2010

JÄRJESTÄYTYNEET RIKOLLISRYHMÄT
JA
RIKOSVASTUU

Sanna Palo

JÄRJESTÄYTYNEET RIKOLLISRYHMÄT
JA
RIKOSVASTUU

FORUM IURIS

HELSINGIN YLIOPISTON OIKEUSTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN JULKAISUT

HELSINKI 2010

Oikeustieteellinen tiedekunta, PL 4, 00014 Helsingin yliopisto

Fax: (09) 191 22152

e-mail: forum-iuris@helsinki.fi

<http://www.helsinki.fi/oik/tdk>

Copyright © 2010 Sanna Palo ja Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

ISBN 978-952-10-5535-5 (nid.)

ISBN 978-952-10-5536-2 (PDF) Saatavilla osoitteessa <http://ethesis.helsinki.fi/>

ISSN 1456-824X

Helsinki 2010

Yliopistopaino

Sisällys

ESIPUHE.....	XI
LYHENTEET	XV
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Rakenne ja pääasiallinen sisältö.....	1
1.2 Aiheen rajauksia	10
1.3 Tutkimuksen menetelmät	14
1.4 Lähdeaineistosta	17
2 RIKOLLISUUDEN ORGANISOITUMISKEHITYS	23
2.1 Järjestäytyneen rikollisuuden perinteisiä ilmenemismuotoja.....	23
2.2 Järjestäytyneen rikollisuuden nykyistä tilaa ja tulevaisuuden uhkakuvia koskevia näkemyksiä.....	26
2.2.1 Euroopan unionin uhka-arvio.....	27
2.2.2 Yhdistyneet kansakunnat	31
2.2.3 Sisäisen turvallisuuden ohjelma.....	34
2.2.4 Keskusrikospoliisi	35
2.2.5 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista selvittänyt asiantuntijatyöryhmä	37
2.3 Kriminologisen tutkimuksen näkökulmia järjestäytyneeseen rikollisuuteen.....	39
2.4 Johtopäätöksiä	48
2.4.1 Johtopäätöksiä järjestäytyneestä rikollisuudesta koskevista tilannearvioista ja uhkakuvista	48
2.4.2 Tutkimuksen lähtökohdiksi omaksuttuja näkemyksiä järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteistä	57
2.5 Lähi-ilmiöitä.....	61
2.6 Järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteitä rikosoikeuden näkökulmasta	67
3 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN VASTAISESTA SÄÄNTELYSTÄ	73
3.1 Kansainvälinen yhteistoiminta järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi.....	73
3.1.1 Yhdistyneet kansakunnat	77

3.1.2	Euroopan neuvosto.....	78
3.1.3	Euroopan unioni	79
3.1.4	Kansallisen kansainvälisen rikosoikeuden vuorovaikutteisuudesta	82
3.1.5	EU:n sääntelyn vaikutuksista oikeuslähdeoppiin ja laintulkintaan	101
3.2	Oikeusvertaileva katsaus	111
3.2.1	Yhdysvallat	112
3.2.2	Ruotsi.....	115
3.2.3	Saksa.....	118
3.3	Sääntelystä ja sen kehitysvaiheista Suomessa	119
3.4	Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn justifikaatiosta.....	123
3.5	Tekorikosoikeus ja tekijäkeskeinen rikostorjunta: konfliktin aineksia?.....	146

4 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN

	RIKOSOIKEUDELLINEN MÄÄRITTELY	151
4.1	Kansainväliset määritelmät	153
4.2	Rikoslakiin sisältyvät rikollisryhmän määritelmät	161
4.2.1	Rikoslain 17 luvun 1 a §:n määritelmä	162
4.2.1.1	Koko.....	163
4.2.1.2	Pysyvyys.....	166
4.2.1.3	Rakenteellinen jäsenyys.....	167
4.2.1.4	Yhteistuumaisuus	172
4.2.1.5	Vakavien rikosten tekemistä koskeva tarkoitus	173
4.2.2	Rangaistuksen koventamisperusteeseen liittyvä määritelmä (liigoittumisperuste).....	175
4.2.3	Rikosten kvalifointiperusteisiin liittyvät määritelmät.....	182
4.2.3.1	Törkeät huumausainerikokset	183
4.2.3.1.1	Törkeä huumausainerikos	183
4.2.3.1.2	Törkeä huumausainerikoksen edistäminen.....	187
4.2.3.2	Törkeä dopingrikos	189
4.2.3.3	Törkeä alkoholirikos	190
4.2.3.4	Törkeä ihmiskauppa	190
4.2.3.5	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	191
4.2.3.6	Törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen.....	191
4.2.3.7	Törkeä tulliselvitysrikos.....	192
4.2.3.8	Kvalifointiperusteisiin liittyvien rikollisryhmän määritelmien arviointia	192

4.3	Johtopäätöksiä rikollisryhmän määritelmistä ja niiden soveltamisesta	194
4.3.1	Rikollisryhmän määritelmä ja tahallisuusvaatimus: näyttökysymyksiä.....	204
4.4	Rikollisryhmän määritelmästä de lege ferenda.....	212
4.5	Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenet ja johtaja.....	231
5	JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN TOIMINTA- EDELLYTYSTEN RAKENTAMISEN NÄKÖKULMA	239
5.1	Voimassaoleva sääntely: järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen (RL 17:1 a)	240
5.1.1	Säännöksen taustaa	240
5.1.2	Osallistumistavat	242
5.1.2.1	Ryhmän perustaminen tai organisoiminen taikka henkilöiden värväminen sitä varten	247
5.1.2.2	Ryhmän varustaminen räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai muilla vaarallisilla esineillä.....	250
5.1.2.3	Koulutuksen järjestäminen rikollisryhmälle rikollista toimintaa varten	250
5.1.2.4	Toimitilojen, kulkuvälineiden tai muiden tärkeiden välineiden järjestäminen rikollisryhmälle	251
5.1.2.5	Varojen antaminen tai kerääminen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi	252
5.1.2.6	Ryhmän tärkeiden taloudellisten asioiden hoitaminen tai ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeiden taloudellisten tai oikeudellisten neuvojen antaminen	254
5.1.2.7	Ryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen edistäminen aktiivisesti muulla olennaisella tavalla	255
5.1.3	Osallistumisen kohde (vaatimus osallistumisen liittymisestä ryhmän rikolliseen toimintaan)	258
5.1.4	Aksessorisuusvaatimuksesta.....	261
5.1.5	Kuinka monta kertaa osallistumisrikokseen voi syyllistyä – miten paljon osallistumista yhteen osallistumisrikokseen voi sisältyä?	266
5.2	Arviointia	268
5.2.1	Soveltamiskäytännöstä	268
5.2.2	Osallistumisrikoksen luonteesta	273
5.2.2.1	Säännöksen suhde valmisteluun	276
5.2.2.2	Säännöksen suhde avunantoon	277

5.2.3	Osallistumisrikos ja ryhmän puitteissa tehty yksittäinen rikos: konkurrenssikysymyksiä	281
5.2.4	Rikollisryhmän jäsenet.....	290
5.2.5	Rikollisryhmän johtaja.....	292
6	RIKOLLISRYHMÄN TOIMINNASSA TEHTYJEN YKSITTÄISTEN RIKOSTEN NÄKÖKULMA	297
6.1	Osallisuus.....	298
6.1.1	Osallisuuden määrittelyn peruskysymyksiä	302
6.1.1.1	Yhtenäis- ja erillisvastuu.....	302
6.1.1.2	Objektiiviset ja subjektiiviset seikat osallisuuden määrittelyssä	305
6.1.2	Osallisaseman määräytymisestä voimassaolevan rikoslain mukaan	307
6.1.3	Rikollisryhmän jäsenten osallisuusasemaan liittyviä johtopäätöksiä	318
6.1.3.1	Rikoksen täytäntöönpanotoimiin osallistuneet jäsenet.....	318
6.1.3.2	Rikollisryhmän jäsenet, jotka eivät ole osallistuneet rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen	320
6.1.3.3	Rikollisryhmän johtaja.....	331
6.2	Passiivisena pysytteleviä jäseniä ja rikosentekijöitä suosivia tahoja koskevia vastuuperusteita	341
6.3	Teon törkeysarviointi: rikollisryhmään kuulumisen kvalifioimassa rikoksen perustunnusmerkistöt törkeäksi	345
6.4	Rangaistuksen määräämiseen liittyviä erityiskysymyksiä.....	349
6.4.1	Rangaistuksen koventamisperusteena rikoksen tekeminen rikollisryhmän jäsenenä	349
6.4.1.1	Keneen koventamisperustetta voidaan soveltaa?	350
6.4.1.2	Rikos ja sen yhteys rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen	351
6.4.1.3	Johtopäätöksiä RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisesta rangaistuksen koventamisperusteesta ja sen soveltamisesta.....	355
6.4.2	Rangaistuksen määräämisestä osallisuuden rajatapauksissa ...	366
6.5	Kaksoiskvalifioinnin kieltö.....	368
6.6	Ryhmän johtajan käskyn vaikutus ryhmän jäsenten rangaistusvastuuseen	371

7	POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	379
7.1	Rikosoikeuden muutoksesta ja fragmentoitumisesta	379
7.2	Sääntelyn kehittämistarpeista	388
7.2.1	Sääntelyn selkeyttämiseen ja sisäisen johdonmukaisuuden parantamiseen liittyvät kehittämistarpeet	391
7.2.2	Rikollisryhmien jäsenet ja rikosvastuu.....	392
7.2.3	Rikollisryhmän johtajan vastuun terävöittäminen	396
7.3	Loppusanat.....	398
	 LÄHTEET	 401
	Kirjallisuus, artikkelit ja muut kirjoitukset	401
	Tuomioita	417
	Säädösvalmisteluun liittyviä asiakirjoja	420
	Kansainväliset sopimukset, muu kansainvälinen sääntely ja toimintasuunnitelmat	423
	Viranomaisasiakirjoja	426
	Lehtiartikkelit yms.	427
	 YHTEENVETO TUTKIMUSAINEISTOON KUULUVISTA TUOMIOISTA.....	 429
	 ASIASANAHAKEMISTO.....	 435
	ENGLISH SUMMARY	439

Esipuhe

Ajatus jatko-opinnoista oli kypsynyt mielessäni jo pidempään, ja olin vähitellen suorittanut jatko-opintojen osia kuten seminaareja. Tutkimusprojektini käynnistyi konkreettisemmin vuonna 2007, kun olin saanut hahmoteltua mielessäni aiheen, jonka koin innostavaksi ja tärkeäksi. Aiheeni valinnan taustalla vaikutti mitä suurimmassa määrin se, että työpaikkanani on vuodesta 2000 lähtien ollut keskusrikospoliisi, joka Suomessa toimii järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan erikoisyksikkönä. Koin itse järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan sovellettavan lainsäädäntökokonaisuuden jokseenkin vaikeasti hahmottuvaksi ja halusin perehtyä asioihin tarkemmin. Jälkikäteen voin todeta, että ei ihme, että sääntelykokonaisuus tuntui aikanaan sekavalta, koska sitä se todella onkin. Toivottavasti tekemäni työ olisi nyt muille hyödyksi sääntelyn kokonaiskuvan hahmottamisessa ja soveltamisessa.

Täysipäiväisen työn ohella tutkimustyölle on vaikeaa, tai paremminkin mahdotonta, löytää aikaa. Kesällä 2007 aiheen työstämiseen vihdoinkin tuntui jäävän riittävästi aikaa ja energiaa, kun jäin työstäni keskusrikospoliisista perhevapaille. Lopullisen innostuksen ryhtymiselle tähän urakkaan, jonka suuruusluokkaa en – ehkä onneksi – osannut etukäteen täysin mieltää, antoi kollegani Marko Viitasen väittelemisen poliisin tekemistä rikoksista syksyllä 2007.

Työnohjaajanani toimineen professori Raimo Lahden rohkaiseva ja innostava suhtautuminen tutkimustyöhöni sen eri vaiheissa on ollut minulle valtavan tärkeää ja oikeastaan jopa sen välttämätön edellytys. Varmaankin jokaisessa pitkässä ja haastavassa projektissa tulee vaiheita, jolloin oma luottamus asioiden etenemiseen horjuu. Näissäkin vaiheissa olen voinut jatkaa työtäni luottavaisin mielin, kun olen tiennyt, miten mittava kokemus työnohjaajallani on väitöskirjatutkimusten menestyksellisestä ohjaamisesta. Työnohjaajallani Raimo Lahdella on aina riittänyt aikaa kiireettömille yhteisille keskusteluille. Keskusteluissamme hän on nostanut esille jatkuvasti uusia näkökulmia, joista tutkimusaiheeni oli erityisen hyödyllistä tarkastella, ja kannustanut työssä eteenpäin. Varsinkin varhaisessa vaiheessa yhteistyötämme sain oppia, että saapuessani työnohjauskusteluun minun on syytä pysäköidä auto suhteellisen lähelle yliopistoa ja ottaa mukaan riittävästi tukevia kasseja, sillä työnohjaajallani oli minua varten aina koottuna kassikaupalla hyödyllistä kirjallisuutta. Työnohjaajani tietämys ja avustaminen omia voimiaan säästelemättä myös tutkimushankkeeseeni liittyvissä hyvin käytännöllisissä, mutta tärkeissä asioissa on helpottanut urakkaani merkittävästi ja tehnyt sen miellyttäväksi.

Työn loppuvaiheissa olen saanut käydä tärkeitä keskusteluja työni esitarkastajiksi lupautuneiden dosentti, OTT, VT Jussi Matikkalan ja professori (mvs.), OTT, VT Sakari Melanderin kanssa. Heille molemmille olen erittäin kiitollinen työni lukemiseen ja yhteisiin keskusteluihin käytetystä ajasta ja palautteesta, joka on auttanut kehittämään työtäni.

Suuri kiitos tähän työhön ryhtymisestä ja sen loppuun saattamisesta kuuluu myös keskusrikospoliisin päällikölle, poliisineuvos Rauno Rannalle, joka on omalla määrätietoisella suhtautumisellaan ja toiminnallaan kannustanut virastonsa virkamiehiä oman ammattitaidon jatkuvaan kehittämiseen. Kun poliisineuvos ilmaantui rikosoikeuden jatko-opintoseminaariin, jossa esittelin tutkimushankettani sen hyvin varhaisessa vaiheessa, päätin mielessäni, että periksi ei enää anneta, vaan tämä työ saatetaan kunnialliseen loppuun. Viraston suhtautuminen esimerkiksi tutkimuslupa-asiaani ja tutkimuksen kannalta tarpeellisiin virkavapausjaksoihin on ollut aina joustavaa ja kannustavaa. Viraston kirjastosta osastosihteeri Mervi Heikinheimo on aina yhtä ystävällisesti auttanut minua tarvitsemiä aineistojen kanssa.

Tutkimuksen keskeisen lähteen muodostaa laaja oikeustapausaineisto. Sen kerääminen ei olisi ollut mahdollista ilman hyvää yhteistyötä syyttäjälaitoksen ja erityisesti Valtakunnansyyttäjänviraston kanssa. Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen suostumuksella ja tuella sekä yhteistyössä valtiosyyttäjä Leena Metsäpellon kanssa toimitimme syyttäjille aineistopyynnön, joka tuotti erittäin hyvän lopputuloksen. Edelleen saan aktiivisilta syyttäjiltä silloin tällöin postia ja yhteydenottoja rikosasioiden tiimoilta. Myös syyttäjien toimesta koulutus- tarkoituksia varten koottu oikeustapausmateriaali on ollut käytettävissäni ja varsin hyödyllinen. Syyttäjistä erityiset kiitokset ansaitsee kihlakunnansyyttäjä Mikko Männikkö, jolla on poikkeuksellisen laaja kokemus tutkimuksen alaan kuuluvien rikosasioiden hoitamisesta eri oikeusasteissa. Hän on huolella lukenut läpi käsikirjoitukseni, ja esittänyt siitä lukuisia huomioita, jotka ovat auttaneet minua parantamaan työtäni.

Työni hektisimmissä vaiheissa minulla on ollut onni saada apua aikaansaavilta tutkimusavustajilta. OTM Rebecca Kadoch on avustanut minua tuomioiden lainvoimaisuustietojen keräämisessä, puuttuvien tuomioiden hankkimisessa ja tuomioita koskevien tietojen tarkastamisessa sekä lähdeluettelon tarkastamisessa. OTM Teemu Kastula puolestaan on oikolukenut tekstin viimeisessä vaiheessa sekä laatinut lyhenneluettelon ja asiasanahakemiston. Molemmat avustajat ovat tehneet erinomaista työtä ja helpottaneet urakkaani, kiitos!

Tutkimukseeni ei sisälly varsinaista haastatteluaineistoa, mutta eri henkilöiden kanssa käydyt keskustelut ovat kuitenkin olleet tärkeitä uusien, tarkasteluani rikastuttavien näkökulmien löytämiseksi ja asioiden pohdiskelunneksi.

Erityisesti haluan kiittää keskusteluista sisäasiainministeriön poliisiosaston poliisiylitarkastaja Robin Lardotia sekä keskusrikospoliisista rikostarkastaja Sirpa Laaksoa, rikosylikomisario Ari Karvosta ja rikosylikonstaapeli Kimmo Kylmäkoskea.

Tutkimustyö on edellyttänyt virkavapausjaksoja päivätyöstä. Tämän ovat taloudellisesti mahdollistaneet kaksi minulle myönnettyä apurahaa: kansleri Antti Tulenheimon muistorahaston myöntämä tutkimusapuraha ja sisäasiainministeriön poliisiosaston myöntämä apuraha. Tästä hyvin konkreettisesta tuesta työlleni esitän parhaat kiitokseni taloudellista tukea myöntäneille tahoille.

Tutkimuksen kieliasun tarkastamisessa olen saanut tukeutua HuK Saara Helanderin jämäkkään neuvontaan. Myös OTL, VT Taina Neira on lukenut tekstini läpi ja esittänyt hyödyllisiä korjausehdotuksia. Tiivistelmän on kääntänyt englannin kielelle FM Christa Huhtala.

Lisäksi esitän parhaat kiitokseni Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle väitöskirjani ottamisesta sen *Forum Iuris* -julkaisusarjaan. Käsikirjoituksen painoasuun saattamisesta kiitän toimistosihiteereitä Anne Hottia ja Arja-Liisa Rossia.

Oma perheeni on jaksanut tilannetta hienosti. Tämä on ollut vaativa projekti, joka ei olisi onnistunut ilman kotijoukkojen täyttä tukea. Tämän tuen olen kokenut saaneeni kaikilta osin. Ajatus siitä, että opiskeluun ja itsensä kehittämiseen on hyvä ja hyödyllistä panostaa, on syvälle juurtunut jo lapsuudenkodissa, vanhempieni oman esimerkin kautta.

Tutkimus on jätetty painettavaksi 14.12.2009, tutkimusaiheeni kannalta varsin mielenkiintoisena ajankohtana. EU:n uusi järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäättös on parhaillaan täytäntöön pantavana eri jäsenvaltioissa. Mielenkiinnolla jääme seuraamaan, miten puitepäättös tullaan täytäntöönpanemaan Suomessa, naapurivaltioissa ja muissa jäsenvaltioissa. Toinen ajankohdainen tapahtuma, joka tulee muuttamaan toimintaympäristöä merkittävästi tulevina vuosina, on Lissabonin sopimuksen voimaantulo tämän kuun alussa. Muun muassa päätöksentekomenettelyt ja lainsäädäntöinstrumentit EU:ssa tulevat muuttumaan Lissabonin sopimuksen myötä. Esimerkiksi voimassa olevat puitepäätökset, kuten täytäntöön pantavana oleva järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäättös, tullaan muuttamaan uuden sopimuksen mukaisiksi instrumenteiksi, toisin sanoen direktiiveiksi. Tämä saattaa tarkoittaa myös niiden sisällön uudelleentarkastelua. Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen sääntelyregiimi on siis parhaillaan erittäin kehittyvässä tilassa.

Kirkkonummella 14. joulukuuta 2009

Sanna Palo

Lyhenteet

BrB	=	Brottsbalken (Ruotsin rikoskaari)
BSRTF	=	Task Force on Organised Crime in the Baltic Sea Region
Ds	=	Departementsserien
ECR	=	European Court Reports
EDU	=	European Drug Unit (Euroopan huumaussaineyksikkö)
EJN	=	European Judicial Network (Euroopan oikeudellinen verkosto)
EN	=	Euroopan neuvosto
ETA	=	Euroopan talousalue
EU	=	Euroopan unioni
EUVL	=	Euroopan unionin virallinen lehti
EY	=	Euroopan yhteisöt
EYVL	=	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
FATF	=	Financial Action Task Force
FIU	=	Financial Intelligence Unit
G7	=	Group of Seven
HaVL	=	hallintovaliokunnan lausunto
HE	=	hallituksen esitys Eduskunnalle
HO	=	hovioikeus
HS	=	Helsingin Sanomat
ibid.	=	ibidem (samassa paikassa)
ICC	=	International Criminal Court (Kansainvälinen rikostuomioistuin)
ICTY	=	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
JFT	=	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JR-ryhmä	=	järjestäytynyt rikollisryhmä
KK	=	kirjallinen kysymys
KKO	=	korkein oikeus
KM	=	komiteanmietintö
KO	=	käräjäoikeus
kok.	=	Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeustapauskokoelma
LaVM	=	lakivaliokunnan mietintö
LaVL	=	lakivaliokunnan lausunto
mom.	=	momentti
NJA	=	Nytt juridiskt arkiv
OCTA	=	Organised Crime Threat Assessment
OK	=	oikeudenkäymiskaari
OM	=	oikeusministeriö
Optula	=	Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

PATJA-järjestelmä	= poliisiasiain tietojärjestelmä
PeVL	= perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	= perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	= pakkokeinolaki (SK 450/1987)
PolL	= poliisilaki (SK 493/1995)
PolStat	= poliisin tulostietojärjestelmä
PTR-yhteistyö	= poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistyö
R	= Recommendation
RICO	= Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act
RL	= rikoslaki 19.12.1889
SK	= Suomen säädöskokoelma
SM	= sisäasiainministeriö
SopS	= Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SOU	= Statens offentliga utredningar
StR	= Strafsachen Revisionen und Vorlegungssachen
SvJT	= Svensk Juristtidning
tark.	= tarkistettu
UN	= United Nations
U. S.	= United States
U. S. C.	= United States Code
v.	= versus (vastaan)
vp	= valtiopäiväasiakirjat
vol.	= volume
YK	= Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Rakenne ja pääasiallinen sisältö

Ensimmäisessä eli johdantoluvussa esitellään tutkimuksen tavoitteet, pääasiallinen sisältö ja keskeisin lähdeaineisto sekä esitellään ja perustellaan tutkimuksen rakenteellisia ratkaisuja.

Tavoitteina on pohtia, (1) onko järjestäytynyt rikollisuus luonteeltaan sellaista, että kriminaalipoliittiset syyt vaativat sitä koskevaa erityistä ankarampaa rikosoikeudellista sääntelyä, ja (2) onko järjestäytynyt rikollisuus ilmiönä niin yhtenäinen ja erotettavissa muista lähi-ilmiöistä, että se kyetään määrittelemään rikoslaissa mielekkäällä tavalla. Järjestäytynyttä rikollisuutta yhteiskuntatodellisuuteen kuuluvana ilmiönä ja järjestäytynyttä rikollisryhmää oikeudellisena määritelmänä käsitellään melko laajasti. Ilmiön ja siihen liittyvien ongelmien käsitteleminen on välttämätöntä rikosoikeudellisen määrittelyn kannalta. Vastakun tietty asia, kuten järjestäytynyt rikollisryhmä, on kyetty oikeudellisesti määrittelemään, voidaan siihen kytkeä erityisiä rikosoikeudellisia vaikutuksia.

Toisessa luvussa tutkimusaihetta lähestytään järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan ilmiökuvan kautta. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevia ilmiö- ja uhkakuvia sekä järjestäytynyttä rikollisuutta koskevaa kriminologista tutkimusta käytetään tutkimuksessa apuna lainsäädännön soveltamisongelmien hahmottamisessa ja sääntelyyn liittyvän oikeuspoliittisen arvioinnin tukena. Rikosoikeudellisen sääntelyn legitimaatio on perustettava siihen erityiseen uhkaan, jonka ilmiö aiheuttaa yhteiskunnassa suojelluille oikeushyville. Ei ole täysin yksiselitteistä, minkälaisen intressien suojelemiseksi ja minkälaisen ei-toivotun käyttäytymisen torjumiseksi rikosoikeutta voidaan ylipäänsä käyttää, mutta tarkastelun on kuitenkin lähdettävä liikkeelle ei-toivotun käyttäytymisen ja siitä aiheutuvien haittojen kuvaamisesta.¹ Luvussa käsitellään myös eräitä järjestäytyneen rikollisuuden lähi-ilmiöitä, jotka rikollisryhmän legaalimääritelmän avulla pitäisi kyetä erottamaan järjestäytyneestä rikollisuudesta. Tarkastelen järjestäytynyttä rikollisuutta siten ensin yhteiskuntatodellisuuteen kuuluvana ilmiönä, ja lähestyn normatiivista maailmaa myöhemmissä luvuissa tämän ilmiökuvan avulla.² Luvussa tuodaan esille sellaisia erityisiä sääntelytarpeita,

1 Lahti 1994, s. 9–10 ja 16, sekä Lappi-Seppälä 1994, s. 34–35.

2 Kaijus Ervastin viisi teesiä empiirisen tutkimuksen ja oikeustieteen suhteesta. Ervasti, s. 12–16. Ks. myös Ervasti 1998.

joita seuraa rikollisryhmien rikollisen toiminnan erityisestä luonteestaan; tältä osin tarkastelunäkökulma on jo rikosoikeudellinen.

Seuraavissa luvuissa painopisteeni siirtyy normatiiviseen tarkasteluun.

Kolmannessa luvussa käsitellän valtioiden välisiä yhteisiä toimia järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi ja pohditaan rikosoikeuden kansainvälistymiseen liittyviä kysymyksiä. Luku on sikäli johdannomainen, että siinä on tarkoitus vasta yleispiirteisesti kertoa siitä, miksi kansainvälisyys korostuu nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa, ja minkälaisista toimenpiteistä valtiot ovat sopineet keskenään järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi. Tarkoituksena ei ole vielä mennä eri sopimusten yksityiskohtiin, vaan esimerkiksi sopimukseen sisältyviä rikollisryhmän määritelmiä on tarkoitus käsitellä tutkimuksen sellaisessa kohdassa, jossa muutoinkin käsitellään rikollisryhmän määritelmiä. Tämän ratkaisun tarkoituksena on korostaa edellä jo esitettyä näkemystä, ettei kansainvälistä rikosoikeutta haluta nähdä kansallisesta rikosoikeudesta irrallisena saarekkeena. Luvussa käsitellään yleisellä tasolla sitä, minkälaisia haasteita järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät kansainväliset sääntelyvelvoitteet muodostavat kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta. Luvussa pohditaan myös sitä, miten yhtensovittamiseen liittyviä ongelmia voidaan pyrkiä käsittelemään ja ratkaisemaan.

Kolmannessa luvussa luodaan lisäksi tiivis oikeusvertaileva katsaus siihen, minkälaisin rikosoikeudellisin ratkaisuin eräät muut valtiot ovat pyrkineet reagoimaan järjestäytyneen rikollisuuden muodostamaan uhkaan. Valtioiksi on valittu Yhdysvallat, Ruotsi ja Saksa. Koska kansallinen lainsäädäntö perustuu suurelta osin Suomen kansainvälisiin ja erityisesti EU-velvoitteisiin, on painopisteenä tutkimuksessani kuitenkin kansainvälisten sääntelyinstrumenttien sisällön ja instrumenttien kansallisten vaikutusten käsittelemisessä. Luvussa esitetään myös katsaus lainsäädännön kehitykseen Suomessa.

Neljäs luku koskee järjestäytyneen rikollisryhmän legaalimääritelmiä. Jos käsitteistö on kehittymätön tai huonosti valittu, oikeus muodostuu läpinäkyvämmäksi eikä oikeudellinen tutkimus saa siitä otetta. Vasta riittävän täsmällinen ja ristiriidaton käsitteistö mahdollistaa luotettavan ja ristiriitaisetkin oikeudelliset intressit tyydyttävän säädöstulkinnan.³ Vastaavasti rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta koskevan hallituksen esityksen 44/2002 vp mukaan ”johdonmukaisesti toimiva ja oikeusturvan vaatimukset tyydyttävä oikeudellinen sääntely on mahdollista vain, jos se käsitejärjestelmä, jonka varaan sääntely rakentuu, on sisäisesti ristiriidaton.”⁴ Rikollisryhmiin liittyvä käsitteellinen sekavuus ja sen vaikutukset tulevat selkeästi ilmi jo luvussa 2, jossa tarkastellaan

3 Aarnio 1997, s. 44.

4 HE 44/2002 vp, s. 9.

näkemyksiä järjestäytyneestä rikollisuudesta ilmiönä. Neljännessä luvussa käsitellään voimassaolevaan rikoslakiin sisältyviä eri määritelmiä, joita on kolme erilaista, ja niitä reunaehtoja, joita määritelmälle on asetettu Suomea velvoittavissa kansainvälisissä instrumenteissa. Luvussa tarkastellaan rikoslakiin sisältyvien eri määritelmien sisältöä, keskinäisiä eroja ja käytännön soveltamisessa ilmenneitä ongelmia sekä arvioidaan määritelmiä myös siltä kannalta, miten hyvin ne vastaavat edellä mainittuihin kansainvälisiin velvoitteisiin sekä niihin kehityssuuntiin, joita järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa ilmiökuvissa ja uhka-arvioissa on tuotu esille.

Yksityiskohtaisimmin on käsitelty RL 17 luvun 1 a §:n mukaista määritelmää, koska se vastaa parhaiten kansainvälisten velvoitteiden mukaisia määritelmiä ja on rikoslain eri määritelmistä yksityiskohtaisin. Siihen on viitattu myös eräissä rikosten törkeysarvostelua koskevissa kvalifiointisäännöksissä.⁵ Säännöksen mukainen rikollisryhmän määritelmä ja säännöksen rakenne muodostanee käytännössä tulevan sääntelyn lähtökohdan myös siinä vaiheessa, kun järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva EU:n puitepäättös⁶ pannaan kansallisesti täytäntöön. Luvun tavoitteena on kyetä ottamaan kantaa siihen, miten olemassa olevia määritelmiä voitaisiin kehittää siten, että niiden täsmällisyys ja rikostorjunnallinen käyttökelpoisuus paranisivat, ja minkälainen määritelmän pitäisi *de lege ferenda* olla. On ehkä jo tässä vaiheessa syytä panna merkille, että siinä missä Suomessa rikollisryhmän määrittelyn tarkkarajaisuuteen ja määritelmän soveltamiseen on suhtauduttu varsin vakavasti, ei esimerkiksi Ruotsin lainsäädäntöön sisälly rikollisryhmän legaalimääritelmää (ks. tarkemmin kohta 3.2.2); näin siis siitäkkin huolimatta, että molempia valtioita sitovat samat kansainväliset velvoitteet. Ei siis ole olemassa vain yhtä ainoaa oikeaa sääntelymallia.

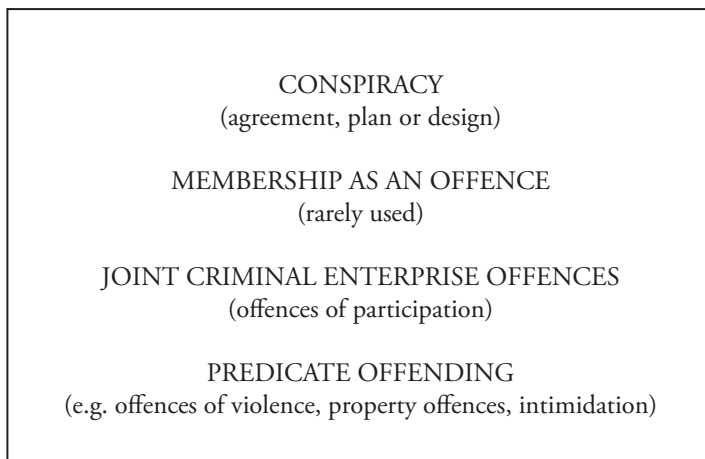
Luvun lopussa käsitelen myös eri tapoja, miten *rikollisryhmän jäsenyys ja johtajuus* voidaan ymmärtää. Rikollisryhmiin liittyvän rangaistuksen koventamisperusteen ja eräiden kvalifointiperusteiden soveltamisala (muun muassa RL 50 luvun mukaiset törkeät huumausainerikokset) on sidottu rikollisryhmän *jäsenen* käsitteeseen. Olisikin välttämätöntä, että paitsi rikollisryhmä niin myös sen jäsenyys ymmärrettäisiin yhdenmukaisella ja ennakoitavissa olevalla tavalla.

5 Myös esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä 2009:2, s. 484–487, on viitattu mainittuun määritelmään liittyen viranomaisten toimesta peitetoinnin yhteydessä tapahtuvaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen.

6 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäättös 24.10.2008, 2008/841/YOS, EUVL L 300/42 11.11.2008; ks. tarkemmin kohta 3.1.3.

Tässä vaiheessa tutkimuksessa on selvitelty järjestäytynyttä rikollisuutta yhteiskuntatodellisuuteen kuuluvana ilmiönä ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä normatiiviseen maailmaan kuuluvana rikosoikeudellisena määritelmänä. Vasta sen jälkeen, kun rikollisryhmä on määritelty, on edellytyksiä ryhtyä käsittelemään sitä, miten määritelmän mukaisten rikollisryhmien ja niiden jäsenten toimintaan tulisi suhtautua rikosoikeudellisesti ja minkälaisia rikosoikeudellisia vaikutuksia rikollisryhmäksi toteamiseen voidaan kytkeä. Mikä on paras tapa ottaa rikollisryhmiin liittyvä erityinen konteksti huomioon ryhmän toiminnan rikosoikeudellisessa arvioinnissa?

Näiden kysymysten jäsentelyn osalta ajatteluani on ohjannut muun muassa seuraava *Cristopher Hardingin* esittämä rikollisryhmien rikosvastuun perusteiden jäsentely. Hän on keskittynyt tarkastelemaan rikollisryhmiin soveltuvia aineellisoikeudellisia sääntelymalleja ja erityisesti rikosvastuun yleisiä perusteita teoreettisista lähtökohdista käsin pikemminkin kuin kattamaan laaja-alaisesti kaiken mahdollisen rikollisryhmiin liittyvän sääntelyn.⁷

Hardingin jaottelu etenee kronologisesti lähtien liikkeelle rikosten tekemisestä sopimisesta (salahankkeesta, *conspiracy*) ja ryhmäksi järjestäytymisestä edeten kohti konkreettisia yksittäisiä rikoksia. Kolme ensimmäistä kohtaa eli salahanke, jäsenyysrikos (*membership as an offence*) ja rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikos (*joint criminal enterprise offences*) edustavat ryhmän toimintaedellytyksiä rakentavaa toimintaa.⁸ Niiden avulla vasta luodaan edellytyksiä

7 Harding, s. 251: Joint enterprise as an organisational structure and site for offending.

8 Ks. vastaava erottelu myös Picottilla (s. 436), joka erottelee ”contributions related to the realization of specific crimes which can represent the aims of the criminal association” (joka

tulevalle rikolliselle toiminnalle sekä luodaan esteitä tulevien rikosten paljastumiselle ja tutkinnalle. Toimintaedellytysten rakentamisella ei ole välttämättä selvää yhteyttä yksittäisiin rikoksiin. Esimerkkinä voidaan mainita jäsenten rekrytointi, toimitilojen hankkiminen sekä aseiden, ajoneuvojen ja rahoituksen hankkiminen taikka pankkitilien avaaminen ryhmän rikollista toimintaa varten. Toimintaedellytysten rakentamisen mahdollinen rangaistavuus perustuu vaarantamisvastuuseen. Tavoite on preventiivinen eli antaa oikeushyville reaalista suojaa estämällä ennalta niiden loukkaaminen. Toimintaedellytyksiä rakentamalla ei ole kuitenkaan vielä loukattu tai konkreettisella tavalla vaarannettu kenenkään oikeushyviä.⁹

Vasta Hardingin jaottelun viimeisessä kohdassa on kyse *yksittäisten rikosten tekemisestä* (*yksittäisten rikosten näkökulma, predicate offending*¹⁰). Yksittäisten rikosten näkökulma liittyy siihen vaiheeseen, kun ryhmän puitteissa ryhdytään valmistelemaan ja toteuttamaan yksittäisiä konkreettisia rikoksia. Kyse on tavallisten rikosten tekemisestä eli tyypillisimmin yksittäisen henkilön oikeushyvän jo tapahtuneesta loukkaamisesta tai muulla tavoin voimassa olevan rikosoikeuden mukaisesta perinteisestä rikoksesta, esimerkiksi huumausainerikoksesta, mutta *kollektiivisesti eli tietyn henkilöjoukon yhteistuumin tekemänä* ja osana rikollisryhmän toimintakokonaisuutta tehtynä. On toki huomattava, että reaalityodellisuudessa nämä toiminnallisesti erityyppiset vaiheet – toimintaedellytysten rakentaminen ja yksittäisten rikosten tekeminen – sijoittuvat ajallisesti limittäin ja päällekkäin, eivätkä sillä tavalla peräkkäin kuin miten ne on tässäkin yhteydessä asian havainnollistamiseksi esitetty. On myös mahdollista, että ryhmän yhteinen rikollinen toiminta alkaa yksittäisen rikoksen tekemisestä, jonka yhteydessä saavutetaan yhteisymmärrys yhteisen rikollisen toiminnan jatkamisesta laajemmin.

Tutkimuksen seuraavissa luvuissa syvennyttään ensin rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamisen näkökulmaan (luku 5) ja sen jälkeen ryhmän toiminnassa tehtyjen yksittäisten rikosten näkökulmaan (luku 6), mikä jako muodostaa tutkimuksen rikosoikeudellisten kysymysten tarkastelun kannalta keskeisen jaottelun.

vastaa Hardingin yksittäisten rikosten näkökulmaa) ja “external help to the association” (joka vastaa ainakin osittain Hardingin toimintaedellytysten rakentamisen näkökulmaa).

9 Ks. Vander Bekenin ja Defruytierin (s. 66) taulukko, joka on tarkoitettu rikollisryhmien muodostaman uhkan arviointiin, mutta joka on kuitenkin havainnollinen myös siitä näkökulmasta, mitä kaikkea ryhmien toimintaedellytyksiin voidaan katsoa kuuluvan, ja miten eri osatekijöitä voidaan jäsentää.

10 Low ym. käyttävät päärikoksesta ilmaisu *substantive offense*, mikä on melko kuvaava: rikollisryhmällä kuten laillisellakin organisaatiolla on yhtäältä varsinainen ”aineellinen” toimiala sekä toisaalta aineelliselle toimintakokonaisuudelle toimintaedellytykset luovat organisoitumiseen ja hallintoon liittyvät toiminnot.

Luvuissa kootaan yhteen keskeisin rikollisryhmien toimintaan sovellettava erityislainsäädäntö, käydään läpi sääntelyn sisältöä ja arvioidaan, minkälaisen kokonaisuuden järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä erityissääntely ja rikoslain yleiset säännökset – erityisesti rikosten esiasteiden rangaistavuutta ja osallisuutta koskevat säännökset – muodostavat. Tarkoitukseni on pyrkiä ymmärtämään osallistumisrikoksen erityinen luonne. Keskeistä on mieltää esimerkiksi osallistumisen kohde: miten osallistumisrikokseen liittyvä osallistumisen kohde poikkeaa tarkasteltaessa yhtäältä tuttua avunantoa ja toisaalta osallistumisrikosta, joka sekin on osallistumisen muoto, joskin siitä on säädetty erillisenä rikoslajina. Tärkeiksi muodostuvat vastaavasti konkurrenssikysymykset, kun kysymyksessä on kokonaisuus, joka muodostuu vaarantamisrikoksesta ja siihen läheisessä yhteydessä olevasta loukkaamisrikoksesta: onko toimintaedellytyksiä rakentavaa osallistumista pidettävä itsenäisenä, erikseen rangaistavana rikoksena vai täyttyneen rikoksen erikseen rankaisemattomana esivaiheena? Tuleeko osallistumisrikoksen *deliktinen vääritys* katetuksi kokonaisuudessaan, jos yksittäisiin rikoksiin syyllistyneet tuomitaan yksittäisistä rikoksista kuten huumausainerikoksista, vai onko tekijät tuomittava sekä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta että ryhmän puitteissa tehdyistä yksittäisistä rikoksista? Luvuissa myös pohditaan *de lege ferenda* vastuuperusteita, sääntelytarpeita ja -vaihtoehtoja rikosoikeuden yleisten tavoitteiden ja rajoitusperiaatteiden näkökulmasta.

Viidennessä luvussa tutkitaan rikollisryhmän olemassaolon ja siinä toimimisen näkökulmaa eli kysymystä siitä, miten rikollisryhmän toimintaedellytyksiä rakentavaan ja edistävään toimintaan tulisi suhtautua rikosoikeudellisesti. Tässä luvussa tarkasteltavalla toiminnalla ei ole välttämättä suoraa liityntää mihinkään yksittäiseen rikokseen, vaan kyse on vasta sen yleisemmän kontekstin rakentamisesta, jota hyödyntämällä konkreettisia rikoksia tullaan tekemään. Luvussa käydään läpi voimassa olevan rikoslain ainoaa rangaistussäännöstä, joka on soveltamisalaltaan rajoitettu koskemaan vain järjestäytyneitä rikollisryhmiä (RL 17 luvun 1 a §:n mukainen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva rangaistussäännös). Kyseessä on luonteeltaan poikkeuksellinen osallistumisrikos, joka koskee sellaista osallistumista ryhmän toimintaan, jonka suhde päärikokseen¹¹ (esimerkiksi huumausaine- tai talousrikokseen) jää etäi-

11 Käytän tässä yhteydessä ilmaisua *päärikos*, vaikka tulen myöhemmin toteamaan ja perustelemaan, etteivät tällaiset rikosoikeuden vakiintuneet käsitteet sellaisenaan täysin sovellu nyt käsiteltävään aiheeseen. Ks. PeVL 10/2000 vp, s. 2, jossa perustuslakivaliokunta katsoi, että rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen on uudentyypinen kriminalisointi, joka ei vastaa olemassa olevia osallisuusmuotoja, ja joka ei muutenkaan perustu vakiintuneeseen rikosoikeudelliseen käsitteistöön. Esimerkiksi osallisuusopillinen aksessorisuusvaatimus ei sellaisenaan sovellu.

semmäksi kuin esimerkiksi avunannossa tai valmistelussa. Keskeisenä kysymyksenä on siis se, minkälaista osallistumista säännöksen soveltaminen edellyttää, ja mikä on säännöksen suhde varsinaiseen osallisuuteen ja valmisteluun. Luvussa arvioidaan rikollisryhmiin liittyviä erityisiä sääntelytarpeita rikosoikeuden suojeleuintressien ja kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Keskeiseen asemaan nousee kysymys siitä, millä edellytyksillä ja missä laajuudessa vaaran-
tamiseen voidaan yleensä reagoida rikosoikeudellisin keinoin, ja aiheuttaako järjestäytyneet rikollisuus tässä suhteessa rikosoikeudelle muutospaineita.

On myös pohdittava, miksi rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisoivaa säännöstä ei käytännössä juurikaan sovelleta. Vaihtoehtoisia selityksiä on useita, esimerkiksi tällaista rikollisuutta ei esiinnykään Suomessa, sitä ei jostain syystä tutkita tai siitä ei anneta tuomioita, taikka säännöksen soveltaminen on jostain syystä ongelmallista. Onko Suomen kansainväliset velvoitteet täytetty täysin riittävällä tavalla, mikäli niihin perustuen on laadittu säännös, jota ei käytännössä sovelleta? Onko osallistumiskriminalisoinnin soveltamisalaan säädetty sellaisia rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä rikosoikeuden rajoitusperiaatteiden kuten laillisuus- ja syyllisyysperiaatteen näkökulmasta?¹²

Kuudennessa luvussa siirrytään ryhmän puitteissa tehtyjen yksittäisten rikosten näkökulmaan. Luku koskee ensinnäkin osallisuutta, rikosvastuun ulottuvuutta ja kohdentamista sellaisten yksittäisten rikosten osalta, jotka on tehty osana rikollisryhmän toimintaa. Kyse on rikosvastuun oikeasta laajuudesta (ulottuvuudesta) ja sen kohdentumisen oikeasta painopisteestä erityisesti rikoksen konkreettisia täytäntöönpanotoimia suorittaneiden henkilöiden ja erilaisten apureiden sekä rikollisen toimintakokonaisuuden suunnittelijoiden, rahoittajien ja intressitahojen kesken.¹³ Onko riittävää, että jokainen jäsenistä vastaa yksinomaan omasta henkilökohtaisesta teko-osuudestaan vai voiko ryhmään kuuluva yksilö – ja millä perusteella ja missä laajuudessa – joutua vastaamaan myös sellaisista rikoksista, joiden täytäntöönpanotoimet suorittavat ryhmän muut jäsenet? Miten rikollisryhmän muodostama erityinen konteksti tulisi ottaa huomioon osallisuuden määrittelyssä, vai onko riittävää, että se otetaan ankaroitavana seikkana huomioon vasta seuraamusjärjestelmän puolella?

12 Toisaalta tämä tilanne ei koske yksin Suomea, vaan järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten tulokselliseen syyttämiseen liittyy huomattavia ongelmia muuallakin. Ks. Home Office Online Report 17/02, s. ii, jossa vakavien ongelmien syinä on mainittu järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnan haastava luonne ja tämääntyypisessä rikollisuudessa mukana olevien avainhenkilöiden rooli.

13 Nissinen, s. 4–5 (laillisten organisaatioiden osalta).

Rikollisryhmässä tapahtuva kollektiivinen, systemaattinen ja suunnitelmallinen toimintatapa haastaa traditionaalisessa rikosoikeudessa omaksutut ratkaisut. Perinteisen rikosoikeuden mukaisen yksinkertaisen individualistisen lähestymistavan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän modernin monimutkaisen kriminologisen todellisuuden välille saattaa muodostua jännite.¹⁴ On selvitettävä, vieläkö vanhat käsitteet ja vastuuperusteet sellaisinaan riittävät vastaamaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviin uudentyyppeisiin sääntelytarpeisiin.¹⁵

Toiseksi kuudennessa luvussa käsitellään rikollisryhmien toiminnan näkökulmasta teon törkeysarviointiin (kvalifiointiperusteisiin) ja rangaistuksen määräämiseen vaikuttavia säännöksiä sekä niiden soveltamiskäytäntöä. Eräiden rikoslajien osalta rikoksen tekeminen osana rikollisryhmän toimintaa voi aiheuttaa sen, että tekoa voidaan pitää törkeänä tekemuotona, mikäli tekoa on pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Vaihtoehtoisesti järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä tehdyistä rikoksista tuomittaviin rangaistuksiin saattaa tulla sovellettavaksi myös RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukainen rangaistuksen koventamisperuste (ns. liigoittumisperuste¹⁶) eli rikoksen tekeminen järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä. Tarkoituksena on luoda kokonaiskuva voimassaolevasta erityissääntelystä ja arvioida sen toimivuutta. Tältä osin tutkimuksen rajaus olisi ollut mahdollista tehdä toisellakin tavalla eli keskittyen yksinomaan osallisuuden määrittelyyn ja muiden rikosvastuun konstituoiivien normien käsittelyyn, ja jättää rangaistuksen mittaamiseen liittyvät seikat käsittelemättä. Perustelen kuitenkin ratkaisuani yhtäältä sillä, että olen halunnut koota tutkimukseen yhteen järjestäytyntä rikollisuutta koskevan erityissääntelyn ja pohtia tämän sääntelykokonaisuuden toimivuutta.

Ratkaisun taustasyihin liittyy myös se, että *conspiracy*-opissa, jonka avulla *common law* -perinteessä on pyritty vastaamaan rikollisryhmiin ja muuhun kollektiiviseen rikollisuuteen liittyviin rikosvastuun erityistarpeisiin, salahankkeella saattaa olla useammanlaisia rikosoikeudellisia seurauksia. *Conspiracy* viittaa rikoksen tekemisestä sopimiseen ja teon suunnitteluun, joka ei ole vielä edennyt

14 Lehto, s. 28, viitaten EN:n käyttämään ilmaisutapaan ongelmasta. Fletcher, s. 188–190. Yksilö- ja organisaatorikollisuudesta ks. Laitinen ja Aromaa 1993, s. 59.

15 Ks. Harding, s. 222, ja terroristiryhmien osalta Lehto, s. 25–26. *International Review of Penal Law*, vol 70, s. 896. Ks. Raimo Lahden (2003, s. 152–153) näkemys, että organisaatorikoksia ja rikollisorganisaatioita koskevan sääntelytarpeen harkinta on jäänyt liian vähälle huomiolle HE:n 44/2002 vp valmistelussa. Lahden mukaan terrorismirikoksia koskevia lakiesityksiä arvioidessa muodostui ongelmalliseksi se, ettei rikollisorganisaatioita koskeviin sääntelykysymyksiin ollut paneuduttu uudistettaessa rikoslain yleisiä valmistelu- ja osallisuussäännöksiä.

16 Ainakin Lappi-Seppälä 2008, s. 138, on käyttänyt tästä koventamisperusteesta käytännöllisen tiivistä nimitystä *liigoittumisperuste*.

edes valmistelun asteelle.¹⁷ Salahanke voi ensinnäkin olla säädetty rangaistavaksi erillisenä deliktinä. Tällöin salahankkeen rangaistavuus ei ole riippuvainen suunnitelman kohdetta koskevan rikoksen toteutumisesta. Se on siis itsenäinen rikos eikä liitännäinen toteutuneeseen rikokseen nähden. Vastaavasti toteutuneen rikoksen rangaistavuus ja osallisuus siihen eivät ole riippuvaisia salahankkeesta ja sen yhteydessä tapahtuneesta sopimisesta. Toiseksi salahankkeen osallisuus voi myös johtaa kaikkien salahankkeen osallisten joutumiseen vastuuseen salahankkeen puitteissa tehdyistä yksittäisistä rikoksista. Salahankkeella voi olla ankaroitettavaa vaikutusta myös seuraamusta määrättäessä. Joka tapauksessa *conspiracy*-doktriini vastaa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyviin erityisiin sääntelytarpeisiin siltä osin kuin se laajentaa rikosvastuun ulottuvuutta siitä, mihin tavalliset yrityksen ja valmistelun sekä osallisuuden rangaistavuutta koskevat säännökset johtaisivat. Tarkoituksena on täydentää varsinaista osallisuutta ja/tai laajentaa rikosvastuu ulottumaan teon varhaisimpiin vaiheisiin.¹⁸ Salahanke saattaa siis johtaa ankarampaan rikosvastuuseen erilaisilla mekanismeilla, jotka kaikki olen päätenyt sisällyttämään osaksi tutkimusta.

Seitsemännessä eli päätösluvussa esitellään tutkimustavoitteisiin liittyvät ja muut tutkimuksen johtopäätökset. Tavoitteena on, että tutkimuksessa kyetään ottamaan kantaa sääntelykokonaisuuden nykytilaan ja esittämään perusteltuja käsityksiä sääntelyn kehittämistarpeista.

17 Vallitsevassa amerikkalaisessa doktriinissa kuitenkin edellytetään, että sopimus on jo johtanut rikosta edistäviin toimenpiteisiin (actus reus); ks. tarkemmin kohta 3.2.1. Tšekin rikoslaissa salahankkeelta edellytetään organisaatorakenteita, työnjakoa ja yksittäisen rikoksen tekemistä pidemmälle menevän systemaattisen rikollisuuden suunnittelua. Tällainen salaliiton määritelmä vastaa sisällöllisesti lähinnä sitä, mitä Suomen rikoslaissa tarkoitetaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä. ”Criminal conspiracy“ shall mean a group of several persons, when such group has its own internal organisational structure with a division of roles (among individual persons) and their activities are aimed at systematic involvement in deliberate criminal activity (Tšekin rikoslain 87 § 17 kohta). Ks. myös Corpus Juris -asiakirjan conspiracy-määritelmä ja jäsenvaltioiden maaraportit liittyen siihen, miten kyseinen määritelmä vastaa kansallisessa laissa omaksuttuja ratkaisuja sekä määritelmän yhteensopivuutta kansalliseen rikosoikeustraditioon.

18 Ks. täydentävästä roolista Low ym., luvut 3 B Conspiracy as an Inchoate Offence ja 3 C The Relation of Conspiracy to Complicity (esim. s. 455), ja Smith, s. 42 ja 49–52.

1.2 Aiheen rajauksia

Järjestäytyntä rikollisuutta koskevaan sääntelykokonaisuuteen kuuluu *aineellinen rikosoikeus* kokonaisuudessaan. Aineellisen rikosoikeuden osalta huomioni kiinnittyy sekä rikosoikeuden yleiseen osaan kuten osallisuusoppiin, rikosten esiasteiden rangaistavuuteen ja seuraamusjärjestelmään että erityisen osan puolelle sijoitettuihin yksittäisiin tunnusmerkistöihin. Voitaisiin luetella useita rikoslajeja, jotka ovat keskeisiä järjestäytyneen rikollisuuden näkökulmasta, ja joiden säätämisen taustasyihin lukeutuu nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyviä tekijöitä ja kansainvälisiä velvoitteita. Huu- mausainerikokset, ihmiskauppa, rahanpesu ja korruptio voidaan mainita esimerkkeinä tällaisista rikoslajeista. Tässä tutkimuksessa syvennytään kuitenkin rikosoikeuden yleiseen osaan sisältyviin vastuuperusteisiin, ja erityisistä rikoksista käsitellään järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa erityiskriminalisointia (RL 17 luvun 1 a §), joka täydentää yleisiä vastuuperusteita. Lisäksi käsitellään törkeiden rikosten tunnusmerkistöjä siltä osin kuin niihin liittyy mainintoja järjestäytyneestä rikollisryhmästä.

Aineellinen rikosoikeus on vain yksi osa sitä sääntely- ja toimenpidekokonaisuutta, joka vaikuttaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehokkuuteen. Muita järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kannalta keskeisiä – mutta siis tutkimuksen ulkopuolelle jääviä – toimenpiteitä ovat erityisesti¹⁹:

- rikoslajikohtainen sääntely, esimerkiksi huumausaine-, rahanpesu- tai talousrikosten sääntely (siltä osin kuin siihen ei liity rikollisryhmiin rajoittuvaa erityissääntelyä, esimerkiksi kvalifointiperusteita);

19 Ks. Resolutions on XVIth International Congress of Penal Law, s. 890–891, jossa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan haasteet on jaoteltu neljään eri näkökulmaan: Criminal Law (General Part), Criminal Law (Special Part), Criminal Procedure ja International Criminal Law. Kongressi on käsitellyt järjestäytyneen rikollisuuden perinteiselle rikosoikeudelle eri valtioissa asettamia haasteita varsin laajasti näistä eri näkökulmista ja päättänyt johtopäätöksiin siitä, miten rikosoikeuden tulisi vastata näihin haasteisiin. Rikosoikeuden yleisestä osasta ks. International Review of Penal Law, vol. 68, 3–4, 1997, erityisestä osasta International Review of Penal Law, vol. 69, 1–2, 1998, rikosprosessuaalisista näkökulmista International Review of Penal Law, vol. 69, 3–4, 1998, ja kansainvälisestä näkökulmasta International Review of Penal Law, vol. 70, 1–2, 1999. Rikollisryhmiin liittyvästä prosessuaalisesta sääntelykokonaisuudesta Italiassa ks. Orlandi sekä Saksassa ks. Gropp, Schubert ja Wörner sekä Tanskassa Cornils ja Greve, s. 38–61. Ks. myös teokseen Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001 liittyvä eri valtioiden lainsäädäntöjä esittelevä laaja osio, jossa on käsitelty rikollisryhmiin sovellettavaa aineellista ja prosessuaalista oikeutta eri maissa.

- prosessuaalinen sääntely, esimerkiksi viranomaisten tiedonhankinta- ja pakkokeinoimivaltuudet²⁰ tai todistajansuoja²¹;
- viranomaistoiminnan strategisten painopisteiden asettaminen ja resursointi;
- järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan erityisten menetelmien kehittäminen ja erikoisyksiköiden perustaminen²²;

-
- 20 Näkemyksiä poliisin toimivaltuuksien nykytilasta ja kehitystarpeista ks. esim. Ketola, Minna: Modernien tiedonhankintamenetelmien kehittäminen. Ks. myös Pölonen, s. 31–39. Suomessa minkään menetelmän käyttöä ei ole rajattu tai muutoin sidottu siihen, että tutkittavana oleva rikos olisi liittynyt tietyn määritelmän mukaiseen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Sen sijaan eräiden menetelmien kuten telekuuntelun (PKL 5a luvun 2 §) ja peitetoiminnan käyttäminen (Poll 31 a §) on rajoitettu tiettyihin rikoslajeihin, joihin lukeutuu myös useita järjestäytyneen rikollisuuden tyypillisiin toimialoihin kuuluvia rikoksia. Uusista tiedonhankintamenetelmistä säätämistä on myös perusteltu järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamalla uhkalla ja siihen liittyvällä tarpeella säätää uudentyypisiä tiedonhankintamenetelmiä, vaikkakin niillä puututaan aikaisempaa syvemmin esimerkiksi perustuslain 10 §:ssä säädettyyn yksityiselämän suojaan. Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvän prosessuaalisen sääntelyn hyväksyttävyyden reunaehdoista ks. International Review of Penal Law, vol. 70, s. 903–905.
- 21 Palermon yleissopimuksen todistajansuojaa koskevat määräykset (24–25 artiklat), uhrin asemaa rikosoikeudenkäyntimenettelyissä koskeva puitepäätos 2001/220/YOS (15.3.2001) EYVL L 82, 22.3.2001 (4 ja 8 artikla), EU:n päätöslauselma todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä (EYVL C 327, 7.12.1995) ja päätöslauselma henkilöistä, jotka tekevät yhteistyötä oikeusviranomaisten kanssa kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa (EYVL C 10, 11.1.1997). Todistajansuojaa on pohdittu myös seuraavissa asiakirjoissa: OM:n työryhmämietintö 2005:5 Anonyymi todistelu ja peitepoliisin oikeus osallistua rikollisryhmän toimintaan, todistajien tukipalveluja koskeva OM:n työryhmämietintö 2006:6, s. 23–24, esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportti 16.6.2006, s. 30–33 ja HE 190/2002 vp, s. 5–8. Ks. myös oikeusministeri Tuija Braxin vastaus 13.11.2007 kansanedustaja Tapani Mäkisen kirjalliseen kysymykseen KK 425/2007 vp. Jokela on käsitellyt todistajansuojakysymyksiä laajahkosti, s. 503–509. Ks. myös EN:n Best Practice -tutkimus Combating organised crime, s. 196, jossa on todettu, että yhdessäkään kolmesta tutkitusta valtiosta (Italia, Puola ja Saksa) syytteitä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenyydestä ei voida nostaa perustuen vain yhden todistajan todistukseen. Tämä johtuu paitsi todistajansuojellisuudesta, mutta myös siitä, että vain yhtä todistajaa ei piderä näytöllisesti riittävänä, koska harva jäsenistä tuntee koko ryhmän rakennetta ja rikollista toimintaa. EN:n tutkimukseen liittyen ks. myös Aromaa 2006, joka on käsitellyt tiiviisti tutkimuksen tuloksia, mm. s. 16–18 todistajansuojelun osalta.
- 22 Kattavampia esityksiä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan haasteista ja nykytilasta ks. Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen -työryhmän raportti sekä teos Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tavoitteista ja menetelmistä ks. em. työryhmän raportti ja sisäisen turvallisuuden ohjelma. Ks. myös rikostiedustelusta ja -analyysistä annettu sisäasiainministeriön määräys SM-2004-88/Ri-2, EN:n Best Practice Survey, mm. s. 193–201 ja 204 sekä Aromaa 2006, s. 23–25. Samantapaiseen rikostiedustelujohtoiseen lähestymistapaan perustuvasta lähipoliisitoiminnasta (*community policing*) Hämäläinen, s. 35 ja 40. Lähipoliisitoiminnan ajatus on päinvastainen eli että vähäisten arkipäivän rikosten torjunta tapahtuu tehokkaimmin paikallistasolla, jossa tunnetaan parhaiten paikalliset ihmiset ja ongelmat. Menetelmien ajatus on kuitenkin sama: tiedon hankinta, sen analysointi (uhka-

- viranomaisyhteistyön järjestäminen sääntelyn ja käytännön tasolla, muun muassa tietojen vaihto²³;
- tiedonhallintaa koskevat menettelytavat, tietojärjestelmät ja lainsäädäntö;
- kansainvälinen sääntely: kriminalisointivelvoitteet ja viranomaisyhteistyön minimitasoa koskeva sääntely, kansainvälisesti yhteen sovitettujen toimintatapojen ja kansainväliset erikoisyksiköt ja
- järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisemiseen ja toimintaedellytysten heikentämiseen liittyvät keinot.²⁴

Tämä tutkimus kattaa siis vain kapean sektorin tästä kokonaisuudesta. Tutkimuksen laajuuden rajoittaminen on ollut välttämätöntä tutkimuksen kohteeksi valittujen kysymysten syvällisemmän käsittelyn mahdollistamiseksi. Kyseessä ei ole kannanotto sen suhteen, mikä on tärkeintä järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi, mutta olen halunnut valita aiheeseen yhden näkökulman, joka

arviot) ja tunnistetun ongelman ratkaiseminen. Myös esimerkiksi Interpolin, Europolin ja YK:n internetsivustoilta löytyy ajantasaista tietoa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan menetelmistä.

- 23 Sisäisen turvallisuuden ohjelman menestyksellisyydestä erityisesti sisäisen turvallisuuden sektorin organisoinnin näkökulmasta ks. Pajuoja 2007, s. 1049–1052. Tärkeitä viranomaisyhteistyön muotoja ovat myös rikollisuustilannekuvan muodostamista, rikostiedustelua ja -analyysiä koskeva PTR-yhteistyö, harmaan talouden ja talousrikostorjunnan alalla Viranomaisyhteistyön kehittämishanke Virke sekä pääkaupunkiseudun yhteinen talousrikosten esikäsittelytoiminto. PTR-yhteistyön kehittämisestä ks. hallituksen esitys HE 26/2008 vp laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi sekä Hietaniemi ja Leskinen, s. 49–52. Poliisi – syyttäjyhteistyöstä ks. esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportti sekä Koljonen ja Puonti.
- 24 Järjestäytyneitä rikollisuutta ehkäiseviä menetelmiä on käsitelty Suomessa lähinnä järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Palermon yleissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä ja siinäkin erittäin lyhyesti. Rikostentorjunnasta yleisesti ks. <http://www.rikoksentorjunta.fi/>. Ks. myös Aromaa 2006 ja 2007, Lappi-Seppälä 2008, s. 59–66, Levi 2002, s. 896–903, Levi (2006), Graham ja Bennett, Paoli ja Fijnaut, s. 324–326 sekä Mantila, s. 56–60. Pfeifferin (s. 43–44) mukaan preventiivisten keinojen toimivuutta järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi ei ole vielä testattu riittävästi ennen kuin on turvaututtu repressiivisiin keinoihin. Järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisemiseen liittyviä toimenpiteitä on käsitelty EN:n suosituksessa R (2001) 11 (Recommendation on guiding principles on the fight against organised crime). Ehkäiseviä toimia on edellytetty myös EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa toimintasuunnitelmassa (EU-Action Plan to Combat Organised Crime, 1997) ja asiakirjassa EU Strategy for the Beginning of the new Millennium on the Prevention and Control of Organised Crime. Ks. myös EN:n Recommendation R (2001) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles in the fight against organised crime, jossa käsitellään preventiivisiä toimia kuten rahanpesun estämistä, rikoshyödyn konfiskaatiota, hallinnon avoimuutta sekä korruption torjuntaa. EN:n järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan hyviä käytäntöjä kartoittaneessa tutkimuksessa on käsitelty järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisemistä sen toimintamahdollisuuksiin vaikuttamalla (jakso Preventive Legal Measures against Organised Crime, jossa tarkasteltiin Ruotsia, Alankomaita ja Viroa).

ainakin selkeästi vaatii uutta tutkimusta. Kukin osatekijä vaatisi syvällisempää tarkastelua kuin mikä olisi mahdollista kaikki osatekijät kattavassa tutkimuksessa.²⁵

Rikostorjunnan tehokkuus muodostuu aineellisen ja prosessuaalisen oikeuden muodostamasta kokonaisuudesta, koska ”aineellinen oikeus edellyttää toteutuakseen prosessioikeuden olemassaoloa”.²⁶ Esimerkiksi aineellisen rikosoikeuden puolella tehtävillä muutoksilla on vaikutusta siihen, minkälaiset prosessuaaliset tiedonhankinta- ja tutkintakeinot tulevat kunkin rikoksen osalta käytettäviksi. Hassemer on aiheellisesti kiinnittänyt kriittistä huomiota siihen, että moderni rikosprosessioikeus on antamassa sivustatukea sille, että aineellisessa ”rikosoikeudessa valutaan kauas omilta ydinalueilta – yksilön oikeushyvien loukkauksiin puuttumisesta – ja tulvitaan kaikille niille suunnille, joissa meidän elämämme on tullut moderniksi ja vaaralliseksi”.²⁷ Hän on viitannut erityisesti taisteluun järjestäytyneitä rikollisuutta vastaan. Sen osalta ”yhdeksi puolen väljennetään rikosprosessin rakenteita, ja toiselta puolelta kovennetaan ja kiristetään tutkinnallisia keinoja”. Kontrollipolitiikan suuntaa ja muutoksia arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota rikostorjunnan keskenään vuorovaikutteisten osatekijöiden yhteisvaikutuksiin.²⁸

25 Prosessuaalisia kysymyksiä on käsitellyt 12.3.2007 asetettu työryhmä, jonka tehtäväksi annettiin valmistella esitutkinta-, poliisi- ja pakkokeinolain uudistamista. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö. 2009:2.

26 Virolainen, s. 45, joka korostaa prosessioikeuden ja aineellisen oikeuden yhteyttä pikemmin kuin niiden eroa. Myös Koponen (2004, s. 86–101) on käsitellyt rikos- ja rikosprosessioikeuden kiinteää vuorovaikutteisuutta.

27 Hassemer 1993, s. 45. Toimivaltuuksiin liittyvästä kehityksestä ks. Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista pohtineen työryhmän raportti, s. 45–46 ja Lindstedt 2007, s. 1018–1027 (kontrollin tiukentumisen taustasyistä Lindstedt 2007, s. 1008–1018). Poliisin toimivaltuuksien nykytilaa ja kehitystarpeita koskevia näkemyksiä ks. Ketola: Modernien tiedonhankintamenetelmien kehittäminen sekä Ruotsin osalta raportti Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk, s. 44–46. Pakkokeinolain ja poliisilain syntyhistoriasta Pölönen, s. 31–39. Järjestäytyneen rikollisuuden paljastamis- ja tutkintamenetelmistä ks. EN:n Best Practice -tutkimus Combating organised crime, s. 196–206. Ks. myös Viitasen väitöskirja poliisin rikoksista ja sitä koskeva Raimo Lahden (Lahti 2007a) kirjallisuusarvio. Lahti on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei toimivaltuuksien laajentaminen ole johtanut samanaikaisesti poliisin vastuullisuuden ja valvonnan tehostamiseen.

28 Hassemer 1993, s. 45.

1.3 Tutkimuksen menetelmät

Tutkimuksessa painottuu rikoslainopillinen tutkimusmenetelmä. Tutkimuksen tavoitteena on järjestäytyneiden rikollisryhmien rikolliseen toimintaan sovellettavan voimassa olevan sääntelyn kokoaminen yhteen, systematisointi, sisällön selvittäminen ja tulkintasuositusten antaminen.²⁹ Lainsäädännön systematisoinnille on tarvetta, sillä sovellettava normisto on rikoslaissa sirpaleisena. Tämä on ollut yhtenä syynä lukuisille sääntelyn soveltamisongelmille. Sovellettava säännöstö koostuu sekä rikosvastuun yleisiä oppeja koskevasta sääntelystä että erityislainsäädännöstä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sääntelykokonaisuutta ja sovellettavien säännösten keskinäisiä suhteita, luoda uutta käsitteistöä ja asioiden ymmärtämistä helpottavaa jäsentelytapaa.

Aihealueeseen liittyvä lainsäädäntö on muodostunut pitkälti useisiin yksittäisiin kansainvälisiin velvoitteisiin vastaamisen seurauksena. Vaikka aihepiiriin liittyviä täytäntöönpanolakeja koskevien ehdotusten yhteydessä on selvitetty kansainvälisten velvoitteiden ja kansallisen lain vastaavuutta, on lakiehdotusten tarkoituksena kuitenkin ollut lähinnä saattaa kansainväliset velvoitteet kansallisesti voimaan vähimmäistasoisina. Sääntelytarpeita tai sääntelyn justifikaatiota ei ole voimassa olevan sääntelyn esitöissä käyty läpi kansallisista lähtökohdista laajemmin ja perusteellisemmin kuin mitä kansainvälisten velvoitteiden täyttäminen on vaatinut. Myöskään esimerkiksi rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä ei juurikaan paneuduttu niihin uusiin erityisiin haasteisiin, joita tutkimusaiheen kaltainen modernin rikollisuuden ilmenemismuoto aiheuttaa esimerkiksi osallisuutta ja valmistelua koskevalle sääntelylle.³⁰

Voimassa olevan sääntelyn tulkintavaihtoehtojen pohtimiseksi on siis perehdytty lakien esitöihin, joissa sääntelyn tarkoitusperiä ja sääntelyvaihtoehtoja kuitenkin on käsitelty melko suppeasti. Esitöissä ilmaistuihin lakien tavoitteisiin tutustuminen ei vielä yksistään riittänyt avaamaan sääntelyn tarkoitusta ja antamaan suuntaa laintulkinnalle. Koska kansallisen sääntelyn tavoitteena on monilta osin ollut saattaa kansallinen laki vastaamaan Suomen kansainvälisiä velvoitteita, on laintulkinnassa perehdyttävä myös kansainvälisten sääntelyinstrumenttien sisältöön, vaatimuksiin ja tavoitteisiin. Tulkintaongelmia ja -vaihtoehtoja kartoitetaan keskeisesti myös perehtymällä sääntelyn soveltamiskäytännön tuomioistuimissa.³¹ Ehkä johtuen käytännön lainsoveltamiseen painot-

29 Metodista tältä osin ks. esim. Aarnio 1997, s. 36–37 ja 48–49, sekä Aarnio 1989, s. 288–305.

30 Lahti 2003, s. 152, ja lakivaliokunnan mietintö LaVM 14/2002 vp – HE 43/2002 vp, jossa myös on pidetty tämänyyppistä tarkastelua välttämättömänä.

31 Ks. aineiston keruusta tarkemmin kohta 1.4 (Lähdeaineistosta).

tuvasta työhistoriastani olen tarkastellut laintulkintavaihtoehtoja usein myös ottaen huomioon niiden tosiasialliset vaikutukset (reaaliset argumentit).³²

Voimassa olevien säännösten sisältöön rajoittuva käytännön lainopillinen tutkimusote yksistään ei olisi tutkimusaiheen ja ongelmanasettelun kannalta riittävä ja mielekäs. Sääntelytarpeita ja -vaihtoehtoja on välttämätöntä pohtia rikosoikeusteoreettisesta, kriminaalipoliittisesta ja oikeusvertailevasta näkökulmasta. Tutkimuksessa pyritään rakentamaan uudentyyppistä teoreettista ajattelumallia, jota muun muassa otsikointi ilmentää. Tutkimuksessa käydään läpi voimassa olevaa sääntelyä ja sen taustalla vaikuttavia rikosoikeudellisia teorioita, mutta ei niinkään tukeutuen kotimaisen positiivisen oikeuden systematiikkaan. Järjestäytyneen rikollisuus ei ole – ainakaan Suomessa – juridisessa maailmassa sellainen systemaattisesti jäsenneily oma kokonaisuutensa, joka sellaisenaan muodostaisi mielekkään pohjan tutkimuskysymysten pohdinnoille ja sääntelykokonaisuuden toimivuuden arvioimiselle.³³

Järjestäytyneen rikollisuuden teemaa on pitkään tarkasteltu enemmän kriminologisesta kuin oikeudellisesta näkökulmasta. Sovellettavaksi tuleva sääntelykokonaisuus on sirpaleinen ja perustuu monilta osin oman oikeusalueen ulkopuolelta tulleisiin sääntelyimpulsseihin. Rikoslain erityisen osan systematiikka pohjautuu oikeushyväperusteiseen rikosten luokitteluun. Lahti on käsitellyt talousrikosten osalta sitä, että vaikkakin talousrikollisuus on kriminaalipoliittisessa keskustelussa hyödyllinen käsite, niin se ei silti olisi tarkoituksenmukainen peruste rikoslain systematisoinnin kannalta. Kyse on komiteanmietinnössä 1976:72 tarkoitettusta elämänalueittaisesta tarkastelusta.³⁴ Rinnastamatta järjestäytyneen rikollisuutta komiteanmietinnössä tarkoitettuihin elämänalueisiin voidaan todeta, että myös järjestäytyneeseen rikollisuuteen kohdistettava sääntely edustaa sellaista kokonaisuutta, joka epäilemättä vaatii erityistä rikosoikeudellista tarkastelua ja kriminaalipoliittista keskustelua – siitä huolimatta, ettei järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminta uhkaa mitään sellaista uutta oikeushyvää, jota jokin muu tunnusmerkistö ei jo olisi tarkoitettu suojaamaan. Järjestäytyneen rikollisuus ja rikollisryhmien toiminta uhkaavat erilaisia rikoslain tunnusmerkistöissä suojattuja oikeushyviä. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvä ainoa erityinen delikti – järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, RL 17 luvun 1 a § – on sijoitettu lukuun, joka koskee rikoksia yleistä järjestystä vastaan.

32 Rikosoikeuden tulkintaperusteista ks. Jareborg 2005, s. 108–113.

33 Ks. Wise, s. 1302, joka on viitannut International Congress of Penal Lawn Budapestissa 1999 pidetyn kokouksen aihevalintaan.

34 Lahti 1991, s. 881–882. Ks. aiheesta myös Melander 2008, s. 81–90 ja 251.

Sääntelykokonaisuuteen kuuluu eräitä järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevia erityissäännöksiä, mutta pääosin rikollisryhmienkin rikollisen toiminnan arvioinnissa sovelletaan yleisiä rikosvastuuta määrittäviä säännöksiä, joista keskeisimpään asemaan nousevat osallisuuteen liittyvät kysymykset. Tulee pohdittavaksi, miten järjestäytyneen rikollisuuden erityinen luonne voidaan ottaa huomioon niiden soveltamisessa. Kun halutaan selvittää voimassa olevan sääntelyn toimivuutta sekä arvioida tiettyyn ilmiöön liittyviä sääntelytarpeita ja -vaihtoehtoja, on tutkimuksen rakenteellisissa ratkaisuissa syytä irrottautua liian tiukasta sidonnaisuudesta voimassa olevassa sääntelyssä omaksuttuun jäsentelyyn. Tästä syystä aiheen tarkastelua on hyvä rakentaa ainakin osin yhteiskuntatodellisuudesta kumpuavien kysymysten ympärille. Järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteitä pyritään erittelemään tavalla, joka mahdollistaisi rikosvastuuseen liittyvien erityiskysymysten käsittelemisen analyttisellä tavalla.³⁵ Asioiden käsittelyä yritetään jäsentää tutkimuksessa tavalla, jota voitaisiin pitää mielekkäänä reaali maailmaan kuuluvan ilmiön ja keskeisten rikosoikeusteoreettisten teemojen yhtensovittamisen näkökulmasta. Tutkimuksessa käsitellään rikosoikeuden yleiseen osaan liittyviä yleisiä vastuuperusteita, seuraamusjärjestelmän puolelle kuuluvia kysymyksiä ja yksittäisiä tunnusmerkitöjä.

Esimerkiksi rikollisryhmän määritelmiä, joita rikoslain eri säännöksiin sisältyy yhteensä kolme ja Suomea velvoittaviin kansainvälisiin sopimuksiin ja muihin sääntelyinstrumentteihin vielä useampia, käsitellään kaikkia yhdessä luvussa. Vaihtoehtona olisi tarkastella kutakin voimassa olevan lain tai sopimuksen mukaista säännöstä ja siihen sisältyvää määritelmää omana kokonaisuutenaan. Valitun käsittelytavan tarkoituksena on kuitenkin edistää sitä, että erilaisten määrittelytapojen erot, keskinäinen johdonmukaisuus ja mahdolliset epäkohdat tulisivat paremmin esille, kun kaikkia määrittelyjä käsitellään yhdessä. Ratkaisu heijastaa myös näkemystä, että tietty asia olisi hyvä määritellä rikoslaissa vain yhdellä tavalla.

Tutkimuksen useissa kohdissa viitataan niihin järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyviin kansainvälisiin velvoitteisiin, joihin Suomi on sitoutunut ja joihin monet voimassa olevan rikoslain säännöksistä perustuvat. Kansainvälisten sopimusten ja muiden kansainvälisten instrumenttien osalta on tehty se tutkimuksen rakennetta koskeva ratkaisu, ettei niiden sisältöä ole selostettu kattavasti omassa erillisessä jaksossaan, vaan niitä on käsitelty hajautevasti aina kussakin asiayhteydessä. Rikosoikeuden kansainvälistyminen ja kansainväliset sääntelyimpulssit muodostavat tutkimuksen tärkeän ulottuvuuden. Melander on väitöskirjassaan luonnehtinut oman tutkimuksensa edustavan EU-oikeusmyönteistä oikeustutkimusta tarkoittaen sitä, että ”kansallisen oikeu-

35 Ks. erityisesti kohta 2.6.

den tarkastelua ei enää voi toteuttaa irrallisena EU-oikeudesta”.³⁶ Myös oman tutkimukseni rakennetta koskeva ratkaisu heijastaa EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä kiinteää yhteyttä korostavaa ajattelutapaa. Tästä perusratkaisusta huolimatta olen päätenyt sisällyttämään tutkimukseen, sen kolmanneksi luvuksi, johdantotyyppisen kansainvälisiä asioita koskevan erillisen osion.

1.4 Lähdeaineistosta

Lähdeaineistona on käytetty ilmiökartoituksen osalta järjestäytyneitä rikollisuutta koskevia kansallisia ja kansainvälisiä rikollisuustilanne- ja uhkakuva-arvioita³⁷, alan kirjallisuutta sekä kriminologista tutkimusta. Johtuen siitä, että ilmiökuvalla on tutkimuksessa vain välineellinen merkitys – joskin erittäin tärkeä sellainen – on tutkimuksessa ollut sen osalta pakko tyytyä käsittelemään laajaa aineistokokonaisuutta varsin valikoiden.

Muuhun lähdeaineistoon lukeutuu oikeusteorian, rikosoikeuden ja EU-oikeuden alaan kuuluvaa kirjallisuutta, rikosoikeuden oppikirjoja, säädöstekstejä ja niiden tulkintaa ohjaavaa aineistoa kuten hallituksen esityksiä ja eduskunnan valiokuntien mietintöjä.

Lisäksi keskeisen aineistokokonaisuuden muodostavat tuomioistuinten aihepiiriin liittyvät tuomiot. Olen käyttänyt tutkimuksessa runsaasti myös käräjäoikeuksien tuomioita johtuen siitä, että korkeampien oikeusasteiden tutkimusaiheeseen liittyviä tuomioita on annettu vain vähän. Olen kerännyt aiheeseen liittyviä oikeustapauksia ensinnäkin syyttäjä- ja poliisiviranomaisten käyttämästä järjestäytyneitä rikollisuutta koskevasta koulutusaineistosta. Olen kartoittanut tapauksia lisäksi koko Suomen syyttäjäkunnalle lokakuussa 2007

36 Melander 2008, s. 6.

37 Rikollisuustilanne- tai uhkakuvalle ei liene olemassa mitään yleistä, kaikkien samalla tavalla soveltamaa määritelmää, vaan kukin viranomais tai toimija, joka rikollisuustilanne- tai uhkakuvia tuottaa, määrittelee itse oman raporttinsa tarkoituksen ja sisällön. Sanojen merkityksistä voidaan ehkä päätellä, että rikollisuustilannekatsaus kuvaa tosiasioiden pohjalta joko menneitä tai reaaliaikaista rikollisuustilannetta, kun taas uhka-arvio on tulevaisuuteen suuntautuva ja nimenomaan arvio. Rikollisuustilannekatsaus tai -tilannekuva kuvaa katsauksen tuottajan valitsemiin lähteisiin kuten tilastoihin perustuvan rikollisuustilanteen tietyltä rikollisuuden alalta tietynä ajankohtana. *Rikollisuustilannetta* voidaan tarkoituksesta riippuen pyrkiä tarkastelemaan jälkikäteen tai mahdollisimman ajantasaisena tilanteena. Se aineisto, joka tilannekuvan laatimiseksi tarvitaan, riippuu täysin tästä valinnasta. *Uhka-arvio* on puolestaan arvio ennakoitavista tulevista turvallisuusuhkista. Nähdäkseni ei tule korostaa liikaa rikollisuustilannekuvan ja uhka-arvion erilaisuutta ja erillisyyttä. On selvää, että uhka-arviossakin tulevia kehityssuuntia voidaan ennakoida vain luotettavan nykytilan ja lähihistorian kuvauksen sekä tiedon arvioinnin kautta. Molempien tarve on samanlainen, tulevaisuuteen suuntautuva eli liittyy tulevien rikostorjuntatoimien oikeaan suuntaamiseen. Lähinnä painopiste on erilainen.

tehdyn kyselyn avulla. Kyselyssä pyysin syyttäjiä toimittamaan tuomiot tai tiedot kaikista syyttäjien ja tuomioistuinten ratkaisuista, jotka liittyvät järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten tekemiin rikoksiin tai järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen. Pyysin syyttäjiä toimittamaan tuomiot tai tiedot kaikista niistä tapauksista, joihin liittyy seuraavia elementtejä:

1. Tapauksessa on kyse RL 17:1 a:n (järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen) soveltamisesta.
2. RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaista koventamisperustetta on sovellettu (rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä).
3. Tekoa on pidetty törkeänä RL 50:2:n, 50:4 a:n, 44:7:n, 25:3:n, 17:8a:n tai 17:18 a:n perusteella.
4. Muut järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa tehdyt rikokset, joissa on pohdittu esim. tekijäkumppanuutta ja osallisuutta.

Pyynnössä totesin, että kysely koskee myös niitä rajatapauksia, joissa 1–3-kohdian mukaisten säännösten soveltamista on pohdittu syyteharkintavaiheessa tai niistä on syytetty, mutta joissa syyttäjä tai tuomioistuin jostain syystä on kuitenkin päätenyt siihen, ettei säännöksiä voi soveltaa (esimerkiksi siitä syystä, ettei ryhmää ollut katsottu tunnusmerkistön mukaiseksi järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi, tai puuttuvan tahallisuuden taikka näyttövaikeuksien johdosta). Aineiston toimittamista koskevan määräajan päättymisen jälkeen syyttäjiä vielä muistutettiin tapausten toimittamisesta. Samansisältöinen aineistoa täydentävä kysely toimitettiin keskusrikospoliisin kaikille tutkinnanjohtajille helmikuussa 2008. Tuomioiden lainvoimaisuustilanne on tarkastettu ja korkeampien oikeusasteiden tuomiot koottu helmikuussa 2009.

Tuomioita saatiin kerättyä yhteensä 110 kappaletta (ks. lähteiden kohta ”Tuomiot”). On mahdollista ja oletettavaa, ettei tuomioiden keruussa ole saavutettu täyttä kattavuutta, koska aineiston keruu tapahtui kyselyn kautta, eikä ole poissuljettua, että osa syyttäjistä tai tutkinnanjohtajista on voinut vaihtaa tehtäviä tai osa heistä on voinut jättää vastaamatta kyselyyn. Mahdotonta ei ole, että joku tapaus on voinut kyselyn kohteilta unohtua kyselyyn vastattaessa. Tästä huolimatta arvioin kyselytutkimuksen parhaaksi mahdolliseksi keinoksi hankkia tarvitsemani eli *mahdollisimman kattava* aineisto. Esimerkiksi tietojärjestelmien kautta tapahtuviin hakuihin liittyy vielä selkeämpiä riskejä. Osa syyttäjän järjestäytyneisyyteen liittyvistä vaatimuksista on nimittäin saattanut tulla hylätyksi tai jäädä käsittelemättä ilman, että asia ilmenisi tuomiolausel-

masta mitenkään. Kaikkien tuomioistuinten kaikkien tuomioiden läpikäyminen muulla tavalla puolestaan olisi ollut tehtävänä mahdoton, taikka ainakin se olisi vaatinut tutkimuskysymysten kannalta liian tiukkaa rajausta tietyn tuomioistuimen tiettyä ajankohtana antamiin tuomioihin. Tällä menetelmällä olisi jäänyt havaitsematta, miten *eri tuomioistuimet* tulkitsevat samoja normeja ja myös määrältään aineisto olisi jäänyt riittämättömäksi.

On kuitenkin huomattava, että kyseessä ei ole kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus, vaan empiirisen aineiston keräämisen tarkoituksena on ollut kerätä *riittävä* lähdeaineisto, jonka perusteella pystytään kartoittamaan lainsäädännön erilaisia tulkintatapoja ja -ongelmia sekä selvittämään sitä, miten vastuu rikollisryhmien toiminnasta käytännössä jakaantuu.³⁸ Tutkimusta tehtäessä kaikki tuomiot perusteluineen on käyty läpi alusta loppuun, mutta systemaattinen tarkastelu rajoittuu siihen, miten ryhmien järjestäytyneisyyteen sekä rikollisryhmien puitteissa tehtyjen rikosten osalta osallisuuteen liittyviä kysymyksiä on käsitelty tuomioissa. Tarkastelussa on kiinnitetty huomiota paitsi mainittujen seikkojen oikeudelliseen arviointiin tuomioissa, niin myös siihen, minkälaista näyttöä kustakin seikasta on tuomion mukaan edellytetty. Tarkastelutavan avulla on haluttu saada kokonaiskuva siitä, mitä järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan lainsäädännön ja oikeuskäytännön tasolla, ja miten todettu järjestäytyneisyys on otettu huomioon toiminnan rikosoikeudellisessa arvioinnissa. Tuomioissa on erittäin harvoin auki kirjoitettuna se, miten järjestäytyneisyys konkreettisesti vaikutti rangaistuksen määrään, joten tämäläisyydestä selvitystä ei tässä tutkimuksessa edes yritetä tehdä. Muihin seikkoihin kuin järjestäytyneisyyden arviointiin ja sen vaikutuksiin rikosvastuuseen ei tuomioiden käsittelyssä ole kiinnitetty huomiota.

Vastaajien tai yhteenliittymien nimet on poistettu kaikista tuomioista, koska en ole pitänyt niitä tämän tutkimuksen kysymyksenasettelujen kannalta merkityksellisinä tietoina.

Oikeustapausaineistoon sisältyy muutama yksittäinen KKO:n tapaus, jotka eivät sisälly edellä kuvatulla tavalla hankittuun aineistoon. Ne koskevat pääsääntöisesti osallisuutta ilman erityistä liityntää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.

Materiaaliin kuuluu myös eräitä ulkomaalaisten tuomioistuinten, EY-tuomioistuimen ja ICTY:n oikeustapauksia. Ulkomaalaisten tuomioiden osalta saksalainen tuomio on peräisin Bundesgerichtshofin internetsivuilta ja Yhdysvaltain

38 Oikeusaineistoja käyttävän tutkimuksen luonteesta ja kerättävän aineiston kriteereistä ks. Korkea-aho, s. 84–90. Empiiristen aineiston käyttämisestä ks. myös Ervasti. Kokonaiskuvan saamiseksi ryhmiin liittyvistä rikosasioista kannattaa tutustua esimerkiksi Mika Mölsän teokseen Prosenttijengit.

tuomioistuinten tuomiot on löydetty perehtymällä järjestäytyntä rikollisuutta käsitteleviin oikeustieteellisiin kirjoituksiin.

Koska kotimainen sääntely ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan menettelytavat perustuvat suuressa määrin erilaisiin kansainvälisiin velvoitteisiin, kuuluu lähdemateriaaliin lukuisia kansainvälisiä sopimuksia ja muita sääntelyinstrumentteja sekä rikostorjunnan alalla vaikuttavien kansainvälisten organisaatioiden strategia-asiakirjoja. Kuten edellä on jo selostettu, on näitä asiakirjoja käsitelty aina asiayhteydessään, ei yhdessä paikassa keskitetysti.

Lähdemateriaaliksi on hankittu myös muiden valtioiden järjestäytyneen rikollisuuden vastaisia rikosoikeudellisia toimia käsittelevää aineistoa. Tietoa muiden valtioiden lainsäädännöstä on saatu tutkimuksesta ja muusta kirjallisuudesta (esimerkiksi EN:n Best Practice Survey, kansainvälisten rikosoikeusyhdistysten maaraportit). Lisäksi toimitin kesäkuussa 2008 Eurojustin kansallisisille jäsenille, heidän sijaisilleen ja avustajilleen aineistopyynnön, jonka tarkoituksena oli selvittää EU-valtioiden järjestäytyneen rikollisuuden vastaisia lainsäädännöllisiä ratkaisuja. Kyselyn tulokset jäivät kuitenkin vaatimattomiksi, koska vain Tšekistä³⁹ ja Ruotsista saatiin jossain määrin käyttökelpoinen vastaus. Oikeusvertailevia näkökulmia on tuotu esille pääasiallisesti kussakin asiayhteydessä, mutta lukuun 3 sisältyy johdannonomainen yleisesittely koskien Yhdysvaltojen, Ruotsin ja Saksan järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen lainsäädännön ratkaisuja. Esimerkiksi rikollisryhmän määrittelyyn liittyviä yksityiskohtaisempia oikeusvertailevia huomioita tuodaan esille neljännessä luvussa, joka koskee järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelyä. Oikeusvertailu on kuitenkin haastavaa.⁴⁰ Useisiin rikosoikeusjärjestyksiin sisältyy kollektiivisesti tehtyjä rikoksia koskevaa ankaroitettua kohtelua, mutta on suuria valtiokohdaisia eroja sen suhteen, miten formaalina tämä periaate ilmenee kirjoitetussa laissa. Joissain valtioissa harkinta on jätetty kokonaan tuomioistuimille kun taas toisissa valtioissa lähtökohtana on, että kaikkien rikosten ja rangaistusten ankaroitamisperusteiden tulee olla nimenomaisesti ja yksityiskohtaisesti kirjattuina lakiin.⁴¹ Yksittäisiin säännöksiin liittyvien erojen ymmärtäminen vaatii laajahkoa perehtymistä kyseisten valtioiden rikosoikeuteen kokonaisu-

39 Tässä on taustasy sille, miksi Tšekin osuus oikeusvertailevasta materiaalista on hieman ylikorostunut.

40 Ks. Husa, s. 19–39 (oikeusvertailun tavoitteista) ja ongelmista (s. 99–117). Tutkimuksessa ei ole noudatettu kaikkia Husan esittämiä oikeusvertailevan tutkimusmateriaalin laatuun liittyviä vaatimuksia. Toisaalta muiden valtioiden lainsäädännöllisiin ratkaisuihin tutustuminen on palvellut lähinnä erilaisten sääntelyvaihtoehtojen kartoittamista ja kotimaisen sääntelyratkaisun parempaa ymmärtämistä. Vieraiden valtioiden sääntelyratkaisuista ei haeta auktoriteettilähteenomaista tukea omille näkemyksille. Niitä ei ole tarkoitus ”kriitikkittä tai ihaillen kopioida”, mistä Husa (s. 115) on varoittanut.

41 International Review of Penal Law, vol. 68, s. 532.

dessaan⁴², mistä syystä erityisen suuri merkitys vieraiden valtioiden sääntelykonaisuuksien ymmärtämisessä on ollut myös niillä keskusteluilla, joita olen käynyt tutkimusaiheeseeni liittyen ulkomaisten kollegojeni kanssa.⁴³

42 Esimerkiksi joskus puhutaan jäsenyyden kriminalisoinnista, vaikka kyse on jo aktiivista osallistumista tarkoittavasta toiminnasta. Kyse on jäsenyyden määrittelytavasta. EN:n Best Practice -tutkimuksen Combating organised crime jakso Provisions on membership of criminal organisation, jossa on käytetty ilmaisua jäsenyyden kriminalisointi, vaikka jakson kaikkien tutkimusmaiden eli Italian, Saksan ja Puolan lainsäädännöissä kyse oli osallistumisesta (participation). Saksan, Italian ja Puolan rikollisryhmän jäsenyyttä ja ryhmän toiminnan tukemista koskevista sääntelyratkaisuista ks. ko. tutkimuksen s. 169–212. Hardingin mukaan varsinainen jäsenyyssdelikti on harvinainen. *Conspiracy*- ja rikollisorganisaatioon osallistumisrikosten välisestä rajanvedosta Alankomaissa ks. Keijzer, s. 494–495. Rikollisorganisaation olemassaolo edellyttää osallistujien välistä jatkuvampaa suhdetta kuin conspiracy. Rikoksesta sopimisen lisäksi edellytetään jonkinlaista rakennetta ja tarkoitusta tehdä useampia rikoksia. Osallistuminen rikollisryhmän toimintaan puolestaan edellyttää aktiivista osallistumista ryhmän toimintaan tai sen rikollisen tarkoituksen tukemista. Toisin sanoen pelkkä ryhmään kuuluminen ei ole rangaistavaa. Ks. myös alaviite 24 ja salahankkeen erilaiset määrittelytavat.

43 Viittaan kollegoillani siihen laajaan henkilöverkkostoon, joka on tullut tutuksi toimittuani vuodesta 2000 lähtien keskusrikospoliisissa kansainvälisissä tehtävissä erityisesti Eurojustin, Euroopan oikeudellisen verkoston (EJN; European Judicial Network) ja kahdenvälisen yhteistyön puitteissa.

2 RIKOLLISUUDEN ORGANISOITUMISKEHITYS

Järjestäytyntä rikollisuutta ei ole mahdollista tarkastella yhteiskunnallisena ilmiönä ilman, että sille annetaan ensin jokin määritelmä. Järjestäytynt rikollisuus ei ole mikään sellaisenaan luonnossa esiintyvä ja aistein objektiivisesti havaittavissa oleva olio tai tapahtuma, jonka kaikki voisivat havaita samalla tavalla, vaan sille annettavasta määritelmästä täysin riippuvainen sosiaalinen konstruktio. Se, minkälainen käsitys meillä on järjestäytyneestä rikollisuudesta, on täysin riippuvainen siitä, miten järjestäytynt rikollisuus määritellään, ja käytettyjä määritelmiä on useita. Käsittelen määritelmiä perusteellisemmin luvussa 4, mutta tässä luvussa kunkin tilanne- ja uhkakuvan yhteydessä on pyritty käsittelemään tiiviisti sitä määritelmää, jonka pohjalta tilannekuva on muodostettu.

Ilmiökuva on rikosoikeudellisen tarkastelun näkökulmasta tärkeä erityisesti kahdesta syystä. Yhtäältä tarvitaan yleisen tason tietoa siitä, miten uhkaavasta ilmiöstä on kyse, jotta voidaan ottaa kantaa siihen, antaako ilmiön erityinen vaarallisuus aiheutta erityisiin rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin. Tässä suhteessa esimerkiksi rikollisryhmien määrää ja toimialaa koskevat tiedot ovat relevantteja. Toisaalta ilmiökartoituksen avulla on pystyttävä arvioimaan, mitkä ovat ne järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät erityiset haasteet, joihin rikosoikeuden pitäisi kyetä vastaamaan. Tässä tarkoituksessa tarvitaan yksityiskohtaisempaa tietoa sellaisista tekijöistä kuten ryhmien toimintatavoista, rakenteista ja motivaatiosta.

2.1 Järjestäytyneen rikollisuuden perinteisiä ilmenemismuotoja

Järjestäytyneen rikollisuuden mainitaan usein edustavan modernin rikollisuuden muotoa, jonka kasvu liittyy valtioiden välisen henkilö-, tavara- ja rahaliikenteen vapautumiseen. On kuitenkin syytä mieltää, että sillä on huomattavasti pidemmät perinteet. Järjestäytyneen rikollisuuden perinteisin ilmenemismuoto Euroopan alueella on sisilialaista alkuperää oleva, 1800-luvulla alkunsa saanut mafia.⁴⁴

44 Perinteisestä järjestäytyneestä rikollisuudesta ks. Wright, s. 100–117 ja 118–143. Ks. myös Lunde: Järjestäytynt rikollisuus. Mafiasta ja Italian mafia-lainsäädännöstä EN:n

Suomessa järjestäytyneen rikollisuuden käsitettä on käytetty rikosoikeudessa vasta 1970-luvulta alkaen. Ensimmäinen järjestäytynyttä rikollisryhmää koskeva säännös tuli rikoslakiin vuonna 1976, kun rikoksen tekeminen vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä säädettiin rangaistuksen yleiseksi koventamisperusteeksi.

Sen sijaan kotimaisessa rikosoikeudessa on pitkät perinteet ammattimaisen rikollisuuden käsitteellä, jota on käytetty huomattavasti ennen kuin on ryhdytty operoimaan järjestäytyneen rikollisryhmän käsitteellä. Sillä, mitä aikaisemmin tarkoitettiin ammattimaisella rikollisuudella, ja nykyään järjestäytyneellä rikollisuudella, on kuitenkin paljon yhteistä. Kekomäki, joka on tutkinut ammattimaisten ja tavanomaisten rikosten käsitteitä, on kuvannut ammattimaista rikollisuutta yllättävänkin samaan tapaan kuin miten nykyään kuvataan järjestäytyneen rikollisuuden luonnetta, olemassaolon syitä ja rikollisryhmistä aiheutuvan vaaran luonnetta. Ammattimaiselle ja järjestäytyneelle rikollisuudelle yhteisiä piirteitä ovat muun muassa suunnitelmallisuus, toimiminen laajalla alueella ja kansainvälisten mahdollisuuksien hyödyntäminen toimintamahdollisuuksien lisäämiseksi ja kiinnijoutumisen vaaran vähentämiseksi, liiketoimintamaisuus, korkeampi osaamistaso, toimintaedellytyksiin kuten toimitiloihin ja välineisiin investointi palvelemaan pidempiaikaista tai jatkuvaa tarvetta sekä motivaationa taloudellisen voiton tavoittelu.⁴⁵ Merkittävimpänä erona on se, että järjestäytyneet rikollisuus on perusluonteeltaan aina kollektiivista. Ammattimainen rikos on lähtökohtaisesti yksilörikollisuutta, joskin myös ammattirikollisten havaittiin voivan yhteisten etujensa edistämiseksi ja entistä parempien toimintamuotojen löytämiseksi hakeutua myös erilaisiin yhteistyömuotoihin. Ammattirikollisuuden kollektiivisten muotojen osalta on tunnistettu toimiminen yhteisessä intressissä, erilaisilla löyhemmillä tai tiiviimmillä rakenteilla ja toimiminen yhteisen työnjaon pohjalta tavoitteena tehostaa yhteistoimintaan osallistuvien ammattirikollisten tavoitteiden ja intressien toteutumista. Myös tarvetta puuttua tavallista ankarammin kyseisiin rikollisuuden muotoihin on

Best Practice -tutkimus Combating organised crime, s. 176–179 ja 180–182. Ks. myös Giovanni Falconen kuvaus mafian eri muodoista ja mafiasta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden esikuvana. Falcone toteaa ensinnäkin mafian monimuotoisuuden, joka estää tarkastelemasta sitä yhtenäisenä ilmiönä. Mafiasta voidaan erottaa tietyt maasidonnaiset erityisominaisuudet, mutta muilta osin samantyyppinen rikollisuus voi vastaavanlaisissa olosuhteissa toteutua muuallakin (s. 32). Hän myös korosti organisoituneen rikollisuuden erityisten torjuntamenetelmien kuten kansainvälisen viranomaisyhteistyön ja rikoshyödyn pois ottamisen tarvetta (s. 34–35).

45 Ammattimaisen rikollisuuden ominaispiirteistä ks. Kekomäki, s. 54–64.

perusteltu keskenään vastaavanlaisella vaarantamiseen ja oikeudenloukkausten ennakoivaan torjuntaan perustuvalla argumentaatiolla.⁴⁶

Ylikangas on tarkastellut ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden historiaa Suomessa.⁴⁷ Suomessa *pirtun salakuljetus* kieltolain aikana (1919–1932) oli hyvin organisoitunutta toimintaa. Alkoholia tuotiin ulkomailta, Virossa, ja osin poltettiin kotimaassa. Alkoholin jakelu vaati oman tehokkaan organisaationsa. ”Pirtukuninkaiden” johtamalla salakuljettajilla oli käytössään nopeita moottoriveneitä ja autoja, joita viranomaisilla aina ei ollut käytössään. Kontrollin tehottomuus ja kalleus sekä vankimäärän paisuminen ja siitä aiheutuvat kustannukset olivat tärkeitä syitä kieltolain kumoamiselle.⁴⁸ Myös *puukkojunkkari*-ilmiössä Etelä-Pohjanmaalla 1800-luvulla oli ainakin osittain tiettyjä yhteisiä piirteitä nykyisenkaltaisen järjestäytyneen rikollisuuden kanssa: tappajan tukena toimi vaarallinen sakkikunta, ryhmät hankkivat pelottavaa mainetta ja hyödynsivät sitä keräämällä suojelumaksua niistä taloista, joiden väkeä porukka ei häirinyt. Sakkien johtajat saattoivat myös organisoida suuri-suuntaisia omaisuusrikoksia ja siihen liittyvää varastetun tavaran kaupittelua. Porukat pelottelivat ihmisiä siten, etteivät he uskaltaneet tehdä ilmiantoja eivätkä todistaa käräjillä.⁴⁹ Myös 1600-luvun kirkonryöstäjien toimintaan liittyi suunnitelmallisuutta, taloudellisen hyödyn tavoittelua, työnjakoa, rikollisen toiminnan jatkuvuutta ja erityisen ammattitaidon kehittämistä. Ylikangas on luonnehtinut ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden eroja siten, että ammattimainen rikollisuus on omaisuusrikollisuuden osalta vanhaa, ja se on liittynyt köyhyyteen, elannon ja vaatteiden hankkimiseen varastelemalla.⁵⁰ Hallituksen esityksessä 125/1975 vp on mainittu lisäksi 1700–1800-lukujen levottomien kausien metsä- ja maantierosvot, jotka niin ikään järjestäytyivät joukkioiksi.⁵¹ Sen sijaan järjestäytynyt rikollisuus, joka on ilmiönä uudempi, liittyy mahdollisuuteen rikastua ja edellyttää rahataloutta.

46 Ks. Kekomäen kuvaus ammattirikollisten yhteenliittymistä (Kekomäki, s. 61–63), joka sisältönsä puolesta ei suuremmin poikkea siitä, miten järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatapoja ja motivaatiota kuvataan nykypäivänä. Ks. myös Kekomäen analyysi (s. 134–142) ammattirikollisuuteen liittyvästä vaarantamisesta. Olennaisena erona on myös se, että vuonna 1933 sääntelyratkaisut voitiin tehdä puhtaasti kansallisista tarpeista lähtien, kun taas nykypäivänä on mitä suurimmassa määrin otettava huomioon paitsi kansalliset sääntelytarpeet, myös kansainvälisestä yhteistyöstä johtuvat sääntelyvelvoitteet.

47 Ylikangas, Heikki: Järjestäytynyt ja ammattirikollisuus historiassa.

48 Ks. raportin Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk (s. 14–15) vertailu 1920-luvun USA:n kieltolain ja Ruotsin alkoholinmyyntirajoitusten vaikutuksista maiden rikollisuuteen.

49 Ks. myös HE 125/1975 vp, s. 11.

50 Ylikangas, Heikki: Järjestäytynyt ja ammattirikollisuus historiassa.

51 Ks. myös HE 125/1975 vp, s. 11.

Kekomäen määrittelytapaa noudattaen jaottelu järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden välillä ei tosin näyttäytyä aivan samalla tavalla kuin mitä Ylikangas on kuvannut, mutta erot palautunevat tältäkin osin siihen, miten kukin määrittelee ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden. Ylikangas kirjoittaa selvästi ammattirikollisuuden varhaisemmista ilmenemismuodoista, ja esimerkiksi kieltolaki ja siihen liittyvä pirtun salakuljetusrikollisuus ajoittuvat samaan ajanjaksoon, jota Kekomäen tarkastelu koskee. Ylikangas näkee pirtun salakuljetuksessa jo organisoituneen rikollisuuden piirteitä. Vastaavasti Kekomäen kuvaus hänen tutkimusajankohtansa⁵² ammattirikollisuudesta ja etenkin ammattirikollisten yhteenliittymistä muistuttaa jo varsin paljon sitä, mitä nykyään tarkoitetaan ilmaisulla järjestäytynyt rikollisuus.

2.2 Järjestäytyneen rikollisuuden nykyistä tilaa ja tulevaisuuden uhkakuvia koskevia näkemyksiä

Järjestäytyneestä rikollisuudesta on kirjoitettu viime vuosina paljon. Näkemyksiä järjestäytyneen rikollisuuden ilmiöistä ja rikollisryhmien määrästä on esitetty muun muassa kansallisten ja kansainvälisten lainvalvontaviranomaisten ja rikostorjuntaorganisaatioiden⁵³ rikollisuustilannekatsauksissa ja uhkakuva-arvioissa sekä muissa viranomaisasiakirjoissa, erityisesti kansainvälisten sopimusten ja muiden kansainvälisten sääntelyinstrumenttien tausta- ja valmisteluasiakirjoissa sekä niiden kansalliseen voimaansaattamiseen liittyvissä asiakirjoissa. Lisäksi ilmiötä on käsitelty kriminologisessa tutkimuksessa, muussa kirjallisuudessa ja mediassa. Kotimaassa ilmestyneestä kirjallisuudesta mainittakoon

52 Kekomäen väitöskirja on valmistunut vuonna 1933.

53 Tutkimuksessa käytetään synonyymeina ilmaisuja lainvalvontaviranomainen ja rikostorjuntaviranomainen, joista kumpikaan ei ole suoraan lakiin perustuva käsite, mutta joista puhuttaessa tarkoitetaan kotimaisista viranomaisista yleensä poliisia, tullia ja rajavartiolaitosta. Tutkimuksessa käytetään paljon myös rikostorjunnan käsitettä, joka sekään ei ole yksiselitteinen, esimerkiksi laissa määritelty käsite. Tutkimuksen rajauksista johtuen tässä tutkimuksessa rikostorjunnalla tarkoitetaan yleensä rikosten estämistä, paljastamista ja selvittämistä, mutta rikostorjunta on kuitenkin syytä ymmärtää laajemminkin siten, että siihen kuuluvat erityisesti rikosten ehkäisemiseen (*rikosten tilannetorjunta*) ja yksilöiden rikolliseksi tuleminen tai rikollisen toiminnan jatkamisen ehkäisemiseen liittyvät toimenpiteet (*rikollisuuden sosiaalinen ehkäiseminen*). <http://www.rikoksantorjunta.fi/>. Esitutkinta- ja pakkokeino toimikunnan mietinnön (OM 2009:2, s. 721) mukaan ”rikosten estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa” ja rikoksen paljastamisella toimia, joiden tarkoituksena on selvittää, ovatko esitutkinnan käynnistämisen edellytykset olemassa.

Mika Mölsän tuore teos Prosenttijengit – moottoripyöräkerhot ja järjestäytyneet rikollisuus Suomessa, ruotsalaisesta järjestäytyneestä rikollisuudesta kertova Wierupin ja Larssonin teos Svensk maffia sekä Baltian meren alueen järjestäytyntä rikollisuutta käsittelevä Risto Pullatin kirja Organized Crime Related Drug Trafficking in the Baltic Sea Region.⁵⁴

Käsittelen järjestäytyneen rikollisuuden tilannekuvaa koskevaa aineistoa siten rajoittuen vain tärkeimmiksi arvioimiini lähteisiin. Ensin käsittelen virallislähteitä kuten lainvalvontaviranomaisten tilannearvioita ja sen jälkeen kriminologisessa tutkimuksessa esitettyjä näkemyksiä. Virallislähteiden osalta olen pyrkinyt valitsemaan järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta päävastuun kantavien kotimaisten ja Suomen kannalta tärkeimpien kansainvälisten organisaatioiden muodostamia tilanne- ja uhkakuvia. Europol on Suomen kannalta keskeisin alueellinen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaorganisaatio, koska nimenomaan EU:n alueella tapahtunut syvä ja valtiojoukoltaan laaja integraatio on lisännyt tuntuvasti mahdollisuuksia hyödyntää vieraassa valtiossa toimimista rikollisessa toiminnassa ja rikosvastuun välttelemisessä. Toisaalta Interpol luo globaalisti tärkeitä järjestäytyneen rikollisuuden torjumisen edellytyksiä. Kotimaassa keskusrikospoliisi kantaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kokonaisvastuun ja on siksi keskeinen toimija alalla. Rikostorjunnan alalla toimii kansallisesti kuitenkin lukuisia muitakin viranomaisia. Hallinnonalojen rajat ylittävä rikostorjunnan tilannekuva ja toimintalinjat on vahvistettu valtioneuvoston hyväksymässä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista pohtineen työryhmän raportti perustui niin ikään laajapohjaisempaan viranomaisyhteistyöhön. Raportti on melko tuore ja siinä on käsitelty järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan eri osa-alueita laajasti, mistä syystä olen päätenyt käsittelemään myös siihen sisältyvää rikollisuustilannekuvaa.

2.2.1 Euroopan unionin uhka-arvio

Europol⁵⁵ tuottaa jäsenvaltioilta ja muilta yhteistyötahoiltaan saamiensa tietojen perusteella raportteja rikollisuustilanteesta EU:n alueella ja vuodesta 2006 lähtien se on tuottanut järjestäytyntä rikollisuutta koskevan uhka-arvion (Organised Crime Threat Assessment, OCTA). Siinä järjestäytyntä rikollisuutta on arvioitu ottaen huomioon seuraavat näkökulmat: rikollisuuden kansainvälinen ulottuvuus, ryhmien rakenne, laillisen liiketoiminnan hyödyn-

54 Järjestäytyneestä rikollisuudesta on kirjoitettu paljon, edellä mainittujen kotimaisesta ja ruotsalaisesta järjestäytyneestä rikollisuudesta kertovien kirjojen ohella voidaan mainita myös Paul Lunden suomenkielinen teos Järjestäytynt rikollisuus.

55 <http://www.europol.europa.eu>.

täminen, erikoistuminen, vaikutusvalta, väkivallan käyttö ja järjestäytyneen rikollisuuden viranomaistoimien vastaiset toimet.⁵⁶

Kansainvälisellä ulottuvuudella (*international dimension*) tarkoitetaan muun muassa sitä, että EU:n ulkopuolisista valtioista peräisin olevat (ei-kotoperäiset) ryhmät hyödyntävät EU:n alueelle vaikutuksensa ulottavassa rikollisessa toiminnassaan alkuperävaltion rakenteita ja kansainvälisen viranomaisyhteistyön heikkouksia. Toimintojen hajauttaminen useamman valtion alueelle mahdollistaa tekotapojen käyttämisen joustavasti tilanteen mukaan ja muun muassa alkuperävaltiossa sijaitsevien yhtiöiden hyödyntämisen esimerkiksi rahanpesussa ja muussa rikollisen toiminnan tukitoiminnoissa. Koska ryhmien jäsenet ovat olleet EU-alueella jo pitkään, on ryhmien keski- ja jopa ylätason johto siirtymässä alkuperämaista EU-alueelle.⁵⁷

Rikollisryhmien rakenteita (*OC group structures*) koskeva kehityssuunta on, että perinteinen jäykkä hierarkkinen malli on korvautunut joustavammilla, dynaamisemmilla rakenteilla ja verkostorakenteilla. Ei-kotoperäisten ryhmien solurakenteissa rahaa tuottavat toiminnot sijaitsevat EU:n alueella sekä ryhmän johto ja strategiset intressit sijaitsevat EU:n ulkopuolella. Solulla saattaa olla EU-alueelta peräisin oleva tukiryhmä. On oletettavaa, että solurakenteiset ryhmät tulevat tulevaisuudessa asettumaan vahvemmin EU-alueelle. Etenkin talousrikollisuuden parissa toimivia löyhiä verkostoja on vaikea paljastaa. Niiden rakenne on tarvittaessa joustava siten, ettei niiden toiminta ole kiinni vain muutamasta henkilöstä.⁵⁸

Järjestäytynyt rikollisuus hyödyntää laillista liiketoimintaa (*use of legitimate business structures, LBS*) rikollisen toimintansa tukemiseksi, rahanpesuun ja pestyn rahan jälleeninvestointiin. Ryhmät voivat hyödyntää rikollisissa tarkoituksissaan jo toimivia, hyvämaineisia yhtiöitä, pyrkiä lahjomaan tai toimimaan yhteistyössä yhtiöiden johdon tai työntekijöiden kanssa tai perustaa itse liikeyrityksiä. OCTA:ssa omien yhtiöiden perustamisen on arvioitu muodostavan suurimman uhkan. Laillisen liiketoiminnan rakenteita voidaan pyrkiä hyödyntämään myös esimerkiksi painostamalla. Tyypillisimmät hyödynnettävät liiketoiminnan muodot liittyvät tuonti- ja vientialaan, ravintola- ja pelitoimintaan sekä kiinteistöalaan.⁵⁹

Rikollisryhmät tarvitsevat erityisosaamista (*specialisation*) pääasiallisesti tukemaan, laajentamaan ja suojaamaan rikollista toimintaansa sekä rahanpesuun. Erityisosaamista voi tarjota ryhmän jäsen tai ulkopuolinen taho, jolla on useita

56 OCTA: EU Organised Crime Threat Assessment 2007 (OCTA 2007), s. 8–14. www.europol.europa.eu. Ks. myös EN:n Organised crime situation report 2005.

57 OCTA 2007, s. 8.

58 OCTA 2007, s. 9–10.

59 OCTA 2007, s. 10–11.

eri asiakkaita rikollisissa piireissä. Erityisosaamista tarvitaan muun muassa graafiselta alalta ja paino-, IT-, tai kiinteistöalalta tai väärin asiakirjojen toimittajilta. Rahanpesutarkoituksessa apua tarvitaan erityisesti oikeudelliselta alalta sekä rahoitus-, kirjanpito-, vero- ja omaisuudenhoitoalalta. Erityisosaamista voidaan hankkia ulkopuolista esimerkiksi väkivaltaiseen perintään tai henkirikosten tekemiseen liittyen tai sen oppimiseksi, miten poliisia kohtaan voidaan suorittaa vastatoimia ja välttää tutkintatoimia. Taloudellisen hyödyn maksimoimiseksi osa ryhmistä perustaa omat rahanpesutoiminnot, joissa voidaan saavuttaa niin korkea asiantuntemus, että se muodostuu jopa ryhmän päätoimialaksi.⁶⁰

Rikollisryhmät käyttävät korruptiota ja vaikutusvaltaa (*influence*) korkealla tasolla oleviin kohteisiin julkisella sektorilla EU:ssa, muun muassa rakennus-alalla tarjouskilpailuissa. EU-alueelta peräisin olevilla ryhmillä on helpommat mahdollisuudet päästä vaikuttamaan valtion oikeudellisiin ja poliittisiin rakenteisiin kuin ei-kotoperäisillä ryhmillä, jotka toistaiseksi eivät ole kyenneet vaikutusvallan hankkimiseen. Ei-kotoperäiset ryhmät hyödyntävät EU-alueelle vaikuttavassa rikollisessa toiminnassaan omien valtioidensa oikeudellisiin, hallinnollisiin ja poliittisiin rakenteisiin vaikuttamista. Mitä pidempään ulkopuoliselta alueelta peräisin oleva ryhmä on toiminut EU-alueella, sitä paremmiksi sen mahdollisuudet hankkia vaikutusvaltaa EU-alueella muodostuvat.⁶¹

Järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät eri syistä väkivaltaa (*violence*) oman ryhmänsä sisällä (kurinpito), toisia ryhmiä vastaan (oman aseman tukemiseksi) tai muita kuin rikollisia tahoja kohtaan (esimerkiksi ihmiskaupan uhrien alistamiseksi, todistajien vaientamiseksi, viranomaisia kohtaan kiinnijäämisen, tutkinnan, syytetoimien tai tuomion estämiseksi taikka vaikutusvallan saamiseksi). Osa ryhmistä käyttää väkivaltaa näyttävästi ja väkivaltaiset teot saattavat olla ryhmän jäseneksi pääsemisen edellytys, mutta toiset ryhmät välttävät väkivallan käyttöä tai käyttävät väkivaltaisiin teoihin ulkopuolista tahoja.⁶²

Rikollisryhmät pyrkivät välttämään rikollisen toimintansa paljastumista ja tutkintaa erityisin vastatoimin (*counter-measures*) kuten käyttämällä usein vaihdettavia matkapuhelimia ja prepaid-liittymiä, internetiä, peitekieliä sekä vääriä identiteettejä. Ryhmät yrittävät vaikuttaa viranomaisiin väkivaltaa käyttämällä, sillä uhkaamalla tai korruption avulla. Paikalliset ryhmät tuntevat lainvalvontaviranomaisten käytössä olevat menetelmät parhaiten ja ovat varovaisempia toimintatavoissaan. Ei-kotoperäiset ryhmät hyötyvät siitä, että heidän käyttämänsä kieli on viranomaisille vieras. Ei-kotoperäisten ryhmien on helpompi hyödyntää vääriä identiteettejä. Solumuotoisen, ei-kotoperäisen ryhmän toi-

60 OCTA 2007, s. 11.

61 OCTA 2007, s. 11–12.

62 OCTA 2007, s. 12–13.

minta ei yleensä vaadi paljon läsnäoloa tai kontakteja jäsenvaltiossa, mikä tekee niiden toiminnan havaitsemisen ja selvittämisen vaikeaksi. Ryhmillä saattaa olla huomattavasti vaikutusvaltaa kotimaassaan, jossa ryhmän johto, strategiset intressit ja varat sijaitsevat, joten toiminnan selvittäminen on vaikeaa.⁶³

Edellä kuvattujen näkökulmien perusteella ryhmät on jaettu kolmeen pääryhmään: (1) EU-alueelta peräisin olevat (kotoperäiset) tai EU-alueelle sijoituneet ryhmät, (2) ei-EU-alkuperää olevat (ei kotoperäiset) tai muualle sijoituneet ryhmät ja (3) välimuodot, joihin kuuluvat toisen sukupolven ryhmät ja kotoperäiset ryhmät, jotka hyödyntävät kansainvälistä ulottuvuutta ryhmän johdon tai varojen piilottamiseen. EU-alueelta peräisin olevat ryhmät hyödyntävät tehokkaimmin edellä kuvattuja järjestäytyneen rikollisuuden toimintatapoja. Yleensä niiden johto ja varat ovat EU-alueen sisäpuolella, organisaatiot ovat tehokkaasti rakennettuja ja niissä hyödynnetään erikoistumista. Aina ne eivät kuitenkaan osaa käyttää kansainvälisiä yhteyksiä rikollisen toimintansa peittämiseen, mikä helpottaa lainvalvontaviranomaisten tehtäviä. Sen sijaan muille kuin EU-alueelta peräisin oleville ryhmille on tyypillistä vahvat kansainväliset ulottuvuudet ja se, että ryhmien johto ja varat ovat EU:n ulkopuolisissa valtioissa. Usein vain jokin solu ryhmästä on läsnä EU-alueella. Tämän tyyppiset ryhmät hyödyntävät rikollisessa toiminnassaan laillisen liiketoiminnan rakenteita ja poliittista vaikutusvaltaansa omassa valtiossaan. Myös väkivallan käyttö on yleistä. Välimuotoa edustavien ryhmien mahdollisuudet käyttää laillisen liiketoiminnan rakenteita ja vaikuttaa viranomaisiin paranevat sen myötä, mitä enemmän ja kauemmin ryhmä on toiminut EU:n alueella.⁶⁴

Järjestäytyneessä rikollisuudessa on todettu EU:n sisällä maantieteellisistä, kulttuurisista, yhteiskunnallisista ja historiallisista syistä johtuvia alueellisia eroja, jotka tulee ottaa huomioon lainvalvontaviranomaisten toiminnan suunnittelussa. Koilliselle alueelle, johon Suomi, Ruotsi, Viro, Latvia ja Liettua kuuluvat, on ominaista:

- huumausaineiden sekä korkeasti verotettujen ja väärennettyjen tuotteiden määränpäävaltioiden sekä tärkeiden tuotanto- ja kauttakulkumaiden maantieteellinen läheisyys;
- suuret erot valtioiden lainsäädäntöjen välillä sekä
- suuret erot valtioiden verotuksen välillä.⁶⁵

63 OCTA 2007, s. 13–14.

64 OCTA 2007, s. 14–18.

65 OCTA 2007, s. 23–25.

Alue on OCTA:n mukaan kauttakulku- ja määränpäävaltio monille huumausaineille Afganistanista, kannabis-tuotteille Marokosta ja kokaiinille Etelä-Afrikasta. Lisäksi alueella tuotetaan synteettisiä huumausaineita. Se toimii myös kauttakulkualueena monille tuotevääreännöksille, jotka ovat matkalla joko EU-alueelle tai Venäjälle. Alueella toimii pääasiallisesti kotoperäisiä rikollisryhmiä. Rikolliset markkinat alueella muodostuvat enimmäkseen huumausaineista ja korkeasti verotetuista tuotteista. Alueella toimivat rikollisryhmät mukautuvat ja laajentuvat muille rikollisille markkinoille ja alueille, mikä lisää niiden kansainvälistymistä ja vaikuttaa niiden rakenteisiin ja rikollisen yhteistyön malleihin. Tämä kehityssuunta vaikuttaa alueella siten, että rikollisen toiminnan ja rikollisten markkinoiden siteet muihin Euroopan alueisiin tiivistyvät.⁶⁶

2.2.2 *Yhdistyneet kansakunnat*

YK:n järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevassa tutkimuksessa, jossa analysoitiin 16 eri maassa toiminutta 40 rikollisryhmää, on päädytty seuraaviin johtopäätöksiin:

- kahdella rikollisryhmällä kolmesta on perinteinen hierarkkinen rakenne, kun taas kolmanneksella on löyhempi organisaatorakenne;
- suurin osa ryhmistä on kohtuullisen kokoisia, 20–50 jäsentä;
- väkivalta on olennainen osa ryhmistä enemmistön toimintaa;
- alle puolella ryhmistä ei ole voimakasta etnistä tai sosiaalista identiteettiä ja noin kolmasosa ryhmistä yhdistää tietty etninen tausta;
- suurimmalla osalla ryhmistä on vain yksi pääasiallinen toimiala;
- suurin osa ryhmistä toimii useammassa kuin yhdessä valtiossa;
- suuri enemmistö ryhmistä hyödyntää korruptiota silloin tällöin tai laajassa mittakaavassa;
- hieman alle puolella ryhmistä ei ollut poliittista vaikutusvaltaa ja noin kolmanneksella oli vaikutusvaltaa paikallisella tai alueellisella tasolla;
- alle puolella ryhmistä oli luotuna laajoja yhteyksiä lailliseen talouteen ja
- suurin osa ryhmistä toimii yhteistyössä muiden rikollisryhmien kanssa, pääasiallisesti laittomien tuotteiden hankkimiseksi.⁶⁷

66 OCTA 2007, s. 25–26.

67 UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of fourty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002. S. 18 ja 28–29. http://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf.

Tutkimuksessa tyypiteltiin järjestäytyneiden rikollisryhmien profileja ryhmän rakenteen, koon, väkivallan käytön, etnisen ja sosiaalisen identiteetin, toimialan, rajat ylittävän toiminnan, muiden ryhmien kanssa harjoitetun yhteistoiminnan sekä korruption, poliittisen vaikutusvallan ja laillisen liiketoiminnan hyödyntämisen perusteella. Ryhmien ominaisuuksista ryhmätypologiaa määrittivät voimakkaimmin ryhmän rakenne, väkivallan käyttö ja identiteetti. Tärkein määrittävä tekijä oli ryhmän hierarkian tiukkuus.⁶⁸

Tutkimuksen mukaan ryhmän koko korreloi ryhmän rakenteen kanssa siten, että mitä enemmän jäseniä ryhmässä oli, sitä yleisempi oli tiukan hierarkkinen rakenne. Sen sijaan erittäin suurissa ryhmissä esiintyi alueellisesti jaettu rakenne, jossa oli suhteellisen itsenäisesti toimivia alueellisia yksiköitä, joihin kohdistettiin tietyssä määrin myös keskitettyä kontrollia. Suuremmissa ryhmissä käytettiin enemmän kontrollia muun muassa väkivallan muodossa. Tiukan hierarkkisesti rakentuneissa organisaatioissa yhteisen sosiaalisen tai etnisen taustan merkitys oli korostunut. Löyhemmissä verkostorakenteissa taustalla ei ollut yhtä selkeää, jäseniä yhdistävää sosiaalista tai etnistä identiteettiä. Niissä ei esiintynyt tiukkoja sääntöjä ”ydinryhmän” ja ”verkoston” jäsenten rekrytoinnissa. Näissä ryhmissä ryhmän tietty identiteetti oli vähemmän tärkeä kuin toimintojen tai taitojen tarve. Löyhien verkostojen todettiin kätkeytyvän helpommin viranomaisilta muun muassa laillisen liiketoiminnan taakse, koska ne ovat joustavia ja mukautuvia eivätkä kiinnitä viranomaisten huomiota niin herkästi.⁶⁹

Voimakkaan hierarkkisesti rakentuneissa ja yhteistä etnistä tai sosiaalista taustaa edustavissa ryhmissä väkivallan merkitys oli suuri, kun taas verkostomallisissa ryhmissä väkivallalla ei ollut suurta merkitystä. Muiksi väkivallan merkitystä lisääviksi tekijöiksi osoittautuivat huumausainekauppa toimialana sekä toiminnan kansainvälisyys.⁷⁰

Mainittujen tekijöiden perusteella tutkimuksessa luotiin *järjestäytyneiden rikollisryhmien typologia*⁷¹:

68 UN 2002, s. 18 ja 29–32.

69 UN 2002, s. 31.

70 UN 2002, s. 31–32.

71 Typologioita tarvitaan esimerkiksi ryhmiä koskevan tiedon keruuta ja järjestelemistä varten sekä järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvän ilmiön ymmärtämiseksi ja kehityssuuntien tunnistamiseksi. Lainvalvontaviranomaiset voivat hyödyntää niitä rakentaakseen erilaisille ryhmille räätälöityjä tehokkaita rikostorjuntastrategioita. Erityyppisillä rakenteilla toimivien ryhmien tunnistaminen auttaa havaitsemaan ja torjumaan niiden tekemiä rikoksia. UN 2002, s. 33–34.

- (1) Perushierarkian omaavat ryhmät (*standard hierarchy*) ovat yksittäisiä hierarkkisesti järjestäytyneitä ryhmiä. Ryhmässä on yksi johtaja, selkeä hierarkia ja tiukka sisäinen kurinpitäjärjestelmä. Ryhmällä on nimi ja usein vahva sosiaalinen tai etninen identiteetti. Väkivallalla on merkittävä rooli ja ryhmällä usein vahva vaikutus alueellaan. Tämä on yleisin ryhmämuoto.⁷²
- (2) Alueellisesti rakentuneet ryhmät (*regional hierarchy*) ovat vahvan hierarkkisesti rakentuneita ja keskitetysti johdettuja ryhmiä, joilla on vahva sisäinen kurinpitäjärjestelmä, mutta alueellisilla osilla on myös itsenäisyyttä päivittäisissä asioissaan. Jakelua voidaan hoitaa tällaisella ryhmärakenteella ja toimialoja voi olla monia. Usein ryhmällä on voimakas sosiaalinen tai etninen identiteetti ja väkivallan käytöllä on suuri merkitys. Järjestelyä voidaan verrata franchisingiin: alueellinen ryhmä maksaa keskusryhmälle siitä, että saa hyödyntää keskusryhmän vahvaa nimeä ja asemaa. Tätä mallia tavataan muun muassa rikollisten moottoripyöräjengien osalta.
- (3) Rikollisryhmien ryhmittymät (*clustered hierarchy*) ovat joukko itsenäisiä rikollisryhmiä, jotka ovat kehittäneet toimintaansa hallinnoivan yhteisen koordinaatio- tai valvontajärjestelmän. Malli on harvinainen ja yleensä sidonnainen erityisiin olosuhteisiin, joissa ne ovat syntyneet. Keskeistä on, että itsenäisyydestään huolimatta ryhmät nähdään sekä ulkopuolisten että ryhmän jäsenten taholta yhtenä kokonaisuutena.
- (4) Ydinryhmät (*core group*) ovat suhteellisen tiukasti organisoituneita. Rakenteiltaan ne eivät ole hierarkkisia, vaan niissä on tiiviin ja selkeän rakenteen omaava ydinryhmä, jota ympäröi rikoksia tekevien henkilöiden verkosto. Tukiverkosta hyödynnetään tarpeen mukaan. Ydinryhmällä on tiukasti organisoitu matala rakenne ja harvoin mitään omaa nimeä. Ryhmät ovat jäsenmäärältään suhteellisen pieniä (alle 20 jäsentä). Sisäinen kuri pysyy ryhmän pienen koon johdosta eikä väkivallan käytöllä ole suurta merkitystä. Sosiaalisella tai etnisellä taustalla ei ole merkitystä, vaan kyse on taloudellisen hyödyn hankkimisesta ryhmän johdolle. Usein ryhmällä on yksi selkeä toimiala kuten ihmiskauppa, jota toteuttamaan tarvitaan henkilöitä suorittamaan erillisiä tehtäviä kuten uhrien hankkiminen, kuljetus ja kauppaaminen, tai velkojen perintä. Rikollinen toiminta voidaan

72 UN 2002, s. 34.

rakentaa laillisen liiketoiminnan peitteen taakse erityisesti korkean tason osaamista vaativien rahanpesu-, vero- ja sijoituspetosten osalta. Ryhmillä on hyvät yhteydet viranomaisiin ja lailliseen liiketoimintaan.

- (5) Verkostorakenne (*criminal network*) on joustava. Se muodostuu avainhenkilöistä ja löyhästä verkostosta henkilöitä, joilla on tarvittavia erityistaitoja ja yhteisiä rikollisia hankkeita. Sosiaalisella tai etnisellä taustalla ei ole merkitystä, vaan keskeisiä ovat kontaktit, taidot tai ominaisuudet, joita henkilö pystyy tarjoamaan verkostolle. Verkostoilla on harvoin mitään nimeä ja ne toimivat matalalla profiililla. Ne muotoutuvat tarvittaessa nopeasti uudelleen avainhenkilöiden liikkeiden mukaan. Avainhenkilöt eivät välttämättä pidä itseään rikollisina kuten eivät ulkopuolisetkaan. Yleensä henkilömäärä on kohtuullinen ja tärkeää on keskinäinen lojaliteetti. Löyhästä rakenteesta huolimatta verkostojen kyky tehdä vakavia rikoksia ei ole muita ryhmärakenteita heikompi. Tutkimuksessa tätä ryhmämuotoa esiintyi vähän, mutta toisaalta niiden olemassaoloa on vaikeinta havaita muun muassa niiden joustavuuden ja mukautuvuuden johdosta.⁷³

Tutkimuksen mukaan kehityssuunta näyttää olevan kohtien 1 ja 2 mukaisista jäykistä rakenteista kohti kohtien 4 ja 5 mukaisia joustavia ja samalla vaikeasti havaittavia rakenteita ja verkostoja. Suuntaus on hierarkkisista, ulospäin näkyvistä ryhmämuodoista kohti näkymättömästi toimivia, horisontaalisin rakentein organisoituneita ryhmiä, joissa korostuu jäsenten välinen erikoistuminen.⁷⁴

2.2.3 Sisäisen turvallisuuden ohjelma

Sisäisen turvallisuuden ohjelma on hallituskaudeksi laadittava hallituksen periaatepäätös, jossa on määritelty poikkihallinnollisesti sisäisen turvallisuuden kehittämisen painopisteet, tavoitteet ja niiden toteuttamiseksi tarpeelliset toimenpiteet.⁷⁵ Ohjelma-asiakirja sisältää myös näkemyksen sisäisen turvallisuuden keskeisimmistä haasteista. Ohjelmassa järjestäytyntä rikollisuutta on tarkasteltu osana rajat ylittävää rikollisuutta. Siinä on arvioitu, että pidemmällä

73 UN 2002, s. 34–44.

74 UN 2002, s. 44.

75 Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008. Ensimmäinen sisäisen turvallisuuden ohjelma laadittiin 24.9.2004.

aikavälillä tarkasteltuna järjestäytyneen rikollisuus on määrällisesti lisääntynyt. Huolestuttavin kehityssuunta on kovan ammattimaisen rikollisuuden aseman vahvistuminen ja ulkomaisten yhteistyösuhteiden kehittyminen erityisesti Venäjän suuntaan. Myös virolaisilla rikollisryhmillä on toimivat yhteistyösuhteet Suomeen päin erityisesti huumausainerikollisuudessa. Suomessa näkyvät aikaisempaa monipuolisemmin muualta johdetun kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden ilmiöt. Järjestäytyneen rikollisuus käyttää rikollisessa toiminnassaan yhä enemmän hyväkseen laillista liiketoimintaa, mikä muodostaa riskin yritysten turvallisuudelle. Rikollisessa toiminnassa hyödynnetään rakennusalalle tyypillisiä talousrikollisuuden muotoja kuten kuittikauppaa, veropetoksia, lyhyen elinkaaren yhtiöitä ja pimeää työvoimaa. Laittoman maa-hantulon järjestäminen on keskeinen rikoslaji. Ihmisten vapaalle liikkuvuudelle asetettujen rajoitusten vapauttaminen on tämänkin ohjelman mukaan keskeisenä taustasyynä ilmiön yleistymiselle.

2.2.4 Keskusrikospoliisi

Suomessa keskusrikospoliisi on keskeisimmässä roolissa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa, muun muassa sitä koskevan tilannekuvan ylläpitämisessä ja rikostorjuntatoimenpiteiden suunnittelussa.⁷⁶ Keskusrikospoliisin arvion mukaan kuva järjestäytyneestä rikollisuudesta on saatu muodostetuksi tarkaksi ja ajantasaiseksi, minkä avulla rikostorjunnan resurssit on kyetty kohdentamaan oikeisiin kohteisiin.⁷⁷ Ryhmien jäsenistä 67,13 % oli ollut esitutkinnan kohteena eri poliisiyksiköissä vuonna 2006 ja 54,77 % vuonna 2007.

76 Ks. poliisin hallinnosta annettu laki (110/1992) 9 § 1 mom. ja asetus (158/1996) 7 § sekä keskusrikospoliisin tehtävistä rikosten esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa annettu SM:n määräys SM-2003-00287/Tu-411, rikostiedustelusta ja rikosanalyysistä annettu SM:n määräys SM-2004-88/Ri-2 ja vakavan rikollisuuden kohdetorjuntamenettelystä annettu määräys SM-2001-1520/Ri-2. Muillakin lainvalvontaviranomaisilla on tärkeä, mutta osittain rajatumpi roolinsa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa ja siihen kuuluvassa tilannekuvan ylläpitämisessä. Esimerkiksi tullit ja rajavartiolaitos vastaavat omiin toimialoihinsa kuuluvasta rikostorjunnasta. Kokonaiskuvan ylläpitäminen kuitenkin kuuluu rikostorjunnan yleisviranomaisena toimivalle poliisille, ja poliisin sisäisen tehtävänjaon mukaisesti keskusrikospoliisille. Ruotsin tilanteesta ks. raportit Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk ja Organiserad brottslighet i Sverige 2005. Ruotsalaisissa raporteissa enemmän painoa on annettu järjestäytyneen rikollisuuden systeemiä uhkaaville muodoille (ryhmien harjoittamalle järjestelmälliselle viranomaisten uhkailulle, rikosprosessien häirinnälle, eri tahoihin kohdistamille painostusmuodoille ja korruptiolle).

77 Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2006, s. 21. www.poliisi.fi/krp.

Järjestäytyneiden rikollisryhmien määrä Suomessa vuosina 2001–2007⁷⁸

	2001	2002	2003	2004	2005	2007
EU-ryhmät	27	29	27	34	35	38
Muut ryhmät	43	44	43	38	44	51
Yhteensä	70	73	70	72	79	89

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien henkilöiden määrä Suomessa vuosina 2001–2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2007
EU-ryhmät	452	444	363	463	505	698
Muut ryhmät	332	235	488	471	441	501
Yhteensä	784	679	851	934	946	1 185

Sekä ryhmien että niiden jäsenten lukumäärä on siten viime vuosien aikana kasvanut. Lisäksi ryhmien kokoonpano on muuttunut. Muutokset ovat voineet tapahtua rikostorjuntatoimenpiteiden johdosta, mutta myös ryhmien verkostoitumisen, yhdistymisen tai toiminnan lopettamisen vuoksi. Ryhmien pääasiallisena toimialana ovat huumausainerikokset. Seuraavaksi yleisimmät toimialat ovat talous- ja väkivaltarikokset, joista talousrikosten osuus on kasvamaan päin.⁷⁹

Järjestäytyneen rikollisuuden tärkeimmiksi kehityssuunniksi on arvioitu kansainvälistymis- ja teknologisen kehityksen jatkuminen.⁸⁰ Myös rikollisuuden taloudellisten vaikuttimien on arvioitu edelleen korostuvan. Järjestäytyneet rikollisuus pyrkii lisäämään voittojaan vastaavilla keinoilla kuin laillinenkin liiketoiminta: toiminnan tehokkaalla organisoinnilla, erikoistumalla, erityisalojen asiantuntijapalveluita, uutta teknologiaa ja kansainvälisiä mahdollisuuksia hyödyntämällä, yhteistyöllä sekä verkostoitumisella. Tämä vaatii ammattitaitoa. Järjestäytyneisyys hyödyttää erityisesti suurta taloudellista hyötyä tavoittelevaa rikollisuutta kuten huumeiden, korkeasti verotettavien tuotteiden salakuljetuksen, ihmiskaupan, parituksen ja rahanpesun parissa toimivaa rikollisuutta. Myös talousrikollisuus ja työelämän kustannuksia aiheuttavan sääntelyn kiertä-

78 Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2006, s. 10, ja 2007, s. 11.

79 Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2006, s. 24. www.poliisi.fi/krp.

80 Keskusrikospoliisin toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009, s. 3–6. www.poliisi.fi/krp.

minen eri menetelmiä käyttäen sekä mahdollisesti ympäristörikokset kuuluvat vakiintuneisiin toimialoihin.

Eri rikollisuuden alat kytkeytyvät entistä selvemmin toisiinsa ja rikollisuus monialaistuu. Rikollisryhmät pyrkivät kytkeytymään yhteen laillisen liiketoiminnan, yhteiskunnallisen päätöksenteon sekä yhteiskunnan muiden elintärkeiden toimintojen kanssa. Järjestäytynyt rikollisuus pyrkii myös olemaan selvillä poliisin käyttämistä tutkinta- ja tiedonhankintamenetelmistä ja pysyttelemään niiden ulottumattomissa. Riski todistajiin ja viranomaisiin kohdistuvista uhkista kasvaa ja vakavoituu, samoin ryhmien sisäinen kurinpito. Nämä vaikeuttavat rikosten selvittämistä. Ryhmät pyrkivät myös välttämään lainvalvontatoimista toiminnalle aiheutuvia keskeytyksiä järjestelmällisellä uusien jäsenten rekrytoinnilla. Nuorten syrjäytyminen yhteiskunnassa lisää riskiä rekrytoitua rikollisryhmiin. Tunnukselliset rikollisryhmät säilyttävät keskusrikospoliisin mukaan vahvan asemansa Suomessa.

2.2.5 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista selvittänyt asiantuntijatyöryhmä

Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista selvittänyt työryhmä⁸¹ on 14.3.2007 valmistuneessa raportissaan kuvannut järjestäytyneen rikollisuuden tilannetta Suomessa. Työryhmän mukaan Suomessa toimivien rikollisryhmien lukumäärä on pysynyt viime vuosina melko stabiilina eli noin 75–80 ryhmän välissä. Ryhmistä 33 täyttää EU:n järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerit.⁸² Toimintansa lopettaneiden ryhmien määrä on 42 kappa-

81 Kyseessä on poliisiylijohtajan vuonna 2006 asettama työryhmä, jonka tarkoituksena oli selvittää keinoja tehostaa huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa. Tavoitteeksi asetettiin huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategian ja keskeisten toimintalinjojen valmistelu. Työryhmän tuli etsiä keinoja, joiden avulla voidaan tehokkaasti estää, paljastaa ja selvittää kyseistä rikollisuutta, pysäyttää huumausaineiden maahantuonti viimeistään rajoilla, tehostaa rikosvastuun toteutumista tekijöiden koti- tai oleskelumaassa sekä parantaa rikostorjuntaan liittyvää viranomaisyhteistyötä.

82 Työryhmän raportissa viitattaneen EU:n neuvoston päätöksen 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2 mukaiseen niin sanottuun ENFOPOL-määritelmään (ks. tarkemmin kohta 4.1), johon lainvalvontaviranomaisten yhteistyö Europolissa perustuu. On kuitenkin huomattava, että EU:ssa on käytössä paitsi mainittu lainvalvontaviranomaisten toimintaa koskeva määritelmä, niin myös EU:n yhteiseen toimintaan perustuva oikeudellinen määritelmä. Toivottavin tilanne oman näkemykseni mukaan olisi, että ei olisi erillistä lainvalvontaviranomaisten määritelmää ja oikeudellista määritelmää, vaan että kaikki viranomaiset toimisivat yhteisen määritelmän pohjalta. Lainvalvontaviranomaiset voisivat toki edelleenkin hakea prioriteetteja omalle toiminnalleen, mutta tämän määritelmän puitteissa. Kuitenkin vähintäänkin toivottavaa – jollei jopa välttämätöntäkään – olisi se, että esimerkiksi kansallinen ja EU-tasoinen järjestäytyneen rikollisuuden tilannekuva olisi muodostettu rikollisryhmän oikeudelliseen määritelmään tukeutuen.

letta. Suuri osa ryhmistä ei käytä ulkoisia, ulkopuolisten tahojen havaittavissa olevia tunnuksia. Ryhmien pääasiallisena toimialana on huumausainerikollisuus. Suuri osa ryhmien jäsenistä on Suomen kansalaisia, toiseksi suurin osuus jäsenistä on virolaisia. Ryhmiin kuuluvien henkilöiden määrä ei ole kasvanut viime vuosina kovin voimakkaasti, joskin kasvusuuntaus on olemassa. Ryhmät painottuvat alueellisesti Etelä- ja Länsi-Suomeen.⁸³

Venäjän ja Baltian maiden järjestäytyneellä rikollisuudella on edelleen merkittävä asema Suomessa. Ne muun muassa toimittavat laittomia tavaroita suomalaisille rikollisryhmille. Virolla on suuri merkitys Suomeen saapuvien huumausaineiden lähtö- ja kauttakulkumaana. Myös Baltian maiden järjestäytyneet omaisuusrikollisuus kuten ryöstö-, varkaus- ja rahanväärennysrikollisuus ulottaa vaikutuksensa Suomeen.⁸⁴

Suomessa vaikuttava järjestäytyneet rikollisuus on tiivistänyt keskinäistä verkostoitumistaan ja yhteistyötään, ja Suomessa toimivat kansainväliset ja kotimaiset tunnukselliset rikollisjärjestöt ovat aktivoituneet. Ne vaikuttavat työryhmän raportin mukaan erityisesti huumausainerikollisuudessa, mutta käyttävät määrätietoisesti yritystoimintaa vakavan ammattimaisen rikollisen toiminnan tukena ja laajentavat toimintaansa taloudelliseen rikollisuuteen. Samanaikaisesti harmaan talouden markkinat laajenevat muun muassa rakennusalalla voimakkaasti kasvavan kysynnän seurauksena.

Rikollisryhmien kasvualustana toimivat vankilat, jotka ovat ahtaita ja lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. Työryhmä on arvioinut kansallisesti ja kansainvälisesti toimivien järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan lähitulevaisuudessa tiivistyvän edelleen ja laajenevan erityisesti vakavassa talousrikollisuudessa ja muillakin toimialoilla.⁸⁵

Tunnistetuista rikollisryhmistä hieman yli 40 vaikuttaa pääasiassa huumausainerikollisuudessa, ja noin kymmenen ryhmän päätoimiala liittyy talousrikollisuuteen. Loput ryhmistä tekevät omaisuus- ja väkivaltarikoksia, harjoittavat alkoholin ja savukkeiden salakuljetusta ja laitonta myyntiä, laitonta asekauppaa ja paritusta.⁸⁶

83 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen, s. 21–22.

84 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen, s. 20–21.

85 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen, s. 21.

86 PolStat 4.11.2006. Taulukkoon on koottu vuonna 2006 PATJA-järjestelmään tehdyistä luokittelumerkinnöistä viisi suurinta rikosnimikkeiden ryhmää. Luokittelu palvelee lähinnä ryhmien jäsenten tekemien rikosten seuranta.

Luokiteltujen ilmoitusten rikosnimikkeet vuonna 2006⁸⁷

	Etelä-Suomi	Länsi-Suomi	Itä-Suomi	Oulu	Lappi	Helsinki	KRP	Yhteensä
Ampuma-aserikos	1	5	0	0	0	8	8	22
Huumausainerikos	10	2	0	0	0	12	16	40
Törkeä huumausainerikos	34	20	0	1	0	96	46	197
Törkeä varkaus	4	10	0	0	0	18	12	44
Varkaus	1	3	0	0	1	61	1	67

Taulukosta ilmenee myös järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan painottuminen Etelä- ja Länsi-Suomen läänien alueille.⁸⁸

Työryhmän mukaan Suomeen voi pyrkiä sijoittumaan uusia kansainvälisesti toimivia ulkoisia tunnuksia käyttäviä rikollisjengejä, mikä voi lisätä ryhmien keskinäisiä jännitteitä. Rikollisryhmien lukumäärä näyttäisi vakiintuneen 70–80 ryhmän tasolle. Jäsenmäärä on kasvanut vuoteen 2007 saakka ollen nykyään noin 1000 jäsenen tasolla. Monialaistumis- ja verkostoitumiskehitys jatkuvat ja vaikeuttavat ryhmien havaitsemista ja näytön hankkimista. Pyrkimys taloudellisen hyödyn maksimointiin säilynee hallitsevana piirteenä. Ryhmät tulevat siirtämään painopistettä kiinnijäämisen ja seuraamusten osalta vähäisemmän riskin toimialoille, vaikkakin huumausainerikollisuus säilynee päätoimialana.⁸⁹

2.3 Kriminologisen tutkimuksen näkökulmia järjestäytyneeseen rikollisuuteen

Kriminologisessa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa korostuu usein kriittinen suhtautuminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen ilmiönä.⁹⁰ Rikollisuuden organisoituneisuus on usein kiistetty ja rikolliset toimijat nähty enemmän tai

87 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen, s. 22–23.

88 Suoraan poliisin ylijohdon alaisena toimivalta Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselta lukuja seurataan erikseen eikä osana läänin lukuja, koska se ei toimi lääninhallituksen alaisena. Keskusrikospoliisi on valtakunnallinen yksikkö, joten sen osalta taulukosta ilmenevä luku ei ilmennä alueellista painopistettä.

89 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen, s. 22–23.

90 Johansen 2008, s. 260.

vähemmän itsenäisinä toimijoina tai löyhinä verkostoina. Järjestäytyneet rikollisuus nähdään niin epäyhtenäisenä ilmiönä ja epämääräisenä käsitteenä, että sillä voidaan tarkoittaa lähestulkoon mitä tahansa. Kritiikin aiheena on ollut myös yleisesti käsitys siitä, että järjestäytyneet rikollisuus tavoittelisi tai saisi suuria taloudellisia voittoja toiminnallaan. Esimerkiksi Sjöstrandin mukaan monet tutkijat ovat nähneet lainvalvontaviranomaisten laatimissa tilannekuvis- sa tarkoitushakuisuutta siten, että viranomaiset tavoittelevat itselleen valtaa ja arvostusta uhkakuvia maalaillemalla.⁹¹ Vastaavasti von Lampen mukaan tutkimuksessa on kritisoitu, että järjestäytyneen rikollisuuden käsite omaksuttiin Eurooppaan kriitikkömästi, ja että se palvelee pikemminkin poliittisia ja institutionaalisia intressejä ja tuottaa yhä uudelleen historiallista uhkakuvaa pikemminkin kuin että se olisi hyödyllinen rikollisuuden sosiaalisen todellisuuden ymmärtämisen näkökulmasta.⁹²

Esimerkiksi *Michael Levi* on käynyt läpi kriminologisessa tutkimuksessa esitettyjä kriittisiä näkökulmia järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Hän on kiinnittänyt huomiota siihen, etteivät järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät määrittelylliset ongelmat ole estäneet varmoja lausuntoja ongelman laajuudesta, jonka nähdään aina kasvavan. Yleensä uhkakuvia esitetään esimerkiksi liittyen modernin teknologian hyödyntämiseen rikosten tekemisessä, vaikka kyseessä ovat aivan normaalit nykyaikaisen yhteiskunnan toimintatavat, joita hyödyntävät kaikki muutkin ihmiset normaaleissa toimissaan. Levin mukaan olisi outoa, jos rikolliset omassa toiminnassaan hyödyntäisivät vanhanaikaisia toimintatapoja.⁹³ Ulkomaisessa tutkimuksessa järjestäytyneen rikollisuuden määrittelyä ja ilmiön laajuutta on tarkasteltu kriittisesti hyvin paljon.⁹⁴ Tässä yhteydessä kriittisistä näkökulmista voidaan esittää vain muutama esimerkki.⁹⁵

91 Sjöstrand, s. 92–99.

92 Von Lampe 2007, s. 21.

93 Levi 2002, s. 878–882.

94 Tuore esimerkki uhkakuvakeskustelusta ja siihen liittyvistä rajoitteista: Larsson, Paul: Järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisyn kustannukset (Haaste 3/2009). Larsson on suhtautunut varsin kriittisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjuntamenetelmiin, muun muassa uhkakuvien laatimiseen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan vaatimiin taloudellisiin resursseihin, ja katsonut, että uhkakuva-arvioita kritisoineita tahoja on joskus pidetty häiriköinä tai jopa itse turvallisuusuhkina. Hän on pitänyt ongelmana sitä, että järjestäytyneen rikollisuuden muodostamaa todellista uhkaa ei ole voitu selvittää, vaan olemme siltä osin liikaa mielikuvien varassa. Lisäksi Larssonin mukaan poliisin järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan vaikutuksista ei ole riittävän tarkkaa tietoa.

95 Johansen (1996, s. 18) on käsitellyt sitä, miten järjestäytyneen rikollisuutta on kansainvälisessä tutkimuksessa tarkasteltu mafiatyyppisinä organisaatioina, etnisenä rikollisuutena, bisnes-tyyppisenä toimintana, verkostona ja lailliseen talouteen sulautuneena ilmiönä, ja esittänyt kritiikkiä kutakin näkökulmaa kohtaan. Varsin laaja listaus järjestäytyneen rikol-

Naylor on kyseenalaistanut rikoshyödyn konfiskaatioon liittyvää sääntelyä ja sen perusteluja.⁹⁶ Hänen mukaansa on virhearvio, että järjestäytyneet rikollisuus pääsääntöisesti tuottaisi tekijöilleen suuria voittoja. Hänen mielestään näyttää siltä, että suuret voitot koskevat erittäin harvoja rikollisia, ja tällaisia yksittäistapauksia varten ei ole perustelua laatia erityisen laajamittaista ja voimakasotteista lainsäädäntöä kuten laajennettua rikoshyötyä koskevia menetelmiä. Hän on maininnut, että rikoshyödyn konfiskaation tehostamisen yhtenä taustasyynä Yhdysvalloissa on ollut myös budjettivajeen korjaaminen.⁹⁷ Hän on kyseenalaistanut sen teorian, että rikosten tekijöiden tärkeimpänä motivaationa olisivat taloudelliset voitot ja arvioinut, että tosiasiaassa syynä on usein jännityksen hakeminen elämään tai halu osoittaa omaa älykkyyttä tai uskallusta. Useimmiten saadut voitot käytetään hedonistiseen kulutukseen eikä mitään suurta varallisuutta kerry, mitä ilmiötä vahvistaa edelleen se, että tehostuneiden lakien johdosta rikolliset pelkäävät rikoshyödyn menettämistä ja katsovat parhaaksi kuluttaa heti kaiken. *Naylor* on ollut eri mieltä myös siitä usein käytetystä argumentista, että rikoshyöty pitäisi ottaa pois sen vuoksi, ettei rikollinen pystyisi käyttämään varoja pääomana uusien rikosten tekemiseen. Rikoshyödyn pois ottamisesta on seurauksena vain se, että rikollinen joutuu taas palaamaan rikollisen uransa alkuvaiheisiin ja toistamaan rikoksiaan, koska yleensä rikollisilla ei ole mitään muutakaan keinoa hankkia elantonsa. *Naylorin* mukaan jos yksi tekijä poistetaan markkinoilta, tilalle tulee kuitenkin heti toinen paikkaamaan markkinat.⁹⁸

Ruggieron mukaan oletuksena on usein esimerkiksi se, että ihmissalakuljetusta harjoittavat järjestäytyneet rikollisryhmät, jotka ovat pitkäaikaisesti erikoistuneet tähän toimintaan. Ihmissalakuljetus yhdistetään liian automaattisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tekijöiden oletetaan olevan täysipäiväisiä rikollisia, jotka ovat aikaisemmalla rikollisuudella kehittäneet erityisen asiantuntemuksen ja keränneet varallisuutta rikosten alkupääomaksi. Monet tutkijat ovat kuitenkin todenneet, ettei monilla tekijöillä ole lainkaan rikollista taustaa. Rikoksen tekemisessä tarvittavat taidot on saatettu hankkia myös laillisesta toiminnasta. Usein osallisina ovat esimerkiksi matkatoimistot, kuljetusyhtiöt tai työnvälitystoimistot, joiden työntekijöillä yleensä ei ole lainkaan rikollista taustaa. *Ruggiero* on myös kyseenalaistanut ihmissalakuljetuksen kohteiden aseman rikoksen uhrina todeten, että kohteet saattavat olla yhtä hyvin haluttomia kuin halukkaita maahantuloon. Hän on katsonut, että monet laittomas-

lisuutta ilmiönä koskevasta kirjallisuudesta ks. <http://www.organized-crime.de/revindex.htm> (Books on Organized Crime reviewed by Klaus von Lampe).

96 *Naylor*, s. 286–287.

97 *Naylor*, s. 264.

98 *Naylor*, s. 267–270.

ti maahan tulevat naiset ovat täysin tietoisia siitä, että he tulevat toimimaan kohdevaltiossa seksiteollisuudessa ja että monet heistä maksavat maahantulon järjestäjälle.⁹⁹

Erityisesti kriittisessä oikeustutkimuksessa (*Critical Legal Studies, CLS*) oikeus ja oikeudelliset diskurssit nähdään instrumentaalisesti, oikeudellisten toimijoiden intressien toteuttamisen välineenä, ja ilmiöiden selitysmalleissa hakeudutaan valtakysymyksiin. Oikeudellisilla ja toimijoilla ja oikeudelliseen diskurssiin osallistujilla katsotaan olevan omista intresseistään tai esimerkiksi tietyn yhteiskuntaryhmän tai -luokan valtaintresseistä lähtevä strateginen lähtökohta ja hyötymistarkoitus. Kriittisen tutkimuksen tarkoituksena on paljastaa oikeuden ja oikeudellisen diskurssin taustalla olevia strategisia valtapelejä: kuka kannattaa tai vastustaa tiettyä näkemystä ja miksi.¹⁰⁰ Myös järjestäytyneen rikollisuuden nousua yleisen mielenkiinnon kohteeksi on selitetty intressiteorioilla, joissa järjestäytyneen rikollisuuden olemassaolo turvallisuutta uhkaavana ilmiönä on kutakuinkin kiistetty tai ainakin uhkaa on pidetty tarkoituksellisesti paisuteltuna.

Christie ja Bruun ovat teoksessaan *Hyvä vihollinen* käsitelleet pohjoismaista huumausainerikollisuutta katsoen, että pohjoismainen huumausainepoliitiikka on ristiriitaista sen tiedon kanssa, mitä päihteistä on käytettävissä. Vaikkakin kyseessä on jo hieman vanhempi teos, eikä hyvän vihollisen teoriaa ole alun perin kehitetty liittyen järjestäytyneeseen rikollisuuteen, vaan tarkastelun kohteena on ollut huumausainerikollisuutta vastaan suunnatut toimenpiteet, ovat teoksessa esitetyt ajatukset edelleen esimerkiksi järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan keskustelun ymmärtämiseksi ajankohtaisia.¹⁰¹ Vastaavasti kuin Christien ja Bruunin ajattelussa huumausainerikollisuus, niin kriminologisessa keskustelussa järjestäytynyt rikollisuus on nähty hyvänä vihollisena. Christie ja Bruun katsoivat, että samaan aikaan kun lietsotaan huumausainoiden vastaista sotaa, jätetään yhteiskunnassa vaille huomiota paljon vakavampia ongelmia.¹⁰² Heidän ajatuksenaan oli, että yhteiskunta tarvitsee aina jonkin kohteen, jota kohtaan voidaan tuntee kollektiivista moraalista paniikkia.¹⁰³ Paniikkia on vaikea tuntee monesta asiasta samaan aikaan, joten uudelle sosiaaliselle suuttumukselle tulee tilaa vasta edellisen alettua väistymään.¹⁰⁴ Moraalipaniikkia voidaan lietsota

99 Ruggiero, s. 178–182. Ihmiskaupasta osana järjestäytynyttä rikollisuutta ja torjuntakeinoista ks. Nicolič-Ristanovič 2004.

100 Esim. Tuori 2007, s. 34–37.

101 Ks. esim. Johansen (1996 s. 16 ja 160), joka kritisoi järjestäytyneen rikollisuuden käsitteen epämääräisyyttä, käsitteen kritiikitöntä käyttämistä ja epämääräisyyden hyödyntämistä poliittisten tarkoituksien saavuttamisen tarkoituksessa.

102 Christie ja Bruun, esim. s. 244–245.

103 Kollektiivisesta pelon tarpeesta ks. myös van Duyne 2004a, s. 1–3. Ks. myös Cohen.

104 Christie ja Bruun, s. 60 ja 160–161.

luomalla kauhukuvia vihollisesta, ja aikaansaatu tilannetta voidaan käyttää monin tavoin hyödyksi esimerkiksi toimivaltuuksien saamiseksi.¹⁰⁵ Hyvälle moraalipaniikin kohteelle eli täydelliselle viholliselle ominaisia piirteitä ovat esimerkiksi:

- kohteen määrittely ei saa olla hyökkäys olemassa olevia valtarakenteita tai älymystöä kohtaan;
- määrittelyn tulee olla sellainen, ettei mikään vaikutusvaltainen yhteiskunnallinen ryhmittymä asetu sitä vastaan;
- vihollisen on oltava vaarallinen, pirullinen ja epäinhimillinen;
- vihollisen on oltava vahva, jotta erityisvaltuudet sen kukistamiseksi olisivat perusteltavissa;
- vihollinen on määriteltävä niin selvästi, että sitä vastaan voi kuvitella taistelevansa, mutta niin epämääräisesti, ettei koskaan voi olla varma, etteikö se kätkeisi taakseen vielä jotain muuta ja
- edes jokin todellisuuspohja, koska mielikuvituksellakin on rajansa¹⁰⁶.

Kotimaisista tutkijoista voidaan mainita *Bäckman*, joka on tutkinut venäläistä ja virolaista järjestäytyntä rikollisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä.¹⁰⁷ Hänen tavoitteenaan on ollut arvioida venäläistä järjestäytyntä rikollisuutta muun muassa suhteessa viranomaisten esittämiin uhkakuva-arvioihin ja tiedotusvälineiden uhkakuvadiskurssiin. Hän on käsitellyt ilmiötä erityisesti venäläisessä järjestäytyntä rikollisuutta koskevassa kirjallisuudessa käytettyjen määritelmien ja venäjän kielen lukuisten termien kautta. Hän mainitsee myös RL 6 luvun 5 §:ään ja 17 luvun 1 a §:ään sisältyvät rikollisryhmän määritelmät.¹⁰⁸ Tutkimuksen aineistona ovat olleet muun muassa venäläinen kriminologinen tutkimus, populaari tietokirjallisuus, anglo-amerikkalainen venäläistä järjestäytyntä rikollisuutta koskeva kirjallisuus, Viron järjestäytyntä rikollisuutta koskeva kirjallisuus, uutistietokannat, haastattelut, tilastot, asiakirjat ja raportit sekä uutisaineisto.

Bäckman on suhtautunut kriittisesti Suomessa esitettyihin arvioihin itärikkolisuuden aiheuttamasta uhkasta.¹⁰⁹ Hän on katsonut, että itämafian aiheuttama uhka oli Suomessa jatke kylmän sodan aikaisille uhkakuville. Uhkakuville

105 Christie ja Bruun, s. 60–63.

106 Van Duyne (2004b, s. 22–25 ja 34) on käsitellyt median roolia uhkakuvien muodostumisessa. Hän on lisännyt Christien ja Bruunin listaan sen että uhkakuva menettää uskottavuutensa, jollei sitä voida voimistaa uusilla paljastuksilla.

107 Bäckman: Itämafia – Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt ja kulttuuriset merkitykset.

108 Bäckman, s. 70–87.

109 Bäckman, s. 336–345.

rajat ylittävästä väkivaltaisesta kaaoksesta oli tietty oikeutuksensa ottaen huomioon tilanne Virossa, jossa uhkakuvien toteutuminen oli lähempänä, sekä Balkanin levottomuudet 1990-luvulla. Kyse oli Bäckmanin mukaan liioitelluista ja vailla todellisuuspohjaa olevasta poliittisesta paranoiasta venäläisiä ja heidän Suomeen tuloaan kohtaan. Hän on viitannut ryssänvihaan¹¹⁰ kuvaten järjestäytyntä rikollisuutta koskevia uhakuva-arvioita salaliittotuotteiksi¹¹¹, joiden tarkoituksena on aiheuttaa pelontunnetta ja moraalipaniikkia¹¹² sekä tuottaa taloudellisia etuja kehittäjilleen (erityisesti poliisille).¹¹³ Bäckmanin mukaan järjestäytyneen rikollisuuden uhkaan liittyvä kansainvälinen keskustelu alkoi väistyä vuonna 2001, kun maailmanlaajuinen huomio alkoi kohdistua vuorostaan terrorismin vastaiseen sotaan.

Myös *Sevón* on käsitellyt itärikollisuutta koskevien uhkakuvien taustoja ja todellisuutta vastaavuutta. *Sevónin* mukaan uhkakuvat tekee ongelmallisiksi ja samalla laatijoidensa kannalta käyttökelpoisiksi niiden dramaattisuus, demonista pahuutta maalailevien mielikuvien maalailu ja yleinen erittelemättömyys. Uhkakuvilla voidaan perustella esimerkiksi kansalaisten valvonnan lisäämistä, pakkokeinojen käyttöedellytysten väljentämistä sekä rikosoikeuden ja sanktioiden käytön lisäämistä sekä uhkakuvan tuottajan omien määrärahaosuuskien lisäämistä. Hän on viitannut *Christien* ja *Bruunin hyvään viholliseen*. Hän on pitänyt suomalaista kansalaisyhteiskuntaa lähitulevaisuudessa pahiten uhkaavana kriminaalipolitiikkaan liittyvänä tekijänä itärikollisuutta koskevia uhkakuvia, eikä niiden taustalla olevaa ilmiötä.¹¹⁴

110 Bäckman, s. 54–58.

111 Bäckman (s. 33) on viitannut konspiratismiin osalta *Daniel Pipesiin*, joka tarkoittaa salaliittoteorialla pelkoa olemattomasta salaliitosta. Konspiratismia esiintyy eri tasoilla, mutta toiminnallinen konspiratismi liittyy tilanteisiin, joissa salaliittoteorian on tarkoitus vaikuttaa hallitusten tai muiden tärkeiden instituutioiden päätöksentekoon. Bäckman on nähnyt järjestäytyntä rikollisuutta koskevat uhakuva-arviot salaliittotuotteena, jonka tarkoituksena on tuottaa kehittäjilleen taloudellisia etuja. Onkin kiinnostavaa havaita, että usein järjestäytyntä rikollisuutta tarkastellaan salahankeoppien valossa, mutta Bäckman näkee salaliiton järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa toiminnassa. Ks. myös *Sevón*, s. 197–198.

112 Bäckman (s. 22) on viitannut *Arnold Huntin* selityksiin moraalipaniikin synnystä. Intressiryhmämallissa yhteiskunnalliset intressiryhmä aiheuttavat tarkoitushakuisesti moraalipaniikkeja, joiden tarkoituksena on, että moraalipaniikin aiheuttajan omia taloudellisia resursseja vahvistetaan.

113 Samansuuntaisesti van Duijn, 2004b, s. 27–28.

114 *Sevón*, s. 195–196. Uhkakuvakeskustelu on tässä suhteessa varsin moniulotteista: Viranomaisten uhkakuvaraportteissa uhkakuvana nähdään muun muassa järjestäytyntä rikollisuus. Kriittisten näkemysten taholta uhkana voidaan nähdä uhkakuvia laativat tahot, jotka esittävät järjestäytyneen rikollisuuden vastaisia toimenpiteitä, jotka uhkaavat vapaata ja demokraattista kansalaisyhteiskuntaa (esimerkkinä paitsi *Sevón*, niin myös Larsson 2009). Lisäksi Larssonin (2009, s. 22) mukaan uhkakuvia kyseenalaistavia tahoja on pidetty turvallisuusuhkina.

Junninen¹¹⁵ on käsitellyt järjestäytyneen rikollisuuden ja ammattirikollisen käsitettä laajasti muun muassa kriminologisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta sekä haastattelututkimusten, empiiristen tutkimusten ja tilastotietojen perusteella. Hän on käynyt läpi muun muassa YK:n ja EU:n määritelmät. Haastattelututkimuksissa hän on selvittänyt myös haastattelemiensa, lukuisista rikoksista tuomittujen henkilöiden näkemykset siitä, mikä heidän mielestään on järjestäytynyttä rikollisuutta. Moottoripyöräjengit – myös ne, jotka tekivät aktiivisesti rikoksia – on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Junnisen mukaan haastattelujen perusteella järjestäytyneelle rikollisuudelle oli ominaista:

1. Kansainvälisyys eli ryhmällä on yhteyksiä useampiin maihin ja ryhmän toiminta on rajat ylittävää;
2. Ryhmä miehiä, joilla on työnjako ja yksi mies johtaa;
3. Yhteiset tavoitteet ja säännöt sekä voittojen jako;
4. Toiminta kaikilla tuottavilla rikollisuuden aloilla ja laittomien tuotteiden järjestäminen;
5. Väkivallan käyttö ulkopuolisia kohtaan rikosten tekemiseksi ja ryhmän sisäisen kurin ylläpitämiseen tähtäävä väkivalta ryhmän jäseniä kohtaan ja
6. Toiminta mittakaavassa, jossa jäsenet voivat saada elantonsa rikollisuudesta.¹¹⁶

Junninen on kuvannut esimerkin järjestäytyneiden rikollisryhmien määrän yliarvioinnista. Alankomaissa kriminologit olivat tutkineet 189 ryhmää, joita oikeusviranomaiset olivat pitäneet järjestäytyneinä rikollisryhminä. Kriminologit olivat soveltaneet arvioinnissa omia ryhmärikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmiä, jolloin 189 ryhmästä vain kolme oli täyttänyt tutkijoiden käyttämän järjestäytyneen rikollisuuden 5-kohtaisen määritelmän kaikki kohdat.

Junninen on perustanut oman tutkimuksensa erityisesti rikoksia Suomessa 1990-luvulla tehneiden henkilöiden haastatteluihin. Henkilöiden näkemyksistä on ollut johdettavissa kriminologinen määritelmä järjestäytyneelle rikollisryhmälle. Junnisen tutkimus ei perustu esimerkiksi rikoslain tai YK:n määritelmiin, vaan merkitystä on annettu haastateltavien kertomuksille ja näkemyksille. Yleensä haastatellut eivät olleet pitäneet omaa toimintaansa järjestäytyneenä rikollisuutena, koska heidän rikoksensa olivat liian satunnaisia ja keskittyivät vain muutamaankin rikoslajiin.

115 Junninen, s. 5–18.

116 Junninen, s. 17.

Junnisen tutkimuksen tavoitteena onkin ollut analysoida ammattirikollisten henkilökohtaisia ominaisuuksia, heidän tekemiään rikoksia ja 1990-luvulla Suomessa toimineiden rikollisryhmien rajat ylittäviä rikollisia toimia. Junninen on kiinnittänyt huomiota siihen, että RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaista rangaistuksen koventamisperustetta on sovellettu vain muutamissa tuomioissa vuosittain, vaikka rikollisryhmien määrän on arvioitu kasvaneen. Junnisen mukaan Suomessa ei ollut 1990-luvulla ainoatakaan järjestäytyntä rikollisryhmää. Sen sijaan Suomessa toimi sekoitus erilaisia ammattirikollisten muodostamia ryhmiä, joissa osallistujat, rikokset ja toiminnan aikajänne vaihtelivat. Kyseessä oli lähinnä ryhmärikollisuus tai puolijärjestäytynyt rikollisuus.¹¹⁷ Junninen on havainnut eroja myös esimerkiksi sen välillä, miten viranomaiset ja rikolliset itse kuvaavat venäläisen ja virolaisen järjestäytyneen rikollisuuden vaikutusta Suomessa.¹¹⁸ Junninen on esittänyt kriittisen kysymyksen, onko poliisi käyttänyt mediaa muovataksaan järjestäytyneen rikollisuuden kuvan tietynlaiseksi, ja onko asian julkisuudessa esillä oleminen johtanut siihen, että eduskunta on päättänyt kriminalisoida rikollisryhmän toimintaan osallistumisen.

Ruotsalaisesta tutkimuksesta on syytä mainita erityisesti *Sjöstrandin* väitöskirja, joka käsittelee salakuljetusrikollisuutta taloudellisena ja järjestäytyneenä rikollisuutena. Lähdeaineistona hänellä ovat olleet muun muassa tuomiot, joiden avulla hän on selvittänyt, miten järjestäytyneisyys on otettu huomioon soveltamiskäytännössä. Sjöstrand toteaa tutkimusaineistonsa perusteella, että se rikollisuus, jota ruotsalaisissa tuomioistuimissa käsitellään, ei ole ollut erityisen järjestäytyntä. Järjestäytyneisyydestä on mainintoja vain harvoissa tuomioissa. Yhdestäkään tuomiosta ei ilmene sellaisia olosuhteita, joiden johdosta rikollisuutta voitaisiin pitää jonkin kansainvälisen määritelmän kriteerien mukaan tarkasteltuna järjestäytyneenä. Tuomioita lukemalla rikollisuudessa voidaan kuitenkin havaita sellaisia systemaattisuuden ja verkostoituneisuuden elementtejä, joiden johdosta rikollisuutta voidaan pitää tavallista rikollisuutta (*vardagsbrottslighet*) enemmän järjestäytyneenä (*mer organiserad*).¹¹⁹ Näiden elementtien johdosta tätä järjestäytyneempää rikollisuutta voidaan pitää vakavampana kuin sellaista tavallista rikollisuutta, josta tämä ulottuvuus puuttuu. Sjöstrand kuitenkin päätyy siihen, että keskeisenä syynä sille, miksi järjestäytyneisyyttä on käsitelty melko vähän tuomioissa, on se, etteivät rikos- ja rikosprosessioikeus ole suuntautuneet sellaisten kysymysten selvittämiseen, millaiseen laajempaan kokonaisuuteen tietty teko keskittyy. Teon yhteyksiä johonkin aikaisemmin

117 Junninen, s. 19 ja 180.

118 Junninen, s. 180.

119 Sjöstrand, esim. s. 107–110 ja 376. Samaa mieltä on myös Johansen 1996, s. 13–14, ja Johansen 2008, s. 259. Johansen huomauttaa tosin, että vaikka kyse on löyhistä ja muuttuvista verkostoista, niin ne silti aiheuttavat paljon ongelmia.

tapahtuneeseen ei ole tapana käydä läpi. Päinvastoin syyte ja prosessi yleensä nimenomaan keskittyvät identifioimaan yksittäisiä tekoja ja eristämään ne muista tapahtumista irrallisiksi kokonaisuuksiksi. Muunlaiset kuin suoraan yksittäisiin tekoihin liittyvät kysymykset jäävät herkästi vastaamatta. Myös prosessiekonomisista syistä tapahtuvilla tutkinnan rajoittamistoimilla saattaa olla sellainen vaikutus, että se kokonaisuus tai organisaatio, johon tietty yksittäinen teko liittyy, jää selvittämättä. Sjöstrandin mukaan yhtenä selityksenä sille, että järjestäytyneisyys niin harvoin ilmenee tuomioista, voikin olla juuri rikosoi-keusjärjestyksen suuntautuneisuus yksittäisiin tapauksiin eikä tapahtumien muodostamiin kokonaisuuksiin.¹²⁰ Kyse voi olla myös siitä, ettei määritelmä lähtökohdiltaan kytkeydy reaalityodellisuuteen, jolloin on selvää, että on vaikeaa löytää määritelmää vastaavia kohteita yhteiskuntatodellisuudesta.¹²¹

Johansen on tarkastellut järjestäytyntä rikollisuutta Norjassa ja katsoo, että on monia rikollisuudenaloja, jotka toimivat varsin järjestäytyneesti. Kuitenkaan suuret rikollisorganisaatiot eivät ole tavallisia. Kyse on pääosin löyhistä ja muuttuvista verkostoista. Silti jo nekin aiheuttavat paljon ongelmia. Norjassa ei ole myöskään ainakaan suuressa määrin todettavissa sellaisia ilmiöitä, joita yleensä on pidetty järjestäytyneen rikollisuuden huolestuttavimpina piirteinä, kuten mafiamaista suojelurahatoimintaa, laillisen ja laittoman liiketoiminnan yhteistyötä, pyrkimystä poliittiseen vaikuttamiseen tai korruptiota.¹²²

Kotimaisesta tutkimuksesta syytä on mainita vielä oikeuspoliittisen tutki-muslaitoksen (Optula) *Rikollisuustilanne*-katsaukset. Ne perustuvat tilastoihin esimerkiksi poliisin tietoon tulleiden rikosten määristä sekä tuomioistuinten antamista tuomioista, rikoksiin syyllistyneistä henkilöistä ja tuomitusta ran-gaistuksista, mutta niissä on kuitenkin vahvasti tuotu esille kokonaisrikollisuus-kuvan muodostamiseen liittyvät ongelmat, jotka aiheutuvat piiloon jäävästä rikollisuudesta.¹²³ Niemi, Honkatukia ja Lehti ovat todenneet, että kansain-välisen järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta Suomessa saadaan tietoja vain paljastuneiden yksittäistapausten kautta, ja ettei tarkkoja arvioita Suomessa ta-pahtuvan järjestäytyneen rikollisuuden määrästä ole mahdollista tehdä. Heidän arvionsa mukaan Suomen kaltaisessa syrjäisessä ja harvaan asutussa maassa ei ole kiinnostavia kohteita kansainvälisille rikollisliigoille, joskin Suomeen suun-

120 Sjöstrand, s. 363–365 ja 376.

121 Sjöstrand, s. 366. Sjöstrand (s. 367) kuitenkin huomauttaa, että hänen tutkimusaineis-tonsa käsitti vain tietentyypisiä rikoksia. Jos tutkimusaineistoon olisi otettu esimerkiksi huumausainerikokset, olisi tutkimustulos oletettavasti muodostunut erilaiseksi. Tällöin järjestäytyneisyyteen liittyviä seikkoja olisi oletettavasti esiintynyt suuremmissa osassa tuomioita.

122 Johansen 1996, s. 13–14, ja Johansen 2008, s. 259. Norjan järjestäytyneestä rikollisuu-desta ks. myös Larsson 2008.

123 Rikollisuustilanne 2007, s. 1.

tautuvassa huumausaineiden salakuljetuksessa ja parituksessa kansainvälisen ja nimenomaan venäläisen ja virolaisen järjestäytyneen rikollisuuden merkitys on kasvanut viime vuosina huomattavasti. Esimerkkeinä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden uudemmissa toimialoista he ovat maininneet rakennusurakoinnin ja työvoiman välityksen. Järjestäytyntä kansainvälistä toimintaa on esiintynyt myös autojen ja autonosien varastamisessa ja salakuljettamisessa, rahanpesurikoksissa ja ihmissalakuljetuksessa.¹²⁴ Toisaalta kirjoituksesta jää epäselväksi, onko kirjoittajien näkökulma rajoittunut otsikointinsa mukaisesti vain kansainväliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen, vai onko siinä otettu huomioon myös kotimainen järjestäytynt rikollisuus. Voidaanko siitä päätellä mitään Suomessa vaikuttavan järjestäytyneen rikollisuuden kokonaistilanteesta? Kirjoitus sijoittuu pääotsikon ”Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus” alle. Myös tämä herättää kysymyksen siitä, minkälaisin rajauksin tai oletuksin kirjoitus on laadittu – ainakin nimien perusteella pääteltynä omaan tutkimusaineistooni kuuluvien tuomioiden vastaajista valtaosa edusti suomalaista alkuperää.

Niemi, Honkatukia ja Lehti ovat todenneet, että käsitykset kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan laajuudesta ja toimintatavoista ovat osittain ristiriitaisia keskenään. Toisissa tutkimuksissa on katsottu, että tietyt rikoslajit ovat Suomessa täysin ulkomaisen järjestäytyneen rikollisuuden kontrollissa, kun taas toisissa on katsottu, että kyse on lähinnä liiketoimintamaisesta yhteydenpidosta ulkomaisiin ryhmiin. Kirjoittajat ovat pitäneet perusteltuna näkemystä, että kansainvälisten rikollisryhmien toiminta Suomessa on lisääntynyt 1990-luvun alun jälkeen.¹²⁵

2.4 Johtopäätöksiä

2.4.1 *Johtopäätöksiä järjestäytyntä rikollisuutta koskevistä tilannearvioista ja uhkakuvista*

Näkemykset järjestäytyneen rikollisuuden määristä ja uhkakuvista vaihtelevat merkittävässä määrin. Lainvalvontaviranomaisten katsauksissa määrät ovat huomattavan suuria, moninkertaisia verrattuna siihen, kuinka paljon vuosien mittaan on kertynyt tuomioita, joissa olisi sovellettu jotain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevistä erityissäännöksistä.¹²⁶

124 Niemi, Honkatukia ja Lehti, s. 265 (Rikollisuustilanne 2007).

125 Niemi, Honkatukia ja Lehti, s. 265.

126 Tilanne on ollut sama Alankomaissa (ks. Fijnaut ym., s. 201).

Monet syyt ovat olleet osaltaan vaikuttamassa siihen, että ilmiön laajuudesta on ollut vaikea saada yksiselitteistä kuvaa. Järjestäytyneen rikollisuuden yhteiskuntatodellisuuden kuuluvana ilmiönä voidaan ymmärtää hyvin monella tavalla.¹²⁷ Näkemys on aina sidoksissa siihen määritelmään, jonka tarkastelija sille antaa, joten on selvää, että myös näkemykset ja painotukset järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta ovat erilaisia ilman, että jokin niistä olisi virheellinen.¹²⁸ Esimerkiksi oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten käytössä ovat erilaiset määritelmät niin EU:ssa kuin Suomessakin. Yleensä Suomessa rikostorjuntaviranomaisten toiminta pohjautuu täysin samojen tunnusmerkistöjen ja muiden rikosoikeudellisten määritelmien varaan kuin joiden perusteella rikosasiaa tarkastellaan aikanaan myös tuomioistuinin prosessissa. Rikoksia estävässä ja paljastavassa toiminnassa ei ole lähtökohtaisesti syytä toimia eri määritelmän nojalla kuin rikostutkinnassa. Syyt tilanteelle kumpuavat kansainvälisen yhteistyön vaatimuksista: EU:ssa on sovittu rikollisryhmän määritelmästä yhtäältä sikäli kuin se asettaa jäsenvaltioille kriminalisointivelvoitteita (EU:n yhteinen toiminta; ks. kohta 3.1.3) ja toisaalta järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan tähtäävä yhteistyö Europolin puitteissa tarkastelee järjestäytyneitä rikollisuutta eri määritelmän valossa. Myös tutkimusten ja selvitysten rajauksissa on suuria eroja – viittaa esimerkiksi Junnisen moottoripyöräjengejä koskevaan rajaukseen ja Optulan järjestäytyneen rikollisuuden kansainvälistä luonnetta koskevaan rajaukseen.

Näkemykset ovat aina myös jossain määrin subjektiivisia. Yhteiskunnallisen todellisuuden ja sen muutoksen arviointi perustuu paitsi virallisiasiakirjojen ja kriittisen tutkimuksen erilaisiin näkökulmiin, tehtäviin ja selitysmalleihin, niin myös aina jossain määrin subjektiiviseen kokemukseen.¹²⁹ Erilaisten sel-

127 Fijnaut ym., s. 13–14 ja 201. Järjestäytyneen rikollisuuden tilannekuvan selvittämisen vaikeudesta kansainvälisellä tasolla, ks. UN 2002, s. 10–18.

128 Ks. esim. raportti *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*, s. 10–11, jossa on käsitelty muun muassa Junnisen tutkimusta. Raportissa katsotaan, että järjestäytyneen rikollisuuden olemassaoloon liittyvää kysymystä on myös mahdotonta käsitellä jyrkän dikotomian avulla, vaan kyse on enemmänkin rikollisryhmän eri ominaisuuksiin liittyvistä aste-eroista. Yhteiseen määritelmään sitoutumisen merkityksestä sen edellytyksenä, että on mahdollista päätyä yhteisesti hyväksyttävissä olevaan näkemykseen järjestäytyneestä rikollisuudesta ilmiönä, ks. Vander Beken ja Defruyntier, s. 51–52, sekä von Lampe 2007, s. 24. Eräitä kriminologisissa kirjallisuudessa käytettyjä määritelmiä, ks. Laitinen ja Aromaa 2005, s. 196–197.

129 Ks. esim. von Lampe (s. 85–86), jonka mukaan sen pohdinnasta, esiintyykö järjestäytyneitä rikollisuutta todellisuudessa vai vain mielikuvituksessa, ja miten järjestäytyneen rikollisuus voitaisiin määritellä, on voitu siirtyä jo keskusteluun siitä, miten ilmiötä voitaisiin mitata luotettavimmin. Painopisteen siirtyminen mittaamiskysymyksiin merkitsee von Lampen mukaan lähtökohtaisesti järjestäytyneen rikollisuuden todellisuuden hyväksymistä ja käsitteellistä selkiytymistä – vaikkakin hän toteaa, että tosiasiallisesti mittaamistoiminta on käynnistynyt ennen kuin on saavutettu käsitteellistä yhteisymmärrystä.

vitusten ja tutkimusten kysymyksenasettelut, tutkimusmenetelmät ja rajaukset ovat omiaan vaikuttamaan siihen, minkä tyyppiset tulokset ovat ylipäänsä mahdollisia.¹³⁰ Kyseessä on jatkuvasti kehittyvä ilmiö, joka ei asetu paikoilleen lähempää tarkastelua varten. Se, että kokonaisrikollisuuden määrästä on vaikea saada luotettavaa kuvaa, ei ole mikään järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä erityinen ongelma, vaan kriminologisessa tutkimuksessa varsin yleisesti valiteltu tilanne.¹³¹ *Fijnaut* ym. ovat todenneet, että mielipide-erot johtuvat osittain siitä, että aiheesta on tehty niin vähän systemaattista ja perusteellista tutkimusta.¹³²

On selvää, että jälkikäteiset yhteiskunta-analyysit ja tilastokatsaukset antavat erilaisen kuvan rikollisuudesta kuin lainvalvontaviranomaisten uhkarviot. Niiden tarkoituksena on ensisijaisesti kuvata rikollisuuden kehitystä ja selittää siihen liittyviä yhteiskunnallisia muutoksia. Sen sijaan lainvalvontaviranomaisten tehtäviin kuuluu rikosten estäminen ennalta ja paljastaminen. Lainvalvontaviranomaiset pyrkivät suuntaamaan voimavaransa siten, että turvallisuutta eniten uhkaava rikollisuus kyetään estämään, keskeyttämään tai paljastamaan. Lainvalvontaviranomaiset tarvitsevat tietoa rikollisten motiiveista, rikosten tekotavoista ja rikollisuuden kehityssuunnista.¹³³ Rikollisuustilanne- ja uhkakuvia tarvitaan, jotta viranomaiset pystyvät suuntaamaan käytettävissään olevat voimavarat mahdollisimman oikeaan osuneisiin kohteisiin. Tarvittaessa ja lain sallimin edellytyksin näihin kohteisiin voidaan kohdentaa aktiivista tiedonhankintaa (esimerkiksi valvottu läpilasku tai peitetoiminta). Preventiivisen rikostorjunnan kannalta on välttämätöntä, että tilannekuva rikollisuudesta on mahdollisimman ajantasainen. Tilannekuva on laadittava rikostiedustelutietojen pohjalta.¹³⁴ Korkealaatuisen ajantasaisen rikollisuustilannekuvan laatiminen edellyttää hyvin rakennettuja ja toimivia rikostiedustelu- ja rikosanalyysitoimintoja, jotka tuottavat kattavaa, ajantasaista ja luotettavaksi arvioitua rikostiedustelutietoa. Puhutaan tiedustelutietoon perustuvasta lainvalvonnasta tai poliisi-

130 Jos esimerkiksi moottoripyöräjengit rajataan tutkimuksen ulkopuolelle, muodostaa tämä selkeän ongelman tutkimuksen lopputulosten kattavuuden näkökulmasta.

131 Piilorikollisuudesta Laitinen ja Aromaa 1993, s. 38–46. Järjestäytyneen rikollisuuden nykyisiin mittaamistapoihin liittyvästä kriittisyyden tarpeesta ja yrityksistä luoda luotettavampia tapoja mitata järjestäytyntä rikollisuutta ks. von Lampe sekä Vander Beken ja Defruyter.

132 *Fijnaut* ym., s. 201 (Alankomaat) ja s. 205–209 (vertailumaat).

133 Ks. esim. Joutsen 2006a, s. 14.

134 Tosin Larssonin (2009) mukaan uhkakuvat eivät välttämättä perustu edes rikostiedustelutietoon, vaan monet uhkakuvat ovat poliittisesti annettuja ja pyhän lehmän asemassa. Tällaisina hän näkee erityisesti huumausaineiden ja moottoripyöräjengien edustamat uhkat.

toiminnasta (*Intelligence Led Policing*).¹³⁵ Osa tunnistettujen rikollisryhmien jäseniin liittyvistä rikosasioista ei koskaan johda lainvoimaiseen tuomioon. Osa epäilyistä saattaa osoittautua aiheettomiksi ja osasta ei kyetä hankkimaan tarvittavaa näyttöä. Osa rikollisuudesta jää piilorikollisuudeksi. Monissa tuomioissa, jotka koskevat rikollisryhmien jäseniä, ei ole käsitelty mitään rikollisryhmiin liittyvistä erityissäännöksistä, vaan asiaa on tarkasteltu tuomioissa yleisten rangaistussäännösten ja osallisuusoppien näkökulmasta. Uhka-arvioiden luotettavuuden mittarina ei voi olla se, toteutuivatko arvioidut uhkakuvat vai eivät. Itse asiassa tavoite on päinvastainen: tavoitteena on, että turvallisuusuhka tunnistetaan, mutta että se ei koskaan toteudu. Toisaalta siitä, ettei uhkakuva toteutunut, ei voida päätellä mitään toteutumatta jäämisen syistä, esimerkiksi johtuiko uhkakuvan toteutumatta jääminen alun perin väärästä uhkakuvasta vai viranomaisten oikeaan osuneista toimenpiteistä.¹³⁶

135 Ks. esim. Kurenmaa 2006a ja Kurenmaa 2006b, s. 1025–1027, Hämäläinen, s. 40–41, Hietaniemi ja Leskinen, 47–58, sekä Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen -työryhmän raportti, s. 48–49 ja 61–62. Kurenmaan mukaan ”tiedusteluperusteinen lainvalvonta on rikosanalyysin soveltamista objektiivisena päätöksenteon välineenä, jotta rikoksia voitaisiin vähentää ja ennaltaehkäistä tehokkaiden lainvalvontastrategioiden kautta.” Rikostiedustelutietoa voidaan hyödyntää rikostorjunnan päätöksenteon eri tasoilla kuten päätettäessä strategisista painopistealueista ja yksittäisten lainvalvontaoperaatioiden kohteista sekä vakavan rikollisuuden kohdevalintamenettelyssä (ns. maalimenettely). Rikostiedustelu ja -analyysi hyödyttävät myös yksittäisten vakavien rikosten selvittämistä ja massarikosten sarjoittamista. Analysoituun rikostiedustelutietoon perustuva rikostorjuntamalli soveltuu tyypillisesti järjestäytyneen rikollisuuden kaltaiseen toimintaan, joka on luonteeltaan pitkäkestoista tai jatkuvaa ja joka yleensä jää piilorikollisuudeksi, jolleivät viranomaiset itse sitä ensin paljasta. Järjestäytyneen rikollisuuden tyypillisillä toimialoilla kuten huumausainerikoksissa ei ole asianomistajaa, joka havaitsisi rikoksen ja tekisi siitä rikosilmoituksia (*victimless crime*), ja ryhmiä kohtaan tunnetun pelon takia rikoksista tietävät henkilöt eivät ole välttämättä halukkaita puhumaan viranomaisille (*witness-less crime*); ks. näistä ilmaisista EN:n Best Practice -tutkimuksen *Combating organised crime*, s. 99. Ks. myös vakavan rikollisuuden kohdetorjuntamenettelystä annettu SM:n määräys SM-2001-1520/Ri-2.

136 Järjestäytyneen rikollisuuden ilmiökuvan muodostamiseen liittyvästä kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta tutkimuksesta ks. Vander Beken ja Defruyntier, s. 51–52. Kirjoittajat ovat suosittaneet yhteiskunnallisen päätöksenteon kuten lainsäätämisen pohjatietona käytettäväksi uhka-arviotyypistä kvalitatiivista tutkimusta. Ks. myös Levi 2002, s. 920–903, Levi 2006, s. 100–101 ja Pfeiffer, 43–44, jotka ovat todenneet, ettei järjestäytyneen rikollisuuden vastaisten toimien tehokkuuden arvioimiseksi ole olemassa luotettavia menetelmiä. Ei ole saatavissa luotettavaa tietoa järjestäytyneen tilanteesta ennen ja jälkeen suoritettujen toimenpiteiden. Esimerkiksi EU:n jäsenvaltiot tuottavat tietoa rikollisryhmien määrästä alueellaan, mutta ei ole itsestään selvää, että määrien laskeminen olisi aina hyvä asia. Huonoa on, jos rikollisuus on ajautunut yhden tai muutaman vahvan ryhmittymän käsiin (Levi 2006, s. 100). Ks. myös Larsson (2009, s. 22), joka katsoo, että järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tavoitteet on määritelty puutteellisesti ja saavutusten arviointi on niinkään riittämätöntä erityisesti suhteessa käytettyihin resursseihin. Von Lampen (2007, s. 27) mukaan sitä, mikä vaikutus järjes-

Ei voida sanoa, että jokin edellä mainituista arviointitavoista olisi muita luotettavampi tapa arvioida järjestäytyneen rikollisuuden todellisuutta, vaan tarkastelunäkökulma niissä on erilainen. Kunkin katsauksen ja tutkimuksen luotettavuutta tulee arvioida erikseen ottaen huomioon sille asetetut tavoitteet, tutkimusmenetelmät sekä käytetyt lähteet. Eri tahojen tekemien arvioiden luotettavuutta ei voida vertailla keskenään kovinkaan rationaalisesti ainakaan ilman erillistä, integroivaa tutkimusta. Sikäli jälkikäteisiä, tilastotietoihin perustuvia katsauksia voidaan pitää luotettavimpina, että ne kuvaavat tosiasiaa jo aloitettujen rikostutkimusten ja annettujen tuomioiden määrää (*ilmirikollisuus*). Toisaalta on selvää, etteivät ilmitulleita rikoksia tai tuomioita koskevat tilastoihin perustuvat katsaukset monestakaan syystä anna realistista kuvaa todellisesta rikollisuustilanteesta. Esimerkiksi lukumäärätiedot tuomioistuinten antamista tuomioista eivät ota huomioon piiloon jäävän rikollisuuden osuutta.¹³⁷ Luotettavamman lukumäärätiedon hankkiminen edellyttäisi tilastotiedon ohella myös tuomioistuinten tuomioiden läpikäymistä perusteluosa mukaan lukien.¹³⁸ Aina järjestäytyneisyyttä ei ole arvioitu perusteluissakaan – esimerkiksi siitä syystä, ettei syyttäjä ole esittänyt siihen liittyviä vaatimuksia. Kuten Sjöstrand on katsonut, ei rikosoikeus ole suuntautunut sellaisten kysymysten selvittämiseen, millaiseen laajempaan kokonaisuuteen tietty teko keskittyy, vaan syyte ja prosessi yleensä nimenomaan keskittyvät eristämään yksittäiset teot muista tapahtumista irrallisiksi kokonaisuuksiksi, jolloin muunlaiset näkökulmat asiaan eivät välttämättä tule prosessin aikana edes esille.¹³⁹ Ilmiötä ei voitane kokonaisuudessaan selittää minkään yksittäisen selvityksen tai tutkimuksen puitteissa, vaan päätöksenteossa tulisi käyttää mahdollisimman moni-

tyytyneen rikollisuuden vastaisella sääntelyllä on ollut rikollisuuden ehkäisemiseen, on tutkittu liian vähän.

137 Piilorikollisuuden määristä ja korkean piilorikollisuuden syistä ks. Laitinen ja Aromaa 2005, s. 203–210.

138 Ks. Kainulainen ja Smolej, jotka selvittivät eri kvalifointiperusteiden käyttämistä huumausainerikoksissa. Tutkimuksen mukaan kvalifointiperusteista käytettiin yleisimmin huumausaineen suurta määrää, luokittelua erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi ja suuren taloudellisen hyödyn tavoittelua. Järjestäytyneeseen rikollisryhmiin liittyviä mainintoja löytyi alle kymmenen. Tutkimuksen aineisto koostui Helsingin hovioikeuden vuonna 2005 käsittelemistä törkeistä huumausainerikoksista, joita löytyi yhteensä 143 kappaletta. Huomaa, että järjestäytyneitä rikollisuutta koskevia rikosasioita ei ollut näin useita, vaan samoista jutuista löytyi useampia mainintoja. Tutkimusaineistoon oli sisällynyt yksi suurempi järjestäytyneitä rikollisuutta koskeva rikoskokonaisuus, jossa oli useita mainintoja. Toisaalta tämäkin kuvaa asian luonnetta; juttuja ei ole määrällisesti paljon, mutta yhteen tuomioon sisältyy tyypillisesti erittäin paljon syytekohtia ja vastaajia on useita.

139 Sjöstrand, s. 363–365 ja 376.

puolisesti erilaisia tietolähteitä ja yhdistellä niissä esitettyjä näkökulmia.¹⁴⁰ Tä-
mäntyyppiset kokonaisrikollisuuden määrän hahmottamiseen liittyvät ongel-
mat on tuotu avoimesti esille muun muassa Optulan Rikollisuustilanne 2007
-raportissa.¹⁴¹

Todennäköisesti hyvin erilainen kuva tilanteesta saataisiin, jos rikosten luku-
määriä pyrittäisiin arvioimaan sellaisin menetelmin, kuin miten rikollisuuden
todellisia kokonaismääriä on pyritty arvioimaan piilorikollisuutta koskevassa
tutkimuksessa. Piilorikollisuus on rikollisuutta, joka ei tule lainkaan poliisin
tietoon¹⁴², ja joka ei näin ollen käy ilmi myöskään poliisin tilannekuvakat-
sauksista eikä uhka-arvioista. Suuri osa rikoksista yleensäkin ja erityisesti niistä
rikoksista, jotka kuuluvat rikollisryhmien tyyppilisiin toimialoihin – esimerkiksi
huumausaine- ja talousrikokset – jää piilorikollisuudeksi. Piilorikollisuuden
osuutta on omiaan kasvattamaan se, etteivät rikosten uhrin ole oletettavasti yhtä
halukkaita kääntymään viranomaisten puoleen kuin rikosten uhrin keskimäärin
(*victimless* ja *witness-less crime*).¹⁴³ Myös tämän rikollisuuden muodon epämaa-
räisempi ja monimutkaisempi luonne on omiaan vaikeuttamaan rikollisuuden
paljastamista. Tilannetta voidaan verrata vaikkapa rattijuopumuksiin, jotka
nekin ilman poliisin aktiivista toimintaa jäisivät pääsääntöisesti piilorikolli-
suudeksi, mutta joita kuitenkin voidaan paljastaa yksinkertaisten poliisiope-
raatioiden avulla, koska rikoksen tunnusmerkistö ja rikoksen toteamistapa ovat
yleensä varsin yksiselitteisiä.

Esimerkiksi Laitinen ja Aromaa ovat pohtineet niitä syitä, joista johtuen
piilorikollisuuden määrän voidaan arvioida olevan erityisen korkean organi-
saatiorikollisuuden ja muiden modernille yhteiskunnalle tyyppillisten ilmiöiden
osalta. Nykyinen yhteiskunta on aikaisempaa monimutkaisempi ja laajempia
kokonaisuuksia sisältävä. Tästä syystä rikoksen ja lainrikkokojen määrittely on ny-
kyään olennaisesti vaikeampaa kuin ennen. On vaikeaa määrittellä, kuka on syy-
linen, jos toteutunut rikos on lopputuloksena monimutkaisista ja useista yksit-
täisistä päätöksistä ja ratkaisuista koostuvasta prosessista. Organisaatiorikosten
osalta rikosoikeuden perinteiset individualistiset periaatteet ovat omiaan vai-

140 Tilannekuvan muodostamiseen liittyvistä rajoituksista ja kriittisyyden tarpeesta ks. Vander
Beken ja Defruyntier (esim. s. 57) sekä Fijnaut ym., s. 48–49.

141 Rikollisuustilanne 2007, s. 1.

142 Lappi-Seppälä ja Niemi, s. 305.

143 Ilmaisuja *victimless* ja *witness-less crimes* on käytetty EN:n Best Practice -tutkimuksen
Combating organised crime, s. 99. Esimerkiksi huumausainerikoksissa ei ole asian-
omistajaa, joka havaitsisi rikoksen ja tekisi siitä rikosilmoituksia (*victimless crime*).
Järjestäytyneitä rikollisryhmiä kohtaan tunnetun pelon takia rikoksista tietävät henkilöt
eivät ole välttämättä halukkaita puhumaan viranomaisille (*witness-less crime*).

kuttamaan siihen, etteivät tilastoista saatavat numerotiedot ole välttämättä kovin luotettavia – sama koskee sekä laillisia että laittomia organisaatioita.¹⁴⁴

Lainvalvontaviranomaiset ovat viime vuosina panostaneet huomattavasti siihen, minkälaisen menetelmien ja minkälaisen prosessin aikaansaannoksena arvioita rikollisuustilanteesta muodostetaan.¹⁴⁵ Tämän voidaan arvioida parantaneen tilannekuvien ja niiden perusteella muodostettujen uhka-arvioiden luotettavuutta. Rikollisuustilannekatsaukset ja uhka-arviot muodostanevat nykyään jo riittävän hyvän pohjan lainvalvontaviranomaisten sisäiselle strategiselle päätöksenteolle, juttujen sarjoittamiselle ja tekijäkeskeisen rikostorjuntamallin kohdevalinnalle. Järjestäytynttä rikollisuutta koskevia tilannekuvia käytetään kuitenkin yleisesti myös laajemmin yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjana esimerkiksi päätettäessä uusista kriminalisoinneista, viranomaisten toimivaltuuksista ja eri viranomaisten taloudellisista resursseista.¹⁴⁶ Tässä suhteessa ongelmallista tietenkin on se, että lainvalvontaviranomaisten tekemissä tilannekuvissa ja uhka-arvioissa käytetyt lähteet ja menetelmät ovat yleensä salaisia. Tämä johtuu reaaliaikaisen tilannekuvan muodostuksessa käytettävien lähteiden sensitiivisestä luonteesta ja turvallisuuden varmistamisesta, sekä siitä, että niiden varsinaisena käyttötarkoituksena on viranomaisen sisäisesti tapahtuva toiminnan painopistealueiden määrittely. Tällainen tarkoitus vaatii, että tilannekuvien on oltava mahdollisimman reaaliaikaisia ja jopa tulevaa ennakoivia.

Myöskään kaikista kriminologisista tutkimuksista esimerkiksi tutkimusmenetelmä ja lähteet eivät käy kovin selkeästi ilmi.¹⁴⁷ Erityisesti *von Lampe* on tarkastellut kriittisesti järjestäytyneen rikollisuuden tutkimuksen tämänhetkistä tilaa. Von Lampen mukaan vaikka järjestäytynttä rikollisuutta koskevaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta on nykyään paljon, sitä vaivaavat monet tutkimusmenetelmiin liittyvät ongelmat ja tutkimuksen sirpaleisuus.¹⁴⁸ Usein lähteenä ei ole empiirinen aineisto, vaan lähteinä on viitattu toisiin kriminolo-

144 Ks. Laitisen ja Aroma (1993, s. 39) kuvio 5 ilmi- ja piilorikollisuudesta sekä s. 40–41.

145 Rikostiedustelun viimeaikaisesta kehittämisestä kotimaassa ks. Hietaniemi ja Leskinen: Rikostiedustelun ajankohtaisimmat kehittämishankkeet keskusrikospoliisissa. Järjestäytyneen rikollisuuden arvioinnin luotettavuuden kehittämisestä ks. Vander Beken ja Defruyter.

146 Vander Beken ja Defruyter (s. 51–52) ovat katsooneet, että lainsäädäntötyön taustatiedoksi tarvitaan erityisesti kvalitatiivista tietoa järjestäytyneestä rikollisuudesta. Tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi: Miten suuren uhkan järjestäytynttä rikollisuus muodostaa yhteiskunnalle? Miten nykyinen järjestäytynttä rikollisuus eroaa siitä, millaista se oli aikaisemmin? Minkälaiset rikollisryhmät ovat vaarallisimpia?

147 Fijnaut ym., s. 35. Esimerkiksi Optulan Rikollisuustilanne-raportin – siltä osin kuin se koskee kansainvälistä järjestäytynttä rikollisuutta Suomessa – lopputulosten osalta jää epäselväksi, mitä tältä osin itse asiassa on tutkittu ja minkälaisiin lähteisiin näkemykset on perustettu.

148 Von Lampe 2007, erityisesti s. 21–22.

gisiin tutkimuksiin, joita voi vaivata sama lähdeaineistoon liittyvä ongelma.¹⁴⁹ Kriminologisessa tutkimuksessa on onnistuttu nostamaan esille seikkoja, jotka herättävät kysymyksiä lainvalvontaviranomaisten raporttien luotettavuudesta, mutta toisaalta kriminologisessakaan tutkimuksessa ei ole kyetty rakentamaan luotettavaa kuvaa järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta. Metodina esimerkiksi rikoksista tuomittujen haastattelututkimus on omiaan tuomaan esille yksittäisiä tilannekuviin liittyviä ongelmia, mutta toisaalta tällaisen tutkimuksen pohjaltakaan ei voida rakentaa luotettavaa ja kattavaa kuvaa järjestäytyneen rikollisuuden tilasta. Riskinä on, että tutkimukset ja selvitykset vain tuottavat uudelleen samoja, olemassa olevissa tutkimuksissa, kirjallisuudessa, uhkakuvis- sa ja asiantuntijaryhmien keskusteluissa esitettyjä olettamuksia – eikä tällaisen tutkimuksen voi odottaa tuottavan mielekkäitä lopputuloksia.¹⁵⁰ Vaikka nykyinen tutkimus ei riitäkään vielä antamaan riittävän täsmällistä kuvaa järjestäytyneen rikollisuuden luonteesta, liittyy von Lampen mukaan omat vaaransa kuitenkin myös siihen ääripäähän, ettei rikollisuuden kestäviin, vertikaaliin ja horisontaaliin rakenteisiin osata kiinnittää riittävästi huomiota siellä, missä ne ovat todellisia.¹⁵¹

Yhteiskunnallisen päätöksenteon kuten rikosoikeudellisen sääntelyn perusteena toimivan tiedon osalta on oikeutettua ja välttämätöntä voida arvioida myös päätöksenteon pohjana käytettävien tietojen luotettavuutta. Tällaisessa tarkoituksessa käytettävien tietojen tulisi olla jossain määrin avoimia, jotta yhteiskunnallinen keskustelu ja kritiikki olisivat mahdollista. Olisikin eduksi, jos yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttavien tilannekuvien ja uhkar- arvioiden pääasialliset lähdetiedot ja menetelmät olisi kuvattu jollain tavalla, vaikkakaan ne eivät lähteiden luonteen takia kokonaisuudessaan voi tulla jul- kisiksi. Tämäntyyppinen yhteiskunnallinen päätöksenteko ei edellytä tiedon reaaliaikaisuutta, vaan myös muu suhteellisen ajantasainen tilannekuva olisi

149 Kriminologisen tutkimuksen lähteisiin ja metodeihin liittyvistä ongelmista Fijnaut ym., s. 35–36, ja Cejp, s. 17–18. Myös von Lampe 2007, s. 28–29) on kuvannut järjestäytyntä rikollisuutta koskevassa tutkimuksessa käytettyjä lähdeaineistoja. Aineistoina on käytetty muun muassa havainnointia, eri tahojen, kuten rikollisryhmien jäsenten, ja viranomaisten haastatteluja, virallisraportteja, mediassa esitettyjä tietoja sekä rikostutkintaa ja tuomi- oita koskevia tietolähteitä. Kriminologiseen lähdeaineistoon liittyvistä ongelmista Virta (s. 124) on todennut, että ”What we learn, we learn from the losers”; ilmaisu viittaa näkemykseen, että piilorikollisuudeksi jäävät muita useammin taitavimpien rikollisten tekemät rikokset, joista on hyvin vaikea saada tietoa.

150 Von Lampe 2007, s. 27 ja 31. Von Lampen mielestä EU:n tutkimuspolitiikan ongel- mana on, että järjestäytyneen rikollisuuden tutkimuksen alueella suositaan uhkakuvi- en uudelleen tuottamista pikemminkin kuin empiiriseen tietoon perustuvaa teorianmuo- dostusta.

151 Von Lampe 2007, erityisesti s. 25.

riittävä. On hyvä, jos järjestäytyntä rikollisuutta koskevista tilannekuvista on saatavissa myös julkinen versio.¹⁵²

Yleisten tilannekuvien ja uhka-arvioiden käyttämiseen tuomioistuimissa osana näyttöä liittyy ongelmia.¹⁵³ Järjestäytyntä rikollisuutta koskevista ilmiö- ja uhkakuvista on esitetty perustellusti kriittisiä huomioita. Yksittäinen rikos on myös voinut tapahtua täysin yleisestä toimintatavasta poikkeavalla tavalla. Ilmiökuvien laadinnassa ja rikollisryhmien seurannassa käytetyt määritelmät usein myös poikkeavat rikoslain mukaisista määritelmistä. Vaikka järjestäytyneen rikollisuuden osalta todistettavuutta koskeva ongelma on ilmeinen, on prosessin kuitenkin täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset: vastaajan tulee saada tietää, mihin seikkoihin arvio hänen syyllisyydestään tarkkaan ottaen perustetaan, esittää kysymyksiä todistajalle ja esittää omaa vastanäyttöään. Toki tuomari työssään yleensäkin hyödyntää myös yleistä elämäkokemustaan. Monet järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvistä asioista voivat olla yleisen elämäkokemuksen näkökulmasta vieraita, mikä puoltaa ilmiökuvien ja henkilötodistelun¹⁵⁴ käyttöä muun todistelun tukena. Tuomarin ei tule rakentaa yksinomaan ja kritiikittömästi niiden pohjalta sellaisia mieli-

152 Vrt. EU:n uhkakuva-arvion *open version* Europolin internet-sivuilla.

153 Ks. savukkeiden laittomaan maahantuontiin liittyvä KKO 2008:18, jossa korkein oikeus viittasi osallisuutta määritellesään myös rikosasian olosuhteisiin, mutta jossa keskeisessä asemassa oli myös tullihallituksen esittämä näkemys savukkeiden laittomaan maahantuontiin liittyvän rikollisuuden yleisestä järjestäytyneisyydestä.

154 Henkilötodistelua käytetään toisinaan ryhmän järjestäytyneisyyden toteennäyttämässä, esimerkiksi Kouvolan HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190, Helsingin KO 12.4.2007, Helsingin KO 26.7.2007, Espoon KO 20.3.2008 ja Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008. Todistaja kertoi tapauksissa ryhmän järjestäytyneisyyteen liittyvistä seikoista laajemmin kuin mikä ilmenee oikeudenkäynnin kohteena olevan rikosasian olosuhteista. Asiantuntijan (oikeudenkäymiskaari 17:44) määrää tuomioistuin kuultuaan asianosaisia, ja hänen odotetaan selvittävän erityisiä ammattitietoja edellyttäviä kokemussääntöjä, kun taas todistaja kertoo jutulle relevanteista tapahtumafaktoista tekemiensä havaintojen pohjalta. Erona on se, että todistaja on havainnoinut tapahtumia tapahtuma-aikana ja ennen todistajan tehtävän vastaanottamista, kun taas asiantuntija nimetään tarkoituksin, että hän tehtävään nimeämisenä jälkeen voi tehdä erityisosaamisensa pohjalta havaintoja ja antaa asiantuntijalausannon. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä on säädetty asiantuntevasta todistelusta: ”Jos asianosainen nojautuu asiantuntijaan, joka ei ole oikeuden määräämä, olkoon tästä voimassa, mitä todistajasta on säädetty.” Ks. Jokela, s. 545–548 sekä Lappalainen ja Frände, s. 562–570. Käytännössä roolien ero ei aina kuitenkaan ole näin selväpiirteinen, esimerkiksi Espoon käräjäoikeuden tuomiossa 20.3.2008, s. 85–87, kuvattu todistajankertomus painottuu asiantuntijatyypilliseen selostukseen liittyen rikollisryhmän määritelmään sekä tietyn kollektiivin historialliseen taustaan, kansainvälisiin jäsenmääriin sekä toimintatapoihin eri maissa. Samoin Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 12.4.2007 07/3529, s. 36, viitataan todistajan kollektiivin luonnetta koskevaan asiantuntija-arvioon, ja samasta henkilöstä puhutaan sekä todistajana (s. 27) että asiantuntevana todistajana (s. 32).

kuvia, jotka ohjaavat hänen päätöksentekoaan yksittäistä henkilöä koskevassa rikosasiassa.¹⁵⁵

2.4.2 *Tutkimuksen lähtökohdiksi omaksuttuja näkemyksiä järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteistä*

Järjestäytynyt rikollisuus on yhteiskuntatodellisuuteen kuuluvana ilmiönä monimuotoinen ja kiistanalainen. Monimuotoisuus muodostaa haasteen rikollisryhmän oikeudelliselle määrittelemiselle. On olemassa ryhmiä ja rikollisuutta, jotka selkeästi vastaavat useimpien mielikuvia järjestäytyneestä rikollisryhmästä ja järjestäytyneestä rikollisuudesta, ja toisaalta puhtaasti yksittäisiä, yksittäisten henkilöiden suunnittelemttomasti tekemiä rikollisia tekoja. Ääripäät on helppointa tunnistaa ja nimetä. Ääripäiden väliin sijoittuu kuitenkin monenlaisia rikollisia ilmiöitä ja rikoksia, joihin liittyy enemmän tai vähemmän järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä: järjestelmällisyyttä, suunnitelmallisuutta, työnjakoa, ammattimaisuutta, muihin vaikuttamista rikosten mahdollistamiseksi sekä rikollisen toiminnan paljastumisen estämiseen liittyviä toimenpiteitä. Ruotsalaisessa *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk* -raportissa on lähdetty siitä, ettei järjestäytyneen rikollisuuden olemassaoloon liittyvää kysymystä edes pitäisi käsitellä jyrkän kahtiajaon avulla, vaan kyse on enemmänkin rikollisryhmän *eri ominaisuuksiin liittyvistä aste-eroista ja niiden muo-*

155 Ks. esimerkkinä Toronton alueen ylioikeuden tuomio, jossa poliisimiehen toimiminen asiantuntijana hyväksyttiin. Asiantuntija kertoi ryhmän alkuperään, rakenteeseen, koostumukseen, tarkoituksiin ja toimintaan liittyvistä seikoista. Vastaaja oli hyväksynyt asiantuntijan kuulemisen todistajana, perusteena asiantuntijan oikeudelle toimittama CV ja vastaajan oma kokemus asiantuntijana toimivasta poliisista. Tästä hyväksymisestä huolimatta tuomari totesi: ”Although Detective Sergeant Davis was qualified as an expert on consent, I am mindful that I am not bound by his opinion and I must carefully analyze it. His opinion is based on direct observation, physical evidence that was seized that has been filed as an exhibit, as well as hearsay information he received from other sources. I am mindful that the hearsay evidence within his opinion is admissible only to show the information on which the opinion is based and is not admissible to prove the truth of that hearsay evidence. I also recognize that the weight that I should attach to the evidence if the expert depends upon the quality of the admissible evidence upon which the opinion rests.” Tuomari osoitti siten olevansa tietoinen niistä ongelmista, joita asiantuntijatodistajan kuulemiseen liittyy. Hän totesi, ettei asiantuntijatodistajaa kuulemalla voida kiertää todistelua koskevia yleisiä sääntöjä ja periaatteita, ja viittasi erityisesti *hearsay*-tyyppisen todistelun kieltoon. Tuomari selosti näkemyksensä niistä takeista, joiden johdosta todistelua koskevat rajoitukset eivät tule loukatuiksi, mikä on omiaan lisäämään asianosaisten luottamusta prosessin oikeudenmukaisuuteen. Her Majesty the Queen vs. Ward, Superior Court of Justice (Toronto Region) 12.12.2008, s. 3. Edelleen sivuilla 7–8 tuomari kuvaa ja arvioi asiantuntijan asiantuntemusta, koulutusta ja kokemusta. Asiantuntijan laaja kokemus huomioon ottaen tuomari piti uskottavana, että asiantuntija perustaa ryhmää koskevat näkemyksensä henkilökohtaisiin havaintoihinsa ja kotietsintöjen yhteydessä takavarikoimiinsa asiakirjoihin.

*dostamasta kokonaisuudesta.*¹⁵⁶ Myös Sjöstrand käyttää väitöskirjassaan usein ilmaisua ”*mer organiserad brottslighet*” viitaten siihen, että järjestäytyneisyudessa on kyse aste-eroista. Ilmaisua *mer organiserad brottslighet* eli *järjestäytyneempi rikollisuus* viittaa tavallista järjestäytyneempään rikollisuuteen, johon ei kuitenkaan välttämättä liity ryhmärakenteita koskevia vaatimuksia tai painotuksia.¹⁵⁷ Tällainen lähtökohta on epäilemättä realistisin ja siksi mielekäs, mutta rikosoikeuden näkökulmasta rikollisryhmä kuitenkin on kyettävä määrittelemään. Myös yksittäistapauksissa on kyettävä päätyämään ratkaisuun sen suhteen, onko tiettyä kollektiivia pidettävä järjestäytyneenä rikollisryhmänä, koska tästä ratkaisusta voi olla seurauksena rikosvastuun tuntuva ankaroituminen.

Tarkkaa tietoa järjestäytyneen rikollisuuden nykytilasta, esimerkiksi ryhmien tai niiden jäsenten määrästä, on tuskin saatavissa, mutta on selvää, että yhteiskunnallinen kehityskulku kokonaisuudessaan on avannut uudenlaisia mahdollisuuksia myös rikollisuudelle. Ajatus mahdollisuudesta ansaita suuria taloudellisia voittoja motivoi hyödyntämään näitä mahdollisuuksia, ja yksi mahdollisuus ansaita voittoja ovat rikolliset markkinat. Kaikkien toive rikastua ei tosin koskaan toteudu, mutta tämä mahdollisuus kuitenkin on nykyään olemassa toisin kuin köyhässä vaihdantaan perustuvassa taloudessa. Tilannekuvista ja tuomioiden tosiasiakuvauksista voidaan päätellä, että näitä mahdollisuuksia on myös käytännössä hyödynnetty.

On myös selvää, että nykyisessä yhteiskunnassa toiminnalliset rakenteet ovat monimutkaistuneet ja organisaatioiden merkitys on korostunut. Nykyinen yhteiskunta – sekä laillinen että laitton – toimii yhä enemmän erilaisten monimutkaisten organisaatorakenteiden kautta.¹⁵⁸ Organisaatorikollisuutta koskevassa tutkimuksessa on tunnistettu niitä yhteiskunnallisia muutostekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet rikosentekomahdollisuuksia organisaatiossa lisääväällä tavalla. Tällaisina muutostekijöinä voidaan mainita esimerkiksi yrityskoon kasvu, yritysten monikansallistuminen, globalisoituminen ja taloudellisen integraation tuomat mahdollisuudet hajauttaa liiketoimintaa useamman valtion alueelle.¹⁵⁹ Harding on viitannut Barry Hindessin osuviin sanoihin: “Nobody would deny the importance in the modern world of actors other than human individuals – capitalist enterprises, churches, political parties, state agencies, trade unions etc. It is impossible to conceive of a complex modern society in which such actors did not play a major role. Any approach to the analysis of

156 Ks. mainitun raportin s. 10–11.

157 Sjöstrand, esim. s. 107–110, 367 ja 377.

158 Nissinen, s. 2–3, HE 95/1993 vp, s. 3, ja komiteanmietintö 1976:72, s. 137–138.

159 Ks. esim. Mantila, s. 39–40. Vander Beken ja Defruyter (s. 54–56) ovat esittäneet myös kritiikkiä koskien järjestäytyneen rikollisuuden rinnastamista yritysmaailmaan ja laillisiin markkinoihin.

modern societies that admits only human individuals as effective actors must be regarded as seriously incomplete.”¹⁶⁰ Sama taloudellisen hyödyn maksimointiin perustuva motivaatio, joka saa laillisen talouden toimimaan yhä suunnitelmallisemmin ja yhä suurempien organisaatioiden kautta, toimii myös rikollisuuden motivaationa.¹⁶¹ Sekä laillisen että laittoman toiminnan tehostamisessa hyödynnetään teknologiaa ja kansainvälistymisen mahdollisuuksia.

Myös Levi on tarkastellut järjestäytyneen rikollisuuden kehitystä luonnollisena osana muuta yhteiskunnallista kehitystä. Hän on esittänyt esimerkkinä, että usein järjestäytyneen rikollisuuden kuvataan esimerkiksi hyödyntävän kasvavassa toiminnassaan korkeaa teknologiaa ja nopeita elektronisia rahansiirtoja, minkä nähdään muodostavan erityisen turvallisuusuhkan. Levi on ihmetellyt, että kun kaikki pankkien väliset rahansiirrot nykyään yleensäkin ovat elektronisia, niin eikö olisi kummallista, että myös rikollisuus ei käyttäisi näitä normaalin nykyaikaisen yhteiskunnan toimintatapoja¹⁶² – toisin sanoen ei pitäisi pitää erityisen vakavana ongelmana seikkaa, joka on normaali osa modernia yhteiskuntaa. Tämäkin huomio liittyy siihen, että rikollisuutta ja sen kehityssuuntia on hyvä tarkastella osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Samat kehityssuunnat – esimerkiksi organisoitumis-, kansainvälistymis- ja teknologistumiskehitys – lienevät yhteisiä rikollisuuden kehitykselle ja muulle yhteiskunnalliselle kehitykselle.

Ammattirikollisuudella on pitkät perinteet kotimaassa vaikuttavana rikollisuuden muotona. Järjestäytynyt rikollisuus voidaankin nähdä luontevasti kotoperäisen ammattirikollisuuden nykyaikaan sovitettuna kollektiivisena ja organisoituneena toimintatapana eikä muusta yhteiskuntakehityksestä irrallisena ilmiönä. Rikollisuuden organisoitumiskehitystä ei pidä mystifioida¹⁶³ eikä tarkastella irrallisena ilmiönä, vaan rikollisuuden pyrkimys toimia suunnitelmallisesti, laajemmassa mittakaavassa ja organisoituneella tavalla on syytä nähdä pääosin osana samaa kehityskulkua, joka on käynnissä yhteiskunnassa muutoinkin.¹⁶⁴

160 Harding, s. 28–31 ja 221. Ks. myös HE 95/1993 vp, s. 3, Mantila, s. 48, Laitinen ja Aromaa 1993, s. 58–59, sekä Nissisen (s. 35) taulukko yhteisö- ja yksilörikollisuuden eroista. Nissinen on pohtinut *kollektiivisen rikoskäsitteen* omaksumista traditionaalisen individualistisen rikoskäsitteen *rinnalle* todeten, että yksilöllistä ja yhteisörikollisuutta voidaan kuvata osaksi sisäkkäisinä ja osaksi toisiaan peittävänä, mutta ei toisiaan korvaavana kenttänä. Ks. myös Pirjatanniemi, s. 1099, ja Duff, s. 366.

161 Laillisen talouden ja taloudellista hyötyä tavoittelevan rikollisuuden kansainvälistymis- ja organisoitumiskehitykseen vaikuttavista tekijöistä ks. esim. Mantila, s. 37–41.

162 Levi 2002, s. 879 ja 903–907.

163 Von Lampe, s. 86.

164 Järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytysten muodostumisesta osana yleisempää yhteiskunnallista kehitystä ks. esim. Picotti, s. 405–409. Ks. myös Koenigin (s. 1357–

Järjestäytyneen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan liittyy elementtejä, joita vakaviinkaan kertaluonteisiin rikoksiin ei liity. Tavalliseen yksittäiseen rikokseen saattaa liittyä paljonkin suunnitelmallisuutta (esimerkiksi henki- tai talousrikos) ja yksittäinen rikos tai rikossarja saatetaan toteuttaa myös useamman henkilön suunnitelmallisena yhteistoimintana. Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyy kuitenkin pidempiaikaista tai jatkuvaa, suunnitelmallista toimintaa, jonka tarkoituksena on rakentaa, ylläpitää ja parantaa ryhmän rikollisen toiminnan edellytyksiä ja minimoida rikosvastuuseen joutumisen riski. Laitisen mukaan ”organisaatio on tietoista päämäärää kohti pyrkivien sosiaalisten järjestelmien ominaisuus. Organisaatiolle ominaisten prosessien – päämäärien määrittelyn, tuotannon ja valvonnan – järjestämiseksi käytetään organisoituvälaineita, joita ovat valtarakenne, tehtävien jako ja tietoyhteydet”.¹⁶⁵ Vastaavasti rikollisessakin organisaatiossa olennaista on, ettei suunnitelmallisuus kohdistu vain yksittäiseen rikokseen vaan on laajempaa ja systemaattisempaa. Ryhmän toimintaedellytyksiä rakennetaan pidemmällä aikajänteellä kuin vain yhden tai useamman rikoksen välitöntä tekemistä varten. Tämän tutkimuksen lähtökohdiksi on hyväksytty sellaisia yleisiä näkemyksiä kuin että järjestäytyneet rikollisuus hyödyntää kansainvälisiä toimintamahdollisuuksia ja laillisen liiketoiminnan rakenteita, toimii vaihtelevin ryhmärakentein, monialaisesti ja hyödyntäen uutta teknologiaa sekä harjoittaa toimintansa paljastumisen ja rikostutkiminnan estämiseksi jäsenistöön kohdistuvaa kurinpitoa ja tarvittaessa ulkopuolisiin tahoihin nähden uhkailua ja painostusta.¹⁶⁶

Järjestäytyntä rikollisuutta koskevissa ilmiökuvissa ja kriminologisessa tutkimuksessa on käsitelty sen tyyppisiä aiheita kuin järjestäytyneen rikollisuuden määrät, toimialat, alueellinen jakauma, toimintatavat, ryhmärakenteet ja sisäisen kurin menettelyt. Näiden tietojen perusteella voidaan muodostaa yleinen mielikuva siitä, miten laajasta ja uhkaavasta ilmiöstä on kyse. Mahdollisuuksiin käyttää rikosoikeudellista järjestelmää järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi palataan kohdassa 3.4 (Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn justifikaatiosta).

1358) selitysmalleja, jotka liittyvät vankimäärän kasvuun Yhdysvalloissa ja vankiloissa tapahtuvaan verkostoitumiseen.

165 Laitinen, s. 25.

166 Ks. von Lampen ja Johansenin analyysi luottamuksen merkityksestä rikollisryhmien toiminnassa. Heidän mukaansa yleisesti keskinäistä luottamusta pidetään rikollisryhmien tyyppillisenä elementtinä (s. 102–103), mutta tämän mielikuvan tueksi ei näytä löytyvän tukea empiirisistä selvityksistä, vaan rikollista yhteistoimintaa voi esiintyä myös ilman erityistä luottamusta tai jopa huolimatta suoranaisestä epäluottamuksesta (s. 110). Luottamus – jos sitä on – voi perustua mitä erilaisimpiin seikkoihin kuten sukulaisuuteen, paikallisyhteisöön kuulumiseen, yhteiseen etniseen taustaan tai yhteistyökumppanin toimintaan laillisen talouden puolella.

Rikosvastuuta koskeva keskustelu edellyttää paitsi yleistä tietoa järjestäytyneen rikollisuuden määristä, toimialoista ja arvioita uhkaavuudesta, niin myös aiheen tarkempaa erittelyä ja eri toimintakokonaisuuksien käsittelyä nimenomaan rikosvastuun yleisten lähtökohtien näkökulmasta. Uhka-arviot palvelevat erityisesti rikostorjunnan strategisen päätöksenteon tarpeita ja myös sitä päätöksentekoa, tarvitaanko järjestäytyntä rikollisuutta koskevaa erityistä ankaroitettua sääntelyä ylipäänsä. Rikosoikeudelliseen vastuuseen liittyvien kysymysten käsittelemistä varten järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa tulee kuitenkin jäsenellä eri tavalla. Tästä näkökulmasta olennaisia eivät nähdäkseni ole niinkään rikollisryhmiä koskevat lukumäärätiedot tai alueellista jakaantumista koskevat tiedot, vaan sen tyyppiset seikat kuten ryhmien elinkaari, ryhmärakenteet, päätöksentekomekanismi, yhteenliittymisen syyt ja tavoitteet sekä muut ryhmien toimintatavat. Analyyttisemmän tarkastelun (kohta 2.6) tavoitteena on tukea sitä, että rikosoikeudelliset toimenpiteet on mahdollista kohdentaa mahdollisimman tarkasti juuri sellaisten tekijöiden perusteella, jotka vaativat rikollisryhmien osalta tavanomaisesta poikkeavaa rikosoikeudellista puuttumista.

2.5 Lähi-ilmioitä

Järjestäytyntä rikollisryhmää lähellä olevia ilmiöitä tai käsitteitä ovat erityisesti ammatti- ja taparikollisuus, terroristiryhmä, vakava rikollisuus, organisatoririkollisuus ja tavallinen ryhmärikollisuus. Mainituista lähikäsitteistä muut paitsi terroristiryhmä eivät perustu lainsäädäntöön, vaan niitä on käytetty lähinnä viranomaisasiakirjoissa, tutkimuksessa, mediassa ja politiikassa. Niitä käytetään joskus melko rinnasteisesti järjestäytyneen rikollisryhmän käsitteen kanssa. Tärkeimmät lähi-ilmiot on syytä käydä läpi, jotta saadaan aineksia siihen, minkälaisista ilmiöistä järjestäytyneet rikollisryhmät pitäisi kyetä erottelemaan rikollisryhmän määritelmän avulla.

Ammattimaista rikollisuutta lähinnä historiallisena käsitteenä käsiteltiin jo edellä kohdassa 2.1 (Järjestäytyneen rikollisuuden perinteisiä ilmenemismuotoja).¹⁶⁷ Ammattirikollisen käsite viittaa siihen, että henkilö tekee taloudellista

167 Voimassa olevassa rikoslaiassa enää kätkemisrikoksesta on säädetty erityinen ammattimaiseen toimintatapaan liittyvä kvalifioitu tekemuoto (RL 32 luvun 3 §). Aikaisemmin näitä ammattimaisuutta koskevia erityissäännöksiä oli enemmän. Esimerkiksi ennen rikoslain kokonaisuudistusta voimassa olleessa alkoholilain säännöksessä (459/1968, 87 §) säädettiin siitä, että joku on ottanut lain 81–86 §:ssä tarkoitetun rikollisen toiminnan tai sen rahoittamisen ammatikseen tai tavakseen (niin sanottu ammattimainen ja tavanomainen alkoholirikos). Osana rikoslain kokonaisuudistusta (HE 84/2008 vp) kyseiset vankeusuhkaiset deliikit siirrettiin rikoslakiin ja ne porrastettiin rikoslain yleistä systematiikkaa

hyötyä tuottavia rikoksia ammatikseen eli tavoitteellisesti ja sellaisessa mittakaavassa, että hän ansaitsee elantonsa rikoksia tekemällä. Hän käyttää suuren osan ajastaan rikosten tekemiseen ja kehittää pysyvässä rikollisessa toiminnassa tarvittavaa ammattitaitoa ja muita rikollisen toiminnan edellytyksiä. Ammattimaisuuteen ei kuitenkaan välttämättä liity tekojen toistamista eikä toimimista osana henkilöjoukkoa tai rikollisryhmää, vaan henkilö voi toimia myös yksinään. Toiminta voi olla hyvinkin liikemiesmäistä.¹⁶⁸

Taparikollisen ja tavanomaisen rikoksen käsitteet – toisin kuin ammattirikollisen ja ammattimaisen rikoksen käsitteet – eivät pidä sisällään elannon hankkimista rikoksia tekemällä tai erityistä ammattitaidon kehittämistä, vaan kyse on enemmänkin elämäntavan rakentumisesta jatkuvien rikosten tekemisen varaan. Kekomäen mukaan ”tavanomainen on siis rikos, joka on tehty tavanomaisesti t. s., joka perustuu rikoksen toistamisesta tekijään juurtuneeseen taipumukseen tai haluun toistaa se edelleenkin”.¹⁶⁹ Taparikollisuus selittyy Kekomäen mukaan psyykkisillä tekijöillä kun taas ammattirikollisuuden motivaatio perustuu taloudellisten voittojen tavoitteluun. Kyse voi olla esimerkiksi huumausaineiden käytön rahoittamisesta tekemällä paljon pienehköjä omaisuusrikoksia. Laitisen ja Aromaan mukaan ilmaisua ”taparikollinen” käytetään yleensä syrjäytymässä olevista päihdeongelmaisista pahantekijöistä, joiden tekemät rikokset eivät ole kovinkaan vaativia.¹⁷⁰

Terroristiryhmä eroaa RL 17 luvun 1 a §:n mukaisesta tavallisesta rikollisryhmästä siten, että sen tavoitteena on tehdä rikoksia, joiden tarkoitus on terroristinen. Terroristiryhmän toiminnan edistäminen on sanktioitu ankarammin kuin tavallisten järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan osallistuminen. Kyse on siten tavallaan kvalifioidusta tekemuodosta sekä tunnusmerkistönsä että latitudinsa puolesta.¹⁷¹ Tavallisten rikollisryhmien motivaatiotekijöistä keskeisin lienee käytännössä taloudellisen hyödyn tavoittelu, mutta rikollisryhmä voi olla myös aatteellisesti motivoitunut (esimerkiksi rasistiset, anarkistiset tai eläinsuojelulliset tavoitteet).¹⁷² Tavallisten rikollisryhmien motivaatiopohjista ei ole säädetty erikseen mitään, eikä mitään tiettyä motivaatiopohjaa ole

vastaavalla tavalla, mikä tarkoitti luopumista ammattimaisen ja tavanomaisen alkoholin salakuljetuksen käsitteistä lainsäädännön tasolla. Huomaa kuitenkin, että tulliselvitysrikokseen (1.10.2009 voimaantullut RL 46:8, HE 197/2008 vp) liittyy ammattimaisuuteen perustuva törkeä tekemuoto: tulliselvitysrikosta voidaan pitää törkeänä, jos se on tehty osana RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaista rikollisryhmää tai *ammattimaisesti*.

168 Laitinen ja Aromaa 2005, s. 195–196, Kekomäki, s. 63, ja Honkasalo 1967, s. 272–274

169 Taparikollisuudesta ks. Kekomäki, s. 64–118, ja Honkasalo 1967, s. 272–274.

170 Laitinen ja Aromaa 2005, s. 195.

171 Vastaavasti Arnold, s. 129.

172 Eri asia on, että kansainvälisten instrumenttien velvoittavuus ei välttämättä ulotu tällaisiin kollektiiveihin.

myöskään poissuljettu, mikäli rikos täyttää myös vakavuuteen liittyvän vähimmäisvaatimuksen. Poikkeuksen muodostavat vain huumausaine-, doping- ja alkoholirikosten järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvät kvalifointiperusteet, joiden osalta edellytetään, että ryhmä on organisoitunut juuri mainittujen rikosten tekemistä varten. Muilta osin terrorististen ja tavallisten rikollisryhmien määritelmät ovat hyvin vastaavanlaisia.¹⁷³ Laitinen ja Aromaa ovat myös huomauttaneet, että terroristisen ryhmän luonne voi myös muuttua siten, että ajan myötä taloudelliset motivaatiot ohittavat poliittiset tavoitteet, ja lopulta siitä tulee tavallinen eli ei enää terroristisen tarkoituksen omaava, järjestäytyneet rikollisryhmä. Anders on maininnut terrorismi- ja muun järjestäytyneen rikollisuuden yhteisiä piirteitä ja toimintatapoja. Molemmat muun muassa joutuvat järjestämään keinot systemaattista rahanpesua ja varojen välittämistä sekä laittomien aseiden hankkimista varten.¹⁷⁴

Ilmaisulla *vakava rikollisuus* on usein tarkoituksena kattaa suurempi joukko rikoksia kuin pelkästään järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvä rikollinen toiminta. Ilmaisuu on varsin epämääräinen.¹⁷⁵ Järjestäytyneet rikollisuus on osa vakavaa rikollisuutta, mutta vakavassa rikollisuudessa voi olla kyse myös yksittäisistä rikoksista, jotka ovat luonteeltaan vakavia, esimerkiksi yksittäinen törkeä talousrikos, terroristinen rikos tai yksittäisen pedofilin toiminta. Vakavan rikollisuuden käsite on erittäin epämääräinen, koska esimerkiksi rattijuopumusta moni saattaa pitää vakavana rikoksena. Voidaankin vain todeta, että vakavan rikollisuuden sisältö tulisi määritellä aina erikseen termiä käytettäessä. Muutoin se jää sisällöltään ontoksi. Vakavan rikollisuuden käsitettä on käytetty liittyen muun muassa vakavan rikollisuuden kohdetorjuntamenettelyyn¹⁷⁶, missä sillä tarkoitetaan yksittäisiä törkeitä rikoksia, useista rikoksista muodostuvia laajoja rikoskokonaisuuksia ja rikollisryhmän rikollista toimintaa.¹⁷⁷ Myös RL 6 luvun

173 Terroristiryhmien osalta ks. HE 188/2002 vp ja Härkönen, s. 216–235. Härkönen on eritellyt terroristiryhmän ja tavallisen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmiin sisältyviä eroja. Terroristiryhmiin ja tavanomaisiin rikollisryhmiin sekä niiden jäsenistöön liittyvää vertailua ks. Bovenkerk ja Chakra, s. 38–39.

174 Anders, s. 608–613. Myös Ebner (s. 617–618) on tarkastellut terrorismin ja muun järjestäytyneen rikollisuuden eroja ja yhteyksiä.

175 Ks. kuitenkin Europolin perustamista koskeva neuvoston päätös 6.4.2009 2009/371/JHA OJ 15.5.2009 L 121/37, 4.1 artikla – toisin kuin aikaisemman Europol-yleissopimuksen toimivaltuussäännöksissä, ei 1.1.2010 voimaantulevan Europol-päätöksen toimivaltuussäännöksissä enää edellytetä, että rikoksen taustalla olisi ollut järjestäytyneet rikollisryhmä. Europolin mandaatin kannalta olennaista on siis jatkossa olennaista rikoksen vakavuus ja valtiorajat ylittävä luonne. Ks. kohta 4.4.

176 Vakavan rikollisuuden kohdetorjuntamenettelystä annettu määräys SM-2001-1520/Ri-2.

177 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista pohtinut työryhmä (mietintö, s. 10) on määritellyt *vakavan rikoksen* yksittäiseksi törkeäksi rikokseksi (säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta). *Vakavalla rikollisuudella*

5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen käyttäminen on rajoitettu vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneisiin ryhmiin. Rikosten vakavuutta ei kuitenkaan ole kyseisessä säännöksessä erikseen määritelty.

Tavallinen ryhmärikollisuus on ilmaisu, jota on käytetty (ja myös tässä tutkimuksessa käytetään) haluttaessa erottaa järjestäytyneet rikollisuus muista rikoksista, joiden tekemiseen on osallistunut useampi ihminen yhdessä. Mitään oikeudellista määritelmää ryhmärikollisuudelle ei ole, vaan kyse on tavallisesta rikosten tekemisestä kollektiivisesti ilman systemaattisempaa rikollista toimintaa koskevaa suunnitelmaa ja organisoitumista. Esimerkiksi rikoksia yhdessä tekevä nuorisoporukka, jota ei yleensä voida pitää rikoslain mukaisten määritelmien mukaisena järjestäytyneenä rikollisryhmänä, edustaa ryhmärikollisuutta. Toiminta voi olla spontaania eli suunnittelematonta, tai tietyn yksittäisen teon tai tekosarjan tekemisestä voidaan sopia *ad hoc* -luonteisesti etukäteen.

Tavallisen ryhmärikollisuuden erottaminen järjestäytyneestä rikollisuudesta on olennaista. Muunkin yhteenliittymän kuin rikollisryhmän tekemään rikokseen voi liittyä paljon suunnitelmallisuutta esimerkiksi keskinäisen työnjaon muodossa, ja ryhmällä saattaa olla toimintaa johtava ja kontrolloiva keskuhahmo. Suunnitelmallisuus ja organisoituminen on kuitenkin tilapäistä eli *ad hoc* -luonteista palvelen vain yhtä rikosta tai rikoskokonaisuutta. Tämä erottaa tavallisen ryhmärikollisuuden järjestäytyneestä rikollisuudesta, jonka toiminta ja rakenteet on rakennettu pysyvämpää yhteistyötä silmälläpitäen.¹⁷⁸ Varsinkin silloin, kun ryhmä on vasta aloittelemassa toimintaansa, muodostuu käytännön lainsoveltamisessa ongelmaksi se, miten voidaan näyttää toteen ryhmän tarkoitus tehdä rikoksia yhdessä pidempiaikaisesti ja laajemmassa mittakaavassa kuin vain yksittäistapauksellisesti. Onko toteen kyettävä näyttämään tällainen nimenomainen tahdonmuodostus ja -ilmaisu, vai voidaanko johtopäätöksiä tehdä esimerkiksi siitä, että kollektiivi on ryhtynyt mittaviin valmistelutyyppeihin toimiin, jotka eivät välttämättä olisi mielekkäitä pelkästään yhden rikoksen tekemistä silmälläpitäen?

Harding on edelleen erottanut yhteistoiminnan muodot väkijoukkoon (*aggregate*), sosiaalisiin ryhmiin (*social group*) ja varsinaisiin organisaatioihin. Väkijoukko on täysin satunnaisesti koolla oleva ryhmä. Sosiaalista ryhmää yhdistävä tekijä on jokin muu kuin rikosten tekeminen, esimerkiksi etninen tausta, sosiaaliluokka tai sukulaisuussuhde, joskin esimerkiksi mafiaperheessä rakenteet, tavoitteet ja toimintatavat voivat johtaa siihen, että perhe täyttää

työryhmä tarkoittaa ”yksittäisiä törkeitä rikoksia tai useista törkeitä lievemmistä eri rikoksista muodostunutta laajaa rikoskokonaisuutta taikka ammatti- ja taparikollisten tai järjestäytyneen rikollisryhmän tekemää rikosta tai rikoksia”.

178 Ammattirikollisuuden, tavaksi otetun rikollisuuden ja tilapäisrikosten eroista ks. Kekomäki, s. 118–128.

rikollisorganisaation tunnusmerkistön. Organisaatio on tiettyjen tavoitteiden saavuttamista varten koordinoitu ja rakenteeltaan jäsentynyt yhteistoimintamuoto, joka voi olla tyypillisesti yhtiö, kerho, valtio tai rikollisryhmä.¹⁷⁹ Harding on siten lukenut myös rikollisryhmät osaksi organisaatioita – laillisten organisaatioiden ja rikollisryhmien rikolliseen toimintaan liittyvät rikosoikeudelliset ratkaisumallit kuitenkin poikkeavat toisistaan. Laillisten rekisteröityjen organisaatioiden osalta vastuun määrittelyssä voidaan tukeutua enemmän henkilön viralliseen vastuuasemaan organisaatiossa.

Järjestäytyneen ja vakavan rikollisuuden yhteydessä puhutaan usein *kansainvälisestä rikollisuudesta*. *Kansainvälisellä rikoksella* tarkoitetaan yleensä sellaisia kansainvälisesti katsoen perustavaa laatua olevia oikeushyviä vastaan suuntautuvia rikoksia, esimerkiksi sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan, joiden rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu kansainväliseen sopimukseen tai muuhun kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen (universaaliperiaate). Kansainvälisen rikoksen määrittely perustuu Suomessa RL 1 luvun 7 §:ään, ja huomionarvoista on, että rikos sinänsä saattaa olla puhtaasti kansallinenkin, mutta sitä koskevat tutkinta- ja syytetoimenpiteet sekä rankaiseminen on tehty kansainvälisillä sopimusjärjestelyillä tekopaikan laista riippumattomaksi. Kansainvälisessä rikoksessa ei siis välttämättä ole kyse rajat ylittävästä rikollisuudesta, vaan kyse voi olla ja yleensä onkin puhtaasti yhden valtion alueella tapahtuneesta rikoksesta. Kansainvälistä rikollisuutta ei ole määritelty missään vastaavalla tavalla kuin kansainvälinen rikos on määritelty kansainvälisissä sopimuksissa ja kotimaisessa rikoslaissa.¹⁸⁰ Vaikka usein järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä puhutaan kansainvälisestä rikollisuudesta, tarkoitetaan tällä eri asiaa kuin varsinaisella kansainvälisellä rikoksella. Järjestäytyneessä rikollisuudessa kyse on yleisemmin *rajat ylittävästä rikollisuudesta*, jossa siis jokin osa tunnusmerkistöstä täyttyy vieraan valtion alueella.¹⁸¹

179 Harding, s. 45–49. Harding ei puhu ryhmärikollisuudesta vaan yhteistoiminnasta (*collectivity*) johtuen lähinnä siitä, että hänen teemanaan on vastuun jakautuminen organisaation ja yksilöiden kesken organisaatioissa yleensä.

180 YK:n Palermon yleissopimuksen 3(2) artiklan mukaan rikoksen katsotaan olevan luonteeltaan kansainvälinen jos (a) se tehdään useammassa kuin yhdessä valtiossa, (b) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta olennainen osa sen valmistelusta, suunnittelusta, johtamisesta tai ohjauksesta toteutetaan toisessa valtiossa, (c) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta siihen on osallisena järjestäytynyt rikollisryhmä, joka osallistuu rikolliseen toimintaan useammassa kuin yhdessä valtiossa tai (d) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta sillä on merkittäviä vaikutuksia toisessa valtiossa.

181 Tyypillisenä esimerkkinä voidaan mainita valtiorajat ylittävä huumausainerikollisuus, jossa huumausaineet ja ihmiset kulkevat rajan ylitse valtiosta toiseen, esimerkiksi Virossa Suomeen tuodaan suurempi erä huumausaineita, joka jaetaan maastokätköihin. Maastokätköistä piirretään kartat, joita voidaan kaupitella edelleen jommassakummassa valtiossa. Rikos toteutetaan yhteistyössä vierasmaalaisten kanssa tai esimerkiksi huumausaineet tuodaan/tuotetaan vieraan valtion alueelta.

Järjestäytyneet rikollisryhmät voi toimia myös laajemmin ymmärrettynä kansainvälisesti, esimerkiksi osa ryhmästä toimii vieraassa valtiossa, ryhmään kuuluu usean valtion kansalaisia, jotka toimivat eri maissa ja kommunikoivat jatkuvasti keskenään rajojen yli, sekä eri maihin perustettuja yhtiöitä. *Rajat ylittävässä rikostutkinnassa* esimerkiksi jokin todiste tai todistaja sijaitsee vieraassa valtiossa tai tekijä saattaa olla poistunut rikosprosessin aikana vieraaseen valtioon. Näissä tapauksissa kyse voi olla puhtaasti kansallisesta rikoksesta, vaikkakin rikoksen selvittäminen ja todisteiden hankkiminen edellyttää viranomaisilta rajat ylittävää yhteistyötä.¹⁸²

Organisaatorikoksia kuvataan rikoksina, jotka on tehty laillisen liiketoiminnan tai laillisen organisaation puitteissa, tyypillisesti yritystoiminnassa.¹⁸³ Ilmaisun tarkoituksena on kuvata organisaatorikollisuuden luonnetta yksittäisiä ja individualistisia rikollisia tekoja laajempaan rikollisuuden muotona, jolle on ominaista, että hyöty rikoksesta koituu ensisijassa kehysorganisaatiolle ja tekijälle itselleen korkeintaan välillisesti. Rikoksen tekemisessä hyödynnetään organisaation liiketoimintaa, ammattitaitoa ja verkostoja. Sekä organisaatorikokset että järjestäytyneet rikollisuus edustavat kollektiivisen rikollisuuden muotoja. Laillisen tai laittoman organisaation käsitteen varaan rakennettu määritelmä ei ole riittävä erottamaan organisaatorikollisuutta rikollisorganisaatioiden tekemistä rikoksista, koska varta vasten rikosten tekemistä varten organisoitunutta ryhmä ei ole Suomessa minkään säännöksen perusteella laitton. Rikosten tekemistä varten organisoitunutta ryhmää ei kuitenkaan voida merkitä esimerkiksi yhdistysrekisteriin, joten sikäli se ei ole itsessään varsinainen yhtiö tai muu liiketoimintamuoto, ”organisaatio”. Rikollisorganisaatio ja siihen kuuluvat henkilöt saattavat kuitenkin toimia osana jonkin erikseen

182 Käsitteellisistä eroista ks. Mantila, s. 41–44. Kansainvälinen rikollisuus on käsitteistä ehkä epämääräisin, eikä sille ole varsinainen määritelmää. Joskus jo se, että rikoksen tekijä on ulkomaalainen, saattaa johtaa puhumaan kansainvälisestä rikollisuudesta. Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Palermon yleissopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaan rikoksen katsotaan olevan luonteeltaan kansainvälinen jos: (a) se tehdään useammassa kuin yhdessä valtiossa, (b) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta olennainen osa sen valmistelusta, suunnittelusta, johtamisesta tai ohjauksesta toteutetaan toisessa valtiossa, (c) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta siihen on osallisena järjestäytyneet rikollisryhmät, jotka osallistuu rikolliseen toimintaan useammassa kuin yhdessä valtiossa tai (d) se tehdään yhdessä valtiossa, mutta sillä on merkittäviä vaikutuksia toisessa valtiossa.

183 Encyclopaedia Iuridica Fennicassa organisaatio- eli yhteisörikollisuus on määriteltävä seuraavasti: Organisaatio- eli yhteisörikollisuudella tarkoitetaan sellaista rikollisuutta, joka edellyttää rikoksenteon taustaksi itsenäisen organisaation olemassaolon. Organisaatorikollisuus on puhtaasti yksilörikollisuuden vastakohta. Organisaatiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä erityisesti talouselämän ja julkisen vallan organisaatioita. Tässä mielessä suuri osa talousrikoksista on organisaatorikoksia. Ks. myös Laitinen, s. 13–16. Järjestäytyneen rikollisuuden ja talousrikollisuuden välisestä suhteesta ks. Sjöstrand s. 367–372.

perustetun tai jo pidempään laillista liiketoimintaa harjoittaneen yrityksen toimintaa. Muodollisesti laillinen ja laillisia tarkoituksia varten perustettu organisaatio on myös saatettu perustaa tosiasiallisesti vain rikosten, esimerkiksi konkurssirikosten, tekemistä varten.¹⁸⁴ Laillinen ja laitton toiminta saattavat kietoutua toisiinsa vaikeaselkoisella tavalla.¹⁸⁵ Toisin sanoen organisaatorikollisuuteen voi liittyä järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen organisaatorikollisuutta, mistä syystä organisaatorikollisuutta ja rikollisorganisaatioita ei tulisi nähdä toisistaan erillisinä ilmiöinä.¹⁸⁶ Organisaatorikollisuudesta on edelleen erotettava valkokaulusrikollisuus, joka viittaa lähtökohtaisesti yksilörikollisuuteen, kun taas organisaatorikollisuus on perusluonteeltaan kollektiivisen rikollisuuden muoto.¹⁸⁷

2.6 Järjestäytyneen rikollisuuden erityispiirteitä rikosoikeuden näkökulmasta

Järjestäytyneiden rikollisryhmien rikolliseen toimintaan liittyy erityispiirteitä, joiden johdosta rikos- ja rikosprosessioikeudellisen sääntelyn soveltaminen rikollisryhmien toimintaan muodostuu haasteelliseksi. Esimerkiksi Jung on käsitellyt terrorismirikollisuuden osalta niitä rikosoikeudellisten ratkaisujen erityispiirteitä, jotka erottavat suhtautumista terrorismirikollisuuteen tavanomaisista perinteiseen rikollisuuteen liittyvistä ratkaisuista. Tarkastelunäkökulma on siten jo rikosoikeudellinen. Jungin mainitsevat erityispiirteet kuvaavat ainakin osittain myös järjestäytyneen rikollisuuden erityistä luonnetta ja rikollisryhmien rikollisen toiminnan rikosoikeudelliseen tarkasteluun liittyviä erityisiä piirteitä. Jungin mukaan terrorismirikosten torjuntaan liittyville rikosoikeudellisille ratkaisuille ominaista on (1) kansainvälistymiskehitys, (2) riski-/vaarantamisorientoituneisuus, (3) kohteena kollektiivit (organisaatiot), (4) tarve rikostorjunnan eri toimijoiden keskenään yhteen sovitettuun toimintaan, (5) syvällekäyvät tutkintamenetelmät ja (6) todistelua koskevan vaatimustason vesittyminen.¹⁸⁸

184 Sevón, s. 214.

185 Mantila, s. 49. Myös Harding on käsitellyt laajasti rikollisuutta organisaatioissa ja rikollisorganisaatioita sekä niihin liittyvää vastuun määrittelyä.

186 Organisaatorikollisuuden ja laillisten organisaatioiden rajanvetokysymyksistä ks. Wright, s. 55–63, ja siinä erityisesti vertailutaulukko ”Analytical table comparing organised crime groups with legitimate business”, s. 60–61.

187 Laitinen ja Aromaa 2005, s. 60.

188 Jung 2007, s. 103–105. Vastaavasti Lehto (s. 25–30) on pohtinut kansainvälisen terrorismin vastaisissa oikeudellisissa toimissa tapahtunutta muutosta. Hän on yksilöinyt uusina haasteina (1) tarpeen preventiivisiin toimiin johtuen terroristiryhmien kyvystä tehdä entistä tuhoisampia iskuja, (2) tarpeen aikaisempaa syvempään yhteistyöhön johtuen terrorismin valtiorajat ylittävistä luonteesta, (3) vaikeuden identifioida terroristi-iskuista

Jungin kohdissa 4–6 on kyse terrorismintorjunnan rikosprosessuaalista aspekteista ja viranomaisten menettelytavoista, jotka jäävät tämän tutkimuksen rajausten ulkopuolelle, mutta kohdissa 1–3 mainitut *tarve valtioiden yhteisreaktioille, vaarantamisorientoituneisuus ja kollektiiviset tekotavat* ovat myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevan rikosoikeudellisen kehityksen keskeisiä erityispiirteitä.

Hieman vastaavalla tavalla kansainvälisen rikosoikeusyhdistyksen johtopäätöksissä järjestäytyneen rikollisuuden aikaansaamina haasteina rikosoikeudelle on eritelty (1) työnjako ja yksilöllisen vastuun laimentuminen organisaation puitteissa, (2) yksilöiden vaihtuvuus ryhmissä, (3) toiminnan salainen luonne, (4) laillisten ja laittomien toimintojen sekoittuminen ryhmissä, (5) kyky vaikuttaa lainvalvontaan muun muassa painostamisen ja korruption avulla ja (6) erityinen kyky siirtää voittoja.¹⁸⁹ Edellä mainitut erittelyt nostavat hyvin esille niitä ongelmia ja teemoja, joihin aiheen *rikosoikeudellisen* tarkastelun tulisi keskittyä; kyse ei ole enää ilmiön kuvauksesta, vaan siirtymisestä tarkastelemaan normatiivisten ratkaisujen maailmaa tietyn ilmiön näkökulmasta.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa korostuvat näyttöongelmat.¹⁹⁰ Rikoksen tutkinta käynnistyy tavallisesti usein siten, että viranomainen vastaanottaa asianomistajan tekemän rikosilmoituksen ja mahdollisesti myös todisteet. Järjestäytyneen rikollisuus toimii usein rikollisuuden aloilla, joissa ei ole sellaista perinteiseen rikollisuuteen liittyvää rikoksen uhria (*victimless crime*), jonka intressejä rikoksella olisi välittömästi loukattu, ja joka tekisi asiasta rikosilmoituksen, sekä antaisi muutoinkin rikoksen selvittämiseksi tarpeelliset tiedot ja todisteet. Todistajia ja rikosten uhreja voi olla vaikea saada todistamaan oikeudessa ryhmiä vastaan, tai heihin voi kohdistua todisteluun liittyen uhkia (*witness-less crime*), mistä syystä rikosten paljastaminen jää enemmän viranomaisten oman aktiivisuuden varaan ja todistelu muun näytön kuin henkilötodistajien varaan.¹⁹¹

vastuulliset henkilöt ja (4) tarpeen vahvistaa terrorismintorjunnassa toistaiseksi heikkojen valtioiden kykyä vastustaa terrorismia. Ks. myös Weigend, s. 523–525, ja Schloenhardt, s. 260. Myös Jareborg (1994, s. 53) on kuvannut modernin rikollisuuden, erityisesti organisaattorikollisuuden, erityispiirteitä, jotka ovat haasteellisia rikosoikeuden käyttämisen näkökulmasta: anonymiteetti oikeushenkilön sisällä, pidempi aikaperspektiivi, asioiden vaikeasti hahmotettavat keskinäiset liittynät, toiminnan vaikea yhdistettävyyksi aiheutuneisiin vahinkoihin, kansainvälisyys, erityisasiantuntemuksen tarve toiminnan ymmärtämiseksi sekä laillisen ja lainvastaisen toiminnan välisen rajanvedon määrittelyvaikeudet.

189 International Review of Penal Law, vol. 70, 1–2, 1999, s. 895.

190 Siitä, miten salahankeoppi ("Conspiracy, the prosecutor's 'darling' ") on omiaan vastaanmaan tähän perusongelmaan ks. Diener ja Johnson, s. 464–465. Wörner ja Wörner, s. 88.

191 Schloenhardt, s. 260.

Rikollinen toiminta rikollisryhmässä, siihen liittyvät rakenteet ja tekotavat muodostavat haasteen perinteiselle rikosoikeudelle, joka on rakentunut ajatukselle yksilöiden tekemistä yksittäisistä rikoksista. Toiminnan kollektiivisuudesta johtuen kunkin osallistujan osallisuus saattaa jäädä liian ohueksi johtaakseen rikosvastuuseen, ja seurauksena voi olla rikosvastuun laimeneminen tai siltä välttyminen kokonaan. Löyhällä tavalla ryhmään liittyvät, rikolliselle toiminnalle tukea tarjoavat henkilöt rajautuvat herkästi kaiken vastuun ulkopuolelle. Samoin ryhmien johtoa ja rahoittajia on vaikea katsoa osallisiksi, jos he pysyttelevät rikoksen konkreettisten täytäntöönpanotoimien ulkopuolella. Perinteisessä rikollisuudessa ovat painottuneet yksilöiden tekemät yksittäiset rikokset, kun taas moderniin yhteiskuntaan kuuluu toimiminen systemaattisemmin, laajemmassa mittakaavassa ja suurempien voittojen tavoittelu, mikä yleensä edellyttää aikaisempaa enemmän suunnitelmallisuutta ja usein myös tehokkaasti organisoitunutta yhteistoimintaa. Organisoituneessa yhteistoiminnassa korostuvat kollektiivin yhteiset tavoitteet ja työnjako tavoitteen toteuttamiseksi, mikä saa aikaan tarpeen tarkastella osallisuusmuotoja tämän tyyppisen kollektiivisen rikollisuuden näkökulmasta.¹⁹²

Honkasalo on käyttänyt *kollektiivirikoksen* käsitettä, mutta eri tarkoituksessa. Tässä tutkimuksessa puhutaan kollektiivisesti tehdyistä rikoksista viitaten siihen, että niitä tekemässä on ollut kollektiivi, henkilöjoukko – joko järjestäytynyt tai järjestäytymätön. Sen sijaan Honkasalon käyttämässä mielessä kollektiivirikoksella tarkoitetaan ”samaa tahdonsuuntausta ilmentävien tekojen kokonaisuutta”. Tällaisia rikoksia olivat ammattimainen rikos ja tavanomainen rikos.¹⁹³ Kollektiivirikoksen käsite liittyy kilpailuoppoihin siten, että joudutaan pohtimaan, miten teon toistuminen tai jatkuvuus vaikuttaa sen rangaistavuuteen. Käsite on relevantti myös tämän tutkimuksen kannalta, koska järjestäytyneen rikollisryhmän toimintakin on nähtävissä ”samaa tahdonsuuntausta ilmentävien tekojen kokonaisuutena”. Asiaan palataan tutkimuksen kohdassa 5.1.5 (Kuinka monta kertaa osallistumisrikokseen voi syyllistyä – miten paljon osallistumista yhteen osallistumisrikokseen voi sisältyä?).¹⁹⁴

192 Harding, s. 28–31 ja 221.

193 Honkasalo 1967, s. 272–274.

194 Kollektiivirikoksen käsitteestä ks. myös Jareborg 2005, s. 445. Käsitteen tarkoituksena on yksinkertaistaa ja helpottaa kilpailuun liittyviä ongelmia siten, että kaikki tietynä ajanjaksona tehdyt teot muodostavat yhden rikoksen. Tuomio tästä yhdestä rikoksesta kattaa kaiken tietynlaisen rikollisen toiminnan tietynä ajanjaksona.

Oheisessa kuvassa edellä mainittuja asioita on hahmoteltu vielä taulukonomaisesti.¹⁹⁵ Kyse on tosin vain typologiasta, jossa korostetaan eroja, jotta ilmiön ominaispiirteet tulisivat paremmin esille – on selvää, ettei kahtiajako käytännössä ole niin selväpiirteinen. Esimerkiksi ”*tavallisiin rikoksiin*” lukeutuu vaarantamisrikoksia kuten liikennesrikoksia, uhrittomia rikoksia, suunniteltuja rikoksia ja rikossarjoja. Osa rikollisryhmän rikoksista saatetaan tehdä täysin spontaanisti, suunnittelemattomasti. Tällöinkin se saattaa liittyä rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Toisaalta rikollisryhmän jäsenet saattavat tehdä rikoksia täysin suunnittelemattomasti ja selkeästi irrallaan rikollisryhmän rikollisesta toimintakokonaisuudesta, esimerkkinä voidaan mainita ylinopeus; tällöin ei edes voida puhua rikollisryhmän tekemästä rikoksesta. Yksittäisten rikosten näkökulmasta tarkasteltuna esimerkiksi vaarantamisrikosten osuus ei rikollisryhmien osalta poikkea verrattuna siihen, mikä se on yksittäisten rikollisten tekemien rikosten osalta, vaan ryhmä voi tehdä tässä suhteessa kaikenlaisia rikoksia. Sen sijaan vaarantamisvastuuseen liittyvät erityiskysymykset korostuvat toimintaedellytysten näkökulman osalta.

195 Ks. myös Hardingin yhteenveto, s. 248. Sota- ja terrorismirikosten osalta ks. Lehto (s. 507–508), joka on maininnut kasainvälisen rikosoikeuden ydinrikosten (§) erityispiirteinä poikkeuksellisen yhteiskunnallisen vaaran, toiminnan systemaattisuuden ja kollektiivisuuden, työnjaon, tavanomaista vaikeammin todettavan yhteyden yksilön toiminnan ja haitallisen seurauksen välillä, laajamittaisuuden ja mittavan valmistelun. Kansainvälisiin (sota)rikoksiin liittyvien rikosvastuukysymysten osalta voidaankin havaita täysin vastaavia ongelmia kuin järjestäytyneen rikollisuuden osalta. Keskeinen haaste liittyy perinteisen yksilö- ja yksittäistekorikosoikeuden periaatteiden ja systeimirikollisuuden erityisen kontekstin huomioon ottamiseen ja näiden yhteensovittamiseen (ks. Ambos, s. 128–129).

”Tavallisen rikoksen” ja järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan vertailua

	”Tavallinen rikos”	Järjestäytynyt rikollisuus	
		Toimintaedellytysten rakentamisen näkökulma	Ryhmän toiminnassa tehtyjen yksittäisten rikosten näkökulma
Suojeluobjekti	Rikosoikeudella suojellut oikeushyvät tai muut tavalliset rikokset (esim. huumausainerikos). Oikeushyvän loukkaaminen.	Yleinen turvallisuus ja välillisesti rikosoikeudella suojellut oikeushyvät tai muut perinteiset rikokset. Vaara on jatkuva ja objektiivisesti katsoen merkittävä, mutta kohde ei ole vielä täsmentynyt. Presumoitu vaarantaminen, kohonnut kyky tehdä rikoksia.	Rikosoikeudella suojellut oikeushyvät tai muut tavalliset rikokset (esim. huumausainerikos). Oikeushyvän loukkaaminen.
Tekojen määrä	Kertaluonteinen yksittäinen rikos tai rikossarja.	Jatkuvaa aktiivista toimintaa ryhmän toimintaedellytysten rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi.	Eri vaiheissa olevat yksittäiset rikokset.
	Pistemäinen tapahtuma.	Jatkuvaa toimintaa.	Useita pistemäisiä tapahtumia.
Suunnitelmallisuus	Spontaani tai kertaluonteisella tavalla suunniteltu.	Jatkuvasti voimassa oleva yhteinen suunnitelma rikosten systemaattista tekemistä varten. Suunnitelma on laajempi kuin vain yksittäisen rikoksen tai rikossarjan tekemistä koskeva.	Suunnitelmallinen: kutakin yksittäistä rikosta koskeva suunnitelma.
Rikosta koskeva päätöksenteko	Tekijä tai tekijät yhdessä.	Ryhmän johtaja tai muu päätöksentekomekanismi.	Ryhmän johtaja tai muu päätöksentekomekanismi.
	Kunkin tekijän autonomisuus, mahdollisuus toimia toisin, vetäytyä rikoksen tekemisestä ja estää rikoksen seuraukset.	Yksittäisen jäsenen alentuneet mahdollisuudet irrottautua ryhmästä ja estää rikosten tekeminen ryhmän puitteissa.	Yksittäisen jäsenen alentuneet mahdollisuudet kieltäytyä rikoksen tekemisestä ja estää rikoksen toteutuminen.
Rikoksen täytäntöönpanotoimet tekee	Yksittäinen tekijä tai useampi tekijä yhdessä <i>ad hoc</i> -kokoonpanossa.	-johtaja -jäsenet -toimintaan osallistuvat ulkopuoliset tahot.	Erikseen nimetyt ryhmän jäsenet, ulkopuoliset henkilöt kuten kuriirit.
Intressitaho	Tekijä tai tekijät yhdessä.	Ryhmä tai sen johto.	Ryhmä tai sen johto.

Perinteinen näkemys rikoksesta ja rikosoikeudellisen vastuun perusteista ei siis ole vanhentunut. Edelleen tavallisia rikoksia tehdään aivan vastaavalla tavalla kuin ennenkin, mutta kyse on siitä, että yhteiskuntatodellisuudessa tapahtuvan monimuotoistumiskehityksen johdosta ne eivät enää ainoana vaihtoehtona riitä antamaan riittävää kuvaa rikollisuudesta. Jotain olennaista rikollisuudesta jää tavoittamatta, jos sitä tarkastellaan vain paloitetuna perinteisen käsityksen

mukaisiksi yksittäisten ihmisten yksittäisiksi teoiksi ja irrottamaan kokonaisuuksista. Tavallisten rikosten rinnalle on noussut uudentyyppisiä rikollisia toimintamuotoja. Tästä syystä on tarkasteltava, miten perinteiset käsitykset rikoksesta ja rikosoikeudellisen vastuun perusteista riittävät vielä vastaamaan uudenlaisten rikollisten ilmiöiden rikosoikeudelle asettamiin haasteisiin.

3 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN VASTAISESTA SÄÄNTELYSTÄ

Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen kotimaisen rikoslainsäädännön osalta merkittävänä taustasyynä ovat olleet erilaiset YK- ja EU-alkuperää olevat kansainväliset sääntelyvelvoitteet, joihin tutustutaan tässä jaksossa johdannon-omaisesti. Samalla on mielenkiintoista havaita, että edellä sanotusta riippumatta *varhaisin* kotimainen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen erityissäännös 1970-luvulta oli kansallista alkuperää. Myöhempi järjestäytyneen rikollisuuden vastainen sääntely on perustunut olennaisilta osin Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin.

Eri valtioiden kansalliset järjestäytyneen rikollisuuden vastaiset sääntelyratkaisut poikkeavat toisistaan huomattavan paljon ja perustavanlaatuisella tavalla – siitäkkin huolimatta, että EU-valtioita nykyään koskevat samat EU-oikeudelliset lainsäädäntövelvoitteet. Onkin mielenkiintoista luoda katsaus myös sääntelyratkaisujen pääpiirteisiin ja niiden taustasyihin eräissä muissa valtioissa.

Taustalla vaikuttava laaja ja kehittyvä kansainvälinen aineisto voi olla haastava kansallisen lainsoveltajan näkökulmasta. Eri sääntelyinstrumenttien oikeudelliset vaikutukset vaihtelevat.

3.1 Kansainvälinen yhteistoiminta järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi

Yksi merkittävä rikollisryhmien toiminnan selvittämistä käytännössä vaikeuttava ja hidastava sekä kustannuksia lisäävä tekijä on järjestäytyneen rikollisuuden rajat ylittävä luonne. Muun muassa Europolin tuottamasta uhka-arviosta ja keskusrikospoliisin toiminta- ja taloussuunnitelmaan kuuluvasta tilannekuvasta ilmenee, että rikollisryhmät hyödyntävät henkilö-, tavara- ja rahaliikenteen sekä palvelujen tarjoamisen ja sijoittautumisoikeuden vapautumista rikosten tekemiseksi, rikoshyödyn kätkemiseksi, tutkinnan vaikeuttamiseksi ja rikosvastuun pakoilemiseksi. Rikollisessa toiminnassa käytetään myös hyväksi valtioiden lainsäädäntöjen eroja ja valvonnan heikkoja kohtia sekä kansainvälisen viranomaisyhteistyön heikkouksia. Integroituneella EU-alueella vain yhdessäkin valtiossa olevia lainsäädännön tai valvonnan puutteita voi hyödyntää laajemmin rikollisessa toiminnassa. EU:n ulkopuolisista valtioista peräisin olevat ryhmät käyttävät EU:n alueelle ulottuvassa rikollisessa toiminnassaan

hyväkseen myös alkuperävaltion rakenteita kuten mahdollisuutta korruptioon. Esimerkiksi rikoshyödyn kätkeminen viranomaisilta on helpompaa, jos omaisuus häivytetään ulkomaille.¹⁹⁶

Jo huomattavan vanhassa kirjallisuudessa on käsitelty rikollisuuden kansainvälistymistä ja siihen liittyviä erityisiä vaaroja sekä tarvetta ryhtyä kehittämään poliisiviranomaisten yhteistyötä rikollisuuden kansainvälistymisen ja ammattimaistumisen aikaansaamien uhkien torjumiseksi. Viitataan erityisesti Kosti Vasan ja Paavo Kekomäen kirjoituksiin 1930-luvulta. Rikollisuuden kansainvälistyminen ei siis ole asiana uusi, mutta edelleen se ilman muuta on hyvin ajankohtainen ja vaatii valtioiden yhteistoimien jatkuvaa kehittämistä. Erityisesti EU:n puitteissa tapahtunut integraatio on omiaan viemään kansainvälistymisen myös rikolliselle toiminnalle avaamat mahdollisuudet aivan uudelle tasolle. Samanaikaisesti tapahtunut teknologinen kehitys kuten langattoman kommunikaatioteknologian, internetin ja sähköpostin kehittyminen on poistanut esteitä rajat ylittävältä laajamittaiselta rikolliselta toiminnalta. Uusi teknologia on mahdollistanut nopean, valtionrajoista riippumattoman, suhteellisen anonyymien kommunikaation ja esimerkiksi materiaalin tai maksusuoritusten lähettämisen sähköisesti paikasta toiseen, mikä on ehkä madaltanut rikoksenteokynnystä. Esimerkkinä rikollisuudesta, jossa hyödynnetään samanaikaisesti kansainvälistymisen ja nykyteknologian mahdollisuuksia, voidaan mainita internetin välityksellä tehtävät petokset. Niiden selvittäminen on erittäin haasteellista eikä onnistu ilman valtioiden välistä yhteistoimintaa.

Sitä mukaa kuin valtiot ovat halunneet vapauttaa muun muassa henkilö-, raha- ja tavaraliikenteeseen liittyvää säätelyä ja kontrollia, ne ovat myös tiivistäneet keskinäistä rikostorjuntayhteistyötään, jotta vapauksista seuraaviin rikollisiin ilmiöihin voidaan puuttua tehokkaasti. Esimerkiksi henkilö- ja tavaraliikenteen säännöllisistä rajatarkastuksista alettiin ensin luopua Pohjoismaiden ja sittemmin ETA- ja EU-maiden kesken, jolloin vastaavasti näiden valtioiden välistä yhteistoimintaa rikosten torjumiseksi ryhdyttiin tiivistämään.¹⁹⁷ Vastaava ilmiö on käynnissä myös globaalisti, joskaan ei yhtä syvänä integraationa. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan valtiorajat ylittävän luonteen takia kansainvälisellä viranomaisyhteistyöllä on tärkeä ja monessa tapauksessa jopa ratkaiseva merkitys rikostutkinnassa. Kun rikollinen toiminta ulottuu useamman valtion alueelle, edellyttää myös sen estäminen, koko toiminnan

196 Huhtamäki 1998, s. 39 ja 49.

197 Ei voida kuitenkaan sanoa, että kansainvälinen rikostorjuntayhteistyö olisi alkanut vasta mainittujen integraatiotoimien johdosta, vaan jo paljon varhaisemmassa vaiheessa oli tunnistettu matkustelun lisääntymisen vaikutus rikollisuuteen, uudet mahdollisuudet rikosvastuun välttelyyn vieraassa valtiossa sekä tarve alkaa tiivistää viranomaisyhteistyötä; ks. Vasan kirjoitus kansainvälisen rikospoliisiyhteistyön varhaisista vaiheista.

paljastaminen ja lopettaminen sekä rikosten tutkiminen välttämättä yhteistyötä kyseisten valtioiden viranomaisten kanssa.

Vastaavasti kuin kansallisella tasolla, niin myös kansainvälisellä tasolla järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehokkuus on varsin monen asian summa. Samoihin kysymyksiin ja ongelmiin, joihin on kyettävä löytämään ratkaisut kansallisella tasolla, on kyettävä löytämään ratkaisut myös valtiorajat ylittävällä tasolla. Kansainvälinen operatiivinen yhteistyö edellyttää tietynlaisten rakenteiden olemassaoloa eli muun muassa toimivia sopimusjärjestelmiä valtioiden kesken. Yksi perusedellytys ja sopimusten keskeinen tavoite on se, että eri valtioiden määritelmät rikollisryhmälle, kriminalisoinnit, rikostunnusmerkit ja rangaistusasteikot ovat tiettyssä määrin samankaltaisia. Niiden ei tarvitse olla täysin identtisiä keskenään, mutta yhteistyön perusedellytys on, että eri valtiot pitävät samanlaisia tekoja moitittavina ja rangaistavina. Kansainvälisten sopimusten pääpaino on yleensä valtioiden viranomaisten välistä yhteistyötä parantavilla rikosprosessuaalisilla yhteistyömuodoilla, mutta moniin niistä sisältyy myös kriminalisointivelvoitteita, jottei sopimusten mukainen yhteistyö käytännössä kariutuisi valtioiden liian erilaisiin näkemyksiin tekojen rangaistavuudesta.¹⁹⁸ Muita operatiivisen rikostorjuntayhteistyön tarpeita ovat muun muassa toimivat tiedonvaihtokanavat ja yhteiset foorumit, joiden puitteissa ja avulla eri valtioiden viranomaiset voivat vaihtaa ja yhdistellä tietojaan sekä sopia yhteisistä toimenpiteistä. Operatiivista yhteistyötä tukee myös se, jos eri valtioissa käytettävänä oleva tekniikka, kuten tekniseen tiedonhankintaan liittyvä tekniikka, on riittävän yhteensopivaa. Edelleen viranomaisilla tulee olla kansainvälisen yhteistyön edellyttämät tiedot ja taidot kuten kielitaitoa sekä kansainvälisen virka- ja oikeusavun mekanismien tuntemusta. Tämän kansainvälisen yhteistyön infrastruktuurin olemassaolo on välttämätön, jotta operatiivisen tason yhteistyön edellytykset olisivat olemassa, ja näistä asioista valtiot sopivat keskenään yleensä perinteisillä kansainvälisillä sopimuksilla tai EU:n puitteissa päätöksillä, puitepäätöksillä ja yhteisillä kannoilla.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyy siten kansainväliselläkin tasolla hyvin laaja joukko erilaisia toimenpiteitä. Niistä osan soveltamisala rajoittuu yksinomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, mutta järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kannalta tärkeitä ovat myös monet rikoslajikohtaiset instrumentit sekä sellaiset prosessuaaliset instrumentit, joiden soveltamisalaa ei ole rajattu koskemaan vain järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa. Yhtenä tällaisena erityisenä kokonaisuutena voidaan mainita rahanpesun estämiseen ja selvittämiseen liittyvää yhteistyötä, joka on yksi keskeisimmistä rikostorjuntayhteistyön ja nimenomaan järjestäytyneen rikollisuutta ehkäisevän rikostor-

198 Nuotio 2003a, s. 1227–1228.

junnan muodoista. Lisääntynyt kiinnijäämisriski ja riski menettää ansaittu rikoshyöty vähentävät halukkuutta tehdä rikoksia sekä kohteen mahdollisuuksia käyttää saamaansa rikoshyötyä uusien rikosten alkupääomana.¹⁹⁹

Kansainvälisen yhteistyön kuvausta koskee kuitenkin sama rajaus kuin mikä tutkimuksessa on jouduttu tekemään muiltakin osin: tarkastelu on rajoitettu koskemaan lähinnä aineellisen rikosoikeuden alaan kuuluvaa sääntelyä ja vain siltä osin, kuin se koskee nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa.²⁰⁰ Tässäkin luvussa kansainvälisen yhteistyön instrumentteja kuvataan lähinnä vain siltä osin kuin niihin liittyy nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan tähtääviä aineellisen rikosoikeuden alaan kuuluvia sääntelyvelvoitteita. Prosessuaalisia ja viranomaisyhteistyön menetelmiä koskevia toimenpiteitä tai rikoslajikohtaisia sääntelyinstrumentteja ei käsitellä kuin korkeintaan mainitsemalla.²⁰¹

Tähän rajaukseen liittyy myös se ratkaisu, ettei kansainvälisen viranomaisyhteistyön organisaatioiden, kuten Interpolin²⁰², Europolin²⁰³, Frontexin²⁰⁴, Task Force on Organised Crime in the Baltic Sea Regionin eli Itämeren

199 Järjestäytyneen rikollisuuden taloudellisia motivaatioita, rikoshyödyn kätkemistä nimenomaan ulkomaille ja rikoshyödyn konfiskoinnin merkitystä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on korostettu useissa järjestäytyntä rikollisuutta koskevissa tilannekuville sekä rikostorjunnan strategia-asiakirjoissa. Euroopan Neuvoston jäsenvaltioiden vuonna 1990 hyväksymä konfiskaatiosopimus ja G7-valtioiden yhteistyön puitteissa toimiva FATF-yhteistyö (Financial Action Task Forcen) on antanut useita rahanpesun torjuntaan liittyviä suosituksia. FIU-yhteistoiminta (Financial Intelligence Units) on tehostanut valtioiden välistä rahanpesuntorjuntaan liittyvää yhteistoimintaa kuten keskinäistä tiedonvaihtoa. Rahanpesun torjunnasta osana järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa ks. erityisesti Sahavirran väitöskirja sekä Heikinheimon ja Huhtamäen teokset. Rikoshyödyn konfiskaation sääntelyn reunaehdoista erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuden näkökulmasta ks. *International Review of Penal Law*, vol. 70, s. 897–898, ja Weigend, s. 537.

200 Yleisempiä esityksiä kansainvälisestä rikostorjunnasta: *International Review of Penal Law*, vol. 70, s. 907–913, EN:n Best Practice -tutkimus *Combating organised crime* ja Aromaa 2006, s. 25–28, EN:n Recommendation R (2001) 11, EU:n huumausainestrategia 2005–2015, EU:n komission ”Strategisen toimintaperiaatteen kehittäminen järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi” –niminen tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille KOM (2005) 232 sekä Poliisin kansainvälinen toiminta 1.1.–30.6.2007.

201 Rikosprosessioikeuden alaan kuuluvia Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia on käsitelty kattavasti OM:n kansainvälisten rikosoikeusapuasioiden koordinoitutyöryhmän mietinnössä 1/2000, joka on tosin jo valitettavan ajastaan jälkeen jäänyt, ja Juha Sihdon tutkimuksessa *Pyynnöistä määräyksiin – Uusin eurooppalainen luovuttamis- ja oikeusapu oikeus Suomen lainsäädännössä* (rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen osalta s. 27–31 ja rikosoikeusavun osalta s. 90–96). Ehkä ajantasaisin ja kattavin katsaus sisältyy poliisin sisäisessä käytössä olevaan kansainvälisten virka- ja oikeusapuasioiden käsikirjaan, jonka sähköistä versiota poliisin intranetissä pidetään jatkuvasti ajan tasalla.

202 <http://www.interpol.int/>

203 <http://www.europol.europa.eu/>

204 <http://www.frontex.europa.eu/>

alueen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen toimintaryhmän (BSRTF)²⁰⁵ ja Eurojustin²⁰⁶, toimintoja esitellä, vaikkakin niiden rooli valtiorajat ylittävän järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on erittäin keskeisessä asemassa. Mainittujen organisaatioiden puitteissa ei kuitenkaan laadita sellaisia tutkimuksen kannalta kiinnostavia lainsäädännön alaan kuuluvia kansainvälisiä instrumentteja, joihin voisi liittyä kansallista lainsäätäjää tai -soveltajaa sitovaa sääntelyä. Kukin organisaatio on esitellyt omaa toimintaansa omilla Internet-sivuillaan, joihin ohjaavat linkit on esitetty alaviitteissä. Sääntelyvelvoitteita sisältävät instrumentit ovat peräisin EN:sta, YK:sta ja EU:sta.

3.1.1 *Yhdistyneet kansakunnat*

Järjestäytyntä rikollisuutta koskeva YK:n *Palermon yleissopimus*²⁰⁷ on ainoa maailmanlaajuinen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus. Siihen sisältyy muun muassa järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä, rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen liittyviä kriminalisointivelvoitteita (5 artikla), rahanpesun torjunnan tehostamiseen liittyviä velvoitteita (6–7 artikla), lahjonnan kriminalisointiin liittyviä velvoitteita (8–9 artikla), konfiskaatioon liittyviä määräyksiä (12–14 artikla), luovuttamiseen liittyviä aineellisia ja prosessuaalisia määräyksiä, oikeusapua ja yhteisiä tutkintaryhmiä koskevia määräyksiä (18–19 artikla) sekä oikeudenkäytön haittaamista (23 artikla) ja todistajansuojaa (24–25 artikla) koskevia määräyksiä. Sopimukseen liittyy rikoslajikohtaisia lisäpöytäkirjoja.²⁰⁸ Lisäksi se kattaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan eri ulottuvuudet laaja-alaisesti mukaan lukien myös rikosten ehkäisemiseen (31 artikla)²⁰⁹ liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on poistaa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytyksiä muun muassa hallinnollisin toimenpitein.

Sopimus tukee esimerkiksi rikosyhödyn jäljittämiseen ja konfiskaatioon, yhteisten tutkintaryhmien perustamiseen sekä rikoksentekijän luovuttamiseen liittyvää yhteistyötä niidenkin valtioiden kanssa, joiden kanssa Suomella ei ole

205 <http://www.balticseataforce.ee/>

206 <http://eurojust.europa.eu/index.htm>.

207 SK 1371/2003, SopS 18/2004. HE 32/2003 vp (hallituksen esitys eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen YK:n yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta).

208 Pöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, pöytäkirja maitse, meritse ja ilmaitse tapahtuvan maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä sekä pöytäkirja ampuma-aseiden, niiden osien ja komponenttien sekä ampumatarvikkeiden laittoman valmistuksen ja kaupan torjumisesta.

209 Kansainvälisestä kriminaalipolitiikasta ja YK:n roolista sekä YK:n kriminaalipoliittisen ohjelman osa-alueista ks. Lahti 1999, s. 1123–1128.

muuta voimassaolevaa kahden- tai monenvälistä sopimusjärjestelyä. YK:n sopimuksen lisäarvo on siinä, että se on luonteeltaan globaali. Lisäksi se kattaa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan eri ulottuvuudet varsin laaja-alaisesti. Suuri valtiomäärä lienee toisaalta vaikuttanut siihen, että sopimuksen artiklojen sanamuodot ovat melko väljiä, mikä vaikuttaa eri artiklojen velvoittavuuteen.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kannalta merkittäviä rikoslajikohdaisia YK:n yleissopimuksia ovat muun muassa Wienin huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa koskeva yleissopimus²¹⁰, lukuisat yleissopimukset terrorismin torjumiseksi²¹¹ sekä korruption vastainen yleissopimus.²¹²

YK:n toiminnan erityispiirteenä onkin kokonaisvaltainen ennalta estävä ote turvallisuuden lisäämiseen ja rikosten estämiseen: yritys tunnistaa ja puutua niihin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, jotka ovat omiaan tukemaan rikollisuutta tai joiden johdosta ihmiset ajautuvat rikollisiksi tai rikosten uhreiksi.²¹³ YK:n toiminnassa muun muassa etsitään vaihtoehtoja huumekasvien viljelylle elinkeinona tai tapoja estää naisten ja nuorten ajautumista ihmiskaupan uhreiksi HIV-tartunnan saamisen seurauksena taikka tuetaan rikosprosessin ja vankiloiden kehittämistä rikostorjunnan näkökulmasta.²¹⁴

3.1.2 Euroopan neuvosto

Myös EN on panostanut järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. EN:n järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan pääperiaatteita koskevassa *suosituksessa R (2001) 11*²¹⁵ käsitellään preventiivisiä toimia kuten rahanpesun estämistä, rikoshyödyn konfiskaatiota, hallinnon avoimuutta sekä korruption torjuntaa. Tärkeitä toimenpiteitä ovat muun muassa korruption torjuntaan tähtäävät GRECO-tarkastukset sekä seuraavat käytännössä erittäin keskeiset kansainvälisen yhteistyön parantamiseksi laaditut yleissopimukset, joiden soveltamisalaa ei kuitenkaan ole rajoitettu vain järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan:²¹⁶

210 SopS 44/1994.

211 Näistä Suomi on liittynyt mm. terrorististen pommi-iskujen torjumista koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (SopS 59/2002) ja kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastaiseen yleissopimukseen (SopS 73–74/2002).

212 SopS 56/2006.

213 Lahti 1999, s. 1123–1128.

214 <http://www.unodc.org/unodc/index.html>.

215 Recommendation R (2001) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles in the fight against organised crime.

216 Ks. tarkemmin www.coe.int.

- rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus (Strasbourg'n konfiskaatiosopimus);²¹⁷
- rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (EN:n luovuttamissopimus);²¹⁸
- keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskeva eurooppalainen yleissopimus (EN:n oikeusapusopimus)²¹⁹ ja
- yleissopimus tuomittujen siirtämisestä.²²⁰

3.1.3 Euroopan unioni

EU:n tavoitteita ja toimintasuunnitelmia, jotka liittyvät järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, sisältyy muun muassa unionin järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen toimintasuunnitelmaan²²¹ ja järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisemistä ja valvontaa koskevaan EU:n vuosituhannen strategiaan.²²² Tärkeitä käytännön toimenpiteitä ovat olleet muun muassa Europolin²²³ ja Eurojustin²²⁴ perustaminen.

EU:n puitteissa tehtävässä yhteistyössä on ryhdytty käyttämään muita sääntelyinstrumentteja kuin yleissopimuksia, koska yleissopimusten hyväksyminen ja kansallinen täytäntöönpano on osoittautunut liian hitaaksi ja epävarmaksi keinoksi tehostaa yhteistyötä.²²⁵ Siinä missä rikollisen toiminnan kehitykselle on ominaista muutoksen nopeus, leimaa kansainvälisten sopimusten

217 SopS 53/1994.

218 SopS 32/1971.

219 SopS 30/1981.

220 SopS 13/1987 ja lisäpöytäkirja SopS 42/2001.

221 EU-Action Plan to Combat Organised Crime, 1997.

222 Rikostorjuntatyön kehittämistä EU:n alueella ks. Joutsen 2006a ja Joutsen 2006b, Nilsson sekä Hämäläinen, s. 28–36.

223 Europolin perustamisesta sovittiin Maastrichtin sopimuksella vuonna 1992. Europolin toiminta käynnistyi rajoitetusti Euroopan huumausainyksikkönä (Europol Drug Unit, EDU) vuonna 1994. Toiminta käynnistyi täysimääräisenä vuonna 1999 (yleissopimus Euroopan poliisiviraston perustamisesta, EYVL C 316, 27.11.1995). Vuonna 2002 Europolin toimivaltaa laajennettiin koskemaan kaikkia niitä kansainvälisen rikollisuuden lajeja, jotka on lueteltu Europol-yleissopimuksen liitteessä. Vuodesta 2010 alkaen tulee sovellettavaksi neuvoston uusi Europol-päätös.

224 Neuvoston päätös 28.2.2002 Eurojust-yksikön perustamisesta vakavan rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi (2002/187/YOS) EYVL L 63/1 6.3.2002 ja kyseisen päätöksen muuttamista koskeva neuvoston päätös 2003/659/YOS EUVL L 245/44 29.9.2003 sekä uusi Eurojust-päätös 2009/426/YOS (16.12.2008) Eurojustin vahvistamisesta sekä Eurojust-yksikön perustamisesta vakavan rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi tehdyn päätöksen 2002/187/YOS muuttamisesta EUVL L 138/14 4.6.2009.

225 Esim. EU:n oikeusapusopimuksen ja EU:n kahden luovuttamista koskevan yleissopimuksen kansalliset täytäntöönpanoprosessit.

laatimista ja niiden kansallista täytäntöönpanoa hitaus. Sopimusjärjestelyjen voimaansaattaminen voi kestää useita vuosia, ja kaikki valtiot eivät välttämättä saata koskaan kansallisesti voimaan niitäkään sopimuksia, jotka ne ovat allekirjoittaneet. Myöskään täytäntöönpanotapa ei aina ole ollut tyydyttävä. EU:n puitteissa tehtävän järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen työn erityispiirteinä onkin mainittava juuri tavallista velvoittavammat sääntelyinstrumentit sekä jäsenvaltioiden viranomaisten keskinäisen yhteistyön tukemiseksi perustetut organisaatiot Euroapol ja Eurojust.²²⁶

Toistaiseksi keskeisin EU:n jäsenvaltioita velvoittavista järjestäytyneen rikollisuuden vastaisista sääntelyinstrumenteista on rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisointia koskeva *yhteinen toiminta*.²²⁷ Yhteiseen toimintaan sisältyy paitsi rikollisryhmän määritelmä, niin myös rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen liittyviä kriminalisointi- ja yhteistoimintavelvoitteita (2 artikla), oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia määräyksiä (3 artikla) ja tuomioistuinten alueellista toimivaltaa koskevia määräyksiä (4 artikla). Yhteinen toiminta on pantu Suomessa täytäntöön kriminalisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen (ks. kohta 5.1.1).

EU:ssa on tullut voimaan myös uusi järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva *puitepäätös*.²²⁸, joka vastaa sisällöllisesti pitkälti vuoden 1998 yhteistä toimintaa. Keskeisimmät muutokset yhteiseen toimintaan verrattuna liittyvät rikollisryhmän määrittelytapaan (ks. kohta 4.1) ja osallistumisrikosta koskevaan aksessorisuusvaatimukseen (ks. kohta 5.1.4). Myös minimirangastustaso on määritelty puitepäätöksen 3 artiklassa tarkkana asteikkona, kun taas yhteisen toiminnan 2 artiklassa tyydyttiin edellyttämään tehokkaita, oikeasuhtaisia ja vakuuttavia rangaistuksia. Puitepäätöstä ei ole vielä täytäntöön pantu Suomessa. Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyviä muun muassa rikoslajikohtaisia tai prosessuaalisia puitepäätöksiä on EU:ssa useita muitakin.²²⁹

226 Oikeus- ja sisäasioita koskevasta kehityksestä EU:ssa ks. esim. Salminen 2007, Nieppola, Militello 2000 ja Perron.

227 98/733/YOS, EYVL L 351, 29.12.1998.

228 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

229 Ks. Lindstedt 2006, s. 234, ja Melander 2008, s. 30–32. EU:n rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden alan puitepäätöksiä: rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä (2000/383/YOS), uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä (2001/220/YOS), muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjunnasta (2001/413/YOS), rahanpesusta, rikoksentekevälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta (2001/500/YOS), rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä tehdyn puitepäätöksen 2000/383/YOS muuttamisesta (2001/888/YOS), yhteisistä tutkintaryhmistä (2002/465/YOS), terrorismin

Näistä esimerkiksi EU:n omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä EU:ssa koskeva puitepäätos²³⁰ sekä eurooppalaista pidätysmääräystä ja jäsenvaltioiden välistä luovutusmenettelyä koskeva puitepäätos²³¹ sisältävät järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvää tehostettua yhteistyötä. Myös yhteisten tutkintaryhmi- en merkitystä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on korostettu EU:ssa. Yhteisten tutkintaryhmien käyttöä ei ole rajoitettu vain järjestäytyneen rikol- lisuuden tutkintaan, mutta käytännössä yhteisen tutkintaryhmän perustami-

torjumisesta (2002/475/YOS), eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välistä luovuttamismenettelyistä, tiettyjen jäsenvaltioiden lausumat puitepäätoksen tekemisestä (2002/584/YOS), ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS), rikosoikeudellisten puitteiden vahvistamisesta laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemistä varten (2002/946/YOS), ympäristön suojelusta rikosoikeudellisin keinoin (2003/80/YOS), lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla (2003/568/YOS), omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa (2003/577/YOS), lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumisesta (2004/68/YOS), laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta (2004/757/YOS), rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekevälaineiden menetetyksi tuomitsemisesta (2005/212/YOS), tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä (2005/222/YOS), vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin (2005/214/YOS), alusten aiheuttaman ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä koskevan rikosoikeudellisen kehyksen vahvistamisesta (2005/667/YOS), vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin (2006/783/YOS), EU:n jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten välisen tietojen ja tiedustelutietojen vaihdon yksinkertaistamisesta (2006/960/YOS), EU:n jäsenvaltioissa annettujen tuomioiden huomioon ottamisesta uudessa rikosprosessissa (2008/675/YOS), järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta (2008/841/YOS), vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta rikosasioissa annettuihin tuomioihin, joissa määrätään vapausrangaistus tai vapauden menetyksen käsittävä toimenpide, niiden täytäntöön panemiseksi EU:ssa (2008/909/YOS), rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (2008/913/YOS), terrorismin torjumisesta tehdyn puitepäätoksen 2002/475/YOS muuttamisesta (2008/919/YOS), vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta tuomioihin ja valvontapäätöksiin valvontatoimenpiteiden ja vaihtoehtoisten seuraamusten valvomiseksi (2008/947/YOS), rikosasioissa tehtävässä poliisi- ja oikeudellisessa yhteistyössä käsiteltävien henkilötietojen suojaamisesta (2008/977/YOS), eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten (2008/978/YOS), puitepäätosten 2002/584/YOS, 2005/214/YOS, 2006/783/YOS, 2008/909/YOS ja 2008/947/YOS muuttamisesta henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien parantamiseksi sekä vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisen edistämiseksi sellaisten päätösten osalta, jotka on tehty vastaajan ollessa poissa oikeudenkäynnistä (2009/299/YOS) ja jäsenvaltioiden välisen rikosrekisteritietojen vaihdon järjestämisestä ja sisällöstä (2009/315/YOS).

230 EU:n jäsenvaltioiden 22.7.2003 hyväksymä puitepäätos omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta EU:ssa 2003/577/YOS sekä sen täytäntöönpanoa koskeva laki 540/2005.

231 Jäsenvaltioiden välistä luovutusmenettelyä koskeva puitepäätos 13.6.2002 EYVL L 190 ja siihen perustuen säädetty laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden EU:n jäsenvaltioiden välillä 30.12.2003/1286.

nen on tarpeen suhteellisen laajamittaisen rajat ylittävän rikoskokonaisuuden selvittämiseksi.²³²

3.1.4 Kansallisen kansainvälisen rikosoikeuden vuorovaikutteisuudesta

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvä sääntely perustuu monilta osin Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin. Terrorismi ja järjestäytynyt rikollisuus ovat valtiorajat ylittäviä rikollisia ilmiöitä, joiden torjunnassa valtioiden välinen yhteistoiminta on keskeisessä asemassa.

Rikosoikeuden denationalisaatioon²³³ on joskus suhtauduttu uhkana kansallisen rikosoikeuden rajoitusperiaatteille, systematiikalle, sisäiselle johdonmukaisuudelle ja yhtenäisyydelle. Rikosoikeus on nähty kansallisen suvereniteetin ydinalueena²³⁴, ja kansainvälistymisen ja erityisesti eurooppalaistumisen on katsottu koettelevan kansallisen rikosoikeuden keskeisiä rajoitusperiaatteita ja sitä arvopohjaa, jota periaatteet ilmentävät.

Erityisesti EU:n puitteissa tapahtuvaa oikeus- ja sisäasioiden kehittämistä on arvosteltu.²³⁵ Arvostelu on kohdistunut sekä niihin prosesseihin, joissa EU-oikeutta säädetään ja tulkitaan, että yksittäisten normien ja oikeudellisen systeemin sisältöön.²³⁶ Sitä on kritisoitu muun muassa alikehittyneestä perus- ja ihmisoikeusulottuvuudesta, kriminaalipolitiikan täydellisestä puuttumisesta tai sen perustamisesta riittämättömään ideologiseen koherenssiin, taustalla olevan oikeusvertailevan ja kriminologisen tutkimuksen puutteesta, vaihtoehdotto-

232 Neuvoston puitepäätös yhteisistä tutkintaryhmistä EYVL L 162/2002, 20.6.2002 ja siihen perustuen säädetty laki yhteisistä tutkintaryhmistä 1313/2002. Myös EU:n oikeusapusopimus (2000), EU-valtioiden tullihallintojen keskinäistä avunantoa ja yhteistyötä koskeva Napoli II -sopimus ja YK:n järjestäytyneitä rikollisuutta koskeva Palermon yleissopimus sisältävät tutkintaryhmiä koskevia määräyksiä.

233 Tuori 2007, s. 291–292 käyttää kansallisvaltion rajat ylittävistä kehityskuluista mieluummin ilmaisua *denationalisaatio* eli ei-kansallisvaltiollistuminen kuin globalisoituminen, jolloin käsitteeseen ei liity usein tarkoituksettomasti oletusta kehityskulun maapallon laajuudesta ulottuvuudesta.

234 Ks. esim. Nuotio 2009, s. 1154. Toisaalta rikosoikeusyhteistyöllä on jo pitkä historia, ks. esim. Nuotio 2008, s. 225, ja Melander 2008, s. 27–29. Kansallista rikosoikeutta kehitettäessä on kautta aikojen haettu vaikutteita muiden valtioiden rikosoikeuksista. Kyse ei olekaan niinkään siitä, että rikosoikeudellinen yhteistyö olisi jotain uutta, vaan enemmänkin siitä, että kansainväliset vaikutteet ovat EU-yhteistyön myötä muuttuneet aikaisempaa velvoittavammiksi ja syvällisemmin kansalliseen rikosoikeuteen vaikuttaviksi.

235 Kansainvälisen ja kansallisen rikosoikeuden väliset jännitteet on tunnistettu myös laajemmin kuin EU:n tasolla, ks. esim. Ambos, s. 127–128. Hän toteaa, että kansainvälisistä velvoitteista kumpuavat kriminalisointivelvoitteet saattavat olla ristiriidassa kansallisten dekriminalisointipyrkimysten kanssa.

236 Tuori 1997, s. 7–9, ja s. 26 kuvio 5.

muudesta ja liiallisesta uskosta kriminalisointien ja korkean rangaistustason vaikutuksista rikollisuuteen, yksittäistapauksiin liittyvästä reaktiivisuudesta, systematiikan ja rikosoikeuden yleisten oppien puutteesta, hätiköimisestä sekä EU:n rikosoikeuden taustalla ilmenevästä voimakkaan poliittisesta retoriikasta, EU-kansalaisten ja rikollisten vastakkainasettelusta,²³⁷ demokratiavajeesta²³⁸ ja päätöksentekoon liittyvästä hegemoniasta.²³⁹ On esitetty kritiikkiä siitä, että EU:ssa rikosoikeudellista lähentämistäkin tarkastellaan lähinnä käytännöstä kumpuavien yksittäisten tarpeiden kannalta eikä kokonaisvaltaisemmasta kriminaalipoliittisesta näkökulmasta. Säännösten tulisi ilmentää korkea-asteista tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa kriminaalipoliittista rationalismia, mutta kriminaalipoliittiset näkemykset EU:ssa ovat tyypistyneet yksinkertaiseen argumentaatioon EY-säännösten rikkomusten tehokkaasta sanktioinnista (I pilari) tai EU-kansalaisten suojeluun rajat ylittävältä rikollisuudelta (III pilari).²⁴⁰ Kritiikkiä on kohdistettu siihen, että EU:sta tulee yhä enemmän rikosoikeudellisia instrumentteja, jotka rajoittavat kansallisen lainsäätäjän liikkumavaraa ja häiritsevät kansallisen rikosoikeuden sisäistä koherenssia. Ongelmallisiksi tässä suhteessa on nähty EU:n instrumentteihin ja niitä koskeviin ehdotuksiin sisältyvät rangaistusasteikkojen yhtenäistämistä koskevat vaatimukset, jotka poikkeavat merkittävästi kotimaisesta linjasta, vaikeuttavat kansallisella tasolla johdonmukaisen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän toteuttamista, voivat johtaa suhteellisuusperiaatteen vastaisiin rangaistusuhkiin ja joiden merkitys lisäksi tyypistyy symboliseksi.²⁴¹ Esimerkkinä voidaan mainita, että siinä missä kotimaassa on 1900-luvun pidetty oikeushyvien suojelua rikosoikeuden perustehtävänä, ei oikeushyvien suojelun periaate saa suoranaista tukea kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista tai EU-oikeudesta.²⁴² Tässä suhteessa tilanne on oikeushyvien suojelun periaatteen kannalta erilainen kuin esimerkiksi taannehtivuuskiellon ja laillisuusperiaatteen osalta.

237 Fitzpatrick, s. 141.

238 Päätöksenteko EU:ssa on kaukana ainakin siitä demokraattisen päätöksenteon ihanteesta, minkä Gérard on esittänyt artikkelissaan Democracy and the Legitimacy of Law (esim. s. 183–184). Gérard on suhtautunut kriittisesti esimerkiksi määräenemmistöpäätöksiin ja kollektiiviseen autonomiaan korostaen *yksilöiden* yhdenvertaisuutta ja omaa autonomiaa sekä jokaisen henkilökohtaista oikeutta osallistua lainsäätämiseen liittyvään keskusteluun ja päätöksentekoon.

239 Ks. esim. Nuotio 2003a, s. 1234–1235, Nuotio 2002b, Nuutila 2002b, s. 162, Wersäll 2002, s. 661–666, Lindstedt 2006, s. 239–242, ja Hirvonen 2003, s. 78–79.

240 Nuotio 2002b.

241 LaVM 24/2002 vp – HE 188/2002 vp (hallituksen esitys terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi). Wersäll 2002, s. 666–667. Ks. myös kohta 5.2.1 symbolisen rikosoikeuden kiellosta.

242 Melander 2008, s. 329–332. Melander kuitenkin huomauttaa, että epäsuoralla tavalla myös oikeushyvien suojelun periaatteelle on haettavissa tukea ihmisoikeussopimuksista.

EU-yhteistyötä on verrattu Pohjoismaiden keskinäiseen rikosoikeudelliseen yhteistyöhön, jossa on voitu tukeutua oikeusalueita yhdistävään arvopohjaan ja keskinäiseen luottamukseen. EU:n tasolla valtioiden oikeusjärjestelmissä on merkittävästi suurempia eroja, eikä yhteinen arvopohja ole yhtä ilmeinen.²⁴³ Verrattaessa EU-yhteistyötä YK:n toimenpidekokonaisuuteen voidaan havaita, että YK:n toiminta perustuu kokonaisvaltaiseen kriminaalipoliittiseen ohjelmaan, jossa on painottunut järjestäytyneen rikollisuuden ehkäiseminen.²⁴⁴ YK:n edustamien valtioiden joukko on tietenkin vielä olennaisesti suurempi ja heterogeenisempi kuin EU-valtioiden joukko, mutta EU:n rikostorjuntayhteistyön korkealle tasolle asettaa erityisiä vaatimuksia sen oikeudellisesti velvoittavampi luonne ja pidemmälle menevät oikeuden lähentämistä koskeva määräykset.²⁴⁵

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät sääntelyveloitteet ovat kansallisen rikosoikeuden näkökulmasta haasteellisia. Kansainvälisiin veloitteisiin perustuvilla säännöksillä ei välttämättä löydy kansallisen rikosoikeuden systemistä sellaista sijoituspaikkaa, joka olisi suoraan ja sellaisenaan luonteva. Kansallisella tasolla oikeusjärjestelmä ja siihen kuuluva normikokonaisuus on pyritty rakentamaan systemaattisesti eli pyrkien johdonmukaisuuteen ja systeemin täydellisyyteen (*suljettuus*), ja eri rangaistussäännösten kirjoitustavassa ja latitudeissa on tavoiteltu johdonmukaisuutta. Nämä seikat edesauttavat sitä, että lakia on helppoa soveltaa ja tulkita. Systeemyhteys auttaa asian merkityksen ymmärtämistä muodostaen ajattelullisen kehikon, jonka varassa yksittäiset säännökset toimivat.²⁴⁶ Ymmärtämistä haittaa se, jos eri osien väliset suhteet ovat hämärät.²⁴⁷ Ratkaisuja oikeudellisiin ongelmiin ei voida johtaa suoraan systemistä, mutta systeemi sekä sitä koossa pitävä yleinen osa, käsitteet ja rakenne toimivat kuitenkin oikeudellista kysymyksenasettelua ja ratkaisuja heuristisesti ohjaavina ja soveltamistilanteiden ennakoitavuutta lisäävinä tekijöinä.

243 Ks. esim. Nuotio 2003a, s. 1232–1233. Lahden mukaan valtioiden välistä yhteistyötä rikosasioissa edistää se, että niiden edustamat kriminaali- ja rikosoikeuspolitiikat ovat lähellä toisiaan, mutta vielä tärkeämpää yhteistyön kannalta on se, miten legitimiä toisen valtion oikeusjärjestelmä koetaan ja tässä suhteessa olennaista on se, miten hyvin toisen valtion oikeusjärjestelmässä toteutuvat demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion arvot ja periaatteet (Lahti 1999, s. 1132–1133). Ks. myös Raition (s. 37–40) huomautus, että arvioinnissa olisi otettava paremmin huomioon se, ettei kotimainen ja pohjoismainen oikeusvaltiotieteen tai oikeuden tasoja koskeva teoria välttämättä kaikilta osin voi soveltua EU:n oikeuteen ottaen huomioon EU:n monikulttuurisuus sekä poliittinen ja oikeudellinen erityisluonne verrattuna kansalliseen oikeusvaltioon.

244 Lahti 1999, s. 1124–1128. Ks. YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 46/152, 19.12.1991.

245 Nuotio 2003a, s. 1227.

246 Aarnio 1989, s. 223, ja Jung, s. 382–384.

247 Ks. Tontti, s. 60–61, ja Wikström, s. 198–199.

Kysymys ei ole vain johdonmukaisesta kirjoittamistavasta. Systemin taustalla on Aarnion *lainsäädännön esiteoriaksi* nimittämien taustatekijöiden muodostama moniaineksinen kokonaisuus, johon kuuluu esimerkiksi teorianluonteisia väittämökokonaisuuksia ilmiöiden syistä tai instituutioiden rakenteista taikka normatiivisia ja aksiologisia käsityksiä siitä, miten asioiden pitäisi olla.²⁴⁸ Edellytyksenä on, että oikeusjärjestys perustuu yhtenäiseen ideologiseen arvopohjaan. Esimerkiksi rikosoikeuden tulee perustua selkeään ja yhtenäiseen kriminaalipoliittiseen näkemykseen. Sääntelyn historiallisen kehityksen tunteminen ja huomioon ottaminen auttavat asian liittämistä oikeaan systeemyhteyteen, mikä auttaa välttämään virhetulkintoja. Aikaisempi lainsäädäntö ja sen systematiikka ovat siis osa lainsäädännön esiteoreettista käsitystä.²⁴⁹ Systemi onkin sidoksissa kunkin oikeusjärjestelmän omaan oikeudelliseen traditioon.

EU:n rikosoikeus on systemaattisuudeltaan kansallisia oikeusjärjestelmiä heikompi²⁵⁰ ja uhkana on joskus nähty, että pahimmillaan sen vaikutus saattaa heikentää myös kansallisten oikeusjärjestelmien vahvaan traditioon perustuvaa systemaattisuutta, systeemien täydellisyyttä ja johdonmukaisuutta. EU:nkin oikeuteen kuuluvaa aineistoa on systematisoitu oikeustieteessä, mutta systemi ei kiinnity samalla tavalla oikeuskulttuurin tasoon kuin kansalliset systemit. Tähän on vaikuttanut se, että EU:ssa on haluttu reagoida hyvin nopeasti vaarallisiksi arvioituihin ilmiöihin. Wilhelmsson on käsitellyt sitä, että EU:n oikeuden omalaatuisesta, kansallisen oikeuden kanssa yhteenkietoutuneesta luonteesta sekä systemaattisuuden, systeemiä koossa pitävän yleisen osan ja yhteisen oikeuskulttuurin tason puutteesta voi seurata kansallisen oikeuden tasolla ilmenevää ennakoimattomuutta.²⁵¹ Hän on puhunut EY-oikeuden vieteriukkoteoriasta tarkoittaen, että EY-oikeuden soveltaminen saattaa ponnahtaa esiin kansallisessa tuomioistuimessa yllättäen kuin vieteriukko laatikostaan, koska oikeustieteellisin menetelmin on vaikeasti ennakoitavissa, missä kaikissa tilanteissa EY-oikeuden soveltaminen aktualisoituu. Hän on hakenut ilmiön syytä pitkälti systeemitekijöistä. Vieteriukkoefekti liittyy siihen, että kansallisen oikeuden kentälle tuodaan yllättävästi kokonainen uusi oikeudellinen aineisto ja uusia oikeudellisia toimijoita. Kansallisesti oikeusjärjestelmän systemi ja oikeuskulttuuri toimivat ”vieteriukkoja” hillitsevinä tekijöinä. Tuori on katsonut

248 Aarnio 1989, s. 289–291. Ks. myös systematisoinnin ja tulkinnan suhteesta Aarnio 1989, s. 298–302. Aarnion mukaan systematiikka asettaa ratkaisutilanteissa ne puitteet, joissa oikeudelliset ratkaisut voivat liikkua. Aarnio puhuu yleisistä opeista ajattelun yleisenä kehikkona.

249 Aarnio 1989, s. 237 ja 289–291.

250 Nuotio 2009, s. 1155, tosin toteaa, että unionin toimet rikosoikeuspolitiikan alueella sinänsä saattavat olla johdonmukaisia, mutta ne vain tuottavat eriytymistä kansallisella tasolla.

251 Wilhelmsson, s. 364–371.

selityksen liittyvän EY-oikeuden pinnanalaisten tasojen kehittymättömyyteen. Hän on todennut pintatasoa tukevien syvempien kerrostumien olevan vasta kehittymässä, mistä seuraa yllätyksiä.²⁵²Toisaalta myös jo EU:n oikeuden soveltamisen yleistymisen kansallisissa tuomioistuimissa on omiaan vaikuttamaan siihen, ettei EU:n oikeuden soveltaminen pääse enää yllättämään osapuolia samalla tavalla kuin aivan alkuaikoina, jolloin asia oli suomalaisille uusi ja vieras (vrt. Wilhelmssonin vuonna 1997 esittämä vieteriukkoteoria). Kun sen käyttöön opitaan, se muodostuu rutiininomaiseksi ja ennakoitavaksi osaksi kansallista lainkäyttöä ja sovellettavaa normiaineistoa.²⁵³

Lienee turha olettaa, että EU:sta tulevaa normiaineistoa voitaisiin kehittää sellaiseksi, että se sellaisenaan sopisi kaikkien jäsenvaltioiden rikosoikeudellisiin systeemeihin.²⁵⁴ Ratkaisevassa asemassa on siis myös se, miten hyvin integroiminen kansalliseen oikeuteen onnistuu kansainvälisten instrumenttien kansallisen täytäntöönpanon vaiheessa.²⁵⁵ Lainsäädännön kehittäminen oikeusjärjestelmän sisällä tapahtuvan yhteiskunnallisen muutoksen johdosta on välttämätöntä, joskin muutoksen nopeus oikeuden eri tasoilla vaihtelee. Oman oikeusalueen ulkopuolelta tuleviin sääntelyimpulsseihin ja oikeudellisiin siirännäisiin (*legal transplants*) liittyy lähtökohtaisesti suurempi riski hylkimisreaktiosta. Jollei oikeusjärjestelmään omaksuttavilla uusilla elementeillä ole riittävän vahvaa liittymää kansallisen rikosoikeuden taustalla olevaan ja sitä yhdistävään arvopohjaan, traditioon ja systematiikkaan, ne ovat alttiita jäämään irrallisiksi rikosoikeusjärjestelmästä ja muodostamaan kansallisen oikeuden sisälle häiriötekijöitä eli iritantteja (*legal irritants*).²⁵⁶ Esimerkiksi *conspiracy*-tyyppiset elementit sellaisinaan kansalliseen rikosoikeusjärjestykseen siirrettyinä muodostaisivat herkästi iritantin.

Toisaalta oikeudelliset siirännäiset ovat yleinen ja tehokkain tapa muuttaa oikeutta vastaamaan uusiin sääntelytarpeisiin. Niitä voidaan siinä mielessä

252 Tuori 2000, s. 225–227.

253 Rosas 2005, s. 329–330.

254 Lahden (2003, s. 144–145) mukaan ristiriidat kansallisten rikosoikeusjärjestelmien kanssa ovat seurausta kansainvälisen yhteistyön kompromissiluonteisuudesta, kun neuvottelijat edustavat erilaisia oikeuskulttuureita. Tästä johtuen olisikin tärkeää kehittää kansainvälisen yhteistyön eri tasoilla yhteistä kriminaalipolitiikkaa ja rikosoikeuden rajoitusperiaatteita. Tala (2005b, s. 214 ja 229) toteaa, että ajoittain ärhäkkä kritiikki on johtanut EU:ssakin toimenpiteisiin, joilla pyritään parantamaan sääntelyn ja sen valmistelun laatua ja karsimaan turhaa sääntelyä.

255 Ks. Hyvärinen (s. 86–89), jonka mukaan EU-sääntelyyn vaikuttamisen tulisi tapahtua nykyistä varhaisemmassa vaiheessa EU:n lainsäädäntöprosessia. Tällä hetkellä painotus on prosessin loppuvaiheissa ja sääntelyn kansallisen implementoinnin vaiheessa, jolloin lainsäädäntöinstrumentin sisältöön ei enää voida vaikuttaa. Hänen tutkimuksessaan painotetaan (s. 95–100) myös epävirallisen vaikuttamisen merkitystä. Pelkkä kokoukseen osallistuminen ei ole riittävää asioihin vaikuttamiseksi.

256 Nuotio 2007b, s. 157–174, Lahti 1999, s. 1132 ja Nuutila 2002b.

verrata teknisiin keksintöihin, ettei jokaisen tarvitse itse keksiä uusia tarpeellisia asioita ja kehitellä niitä vaikeuksien kautta, vaan hyväksi havaittua keksintöä voi hyödyntää suurempi joukko valtioita. Sääntelytarpeet muuttuvat yhä nopeampaan tahtiin eivätkä kansainvälistyneessä maailmassa uudet sääntelyä vaativat ilmiöt yleensä rajoitu yhden valtion alueelle. Silloin on hyötyä siitä, että voidaan hyödyntää muiden valtioiden ratkaisuja ja kokemuksia. Laajasta yhteiskäytöstä koituu etuja ”tuotteen” keksijälle ja hyödyntäjälle – etenkin kun rikollisuus kansainvälistyy, voidaan nähdä merkittäviä etuja siinä, että eri rikosoikeusjärjestykset ovat keskenään mahdollisimman yhteensopivia.²⁵⁷

Oikeudellinen muutos tapahtuu suureksi osaksi oikeudellisten siirrännäisten avulla, mikä ei ole mikään uusi ilmiö. Esimerkiksi Nieppola on kriittisesti huomauttanut, että koko suomalainen rikosoikeusjärjestelmä on saanut vaikutteita, jollei sitä ole omaksuttu jopa suoraan eurooppalaisista malleista. Vain harvat rikosoikeudellisista ratkaisuista ovat puhtaasti kotoperäisiä keksintöjä. Nieppolan mukaan voidaankin provosoiden kysyä, onko tästä oikeudellisiin siirrännäisiin perustuvasta rikosoikeusperinteestä syytä olla kansallisen traditiion ylläpitämismielessä huolissaan.²⁵⁸ Myös Watson on käsitellyt sitä paradoksia, joka liittyy erityisesti historiallisen koulukunnan harjoittamaan oikeusjärjestelmän kansallisen luonteen ja kansan oman historian vaalimiseen suhteessa siihen, että oikeusjärjestykset kuitenkin pitkälti perustuvat yhteisiin roomalaisen oikeuden tai *common lawn* alkujuuriin. Oikeudelliset siirrännäiset eivät ole mikään uusi ilmiö, vaan niiden avulla oikeutta on kehitetty kautta aikojen. Jopa kokonaisia oikeusjärjestyksiä on siirretty esimerkiksi siinä vaiheessa, kun asutetaan sellaisia alueita, joissa ei ole olemassa olevaa oikeusjärjestystä. Kansallisten oikeusjärjestysten historia on pitkälti sen historiaa, miten oikeudellisia ratkaisuja on lainailtu muista valtioista.²⁵⁹ Myös Pirjatanniemen mukaan käsitys rikosoikeuden kansallisesta perusluonteesta on harhaanjohtava. Rikoksen rakennetta, keskeisiä käsitteitä ja seuraamusjärjestelmää koskeviin kysymyksiin on paneuduttu kaikissa rikosoikeudellisissa järjestelmissä. Vaikka eri valtioissa omaksutut ratkaisut poikkeavat toisistaan, on rikokseen ja rangaistukseen liittyvä tematiikka kuitenkin universaalialia. Oikeusvertailun avulla saatavista ratkaisumalleista on hyötynyt oikeustiede, lainvalmistelija ja lainsäätäjä.²⁶⁰

EU-yhteistyöhön perustuvat kriminalisointivelvoitteet poikkeavat velvoitavuutensa johdosta tavanomaisesta oikeusvertailun avulla haettavasta tietopuustan laajentamisesta ja sitä kautta vapaaehtoisesti omaksuttavista siirrännäis-

257 Wersäll 2002, s. 669–670.

258 Nieppola, s. 73.

259 Watson, s. 21–22.

260 Pirjatanniemi, s. 1089.

sistä.²⁶¹ EU:n puitteissa tehtävässä yhteistyössä on ryhdytty käyttämään muita instrumentteja kuin yleissopimuksia, koska yleissopimusten hyväksyminen ja kansallinen täytäntöönpano on todettu liian hitaaksi ja epävarmaksi keinoksi tehostaa yhteistyötä.²⁶² Amsterdamin sopimuksessa²⁶³ EU:n rikosoikeudellisen yhteistyön muodot saivat selkeämmän oikeudellisen rakenteen ja velvoittavuuden: yhteistyöinstrumentteja ovat yhteiset kannat, puitepäätökset, päätökset ja edelleen yleissopimukset. Yhteisen rikosoikeuden kehittämiseksi on annettu useita puitepäätöksiä. Ne velvoittavat jäsenvaltioita saavutettavaan tulokseen nähden, mutta jättävät kansallisten viranomaisten valittavaksi sääntelyn muodon ja keinot. Niiden ensisijaisena vaikutusmuotona kansalliseen oikeuteen on se, että niiden kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä tehdään tarvittavat muutokset kansalliseen lakiin. Puitepäätökset ovat siten luonteeltaan lainsäädäntökäskyjä,²⁶⁴ ja mahdollisuus välittömään oikeusvaikutukseen on niiden osalta nimenomaisesti suljettu pois (34 artikla). Tämän tyyppinen vahvasti velvoittava kansainvälistymiskehitys lisää paineita sisällyttää kansalliseen oikeuteen elementtejä, jotka eivät välttämättä sovi kansalliseen rikosoikeuteen ilman jonkinasteista ristiriitaa, ainakaan sellaisinaan.²⁶⁵ EY-oikeuden roolia korosti myös se, että unionisopimuksessa EY:n tuomioistuimen toimivaltaa laajennettiin antamalla sille oikeus tietyin rajoituksin antaa ennakkoratkaisuja puitepäätösten, päätösten ja 34 artiklaan perustuvien yleissopimusten tulkinnasta.²⁶⁶

Kaikista haasteista huolimatta rikosoikeuden kansainvälistyminen on kehityssuunta, jonka etenemisen estäminen olisi ajatuksena epärealistinen. Ennakoitavissa on, että erityisesti EU-sääntelyä tulee jatkossa lisää ja että vaka-

261 EU:n ja jäsenvaltioiden suhteesta lakien laadinnassa, ks. Tala 2005b, s. 76–80. EU:n oikeuden ja kansallisen rikosoikeuden suhteesta ks. myös Jareborg 2005, s. 43–45.

262 Viittaa erityisesti EU:n oikeusapusopimuksen ja EU:n kahden luovuttamissopimuksen kansallisiin täytäntöönpanoprosesseihin. Ks. myös Nilsson, s. 524–525. Myös Sahavirta on väitöskirjansa osassa III käsitellyt laajemmin kansainvälisen ja kansallisen oikeuden sekä EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta, EU-oikeuden asemaa oikeuslähdehierarkiassa Suomessa sekä EU-oikeuden tulkintavaikutusta. Samoin Melander (2008) on väitöskirjansa jaksossa 2 käsitellyt nykyajan rikosoikeuden kehityssuuntien, kuten valtiosääntöistymisen ja eurooppalaistumisen, vaikutuksia oikeuslähdeoppiin sekä lainsoveltamisen että lainsäätämisen näkökulmasta.

263 SopS 55/1999.

264 Esim. Sihto 2006, s. 4–5.

265 Ks. esim. Lahti 2003, s. 144–145.

266 EY:n tuomioistuimen ratkaisukäytännön sitovuudesta ks. Ojanen 1996, s. 169–189 ja Ojanen 2005, s. 1226–1228. Lähtökohtaisesti EY:n tuomioistuimen ennakkoratkaisu sitoo kansallisia viranomaisia siinä asiassa, jota sitä on pyydetty. Muutoin jos suomalainen tuomioistuin vakavasti epäilee EY:n tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuutta ottaen huomioon ratkaisun antamisen jälkeisen oikeuskehityksen, tulee sen pyytää uutta ennakkoratkaisua. Myös EY:n tuomioistuin yleensä noudattelee omaa aikaisempaa ratkaisukäytäntöään, vaikkei olekaan siihen sidottu. EY-tuomioistuimen toimivallasta III pilarin asioissa ks. Salminen 2007, s. 869–872.

van, rajat ylittävän ja järjestäytyneen rikollisuuden – terrorismi mukaan lukien – torjunnan tehostaminen pysyy EU:n mielenkiinnon keskipisteessä.²⁶⁷ Tuori on tarkastellut oikeuden kansallisvaltiolähtöisyyden ja denationalisaation keskinäisiä jännitteitä pyrkien löytämään jännitteisyyttä purkavia välittäviä näkökulmia. Tuorin mukaan oikeudellista maailmaa ei ole enää mielekästä pyrkiä jäsentämään kansallisen ja kansainvälisen oikeuden dikotomiaa korostavalla, vastakkain asettelevalla tavalla.²⁶⁸ Kyse ei ole vain eurooppalaistumisesta johduttavasta ongelmasta vaan yleisempänäkin kehityssuuntana on, että esimerkiksi oikeuden systematiikkaan liittyvät käsitykset ovat muuttuneet. Modernin oikeuden yhtenäisyyttä ei edes pitäisi enää yrittää hahmottaa kansallisvaltion oikeusnormien suljettuna, systemaattisena ja hierarkkisena järjestyksenä.²⁶⁹ Systeemin koherenssia voidaan Tuorin mukaan edelleen pitää tavoitteena, mutta tavoitteena on pikemminkin väljä, periaatepohjainen koherenssi, jossa oikeuden pinnanalaisiin kerroksiin kerrostunut *ratio* toimii oikeutta vakauttavana ja *voluntasta* hillitsevänä tekijänä.²⁷⁰ Voidaan puhua myös lokaalisesta koherenssista siten, että tapauksen erityispiirteille ja avoimelle argumentaatiolle jätetään tilaa aineellisen oikeudenmukaisuuden edellyttämällä tavalla.²⁷¹

267 EU:n rikostorjunnan painopisteistä ja toimenpiteistä ks. esim. Joutsen 2006a tai Hämäläinen, Erkki: Poliisitoiminnan muutokset Euroopan integraatioissa. Järjestäytyneestä rikollisuudesta EU:n III pilarin kehittämisen painopistealueena Paoli ja Fijnaut, s. 323–324 ja Sinn 2006a, s. 508–518. Ks. myös Lahti 2008, s. 69.

268 Tuori 2007, s. 300 sekä s. 38–39 reduktiosta ja välityksestä jännitteen purkamiskeinoina. Jääskinen 2008, s. 58. Ks. myös Wersäll 2002, s. 669–670. Myös Tala on huomauttanut, että kansallisvaltion näkökulma on vain yksi mahdollinen tapa eritellä yleistä kansainvälistymiskehitystä ja sen merkitystä, ja kansallisvaltiokeskeinen tarkastelu voidaan perustellusti myös riitauttaa. Tala (2005a, s. 1166) on todennut, että komission lainvalmistelu tähtää EU:n yhteiseen etuun, puolueuudostus parlamentissa nojautuu unionialueen yhteiskunnallis-poliittisiin ryhmittymiin ja lobbaajat toimivat intressi- eivätkä jäsenvaltionäkökulmista lähtien. Toisaalta neuvostossa jäsenvaltionäkökulma on edustettuna.

269 Tuori 2007, s. 310, Lahti 2003, s. 145, ja Nuotio 1998, s. 58–59 ja 111 (mm. viittaus Schünemaniin).

270 Tuori 2007, s. 125 ja 310–311. Ks. myös Aarnio 1989, s. 224, joka korostaa, että systeemikin on dynaamisesti kehittyvä kokonaisuus, joka vaikuttaa tulkintoihin ja johon puolestaan tulkinnat vaikuttavat. Tapani 2008, s. 627. Lahti (2003, s. 144–145) on myös todennut oikeudellisen pluralismin kasvun rikosoikeudessa. Hänen mukaansa rikosoikeuden kansainvälistymiseen ja eurooppalaistumiseen liittyvä kehitysdynamiikka on ollut omiaan heikentämään yleisten oppien edustamaa systeemiajattelua ja niiden yleisyytasoa. Tilanteen hallitsemiseksi olisi tarve kehittää aikaisempaa dynaamisempaa systeemiajattelua. Ks. edelleen Jääskisen (2008, s. 195) esittämä koherenssin ja fragmentaation nelikenttä, joka havainnollistaa sen, että ”yhdistelmä fragmentoitunut ja koherentti yhdistää nykyaikaisen yhteiskunnan eriytymistä heijastavan oikeustodellisuuden ja oikeusjärjestelmän johdonmukaisuutta koskevan ihanteen” (Jääskinen 2008, s. 198).

271 Tuori 2007, s. 125, ja Nuotio 1998, s. 59. Ks. myös Lahti 2003, s. 144, ja Nuutila 1997, s. 15–17.

Samoin *Delmas-Marty* on kiinnittänyt huomiota siihen, että rikosoikeuden kansainvälistymisestä johtuvasta oikeuslähteiden pluralismista seuraa myös se, että perinteiset syllogistiset tulkinta- ja perustelumallit ovat käyneet riittämättömiksi. Lainkäytössä on kyettävä ottamaan huomioon samanaikaisesti erityyppisiä oikeuslähteitä ja punnitsemaan niiden sisältöä keskenään. Ajatus päätyemisestä yhteen ainoaan oikeaan ratkaisuun syllogistisen päättelymallin avulla edellyttäisi sääntelyn tarkkarajaisuutta, sisäistä koherenssia ja selkeää kelseniläistä normipyramidia, mitä seikkoja on pidetty länsimaisessa sääntelytraditiossa tavoiteltavina. Etenkin kansallisesti rangaistussäännösten tarkkarajaisuusvaatimus on korostuneessa asemassa, mutta kansainväliseen sääntelyyn liittyy usein epätasallisia ilmauksia johtuen kansainvälisten sopimusneuvottelujen kompromissihakuisesta luonteesta. *Delmas-Marty* mukaan erityisesti EU-oikeus koettelee kansallisen oikeuslähteopin yksiselitteisyyttä ja oikeuden sisäistä ristiriidattomuutta. *Delmas-Marty* vaikuttaa näkevän kehityssuunnan liittyvän nimenomaan rikosoikeuden eurooppalaistumiseen, kun taas Tuori liittää ilmiön osaksi laajempaa oikeudellista kehityssuuntaa.²⁷² Kehityssuuntaa voitaneen luonnehtia siirtymäksi kohti postmodernia oikeutta, jossa voidaan suhtautua hyväksyvämmiin tiettyihin modernin oikeuden ihanteiden näkökulmasta kielteisiin asioihin. Siinä missä modernia oikeutta luonnehtivat sellaiset käsitykset kuin yhteen ainoaan oikeaan tulkintaan päätyminen hierarkkisen normipyramidin ja suljetun systeemin sekä rationaalisen päättelyn avulla, painottuvat postmodernismissä oikeuslähteiden polysentrismi ja pluralismi, fragmentoituneisuus, suhteellisuus ja dialogi.²⁷³

Myös *Jääskinen* on kuvannut Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa vallinnutta ajattelua dualistiseksi idylliksi, jossa kansallinen lainsäädäntö katsottiin primääriksi ja miellettiin oikeuden ainoaksi syntylähteeksi, josta muiden oikeuslähteiden pätevyys pitää johtaa. Nyttemmin kuitenkin kotimaisen ja ulkomaisen oikeuden raja on hämärtynyt ja oikeuden eri tasojen vuorovaikutus on muuttunut aikaisempaa monimutkaisemmaksi. Jääskisen mukaan kansallinen oikeusjärjestys on joutunut avautumaan uudella tavalla eurooppalaistumiselle, mistä syystä myös kansallisen lainsäätäjän mahdollisuudet kontrolloida kotimaisen ja kansainvälisen rajapintaa ovat pienentyneet. Kansallista ja eurooppalaista oikeusjärjestystä olisi syytä tarkastella keskenään integroituneina kontekstuaalisina oikeusjärjestyksinä ennemmin kuin pyrkiä rakentamaan arviointia binäärisen dikotomian varaan. Esimerkiksi normatiivisessa epäsymmetriassa eli siinä, että jäsenvaltion näkökulmasta voimassa

272 Tuori 2007, s. 310.

273 *Delmas-Marty*, s. 57 ja 98–101. Ks. aiheesta myös *Rosas* 2005, s. 343–344. Myös *Nuutila* 1997, s. 15.

ja sovellettavana on kaksi oikeusjärjestystä, jotka eivät muodosta yhtä oikeusjärjestystä siinä merkityksessä, että ne olisivat yhdessä yksi kokonaisuus tai että toinen olisi toisen osa, ei ole kyse loogisesta ristiriidasta, vaan Jääskinen näkee tämän selitystä vaativana oikeusteoreettisena ongelmana. Jääskinen toteaa, että EU-oikeus on *erilaista* kuin kansallinen oikeus. Hän myöntää, että EU-oikeuden ydinalue perustuu materiaalisesti taloudellis-funktionaalisille arvoille ja päämäärille, jotka ovat vieraita monille kansallisen oikeusjärjestelmän lohkoille kuten rikosoikeudelle, ja taloudellisia arvostuksia heijastavan sääntelyn legitimitetti on lähtökohtaisesti vähäisempi kuin esimerkiksi ihmisoikeusperiaatteiden ja -sopimusten.²⁷⁴ Hän ei ole kuitenkaan lähtenyt mukaan kritiikkiin, vaan on hakenut kriittisiä näkemyksiä kirvoittaneisiin ongelma-aiheisiin vastauksia teoreettisen analyysin kautta. Hän on muun muassa työstänyt EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden suhteeseen liittyvää ongelmaa fragmentaation ja inkoherenssin analyysin kautta. Jääskinen näkee koherentin fragmentoitumattoman oikeusjärjestyksen nyky-yhteiskunnan näkökulmasta konservatiivisen juristi-profession ammatillisena utopiana ja lähinnä esimoderniin, vielä suhteellisen yhtenäiseen yhteiskuntaan kuuluvana mallina. Fragmentoituminen on nähtävissä arvoneutraalilla tavalla siten, että se vain heijastaa yhteiskuntatodellisuuden nykyistä tilaa. Fragmentaation ei ole pakko tarkoittaa inkoherenssia, vaan myös koherenssi voidaan ymmärtää uudella tavalla, jolloin se voi olla myös lokaalista. Tällainen fragmentoitunut, mutta koherenttiin teoriaan, arvopohjaan ja käsitteistöön perustuvat oikeus voisi Jääskisen mukaan olla nyky-yhteiskunnan eriytymistä heijasteleva ihanne.²⁷⁵

Raitio on vastaavansuuntaisesti huomauttanut, ettei pohjoismainen oikeusvaltiodiskurssi tai oikeuden tasoja koskeva teoria voi kaikilta osin soveltua EU:n oikeuteen ottaen huomioon EU:n monikulttuurisuus sekä poliittinen ja oikeudellinen erityisluonne verrattuna kansalliseen oikeusvaltioon. EU:n oikeus ei ole myöskään juureton, joskin sen oikeuskulttuuristen juurien löytäminen on hankalampaa kuin kansallisen oikeuden osalta.²⁷⁶ *Tuorin* mukaan on myös huomattava, ettei oikeuden denationalisaatiosta seuraa vain oikeuden eriytymistä ja pluralisoitumista, vaan kansainvälistymiskehitys on myös virittänyt ja tukenut perusoikeus- ja ihmisoikeusajattelua rikosoikeudessa. Tämä kehitys on ollut omiaan vahvistamaan rikosoikeuden rajoitusperiaatteita. Tällä on ollut myös

274 Ks. myös Nuotio (2008, s. 225), joka puhuu osuvasti rikosoikeuden eurooppalaistumisesta ja eurooppaoikeuden rikosoikeudellistumisesta.

275 Jääskinen 2008, s. 53–54 ja 151–152.

276 Raitio, s. 37–40.

harmonisoiva, yhdentymistä aikaansaava vaikutus.²⁷⁷ Riippuu näkökulmasta, kumpaa tendenssiä kenelläkin on taipumusta korostaa.²⁷⁸

Eurooppaoikeuden kritiikistä voidaan siis siirtyä pohtimaan sitä, miten väijäämättä etenevä kansainvälistymiskehitys voisi tapahtua kansallisen rikosoikeuden näkökulmasta mahdollisimman hallitusti.²⁷⁹ On arvioitu, että puitepäätökset ovat muuttuneet entistä yksityiskohtaisemmiksi jättäen vähemmän harkinnanvaraa kotimaiselle lainvalmistelulle,²⁸⁰ mikä on ongelmallista, jos yksityiskohtaisuus tarkoittaa entistä pidemmälle meneviä kriminalisointivaihtoehtoja ankarine latituseineen. Mutta jos pyrkimykseen lisätä sääntelyn yksityiskohtaisuutta liittyy – kuten voi odottaa ja toivoa – nykyistä huolellisempaa valmistelutyötä, perusteellisempaa keskustelua sääntelyn tavoitteista ja vaihtoehtoista sekä sääntelyn soveltamisalaa rajoittavia yksityiskohtaisia kirjauksia, liittyy puitepäätösten yksityiskohtaisempaan kirjaamiseen enemmän positiivisia mahdollisuuksia.²⁸¹ Esimerkiksi Lahden mukaan rikosoikeuden kansainvälistymisestä johtuvien nykyongelmien torjumiseksi olisi tarpeen kehittää ”eurooppalaistuvaa ja kansainvälistyvää kriminaalipolitiikkaa ja rikosoikeutta ohjaavia ja etenkin rikosoikeuden käyttöä rajoittavia periaatteita”.²⁸² Jatkossa tarvitaan yhä enemmän oikeuden pluralismia koskevaa oikeusteoreettista ja -vertailevaa tutkimusta, kun ylikansallisissa tuomioistuimissa kuten EY:n oikeuden kehittämisessä joudutaan ottamaan huomioon eri valtioiden oikeusjärjestysten ilmentämiä yleisiä oikeusperiaatteita.²⁸³ Juuri tällaisen yhteisen kriminaalipoliittisen näkemyksen saavuttaminen epäilemättä olisi kaikkein tehokkain keino sen edistämiseksi, että tuleva EU-sääntely voisi olla mahdollisimman rationaalista ja legitiimiä. Toivottavinta olisi, että EU:n rikosoikeuden kehittäminen perustuisi sellaisiin yhdessä sovittuihin näkemyksiin rikosoikeuden legitimaatiosta ja rangaistavaksi säätämisen edellytyksistä sekä yhteisesti hyväksyttävissä olevaan arvopohjaan, että yksittäisten instrumenttien sovittaminen erilaisiin kansallisiin rikosoikeusjärjestyksiin olisi mahdollisimman ongelmatonta. Toki on

277 Ks. Lahti 2003, s. 145 ja Lahti 1999, s. 1132. Lahden mukaan muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja perusoikeusuudistuksen asettamat oikeusturvaperiaatteet ovat omiaan pitämään oikeusvaltiollisia periaatteita voimassa ja jopa vahvistamaan niitä lainsäädäntöjä lähennettäessä. Pirjatanniemi, s. 1090.

278 Tuori 2007, s. 307–310.

279 Ruotsalaisesta näkökulmasta ks. Wersäll 2002, s. 663.

280 Lindstedt 2006, s. 235. Arvioita EU:n rikosoikeuden kehityksestä ks. Leinonen, s. 478–480.

281 Tarpeesta kehittää eurooppalaistuvaa ja kansainvälistyvää kriminaalipolitiikkaa ja rikosoikeutta ohjaavia ja rikosoikeuden käyttöä rajoittavia periaatteita ks. Lahti 2003, s. 145, ja Lappi-Seppälä 2003b, s. 155.

282 Lahti 2003, s. 144–145.

283 Lahti 2004, s. 412–421. Lahti on tosin puhunut EY:n tuomioistuimen oikeuskäytännöstä, mutta sama tarve koskee toki myös kirjoitetun EU:n oikeuden kehittämistä.

selvää, ettei yhteisen arvopohjan ja yhteisen kriminaalipoliittisen linjan löytäminen ole helppo ja nopea harjoitus.

Voidaan myös kysyä, onko suomalainen kriminaalipolitiikka järjestäytyneen rikollisuuden osalta keskittynyt liikaakin vain reagoimaan EU:sta ja muusta kansainvälisestä yhteistyöstä tuleviin sääntelyimpulseihin. Suomessa kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseen on yleensä suhtauduttu varsin vakavasti, mutta olisiko Suomen otettava oma-aloitteisempi, aktiivisempi rooli järjestäytyneen rikollisuuden tai terrorismin tyyppiseen moderniin rikollisuuteen ja muuhun vastaavaan toimintaan vastaamiseksi? Jos politiikaksi jää vain ”*siili-puolustus*”, millä ilmaisulla Nuutila on tarkoittanut kieltäytymistä sellaisista yhteistyön elementeistä, jotka eivät sovi kotimaiseen järjestelmäämme, vaarana on poliittinen tappio sekä kotimaassa että EU:ssa. Reaktiivisella toimintatavalla eli rajoittumalla reagoimaan – yleensä torjuvalla tavalla – muiden valtioiden ehdotuksiin, päästään parhaimmillaan siedettäviin kompromisseihin, kun taas aktiivisessa toimintatavassa Suomi yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa nostaisi esille aidon rikostorjunnan ja sen tarpeet.²⁸⁴ Se, että moderniin rikollisuuteen liittyviä sääntelytarpeita olisi pohdittu ja niihin olisi vastattu kansallisella tasolla edistyskellisenä pidettävällä tavalla, edesauttaisi mahdollisuuksia vaikuttaa normiston kehittämiseen mielekkääksi myös kansainvälisellä tasolla.

Ainakin Hyvärisen mukaan Suomen EU:ssa tapahtuvan vaikuttamistyön painopistettä olisi syytä aikaistaa eli tulevaan EU-sääntelyyn tulisi pyrkiä vaikuttamaan nykyistä enemmän jo EU:n lainsäädäntöprosessin varhaisissa vaiheissa. Tällä hetkellä myös huomattava osa EU-asioiden hoitoon käytettävistä resursseista kuluu EU-sääntelyn kansalliseen voimaansaattamiseen, jolloin asioihin vaikuttaminen on myöhäistä.²⁸⁵ Tulevien EU-instrumenttien sisältöön on mahdollista pyrkiä vaikuttamaan siten, ettei niiden kansallisesta täytäntöönpanosta aiheutuisi kansallisen rikosoikeuden peruseriaatteisiin liittyviä ongelmia. Tätä on aktiivisella toiminnallaan edellyttänyt lakivaliokunta.²⁸⁶ Esimerkiksi Suomen rikosoikeuden perusoikeuskytken vahvistuminen tukee mahdollisuuksia perustella oikeudellisesti kansallisen oikeusjärjestyksen

284 Nuutila 2002b, s. 161–162.

285 Hyvärinen, s. 86. Hän on viitannut hallituksen strategia-asiakirjoihin, joissa vaikuttamistyön painopisteen aikaistaminen on asetettu tavoitteeksi, sekä siihen, että Suomen kansallinen valmistelujärjestelmä painottuu liikaa EU:n lainsäädäntöprosessin loppuvaiheeseen.

286 Ks. esimerkkinä LaVM 26/2002 vp (HE 183/1999) rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säättämisestä rangaistavaksi) ja samaa asiaa koskeva aikaisempi LaVL 9/1997 vp. Mietinnössä LaVM 26/2002 vp viitattiin siihen, että EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yhteinen toiminta oli tullut hyväksytyksi ilman, että siihen olisi tehty valiokunnan aikaisemmin esittämiä tarkennuksia. Tällöin eduskunnalle ei jää muita vaihtoehtoja kuin hyväksyä sellainen laki, johon yhteinen toiminta sitä velvoittaa.

reunaehtoja kriminalisoinneille.²⁸⁷ Myös omia aloitteita Suomi voisi tehdä Hyvärisen mukaan enemmän, koska aloitteellisuuden tuloksista on saatu positiivisia kokemuksia.²⁸⁸

Myös kansainvälisten velvoitteiden kansalliseen täytäntöönpanoon liittyvässä lainvalmistelussa tulisi pohtia esityksen sisällöllisiä tavoitteita kansallisesta näkökulmasta ja selvittää vaihtoehtoisia keinoja. Kansainvälisten sääntelyvelvoitteiden sovittaminen kansalliseen rikosoikeuteen vaatii myös teoreettisempaa pohdiskelua koskien esimerkiksi modernin rikosoikeusjärjestelmän suojeleobjekteja ja rikosoikeudellisen vastuun määrittymistapaa.²⁸⁹ Heliskoski on tutkinut direktiivien kansallista täytäntöönpanotapaa ja todennut, että täytäntöönpanoon liittyvässä säädösvalmistelussa tulisi kiinnittää enemmän huomiota säädösvalmistelun peruskysymyksiin: nykytilan selvittämiseen, tavoitteenasetteluun ja sen perustelemiseen, vaihtoehtoisten sääntelyn keinojen etsimiseen sekä täytäntöönpanon tukitoimenpiteiden ja seurannan järjestämiseen. Hän on katsonut hankkeiden sisällöllisten tavoitteiden esittelyn ja vaihtoehtoisten sääntelytapojen vertailun tulleen jokseenkin sivuutetuiksi tutkimuksensa aineistoon kuuluneissa hallituksen esityksissä. Lainsäädäntötyön leimallisia piirteitä ovat yleensäkin tavoitteiden moninaisuus, ristiriitaisuus ja sisällöllinen epäselvyys, joten täytäntöönpanolainsäädännön perustelu muodollisilla viittauksilla kansainvälisiin velvoitteisiin ja niiden tavoitteisiin ei ole riittävää.²⁹⁰ Rikosoikeuden *ultima ratio* -luonteesta johtuen sääntelyn tavoitteiden käsittely nimenomaan kansallisesta näkökulmasta ja vaihtoehtoisten keinojen pohtiminen ovat korostuneessa asemassa rikosoikeudessa. EU-säädösvalmistelua on kritisoitu siitä, että rikollisuutta ehkäisevien vaihtoehtojen pohtiminen on laiminlyöty, mutta toisaalta preventiivistä näkökulmaa olisi mahdollista ottaa vahvemmin huomioon myös kansallisen täytäntöönpanon vaiheessa. Jos tietty kansainvälisiin velvoitteisiin perustuva säännösehdotus vaikuttaa kansallisen rikosoikeuden periaatteiden, tradition ja systematiikan näkökulmasta lähinnä häiriötekijältä, on huono vaihtoehto kirjata kansainväliseen velvoitteeseen perustuva säännös rikoslakiin vastentahtoisesti minimitasoisena irralliseksi jäävänä elementtinä. Parempi olisi avata kansallisella tasolla periaatteellisempi keskustelu siitä, miten uudet elementit voitaisiin luontevasti sisällyttää kansalliseen rikosoikeusjärjestelmään.²⁹¹ Tällöin rikosoikeudellista systeemiä oli-

287 Nuotio 2007a, s. 1116.

288 Hyvärinen, s. 91–94.

289 Nuotio 1994, s. 125–128.

290 Heliskoski, s. 64–65.

291 Lahti 2003, s. 152 on pitänyt ongelmallisena, ettei terrorismirikoksia koskevissa lainsäädäntöesityksissä ole paneuduttu rikoslain yleisiin valmistelu- ja osallisuussäännöksiin. Lahden mukaan tulisi kysyä, miten perinteisistä valmistelu- ja osallisuuskokemuksista

si mahdollista yrittää hahmotella uudella tavalla siten, että se voisi rakentua tarvittaessa useammantyyppisistä vaihtoehtoisista elementeistä.²⁹² Myös Tala on korostanut sitä, että tavoitekysymyksiä on tärkeää tuoda lainvalmistelussa avoimesti esiin. Tavoitteina on usein EU-velvoitteiden täyttämönpano, mutta samalla mukana on yleensä myös kansallisia sääntelytarpeita. Jollei tavoitekysymyksiä käsitellä avoimesti, voi seurauksena olla jumiutumisen minimitasoihin pienten askelten muutoksiin. Tämä tosin joissain yksittäistapauksissa saattaa olla hyvinkin ratkaisu, mutta yleensä jos täytäntöönpanolainsäädäntö keskittyy liikaa pikkutarkkaan yksittäisten velvoitteiden täyttämiseen, kärsii lopputuloksena oleva kansallinen sääntelykokonaisuus.²⁹³ Melander on huomauttanut aiheellisesti, että pelkkä viittaus kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseen on näennäisperustelu, jollaisia tulisi välttää.²⁹⁴ Seurauksena siitä, että esitöissä lähinnä viitataan kansainvälisiin velvoitteisiin, johtaa herkästi laintulkintaongelmiin. Laintulkinnassa on keskeisesti sovellettu teleologista tulkintamallia, jossa pyritään lain tarkoitusta tai tavoitetta parhaiten vastaaviin tulkintaratkaisuihin. Tällöin esityöt eivät tarjoa riittävää pohjaa mielekkäille tulkintaratkaisuille, jollei rangaistussäännöksen suojelukohdetta ole laissa ja sen perusteluissa ilmaistu selkeästi.²⁹⁵ Sahavirran mukaan rahanpesun kriminalisointiin liittyviä esitöitä tarkastelemalla näyttää siltä, että lainsäätäjällä on ollut heikko motiivaatio erityisiin rahanpesua koskeviin kriminalisointeihin.²⁹⁶ Tilanne näyttää tältä osin samalta myös rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan kriminalisoinnin osalta.

Pirjatanniemen mukaan kansallisen ja kansainvälisen rikosoikeuden suhdetta on mahdollista ja hedelmällisintä lähestyä hallittuna vuoropuheluna.

poikkeavat säännösehdotukset olisivat sovittavissa kansalliseen rikosoikeusjärjestelmään. Hän on viitannut perustuslaki- ja lakivaliokunnan mietintöihin LaVM 14/2002 vp – HE 43/2002 vp sekä PeVL 7/2002 vp ja LaVM 24/2002 vp – HE 188/2002 vp. Esimerkiksi mietinnössään LaVM 14/2002 vp lakivaliokunta viittasi aikaisempaan mietintöönsä LaVM 6/2002 vp ja piti välttämättömänä tarkastella rikoslain osallisuutta koskevia säännöksiä kansainvälisten sopimusvelvoitteiden ja EU:n rikosoikeudellisen lainsäädännön kannalta.

292 Nuotio 1994, s. 127–128, ja Lahti 2003, s. 144–145.

293 Tala 2005a, s. 1175.

294 Melander 2008, s. 375. Melander on kiinnittänyt (alaviite 207, s. 375) aiheellisesti huomiota siihen, että puitepäätöksiin sisältyviin kriminalisointivelvoitteisiin liittyvien oikeushyvien pohtimisen tulee ajoittua aikaisempaan ajankohtaan kuin hallituksen esityksen valmisteluvaiheeseen. Suojelukohteeseen liittyviä kysymyksiä tulisi pohtia puitepäätösehdotuksen johdosta eduskunnalle annettavassa U-kirjelmässä.

295 Melander 2008, s. 253, käsittelee tarvetta rangaistussäännöksen suojelukohteen täsmälliselle ja selkeälle ilmaisutavalle.

296 Sahavirta, s. 11.

”Tällaisessa asetelmassa kansalliselle ja kansainväliselle rikosoikeudelle voidaan konstruoida omat tehtävänsä ja tavoitteensa, mikä merkitsee sitä, että niiden rangaistusteoreettiset reunaehdot voivat painottua eri tavoin. Kansallinen rikosoikeus voi siis kansainvälistyessäänkin lähteä siitä, että rangaistusjärjestelmän perimmäisenä tarkoituksena on rikosten ennaltaehkäisy ja rikollisuudesta johtuvien kustannusten mahdollisimman rationaali ja oikeudenmukainen jakaminen. Kansainvälisessä rikosoikeudessa voidaan sen sijaan hyväksyä kansainvälisten rikosten erityispiirteet huomioon ottava ekspressiivisempi ja jossain määrin rangaistuksellisempikin ote.”²⁹⁷

Pirjatanniemi on tosin käsitellyt omassa kirjoituksessaan sitä kansainvälisen oikeuden osa-aluetta, joka keskittyy rikoksiin kansainvälistä oikeutta vastaan, erityisesti Kansainvälisen rikostuomioistuimen ICC:n Rooman perussääntöön sisältyvien tekojen näkökulmasta. Pirjatanniemen mukaan Rooman perussäännön johdanto-osaan kirjatut tavoitteet lähtevät siitä, että ihmiskuntaa järkyttävistä käsittämättömistä julmuuksista tulee rangaista, ja että valtiot ovat päättäneet varmistaa, etteivät rikoksiin syyllistyneet vältty rangaistukselta. Kirjaukset heijastavat ajassa taaksepäin katsoviin, sovitusteorioihin perustuvia näkemyksiä rangaistuksen välttämättömyydestä. Ne eivät vastaa modernien, yleispreventiosta oikeutuksensa hakevien rikosoikeusjärjestelmien näkemystä rikosoikeuden ja rangaistuksen tarkoituksesta. Myös vaatimus siitä, etteivät kansainväliset rikokset vanhene koskaan, on vaikeasti perusteltavissa tulevaisuuteen katsovilla yleispreventiivisillä syillä. Pirjatanniemi on kuitenkin hakenut selitystä Rooman perussäännön tavoitteenasettelun ilmentämille näkemyksille siitä erityisestä historiallisista ja yhteiskunnallisista kontekstista, josta kansainvälisen rikosoikeuden tavoitteenasettelut kumpuavat. Kyse on äärimmäisestä yhteiskunnallisesta pahasta ja väkivallasta kuten joukkotuhonnasta, jonka osalta tekijän motivoitumisen mekanismit ovat omalaatuisia. Myös järjestelmän uskottavuudelle asetettavat vaatimukset ovat korkeat.²⁹⁸ Täytäntöönpannaessa rikosoikeudellisia kansainvälisiä velvoitteita on ”olennaista muistaa, millaisiin lähtökohtiin kansainvälisessä rikosoikeudessa omaksutut ratkaisut kiinnittyvät. Kansallisesta näkökulmasta tarkastellen tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että kansainvälisen rikosoikeuden rangaistusteoreettisia painotuksia ei tule irrottaa omasta kontekstistaan. Muutoin on vaarana, että kansalliseen rikosoikeuteen suodattuu argumentaatiota, jonka soveltuvuus kansallisissa oloissa on kyseenalainen.”²⁹⁹

297 Pirjatanniemi, s. 1101.

298 Pirjatanniemi, s. 1091–1093.

299 Pirjatanniemi, s. 1097. Hän on käsitellyt Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön mukaista tiettyjen rikoksen vanhentumattomuutta koskevien vaatimusten täytäntöönpanoa Ruotsissa, jossa on pitkäaikainen perinne, että kaikki rikokset van-

Vastaavalla tavalla Nuotio on korostanut kansalliseen oikeuteen suodattamisen ja sulattamisen, sopivan painottamisen sekä lisänäkökohdilla rikastamisen merkitystä tuotaessa kansalliseen oikeusjärjestykseen sille vierasta ainesta. Etenkään kaikkea EU-instrumenttien retoriikkaa ei ole siirrettävä sellaisenaan kansalliseen rikosoikeuteen.³⁰⁰ EU:n oikeus- ja sisäasiain yhteistyötä koskevis- sa tavoitteissa on korostunut poliittinen tarve osoittaa, että asioihin kyetään puuttumaan nopeasti ja jämäkästi. EU-tason yhteistyössä painotetaan huomattavasti avoimemmin poliittisia päämääriä kuten nopeaa ja jämäkkää puuttumista havaittuihin ongelmiin, erityisesti EU-kansalaisten turvallisuutta uhkaaviin terrorismiin ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Puuttuminen tapahtuu nimenomaan rikosoikeudellisilla keinoilla eikä oikeuskulttuuriin liittyvillä rajoitteilla kuten rikosoikeuden rajoitusperiaatteilla ja niiden punnitsemisellä suhteessa tavoitepäämääriin ole vastaavaa merkitystä EU-tason yhteistyössä.³⁰¹ Tämäntyyppisessä suodattamisessa epäonnistuminen voi johtaa sääntelyiden erilaisuuteen ja yllätyksellisyyteen kansallisessa asiayhteydessä. Rikosoikeus on herkkä oikeudenala, johon liittyy vaativia kysymyksiä kriminalisointien ja rikoslainkäytön oikeutuksesta.³⁰² Näihin kysymyksiin on välttämätöntä pyrkiä vastaamaan kansallisella tasolla kansallisia oikeuskatsomuksia vastaavalla tavalla, mutta toisaalta mahdollisuudet suodattaa kansainvälisiä sääntelyimpulsseja ja niiden argumentaatiota kansallisiin järjestelmiin yhteensopiviksi ovat rajalliset.

Kansallisesti terrorismirikoksia ja järjestäytyntä rikollisuutta koskevia kriminalisointeja on perusteltu nimenomaan Suomen EU- ja muilla kansainvälisillä velvoitteilla, vaikka turvallisuusvetoista, turvallisuuden ja kontrollin lisäämiseen tähtäävää preventiivistä kriminaalipoliittikkaa on esiintynyt jo ennen EU:ta, ja vakavan rikollisuuden torjunnan kriminaalipoliittinen linja on ollut kovenemassa myös kotimaassa.³⁰³ On hyvä pyrkiä erittelemään, missä määrin kansainvälisten velvoitteiden johdosta Suomeen omaksuttavissa rikosoikeuden uusissa elementeissä on kyse aidosti kansainvälisistä velvoitteista, ja missä

henevat. Yleispreventiivisiin teorioihin pohjautuva rikosoikeusjärjestelmä tulevaisuuteen katsovana voisi sallia kaikkien rikosten vanhentumisen. Sen sijaan rikosten vanhentumattomuus merkitsee paluuta sovitusteoreettisiin lähtökohtiin (Pirjatanniemi, s. 1098–1100). Tästä syystä Pirjatanniemi on todennut, ettei kansainvälisestä rikosoikeudesta kumpuavia sääntelyimpulsseja ja rangaistusteoreettista argumentaatiota tule siirtää suodattamatta kansalliseen rikosoikeuteen, vaan niihin vaikuttanut erityinen konteksti on olennaista tuoda esille.

300 Nuotio 2007a, s. 1112–1116.

301 Wilhelmsson 1997, s. 358–370.

302 Nuotio 2007a, s. 1112–1116.

303 Esimerkiksi *conspiracy*-tyyppisen vastuumuodon sisällyttämistä suomalaisen rikosoikeuteen on ehdotettu jo vuonna 1948; ks. Lahti 1989, s. 106. Linjan kovenemisestä ks. esim. Nuotio 2003a, s. 1234–1235, ja Nuotio 2002b.

määrin kyse on siitä, että rikosoikeudessa ylipäätään on käynnissä laajempi – ja siis myös Suomea koskeva – murrosvaihe, johon liittyviä sääntelytarpeita myös kansainvälisiin instrumentteihin sisältyvät ratkaisut osaltaan ilmentävät.³⁰⁴ Esimerkiksi Asp on katsonut, että taipumus käyttää rikosoikeutta aikaisempaa enemmän preventiivisessä tarkoituksessa ei selity yksinomaan rikosoikeuden kansainvälistymisellä. Muiksi samansuuntaiseksi vaikuttaviksi tekijöiksi hän on nimennyt turvallisuuden varmistamista koskevan yleisen vaatimuksen kasvamisen ja suuntauksen kohti sellaista ajattelua, jossa tukeudutaan nimenomaan rikosoikeuteen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi.³⁰⁵ Toisin sanoen kansainväliset velvoitteet voivat ”toimia myös kansallisissa järjestelmissä esiintyvien muutostendenssien vahvistajina.”³⁰⁶ Esimerkiksi Lappi-Seppälä on todennut osallisuutta koskevien normaalisääntöjen joutuvan koetukselle eri maiden tehostaessa suojaansa terrorismia ja järjestäytyntä rikollisuutta vastaan.³⁰⁷ Voidaan ja pitääkin toisaalta kysyä, johtuuko osallisuuden normaalisääntöjen koetukselle joutuminen nimenomaan muiden maiden toimista, vai ovatko sääntelyn toimivuuden arviointitarpeen syynä pikemminkin itse rikollisuusilmiöt eli terrorismi ja järjestäytyntä rikollisuus sekä tarve reagoida niihin?

Samantyyppisten sääntelytarpeiden esille nousemiseen eri valtioissa keskenään jokseenkin samanaikaisesti liittyy siihen, että nykyisen kaltaisessa teknisessä ja avoimessa yhteiskunnassa monet rikollisuuden muodot ovat luonteeltaan valtiorajat ylittäviä tai siirtyvät valtiosta toiseen. Tietyt yhteiskunnalliset ilmiöt ja kehityssuunnat, kuten yleinen varallisuuden ja vapaa-ajan lisääntyminen, jotka vaikuttavat rikoksentekomahdollisuuksiin, -motivaatioon ja tekotapoi-

304 Ks. esim. HE 183/1999 vp, s. 1–2, liittyen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen säätämiseen rangaistavaksi. Sen mukaan rikollisryhmien ”toimintaan on syytä suhtautua kaikella vakavuudella. Vaikka niiden aiheuttamat ongelmat Suomessa ovatkin muuhun Eurooppaan verrattuna vähäisiä, rikollisjärjestöjen määrä on meilläkin ollut viime vuosina kasvussa. Erityisen vaarallista on huumausainekaupan yhteydessä toimiva järjestäytyntä rikollisuus. Ehdotettua vielä laajempi kriminalisointi ei kuitenkaan enää toisi merkittäviä käytännön hyötyjä rikosten ennalta ehkäisemisen eikä rikostutkinnan kannalta. Sen sijaan oikeusturvan kannalta ehdotettua laajempi ja rajoiltaan epämääräisempi kriminalisointi olisi ongelmallinen.” Eduskunnan valiokunnat käsitelivät sitä, että kriminalisoinnissa ei ollut kyse vain kansainvälisten velvoitteiden täyttämisestä, vaan sille oli olemassa myös kansallinen rikostorjunnallinen tarve.

305 Asp, s. 273.

306 Pirjatanniemi, s. 1100–1101. Esimerkiksi kontrollipolitiikan kovenemiseen liittyvistä kehityksistä kansainvälisellä tasolla ja Suomessa ks. Lappi-Seppälä 2003b, s. 166–174, ja vankilukutaulukot, s. 163 (Eurooppa) ja s. 165 (Suomi).

307 Lappi-Seppälä 2004, s. 428. Hän viittaa RL 17 luvun 1 a §:n säätämiseen, joka lavensi vastuuta siitä, mihin normaalit osallisuussäännöt johtaisivat. Ks. myös Ambos, joka käsittelee kansainvälisten rikosten osalta yksilöllisen rikosvastuun ja monimutkaisen kollektiivisen systeimirikollisuuden yhteensovittamiseen liittyviä haasteita ja ratkaisumalleja.

hin, esiintyvät useissa valtioissa samanaikaisesti.³⁰⁸ Esimerkiksi sitä mukaa kuin yhteiskunnassa – sekä laillisissa että laittomissa toiminnoissa – on lisääntynyt motivaatio toimia entistä tehokkaammin ja organisoituneemmin, on vastaavasti lisääntynyt tarve kehittää rikosoikeutta vastaamaan paremmin tähän reaalielämän kehityssuuntaan. Usein siis sääntelyyn liittyviä muutostendessejä – akuutimpia tai vasta nousevia – esiintyy samanaikaisesti sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

Esimerkiksi Nuotio on käsitellyt rikosoikeuden eurooppalaistumista suhteessa rikosoikeuden laajempiin muutostendensseihin todeten, että terrorismirikosoikeus ja järjestäytyneen rikollisuuden vastaiset toimet heijastelevat laajempaa turvallisuusvetoista kriminaalipolitiikkaa.³⁰⁹ Garland on käsitellyt kontrollipolitiikan muuttumista Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, ja havainnut, että muuttumiseen ovat vaikuttaneet paitsi rikollisuudessa tapahtuvat muutokset, niin suuressa määrin myös asenneilmastonmuutokset. Esimerkkeinä voidaan mainita rikollisuuden pelon lisääntyminen suhteettomasti verrattuna muutoksiin rikollisuudessa, sekä rikosoikeuden politisoituminen ja popularisoituminen. Myös kriminologisessa ajattelutavassa on tapahtunut muutos: siinä missä aiemmin keskustelu painottui rikollisuuden yksilöllisiin ja sosiaalisiin selitysmalleihin, ovat nykyään vallalla *kontrolliteoriat*, joissa rikollisuutta selitetään kontrollilla ja sen riittävyydellä tai riittämättömyydellä. Rikollisuutta ei yritetä selittää tekijöiden jonkinlaisella epänormaaliudella tai vaikkapa onnettomilla perheolosuhteilla, vaan rikollisuus nähdään modernin yhteiskunnan normaalina ilmiönä ja tekijät vastaavasti rationaalisesti toimivina ja teoistaan täysin vastaavina yksilöinä. Oletuksena on, että rikoksia tehdään rutiininomaisesti aina, jos kontrolli on riittämätöntä ja on olemassa houkuttelevia rikoksen kohteita. Seurauksena ajattelutavasta on ollut muun muassa kaupallisten turvallisuuspalveluiden ekspansio.³¹⁰

Hardingin mukaan on silmiinpistävää, miten samanaikaisesti erilaisissa yhteyksissä on noussut ajatus ja tarve ryhtyä puuttumaan sellaisiin kollektiivisiin toimintamalleihin, joissa muodostetaan organisaatio tai rakenteellisesti jäsentynyt yhteenliittymä lainvastaisen toiminnan harjoittamiseksi ja edistämiseksi merkittävällä tavalla.³¹¹ Harding sijoittaa nämä yhteisen *joint criminal enterprise* -otsikon alle. Kaikissa tapauksissa yhteenliittymä muodostaa oikeudellisen pe-

308 Garland, s. 90–91.

309 Nuotio 2007a, s. 1109–1115.

310 Kontrollipolitiikan kehityksestä Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa ks. Garland, esim. rikollisuuden lisääntymisen taustatekijöistä, s. 15–16, 90–92 ja 193. Ks. myös Bigon kiinnostava katsaus siihen, miten vapauden ja turvallisuuden keskinäistä suhdetta hahmotetaan erityyppisissä ajattelusuuntauksissa.

311 Ks. myös Lehto, s. 25 (The Change in Legal Responses to International Terrorism).

rustan osallistumisrikoksille, salahankekriminalisoinneille ja yhteenliittymän puitteissa tehtyjä yksittäisiä rikoksia koskevalle rikosvastuulle. Hän on esitellyt näistä keskeisimpinä esimerkkeinä EY:n kilpailuoikeuden mukaisen kartelli-sääntelyn, ICTY:n *joint criminal enterprise* –oikeuskäytännön, EU:n yhteisen toiminnan mukaisen rikollisjärjestöihin liittyvän kriminalisointivelvoitteen ja Yhdysvaltain RICO-lainsäädännön ratkaisut.³¹² Edelleen Lehto on käsitellyt terrorismia ja kansainvälisen rikosoikeuden ydinrikosten vastaisia toimenpiteitä esimerkkeinä toimintamalleista, joissa rikosvastuu on laajennettu koskemaan varsinaista rikosta ympäröivää tukitoimintaa ja tietoisesta riskin ottamisesta siitä, että oma toiminta tukee vakavaa rikollista toimintaa.³¹³ Ei siis ole niin, että esimerkiksi EU toimisi irrallaan tällaisesta laajemmasta yhteiskunnallisesta kehityksestä ja tuottaisi muunlaisia ehdotuksia kuin mitä jäsenvaltioiden keskuudessa yleisesti pidetään tarpeellisina. Ilmiöt voivat rantautua eri valtioihin erilaisella aikataululla ja erilaisella intensiteetillä, mutta yleensä kansainvälisen yhteistyön keskipisteeseen valikoituu sellaisia laajempia ilmiöitä, joiden torjuminen vaatii nimenomaan valtioiden yhteisiä toimia.

On siis kysyttävä myös sitä, missä määrin rikosoikeuden kehittämistä koskevan kansallisen päätöksenteon tulee perustua yksinomaan kansallisella tasolla vaikuttavaan rikollisuustilanteeseen, ja missä määrin kansallisen tilanteen rinnalla tulisi käsitellä rikollisia ilmiöitä laajemmalla maantieteellisellä alueella ottaen huomioon myös ne päätöksentekoon vaikuttavina tekijöinä. Tulisiko esimerkiksi Suomessa kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa tarkastella järjestäytyneen rikollisuuden tilannetta Suomessa vai tuntee laajemmin vastuuta rikollisuustilanteesta koko EU-alueella?³¹⁴ Rikollisuus toimii kansainvälisesti, joten rikollisen toiminnan ja sen vaikutusten tarkastelu ei voine rajoittua yksinomaan valtiorajojen sisäpuolelle. Riskinä on, että valtiota, jossa tiettyyn muissa valtioissa yleisesti kriminalisoituun toimintaan ei viranomaistoimin puututa lainkaan, aletaan hyödyntää rikollisessa toiminnassa.

Toisaalta ei ole perusteltua ryhtyä erityisen järeisiin lainsäädäntötoimiin sellaisten rikollisten ilmiöiden osalta, jotka eivät ole ongelma omassa valtiossa. On valtioiden yhteisessä intressissä, että ne voivat avustaa toisiaan rikosten tutkinnassa ja rangaistusten täytäntöönpanossa siitäkkin huolimatta, että ne ovat

312 Harding, s. 251–258. ICTY:n Tadić-tapauksesta ks. myös Lehto, s. 216–229.

313 Lehto, s. 507–508.

314 Ks. esim. Melanderin (2008, s. 377) näkemys siitä, että EU-alkuperäiset lainsäädäntövelvoitteet eivät välttämättä tarkoita ankarampaa suhtautumista ko. rikollisuuteen, vaan kysymys on yksinomaan siitä, että lainsäätämisen ja lainsoveltamistoiminnassa on huomioitava laajempi kuin kansallinen pyrkimys puuttua tiettyyn rikollisuuteen. Mikään ei kuitenkaan edellytä, että ylikansallisia oikeushyviä pitäisi suojata kansallisia oikeushyviä voimakkaammin, vaan riittävää on sanktioiden vastaavuus verrattuna kansallisen oikeuden vastaavaan rikkomiseen.

katsoneet aiheelliseksi säätää rangaistavaksi jossain määrin erilaisia tekoja. Erot kriminalisoinneissa voivat johtua erilaisista näkemyksistä sen suhteen, minkälaisia tekoja pitäisi säätää rangaistavaksi, mutta myös siitä, että tietty rikollinen ilmiö ei ulota vaikutuksiaan ainakaan yhtä voimakkaasti kaikkien valtioiden alueelle. Tällöin paras ratkaisu ei ole välttämättä kriminalisointivelvoite, vaan riittävää saattaa olla se, että nekin valtiot, joissa tiettyä toimintaa ei ole säädetty rangaistavaksi, sitoutuvat antamaan muille valtioille apua rikosten tutkinnassa ja täytäntöönpanemisessa. Tällöin on kyse kansainvälisen rikosprosessuaalisen yhteistyön kehittämisestä (esimerkkeinä kansainvälinen rikosoikeusapu, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen varaan rakentuvat EU:n puitepäätökset kuten eurooppalaista pidättämismääräystä koskeva puitepäätös). Nuutilan mukaan Pohjoismaat voisivat EU-yhteistyössä yhdessä pyrkiä aktiivisemmin vaikuttamaan EU:n politiikan sisältöön nostamalla esille yhteispohjoismaisia kriminaalipoliittisia näkemyksiä muun muassa rikosoikeuden käyttämisen rajoitusperiaatteista sekä edistää EU-tasolla sellaista päätösten ja tuomioiden vastavuoroista tunnustamista, joka on toiminut pohjoismaalaisittain jo pitkään.³¹⁵

3.1.5 EU:n sääntelyn vaikutuksista oikeuslähdeoppiin ja laintulkintaan

Käsittelen vielä erikseen kansainvälistymisen vaikutuksia oikeuslähdeoppiin, joka perinteisesti on kuulunut niihin tekijöihin, jotka ovat yhdistäneet ja vaikuttaneet rikosoikeutta. Yksittäisten normien muuttuessa tai perustavanlaatuisempienkin uudistusten, kuten rikoslain kokonaisuudistuksen, yhteydessä oikeuslähdeoppi lähtökohtaisesti pysyy muuttumattomana, eli lain sisällön muuttuessa oikeuslähdeoppi on edustanut pysyvyyttä. Oikeuslähdeopin merkitys on siinä, että tiettyihin oikeuslähteisiin sitoutumalla voidaan edistää sitä, että ratkaisut ovat luonteeltaan oikeudellisia eivätkä perustu mielivaltaan.³¹⁶

Rikosoikeuden oikeuslähdeopissa ja tulkintaperusteissa laillisuusperiaatteella on keskeinen rajoittava merkitys.³¹⁷ Sen mukaisesti laki on katsottu

315 Nuutila 2002b, s. 161–162.

316 Karhu, s. 789–791, Frände 2007, s. 31–58.

317 HE 1/1998 vp, HE 44/2002 vp, s. 30–32, rikoslakiprojektin ehdotus, s. 28–36, sekä Helminen, Lehtola ja Virolainen, s. 37. Ks. myös Frände 2005, s. 31–49, Lappi-Seppälä 2003a, s. 751–788, Nuutila 1997, s. 47–67, Nuotio 1998, s. 21–26, ja Matikkala 2003, s. 221–230, sekä oikeusvaltiollisuudesta rikosoikeudessa Backman, s. 3–7. Laillisuusperiaate on nykyään kirjattuna perustuslain (731/1999) 8 §:ään ja RL 3 luvun 1 §:ään. Rikosoikeus on perustunut laillisuusperiaatteen varaan jo ennen perusoikeuksiin kirjaamistakin, mutta perusoikeussäännösten tavoitteena on korostetulla tavalla varmistaa yksilön vapauksien, oikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Nimenomaisen

langettavan tuomion ainoaksi varsinaiseksi oikeuslähteeksi ja laintulkinnan on rikosoikeudessa edellytetty olevan perussävyltään restriktiivistä.³¹⁸ Rikosoikeuden alalla oikeuslähdeoppi ja laintulkintaperusteet ovat tiukemmat kuin muilla oikeudenaloilla johtuen siitä, että rikosoikeudella puututaan syvällisesti yksilöiden oikeuksiin ja vapauksiin.³¹⁹ Perinteisessä laintulkinnassa rikoslain sanamuoto muodostaa ainoan varsinaisen oikeuslähteen ja lähtökohdan tulkinnalle. Esimerkiksi lain esityöt ja prejudikaattiluonteinen oikeuskäytäntö on luettu vahvasti velvoittaviin (”pitää”) tulkintalähteisiin ja kansainväliset sopimukset heikosti velvoittaviin ”saa” -lähteisiin, joiden tarkoituksena on vain vahvistaa perusteluja.³²⁰ Toisaalta lain sanamuoto asettaa vain takarajan tulkinnalle. Lain sanamuodon salliessa on syytä pohtia ja punnita erilaisia tulkintavaihtoehtoja ottaen huomioon erityisesti lain tarkoitus (teleologinen tulkinta, *ratio legis* –tulkinta), suojeluintressi, säännöksen konteksti ja systeemiyhteys, kriminaalipoliittisesti järkevät tavoitteet sekä kunkin tulkintavaihtoehdon tosiasialliset vaikutukset.³²¹ Koponen korostaa, että tavoitteena on mahdollisimman vakuuttavien perustelujen esittäminen tulkintasuosituksille. Tämä edellyttää eri oikeuslähteiden laajamittaista hyväksikäyttämistä sitoutumatta yksipuolisesti johonkin niistä. Esimerkiksi reaaliin argumentteihin voidaan tukeutua lähinnä vaihtoehtojen viimekätisessä punninnassa, mutta toisaalta kriminaalipoliittisesti järkevien tavoitteiden huomioon ottaminen ja tulkinta-

sääntelyn vaatimukseen liittyy säädetyn rikoslain sanamuodon ulkopuolelle menevän analogisen soveltamisen kielto. Myös rangaistussäännösten tarkkarajaisuusvaatimus perustuu laillisuusperiaatteeseen ja on omiaan karsimaan liian monia tulkintavaihtoehtoja. Taannehtivuu- eli retroaktiivisuuskielto on olennainen osa laillisuusperiaatetta.

318 Frände 2007, s. 50.

319 Rikosoikeuden tulkinnan erityispiirteistä ks. esim. Lahti 2007b, Frände 2007, s. 50–58. Talousrikosten osalta ks. Tolonen 2000, erityisesti s. 68–83. On kuitenkin myös niin, että kun erityisesti talousrikosten osalta tunnusmerkistöt ovat muuttuneet suhteellisen avoimiksi, ei tulkinnan ainoana lähtökohdana voida pitää mahdollisimman rajoittavaa tulkintaa. Tunnuksmerkistön tavallista avoimempi kirjaamistapa on katsottu välttämättömäksi ottaen huomioon talousrikosten erityinen luonne. Lainsoveltajalle on jätetty enemmän liikkumavaraa, eikä tulkinta voi tapahtua vain vastaajan eduksi, vaan tulkinnassa on otettava huomioon monipuolisesti erilaiset tulkintaperusteet (Koponen 2004, s. 14–22). Koponen (s. 229) huomauttaa, että jos tulkintavaikeudet alkavat johtaa perinteisistä rikoslakirikoksista olennaisesti poikkeavaan lievempään suuntaan, vaarantuvat taloudellisen rikollisuuden torjuntamahdollisuudet. Tällöin myös yhteiskunnan kontrollikoneisto kohtelee suunnitelmallisesti mittavia varallisuusarvoja hankkivia talousrikoksista epäiltyjä lievemmin kuin perinteisiin rikoksiin syyllistyneiksi epäiltyjä, mikä on kriminaalipoliittisesti epätoivottava lopputulos. Toki lain sanamuoto asettaa rajat tulkinnalle.

320 Aarnio 1982. Ks. myös jako vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin lähteisiin Karhu, s. 792–793. Ks. myös Jareborgin (2005, s. 113–117) tekemä tulkintaperusteiden jaottelu tasoihin.

321 Jareborg 2005, s. 108–113.

vaihtoehtojen reaaliset vaikutukset on otettava huomioon hyväksyttäessä näkemys rikoslainopin ja kriminaalipolitiikan kiinteästä yhteydestä.³²²

Rikosoikeuden perustuminen kasvavassa määrin kansainvälisiin sääntelyimpulsseihin ja sääntelyinstrumenttien kehittyminen EU:n piirissä yhä velvoittavammiksi ovat vaikuttaneet myös oikeuslähteiden keskinäiseen asemaan ja laintulkintaan kansallisella tasolla.³²³ Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvä kansainvälinen yhteistyö on laajentanut kansallisesti oikeuslähteitä ja tulkintaperusteita.³²⁴ Kansainvälistymiskehitys koskee vain tiettyjä kapeita sektoreita rikosoikeudesta, mikä on ollut omiaan syventämään rikosoikeuden sisällä tapahtuvaa eriytymiskehitystä. Perinteisten kansainvälisten sopimusten vaikutustapa kansalliseen oikeuteen on jo vakiintunutta³²⁵, mutta EU:n rikosoikeudellisten instrumenttien osalta tulkintavaikutus on vielä kehitysvaiheessa. Käsittelen tarkemmin puitepäästösten tulkintavaikutusta, koska niiden vaikutus kansallisen tulkintaan on huomattavan laaja ja velvoittava verrattuna siihen, mikä vaikutus kansainvälisillä sopimuksilla yleensä on kansallisen rikosoikeuden tulkintaan, ja niillä on huomattavan paljon merkitystä nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden osalta. Valtioiden välisen yhteistyön merkitys nimenomaan terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa mainitaan yleisesti EU:n rikostorjunnan alaan kuuluvien asiakirjojen perusteluissa, koska nimenomaan järjestäytynyt rikollisuus valtiorajat ylittävän luonteensa vuoksi vaatii valtioiden yhteisiä rikostorjuntatoimia. Tästä syystä EU:n oikeuden kansallisten vaikutusten kehitys on tutkimusaiheen osalta keskeinen.

322 Teleologisesta tulkinnasta ja reaalisista argumenteista ks. Koponen 2004, s. 14–22. Ks. myös Lahti 2007b, s. 163–164.

323 Oikeuslähteiden muutosdynamiikasta ja lähteiden pluralismista erityisesti rikosoikeuden ja sen kansainvälistymisen näkökulmasta ks. Delmas-Marty, s. 31–56 (*Emerging sources*). Ks. myös Virolainen ja Martikainen (s. 48–50) kriittisistä näkemyksistä sen suhteen, voidaanko ratkaisu perustaa yksinkertaiseen subsumptioon, perustella syllogistisella ratkaisumallilla ja voidaanko ylipäänsä ajatella, että on olemassa yksi ainoa oikea ratkaisu. Tämänäköiset näkemykset perustuvat ajatukseen oikeusjärjestyksestä suljettuna systeeminä, minkä mahdollisuuden oikeuden eurooppalaistuminen on viimeistään tehnyt epärealistiseksi.

324 EU:n oikeuden vaikutuksesta kansallisen oikeuden oikeuslähte- ja tulkintaoppiin ks. Rosas 2005, s. 344.

325 Kansainvälisten sopimusten erilaisista voimaansaattamistavoista ks. Sihto 2006, s. 3–4. Kansainvälisiä sopimuksia voidaan hyödyntää myös kansallisen lain tulkintaperusteena. Kun tietty kansallinen säännös on säädetty kansainvälisen velvoitteen täytäntöönpanemiseksi, on kansainvälisen sopimuksen huomioon ottaminen kansallisen säännöksen tulkinnassa jo traditionaalisen kansallisen oikeuslähteopinkin mukaista, koska lainsäätäjän tarkoituksena on ollut saattaa kyseinen kansainvälinen velvoite voimaan. Myös kansallisesti voimaansaattamattomat kansainväliset sopimukset luetaan heikosti velvoittaviin tulkinnan oikeuslähteisiin. Frände 2005, s. 53 (alaviite 116). Kansainvälisten instrumenttien tulkintaperusteista ja -menetelmistä ks. esim. Koulu, s. 16–29.

EY-tuomioistuin käsitteli puitepäätösten vaikutuksia Pupino-tuomiossaan³²⁶, joka koski kansallisten rikosprosessuaalisten säännösten yhteensopi- vuutta puitepäätöksen³²⁷ kanssa. Tuomioistuin katsoi (tuomion kohdat 34 ja 38), että puitepäätöksellä voi olla kansallisen oikeuden tulkintaan vastaa- va tulkintavaikutus kuin direktiiveillä oli jo aiemmin todettu olevan.³²⁸ Tul- kintavaikutuksen ulottuvuudelle asetettiin kuitenkin merkittäviä ihmisoikeus- periaatteisiin perustuvia rajoituksia (kohdat 44–46).³²⁹

326 16.6.2005, asia C-105/03. Nuotio 2008, s. 241–244 ja Melander 2008, s. 35–38.

327 Uhrin asemaa rikosoikeudenkäyntimenettelyissä koskeva neuvoston puitepäätös (15.3.2001, 2001/220/YOS).

328 Direktiivien tulkintavaikutuksesta esim. Maunu, s. 27. Useat merkittävät EY-oikeudelliset periaatteet kuten oppi EY-oikeuden asemasta omana erillisenä ja erityisenä oikeusjär- jestelmänään sekä direktiivien suorista vaikutuksista perustuvat nimenomaan EY-tuo- mioistuimen ratkaisukäytäntöön. EY:n tuomioistuin on ottanut tulkintakäytännössään integraatiota aktiivisesti tukevan roolin, mikä poikkeaa siitä, mikä tuomioistuinten perinteisestä roolista Suomessa. EU:n oikeuden tulkinnassa painotetaan avoimemmin poliittisia päämääriä. Toisaalta tämä on selvää ottaen huomioon, että EY:n oikeusjärjestys alun perin on koostunut nimenomaan integraatiota edistävästä tavoitteista, periaateista, politiikoista ja säännöistä. Esimerkiksi ihmisoikeuksien suojaaminen on jäänyt Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päävastuulle. Raitio on huomauttanut, että EY:n tuomio- istuimen teleologisen tulkintakäytännön taustalla on myös yhteisen kielen puute, jonka johdosta tulkintakäytännössä ei olisi mielekästä painottaa yksittäisten säännösten sana- muotoja. Samasta syystä on ongelmallista, jos kansallisessa implementointilainsäädännössä ja laintulkinnassa keskitytään EY:n asiakirjojen ja tuomioistuimen tuomioiden ankarana sanamuodonmukaiseen noudattamiseen. EY:n tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeus- tuomioistuimen keskeinen asema ovat vaikuttaneet oikeuskäytännön painoarvon kasvuun myös suomalaisessa oikeuslähdeopissa. Tuomioistuinten rooli on alkanut korostua ja asia-argumenttien painoarvo lisääntyä auktoriteettiargumenttien kustannuksella myös suomalaisessa lainkäytössä. Eurooppatuomioistuinten ratkaisukäytäntö on vaikuttanut myös tiettyjen kansallisten säännösten, erityisesti perusoikeuksien, muotoiluun. Aiheesta lisää erityisesti Raitio, s. 8–17 ja s. 23–25, Ojanen 2005, s. 1214–1215, Rosas 2005, s. 335–339, ja Tuori 1990, s. 275.

329 EY-tuomioistuin oli jo vuodesta 1969 lähtien katsonut, että perusoikeudet ovat osa EY:n oikeuden yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista tuomioistuin valvoo. Yleisiä oikeusperiaatteita määriteltessään EY-tuomioistuin voi hakea vaikutteita kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, joiden osapuolina jäsenvaltiot ovat tai joiden laatimiseen ne ovat osallistuneet, ja jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperinteistä (Rosas 1999, s. 908–909). Merkittävässä asemassa EY-tuomioistuimen ratkaisukäytännössä on ollut Euroopan ihmisoikeussopimus sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sen sisältöä tulkinnut. Ks. esim. Salminen 2006, s. 289 ja 297, sekä Pellonpää, s. 1232. Pellonpää on luonnehtinut EY-tuomioistuimen ja ihmisoikeustuomioistuimen välistä suhdetta vuorovaikutteiseksi (s. 1231) ja toisiaan täydentäväksi (s. 1248). Myöhemmin Maastrichtin ja Amsterdamin sopimusten artikloihin sisällytettiin nimenomaiset mai- ninnat perus- ja ihmisoikeuksiin sitoutumisesta. EU:n perustuslaillisessa sopimuksessa käytännössä voimassa oleva oikeustila on kodifioitu kirjaamalla ihmisoikeussopimukseen liittyminen nimenomaisesti I–9 artiklaan. Ks. myös ihmis- ja perusoikeuksia koskeva perusoikeuskirja (EYVL, N:o C 364, 18.12.2000, s. 1). Ihmisoikeussopimukseen ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön sitoutumisen merkitys tuleekin korostumaan, kun ihmisoikeusherkät rikosoikeudelliset asiat saavat suuremman osuuden EU:n oikeudessa (Pellonpää, s. 1321–1232, ja Raitio, s. 8–90).

Kohta 44: ”On kuitenkin huomattava, että kansallisen tuomioistuimen tulkitessa oman kansallisen oikeutensa asian kannalta merkityksellisiä sääntöjä sen velvollisuutta viitata puitepäätöksen sisältöön rajoittavat yleiset oikeusperiaatteet ja niistä erityisesti oikeusvarmuuden periaate ja taannehtivuuskiellon periaate.”

Kohta 45: ”Nämä periaatteet estävät erityisesti sen, että kyseinen velvoite voisi johtaa siihen, että puitepäätöksen perusteella ja sen täytäntöönpanemiseksi annetusta lainsäädännöstä riippumatta määritettäisiin puitepäätöksen säännöksiä rikkovien henkilöiden rikosoikeudellinen vastuu tai ankaroitettaisiin sitä.”³³⁰

Kohta 46: ”On kuitenkin huomattava, että käsiteltävänä olevan ennakkoratkaisupyynnön kohteena olevat säännökset eivät koske asianomaisen rikosoikeudellisen vastuun laajuutta, vaan menettelyn kulkua ja todistelua koskevia menettelytapoja.”

Kohta 47: ”Kansallisen tuomioistuimen velvollisuus viitata puitepäätöksen sisältöön tulkitessaan asiaan liittyviä kansallisen oikeuden säännöksiä lakkaa, kun kansallista oikeutta ei voida soveltaa tavalla, joka johtaa tällä puitepäätöksellä tavoitellun tuloksen kanssa sopusoinnussa olevaan tulokseen. Toisin sanoen yhdenmukaisen tulkinnan periaate ei voi olla perustana kansallisen oikeuden *contra legem* -tulkinnalle. Tämä periaate edellyttää kuitenkin, että kansallinen tuomioistuin ottaa tarvittaessa huomioon kansallisen oikeuden säännökset kokonaisuudessaan arvioidakseen, missä määrin kansallista oikeutta voidaan soveltaa niin, ettei tästä aiheudu puitepäätöksellä tavoitellun tuloksen kanssa ristiriitaista lopputulosta.”

Kohta 59: ”Puitepäätöstä on siis tulkittava kunnioittaen perusoikeuksia, joista on erityisesti mainittava oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sellaisena kuin se ilmaistaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut.”

Kohta 60: ”Jos oletetaan, että Italian oikeuden mukaiset erillisen todistelumenettelyn käyttö ja todistajien kuuleminen erityisten menettelytapojen mukaisesti ovat käsiteltävänä olevassa tapauksessa mahdollisia, kansallisen tuomioistuimen on, ottaen huomioon veloitteen kansallisen oikeuden tulkitsemisestä puitepäätöksen mukaisesti, varmistuttava siitä, että näiden menettelyjen soveltaminen ei tee Pupinoa vastaan vireille pantua rikosoikeudenkäyntiä kokonaisuutena tarkas-

330 Tulkintavaikutusoppia edelsi EY-tuomioistuimen ratkaisukäytäntö, joka loi opin direktiivin välittömistä vaikutuksista, esim. 9/70 Grad v. Finanzamt Traunstein (1970) ECR 825, 33/70 SpA SACE v. Ministry for Finance of the Italian Republic (1970) ECR 1213 ja 41/74 Yvonne Van Duyn v. Home Office (1974) ECR 1337. Keskeisenä taustajatuksena oli *estoppel*-oppi eli se, ettei direktiivin adressaattina oleva jäsenvaltio, jonka tehtäviin kuuluu saattaa direktiivin tavoitteet kansallisesti voimaan määrääjässä, saa vedota omaan laiminlyöntiinsä omaksi hyödykseen. Vastaava ajattelu puitepäätösten osalta sovellettuina puoltaisi näkemystä, että puitepäätöksen tulkintavaikutukseen voisi vedota lähinnä rikosprosessin osapuolena oleva yksityinen kansalainen, ja valtiovallan näkemys puitepäätöksen mahdollisesta rikosoikeudellisesta vastuusta ankaroitavasta vaikutuksesta otettaisiin huomioon lainsäätäjän taholta puitepäätöstä täytäntöönpanneissa.

teltuna epäoikeudenmukaiseksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuihin tavoin, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut.”

Tulkintavelvollisuuden ulottuvuutta ei ole lupa kansallisessa lainkäytössä tulkita suppeammin kuin mitä EY-tuomioistuin on tehnyt. EU-instrumenteille voidaan toki antaa varsinaista tulkintavelvollisuutta laajempi *tulkintavaikutus* kansallisella tasolla, mutta tällöinkin puitepäätösten osalta on otettava huomioon EY-tuomioistuimen asettamat *rajoitukset tulkintavaikutuksen ulottuvuudelle*. Kansallista liikkumavaraa tulkintavaikutuksen ulottuvuudelle siten on, mutta liikkumavaraa on rajoitettu molemmissa suunnissa.

Puitepäätösten tulkintavaikutus on vielä suhteellisen uusi oppi. Sen ulottuvuus täsmentyneenä vielä EY-tuomioistuimen tulevassa oikeuskäytännössä erityisesti edellä kuvattujen rajoitusten näkökulmasta. Pupino-tapaus koski lisäksi prosessuaalisia kysymyksiä eikä rikosoikeudellisen vastuun laajuutta, joten sellaisenaan se ei sovellu aineelliseen rikosoikeuteen – myös tältä osin oikeuskäytäntö saattaa vielä täsmentyä tulevaisuudessa.³³¹

Siihen, miten laajaksi tulkintavaikutuksen ulottuvuus käytännössä Suomessa muodostuu, vaikuttaa myös kotimainen oikeuskäytäntö. Korkeimman oikeuden tuomio KKO 2007:1³³² koski huumausainekaupasta saadun rikoshyödyn menettämisseuraamuksen laskutapaa ja rikoshyötypuitepäätöksen³³³ vaikutusta siihen.

Kyse oli siitä, vähennetäänkö taloudellisen hyödyn määrää laskettaessa huumausaineiden myyntihinnoista niiden ostohinnat. Laskutapaa ei ole määritelty laissa, ja sääntely oli tulkinnanvaraista. Korkein oikeus viittasi aiempiin ratkaisuihinsa KKO 1999:89 ja KKO 2004:73, joissa se oli katsonut, ettei rikoksen tekemisestä rikoksenteikijälle aiheutuneita kuluja voida vähentää tuomittavasta rikoshyödystä. Kysymys oli siitä, velvoittaako EU:n rikoshyötypuitepäätös tulkitsemaan rikoslain 10 luvun 2 §:ää eri tavalla kuin edellä mainituissa ratkaisuissa ja onko tuomittua menettämisseuraamusta tästä syystä alennettava. Korkein oikeus totesi, että kansallista oikeutta on tarvittaessa tulkittava mahdollisimman pitkälle puitepäätöksen sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti siten, että tulkinnan avulla voidaan välttää ristiriita kansallisen oikeuden ja yhteisöoikeuden välillä. Korkein oikeus piti puitepäätöksen tarkoituksen vastaisena sitä, että rikoshyöty rinnastet-

331 Nuotio 2008, s. 244, on katsonut, että ”perustelulausumien valossa rikosprosessuaalisten säännösten ohella myös puitepäätösten rikosoikeudellisilla säännöksillä on tulkintavaikutus”.

332 KKO 2007:1. Ks. myös KKO 2005:139 (eurooppalainen pidätysmääräys ja tulkintavaikutus).

333 Puitepäätös rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosten-tekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta 2005/212/YOS.

taisiin laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon, koska tällainen tulkinta merkitsisi kansallisen menettämisseuraamussäännöksen rikostorjunnallisen tehon heikentämistä verrattuna siihen, miten säännöstä on aikaisemmin tulkittu. Tätä ei voida pitää rikoshyötyuitepäätöksen tarkoituksena. Perusteluissa viitattiin myös EN:n konfiskaatiosopimukseen,³³⁴ johon rikoshyötyuitepäätöksessä käytetyt käsitteet perustuvat, sekä yleissopimuksen selitysmuistioon, jonka mukaan huumausaineiden hankinta-arvo olisi luettava rikoshyötyyn.

Näyttää siten siltä, että puitepäätökselle on annettu laajempi tulkintavaikutus kuin mihin kansallisella tuomioistuimella olisi välttämättä ollut velvollisuus, koska kansallisen oikeuden ja puitepäätöksen sanamuodon ja tarkoituksen välillä ei ollut varsinaisesti ristiriitaa. Sen sijaan tuomiossa oli tulkittu puitepäätöksen sisältöä ja tarkoitusta käyttäen tulkinta-apuna EN:n konfiskaatiosopimusta ja sen selitysmuistiota. Ne ovat toki kansallisen oikeuden tulkinnassa sallittuja lähteitä, mutta tulkintavelvollisuuden ulottuvuuden kannalta etäisiä. Onko tapauksessa toisaalta tulkintavaikutus ymmärretty tuomiossa jopa niin laajaksi, että se ylittää ne ihmisoikeuslähtöiset rajoitukset, jotka EY-tuomioistuimella on asettanut tulkintavaikutuksen ulottuvuudelle? Tapaus koski aineellista rikosoikeutta eli rikosoikeudellisen vastuun laajuutta, jonka laajentamisen osalta tulkintavaikutuksen ulottuvuutta on erikseen rajoitettu (kohdat 45–46). Tuomionsa kohdassa 38 EY-tuomioistuin on viitannut nimenomaan yksityisten oikeuteen vedota puitepäätöksiin, jotta kansallista oikeutta tulkittaisiin niiden mukaisesti jäsenvaltioiden tuomioistuimissa. Puitepäätös, jota ei ole implementoitu, ei voi vaikuttaa rikosasiassa vastaajan vahingoksi.³³⁵ Direktiivien välittömien vaikutusten ja tulkintavaikutuksen alkuperäisenä ajatuksena oli, että yksityinen kansalainen voi vedota direktiiviin, jota valtio ei ole täytäntöönpannut, mutta täytäntöönpanovelvollisuutensa laiminlyönyt valtio ei voi vedota omaan laiminlyöntiinsä yksityistä vastaan (*estoppel*-oppi).

Esimerkkitapaus oli sikäli ongelmaton, että sovellettava säännös mahdollisesti selkeästi erilaisia tulkintoja, ja tuomiossa mainitut kansainväliset instrumentit vain vahvistivat säännöksestä aiemmin jo omaksuttua tulkintaa. Tapaus antaa aiheutta ymmärtää, että puitepäätöksille halutaan antaa kansallisesti pikemmin-

334 EN:n 8.11.1990 tehty rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus SopS 53/1994.

335 Ks. myös direktiivien osalta tuomio yhdistetyt asiat C-387/02, C-391/02 ja C-403/02 (rikosoikeudenkäynti Silvio Berlusconiä vastaan) kohta 78: ”Kaiken edellä esitetyn perusteella ennakkoratkaisukysymyksiin on vastattava, että pääasioissa kyseessä olevan tilanteen kaltaisessa tilanteessa jäsenvaltion viranomaiset eivät rikosoikeudenkäynneissä voi vedota syytettyjä vastaan ensimmäiseen yhtiöoikeudelliseen direktiiviin sellaisenaan, sillä millään direktiivillä ei voi sellaisenaan ja sen soveltamiseksi annetusta jäsenvaltion sisäisestä lainsäädännöstä riippumatta olla sellaista vaikutusta, että syytettyjen rikosoikeudellinen vastuu määräytyisi tai sitä ankaroitettaisiin direktiivin perusteella.”

kin melko laaja kuin vain minimivelvollisuuden mukainen tulkintavaikutus. Tulkintavaikutuksen ulottuvuus täsmentyy siis vielä tulevassa oikeuskäytännössä myös kansallisella tasolla. Voidaan esimerkiksi kysyä, miten yleisellä tavoitteella taikka puitepäätöksen taustalla olevan yleissopimuksen selitysmuistiolla voi olla vaikutus kansallisen oikeuden tulkintaan. Tuleeko esimerkiksi järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten osalta kansallista oikeutta ryhtyä tulkitsemaan jatkossa ankarammin sen johdosta, että useissa EU:n oikeuteen kuuluvissa asiakirjoissa painotetaan taistelua järjestäytyntä rikollisuutta vastaan? Kyse on siitä, miten velvoittavaksi oikeuslähteeksi EU:n oikeus ja sen eri tasot Suomessa katsotaan ja mihin kohtaan EU:n oikeuden katsotaan sijoittuvan oikeuslähteiden kansallisessa etusijajärjestyksessä. Mikäli EU:n oikeuden katsotaan sijoittuvan normihierarkkisesti jopa perustuslain tasolle, onko kaikki EU:n oikeus tässä suhteessa yhtä vahvassa asemassa?³³⁶

Ottaen huomioon yhtäältä järjestäytyntä rikollisuutta koskeva puitepäätös³³⁷ ja muu EU:n sekundäärioikeus, johon liittyy viittauksia järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, sekä toisaalta se, miten pitkälle kansallisesti korkein oikeus on rikosasiassakin halunnut mennä tulkintavaikutuksen suhteen, muodostuu riski järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten kohtelun kohtuuttomasta ankaruudesta ja rikosoikeuden liiallisesta eriytymisestä. Jos rikosvastuuta ankaroitava tulkintavaikutus annetaan kovin yleisille järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyville periaatteille ja tavoitteille sekä erilaisille taustamuistioille, voi kokonaisuus muodostua myös ennakoimattomaksi. Voidaan arvioida, että rikosoikeuden kansallista periaatteista arvopohjaa heijasteleva tulkinta tuottaisi erilaisen lopputuloksen kuin malli, jossa tulkintalähteinä painottuvat EU-valtioiden yhteiset toimenpiteet järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi sekä etenkin näihin sisältyvät yleiset ja yleensä poliittisesti värityneet tavoitteet. EU:sta peräisin olevia lainsäädäntövelvoitteita sisältäviä asiakirjoja värittää kansallisesta näkökulmasta vieras tehokkuus- ja turvallisuusorientoitunut poliittinen retoriikka. Rikosoikeudella on välineellinen suhde EU:n toimintapolitiikkojen ja tavoitteiden toteuttamisessa. Vaikka EU:n sääntelyasiakirjojen tasolla korostuvat tehokkuutta ja turvallisuutta painottavat tavoitteet, on rikosoikeuden *soveltamisessa* EU:ssa kuitenkin sitouduttu perus- ja ihmisoikeusperiaatteisiin, joita Pupino-tuomionkin rajoitukset ilmentävät. Myös kansallisella tasolla perus- ja ihmisoikeusperiaatteille voidaan

336 Karhu, s. 791–795.

337 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

ja pitää antaa asianmukainen painoarvo.³³⁸ Nuotio on lähtenyt siitä, ettei ”ole tarpeen katsoa, että kaikki retoriikka, jolla esimerkiksi rikosoikeutta lähentäviä puitepäätöksiä perustellaan, suoraan velvoittaa kansallista lainsäätäjää ja lainsoveltajaa”.³³⁹ Tämä on tärkeä lähtökohta sekä lainsäätämisen että -soveltamisen tasolla. Jo kansainvälisiä instrumentteja täytäntöönpannassa tämäntyyppistä retoriikkaa on tärkeää suodattaa vastaamaan paremmin kansallisen rikosoikeuden taustaolettamuksia. EU-instrumentteihin liittyy myös yleensä sitoutuminen ihmisoikeusperiaatteiden kunnioittamiseen, mikä on syytä ottaa tasapainottavana elementtinä huomioon kyseisten instrumenttien tavoitteita tarkasteltaessa.³⁴⁰ Myös lainsoveltamisen tasolla poliittiseksi retoriikaksi katsottavat tavoitteenasettelut on syytä jättää toissijaiseen asemaan suhteessa rikosoikeuden reunaehdoista paaluttaviin laillisuus- ja syyllisyysperiaatteisiin.

Vastaavasti myös kansallisella tasolla useimmat rikosoikeudellisista periaatteista vaikuttavat lähtökohtaisesti rikosoikeudellisessa päätöksenteossa kautta linjan, mutta niitä on kehitetty ja syvennetty oikeustieteen parissa edelleen esimerkiksi kriminalisointiperiaatteiksi tai erityisesti seuraamuksiin liittyviksi periaatteiksi. Periaatteiden keskinäisessä painottamisessa saattaa olla myös eroja riippuen siitä, onko kyseessä lainsäätäminen tai lainsoveltaminen taikka rikosoikeus, jolloin keskeisessä asemassa on preventioaspekti, vai rikosprosessioikeus, jossa painottuvat oikeusvarmuusnäkökulmat.³⁴¹ Esimerkiksi vastuuopin osalta tulee kussakin päätöksentekovaiheessa ottaa huomioon, että rikosvastuun edellytyksistä rakentuu sellainen kokonaisuus, ettei henkilön joutuminen vastuuseen johda epäoikeudenmukaisiksi koettuihin lopputuloksiin.³⁴² Vastuuseen saattamiselle on oltava preventiivistä tarvetta (*rationaalisuus*), mutta vastuun toteuttamisessa tulee jäädä sijaa kohtuusratkaisuille ja humanisuuden osoittamiselle (*humanisuus*).³⁴³ Viime kädessä periaatepunninta tehdään kunkin yksittäistapauksen osalta erikseen.³⁴⁴

338 Perusoikeuksien huomioon ottamisesta oikeuslähdeopissa ks. Karhu, s. 789–807. Siitä, ettei EU-puitepäätösten perusteluihin liittyvää retoriikkaa tule pitää suoraan kansallisesti velvoittavana, ks. Nuotio 2007a, s. 1112–1113.

339 Nuotio 2007a, s. 1103 ja 1111–1113.

340 Laillisuusperiaatteen vaikutuksesta EU:n rikosoikeudelliseen lainvalmisteluun ks. Melander 2008, s. 255–259.

341 Lahti 1994, s. 10–11, ja Lappi-Seppälä 1994, s. 31. Ks. myös Tapani 2002, s. 159.

342 Tapani 2002, s. 159.

343 Ks. Lahti 1994, s. 11 ja 16–17. Humanisuus on ilmaisuna hieman väljä, mutta esim. Backman (s. 9) on määritellyt sen siten, että sillä tarkoitetaan (1) kriminalisointien asettamisessa ja rikosvastuun perusteissa edellytettävää kohtuullisuutta ja maltillisuutta sekä (2) rikosoikeuden järjestämistä siten, että rikoksiin syyllistyneet voivat elää rangaistuksen suorittuun henkisesti ja fyysisesti täysipainoisesti ja selviytyä yhteiskunnassa muiden tavoin. Humanisuus tarkoittaa siten muun muassa julmien rangaistusten ja pakkokeinojen kieltoa.

344 Tuori 2007, s. 125. Ks. myös Lahti 2003, s. 143–144, joka on käsitellyt rikosoikeuden vastakkaisiin suuntiin vaikuttavia kehityspiirteitä ja niiden aikaansaamien jännitteiden ratkaisemista punnitsemalla erisuuntaisia ja painoarvoltaan vaihtelevia argumentteja

Pupino-tuomion kohdasta 47 ilmenee, ettei *contra legem* -rajoituksessa ole kyse yksinomaan jonkin yksittäisen kansallisen säännöksen – rangaistussäännöksen – sanamuodosta eikä erityisesti säännöksen sanamuodosta *in abstracto*.³⁴⁵ Kyse on säännösten muodostamista kokonaisuuksista ja mahdollisuudesta yhteen sovittaa säännöksiä tapauskohtaisesti tulkinnan avulla siten, että ristiriita voidaan poistaa. Näkemys koettelee sitä kansallista lähtökohtaa, että rikosoikeudessa oikeuslähdeopin laillisuusperiaate asettaa lain sanamuodon takarajaksi tulkinnalle. Laillisuusperiaatteen ja sanamuodon puitteissa pitäytymisen merkitys on korostunut rikosoikeuden tulkinnassa, eikä rikosoikeudellista vastuuta lain sanamuodon yli laajentavaa tulkintaa voida perustaa kansainvälisen sopimuksen määräykseen.³⁴⁶ Sanamuodon puitteissa tapahtuva tulkinta on kuitenkin mahdollista. On siis huomattava, ettei sanamuodon mukainen tulkinta tarkoita sitä, että vain yksi tulkinta tietystä lainkohdasta olisi mahdollinen.³⁴⁷ Vaikka rangaistussäännöksen sanamuoto muodostaa ainoan mahdollisen lähtökohdan tulkinnalle, ei sanoilla ole yhtä ainoaa oikeaa sanamuodon mukaisista merkitystä, jonka kieltä osaava voisi kielentuntemuksensa perusteella automaattisesti tavoittaa. Lain soveltamista edeltää aina merkityssisällön antaminen säännöksen kielelliselle ilmaisulle.³⁴⁸ Etenkin jos kyse on tietyn kansainvälisen instrumentin täytäntöönpanolainsäädännöstä, on kyseisen instrumentin mukainen tulkintatapa perusteltua jo perinteisen oikeuslähdeopin mukaan.³⁴⁹ Vaikkakin rikosoikeudellisen sääntelyn tulkintavaikutusta koskevan doktriinin lopullinen ulottuvuus erityisesti aineellisen rikosoikeuden osalta vielä täsmentyneenä EY-tuomioistuimen tulevissa ratkaisuisissa, voidaan jo nyt todeta, että EU:n oikeus on tutkimusaiheen osalta laajentanut kansallisen oikeuden oikeuslähteitä ja tulkintaperusteita.³⁵⁰

oikeudellisissa ratkaisutilanteissa. Myös mm. Tapani (2002, s. 147) on todennut, että rikosoikeusjärjestelmän eri toimintatasoilla (lainsäätäminen, rangaistuksen tuomitseminen ja rangaistuksen täytäntöönpano) voidaan erottaa erilaisia tavoitteita ja päämääriä sekä erilaisia rajoitusperiaatteita.

345 Salminen 2006, s. 296. Syytetyn *eduksi* vaikuttavasta tulkinnan *contra legem* -rajoituksesta ks. EY-tuomioistuimen tuomio C-148/78, Rikosoikeudenkäynti Tullio Rattia vastaan, Kok. 1979, s. 1629.

346 Ks. esim. Nuotio 2002b, s. 153, ja Nuotio 2008, s. 243.

347 Esim. Tolonen 2000, s. 68–69. Ks. myös Aarnio 1989, s. 165–166, joka toteaa, että jokainen ilmaisu eli sana tai lause on kontekstisidonnainen eli sen merkitys riippuu käyttöyhteydestä.

348 Aarnio 1989, s. 163–164, ja Tuori 2000, s. 176. Ks. esim. kohta 4.5 rikollisryhmän *jäsenen* käsitteen mahdollisista ymmärtämistavoista.

349 Esim. Wilhelmsson 1997, s. 358–370.

350 Esimerkiksi kysymys siitä, miten perusoikeudet ja EU:n oikeus sijoittuvat keskenään oikeuslähteiden etusijajärjestyksessä, ks. Karhu, s. 791–795. Käytännössä ongelmaa helpottaa se, että kotimaisista perusoikeuksista säädettäessä on otettu huomioon sama ihmisoikeuksia koskeva kansainvälinen sopimusaineisto, jonka noudattamiseen myös

Jäsenvaltioiden on mahdollista esittämällä kirjallisia ja suullisia huomautuksia pyrkiä vaikuttamaan myös siihen, minkälaiseksi esimerkiksi puitepääötösten tulkintavaikutus EY:n tuomioistuimessa muodostuu. Suomi ei osallistunut Pupino-asian käsittelyyn. Tuomio on lähtökohdiltaan hyvä, koska siinä korostetaan laillisuusperiaatteen kuuluvien näkökulmien, eri valtioiden oikeusjärjestysten ilmentämien yleisten oikeusperiaatteiden merkitystä sekä vuorovaiikutteisuutta Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön kanssa. Rajoitusperiaatteisiin on suhtauduttu tuomiossa suhteellisen avoimella tavalla, toisin sanoen rajoittavia periaatteita ei ole pyrittykään määrittelemään tyhjentävästi, eikä niiden sisältöä on pyritty rajoittamaan siitä, miten ne jäsenvaltioissa ymmärretään. Suomen on hyvä aktiivisesti pyrkiä vaikuttamaan EY-tuomioistuimen käsiteltävänä oleviin rikosoikeudellisia instrumentteja koskeviin asioihin. Tämä on ainoa keino vaikuttaa siihen, että EY-tuomioistuimella, joka on tärkeässä roolissa EU:n oikeuden kehittämisessä, on mahdollisuus ottaa päätöksenteossaan huomioon Suomen kannalta tärkeitä näkökulmia.

3.2 Oikeusvertaileva katsaus

Tutkimuksen tässäkin osiossa on pitäydytty 1.2 kohdassa esiteltyihin rajauksiin. Tästä syystä ei tule ajatella, että oikeusvertaileva katsaus antaisi kokonaiskuvan esimerkiksi Yhdysvaltojen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisesta sääntelystä, johon kuuluvat nyt esitettävän sääntelyn lisäksi keskeisesti myös esimerkiksi rahanpesun torjuntaa koskevat säännökset.³⁵¹

Perussääntelyvaihtoehtoja näyttävät olevan seuraavat (sekä niiden erilaiset yhdistelmät):

- järjestäytyneisyyden huomioon ottaminen vain rangaistusta ankaroitavana seikkana, ei itsenäisenä rikoslajina;
- rikollisryhmään liittyvät salahankeopin sovellukset, kun rikollisryhmän puiteissa on sovittu jonkin rikoksen tekemisestä;

EU ja sen tuomioistuin ovat sitoutuneet. Ks. myös Salminen 2006, s. 286–299, sekä Rosas 2005, s. 329. Nuotio (2009, s. 1168) on katsonut, että tulkintavaikutus voi tulla kyseeseen lähinnä prosessuaalisten kysymysten osalta, koska niiden soveltamisperiaatteet sallivat yleensäkin joustavamman tulkinnan. Myös tuomiossa todetut soveltamisrajaukset, jotka koskevat aineellisen rikosoikeuden kysymyksiä, tukevat Nuotion mukaan tätä näkemystä.

351 Thaman, s. 441, ja Henning, s. 1329–1334 ja 1337–1345.

- järjestäytyneessä rikollisryhmässä toimimiseen liittyvä erillinen rikoslaji, jossa olennaista on rikosten tekemistä koskeva yhteinen tavoite ja suunnitelma, mutta ei suunniteltujen rikosten tekemisen aste;
- mafia-tyyppiset kriminalisoinnit³⁵², joissa on laajennettu rikollisryhmässä toimimista koskevien erillisten kriminalisointien soveltamisalaa siten, että ne kattavat paitsi rikoksen tekemistä koskevat suunnitelmat niin myös keinot pyrkiä soluttautumaan lailliseen taloudelliseen toimintaan.³⁵³

Jaksossa esitellään valittujen valtioiden sääntelyn pääpiirteet. Sääntelyn yksityiskohtia käsitellään tutkimuksen myöhemmissä käsittelyluvuissa. Tutkimuksen kansainvälisen osion pääpaino on Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sääntelyinstrumenteissa. Näistä syistä oikeusvertaileva osio on varsin tiivis.

3.2.1 *Yhdysvallat*

Yhdysvaltojen lainsäädännössä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan näkökulmasta tärkeitä elementtejä ovat Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act eli RICO-lainsäädäntö³⁵⁴ sekä yleinen salahankeoppi ja siihen liittyvä oppi jatkuvasta salahankkeesta.

352 Italian rikoslain 416 *bis* artikla. Sen mukaan mafia-tyyppiseen yhteenliittymään osallistuminen on sanktioitu ankarammin (3–6 vuotta vankeutta) kuin tavanomaiseen rikosten tekemistä varten perustettuun yhteenliittymään osallistuminen (1–5 vuotta vankeutta). Erilaiset ryhmän perustamiseen ja johtamiseen liittyvät toimet kuten myös se, että ryhmä (tavallinen rikollisryhmä tai mafia-tyyppinen ryhmä) on aseistettu, on sanktioitu kukin vielä korkeammilla rangaistusasteikoilla. Mafia-tyyppisen yhteenliittymän tunnusmerkkeihin kuuluu ryhmän vaikutusvallan hyödyntäminen rikosten tekemiseksi tai taloudellisissa toiminnoissa tai erilaisten etujen hankkimiseksi itselleen tai muille, taikka äänestysvapauden estämiseksi tai äänien saamiseksi itselle tai toisille. Ks. tarkemmin EN:n Best Practice -tutkimus Combating organised crimes, s. 180–181. Italian rikoslakiin sisältyy vielä muitakin järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyviä säännöksiä, esimerkiksi 74 artiklassa on säädetty rangaistavaksi huumausaineiden kauppaa tavoittelevan järjestön johtaminen, perustaminen, edistäminen ja rahoittaminen (74 artiklan 1 kohta, rangaistusminimi 20 vuotta vankeutta) ja järjestön toimintaan osallistuminen (74 artiklan 2 kohta, rangaistusminimi 10 vuotta vankeutta ja rangaistusta kovennetaan, jos jäsenmäärä on kymmenen). Lisäksi huumausainerikoksen tekeminen kolmen tai useamman henkilön yhteistoimin on huumausainerikoksen rangaistuksen koventamisperuste lain 73 artiklan mukaan. Italian rikoslain 416 *bis* artiklaa vastaavaa ”mafia-tyyppisen rikollisorganisaation” sääntelyä on myös Luxemburgissa (rikoslain 324 *bis* artikla ja 324 *ter* artikla) ja Itävallassa (rikoslain 278a artikla).

353 Militello 2001, s. 21–23. Adamoli ym., s. 132–133.

354 18 U.S.C. 1961–1968. Lainsäädäntöön sisältyy toki lukuisia muitakin järjestäytyneen rikollisuuden vastaisia instrumentteja kuten huumausaineiden torjuntaan rajoittuva *Continuing Criminal Enterprise* -laki 21 U.S.C. 848. Myös rahanpesun sääntely on tärkeä osa järjestäytyneen(kin) rikollisuuden torjuntaa; tältä osin ks. Sahavirta, s. 137–146.

RICO-lainsäädäntö muodostaa keskeisimmän osan Yhdysvaltain järjestäytyneen rikollisuuden vastaista aineellis- ja prosessuaalisuoikeudellista sääntelyä. Tavoitteena on torjua järjestäytyntä rikollisuutta ja etenkin sen soluttautumista lailliseen talouteen sekä estää rikoshyödyn käyttämistä taloudellisessa toiminnassa.³⁵⁵ Lain 1961 §:ssä on määritelty *racketeering activity*. Säännökseen kuuluu erittäin laaja joukko rikosnimikkeitä ja rikollista toimintaa. Osallistumisen rangaistavuuden edellytyksenä on ”*pattern of racketeering activity*”, joka muodostuu vähintään kahdesta luettelon mukaisesta tapahtumasta 10 vuoden aikavälillä. Pidemmällä aikavälillä tapahtunutta rikollista toimintaa voidaan siten sitoa yhdeksi kokonaisuudeksi lainkohdan nojalla – tarvitaan siten näyttöä sekä yksittäisistä rikoksista että niiden keskinäisestä liitynnästä.³⁵⁶ *Racketeering*-toimintaa harjoittava yhteisö voi olla yritys tai yksinomaan rikollista toimintaa varten olemassa oleva yhteisö.³⁵⁷

Rangaistavaa on RICO-lain 1962 §:n mukaan käyttää tällaisesta *racketeering activityyn* osallistumisesta tai laittomasta velanperinnästä saatuja tuloja taloudelliseen toimintaan ja yrityshankintoihin tavalla, jolla on vaikutus osavaltioiden tai valtioiden väliseen kauppaan. Rangaistavaa on myös hyödyntää racketeering-tyyppistä toimintaa liiketoiminnassa ja osallistua tällaisen yhteisön toimintaan. Myös salahanke on rangaistava. Kukin RICO-lainsäädäntöä loukkaava yksittäinen teko sekä salahanke on sanktioitu ankarasti ja lisäksi lainsäädäntöön sisältyy ankarat omaisuuden konfiskointia koskevat säännökset (1963 §). RICO-lainsäädännön soveltamisalaa rajoittaa vaatimus siitä, että rikollisella toiminnalla tulee olla vaikutus kauppaan, mutta tätä vaatimusta ei ole tulkittu kovin tiukasti.³⁵⁸

Yleinen salahankeoppi on kehittynyt tuomioistuinten ratkaisukäytännössä. Perusajatuksena on, että salahanke on vähintään kahden henkilön sopimus siitä, että he tekevät yhdessä rikoksen: ”the broad definition or description everywhere accepted is that conspiracy is a combination between two or more persons to do or accomplish a criminal or unlawful act, or to do a lawful act

355 RICO-lainsäädännön tarkoituksesta, sisällöstä ja soveltamiskäytännöstä ks. Levi 2002, s. 883–884, ja Mecone ym.: *Racketeer Influenced and Corrupt Organizations*. RICO-lainsäädäntö on läheistä sukua mafia-tyyppisen järjestäytyneen rikollisuuden sääntelylle, ks. Henning, s. 1326, Adamoli ym., s. 133–134, ja Militello 2001, s. 21–23. *Racketeering*-ilmaisulle on vaikea löytää sopivaa, riittävän kattavaa suomenkielistä vastinetta. Ainakaan itse en sopivaa suomenkielistä vastinetta löytänyt, joten käytän alkuperäiskielistä ilmaisua. Ks. myös Thaman, s. 435, Henning, s. 1325–1329, ja Adamoli ym., s. 135.

356 Henning, s. 1326.

357 Adamoli ym., s. 135.

358 Ks. tapausselostus rikosasiasta *U.S. vs. Nascimento* *Harvard Law Review* -julkaisussa. Kyse oli siitä, mihin tämän vaatimuksen alaraja asettuu. Onko vaaditunlainen vaikutus sillä, että tekovälineenä oli käytetty asetta? Ks. myös Mecone ym., s. 885–886.

by criminal or unlawful means”.³⁵⁹ Sopimus voi olla hiljainen tai nimenomainen.³⁶⁰ Salahankkeen vaikutustavat voivat vaihdella. Se voi olla itsenäinen rikos, jonka rangaistavuus ei riipu rikollisen tavoitteen toteutumisesta, tai tulla otettavaksi huomioon päärikoksen rangaistusvastuuta ankaroitavana seikkana. Lisäksi vaikutustapana on se, että rikosvastuu laajenee siten, että kaikkien salahankkeen osapuolten katsotaan olevan rikosvastuussa, jos joku salahankkeen osapuolista toteuttaa yhdessä sovitun rikoksen.³⁶¹ Vallitsevassa amerikkalaisessa doktriinissa kuitenkin edellytetään, että joku salahankkeen osapuolista ryhtyy rikoksen toteutumista edistäviin toimenpiteisiin (*actus reus*).³⁶² Tällöin rangaistusvastuu ulottuu lähtökohtaisesti kaikkiin salahankkeen osapuoliin.

Pinkerton-ratkaisussa³⁶³ salahankeoppia kehitettiin merkittävällä tavalla: salahanke voi olla myös jatkuva. Salahankkeen osapuoli voi joutua rikosvastuuseen sellaisista rikoksista, jotka joku salahankkeen osapuolista on tehnyt jatkaen alkuperäistä sopimusta (*in furtherance of their agreement*). Salahankkeen jäsen on *Pinkerton*-doktriinin mukaan lähtökohtaisesti rikosoikeudellisessa vastuussa kaikista yhteiseen rikolliseen toimintasuunnitelmaan kuuluvaksi katsottavista rikoksista, jotka joku salahankkeen jäsenistä on tehnyt, eikä kutakin rikosta koskevaa erillistä sopimista edellytetä. Ratkaisumalli yhdistää salahanke- ja osallisuusopit.³⁶⁴ *Pinkerton*-ratkaisun sisältämän oikeussäännön mukaan rikosvastuu voi sulkeutua tapauskohtaisesti pois, jolleivät salahankkeen yhden osapuolen tekemät rikokset enää edistä salahanketta eivätkä lukeudu lainvastaiseen projektiin kuuluviksi, tai jollei niitä enää voida pitää lainvastaisen sopimuksen kohtuullisesti ennakoitavissa olevina (*reasonably foreseeable*) seurauksina.³⁶⁵

359 Low ym., s. 437. *Commonwealth v. Donoghue* Court of Appeals of Kentucky, 1933. Thaman, s. 437. Salahankeopista ja salahankkeen määrittelystä englantilaisessa rikosoikeudessa ks. Smith, s. 47–54, jonka mukaan englantilaisen oikeuden mukaan rikokseen osallisena (*secondary party*) pidetään sitä, joka sopii rikoksen tekemisestä tai yllyttää rikoksen tekemiseen.

360 Low ym., s. 452.

361 Low ym., s. 434, ja Home Office Online Report 17/02, s. 3. Smith, s. 47–48.

362 Low ym., s. 446, ja *People v. Burlison*, Appellate Court of Illinois, 1977. Ks. myös Smith ja Hogan, s. 227, ja Harding, s. 248.

363 *Pinkerton v. United States*, Supreme Court of the U.S., 1946 328 U.S. 640. Ks. myös kohta 6.1.3.2. Huomaa kuitenkin, että *Pinkerton*-sääntö on hylätty osassa USA:n osavaltioista. Myöhempi oikeuskäytäntö ja Model Penal Code asettavat vastuulle selkeämmät rajat (Noferi, s. 112). *Pinkerton*-opista englantilaisen oikeuden näkökulmasta ks. Smith, s. 49–54. Smithin (s. 49) mukaan ongelmalliseksi muodostuu kausaalisuhteen jääminen kovin heikoksi laajamittaisissa, löysissä salahankkeissa, joissa osa salahankkeen osapuolista jatkaa rikollista toimintaa alkuperäisen yhteisen rikollisen suunnitelman pohjalta. Smith (s. 53) katsoo, että *Pinkerton*-opin edut saavutetaan yhtä tehokkaasti hyödyntämällä erityisiä kohdennettuja tutkintamenetelmiä.

364 Smith, s. 53.

365 *Pinkerton v. United States*, Supreme Court of the U.S., 1946 328 U.S. 640, Low ym. s. 469–476 ja 481 (“there may be such a single continuing agreement to commit several

3.2.2 Ruotsi

Ruotsin rikoslakiin ei sisälly sellaisia erityisiä rangaistussäännöksiä tai sanktiota ankaroittavia säännöksiä, joiden soveltamisala olisi rajattu koskemaan ainoastaan rikollisryhmiä. Ruotsissa rikoslaissa ei ole esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaa deliktiä tai erityisiä rikollisryhmiin liittyviä koventamisperusteita. Mainitusta syystä Ruotsin rikoslakiin ei sisälly myöskään rikollisryhmän määritelmää.³⁶⁶ Eräisiin rikoslajeihin kuuluu kuitenkin teon systemaattisuuteen ja suunnitelmallisuuteen liittyvä törkeä tekemuoto, ja järjestäytyneen rikollisryhmän osana toimiminen on yksi esimerkki sellaisesta rikollisuudesta, joka tyypillisesti on systemaattista ja suunnitelmallista ja siten kvalifioi teon törkeäksi.³⁶⁷

Ruotsia sitovat samat keskeiset kansainväliset järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvät instrumentit kuin Suomeakin eli EU:n yhteinen toiminta ja Palermon yleissopimus. Niiden kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä Ruotsissa on katsottu, etteivät kansallisen lain muutokset ole tarpeen, vaan kansalliset osallisuus-, yritys-, valmistelu- ja salahankeopit kattavat EU:n yhteisen toiminnan ja Palermon yleissopimuksen tarkoittamat tilanteet. Palermon yleissopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä hallituksen esityksessä tosin todettiin, että on mahdollista, että joissain erikoisissa poikkeustapauksissa Ruotsin lainsäädännön kattavuus ei välttämättä olisi mainittujen instrumenttien vaatimalla tasolla, ja että keskustelua tästä voitaisiin jatkaa. Tällaisten mahdollisesti ajateltavissa olevien tilanteiden ei kuitenkaan katsottu perustelevan riittävästi lainsäädäntömuutoksia hallituksen esityksen antamisajankohtana, vaan kansallista lainsäädäntöä pidettiin riittävän kattavana.³⁶⁸

Osallisuuden määrittely ei Ruotsissa perustu osallisuusmuotojen yhtä tarkkaan erotteluun kuin Suomessa. Ruotsalainen myötävaikutus eli *medverkan* (BrB 23:4) poikkeaa kotimaisesta avunannosta.³⁶⁹ Esimerkiksi osallisuuteen liittyvän aksessorisuusvaatimuksen (BrB 23:5) tulkintatapa ei ole Ruotsissa

offenses”) ja tuomari Rutledgen eriävä mielipide (Low ym. s. 473–476) ja Noferin kirjoitus “Towards Attenuation”, mm. s. 104.

366 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa koskeva ruotsalainen muistio Ds 2008:6, s. 19.

367 Sjöstrand, s. 157–158. Osa valtioista on pyrkinyt vastaamaan sääntelytarpeisiin muuttamalla tarvittaessa rikosoikeuden yleisen osan yleisiä vastuuperusteita, kun taas osa on pitänyt tätä riittämättömänä ja päätenyt uusiin, yksinomaan rikollisryhmiin sovellettaviin rangaistussäännöksiin rikoslain erityisen osan puolella (esim. Sootak ja Kergandberg, s. 177–178).

368 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa koskeva muistio Ds 2008:6, s. 13–15.

369 Jareborg 2005, s. 397–429.

niin vaativa kuin Suomessa.³⁷⁰ Myös rikoksen valmistelu on Ruotsissa säädetty laajemmin rangaistavaksi kuin kotimaisessa rikosoikeudessa. Valmistelun rangaistavuus ruotsalaisen rikoslain yleisessä osassa (BrB 23:2.1) on rajattu vain tiettyihin valmistelutapoihin. Lisäksi vaatimuksena on, että valmistelu on erikseen rikoslajikohtaisesti säädetty rangaistavaksi. Rikosvastuu voi tapauskohtaisesti sulkeutua pois, jos vaara rikoksen täyttymisestä jää *in casu* vähäiseksi.³⁷¹

Edelleen erona Suomen lainsäädäntöön verrattuna voidaan mainita ruotsalainen salahankeoppi. Ruotsin rikoslaisissa salahanke (*stämpling*) on määritelty yleisesti (”Med stämpling förstås, att någon i samråd med annan beslutar gärningen eller att någon söker anstifta annan eller åtar eller erbjuder sig att utföra den.”)³⁷². Salahanke on rangaistava siitä riippumatta, ryhtyykö joku salahankkeen osapuolista rikoksen täytäntöönpanotoimiin. Rangaistavuus ei myöskään edellytä, että teon yksityiskohdat olisivat sopimushetkellä vielä kovin yksilöityneet esimerkiksi tekopaikan tai -ajankohdan suhteen. Salahanke on kuitenkin rangaistava vain erikseen määritellyissä tapauksissa. Salahankeksen kriminalisointi koskee lähinnä murhaa, tappoa, törkeää pahoinpitelyä, joukkotuhontaa ja lievää törkeämpiä huumausainerikoksia. Enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, edellyttäen, ettei salahankeksen päämääränä olleesta

370 Suomen ja Ruotsin osallisuussäännösten vertailu, ks. Nuotio 2007c, s. 139–152, ja erityisesti s. 146–147. Lahti 1989, s. 102, HE 44/2002 vp, s. 158–160, Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 213. Ks. myös Nuotio 2007c, s. 133 (Tanska), s. 135 (Norja) ja s. 141 (Ruotsi).

371 Rikosten esivaiheiden rangaistavuudesta Ruotsissa ks. Jareborg 2005, s. 389–397, ja Asp. Wersäll (2009, s. 508–510) on kirjoittanut valmistelun rangaistavuuden laajentamiseen liittyvästä keskustelusta Ruotsissa todeten, että rangaistavuuden laajentamisen tarve oli ilmeinen, mutta sitä oli vaikea toteuttaa riittävän tarkkarajaisesti siten, että sääntelyn soveltamisala olisi etukäteen ennakoitavissa. Tästä syystä laajennusta ei toteutettu niin kattavasti, kuin tarve olisi vaatinut. Hän on viitannut sääntelytarpeita pohtineen työryhmän ehdotukseen (Straffansvarsutredningens förslag SOU 1996:185), jossa oli ehdotettu valmistelun rangaistavuutta laajemmassa muodossa kuin mihin lakia säädettäessä päädyttiin. Hän on käsitellyt pankkikorttien kopiointiin (*skimming*) tarkoitettujen laitteiden hankintaan liittyvää korkeimman oikeuden tuomiota ja todennut (s. 507), että vaikka korkeimman oikeuden perustelut ovat hyvin loogiset, ei aineellinen lopputulos kuitenkaan ole täysin tyydyttävä. Kyse on siitä, että pitkälle menevän, perusteellisen rikoksen suunnittelun ja valmistelun, joka vaikuttaisi selkeästi rankaisemisen arvoiselta, katsotaan tuomiossa jäävän rangaistavan käyttäytymisen ulkopuolelle. Kyse on lainsäädännön tietoisista rajauksista, jotka hallitus teki vastoin lainsäädäntötyöryhmän (Straffansvarsutredningens förslag SOU 1996:185) ehdotusta. Oli etukäteen tiedossa, ettei sääntely tulisi kattamaan kaikkia rankaisemisen arvoisia suunnittelutoimia edes vakavimman rikollisuuden osalta. Vaikka lainsäädäntötarve sekä tarve laajentaa ja modernisoida sääntelyn soveltamisalaa oli ilmeinen, päätyi valmistelevalle ministeriö kuitenkin toisenlaiseen ratkaisuun sääntelyn soveltamisalan tarkkarajaisuusvaatimuksesta johtuvista syistä (Wersäll 2009, s. 509).

372 Brottsbalken 23:2.2.

ja toteutetusta rikoksesta voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin kahdeksan vuotta vankeutta.³⁷³

Myöskään järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen EU:n puitepäätöksen täytäntöönpano ei johtane Ruotsissa lakitasoiseen rikollisryhmän määritelmään ja rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan erillisen teon kriminalisointiin. Valmistelun rangaistavuutta on kuitenkin tarkoituksena laajentaa kattamaan hieman nykyistä laajempi joukko rikoksia. Rangaistavan valmistelun laajentamista ei ole siten rajoitettu koskemaan vain rikollisryhmiä.³⁷⁴

Vastaava kansallisen voimaansaattamisen malli, jossa nojaututaan kansallisiin osallisuus-, yritys-, valmistelu- ja salahankeoppeihin, on Ruotsissa omakuttu myös terroristirikoksia koskevan puitepäätöksen osalta. Komissio ei kuitenkaan ole pitänyt täytäntöönpanotapaa täysin riittävänä ja optimaalisena.³⁷⁵ Toisaalta tulevan järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen sanamuotoon ja tarkoitusta ilmaiseviin johdantolauseisiin sisältyy seikkoja, jotka saattavat puoltaa ruotsalaista näkemystä riittävästä täytäntöönpanotavasta. Puitepäätöksen johdanto-osan kohdan 5 mukaan jäsenvaltioilla nimitäin on vapaus tulkita ilmaisun ”*rikollinen toiminta*” tarkoittavan *todellisia rikosasioita*. Tällöin riittävä saattaisi olla, että rangaistavaksi säädettäisiin vain sellainen valmistelu- tai avunantotyyppinen toiminta, jolla olisi yhteys konkreettisiin

373 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa koskeva muistio Ds 2008:6, s. 24, ja HE 183/1999 vp (oikeusvertaileva osio).

374 Ks. järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa koskeva ruotsalainen muistio Ds 2008:6, s. 26.

375 Ks. kuitenkin myös terroristirikoksia koskevan puitepäätöksen täytäntöönpanotavasta komission kertomus 6.11.2007, KOM (2007) 681 lopullinen, jonka 2 artiklaa koskevassa kohdassa Ruotsin täytäntöönpanotapaa ei ole pidetty riittävänä: ”Ensimmäisessä arviointikertomuksessa todettiin, että terroristiryhmään liittyvät terrorismirikokset oli määritelty tai määriteltäisiin erikseen rikoksiksi useimpien jäsenvaltioiden lainsäädännössä. Ainoastaan Ruotsissa ja Tanskassa ei ollut annettu erillisiä säännöksiä terroristiryhmän johtamisesta tai toimintaan osallistumisesta, vaikka joissain tapauksissa tällaista toimintaa harjoittanut henkilö voitiin tuomita terrorismirikoksen päätekijänä tai avunannosta rikokseen. Komission on selvennettävä, että vaikka Ruotsissa ei olekaan annettu erillisiä säännöksiä terroristiryhmän johtamisesta tai toimintaan osallistumisesta, maan väljästi muotoillut säännökset yrityksestä, valmistelusta, salahankkeesta ja osallisuudesta antavat mahdollisuuden panna sekä terroristiryhmien johtajat että niiden toimintaan osallistuvat syytteeseen. Komissio katsoo myös, että terroristiryhmien avustamista koskeva Tanskan lainsäädäntö, pikemminkin kuin sen yleiset säännökset osallisuudesta, voisivat kattaa myös kaiken 2 artiklan 2 kohdassa rikokseksi määritellyn toiminnan. Yhteistyötä terroristiryhmän kanssa ei Ruotsissa ole erikseen määritelty rikokseksi, eikä terroristiryhmän johtamista ole määritelty rikokseksi Ruotsissa eikä Tanskassa. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että tuloksia, joihin puitepäätöksellä pyritään, ei voitaisi näissä maissa saavuttaa. Se kuitenkin saattaa haitata puitepäätökseen systemaattista ja poliittista tavoitetta ja täytäntöönpanon selkeyttä sekä estää puitepäätökseen liittyvien säännösten kattavan täytäntöönpanon. Siksi on edelleenkin todettava, että Ruotsi ja Tanska eivät ole panneet 1 artiklaa kaikilta osin täytäntöön.”

yksittäisiin rikoksiin. Molemmat ilmaisut ovat kuitenkin tulkinnanvaraisia. Rikollinen toiminta tuskin voi olla muuta kuin joukko todellisia rikosasioita. Kyse on siitä, miten läheistä yhteyttä osallistumisteon ja rikollisen toiminnan tai todellisen rikosasian välillä edellytetään.

3.2.3 Saksa

Saksan rikoslain 129 §:ssä on säädetty rangaistavaksi rikollisjärjestön (*kriminelle Vereinigung*) perustaminen tai sen yritys, rikollisjärjestöön jäsenenä osallistuminen, jäsenten tai tukijoiden rekrytointi ja toiminnan tukeminen. Rangaistusasteikkona on lähtökohtaisesti sakkoa tai enintään viiden vuoden vankeusrangaistus, mutta ryhmän johdon osalta minimirangaistuksena on kuusi kuukautta vankeutta.

Rikollisjärjestönä pidetään yhteenliittymää, jonka tarkoituksiin tai toimintatapoihin kuuluu rikosten tekeminen.³⁷⁶ Rikollisjärjestönä ei pidetä poliittisia puolueita eikä sellaisia yhteenliittymiä, joiden toiminnan kannalta rikosten tekemisellä on vain vähäinen merkitys. Minimijäsenmäärä on kolme henkeä. Vaatimuksena on, että henkilöjoukolla on yhteiset tavoitteet ja että he sitä kautta kokevat itsensä yhdeksi yhdistykseksi (*Verband*).³⁷⁷

Saksan rikoslain useisiin tunnusmerkistöihin sisältyy lisäksi käsite *Bande*. *Bandendelikt* on useisiin rikoslajeihin liittyvä kvalifioitu tekemuoto (esimerkiksi 244 § *Bandendiebstahl* ja 250 § *Bandenraub*). *Banden* käsite on liitetty myös esimerkiksi rahanväärentämisrikoksen valmistelun rangaistavuuteen (150 §). *Banden* käsitettä ei ole määritelty laissa, vaan määrittely on jätetty tehtäväksi oikeuskäytännön tasolla.³⁷⁸ Nykykäsitteen mukaan *Bande* on nimenomaisesti tai hiljaisesti ilmaistu sopimus henkilöiden yhteenliittymisestä tarkoituksena harjoittaa pidempiaikaisesti rikosten tekemiseen liittyvää yhteistyötä.³⁷⁹ Riittävää ei ole, että rikollinen suunnitelma koskee vain yhden, jo määritellyn rikoksen tekemistä.³⁸⁰ *Bundesgerichtshof* on vahvistanut, että rikosten yhdessä tekemisestä sopineen henkilöjoukon vähimmäismäärä on kolme henkilöä, mutta vaatimuksena ei ole se, että he kaikki olisivat vaikuttaneet tekopaikalla

376 Ts. rangaistavuuden edellytyksenä ei ole, kuten Suomessa (RL 17:1 a), että ryhmän suunnittelema rikos olisi toteutunut.

377 Lackner ja Kühl, s. 595.

378 Ks. esim. Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99, kohta 21.

379 Lackner ja Kühl, s. 595 ja 1006–1009. Bundesgerichtshofin tuomiossa 26.10.2000 4 StR 284/99 on käyty läpi määritelmää käsittelevää aiempaa oikeuskäytäntöä ja edelleen täsmennetty soveltamiskriteereitä. Perusteellisemmin määritelmistä ks. Arnold, s. 124 (*Kriminelle Vereinigung*) ja 135 (*Bande*).

380 Arnold, s. 116–117.

rikoksen täytäntöönpanotoimiin, vaan myös muunlainen myötävaikuttaminen rikoksen tekemiseen on riittävää.³⁸¹

3.3 Sääntelystä ja sen kehitysvaiheista Suomessa

Rikollisryhmiin liittyvä erityissääntely sai alkunsa Suomessa seuraamusjärjestelmän puolella vuonna 1976, kun rikoksen tekeminen osana rikollisryhmän toimintaa säädettiin rangaistuksen koventamisperusteeksi.³⁸² Säännöksen perusteluihin kirjattuina syinä uudelle koventamisperusteelle olivat ensinnäkin tarve mittaamisperusteiden kirjaamiseen lakitasolla ja siihen liittyvät oikeusturvavasyt. Lisäksi perusteluissa viitattiin siihen, että kansainvälistymiskehitys voi Suomessakin johtaa järjestäytyneen rikollisuuden vahvistumiseen.³⁸³ Uudistus ajoittuu myös ajankohtaan, jolloin huumausaineiden käytön määrä oli lisääntynyt voimakkaasti, laajentunut uusiin henkilöryhmiin ja käyttöön oli alettu suhtautua erityisiä toimia vaativana yhteiskunnallisena ongelmana.³⁸⁴

Pitkään järjestäytyneisyys rangaistuksen koventamisperusteena oli ainoa järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskeva erityissäännös kotimaisessa rikosoikeudessa. Järjestäytyneisyyden rinnalla rikoslaissa on kuitenkin kiinnitetty erityishuomiota rikollisuuden ammattimaisuuteen, millä käsitteellä on kotimaassa pidemmät perinteet. Edelleenkin ammattimaisen rikoksen käsitteestä ei ole rikoslaissa kokonaan luovuttu. Vaikka esimerkiksi alkoholirikosten osalta tuoreen lainmuutoksen (1.11.2009) yhteydessä päätettiin luopua ammattimaisen alkoholirikoksen käsitteestä ja luokitella myös alkoholirikokset törkeysasteensa perusteella vastaamaan muiden rangaistussäännösten systematiikkaa, niin toisaalta lähes samanaikaisesti (1.10.2009) ammattimaisuuden käsite on omaksuttu rikoslakiin tulliselvitysrikoksen (RL 46:8) osalta. Tulliselvitysrikosta voidaan pitää törkeänä, kun rikos tehdään osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tai *ammattimaisesti*.³⁸⁵

Sittemmin rikollisryhmiin liittyvää erityissääntelyä on tullut lisää, mutta johtuen lähinnä Suomen kansainvälisistä velvoitteista ja niiden täytäntöönpanemisesta. Huumausainerikosten osalta hallituksen esitys 180/1992 vp liittyi

381 Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99, kohta 15. Lackner ja Kühl, s.1006–1007.

382 Ks. kohta 2.5 ammattimaisen ja tavanomaisen rikoksen käsitteistä.

383 HE 125/1975 II vp, s. 1 ja 11.

384 Kainulainen 2009, s. 35–49. Mm. vuonna 1968 perustettu huumausainekomitea pohti sääntelytarvetta ja -vaihtoehtoja, joista käytiin kiivasta keskustelua (Kainulainen 2009, s. 44).

385 SK 641/2009 (voimaan 1.11.2009), HE 84/2008 vp. Ks. ammattimainen kätkemisrikos RL 32:3.

huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyn YK:n vuoden 1988 yleissopimuksen³⁸⁶ täytäntöönpanoon. Kun aikaisemmin huumausainerikosta oli voitu pitää törkeänä muun muassa ammattimaisuuden perusteella, niin uudessa sääntelyssä kvalifointiperusteista säädettiin rikoslain uudistuksessa noudatetun tavan mukaan tyhjentävästi, ja järjestäytyneisyys lisättiin huumausainerikoksen uudeksi kvalifointiperusteeksi yleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Vastaavasti erilaisten kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi säädettiin ihmiskaupparikoksen, laittoman maahantulon järjestämisen ja sukupuolisevellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisen rikollisryhmään liittyvistä törkeistä tekemuodoista.³⁸⁷

Nämä yksittäisiin rikoksiin liitetyt rangaistuksen koventamis- ja rikoksen kvalifointiperusteet ovat muodostaneet pitkään järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen erityissääntelyn Suomessa. Sen sijaan *common law* -perinteessä keskeinen salahankeoppi ei ole saanut jalansijaa Suomessa. Suomessa salahanke-tyyppiset kriminalisoinnit ovat hyvin poikkeuksellisia rikoslajikohtaisia erityissäännöksiä ja Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin perustuvia.³⁸⁸ Salahankkeen jäsenyyteen perustuvaa yleistä osallisuusmuotoa ei Suomessa ole. Kotimaisen perinteen mukaisessa tekorikosoikeudessa rangaistavuuden edellytyksenä on painotettu toimintaa ja toteutuneita seurauksia. Yksilöä ei ole katsottu voitavan rangaista sellaisesta, mitä hän on aikonut tai suunnitellut, mutta ei ole vielä todella tehnyt. Onkin vaikea varmistua siitä, mitä joku on aikonut tehdä, ennen kuin hän ryhtyy edes jonkinlaisiin toimenpiteisiin suunnitelmansa toteuttamiseksi.³⁸⁹ Kotimaiseen rikosoikeusperinteeseen helpommin sovitettavissa oleva tapa on ollut säätää koventamis- ja kvalifointiperusteista, jolloin rangaistavuus saadaan kytkeytyä selkeästi yksilöitävissä olevaan yksittäiseen tekoon ja tietyn henkilön omakohtaiseen osallistumiseen siihen.

Uusimpana rikollisryhmiin liittyvänä erityissäännöksenä Suomessa on säädetty järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevasta rikoksesta (RL 17:1 a). Uusi tunnusmerkistö perustui EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen yhteiseen toimintaan ja YK:n Palermon yleissopimukseen. Suomessa pyrittiin vastaamaan näihin instrumentteihin liittyviin sääntelyvelvoitteisiin, mutta samalla asettamaan uudentyyppiseen osallistumisrikokseen rajoituksia, joiden johdosta säännös olisi paremmin yhteensopiva kansallisen

386 SopS 44/1994.

387 HE 34/2004 vp laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

388 RL 32 luvun 8 §:n mukainen salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi ja RL 45 luvun 24 §:n mukainen salahanke vaarallisen sotilasarikoksen tekemiseksi. Sahavirta, s. 223–225. Sama pidättyväisyys koskee myös valmistelun rangaistavuutta.

389 Kekomäki, s. 32. Tekorikosoikeuden periaatteesta Nuutila 1997, s. 67–69, ks. myös Nuutila 1997, s. 338.

rikosoikeuden vakiintuneiden periaatteiden kanssa. Kotimaisessa säännöksessä vaaditaan esimerkiksi osallistumisen aktiivisuutta, osallistumisen liittymistä nimenaan ryhmän rikolliseen toimintaan ja rikosten tekemistä rikollisryhmän puitteissa, jotta osallistuminen olisi rangaistavaa (ks. tarkemmin luku 5).

Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn tulevaisuudesta voidaan todeta, että EU:ssa on vastikään hyväksytty uusi järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäättös.³⁹⁰ Komission ehdotus oli varsin pitkälle menevä verrattuna siihen muotoiluun, joka neuvostossa tuli lopulta hyväksytyksi.³⁹¹ EU:ssa tuskin kovin nopeasti ryhdytään uusiin toimiin juuri hyväksytyin puitepäätöksen ja sen asiasisällön uudistamiseksi. Korkeintaan EU:ssa hyväksytään uusia rikosprosessioikeuden alaan sijoittuvia instrumentteja, joiden soveltamisala joiltain osin sidotaan puitepäätöksen mukaiseen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään.³⁹²

Kotimaassa järjestäytyneen rikollisryhmien toiminnan rikosoikeudellisessa sääntelyssä on viime vuosina nojaututtu kansainvälisiin velvoitteisiin ja niiden voimaansaattamiseen. Niiden mukaiset velvoitteet on pyritty panemaan täytäntöön, mutta niitä pidemmälle menevää kansallista sääntelyä ei ole juurikaan haluttu. Kansainväliset sääntelyvelvoitteetkin on koettu ongelmallisiksi johtuen muun muassa niiden edellyttämistä rangaistusasteikoista ja kotimaisia osallisuusoppeja pidemmälle menevistä sääntelyvelvoitteista.³⁹³ Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäättös on vielä kansallisesti voimaan saattamatta, joten oletettavaa on, että tuleva oikeudellinen kehitys tulee liittymään sen pohtimiseen, edellyttääkö puitepäättös kansalliseen lainsäädäntöön muutoksia – ja minkälaisia.

Toisenkin suuntaista kehitystä on toisaalta havaittavissa. Hiljattain on tullut voimaan kaksi edellä mainittua uutta järjestäytyneisyyteen perustuvaa kvalifointiperustetta – törkeä alkoholirikos ja törkeä tulliselvitysrikos. Niiden sääntämisen taustasyynä ei ollut kansainvälinen sääntelyvelvoite. Vaikuttaakin siltä, että järjestäytyneisyys halutaan yhä useamman törkeän rikoksen tunnusmerkistöön yhdeksi kvalifointiperusteeksi.

390 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäättös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

391 Komission puitepäättösehdotus 19.1.2005, COM (2005) 6 lopullinen.

392 Tähän mennessä rikollisryhmän määritelmään on viitattu esimerkiksi eurooppalaista pidätysmääräystä ja jäsenvaltioiden välistä luovuttamismenettelyä koskevassa puitepäätöksessä EYVL L 190, 18.7.2002, joka on pantu Suomessa täytäntöön rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetulla lailla, 1286/2003, sekä puitepäätöksessä omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta EU:ssa 2003/577/YOS, joka pantiin täytäntöön lailla 540/2005.

393 Ks. esim. LaVL 9/2005 vp – U 12/2005 vp.

Mielenkiintoinen havainto on myös se, että Suomessa esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö 2009:2 on ensimmäinen kotimaista alkuperää oleva lainsäädäntöhanke, jossa rikosprosessuaalisen keinon käyttäminen on kytketty rikollisryhmän määritelmään. Kyse on peitetöiminnan yhteydessä viranomaisten toimesta tapahtuvan rikollisryhmän toimintaan osallistumisen rangaistavuudesta. Säätelyehdotus sijoittuu siis aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden rajapintaan. Mietintöön sisältyviin eriäviin mielipiteisiin ja lausumaan liittyy sen suuntaisia ehdotuksia, että tiettyjen tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmien käyttäminen voitaisiin jatkossa sitoa rikollisryhmän määritelmään.³⁹⁴ Taustalla on ajatus siitä, että erityisesti peitetöiminnan kaltaisia tiedonhankintakeinoja käytetään Suomessa lähinnä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntatehtävissä. Näiden menetelmien käyttämiseen sekä järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan paljastamiseen ja tutkintaan liittyy erityisiä haasteita. Kyseisten menetelmien käyttöala on kuitenkin poliisitoiminnan kokonaisuuden kannalta varsin kapea. Tämä puoltaisi ajatusta erityislainsäädännöstä, jonka käyttöala rajattaisiin koskemaan vain järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa.³⁹⁵ Tämä on sikäli uudentyypinen ehdotus Suomessa, että voimassa olevassa lainsäädännössä tiedonhankinta- ja tutkintakeinojen käyttämistä ei ole rajattu koskemaan vain rikollisryhmiä,³⁹⁶ vaikkakin käytännössä tällaista painottumista on voinut esiintyä.

Tiedonhankinta- tai tutkintamenetelmän käyttämisen rajoittaminen koskemaan vain rikollisryhmien toiminnan estämistä olisi omiaan rajaamaan kyseisten yksityisyyden suojaan syvällisesti puuttuvien menetelmien käyttämistä. Tarkkarajaisuus on välttämätöntä. Ainakin toistaiseksi rikollisryhmän määritelmiä on sovellettu varsin restriktiivisesti, ja soveltamiskäytäntö on ollut epäjohdonmukaista ja huonosti ennakoitavaa (ks. luku 4). Tämä johtaisi ainakin rikollisryhmän nykyisten määritelmien soveltamiskäytännön valossa tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmien käyttöalan merkittävään supistumiseen. On oletettavaa, että nykyiset rikoksen rangaistusasteikkoa koskevat vaatimukset

394 Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö 2009:2, s. 484–487, sekä erityisesti mietintöön sisältyvät SM:n edustajien eriävä mielipide ja lausuma.

395 Ks. erityisesti mietintöön sisältyvä lainsäädäntöjohtaja Kimmo Hakosen lausuma 31.3.2009.

396 Oikeusvertailevan aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan monessa maassa liittyy nimenomaan rikosprosessuaalista säätelyä. Tiettyjen tutkintamenetelmien käyttäminen on voitu rajata vain järjestäytyneisiin rikollisryhmiin ja niiden jäseniin, tai tutkintamenetelmien käyttämisen edellytykset voivat olla erilaisia rikollisryhmiksi määriteltyjen yhteenliittymien osalta. Ks. esim. USA:n RICO (Racketeer Influenced and Corrupt Organisations) lainsäädännöstä Home Office Online Report 17/02, s. ii–iii, ja Alankomaiden lainsäädäntö saman raportin s. 11–12.

ovat käytännössä helpommin toteen näytettävissä kuin rikollisryhmän raken-
teiden osoittaminen.

Ehdotus liittyy siihen yleisempään kehityskulkuun, että yhteiskunnan ja sen osana myös rikollisuuden muuttuessa aikaisempaa monimuotoisemmaksi muodostuu yhä haasteellisemmaksi säätää yleisistä, kaikkiin rikoslajeihin soveltuvista vastuuperusteista. Sääntelytarpeet erilaistuvat erilaisten rikollisten ilmiöiden osalta. Rikosoikeuden yleisten oppien luonteen kehityssuuntia ja rikosoikeuden fragmentoitumiskehitystä käsitellään kohdassa 7.1. Sama eriyttämis-
paine näyttää ulottuvan myös rikosprosessuaaliseen sääntelyyn puolelle.

3.4 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn justifikaatiosta

Rikosoikeuden käyttäminen ei-toivottujen yhteiskunnallisten ilmiöiden torjumiseksi ei ole ongelmatonta. Rikosoikeuden käyttämisestä aiheutuu myös lukuisia haittoja ja kustannuksia, ja mahdollisuudet puuttua rikosoikeuden avulla ei-toivottuihin ilmiöihin ovat rajalliset. *Rangaistusteorioissa* on kyse siitä, minkä katsotaan oikeuttavan rikoksista rankaisemisen (*rikosoikeuden justifikaatio*).³⁹⁷ Vallitsevan näkemyksen rangaistusjärjestelmän oikeutusperusteena on sen *yleisestävyy*s.³⁹⁸ Siinä missä sovitusteorioiden katsovat ajassa taaksepäin, on preventio-
ajatuksen varaan rakentuvilla teorioilla ominaista katsominen ajassa eteenpäin rikosten estämiseksi.³⁹⁹ Näkökulma on utilitaristinen; olennaisia ovat rangaistuksen hyötyvaikutukset ja kyky suojata tehokkaasti tiettyjä intressejä (oikeus-
hyviä).

Lappi-Seppälä on eritellyt hyväksyttävän rikosoikeuden käyttämisen ehtoja yleisellä tasolla seuraavasti:⁴⁰⁰

397 Rangaistusjärjestelmän taustalla olevista rangaistusteorioista ja -periaatteista ks. esim. Koskinen 1994 ja Lappi-Seppälä 2008, s. 67–69 ja Lappi-Seppälä 2006, s. 66–73 sekä rikosoikeuden hylkäävästä abolitionistisesta katsannosta Hirvonen 1994. Kriminaalipolitiikan tavoitteista Anttila ja Törnudd, s. 124–125, ja Tapani 2002, s. 145 ja 157. Edustuksellisesta demokratiasta ja rikosoikeuden legitimeiteistä ks. Gérard, s. 176 ja 181.

398 Jareborg 1994, s. 41–42.

399 Esim. Pirjatanniemi, s. 1091–1092.

400 Lappi-Seppälä 1994, s. 33–36. Ks. myös Nuotio 1998, s. 502–517, Nuutila 1997, s. 29, Backman, s. 2, Jareborg 2003, s. 95–99, Jareborg 1994, s. 44–45, Tapani 2002, s. 158–159 ja 168, Melander 2002 ja Lindstedt 2006, s. 238–239. Peruslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskeva mietintö PeVM 25/1994 vp, s. 4. Ks. myös rikosoikeuskomitean mietintö KM 1973:70 ja Melanderin kriminalisointiteoreettinen väitöskirja (Melander 2008, erityisesti s. 333–344).

- lupa käyttää vain oikeushyvien suojeluun;
- edellytyksenä on, ettei käsillä ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisessa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksiin toimeenpantavissa olevaa järjestelmää (*ultima ratio*);⁴⁰¹
- rangaistuksin saavutettavien etujen tulee olla niiden tuottamia haittoja suuremmat.⁴⁰²

Rikosoikeuden perinteisesti suojelemina oikeushyvinä on ymmärretty lähinnä konkreettiset yksittäisten ihmisten suojelutarpeet kuten henki, terveys tai varallisuus. Rangaistavuus on kytketty lähinnä tämäntyyppisten selkeiden yksilöllisten intressien loukkaamiseen. Aikaisempaa laajempaa, abstraktimpaa ja yhteisöllisempää oikeushyvän määrittelytapaa, johon voidaan lukea esimerkiksi talouselämän intressit, ympäristöarvot tai yleinen järjestys, on alettu pitää kasvavassa määrin tarpeellisena ja mahdollisena (*rikosoikeus riskien hallinnan välineenä*).⁴⁰³

Bankowski on käsitellyt kolmentyyppisiä yhteiskuntamuotoja, joissa oikeuden yhteiskunnallinen rooli on erilainen: *Gemeinschaft*, *Gesellschaft* ja *Bureaucratic administrative*. *Gemeinschaftissa* oikeutta luonnehtii orgaanisen yhteisön sekä poliittisen, moraalisten ja oikeudellisten asioiden yhtenäisyys. *Gesellschaft* perustuu individualismiin ja keskenään kilpaileviin yksilöiden oikeuksiin eikä yhteisön orgaaniseen kokonaisuuteen ja yhteisön etuun. *Gesellschaftissa* on jako julkiseen, yksityiseen, moraaliin ja lakiin. Valtiolla on *laissez faire* -tyyppinen passiivinen rooli. Tämä vastaa sitä loukkausrikosoikeudellista näkemystä, jonka varaan rikosoikeus pitkälti nykyään rakentuu. *Bureaucratic administrative* -muoto on ominainen kehittyneille teollisuus- ja hyvinvointivaltioille. Siinä säännellään toimintaa yleisen intressin perusteella eikä niinkään ristiriitoja yksilöiden oikeuksien välillä. Kyseenalaiseksi muodostuu – etenkin rikosoikeuden osalta – se, missä määrin formaalista oikeudesta

401 Melander 2008, s. 389–394.

402 Esimerkiksi haittojen osalta on pohdittava paitsi mitä yhteiskunnallisia haittoja itse rikoksesta seuraa (suojeltujen oikeushyvien loukkaukset), niin myös minkälaisia kustannuksia valvonnasta ja rangaistuksista seuraa yhteiskunnalle, minkälaisia haittoja rangaistuksesta seuraa siitä tuomitulle (syrjäytymistä, työpaikan menetys jne.), sekä minkälaisia sivuvaikutuksia kriminalisoinnilla on yhteiskuntaan (esimerkiksi huumausainekaupan laittomuudesta johtuvat ongelmat). Hyöty-haitta-punninnasta perusteellisemmin Melander 2008, s. 471–477.

403 Backman, s. 12. Liberalistisen ja hyvinvointivaltiollisen rikosoikeuden suojeluobjekteista ks. erityisesti Nuotio 1998 ja kriminaalipolitiikan muutossuunnista Lappi-Seppälä 2003b.

voidaan siirtyä hyvinvointivaltiolla tyypilliseen tavoiteorientoituneeseen sääntelyyn.⁴⁰⁴

Myös Jareborg on käsitellyt rikosoikeuspolitiikan muutosta todeten, että uudemmassa kehityksessä on korostunut esimerkiksi vaatimus vaarojen ennalta torjumisesta, uhkakuviin vastaamisesta nopein repressiivisin keinoin ja rikostorjunnan tehokkuudesta sekä suhtautuminen aikaisempaa hyväksyvämmiin väljemmin määriteltyihin rikostunnusmerkistöihin, korkeampaan rangaistustasoon ja esimerkiksi rikosprosessin ”rationalisoimiseen”. Jareborgin mukaan tästä ajattelutavan muutoksesta on ollut seurauksena kriminalisointien lisääntyminen, rikosoikeuden *ultima ratio* -periaatteesta tinkiminen, rikosten esivaiheiden laajempi kriminalisointi ja epäitsenäisten vastuuperusteiden kuten osallistumisen rangaistavuus aikaisempaa laajemmin. Myös rikoksen uhrin aseman korostaminen liittyy tähän kehityssuuntaan.⁴⁰⁵

Nuotio on todennut, että tuottamus-, laiminlyönti- ja vaarantamisvastuun alan laajentuminen liittyy rikosoikeuden hyvinvointivaltiollisiin tehtäviin. Moderniin rikollisuuteen ja rikosoikeuteen liittyvään vaarantamisvastuuseen liittyy ajatus vapauden käytön yhteisöllisistä rajoista.⁴⁰⁶ Kaiken kaikkiaan modernia rikosoikeutta on vaikea enää selittää perinteisen uusliberalistisen rikosoikeusparadigman avulla.⁴⁰⁷

Yksilöllisten oikeushyvien suojelemisen tarve ei ole vähentynyt, vaan se muodostaa edelleen rikosoikeuden ydinalueen, mutta yksilöllisten oikeushyvien rinnalle on noussut muitakin tärkeitä suojeluintressejä. Rikoslain käyttämisen rajoittaminen suojelemaan yksinomaan yksilöllisiä oikeushyviä heijastaa 1800-luvun olosuhteita ja yhteiskunnallisia rakenteita eikä ainoana

404 Bankowski, s. 159–161.

405 Jareborg 1994, ks. erityisesti s. 46–50.

406 Nuotio 1994, s. 26–28 ja 126.

407 Nuotio 1998, s. 55. Habermasin oikeusparadigmoista ks. Tuori 2000, s. 131. Paradigmat ovat kullekin tieteenalalle ominaisia ajattelutapaa ohjaavia ajattelun yleishahmoja, perustavaa laatua olevia tapoja selittää jokin tieteenalalle keskeinen asia. Paradigmat ilmentävät esimerkiksi tieteenalan sitoutumista tiettyihin tieteenalan kohteita hahmottaviin malleihin ja sitoutumista yhteisiin arvoihin ja normeihin sekä symbolisia yleistyksiä. Paradigmoista ja erityisesti lainopin paradigmoista ks. esim. Aarnio 1989, s. 59, sekä Kuhnin paradigmateoriasta Kiikeri ja Ylikoski, s. 57–65. Aarnion (1989, s. 61) mukaan oikeusparadigmoihin kuuluu esimerkiksi sellaisia oikeussäännön alkuperää, sitovuutta, oikeuslähteiden käyttöä ja tulkintaa sekä oikeudellista argumentaatiota ohjaavia standardeja, joiden noudattamista pidetään esimerkiksi tuomiodien objektiivisuuden keskeisenä takeena. Ajattelutavan perusteita yhtenäistävänä paradigmata edistävät normitulkintojen koherenssia soveltamisratkaisuuksissa. Oikeusparadigmoissa normi- ja tilannetulkinnat on ennakoivasti saatettu keskenään sopusointuun tavalla, joka lisää normijärjestyksen koherenssia ja samalla lainkäytön oikeusvarmuutta (Tuori 2000, s. 125–127). Voidaan puhua myös erikseen rikosoikeuden paradigmoista, esimerkiksi rikosvastuun paradigmasta (Nuotio 1994, s. 126).

vaihtoehtona vastaa enää nykyisiin olosuhteisiin.⁴⁰⁸ Modernissa yhteiskunnassa vaikkapa yksittäisen ihmisen omaisuuden ei voida enää katsoa olevan niin ylivertaisessa asemassa esimerkiksi ympäristöarvoihin nähden, että vain sitä olisi tarpeen suojata rikosoikeuden avulla. Rikoslakiin onkin lisätty kasvavassa määrin kriminalisointeja, joiden tarkoituksena on suojata aikaisempaa laajempia oikeudellisia intressejä, mutta silti sekä yhteisöllisten oikeushyvien että vaarantamiskriminalisointien laajentamisen voidaan katsoa tapahtuneen Suomessa maltillisesti.⁴⁰⁹

Tässä vaiheessa on pohdittava ja tarkennettava, minkälaisia intressejä järjestäytyneen rikollisryhmän organisoituminen ja toimintaedellytysten rakentaminen itse asiassa loukkaa tai uhkaa. Ovatko kyseessä yksityiset vai yhteisölliset suojeleuintressit?

Lainvalmisteluasiakirjoissa suojeleuintressiä on yksilöity ja konkretisoitu varsin vähän. Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointia koskevan hallituksen esityksen 183/1999 vp mukaan rikollisryhmien toimintaan on syytä suhtautua kaikella vakavuudella. Rikollisryhmien aiheuttamat ongelmat jäävät mainitun asiakirjan mukaan Suomessa vähäisiksi muuhun Eurooppaan verrattuna, mutta rikollisryhmien määrä on Suomessakin kasvussa. Erityisen vaarallisena pidettiin huumausainekaupan yhteydessä toimivaa järjestäytyntä rikollisuutta. Perusteluissa ei ole kuitenkaan tarkemmin yksilöity, mitä nämä ongelmat, joihin on syytä suhtautua vakavasti, käytännössä ovat. Mitkä ovat ne oikeushyvät, joiden suojelemiseksi säännöstä tarvitaan, tai mikä on se muu vaara, jonka torjumiseksi sääntely on tarpeen?⁴¹⁰

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen säätämistä koskevissa perusteluissa on viitattu järjestäytyneen rikollisuuden aikaansaamaan uhkaan, jonka luonnetta ei ole kuitenkaan tarkemmin täsmennetty. Rangaistusten mittaamisuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä 125/1975 vp on todettu, että Suomi oli säätämisaikana toistaiseksi säästynyt vakavammalta järjestäytyneeltä rikollisuudelta, ja että järjestäytyneestä rikollisuudesta oli havaittavissa vasta lähinnä oireita. Kansainvälistymisen katsottiin kuitenkin johtavan siihen, ettei Suomi voi pysyä muualla maailmassa esiintyvän järjestäytyneen rikollisuuden ulottumattomissa. Tästä syystä katsottiin kriminaalipoliittisesti tärkeäksi pitää rikollisuuden järjestäytyneisyys niin alhaisena kuin mahdollista. Järjestäytyneisyyden ankaroitettua kohtelua justifyoivina elementteinä nähtiin kollektiivisuus ja suunnitelmallisuus. Ankarampien

408 Vaarantamisen kriminalisointiin liittyvän tarpeen lisääntymisen syistä ja vaarantamiskriminalisointien kehityskulusta rikoslaissa ks. esim. Helminen, s. 111–117.

409 Lahti 1991, s. 263.

410 Saksassa Lackner ja Kühn, s. 594, joiden mukaan sääntelyn tavoitteena on julkisen turvallisuuden, järjestyksen ja rauhan turvaaminen.

rangaistusten katsottiin vaikuttavan tehokkaammin rikoksen tekemistä perusteellisesti harkitseviin rikoksentekijöihin, minkä lisäksi katsottiin, että ei olisi oikein, että rikoksensa laskelmoivasti tekevä saisi saman rangaistuksen kuin teon hetken mielijohhteesta tekevä. Lisäksi tuotiin esille, että uusi suhtautuminen liittyy rikosoikeudellisen ajattelun kehittymiseen: rikoksen välittömien seurausten korostamisesta oli siirrytty kiinnittämään huomiota myös rikollisen tahdon ja henkilökohtaisen syyllisyyden merkitykseen teon arvioinnissa. Teon vaarallisuus rinnastettiin vahingon aiheuttamiseen rangaistuksen mittaamisperusteena. Samoin tärkeäksi mittaamisperusteeksi katsottiin rangaistuksen oikeudenmukaisuus suhteessa tekijän syyllisyyteen. Syyllisyyden todettiin ilmeväen teosta, mutta toisaalta sitä on tarkasteltava myös sen sosiaalisen tilanteen pohjalta, jossa rikoksentekijä toimii. Suurta syyllisyyttä osoittavana pidettiin tekijän vakaata rikollista tahtoa ja suunnitelmallisuutta. Suunnitelmallisuuden todettiin ilmentävän vakaata tahtoa.⁴¹¹

Koventamisperustetta niin ikään koskevan hallituksen esityksen 44/2002 vp mukaan säännöksen tavoitteena on torjua sitä erityistä uhkaa, jonka järjestäytyneet rikollisuus aiheuttaa oikeusjärjestyksen suojaamille eduille toiminnan tehokkuuden ja laajamuotoisuuden vuoksi. Koventamisperusteen säätämisen taustasyynä on mainittu olevan tarve suojautua tehokkaammin järjestäytyneen rikollisuuden luomaa uhkaa vastaan.⁴¹² Tässäkin perustelussa on kuvattu lähinnä sitä, mistä tekijöistä järjestäytyneiden rikollisryhmien muodostama uhka muodostuu, mutta sen sijaan perusteluissa ei ole kerrottu sitä, *mihin intresseihin uhka kohdistuu*. Hallituksen esityksessä 125/1975 vp tosin todettiin, että liigarikollisuuden tyypillisiä aloja ovat huumausainekauppa, salakuljetus, kiristys, paritus, uhkapeli, varastetun tavaran kätkeminen, koronkiskonta, sekkipetokset ja lahjonta, mutta samalla korostettiin, että liigarikollisuuden piirteisiin ei kuulu rikoslajikohtainen erikoistuminen, vaan ”liigat suuntaavat toimintansa kaikille laittomille aloille, joista voidaan saada taloudellista voittoa”.⁴¹³

Lakien esitöistä saadaan siten varsin vähän tietoa sääntelyn suojeluintresseistä. Niiden perusteella on pääteltävissä, että kyseessä ei ole sellainen uusi delikti, joka suojeluintressinsä puolesta eroaisi olemassa olevista rangaistus-säännöksistä. Tämä on luonnollista, koska rikollisryhmien puitteissa voidaan tehdä kaikenlaisia rikoksia.⁴¹⁴ Erityinen sääntelytarve liittyy siihen, että *rikollisryhmän toimintaedellytykset tehdä rikoksia tehokkaasti ja laajassa mittakaavassa ovat sellaiset, että niistä muodostuu erityinen uhka*. Rikollisryhmälle kehittyy

411 HE 125/1975 II vp, s. 7–11.

412 Rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta koskeva HE 44/2002 vp, s. 179 ja 203–204.

413 HE 125/1975 II vp, s. 11.

414 Järjestäytyneen rikollisuuden monialaisuudesta HE 125/1975 II vp, s. 11.

erityisen hyvät edellytykset tehdä systemaattisesti vakavia rikoksia ja välttää rikosvastuuseen joutuminen. Hallituksen esityksessä 125/1975 järjestäytyneiden rikollisryhmien ankarampaa kohtelua justifyoivat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus ja tekijöiden liittäytyminen yhteen rikosten tekemistä varten. Mainitussa hallituksen esityksessä viitattiin siihen, että vaikka järjestäytyneisyys oli uudentyypinen rangaistuksen koventamisperuste, oli tekijöiden yhteen liittäytyminen jo aikaisemminkin katsottu raskauttavaksi asianhaaraksi eräiden rikosten tunnusmerkistöissä (törkeä varkaus, törkeä ryöstö, salakapina). Samoin järjestäytyneisyyteen liittyvää suunnitelmallisuutta, harkintaa ja laskelmoivuutta pidettiin syinä, jotka oikeuttavat normaalirangaistusta ankaramman suhtautumisen.⁴¹⁵

Rikokset, joita ryhmä tulisi tekemään, voivat liittyä yhtä hyvin yksityisiin oikeushyviin (esimerkiksi pahoinpitely) kuin julkisiin intresseihin (esimerkiksi arvopaperimarkkinoiden luotettavuus).⁴¹⁶ Rikollisryhmän organisoimiseen liittyvä kohteensa osalta vielä täsmentymätön vaara lienee katsottava lähinnä yhteisölliseksi suojeluintressiksi, johon liittyvä kriminalisoinnin tavoite liittyy rikosten ennalta estämiseen. Teko onkin rikoslaissa luokiteltu varsin eriluonteisia rikoksia sisältävään lukuun ”Rikokset yleistä järjestystä vastaan”.⁴¹⁷ Organisoituminen ja toimintaedellytysten rakentaminen ei välttämättä uhkaa ei-yksilöllisiä intressejä kuten yhteisiä ympäristöarvoja, vaan kyse on vasta tuleviin rikoksiin liittyvästä kohonneesta riskistä, ja *vaarantamisen konkreettinen kohde on toistaiseksi täsmentymätön*.⁴¹⁸ Täsmentymättömyys koskee sekä sitä, kenen oikeushyvästä (*määrittymätön ihmisjoukko; yleisvaarallinen rikos*) että sitä, minkälaisesta suojatusta suojeluintressistä (*täsmentymätön suojeluintressi*) on kyse. Esimerkiksi yleisvaarallisessa murhapoltossa on kyse täsmentymättömän henkilöjoukon tietyn intressin eli hengen tai terveyden vaarantumisesta. Vertailukohdaksi voidaan ottaa rikosten valmistelu, joka myös voi vaarantaa mitä hyvänsä rikosoikeudella suojeltua yksityistä tai yhteisöllistä intressiä, mutta koska valmisteluna rangaistava toiminta liittyy aina tiettyyn konkreettiseen rikokseen, on vaarassa oleva intressi jo täsmentynyt.

Suojeluintressin ymmärtämisellä ja määrittelyllä on suuri merkitys säännöksen tarkoituksen ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi, mutta kaikkien säännösten

415 HE 125/1975 II vp, s. 7 ja 11.

416 Ks. HS 2.1.2008 ”Rata epäilee sisäpiirikaupan muuttuneen järjestäytyneeksi”. Rahoitustarkastus arvioi rikollisen osakekaupan olevan laajempaa kuin mitä tilastoista käy ilmi, koska sisäpiirikauppa on tullut vaikeammin paljastettavaksi.

417 Esim. yleisen moraalien ylläpitämiseen tähtäävä hautarauhan rikkominen (RL 17 luvun 12 §; HE 6/1997 vp, s. 130–131).

418 Ks. samasta problematiikasta Kekomäen ammatti- ja taparikollisia sekä yleisvaarallisia rikosentekijöitä koskeva vertailu, s. 140–142.

osalta suojeleintressi ei ole helposti määriteltävissä tavanomaisten jaottelujen avulla. Yhden rangaistussäännöksen suojeleintressit voivat olla moninaisia. Nuotio on käsitellyt suojeleintressin luokitteluun liittyvää kysymystä liikennenerikosten näkökulmasta. Nuotion mukaan sillä on ”eroa, tulkitaanko jonkin abstraktisti liikennettä vaarantavan käyttäytymisen kohdistuvan yksilön oikeushyvään vai laajemmin sosiaalisen toiminnan tasolle sijoittuvaan liikenneturvallisuuteen”.⁴¹⁹ Esimerkiksi liikennenerikosten osalta vaarantamisen voidaan katsoa kohdistuvan yleiseen liikenneturvallisuuteen (*abstrakti suojeleintressi*), vaikkakin toteutuessaan liikenneturvallisuuteen liittyvä vaara loukkaisi yksittäisen henkilön suojattua konkreettista oikeushyvää, esimerkiksi henkeä (*konkreettinen suojeleintressi*).⁴²⁰ Hassemerin mukaan pohdittaessa oikeushyvän yksilöllistä ja yhteisöllistä luonnetta on kysyttävä, ovatko yhteisölliset oikeushyvät ”sittenkin palautettavissa henkilöiden konkreettisiin ja oikeutettuihin intresseihin”.⁴²¹ Mahdollisuutta palauttaa yhteisölliset oikeushyvät tällä tavalla yksilöllisiin intresseihin on pohtinut myös Nuutila, jonka mukaan yhteisöllisillä oikeushyvillä suojataan usein välillisesti yksilöllisiä oikeushyviä.⁴²² Vastaavasti rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamiseen liittyvän kriminalisoinnin osalta vaarantamisen kohteena voidaan nähdä joko konkreettiset yksilölliset oikeushyvät, joita ryhmän rikollinen toiminta aikanaan tulisi loukkaamaan, tai vaihtoehtoisesti kollektiivinen turvallisuusintressi. Ehkä näitä suojeleintressejä ei tarvitse asettaa toisilleen vaihtoehtoiksi, vaan sääntely suojaa niitä molempia, ja molempien intressien suojelulla on oma itsenäinen merkityksensä.

On myös todettava, ettei oikeushyvän sisältö – vaikka käsitettä on käytetty pitkäaikaisesti ja vakiintuneesti – ole mitenkään yksiselitteisellä tavalla määriteltävissä. Ongelmaksi muodostuu oikeushyvien suojelun periaatteen jääminen aineellisesti sisällöttömäksi.⁴²³ Oikeushyvien suojelun periaate onkin toisinaan pyritty sitomaan perusoikeuksiin, jotta oikeushyvän käsite saataisiin kytkettyä

419 Nuotio 1998, s. 385. Ks. myös Nuutila 1997, s. 41–42.

420 Ks. myös Tapanin analyysi eri tavoista tulkita petosrikokseen liittyviä suojeleintressejä (Tapani 2002, s. 163–167). Suojeleintressinä voidaan nähdä velkojien taloudelliset edut, luotonannon perustana oleva luottamus siihen, että velallinen toimii taloudellisissa vaikeuksissakin rehellisesti, talouden terve toiminta ja kansantalous.

421 Hassemer (1993, s. 30) on luonnehtinut suojeltavia oikeushyviä henkilön primaarisiksi intresseiksi elämään, terveyteen, vapauteen ja omaisuuteen.

422 Nuutila 1997, s. 41–42.

423 Melander 2008, s. 352–353 ja 358. Tapani (2002, s. 163–167) on todennut, ettei oikeushyvä ole enää välttämättä konkreettisesti kaikkien havaittavissa ja kosketeltavissa oleva, vaan yhä enemmän sosiaalinen konstruktio, jolla voi olla eri toimintaympäristöissä erilainen sisältö.

johonkin, joka antaisi sille aineellista sisältöä.⁴²⁴ Perusoikeuskytkennällä on toisaalta pyritty justifioimaan rangaistavan käyttäytymisen alan laajentamiseen ja kontrollin kiristämiseen liittyviä tavoitteita.⁴²⁵ Perusoikeuksien loukkaaminen tai vaarantaminen muodostaisi siten erityisen painavan perusteen tai jopa velvoitteen säätää tietty käyttäytyminen rangaistavaksi (*”superoikeushyvät”*). Tällaisessa ajattelutavassa esimerkiksi rikollisryhmien toiminta esitetään uhkana perusoikeuksille, erityisesti uhkana perustuslain 7 §:n takaamalle oikeudelle elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Melander on maininnut erikseen perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaisen oikeuden turvallisuuteen, joka alkuperäisessä tarkoituksessaan on henkilökohtainen, yksilöllinen oikeus, mutta jota voidaan tulkinnallisesti pyrkiä laventamaan kollektiivisen oikeuden sisältäväksi kriminalisoinnin perusteeksi kontrollijärjestelmän ankaroitukseksi.⁴²⁶ Perusoikeuksien ensisijaisena vaikutustapana on kuitenkin rajoittaa rikosoikeudellisten keinojen käyttöalaa eikä justifioida uusia kriminalisointeja tai viranomaisten toimivaltuuksien laajentamista. Toimiminen rangaistavuuden laajentamista legitimoivana tekijänä ei vastaa sitä tarkoitusta, miksi perusoikeuksista on säädetty. Siihen, että rikosoikeuden suojelukohteet kytkettäisiin perusoikeuksiin, onkin syytä suhtautua varauksellisesti. Melander painottaa sitä, että oikeushyvien suojelun periaatetta on pidettävä nimenomaan kriittisenä, kriminalisointeja rajoittavana periaatteena. Koska sekä oikeushyväopin että perusoikeuksien merkitys rikosoikeudessa on perusluonteeltaan rajoittava, on ongelmallista ryhtyä kytkemään oikeushyvien käsitettä perusoikeuksiin kriminalisointien lisäämistarkoituksessa.⁴²⁷ Toisaalta hän on itse tiivistänyt oikeushyvien suojelun periaatteen ydinsisällön yhdistelemällä oikeushyvien perusoikeuskytkentää ja yhteiskunnalliseen tarpeeseen vastaamista seuraavasti: ”Rikosoikeutta on lupa käyttää vain perusoikeuksien tai perusoikeusjärjestelmän ja perusoikeuksien rajoittamisdoktriinin kannalta tarkasteltujen intressien suojeluun. Kriminalisoinnin taustalla on aina oltava osoitettavissa suojeltava intressi sekä käytännöllinen painava yhteiskunnallinen tarve.”⁴²⁸

Vaikka oikeushyväopin ja perusoikeuksien suojelun periaatteen tarkoituksena on ensisijaisesti toimia *pidäkkeenä* rangaistusuhkien asettamiselle, ei voida

424 Esim. Melander 2008, s. 94–97 ja 352–353. Ks. myös Nuutila 1997 (s. 41), joka ottaa niinkin jyrkän kannan, että ”ainoastaan perusoikeuksiin palautuva oikeushyvän käsite on kriminaalipoliittisesti kestävä”.

425 Lappi-Seppälä 1994, s. 34–35.

426 Melander 2008, s. 350–351.

427 Oikeushyvän käsitteen sitomisesta perusoikeuksiin ks. Melander 2008, s. 336–340 ja 346–355 ja Lernestedt, s. 101.

428 Melander 2008, s. 357.

kiistää sitä, että ne samalla ilmentävät aidosti tarvetta juuri tietynlaisten intressien suojelemiseen. Olisi erikoista, jolleivät rikosoikeuden suojelemat intressit lainkaan heijastelisi niitä intressejä, joita perusoikeussääntelyssä on pidetty suojelemisen arvoisina.⁴²⁹ Perusoikeuksista voidaan siten johtaa lainsäätäjään kohdistuva aktiivinen toimintavelvoite eli velvoite säätää tai ylläpitää kriminalisointeja, jotka ovat välttämättömiä perusoikeuksien turvaamiseksi loukkauksilta.⁴³⁰ Perusoikeuksien ja oikeushyväopin yhteyttä koskeva keskustelu on kuitenkin ollut tarpeen. Se on kiinnittänyt huomiota kehitykseen, jossa vaarana on rikosoikeuden ylikonstitutionalisoituminen suhteessa rikosoikeuden omiin periaatteisiin kuten *ultima ratio* -periaatteeseen, jonka mukaan rikosoikeus on käytettävissä vasta viimeisenä julkisen vallan keinona. Riskinä on myös rikosoikeuden käyttöalan hallitsematon laajeneminen.⁴³¹

Vaikka rikosoikeudellista suojeleuintressiä on vaikea nimetä yksiselitteisesti ainakaan oikeushyväkeskustelussa vakiintunein termein, voidaan asiaa analysoida myös yleisemmin vaaran aiheuttamiseen ja torjumiseen liittyvästä näkökulmasta. Esimerkiksi lakivaliokunta on hiljattain ilmaissut näkemyksensä niistä edellytyksistä, joita yksittäisten rangaistussäännösten käyttämiselle yhteiskunnallisen sääntelyn hyväksyttävänä välineinä tulee asettaa. Lakivaliokunnan näkemys ilmentää siirtymää yksilöllisten oikeushyvien suojeleminen painottamisesta *kohti yleisempää yhteiskunnallista tarvetta*. Lakivaliokunnan mukaan ”kaikelle rikoslainsäädännölle tulee ensinnäkin olla hyväksyttävä peruste. Toiseksi on kyettävä osoittamaan, että on painava yhteiskunnallinen tarve, joka edellyttää juuri uuden rikostunnusmerkistön säätämistä hyväksyttäväksi arvioitun tavoitteen saavuttamiseksi. Tällöin huomioon tulevat otettaviksi ennestään voimassa oleva muu sääntely samoin kuin mahdolliset tavoitellut päämäärän saavuttamiseen johtavat vaihtoehtoiset menettelyt. Kolmanneksi säädettävän kriminalisoinnin tulee olla ennaltaehkäisevä eli uuden rangaistussäännöksen on voitava perustellusti olettaa edes jossain määrin vaikuttavan tarkoitettulla tavalla. Neljänneksi jo perustuslain 8 §:ssä säädetyistä rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta johtuu, että tunnusmerkistön on oltava täsmällinen ja tarkkarajainen.”⁴³²

429 Viljanen 2001, s. 344, Tuori 1999, s. 920–930.

430 PeVL 23/1997 vp, s. 3.

431 Esim. Melander 2008, s. 352.

432 LaVL 9/2004 vp. Ks. myös perustuslakivaliokunnan yleinen näkemys siitä, minkälaisin edellytyksin muulla lainsäädännöllä kuten rikoslailla voidaan rajoittaa perusoikeuksia (PeVM 25/1994 vp, s. 4–5, ja PeVL 23/1997 vp, s. 2). Ks. aiheesta lisää Melander 2008, s. 117–132. Melander on kriminalisointiperiaatteita koskevassa tutkimuksessaan käsitellyt kattavasti aiheeseen liittyvät asiakirjat ja niiden sisällön.

Lakivaliokunnan näkemys on siten avoimempi kuin millainen kanta on omaksuttu aikaisemmissa oikeushyvien suojelun periaatteesta lähteivissä kriminalisointiperiaatteita koskevissa näkemyksissä. Sitä, mitä voitaisiin pitää kriminalisoinnin edellyttämänä ”hyväksyttävänä perusteena” ei ole täsmennetty mitenkään, mikä jättää liikaa liikkumavaraa tarkastelijan omille yhteiskuntapoliittisille näkemyksille ja lisää riskiä siitä, että rangaistavien tekojen määrä laajenee hallitsemattomasti.⁴³³ Ilmaisu on siten väljyydessään altis kritiikille, mutta toisaalta ilmentää yhteiskuntatodellisuudesta kumpuavaa tarvetta tarkastella kriminalisointiperusteita uudella tavalla.

Seuraavaksi on syytä tämentää rikollisryhmien organisoitumisesta aiheutuva uhkaa tai vaaraa ja sen torjumiseen liittyvää sääntelytarvetta. Kekomäki on 75 vuotta sitten pohtinut vaaran käsitettä suhteessa ammattirikollisuuden kriminalisoinnin justifikaatioon. Hän on kysynyt, onko ammattirikollisuus niin erityislaatuista ja vaarallista, että on *järkevän rikospolitiikan vaatimusten mukaista*, että yhteiskunta puolustautuu sitä vastaan erityisin toimenpitein.⁴³⁴ Vaarallisuutta arvioitaessa on Kekomäen mukaan syytä ottaa huomioon se, mikä oikeudenloukkauksen tai muun vahingon sattumisen todennäköisyysaste on; voidaanko vahingon tapahtumista pitää mahdollisena tai jopa todennäköisenä. Vaarallisuutta voidaan eritellä myös akuutin tai kroonisen vaarallisuuden muotoihin sekä vaarallisuuden ekstensiteettiin ja intensiteettiin.⁴³⁵ *Akuutti vaarallisuus* on luonteeltaan tilapäistä ja ohimenevää, mutta *krooninen vaarallisuus* on pysyvä tai ainakin pitkäkestoinen olotila. Vaarallisuuden *ekstensiteetti* liittyy siihen, miten lukuisia hänen taholtaan odotettavissa olevat oikeudenloukkaukset ovat, ja *intensiteetti* liittyy odotettavissa olevien oikeudenloukkausten törkeyteen. Kekomäki on itse vastannut kysymykseensä ammattirikollisuuden vaarallisuudesta myöntävästi katsoen sen muodostavan sääntelytarpeiden kannalta erityisen vaaran: ”Kun ammattirikollisuus, jossa rikollinen energia ilmenee aina ikään kuin potensoituna, merkitsee usein suunnitelmallista, etukäteen huolellisesti järjestettyä taistelua yhteiskuntaa ja kaikkia sen suojaamia intressejä vastaan, eivät sen kukistamiseksi riitä ne keinot, joilla tilapäisrikolliset

433 Melander 2008, s. 137.

434 Kekomäki, s. 205.

435 Ks. vastaavasti Vander Beken ja Defruytier (s. 58–59), jotka ovat käsitelleet vastaavasti Australian ja Uuden-Seelannin uhka-arvioinnin tarkastelunäkökulmia: ”it is measured in terms of *likelihood* and *consequences*”. Likelihood of threat vastaa Kekomäen jaottelussa ekstensiteettiä ja consequences (harmful impact) intensiteettiä. Käsitteiden tarkemmas sisällöstä ja keskinäisestä punnitsemisesta ks. Vander Beken ja Defruytier, s. 60–61. Uhkan arvioimisessa otetaan huomioon paitsi rikollisryhmiin niin myös esimerkiksi rikostorjuntatoimenpiteisiin ja laillisen talouden kehitykseen liittyviä seikkoja.

voidaan tehdä vaarattomiksi; siihen tarvitaan paljon lujempia otteita ja päättäväisempiä toimenpiteitä.”⁴³⁶

Edelleen vaaran luonnetta on hyödyllistä analysoida Kekomäen mainitsemien käsittein. Esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden osalta erityisesti rakennetuista toimintaedellytyksistä, kuten erityisistä toimitiloista, turvajärjestelyistä, varustelusta, henkilöverkostoista ja johtamisjärjestelyistä, johtuen oikeudenloukkausten sattumisen todennäköisyysaste on tavallista korkeampi. Myös riski rikosvastuuseen joutumisesta on tavallista pienempi verrattuna tavalliseen suunnittelemattomaan rikokseen. Sekä vaarallisuuden ekstensiteetti ja että intensiteetti ovat koholla: rakennetuista toimintaedellytyksistä johtuen kyky tehdä rikoksia suuremmassa mittakaavassa on korkeampi kuin tilapäisessä satunnaisessa rikollisuudessa ja jo rikollisryhmän määritelmästä johtuen kyse on vakavista rikoksista. Kyse ei ole siis siitä, minkä Kekomäki kuvaa olevan ”yhteiskunnalle ja ympäristölleen pikemminkin rasituksena kuin vaarana” eli tilanteesta, jossa vaaran ekstensiteetti on erittäin suuri, mutta intensiteetti vähäinen. Kyse on myös kroonisesta vaarallisuudesta, koska toimintaedellytykset rakennetaan palvelemaan laajempaa pidempiaikaista rikollista toimintaa eikä vain kertaluontoisen rikoksen tai rikossarjan tekemistä.

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden turvaamiseen perustuvat näkemykset uusista sääntelytarpeista lisäävät riskiä rikosoikeuden käyttöalan hallitsemattomasta ekspansioista.⁴³⁷ Husak on esittänyt uhkakuvia siitä, mihin vaarantamiseen ja yleiseen turvallisuuteen perustuvat kriminalisoinnit saattaisivat käytännössä johtaa – ja minkälaisiin kriminalisointeihin ne ovat käytännössä muualla jo johtaneetkin.⁴³⁸ Ongelma liittyy yleisen turvallisuuden käsitteen väljyyteen. Vaaran käsite on vaikeasti yhteensovittavissa rangaistussäännösten tarkkarajaisuusvaatimusten kanssa, eikä vaaran olemassaoloa kaikissa tapauksissa voi perustaa havainnointiin.⁴³⁹ Kyse on helposti useammankertaisesta abstraktiosta, koska on vaikea kuvitella, miten abstraktia suojeleuintressiä voisi loukata kovin konkreettisesti.⁴⁴⁰ On löydettävissä paljon esimerkkejä käyttäytymisestä, jonka joku voi katsoa uhkaavan yleistä turvallisuutta, mutta jonka silti voidaan kriittisemmin tarkasteltuna arvioida aiheuttavan lähinnä ärtymystä ja mielipa-

436 Kekomäki, s. 135–140.

437 Esim. Melander 2008, s. 350, Arnold, s. 164, ja Husak, s. 38.

438 Husak, esim. s. 33.

439 Nuotio 1998, s. 14 ja 41. Hän on (1998, s. 467–471) hahmotellut mallia, jossa objektiivinen syyksilukeminen voi koskea (1) käyttäytymistä (presumoitu vaarantaminen), (2) abstraktia vaarantamista (”teko on omiaan”), (3) suojeleuintressin konkreettista vaarantamista tai (4) seurauksen syntymistä. Ks. kolmijaosta konkreettiseen, abstraktiseen ja presumoituun vaaraan esim. Lernestedt, s. 277.

440 Nuotio 1998, s. 385. Ks. myös Nuutila 1997, s. 41–42.

haa.⁴⁴¹ Vaarantamiseen perustuvat rankaisemisen tarpeet ovat melko vaikeasti täsmennettävissä ja ehtymättömiä.⁴⁴² Rikosoikeuden käyttämisessä yhä enemmän ”hyvinvointivaltiolla tyypillisten lukuisten sääntelytarpeiden tyydyttämiseen” vaarana on ”rangaistavan käyttäytymisen alan huomattava laajentaminen, ilman että kriminalisoinneilla kyettäisiin kovin tehokkaasti vähentämään kriminalisoituja käyttäytymismuotoja”.⁴⁴³ Tämän tyyppisiin sääntelytarpeisiin on syytä suhtautua lähtökohtaisesti kriittisesti.⁴⁴⁴

Toisaalta esimerkiksi Kekomäen esittämällä vaarallisuuden kriteereillä tarkasteltuna se vaara, joka uhkaa yhteiskuntaa järjestäytyneen rikollisuuden taholta, on tavallisesti suurempi verrattuna kertaluontoisesti toimivan yksittäistekijän muodostamaan vaaraan.⁴⁴⁵ Hyvin organisoidun ja varustellun rikollisryhmän muodostama vaara rikosoikeuden suojaamille intresseille on suurempi kuin rikosten suunnitelmallisessakaan saatikka spontaanissa *ad hoc*-tyyppisessä yhteistekemisessä. Tästä syystä se kritiikki, mikä voidaan kohdistaa moniin yleisellä turvallisuudella perusteltaviin kriminalisointivaatimuksiin, ei sellaisenaan koske järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan organisoinnin kriminalisointitarpeita. Järjestäytyneen rikollisuus muodostaa vakavamman turvallisuusuhkan, jonka torjuminen vaatii erityistä rikosoikeudellista sääntelyä. Onkin hyödyllistä analysoida vaaraa tarkemmin sekä rikosoikeuden käsitteistön näkökulmasta että potentiaalisesti kriminalisoitavien tekojen aiheuttaman vaaran – muun muassa sen ekstensiteetin ja intensiteetin näkökulmasta – jotta voidaan välttää yhtäältä ylilyöntejä kriminalisointien suhteen, mutta toisaalta myös aiheetonta pelkoa rikosoikeuden modernisaatiota kohtaan.

Vaarantaminen ei ole yksi yhtenäinen käsite, vaan vaarantamisen asteita on erilaisia. Toisessa ääripäässä *presumoidussa vaarantamisessa* jo tietyn tunnusmerkistön mukaiseen menettelyyn syyllistyminen riittää laukaisemaan rikosvastuun. Vaarallisuusharkinta on tehty yleisellä tasolla, eikä tunnusmerkistöön sisälly mitään vaarantamistunnusmerkkiä, joka mahdollistaisi rangaistussäännöksen soveltamisalan rajaamisen lainsoveltamistilanteissa. Esimerkkinä voidaan mainita rattijuopumus, jonka osalta vaarallisuus on aina oletettu. Presumoitu vaarantaminen voidaan säätää rangaistavaksi paitsi ehdottomasti niin myös ehdollisesti eli siten, että vastuu voi *in casu* sulkeutua pois. Esimerkiksi rattijuopumuksen

441 Melander 2008, s. 350.

442 Ks. esim. Tapani ja Tolvanen 2008 (s. 385), joiden mielestä valmistelukriminalisointien suurin ongelma liittyy siihen, miten valmistelutunnusmerkistöt kyetään kirjaamaan loukkaamatta epätäsmällisyyskieltoa.

443 Lahti 1994, s. 9.

444 Nuotio 1998, s. 7–8 ja 385.

445 Ks. myös Husakin analyysiä *substantial risk – trivial harm* ja näkemys siitä, että preventio- ja rangaistustarve rajoittuu olennaisen riskin omaavaan toimintaan (s. 161–162).

osalta tunnusmerkistöön ei ole katsottu aiheellisesti liittää esimerkiksi ”*tavalla, joka on omiaan*” -tyyppistä rajausta, joka saattaisi yksittäistapauksissa sulkea rikosvastuun pois esimerkiksi lyhyen pysäköintipaikalla tapahtuvan auton siirtämisen osalta. *Abstrakti vaarantaminen* on *tekotyypin* ominaisuus eli teon edellytetään olevan yleiseltä luonteeltaan vaarallinen (”*teko on omiaan*”), mutta vaarantaminen jää loukattavan intressin näkökulmasta vaikeasti havaittavaksi. *Konkreettinen vaarantaminen* liittyy suoraan *loukattavaan intressiin* eli sen osalta edellytetään jo vaarantamiskelpoisen kohteen joutumista välittömään vaaraan *in casu*.⁴⁴⁶ Honkasalon mukaan konkreettinen vaara on tila, johon liittyy läheinen mahdollisuus tai todennäköisyys siitä, että seurauksena tulee olemaan oikeushyvän loukkaus.⁴⁴⁷ Asteikon toisessa ääripäässä on tilanne, jossa vahinko eli oikeushyvän loukkaaminen on jo tapahtunut. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevassa deliktissä on kyse presumoidusta vaarantamisesta. Tunnusmerkistöön ei sisälly rikoksen konstituovaa nimenomaista vaaraan liittyvää edellytystä, mutta vaaran todellisuus on sisäänrakennettuna rikollisryhmän määritelmään.

Rangaistavuus on pohjoismaisessa rikosoikeustraditiossa määräytynyt pääasiallisesti oikeudenloukkauksen seurauksen perusteella.⁴⁴⁸ Liberaaliin oikeusparadigmaan on liittynyt vahinkoseurauksen edellyttäminen siten, että ihmisellä katsotaan olevan vapaus toimia haluamallaan tavalla, kunhan hän ei vahingoita muita (*loukkausrikosoikeus*).⁴⁴⁹ Rikosten esiasteiden rangaistavuuteen ja vaarantamisvastuuseen, jollaisista järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamisessakin on kyse, on suhtauduttu pidättyväisesti.⁴⁵⁰ Rikoslaisissa on vakiintuneita esimerkkejä vaaran tuottamiseen perustuvista rikoksista, esimerkiksi monet liikenne rikokset.⁴⁵¹ Myös yrityksen ja valmistelun rangaistavuus perustuu vaarantamisvastuuseen; niidenkään osalta seuraus ei ole vielä ehtinyt toteutua. Kaikissa näissä rangaistavuus on kytketty jo oikeuden-

446 Nuotio 1998, s. 10–11. Ks. myös Nuutila 1997, s. 101–107.

447 Honkasalo 1965, s. 106. Vaarantamisen eri asteista ja niiden ilmaantumisesta rikoslakiin ks. Helminen, s. 122–125.

448 Kekomäki, s. 16 ja 32, sekä Anttila, s. 625.

449 Ks. Tapani 2002, s. 161, jonka mukaan rikosoikeuden yleiset opit rakentuvat seuraavanlaisen todellisuuskuvan varaan: ”tarkastelun keskiössä on ollut sosiaalinen tilanne, jossa yksittäinen rikosentekijä on tahallaan aiheuttanut konkreettisen vahinkoseurauksen, jossa teon ja seurauksen välinen syy-yhteys on ollut ilmeinen ja teko on sinällään ollut kielletty”. Hän on viitannut Nuutilaan (1996, s. 111). Ks. myös Jung 2007, s. 104.

450 Raimo Lahden lausunto 25.10.2007 (tark. 7.11.2007) koskien HE 81/2007 vp, s. 1–2.

451 Ks. Koskinen (2008, s. 165), joka toteaa, että vaarantamisvastuun ja vaarantamisrikosten asema on korostunut uudemmassa kriminaalipolitiikassa, ja vaarantamiseen kohdistuva kriminalisointitekniikka on eriytynyt.

loukkauksen toteutumista edeltävään vaiheeseen.⁴⁵² Ratkaisua voidaan perustella erityisellä vaaralla, joka tulee torjua ennalta. Esimerkiksi rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisoinnin tarkoituksena on tuottaa *reaalista suojaa potentiaalisten uhrien oikeushyville* puuttumalla suoraan vaaran lähteesseen eikä vain reagoida jo tapahtuneisiin oikeuksien loukkauksiin. Puuttumalla suoraan siihen toimintaan, jonka avulla ylläpidetään rikollisryhmän toimintaedellytyksiä, kyetään heikentämään ryhmän kykyä tehdä yksittäisiä rikoksia ja estämään reaalisesti suojattujen intressien loukkaamisia. Helminen puhuu vaarantamisrikoksista eräänlaisena *rikosoikeudellisena etulinjana ennen loukkauksirikosten muodostamaa pääpuolustuslinjaa*.⁴⁵³

Vaarantamisrikosten justifikaatiota on syytä tarkastella myös *syllisyysperiaatteen* näkökulmasta. Alkukantaisessa oikeusjärjestelmässä vastuu alkaa vahingon syntymisestä ja seuraa riippumatta tekijän syllisyydestä vahingon aiheuttamisesta.⁴⁵⁴ Siirtymä seurauksiin perustettavasta vastuusta (seuraushakuisuus) kohti vaarantamisvastuuta ilmentää moitittavuusvastuun voimistumista (syllisyshakuisuus). Kausaalisen aiheuttamisen lisäksi rangaistavuudelta edellytetään myös tekijän syllisyyttä, mikä supistaa vastuun piiriä. Toisaalta ajattelutavan muutos laajentaa vastuun piiriä, jos vahingon aiheuttamista ei katsota rangaistavuuden välttämättömäksi edellytykseksi.⁴⁵⁵ Usein oikeudenloukkauksen käsittelevän ulkoisen seurauksen syntymättä jääminen on sattumanvaraista ja riippuu muista syistä kuin tekijän tulemisesta katumapälle.⁴⁵⁶ Kyse on siitä, painotetaanko vastuun määrittelyssä vahinkoseurauksen syntymistä vai pidetäänkö moitittavana jo vaaraa aiheuttavaa käyttäytymistä sellaisenaan. Teon moitittavuus ja tekijän syllisyys ajoittuvat yleensä jo ajanjaksoon ennen seurauksen syntymistä, joten niitä painottavat argumentit puoltavat rikoksen varhaisempien vaiheiden rangaistavuutta kuin mihin seurausta ehdottomasti edellyttävät näkemykset johtavat.⁴⁵⁷ Nuutila onkin todennut, että on oikeastaan mieleöntä kieltää vahinkoseurauksen aiheuttamista kriminalisoinnilla, kun ainoa, mihin tekijä voi itse vaikuttaa, on oman toimintansa vaarallisuus.⁴⁵⁸

452 Nuotio 1998, s. 7.

453 Helminen, s. 111.

454 Anttila, s. 625–626, sekä seurausvastuun historiallisesta taustasta Anttila s. 627–628.

455 KM 1976:72, s. 58–60, ks. tästä rikosoikeudellisen ajattelun kehittämisestä myös HE 125/1975 II vp, s. 7.

456 Helminen, s. 111, ja Nuutila 1997, s. 100–101.

457 Anttila (1969) on käsitellyt laajasti siirtymää seuraushakuisesta ajattelusta kohti syllisyshakuista järjestelmää.

458 Moitittavuudesta ja syllisyydestä vaarantamiseen perustuvia kriminalisointeja justifioivina tekijöinä ks. Nuotio 1998, s. 13–14 ja 379–386, ja KM 1976:72, s. 58–60. Syllisyysperiaatteesta ja toisintoimimismahdollisuudesta kriminalisointiperiaatteena ks. Melander 2008, s. 290–302. Nuutila 1997, s. 69–79.

Vaikka vaarantamiseen perustuvasta rikosvastuusta löytyy useita esimerkkejä, liittyy periaatteellisempi muutos siihen, jos vaarantamisesta alkaa tulla olennainen osa rikosvastuun paradigmaa (*rikosoikeus riskien hallinnan välineenä*).⁴⁵⁹ Tällöin turvallisuushakuinen kriminaalipolitiikka voi alkaa laajentua alkuperäisen käyttöalansa ulkopuolelle ja tarjota yleisen mallin uudellelaiselle kriminaalipolitiikalle. Hyvinvointivaltiollisessa rikosoikeudessa yksilön toimintavapauden maksimoinnista voidaan osaksi tinkiä kriminalisoimalla myös sellaista käyttäytymistä, joka ei ole johtanut konkreettisiin vahinkoihin tai jonka osalta vahinko ei ole vielä toteutunut.⁴⁶⁰ Tavoitteet ovat preventiivisiä, reaalista suojaa, hyvinvointia ja turvallisuutta luovia.

Nuotio puhuu *turvallisuusparadigmasta*, joka ytimenä on rikosten tekemisen mahdollisuuden eliminointi ja jonka mukaan rangaistavuus tulisi ulottaa niin varhaiseen vaiheeseen, että jo epäiltyihin hankkeisiin voidaan reagoida ennaltaehkäisevästi.⁴⁶¹ Siinä missä perinteisessä rikosoikeudessa lähtökohtana on, että rangaistusuhin varustetuilla kielloilla ja käskyillä tähdätään ensisijaisesti arvojen ja asenteiden muokkaamiseen siten, että kyseisiä tekoja paheksutaisiin ja vältettäisiin, ei turvallisuutta maksimoivassa toiminnassa luoteta enää pelkästään siihen, että oikeusnormit itsessään puhuttelisivat riittävästi potentiaalisia rikoksentekejiä. Tästä syystä tunnetaan tarvetta eliminoida jo riskejä.⁴⁶² Tällainen kehityssuunta on kuitenkin havaittavissa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla, ja kyse on yleisemmästä kuin vain järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan liittyvästä kehityssuunnasta.⁴⁶³ Nuotio mukaan paradigman muutos näkyy siten, että ”ennen keskeisintä olivat tahallinen seurauksen aiheuttaminen ja siihen liittyvät tilanteet. Nyt keskeistä ovat entiset vastuun ’reuna-alueet’: huolimattomuus, laiminlyöntivastuu, vaarantaminen, vastuu yhteisestä toiminnasta, vastuunjako toimivan, hierarkkisesti järjestyneen

459 Backman, s. 12, Lahti 1994, s. 9, Lappi-Seppälä 1994, s. 35 (alaviite 21), ja Nuotio 1994, s. 7–8 ja 126. Paradigman muutokseen liittyvästä tieteellisestä kriisistä ks. Kiikeri ja Ylikoski, s. 62–65. Kriisin aiheuttaa se, että uusi paradigma ei välttämättä ratkaise kaikkia edellisen paradigman ratkaisemia ongelmia. Paradigmojen tutkimusongelmat ja arvostukset myös saattavat poiketa toisistaan, mistä seuraa yhteismitattomuutta.

460 Nuotio 1998, s. 501 ja 522. Ks. myös Pirjatanniemi (erit. s. 1095–1097), joka on kuvannut joissain valtioissa tapahtunutta siirtymää hyvinvointivaltiollisesta kriminaalipolitiikasta kohti kovempaa, uhrin asemaa voimakkaasti korostavaa kriminaalipolitiikkaa. Uhrin asemaa korostavassa diskurssissa uhrin kokemuksiin vedotaan haettaessa oikeutusta kriminaalipolitiikan kiristämiseksi ja rankaisumentaliteetille. Esimerkiksi uusia tekoja saatetaan säätää rangaistaviksi uhrien muiston kunnioittamiseksi. Garland, s. 11–12 ja 143–144, ja Lappi-Seppälä 2003b, s. 169–178.

461 Nuotio 2007a, s. 1112–1114.

462 Nuotio 2007a, s. 1112.

463 Etenkin terrorismin yhteydessä käytetään ilmaisua *prevention paradigm*, ks. esim. Lehto, s. 507 ja 511.

organisaation sisällä.”⁴⁶⁴ Myös kriminaalipoliittisten tavoitteiden merkitys on kasvanut hyvinvointivaltiollisen kehityksen myötä johtaen poliittisiin paineisiin laajentaa kriminalisointeja ja varmistua rikosoikeusjärjestelmän ja rikostorjunnan tehokkaasta toiminnasta.⁴⁶⁵

Ajatus vaarantamiseen perustuvan rikosvastuun alan laajentamisesta ei ole kuitenkaan aivan uusi. Jo vuonna 1969 Anttila kirjoitti loitontumisesta perinteisestä seuraushakuisesta ajattelusta ja siirtymästä kohti syyllisyshakuista järjestelmää, jossa henkilökohtaiseen syyllisyyteen perustuvista syistä rikosoikeudellista vastuuta voidaan pitää oikeutettuna jo ennen kuin rikoksen seuraus on toteutunut.⁴⁶⁶

Nuotion mukaan turvallisuusorientoitunut politiikka ei ole enää määriteltävissä sen viimeaikaisen keskustelun käsittein, jossa rikosoikeutta ja sen kehitystä on pyritty ymmärtämään käyttämällä hyväksi kahtiajakoa *perinteiseen ja moderniin rikosoikeuteen*. Turvallisuutta, preventiota ja repressiota painottavaan politiikkaan liittyy elementtejä, jotka vievät rikosoikeutta *esimoderniin suuntaan* eli kohti sellaista *politiaoikeutta*, jossa rikosoikeuden rajat suhteessa poliisi-toimintaan ja hallintoon hämärtyvät. Politiialla pyritään torjumaan vaaroja, jotka kohdistuvat kansalaisten yhteiseen sisäiseen turvallisuuteen. Rangaistuksista päätetään summaarisessa menettelyssä tai hallinnollistyyppisesti. Tämä osoittaa sen, miksi turvallisuusorientoituneen ja muun kriminaalipolitiikan ero on suurempi kuin mikä perinteisten rikosten ja modernisoitujen rikosten välinen ero kansallisella tasolla on. Esimerkiksi rikosoikeuden yleisten oppien yhteensovittaminen tämäntyyppisiin rikoksiin vaatii enemmän poikkeamista vakiintuneista rikosoikeudellisista periaatteista. Toisaalta politiaoikeutta ei voida suoraviivaisesti niputtaa yhteen rikollisryhmien ja terrorismirikosten sääntelyn kanssa. Niiden välillä on myös merkittäviä eroja, kuten se, että politiaoikeus painottuu järjestysrikkomustyyppisiin vähäisempiin vaarantamistekoihin, kun taas jälkimmäiset päinvastoin edustavat vakavaa rikollisuutta. Uudempien preventiivisten sääntelytarpeiden tavoitteena on ihmisten turvallisuutta vaarantavien tekijöiden preventio, mutta ei niinkään menettelyjen summaarisuus.⁴⁶⁷

Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn justifikaatioon liittyy edelleen kysymys siitä, miksi oman rikoksen valmistelu on rangaistavaa erittäin harvan vakavankaan rikoksen osalta, mutta luonteeltaan vastaavanlainen valmistelutyyppinen toiminta halutaan säätää rangaistavaksi silloinkin kun se

464 Nuotio 2003b, s. 252.

465 Lahti 2003, s. 143.

466 Anttila, s. 625.

467 Nuotio 2007a, s. 1114, ja Nuotio 1998, s. 474–485. Ks. myös Melander (2008, s. 47–48) siitä, miten järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin vastaiset toimet voidaan nähdä aikaisempiin jaotteluihin verrattuna uudentyypisenä (proaktiivisena) rikosoikeutena.

tapahtuu rikollisryhmän puitteissa jo varhaisemmassa vaiheessa eli jo silloin, kun konkreettisesta rikoksesta, johon esimerkiksi aseiden hankkiminen liittyy, ei ole vielä tietoa. Yksittäisen henkirikosta suunnittelevan tekijän osalta vaarallisuutta lisää se, että hänen suunnitelmansa kohde on jo yksilöitynyt ja tuleva teko siten alkanut konkretisoitua. On enää ajan kysymys, milloin tekijä toteuttaa suunnitelmansa. Sen sijaan rikollisryhmän puitteissa tapahtuvan varustelun osalta oikeudenloukkausten kohde voi olla vielä täsmentymätön eikä vaara yksittäiselle oikeushyväälle ole välttämättä vielä välitön. Vaarallisuutta kuitenkin lisää rikollisryhmälle ominainen kyky hyödyntää hankkimaansa varustelua ja muuta infrastruktuuria systemaattisesti, tehokkaasti ja kiinnijäämisen riski minimoimalla. Picotti on kuvannut rangaistavaksi säätämisen tarvetta näin:

”However, the fact that all juridical systems recognize the criminal liability of association and criminal organization as autonomous crimes clearly displays that their ‘existence’ and stable collective structure represent a ‘durable’ danger for the correct, secure and orderly development of collective social life, not only in the domain of political institutions (as in the case of a subversive or terrorist organization), but also in the fields of economy and public administration among others. This is due to their capacity of harming interests which must be protected in spite of crime execution or additional goals pursued by the organization.”

“In this line of thought, it is not possible to talk about mere ‘preparatory acts’ or ‘attempts’, as opposed to the realization of crimes which can represent the ultimate goal of the association. Nor is it possible to require the same conditions for the criminalization of attempt, since the law explicitly rules out this possibility. An important consequence of this distinction lies in the fact that the crime committed by an association can be criminalized *independently* of its actual realization, or the attempt of one or several crimes which might represent one of its ultimate goals.”⁴⁶⁸

Kysymystä siitä, mikä tekee nimenomaan kollektiivisesta toiminnasta moitittavampaa tai vaarallisempaa verrattuna siihen, että toimijana olisi yksittäinen rikollinen, tai mikä tekee nimenomaan kollektiivin avustamisesta tai varustamisesta moitittavampaa verrattuna siihen, että avustaisi yksittäistä tekijää rikoksen tekemisessä, tai valmistelisi omaa rikostaan, on pohdittu paljon myös amerikkalaisessa salahankeopin justifikaatiota koskevassa keskustelussa (esimerkiksi *Donoghue*-tapaus).⁴⁶⁹ Miksi kollektiivin rikollisiin ajatuksiin tai toimin-

468 Picotti, s. 414.

469 Ks. koronkiskontaan liittyvä tapaus *Commonwealth v. Donoghue* Court of Appeals of Kentucky 1933 (teoksessa Low ym., s. 437). Tapaus liittyi mannermaisesta näkökulmasta salahankedoktriinin ulottuvuuksista ehkä kyseenalaisimpaan eli siihen, että salahankeena voidaan rangaista myös sopimista sellaisesta yhteistoiminnasta, joka on kylläkin lain säännösten vastaista, mutta ei kuitenkaan rikoksena rangaistavaa. Toisin

taan tulisi suhtautua ankarammin kuin yksittäisen vakavia rikoksia tekevän ja suunnittelevan rikollisen toimintaan? Eikö sama rikosten ennalta estämistä ja oikeushyvien reaalista suojelua koskeva argumentaatio päde myös yksittäisten rikollisten suunnittelemiin ja valmistelemiin vakaviin rikoksiin?⁴⁷⁰

Smith ja Hogan ovat kiinnittäneet huomiota siihen, ettei argumentti rikoksen sopimisesta aiheutuvasta vaarasta ole täysin vakuuttava, koska se ei selitä, miksei muunlaisia ilmauksia aikomuksesta tehdä rikos ole säädetty rangaistavaksi. Miksei saman argumentoinnin perusteella rangaistavaksi säädetä myös sitä, että yksittäinen ihminen ilmoittaa vakaasta päätöksestään tehdä rikos? Tätä ei kuitenkaan ole säädetty rangaistavaksi aina edes siinä tapauksessa, että hän on jo aloittanut rikoksen tekemistä valmistelevia toimenpiteitä.⁴⁷¹ Tulisikin voida esittää vahvat kriminaalipoliittiset perusteet sen justifoimiseksi, että kollektiiviseen toimintaan kohdistetaan ankarampia rikosoikeudellisia toimenpiteitä kuin yksittäiseen rikolliseen toimijaan. Rikosoikeuden keskeisiä periaatteita ovat kaikkien yhdenvertaisuus ja se, että yksilöä rangaistaan siitä, mitä hän tekee, eikä siitä, millainen hän on (esimerkiksi tietyn ryhmän jäsen tai alakulttuurin edustaja). Ei ole yksiselitteistä, että tietynlaisten ryhmien jäsenten toimintaa voidaan ryhtyä arvioimaan eri tavalla kuin muiden ihmisten.

Ankarampaa suhtautumista kollektiivisiin toimintamuotoihin on perusteltu muun muassa *Callanan*-tapauksessa, jonka mukaan rikoksenteosuunnitelmat ovat kollektiivisina vaarallisempia ja todennäköisempiä toteutumaan kuin yksittäisten henkilöiden rikoksenteosuunnitelmat.⁴⁷²

”Collective criminal agreement – partnership in crime – presents a greater potential threat to the public than individual delicts. Concerted action both increases the likelihood that the criminal object will be successfully attained and decreases the probability that the individuals involved will depart from their path

sanoen tietty toiminta, joka toteutuessaan ei olisi rikollista, jos tekijä toimii yksin, voi johtaa syytetoimiin ja rangaistukseen silloin, jos kaksi henkilöä vasta sopii sellaisen toiminnan harjoittamisesta yhdessä. Vaaralliseksi tämäntyyppisen salahankeopin tekee se, että se avaa mahdollisuuden uusiin ennakoimattomiin rikoksena rangaistaviin tekoihin ilman lainsäätäjän myötävaikutusta ja hyväksyntää. Modernimmat *conspiracy*-opit lähtevät kuitenkin siitä, että vain rikoksina rangaistavista teoista sopiminen voi muodostaa rangaistavan salahankkeen. Low ym. s. 440. Ks. myös Bundesgerichtshofin tuomio 26.10.2000 4 StR 284/99, s. 16–17, jossa käsiteltiin sitä, miksi rikollisryhmäksi (*Bande*) voidaan katsoa vain vähintään kolmen henkilön muodostama ryhmä. Tuomiossa katsottiin muun muassa, että se erityinen vaarallisuus, ryhmädynamiikka, rikollinen yhteishenki ja alentunut tunne henkilökohtaisesta vastuusta, jotka justifioivat rikollisryhmiin kohdistettavan ankaramman rikosoikeudellisen kohtelun, eivät muodostu vielä kahden henkilön yhteistoiminnassa.

470 Ks. vastaavaa pohdintaa Low ym., s. 457.

471 Smith ja Hogan, s. 254–255.

472 Salahankkeen kriminalisoinnin perusteista myös Sahavirta, s. 237–242.

of criminality. Group association for criminal purposes often, if not normally, makes possible the attainment of ends more complex than those which one criminal could accomplish. Nor is the danger of a conspiratorial group limited to the particular end toward which it embarked. Combination in crime makes more likely the commission of crimes unrelated to the original purpose for which the group was formed. In sum, the danger which a conspiracy generates is not confined to the substantive offense which is the immediate aim of the enterprise.”⁴⁷³

Sittemmin salahankkeen kriminalisointia on justifioitu myös seuraavalla tavalla:

”The act of agreeing with another to commit a crime, like the act of soliciting, is concrete and unambiguous; it does not present the infinite degrees and variations possible in the general category of attempts. The danger that truly equivocal behaviour may be misinterpreted as preparation to commit a crime is minimized; purpose must be relatively firm before the commitment involved in agreement is assumed.” “In the course of preparation to commit a crime, the act of combining with another is significant both psychologically and practically, the former since it crosses a clear threshold in arousing expectations, the latter since it increases the likelihood that the offense will be committed. Sharing lends fortitude to purpose. The actor knows, moreover, that the future is no longer governed by his will alone; others may complete what he has had a hand in starting, even if he has a change of heart.”⁴⁷⁴

Salahankedoktriinin mukaista ankarampaa suhtautumista rikosten *kollektiiviseen* tekemiseen on perusteltu siis kollektiivista muodostuvalla suuremmalla vaaralla ja sen torjumiseen liittyvällä preventiivisellä tarpeella.⁴⁷⁵ Kollektiivisuus mahdollistaa sen, että rikollisuus on monimutkaisempaa ja vaikeammin selvi-

473 Justice Frankfurter Callanan v. United States, 364 U.S. 587, 593 (1961) (teoksessa Low ym., s. 440, ks. myös Noferi, s. 100–101, ja Henning, s. 1316).

474 Model Penal Coden perusteluja (teoksessa Low ym., s. 450). On toki niin, että rikoksen tekemisestä sopiminen on periaatteessa määriteltävissä täsmällisellä tavalla. Toinen asia on, että tällaisten sopimusten toteennäyttämiseen liittyy erittäin suuria ongelmia. Rikosten tekemisestä sovitaan yleensä epämääräisesti ja hiljaisen hyväksynnän kautta. Suoraa näyttöä sopimuksen tekemisestä tai sisällöstä kyetään harvoin hankkimaan. Tästä syystä amerikkalaisessa rikosprosessioikeudessa sallitaan tiettyjä todistelua koskevia helpotuksia (Low ym., s. 434–436, 449 ja 451–452; ks. myös Pinkerton rule, s. 475–476). Henningin (s. 1318) mukaan suurempien rikollisorganisaatioiden ja etenkin niiden johdon paljastamisessa tärkeä merkitys on sillä, että joku salaliiton osapuolista saadaan todistamaan ja tekemään yhteistyötä syyttäjän kanssa (*plea bargaining*). Tärkeäksi ovat osoittautuneet myös joustot *hearsay*-todistelukiellosta salahanketapauksissa (Federal Rule of Evidence 801(d)(2)(E), Henning, s. 1318).

475 Henning, s. 1316–1317.

tettävää.⁴⁷⁶ Kollektiivisessa toiminnassa kunkin osallistujan henkilökohtaista roolia on vaikeampi osoittaa kuin jos tekijöitä olisi vain yksi. Seurauksena saat-
 taa olla, että ryhmän kautta toimimalla ja rikoksen eri täytäntöönpanotoimia
 hajauttamalla ryhmä pystyy välttelemään rikosvastuuta, kun kunkin osuus
 rikoksen seuraukseen jää traditionaalisen osallisuusopin näkökulmasta liian
 löyhäksi. Lisäksi kyse on siitä, että rikollisryhmässä toimiessaan yksittäisen jä-
 senen henkilökohtaiset vaikutusmahdollisuudet vähenevät ja henkilökohtaisen
 vastuun tunne heikkenee tai sulkeutuu pois.⁴⁷⁷ Riippumatta yksittäisen ryhmän
 jäsenen ajatuksista ryhmän rikollisen toiminnan ”juna puskee eteenpäin”; yk-
 sittäisen jäsenen hyppääminen pois kyydistä ei enää ehkä riitäkään estämään
 rikoksen toteutumista, vaan saa aikaan ainoastaan kielteiset seuraamukset
 matkasta jättäytyvälle jäsenelle. Ryhmän toiminnasta irrottautuminen tai yk-
 sittäisten rikosten tekemisestä kieltäytyminen ei välttämättä onnistu, vaikka
 yksilö haluaisi irrottautua ryhmän rikollisesta toiminnasta; tässä on selkeä ero
 verrattuna siihen, että yksittäinen henkilö tulee rikollisten aikeidensa suhteen
 katumapäälle. Rikollisen suunnitelman toteutuminen on siksi todennäköisempää
 kollektiivin puitteissa kuin silloin, jos rikollisia toimijoita on vain yksi, ja
 rikollisryhmän muodostama vaara on kohollaan verrattuna yksittäiseen rikok-
 sentekijään. Toki nämä näkemykset ovat yleistyksiä; aina on yksittäisiä rikok-
 sentekijöitä, joiden muodostama vaara ylittää monin verroin sen, mitä paikal-
 lisen nakkikioskijengin suunnitelmat aiheuttavat. Rikollisryhmän määritelmän
 avulla olisikin tärkeää kyetä tekemään tarpeelliset erot erilaisten ryhmien välille.
 Tällaisten seikkojen on katsottu justifioivan ankaramman rikosoikeudellisen
 suhtautumisen kollektiiviseen rikosentekopäätökseen.⁴⁷⁸

On myös kysyttävä, riittääkö minkälainen hyvänsä rikosten tekeminen,
 joka on toteutunut kollektiivisena, saamaan aikaan sellaista vaarallisuutta, joka
 justifioi ankaramman rikosoikeudellisen suhtautumisen, vai olisiko haitallisten
 vaikutusten kannalta olennaista myös esimerkiksi se, että tekoa on suunniteltu
 pidempään.⁴⁷⁹ Kollektiivisuuden ohella rikollisryhmiin liittyvä erityinen sään-
 telytarve näyttää liittyvän myös toiminnan *suunnitelmallisuuteen* ja rikollisryh-

476 Diener ja Johnson, s. 464, jotka ovat viitanneet mm. Pinkerton-tapaukseen. Noferi, s. 101, missä on viitattu muun muassa siihen, että WTC-kaksoistornien tuhoamiseen liittyvän rikoksen suunnittelu ja toteuttaminen yksin olisi ollut mahdotonta.

477 Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminaalipoliittisesta oikeuttamisesta ja kritiikistä ks. Arnold, s. 128.

478 Ks. esim. *Callanan*-tuomio. On selvää, että *conspiracy*-vastuun justifikaatio kumpuaa suuressa määrin paitsi teon vaarallisuuteen niin myös osallisten syyllisyyteen liittyvistä taustasyistä, koska *conspiracy*-vastuu perustuu nimenomaan rikosvastuun *mens rea*-elementeille (ks. esim. Noferi, s. 95).

479 Esimerkiksi ICTY:n *Tadić*-tuomion kohta 191 ilmentää sitä, että *Joint Criminal Enterprise* -oppi liittyy nimenomaan rikollisuuteen, jonka tulee olla kollektiivista, mutta joka voi olla myös kertaluonteista tai spontaania.

män määritelmään sisältyvään vaatimukseen jäsenten yhteisestä tarkoituksesta tehdä vakavia rikoksia. Rikosten systemaattista tekemistä palveleva suunnitelmallisuus vaikuttaa siihen, että rikoksia kyetään tekemään paljon, ja niiden paljastaminen on tavanomaista haastavampaa. Korkeampi rangaistusarvo perustuu myös vastaaviin syihin kuin millä yleensäkin voidaan perustella ankarampaa suhtautumista tahallisiin rikoksiin. Pääsyynä ankarampaan suhtautumiseen tahallisiin rikoksiin on se, että tahallaan toimiva on tehnyt tietoisien rikosten tekopäätöksen. Tahallinen toiminta on etukäteen arvioiden vaarallisempaa. ”Tietoisesti vahinkoseurausta tavoitteleva henkilö otaksuttavasti jatkaa, kunnes tavoite on saavutettu”, toteaa Nuutila.⁴⁸⁰ Pinkerton-tuomiossa korkein oikeus piti salahanketta jopa täytettyä rikosta vaarallisempana todeten seuraavasti:

”For two or more to ... combine together to commit ... a breach of the criminal laws is an offence of the gravest character, sometimes quite outweighing, in injury to the public, the mere commission of the contemplated crime. It involves deliberate plotting to subvert the laws, educating and preparing the conspirators for further and habitual criminal practices. And it is characterized by secrecy, rendering it difficult of detection, requiring more time for its discovery, and adding to the importance of punishing it when discovered.”⁴⁸¹

Järjestäytyneessä rikollisuudessa molemmat käsitellyt elementit – kollektiivisuus ja suunnitelmallisuus – ovat keskeisiä kriteereitä. Ollakseen järjestäytynyttä, toiminnan tulee olla *sekä kollektiivista että suunnitelmallista*.

Rikollisryhmiin kohdistettavaa ankaroitettua sääntelyä voidaan siten perustella kollektiivisuudesta, organisoituneisuudesta, systemaattisuudesta ja suunnitelmallisuudesta johtuvalla vaarallisuudella. Mainituista syistä järjestäytynyt rikollisuus on sellainen ei-toivottava ja erityistä vaaraa aiheuttava yhteiskunnallinen ilmiö, jonka torjumiseksi rikosoikeudellisen järjestelmän käyttäminen ja myös tavanomaista ankarampi rikosoikeudellinen kohtelu on oikeutettua.⁴⁸²

480 Nuutila 1997, s. 212–213.

481 Pinkerton v. United States, 328 U.S. at 644. Ks. myös Diener ja Johnson, s. 464, ja Henning, s. 1322.

482 Mahdollista olisi siirtää järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan painopistettä myös hallinnollisten keinojen käyttämisen puolelle (ks. vastaavaa pohdiskelua talousrikosten osalta Koponen 2004, s. 296). Tämä järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan elementti on rajattu tutkimuskysymysten ulkopuolelle (ks. kohta 1.2 Rajauksia), mutta voidaan todeta, että esimerkiksi hallinnolliseen lupaprosessiin liittyvä rikostorjuntastrategia ei sekään ole aivan ongelmaton. On toki selvää, että rikollisryhmässä toimiminen on vahva peruste esimerkiksi aseluvan myöntämättä jättämiselle. Rikollisryhmien toimintaedellytyksiä voidaan heikentää, jos kattavasti kaikessa lupaprosessissa rikollisryhmien jäsenet otetaan erityistarkastelun kohteeksi. Hallinnollisen luvan myöntämättä jättäminen perustuisi kuitenkin aina laissa nimenomaisesti määriteltyihin myöntämisedellytyksiin. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin prosessuaalinen yhdenvertaisuusperiaate ja se, että

Tämä ei ole mielestäni ristiriidassa rikosoikeuden viimekätisyyden periaatteen kanssa. Myös voimassaoleva rikoslaki lähtee tästä. Ilmiössä ei ole kuitenkaan kyse mistään ”pysyväisluonteisesta hätätilasta”, eikä tarpeen ole ryhtyä ”sotatilaan organisoitua rikollisuutta vastaan”.⁴⁸³ Esimerkiksi Nuotio mukaan olisi naiivia ajatella, ettei vakavan järjestäytyneen rikollisuuden suhteen lainkaan tarvittaisi kovempaa kriminaalipoliittista linjaa, mutta sanottua eroa ei tulisi liioitella,⁴⁸⁴ mihin näkemykseen on helppo yhtyä.

Suhtautumisen uusiin sääntelytarpeisiin tulee olla lähtökohtaisesti kriittistä ja pidättyväistä. On pohdittava sitä, miten sääntelytarpeisiin voidaan vastata ”ilman, että olennaisesti tingitään sellaisista oikeusturvavaatimuksista, jotka seurausrikoksissa turvaavat rikoksente kijää valtiovallan puuttumiselta”.⁴⁸⁵ Val litseva näkemys hyväksyy rikosoikeuden käyttämisen yleispreveniivisistä syistä, mutta rikosoikeuden justifikaatio on ehdollinen erälle rikosoikeuden käyttöä rajoittaville periaatteille.⁴⁸⁶ Niiden tarkoituksena on korostaa kansalaisten vapauksien ja muiden oikeuksien suojaa valtion pakkovallan käyttöä vastaan.⁴⁸⁷

tällä hetkellä näkemyserot rikollisryhmän ja sen jäsenyyden määrittelyn suhteen ovat liian suuria. Näkemykseni mukaan tavoite on oikeansuuntainen: lupaprosessissa otettaisiin systemaattisemmin huomioon luvan myöntämisedellytyksiin vaikuttavat seikat, ja tämän avulla voitaisiin heikentää järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytyksiä ja ehkäistä rikollisuutta. Kuitenkin olen sitä mieltä, ettei tämän strategian avulla voida kiertää sitä ongelmaa, mikä liittyy rikollisryhmien ja niiden jäsenyyden määrittelyyn (ks. kohta 2.4.1 ja luku 4). Sekä rikosoikeudellisten että hallinnollisten keinojen käyttämisen näkökulmasta olisi välttämätöntä, että rikollisryhmän määrittelyongelmaan pyritään löytämään toimiva ratkaisu.

483 Vrt. Sevón, s. 219, ja Jung 2007, s. 108–109. Ks. myös *International Review of Penal Law*, vol 70, s. 895 ja 900–901, jossa on muistutettu siitä vaarasta, että omaksuttavat uudet vastuumuodot saattavat johtaa siihen, että niitä aletaan hyödyntää uusissa yhteyksissä, joissa ne voivat saada ennalta-arvaamattomia vaikutuksia.

484 Ks. esim. Nuotio 2003a, s. 1234–1235, Nuotio 2002b, ja Melander 2008, s. 344.

485 Nuotio (1998, s. 10–11) vaarantamisrikoksista.

486 Rikosoikeudellisista periaatteista kootusti ks. Lahti 1994 ja erityisesti liite 1, s. 16–17, Backman: Onko luonnonoikeus tullut takaisin rikosoikeuteen, joskin toisella nimellä?, Lappi-Seppälä 2006, s. 65–66, ja Tapani 2002, s. 157–160. Rikosoikeuden taustalla olevasta yhteiskuntakäsityksestä ja oikeusperiaatteista ks. myös Nuotio 1998, s. 21–26.

487 Lappi-Seppälä 1994, s. 33–34, ja Lahti 1994, s. 6. Rikosoikeuden arvojen ja tavoitteiden jännitteisyydestä ks. Tapani 2002, s. 145 ja 153–156. On syytä huomata, että vaikka laillisuusperiaatteesta johtuen rikosoikeuden ajatellaan olevan korostuneen lakipositivisinen, niin nimenomaan rikosoikeudessa lakiin kirjaamattomien periaatteiden merkitys on suuri. Periaatteita kohtaan voidaan esittää kritiikkiä siitä syystä, että periaatteet ja niiden merkityssisältö voidaan ymmärtää vaihtelevasti, mistä syystä ”on arveluttavaa, jos modernia aineellista rikosoikeutta sovellettaessa yksilön kannalta olennaisen tärkeitä vastuukysymyksiä ratkotaan esim. nojautumalla sellaisiin yleisiin periaatteisiin, joiden sisältö on jäänyt osaksi rikoslainsäädäntöön ankkuroimatta ja/tai rikosoikeustieteen piirissä keskustelematta ja jäsentymättä” (Nissinen, s. 7 ja 16–17; ks. myös Tapani 2002, s. 159). Laillisuusperiaatteesta esim. Matikkala 2003, s. 221–230. Toisaalta periaatteet toimivat enemmän vastuuta rajoittavalla kuin sitä perustavalla tavalla (Nuotio 1998, s.

Esimerkiksi Lahden mukaan yleispreventiiviset tavoitteet on parhaiten saavutettavissa (1) huolehtimalla valvontakoneiston tehokkuudesta (riittävän korkea kiinnijäämisriski) ja (2) varmistumalla siitä, että rikosoikeusjärjestelmä kokonaisuudessaan säilyttää hyväksyttävyytensä ja uskottavuutensa oikeusjärjestelmän ylläpitäjänä ja yhteiskuntamoraalin kiinteittäjänä. Rangaistusuhin varustetuilla kielloilla ja käskyillä ei tähdätä niinkään ihmisten pelottamiseen kaidalle tielle, vaan arvojen ja asenteiden muokkaamiseen siten, että kyseisiä tekoja paheksuttaisiin ja vältettäisiin. Jotta mekanismi toimisi, tulee ihmisten tietää etukäteen, mitkä teot ovat rikoksina rangaistavia (*rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, ennustettavuus, rangaistussäännösten tarkkarajaisuusvaatimus*), ja heillä pitää olla kyky ja tosiasiallinen mahdollisuus toimia rikosoikeudellisten normien mukaisesti (*syylisyyperiaate*).⁴⁸⁸

Rikosoikeuden käyttöä rajoittavat periaatteet vahvistavat rikosoikeuden asemaa ja arvostusta sekä sen yleispreventiivistä vaikutusta, mistä syystä pidemmällä aikavälillä rikosoikeuden tehokkuus ja rikosoikeuden käyttämistä rajoittavat periaatteet eivät välttämättä ole toisilleen vastakkaisia, vaikkakin yksittäistapauksissa ja lyhyellä aikavälillä rikosoikeudesta ja rikosprosessioikeudesta olisi tuki saatavissa lisää tehoja irti, jos sen käyttöä rajoittavat periaatteet jätettäisiin vaille huomiota. Rikosoikeuden kehittämisessä on haettu oikeaa tasapainoa rikosoikeuden *hyötytavoitteiden* eli rikollisuuden ehkäisyyn ja kontrolliin liittyvien tavoitteiden (*preventionäkökulma*) sekä ihmisoikeus- ja oikeusturvanäkökohtiin perustuvien rikosoikeuden *rajoitusperiaatteiden* välillä.⁴⁸⁹

Perustuslakivaliokunta on pohtinut lausunnossaan PeVL 10/2000 vp nimenomaan RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen osallistumiskriminalisoinnin hyväksyttävyyden reunaehdoja seuraavasti:⁴⁹⁰

”Ehdotuksen asiallinen perusteltavuus riippuu etenkin siitä, kuinka merkittävänä turvallisuusuhkana rikollisjärjestöjen toimintaa Suomessa pidetään ja kuinka tehokkaana tällaista kriminalisointia pidetään sekä kuinka täsmällisesti rikostunusmerkistö kytetään kuvaamaan. Kokemukset vastaavan kaltaisen lainsäädännön soveltamisesta Saksasta viittaavat siihen, että tällaisen rangaistussäännöksen rikkomisesta nostetaan mm. näyttövaikeuksien vuoksi syyte hyvin harvoin mutta rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö rikoksesta epäiltyyn on tavallisempaa.

21), mikä olennaisesti loiventaa terää periaatteiden epämääräisyyttä koskevalta kritiikiltä. Oikeusperiaatteiden kahdeksan funktiota ks. Nuotio 1998, s. 32–33.

488 Lahti 1994, s. 6, ja Lappi-Seppälä 2006, s. 65. Ks. myös Lahti 2003, s. 146–149, ihmis- ja perusoikeuksiin pohjautuvien laillisuus- ja syylisyyperiaatteiden vahvistamisesta rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

489 Lahti 1994, s. 7. Tuori (2007) puhuu oikeuden *voluntaksesta* ja sitä rajoittavasta *ratiosta*.

490 Ks. vastaavaa pohdintaa myös lakivaliokunnan mietinnössä LaVM 32/2003 vp koskien avoimen tekotavan sisällyttämistä RL 17 luvun 1 a §:ään.

Esityksessä ehdotettu kriminalisoinnin rangaistusasteikko on sinänsä verran alhainen. Rangaistusasteikko täyttää kuitenkin pakkokeinolain 5 luvussa säädetyt kotietsinnän ja teknisen katselun edellytykset sekä teknisen katselun ja teknisen seurannan poliisilain 31 §:n mukaiset edellytykset. Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 kohdan ja vastaavasti 8 §:n 1 momentin tapauksissa myös pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset ovat käsillä. Perusoikeussuojan kannalta on vaarana, että tällaisesta rikosoikeudessa vakiintuneen osallisuusopin yli menevästä kriminalisoinnista yhdessä muun lainsäädännön kanssa seuraa poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen kohdistaminen rutiinimaisesti itse päärikosten kannalta etäistenkin sivullisten asemassa oleviin henkilöihin. Valiokunnan mielestä lakiehdotuksen jatkokäsittelyssä tulee varmistua keinoista, joilla tällaiset perusoikeussuojan mahdolliset heikennykset voidaan estää.”

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa kriminalisoinnin hyväksyttävyyden kannalta olennaisina tekijöinä pidettiin siis sitä, että uudelle sääntelylle tulee olla ilmiön vaarallisuuteen liittyvä tarve, kriminalisoinnin tulee olla tehokas keino vaaran torjumiseksi ja rikostunnusmerkistö on kyettävä kirjaamaan täsmällisellä tavalla.

3.5 Tekorikosoikeus ja tekijäkeskeinen rikostorjunta: konfliktin aineksia?

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on omaksuttu *tekijäkeskeinen toimintatapa*, jonka perusajatuksena on se, että erityisiä voimavaroja käytetään erityisesti valittujen torjuntakohteiden eli maalien, rikollisryhmien koko rikollisen toiminnan paljastamiseen.⁴⁹¹ Se voidaan nähdä vaihtoehtona yksittäisten, jo tapahtuneiden rikosten tutkintaan keskittyvälle toimintatavalle. Lisäksi se voidaan nähdä vaihtoehtona *rikoslajikeskeiselle rikostorjuntamallille*, jossa keskitytään eri rikoslajeille ominaisiin piirteisiin ja niiden näkökulmasta perusteltuihin rikoslajikohtaisiin torjuntamenetelmiin, ja viranomaisten erikoistuminen tapahtuu rikoslajeittain. Tekijäkeskeinen rikostorjunta puolestaan painottuu järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Se on menetelmiltään rikoslajineutraalia, koska olettamana on järjestäytyneen rikollisuuden monialaisuus. Tavoitteena on valittujen ryhmien koko rikollisen toiminnan paljas-

491 Hietaniemi ja Leskinen: Rikostiedustelun ajankohtaisimmat kehittämishankkeet keskusrikospoliisissa. Kurenmaa, Tero: Analyysillä parempaa rikosten ennalta ehkäisyä ja rikostutkintaa, s. 1. Tieto – mahdollisuus, uhka, turva? Sisäisen turvallisuuden vaikuttajaseminaari 7.2.2006. ”Tiedusteluperusteinen lainvalvonta on rikosanalyysin soveltamista objektiivisena päätöksenteon välineenä, jotta rikoksia voitaisiin vähentää ja ennaltaehkäistä tehokkaiden lainvalvontastrategioiden kautta.”

taminen. Rikosoikeuden puolella kuitenkin olemme sidoksissa malliin, jossa yksittäiset teot pyritään pikemminkin irrottamaan kokonaisuudesta. Puhutaan *tekorikosoikeudesta*.⁴⁹² Rikosoikeudellisessa arvioinnissa pyritään tunnistamaan kunkin yksilön yksilöllinen osuus kokonaisuudesta. Yksilöt ja teot pyritään pikemminkin irrottamaan kontekstistaan kuin liittämään siihen.

Tilanteessa ei kuitenkaan ole välttämättä niin suurta ristiriitaa kuin miltä se ensikatsomalta saattaa vaikuttaa.

Hermeneutiikassa on kyse taidosta ymmärtää puhuttua tai kirjoitettua tekstiä. Hermeneuttisessa tarkastelussa keskeistä on osa ja sen suhde kokonaisuuteen (*holismi*).⁴⁹³ Tietty tarkasteltava seikka, osa, kuuluu aina johonkin laajempaan yhteyteen, jonka yhteyteen osa on saatettava ennen kuin sitä voi ymmärtää. Hermeneutiikassa lähdetään myös siitä, ettei kokonaisuuskaan ole aina valmis malli, mihin osan voisi suoraan sijoittaa. Osaa hahmotetaan kokonaisuuden avulla, ja kokonaisuutta hahmotetaan osien avulla, mikä edellyttää palaamista vuoroin osaan ja vuoroin kokonaisuuteen. Ymmärtäminen ei voi onnistua, jos eri osien väliset suhteet ovat hämärät tai niiden vaikutusta ei ole ymmärretty.

Lähtökohdaksi tarkastelulle otetaan tarkastelijan mielikuva eli *esiyymmärrys* asiasta. Tulkinta ei ala tyhjiöstä vaan esiyymmärryksestä.⁴⁹⁴ Esiyymmärrykseen vaikuttaa väistämättä se traditio, jonka valossa tarkastelija ymmärtää asian. Olennaista kuitenkin on, että esiyymmärrys toimii vain lähtökohtana hermeneuttiselle tarkastelulle, jonka avulla käsitystä tarkennetaan ja syvennetään kohti parempaa ymmärrystä.⁴⁹⁵

Hermeneuttinen kehä tarkoittaa tätä vuorottelua esiyymmärryksen, kokonaisuuden ja sen osien sekä niiden parempaan ymmärtämiseen liittyvien tarkastelujen välillä, sekä tarkennusten muodossa tapahtuvaa paluuta esiyymmärrykseen.⁴⁹⁶ Aarnion mukaan kyse on pikemminkin spiraalista kuin kehästä, millä hän tarkoittaa, että tarkastelu ei kierrä kehää palaten aina samaan pisteeseen kehällä, vaan ymmärrys paranee tarkastelun myötä ja saavuttaa hiljalleen ympyrän keskipisteessä olevaa ymmärryksen ydintä. Toisin sanoen hermeneuttinen tarkastelu on progressiivinen eikä samaa kehää kiertävä prosessi.⁴⁹⁷ Toisentyypisenä vaihtoehtona hermeneuttiselle, ymmärtämiseen tähtäävälle

492 Nuutila 1997, s. 67. Teko- ja tekijärikosoikeuden teemaa nousi esille Heini Kainulaisen väitöstilaisuudessa (14.8.2009) johtuen siitä, että hän on otsikoinut väitöskirjansa seuraavasti: ”Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli”.

493 Wikström, s. 167–168.

494 Tontti, s. 55–61, Wikström, s. 196–198, ja Tuori 2007, s. 55–56. Tolvanen, s. 310–311.

495 Aarnio 1998, s. 138–141.

496 Tontti, s. 60–61. Ks. myös Wikström, s. 198–199.

497 Aarnio 1998, s. 138–141, ja Tolvanen, s. 310.

tarkastelu- ja tulkintatavalle voidaan nähdä asioiden looginen päättely ja johtaminen.⁴⁹⁸

Hermeneutiikalla on läheiset liittymäkohdat myös lainkäyttöön. Juridisen hermeneutiikan kohteena ovat oikeudelliset tekstit,⁴⁹⁹ mutta vastaavasti lainkäytössä tarvitaan myös oikeaan osunutta ymmärtämystä jutun tosiasioiden osalta. Sekä jutun tosiseikasto että oikeuden sisältö on ymmärrettävä oikein, jotta oikein ymmärrettyjä säännöksiä voidaan soveltaa oikein ymmärrettyihin tosiseikkoihin.

Järjestyntynyt rikollisuus on monimutkaista, koska se on suunnitelmallista, pidempiaikaista, laajempaa kokonaisuutena toteutettavaa, useina vaiheina toteutettavaa, valtiorajat ylittävää, modernia yhteiskuntarakennetta ja teknologiaa hyödyntävää, kollektiivista ja työnjakoon perustuvaa. Rikoksen ymmärtäminen saattaa vaatia tarkastelutapaa, jossa asioita pyritään näkemään vuoroin osina ja vuoroin kokonaisuuksina. Yksittäisen henkilön yksittäisen teon tarkastelu ei välttämättä johda sen ymmärtämiseen, mistä asiassa oli kyse.

Rikosprosessin eri vaiheissa voidaan erottaa tosiseikasto- ja normitason kysymyksiä, joiden ymmärtäminen tapahtuu hermeneuttisen tarkastelun mukaisen prosessin kautta. Esitutkintavaiheessa tosiseikasto- ja normitason selvittäminen voivat limittyä ja kummastakin osa-alueesta muodostunut esikäsitys täydentää käsitystä siitä, minkälaisesta kokonaisuudesta asiassa on rikosoikeudellisen tarkastelun kannalta kysymys.

Tosiseikaston selvittämisen tasolla esitutkintaa aloitettaessa esitutkintaviranomaisella tulee olla käytössään tiedot, joiden perusteella on syytä epäillä, että on tapahtunut rikos. Tyypillisimmin tämä tieto tulee esitutkintaviranomaiselle asianomistajan tekemän rikosilmoituksen kautta tai esimerkiksi poliisin suorittaman liikennevalvonnan yhteydessä. On kuitenkin myös sellaisia rikollisia ilmiöitä, jotka todennäköisemmin jäävät piilorikollisuuksi, jolleivät viranomaiset niitä itse paljasta. Tällaisen rikollisuuden osalta rikostorjuntaa ei voida rakentaa poliisille tehtävien rikosilmoitusten tutkinnan varaan eikä todistelua henkilötodistajien varaan, vaan toiminnan on oltava viranomaislähtöistä rikosten paljastamista ja näytön perustuttava lähtökohtaisesti muuhun kuin henkilötodisteluun eli lähinnä tekniseen tiedonhankintaan ja salaisiin pakkokeinoihin.

Rikostiedustelu- ja analyysitoiminnot tapahtuvat hermeneuttisen mallin mukaisesti. Viranomaisilla on tietty esikäsitys asioiden tilasta. Kokonaiskuvan muodostamiseksi tiedon osien luotettavuutta arvioidaan ja tietoja yhdistellään kokonaisuudeksi. Tämän jälkeen voidaan palata osiin ja tarkastella, miten

498 Tolvanen, s. 307.

499 Aarnio, s. 141.

kuva kokonaisuuden osista on täydentynyt ja täsmentynyt. Riittävän kuvan saaminen edellyttää myös, että analyysin avulla paikannettujen tiedon aukko-kohtien osalta hankitaan aktiivisin toimin lisää tietoa, joka voidaan liittää kokonaisuuteen. Kun esitutkintakynnys on täyttynyt, voidaan myös ryhtyä hankkimaan varsinaista todistusaineistoa. Rikostiedustelu koostuu olennaisesti kahdesta toiminnallisesta elementistä: tiedon hankinnasta ja sen hallinnasta. Tiedon hankinta ja hallinta tapahtuvat ajallisesti keskenään vuorotellen ja osittain päällekkäin.

Tosiseikaston ja normiston yhteensovittamista koskevalla tasolla on kyse rikosasian tosiseikaston selvittämisen ja sovellettavaksi määräytyvän normiston kohtaamisesta esitutkintavaiheessa. Oikeudellista ratkaisutoimintaa koskevissa tulkintamalleissa keskitytään yleensä normiston soveltamiseen ja tulkintaan liittyviin seikkoihin ja jutun faktapremissin oletetaan tulleen jo riidattomalla tavalla määritellyksi. Esitutkinnassa sen sijaan keskeisenä tehtävänä ja ongelmana on selvittää tosiseikasto suhteessa mahdollisesti sovellettaviksi tuleviin oikeusnormeihin. Sovellettavien normien määrittely esitutkinnan aikana on tärkeää, koska *normit ohjaavat faktakompleksin rakentamista*.⁵⁰⁰ Esitutkinnassa hermeneuttinen tarkastelu toimii sekä normin ja tosiseikkojen vastaavuuden selvittämisessä että rikoskokonaisuuden ja teon yksityiskohtien selvittämisessä. Erityisesti talousrikosten osalta niille tyypilliset avoimet tunnusmerkistöt ovat heikkoja tulkinta-avaimia ohjaamaan tosiseikaston rakentamista, mistä syystä talousrikosten tosiseikaston selvittämisessä tarvitaan lisää tulkinta-avaimia. Rangaistussäännöstä täydentämään tarvitaan teon toimintaympäristöä määrittävät normit ja käytännöt.⁵⁰¹

Esitutkinnan alussa tiedot saattavat olla hyvin niukkoja. Tosiseikkojen selvittämiseksi esitutkinnassa joudutaan tekemään hypoteeseja (”esikäsitys”), jotta esitutkinta olisi mahdollista (”käytettävissä olevat tosiseikat toteuttavat rikoslain normin A tunnusmerkistön”). Esitutkinnassa on tehtävä vajavaisten tietojen perusteella alustava – joskin mahdollisimman oikeaan osunut – ratkaisu sovellettavasta normista, mutta vältettävä liian voimakasta sitoutumista vain yhteen hypoteesiin. Normien tulkinta tapahtuu vuorovaikutteisena prosessina tosiseikkojen selvittämisen kanssa siten, että hypoteesi ohjaa tosiseikkojen selvittämistä ja jäsentää esitutkintaprosessia. Hermeneuttinen tarkastelu alkaa normin ja tosiseikaston vertaamisena ja vuorovaikutuksena. Tosiseikkoja ja normeja ryhdytään tulkitsemaan suhteessa toisiinsa ja tarkasteltava asia täsmentyy

500 Leila Melander, s. 116.

501 Tolvanen, s. 309–310, ja Leila Melander, s. 116–118. Ks. myös Tapani (2008, s. 631–639), joka pohtii yleisten oppien kontekstuaalisuutta ja mahdollisuutta yleisten oppien rikoslajikohtaiseen tulkintaan.

prosessin aikana tiedon ja ymmärtämisen lisääntyessä. Lopputuloksena on tilanne, jossa järkeillä keinoilla ei voida enää saada lisää tietoa ja näyttöä esitutkinnan kohteena olevasta teosta suhteessa valittuun normiin.⁵⁰²

Edellä kuvatun prosessin tarkoituksena on rakentaa tarkastelun kohteena olevaa rikoskokonaisuutta koskevaa ymmärrystä. Kokonaiskuvan tarkoituksena on ollut auttaa yhdistämään yksittäisiä asioita toisiinsa. Lopulta kyse on kuitenkin voimassa olevien rikosta ja rikosoikeudellista vastuuta koskevan käsityksen valossa kokonaisuuden osista, yksittäisistä rikoksista.⁵⁰³

502 Leila Melander, s. 115–118.

503 Ks. vastaavasti kansainvälisten rikosten osalta Ambos (s. 128–129). Hän toteaa, että rikosoikeus kaikilla tasoillaan hakeutuu aina tarkastelemaan yksittäisten tekijöiden toimia, mutta on selvää, ettei tämä voi tapahtua tutkimatta ja ymmärtämättä sitä poliittista, sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista kontekstia ja taustaa, jossa rikos tapahtui. Tässä mielessä tarkastelu ulottuu selvästi yksilöllisen vastuun toteamista pidemmälle. Ambos ei näe ristiriitaa yksilö- ja systeemitason tarkastelun välillä, vaan pitää näitä toisiaan täydentävinä näkökulmina samaan asiaan. Vain jompaankumpaan näkökulmaan keskittyvä yksipuolinen tarkastelu ei mahdollistaisi kansainvälisten rikosten kaltaisen monimutkaisen rikollisuuden luonteen ymmärtämistä.

4 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN RIKOSOIKEUDELLINEN MÄÄRITTELY

Järjestäytynyt rikollisryhmä ei ole mikään sellaisenaan luonnossa esiintyvä olio tai tapahtuma, vaan täysin sille annettavasta määritelmästä riippuvainen sosiaalinen konstruktio.⁵⁰⁴ Voidaankin kysyä, mitkä ovat järjestäytyneen rikollisryhmän sellaiset ominaispiirteet, joita määritelmän tulisi ilmentää? Mitä seikkoja rikosoikeudellisia määritelmiä laadittaessa tulisi ottaa huomioon? Mistä lähi-ilmiöistä järjestäytynyt rikollisryhmä pitäisi määritelmän avulla pystyä erottelamaan?⁵⁰⁵

Edellä on todettu, että yhteisen määritelmän puute – sekä kansallisesti että kansainvälisesti – on ollut keskeinen syy sille, että näkemykset järjestäytyneen rikollisuuden määristä ovat olleet erilaisia.⁵⁰⁶ Vaikka keskustelu järjestäytyneestä rikollisuudesta on ollut jokseenkin sekavaa ja tutkimusten tulokset ristiriitaisia, ovat ne kaikki kuitenkin olleet välttämättömiä, jotta järjestäytyneistä rikollisryhmistä ja niiden toimintatavoista saadaan muodostettua mahdollisimman oikeaan osunut käsitys, ja että hyvän määritelmän laatiminen on mahdollista. Jotta alustava käsitys järjestäytyneestä rikollisuudesta on saatu muodostettua, on ollut välttämätöntä, että käytettävissä on ollut jokin määritelmä, jonka perusteella tutkimus tai muu selvitys on voitu toteuttaa.⁵⁰⁷ Se, että kunkin tutkimuksen lähestymistapa on hieman erilainen, on johtanut yhtäältä siihen, ettei

504 Levi 2002, esim. s. 878–879.

505 *Järjestäytyneelle rikollisryhmälle* on olemassa rikosoikeudellinen määritelmä, mutta *järjestäytynyt rikollisuus* on käsitteenä vielä olennaisesti epämääräisempi. Sille ei ole mitään lakiin perustuvaa määritelmää, mutta sillä tarkoitetaan lähinnä järjestäytyneiden rikollisryhmien rikollista toimintaa tai sen tyyppistä rikollisuutta, joka tyyppillisesti on järjestäytynyttä. EU:n yhteisessä toiminnassa ja hallituksen esityksessä 183/1999 vp järjestäytyneestä rikollisryhmästä käytetään ilmaisua *rikollisjärjestö*. Siirtyminen käyttämään kansallisesti ilmaisua *järjestäytynyt rikollisryhmä* tapahtui lakivaliokunnan ehdotuksen pohjalta. Lakivaliokunta ehdotti, että ”rikosnimike muutetaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseksi, joka vastaa paremmin säännöksen tarkoitusta. Uusi rikosnimike on silloin yhdenmukainen myös Palermon sopimuksessa käytetyn järjestäytyneen rikollisryhmän käsitteen kanssa.” Ks. lakivaliokunnan mietintö LaVM 26/2002 vp, s. 2. Järjestäytyneen rikollisuuden määritelmän historiallisesta kehityksestä ks. Paoli ja Fijnaut, s. 308–313.

506 Rikollisryhmän määritelmistä ks. erittäin laaja listaus osoitteesta <http://www.organized-crime.de/OCDEF1.htm>. Definitions of Organised Crime – Collected by Klaus von Lampe. Ks. myös Koenig, s. 1354–1356, jonka mukaan osa määritelmistä painottuu väkivallan käyttämiseen ja osa organisaattiorakenteisiin.

507 Määritelmän ja ilmiökuvan vuorovaikutteisuudesta ks. Vander Beken ja Defruyter, s. 51–53.

tieto ole kovin vertailukelpoista, mutta samalla se on toisaalta ollut omiaan antamaan monipuolisemman näkemyksen ilmiöstä sekä tuomaan asiasta esille uusia ja toisinaan vallalla olevia näkemyksiä kyseenalaistavia näkökulmia.⁵⁰⁸ Tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun sekä erityyppisten kysymyksenasettelujen ansiosta kokonaiskuva järjestäytyneestä rikollisuudesta tarkentuu, jolloin edellytykset laatia yhteisesti hyväksyttävissä oleva määritelmä parantuvat.⁵⁰⁹ Kuitenkin vain sitoutumalla yhteisesti käytettävään määritelmään on mahdollista päästä yhteisesti hyväksyttävissä olevaan näkemykseen järjestäytyneestä rikollisuudesta.

Suuria valtiokohtaisia eroja liittyy siihen, miten formaalisti kussakin valtiossa katsotaan tarpeelliseksi säätää kirjoitetun lain tasolla esimerkiksi rikollisryhmän määritelmästä, koventamis- ja kvalifiointiperusteista, sekä missä määrin kyseiset kriteerit ovat täsmentyneet oikeuskäytännössä ja -tieteessä. Ruotsin lainsäädäntö operoi systemaattisuuden ja suunnitelmallisuuden käsitteillä, ja järjestäytyneisyys on vain esimerkki tällaisesta rikollisesta toiminnasta. Määrittely on myös voitu jättää tehtäväksi oikeuskäytännön tasolla kuten *Banden* määrittely Saksassa.⁵¹⁰ Määrittelyongelmat ovat voineet olla syynä siihen, ettei järjestäytyntä rikollisuutta ole määritelty rikoslaissa.⁵¹¹ Selitys sille, ettei jonkin valtion lainsäädäntöön sisälly lainkaan rikollisryhmän määritelmää, voi liittyä myös kyseisen valtion kansainvälisen oikeuden monistiseen luonteeseen. Jos ratifoidut kansainväliset instrumentit katsotaan valtiossa suoraan sovellettavaksi oikeudeksi, niihin voidaan vedota tuomioistuimissa sellaisinaan ilman erillistä kansallista voimaansaattavaa lainsäädäntöä. Tällöinkin rikollisryhmän määritelmää on kuitenkin täsmennetty ohjeissa, oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa.⁵¹²

508 Ks. esim. Laitinen ja Aromaa (1993, s. 13), joiden mukaan rikosmäärittelyille on yleensäkin ominaista relatiivisuus eli se, että määritelmän käyttökelpoisuus on sidoksissa kulloisiinkin tutkimusongelmiin ja niihin teoreettisiin lähtökohtiin, joista rikollisuutta lähdetään hahmottamaan. Laitinen ja Aromaa (1993, s. 13–15) puhuvat legaali- ja sosiologisista määritelmistä, joista edellinen liittyy voimassa olevaan lakiin perustuviin kriteereihin, kun taas jälkimmäiseen voi liittyä myös muita määrittelykriteereitä. Vander Beken ja Defruyter (s. 57) ovat tuoneet esille, että yhteiskuntatieteellinen tutkimus tuosikäl i tärkeän täydentävän näkökulman ilmiökuvaan, että lainvalvontaviranomaisten raportit pohjautuvat voimassaolevaan lainsäädäntöön, sen kriminalisointeihin ja määritelmiin, jotka eivät kahlitse yhteiskuntatieteellistä tutkimusta samalla tavalla. Sama rajoitus koskee esimerkiksi tuomioiden pohjalta tehtäviä tilastoja.

509 Esim. Arnold, s. 97.

510 Ks. esim. Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99, kohta 21.

511 Koenig, s. 1356.

512 EN:n järjestäytyneen rikollisuuden torjuntamenetelmiä koskevan Best Practice -tutkimuksen rikollisryhmän jäsenyyttä koskeva osio ja siltä osin tutkimukseen valitut valtiot (Saksa, Italia, Puola). Esim. Saksan osalta ks. Best Practice Surveyn s. 186 ja siinä esitetyt tuomioistuinratkaisut, sekä liittovaltiotasoinen ohje. Ne sisältävät rikollisorganisaation

4.1 Kansainväliset määritelmät

Rikollisryhmän määrittelyn äärirajat perustuvat kansainväliseen sääntelyyn: tällä hetkellä Palermon yleissopimukseen⁵¹³ ja EU-valtioiden vuoden 1998 yhteiseen toimintaan⁵¹⁴ sekä tulevaisuudessa myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevaan puitepäätökseen⁵¹⁵. Ne asettavat pakolliset reunaehdot kansallisille rikollisryhmän määritelmille. Ne eivät estä väljempää määrittelyä tai ankarampia rangaistussäännöksiä, mutta niiden mukaisia määrittelyjä rajoittavampia vaatimuksia järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmälle ei kansallisessa laissa saa asettaa. On kuitenkin huomattava, että huolimatta näistä eri valtioita yhteisesti sitovista reunaehdoista kansalliset määrittelytavat ovat käytännössä hyvin erilaisia, ja monissa valtioissa rikollisryhmän määrittely on jätetty tapahtuvaksi oikeuskäytännön ja -tieteen tasolla.⁵¹⁶

*YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Palermon yleissopimuksen*⁵¹⁷ 2 artiklassa järjestäytyneen rikollisryhmä on määritelty seuraavasti:

- ”Järjestäytyneen rikollisryhmä” tarkoittaa sellaista kolmen tai useamman henkilön muodostamaa rakenteeltaan jäsentynyttä ryhmää, joka on ollut olemassa jonkin aikaa ja jonka tarkoituksena on tehdä yksi tai useampi vakava rikos tai tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistavaksi säädetty teko välittömän tai välillisen taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi.
- ”Vakava rikos” tarkoittaa toimintaa, joka täyttää sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.
- ”Rakenteeltaan jäsentynyt ryhmä” tarkoittaa ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten. Ryhmän jäsenillä ei välttämättä tarvitse olla muodollisesti määriteltyjä rooleja,

kriteeristön. Arnoldin kirjoitus sisältää myös Italian, Itävallan ja Sveitsin kattavan oikeusvertailevan osion. Italian osalta ks. Ardizzone ja Ingroia. Myös Puolassa korkein oikeus on oikeuskäytännössään määritellyt rikollisorganisaation kriteereitä. Ks. maakatsaukset teoksessa *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, esimerkiksi Ison-Britannian osalta Huber, s. 151–153, ja Ranskan osalta Nagel, s. 202–205.

513 1371/2003, SopS 18/2004.

514 98/733/YOS, EYVL L 351, 29.12.1998.

515 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.

516 Ks. Picottin (s. 439–441) maaraporttien pohjalta tekemä oikeusvertaileva katsaus liittyen rikollisryhmien määrittelyihin.

517 1371/2003, SopS 18/2004.

eikä jäsenyyden tarvitse olla jatkuvaa eikä ryhmältä myöskään edellytetä kehittyntä sisäistä rakennetta.

- Esitöiden mukaan rakenteeltaan jäsentynyt ryhmä tulee ymmärtää laajassa mielessä siten, että se kattaa sekä hierarkkisesti järjestäytyneet ryhmät että muut jäsentyneet rakenteet ja ei-hierarkkiset ryhmät, joissa jäsenten roolien ei tarvitse olla muodollisesti määriteltyjä.⁵¹⁸

Palermon yleissopimus on pantu Suomessa täytäntöön RL 17 luvun 1 a §:ää muuttamalla sekä saattamalla sopimuksen teksti lakina voimaan.

EU-valtioiden järjestäytyneen rikollisryhmän määrittelyä koskevat sääntelyvelvoitteet perustuvat toistaiseksi *rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisointia koskevaan yhteiseen toimintaan*⁵¹⁹, joka on pantu Suomessa täytäntöön säätämällä RL 17 luvun 1 a §:n mukaisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta.⁵²⁰ Yhteisen toiminnan 1 artiklan 1 kohdan mukaan rikollisryhmällä⁵²¹ tarkoitetaan

- järjestäytyntä
- tietyn ajan kestävää
- useamman kuin kahden henkilön muodostamaa
- yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin
- tehdäkseen sellaisia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta⁵²².

518 Report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime on the work of its first to eleventh sessions. Addendum. Interpretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto A/55/383/Add.1 (<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html#Fulltext>)

519 European Union Council Joint Action of 21 December 1998 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on EU, on making it a criminal offence to participate in criminal organisation in the Member States of the EU. 98/733/YOS, EYVL L 351/1, 29.12.1998, SK 142/2003, HE 183/1999 vp.

520 Hyväksyessään yhteisen toiminnan jäsenvaltiot sitoutuivat antamaan sen täytäntöönpanoa koskevia lainsäädäntöehdotuksia toimivaltaisen viranomaisen käsiteltäväksi. Tämä tarkoitti Suomessa sitä, että hallituksen tuli antaa eduskunnalle esitys järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi. Laki rikoslain 17 luvun muutoksesta 142/2003.

521 Yhteisessä toiminnassa käytetään ilmaisua rikollisjärjestö, mutta itse käytän yhdenmukaisesti ilmaisua järjestäytyntä rikollisryhmä (tai synonyymina lyhyempää ilmaisua rikollisryhmä).

522 Tämä kriteeri on omiaan saamaan aikaan määräyksen soveltamisalaa koskevia jäsenvaltiokohtaisia eroja, koska rikosten rangaistusasteikoissa on suuria jäsenvaltiokohtaisia eroja. Alhaisempien latitudien valtioissa osallistumiskriminalisoinnin soveltamisala jää kapeammaksi.

Rikollisryhmän tavoitteena voi olla rikosten tekeminen sinänsä tai keinona saada aineellista hyötyä ja vaikuttaa aiheettomasti viranomaisten toimintaan.⁵²³ Saman artiklan 2 kohdan mukaan 1 kohdassa tarkoitettuja rikoksia ovat Europol-yleissopimuksen 2 artiklassa sekä sen liitteessä mainitut rikokset, jos niistä on säädetty vähintään neljän vuoden pituinen vankeusrangaistus.⁵²⁴

Yhteinen toiminta tulee korvautumaan uudella *järjestäytyneen rikollisuuden vastaisella puitepäätöksellä*, jonka artiklassa 1 järjestäytynyt rikollisryhmä on määritelty siten, että siihen sisältyvät seuraavat elementit:

- rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä
- joka on ollut olemassa jonkin aikaa
- ja joka koostuu vähintään kolmesta henkilöstä
- jotka toimivat yhdessä
- tehdäkseen rikoksia, joista on säädetty vähintään neljän vuoden rangaistusmaksimi
- suoran tai epäsuoran taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn hankkimiseksi.

Rakenteellinen jäsenyisyys tarkoittaa puitepäätöksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan, ettei ryhmä saa olla muodostettu satunnaisesti rikoksen välitöntä tekemistä varten. Jäsenvaltiot voivat asettaa *enintään* tällaiset rikollisryhmiä koskevan sääntelyn soveltamisalaa rajoittavat kriteerit järjestäytyneelle rikollisryhmälle. Puitepäätöksessä on nimenomaisesti todettu, ettei ryhmän jäsenten roolien tarvitse olla nimenomaisesti määriteltyjä, jäsenyyden jatkuvaa taikka ryhmän rakenteen kehittyneitä. Tällaisia tai muitakaan määritelmän soveltamis-

523 Esimerkiksi Symeonidou-Kastanidou (s. 94–96) mukaan EU:n yhteisen toiminnan mukainen rikollisryhmän määritelmä ei ole riittävän erottelukykyinen tavanomaisten yhdessä rikoksia tekevien ryhmien ja varsinaisten järjestäytyneiden rikollisryhmien suhteen. Hän on katsonut, että järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan tarkoitettujen menetelmien kohteeksi ovat joutuneet EU:n määritelmästä johtuen myös sellaiset henkilöt, joilla ei ole tekemistä järjestäytyneen rikollisuuden kanssa. Myös rikollisryhmien tekemien rikosten selvittämiseksi säädettyjä ankarampia kriminalisointeja ja tehokkaampia menetelmiä sovelletaan määritelmästä johtuen oikeusturvan ja suhteellisuusperiaatteen vastaisesti tavanomaisiin rikoksia yhdessä tekeviin porukoihin. Kreikkalaiset tuomioistuimet tulkitsevat usein laajentavasti rikollisryhmiä koskevaa kansallista rikossäännöstä (Kreikan rikoslain 187 artikla), joka perustuu vuoden 1998 yhteiseen toimintaan, mutta joka on soveltamisalaltaan kapeampi. Säännöstä sovelletaan usein erilaisiin järjestäytymättömiin porukoihin, jotka tekevät yhdessä esimerkiksi varkauksia tai ryöstöjä.

524 Kohdalla tosin ei ole itsenäistä merkitystä, koska Europol-yleissopimuksessa mainitut rikokset, joista on säädetty vähintään neljän vuoden pituinen vankeusrangaistus, ovat myös artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja rikoksia. Tämä kriteeri on poistettu tulevasta puitepäätöksestä.

alaa kaventavia kriteerejä ei tule lisätä kansalliseen määritelmään kirjoitetun lain tai laintulkinnan tasolla.⁵²⁵

Edellä käsitellyt kansainväliset instrumentit sisältävät sopimusvaltioita sitovia sääntelyvelvoitteita eli yleensä velvoitteita säättää tiettyntyyppinen toiminta rikoksena rangaistavaksi. Kyseisiä instrumentteja kansallisesti täytäntöönpan- taessa varmistutaan yleensä kansainvälisten instrumenttien ja kansallisen sään- telyn yhteensopivuudesta. Tarvittaessa kansallisen lain ja kansainvälisen sään- telyn välisiä ristiriitaisuuksia tulee pyrkiä välttämään myös laintulkinnan avulla (ks. kohta 3.1.5).

EU:ssa on käytössä myös EU:n neuvoston päätöksen 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2 mukainen niin sanottu ENFOPOL-määritelmä eli ns. EU:n 11-koh- tainen määritelmä. Järjestäytyneen rikollisryhmän on täytettävä luettelon koh- dista vähintään kohtien 1, 3, 5 ja 11 (tummennetut) edellytykset ja sen lisäksi vähintään kahden muun kohdan edellytykset⁵²⁶:

1. **Ryhmään kuuluu enemmän kuin kaksi henkilöä.**
2. Kullakin ryhmän jäsenellä on ryhmässä oma, määrätty tehtävä.
3. **Ryhmä toimii pitkän tai rajoittamattoman ajan.**
4. Ryhmässä on sisäinen kuri ja kontrolli.
5. **Ryhmää epäillään törkeistä rikoksista.**
6. Ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla.
7. Ryhmä käyttää väkivaltaa tai muita uhkailukeinoja.
8. Ryhmä käyttää peiteyhtiöitä.
9. Ryhmä harjoittaa rahanpesua.
10. Ryhmä pyrkii vaikuttamaan poliitikkoihin, julkiseen hallintoon, tie- dotusvälineisiin, oikeusviranomaisiin tai talouselämän edustajiin.
11. **Ryhmän toiminnassa on taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoit- telu määrävänä tekijänä.**⁵²⁷

Jos tarkastellaan ja vertaillaan ENFOPOL-määritelmää ja EU:n yhteisen toi- minnan mukaista määritelmää, voidaan havaita, että henkilömäärää koskeva

525 Puitepäätöksen, siihen sisältyvän määritelmän ja kriminalisointivelvoitteiden kritiikkiä Calderoni, s. 270–281. Calderonin mukaan täsmällisyyttä määritelmään lisäisi rikos- lajiluettelon lisääminen.

526 Myös EN:n käytössä oleva määritelmä vastaa sisällöltään ja rakenteeltaan ENFOPOL- määritelmää. Recommendation R (2001) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles in the fight against organised crime (kohta I. Definitions). Ks. tarkemmin tulkintaa ohjaava taustamuistio, Explanatory memorandum.

527 Tämä kriteeri sulkee pois terrorismin ja muut aatteellisesti motivoituneet rikollisuuden muodot.

vaatimus molemmissa on sama. Yhteisen toiminnan mukainen vähimmäiskesto-
aika on väljemmin määritelty kuin ENFOPOL-määritelmässä. Molemmat
määritelmät edellyttävät (hieman eri tavoin ilmaisten) rikosten vakavuutta.
Vain yhteisen toiminnan määritelmään sisältyy yhteistuumaisuuden vaatimus,
joka kuitenkin muutoinkin on sisältönsä puolesta varsin epämääräinen kritee-
ri (ks. tarkemmin kohta 4.2.1.4). Rakenteellinen jäsenyys on ilmaistu
määritelmässä hieman eri tavoin. Yhteisessä toiminnassa puhutaan ”järjestäyty-
neisyydestä”, kun taas ENFOPOL-määritelmän vaihtoehtoisten kriteerien mu-
kaan kullakin ryhmän jäsenellä on oltava ryhmässä oma, määrätty tehtävänsä
ja/tai ryhmässä on oltava sisäinen kuri ja kontrolli. ENFOPOL-määritelmän
tehtävänjakoa koskevaa kriteeriä voidaan pitää horisontaalista ryhmäraken-
netta koskevana kriteerinä. Saman määritelmän kuria ja kontrollia koskevaa
kriteeriä voidaan puolestaan pitää vertikaalista ryhmärakennetta koskevana
kriteerinä. Määritelmät lienevät tässä suhteessa melko yhteneväiset, joskin
ENFOPOL-määritelmä on täsmällisempi ja tulkintaa ohjaava vaikutus on sen
osalta parempi.⁵²⁸

ENFOPOL-määritelmään sisältyvät lisäksi seuraavat kriteerit, jotka ovat
lisävaatimuksia verrattuna EU:n yhteisen toiminnan mukaiseen määritelmään
(osa kriteereistä on keskenään vaihtoehtoisia, kuten edellä on kuvattu):

6. Ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla.
7. Ryhmä käyttää väkivaltaa tai muita uhkailukeinoja.
8. Ryhmä käyttää peiteyhtiöitä.
9. Ryhmä harjoittaa rahanpesua.
10. Ryhmä pyrkii vaikuttamaan poliitikkoihin, julkiseen hallintoon, tie-
dotusvälineisiin, oikeusviranomaisiin tai talouselämän edustajiin.
11. **Ryhmän toiminnassa on taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoit-
telu määrävänä tekijänä.**

ENFOPOL-määritelmä on siten merkittävästi rajaavampi kuin rikollisryhmän
rikosoikeudellinen, EU:n yhteiseen toimintaan sisältyvä määritelmä. Kaikki
kollektiivit, jotka täyttävät ENFOPOL-määritelmän kriteerit, täyttävät myös
EU:n yhteiseen toimintaan sisältyvän määritelmän kriteerit.

528 Levi 2002, s. 882–883, on suhtautunut kriittisesti ENFOPOL-määritelmän valinnaisiin
kriteereihin katsoen, että ne täyttyvät kovin herkästi. Hän on kysynyt, että miten johon-
kin korkeatuottoiseen rikollisuuteen ei liittyisi rahanpesua tai työnjakoa jäsenten kesken.
Tästä syystä määritelmä ei hänen näkemyksensä mukaan ole kovin erottelukykyinen. Levi
(2002) on kiinnittänyt huomiota edelleen siihen, että väkivallan käyttäminen tai sen
uhka ei kuulu pakollisiin kriteereihin. Toisaalta taas ENFOPOL-määritelmä on tarkka,
jos sitä verrataan EU:n yhteisen toiminnan määritelmään.

ENFOPOL-määritelmä on alun perin EU:n neuvoston työryhmien käytössä ollut määritelmä, joka on myöhemmin hyväksytty EU:n neuvoston mainitussa päätöksessä. Se on tarkoitettu yhtenäistämään lainvalvontaviranomaisten toimintatapoja, tilastointia ja yhteisen rikollisuustilannekuvan muodostamista. Tehtäessä rikostorjunnan alustavaa selvittely- ja määrittelytyötä sekä rikostorjuntatoimenpiteiden suuntaamista lainvalvontaviranomaisten on mahdollista käyttää rikollisryhmän määritelmää, joka ei täysin vastaa mitään kansallisen lain mukaisista määritelmistä.

Sen sijaan kun ryhdytään käyttämään poliisilain mukaisia tiedonhankintakeinoja tai pakkokeinolain mukaisia pakkokeinoja taikka arvioimaan henkilön rikosoikeudellista vastuuta tai rangaistuksen määrää, on siirryttävä tarkastelemaan kulloinkin kyseessä olevan tunnusmerkistön tai muun säännöksen mukaisia rikollisryhmän kriteerejä. Myöskään varsinaista tulkintavaikutusta ENFOPOL-määritelmällä ei ole, vaan ensisijaisesti tulkinta-apua tulee hakea sellaisista kansainvälisistä instrumenteista, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan, ja joiden täytäntöönpaneminen on ollut lainsäätäjän tarkoituksena.⁵²⁹ ENFOPOL-määritelmä on sisältönsä puolesta hyvin erilainen ja rajoittavampi kuin kotimaiset rikollisryhmän määritelmät. Kotimaisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen sääntelyn taustalla ovat pääsääntöisesti Suomen kansainväliset velvoitteet, joiden tulisi toteutua myös oikeuskäytännön tasolla. Asettamalla kotimaisessa laintulkinnassa rikollisryhmän määrittelylle ENFOPOL-määritelmään sisältyviä lisävaatimuksia saattaa seurauksena olla se, että rikollisryhmiin sovellettavan sääntelyn soveltamisala käytännössä rajoittuu tavalla, joka vaarantaa Suomen kansainvälisten velvoitteiden toteutumisen. Tulkinta-apuna tulee pikemminkin hyödyntää lainsäädäntövelvoitteita sisältäviä kansainvälisiä määritelmiä – YK:n Palermon sopimuksen, EU:n yhteisen toiminnan ja nyttemmin myös jo voimaan tulleen EU:n puitepäätöksen määritelmiä.

Itse tulkitseen määritelmien keskinäistä suhdetta niin, että ENFOPOL-määritelmä on tietynlainen lainvalvontaviranomaisten *prioriteettilista*, jossa asetetaan tarkempia kriteerejä, mitkä rikollisryhmistä vaativat viranomaisten

529 Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista pohtinut työryhmä käsitteli myös rikollisryhmän määrittelytapaa. Työryhmä viittasi poliisiasiaintietojärjestelmän kirjaamisohjeeseen ja siihen, että tilannekuvan ylläpitämisessä ja käytännön määrittelytyössä on jo tukeuduttu samoihin kriteereihin. Työryhmä totesi perustuslakivaliokunnan kiinnittäneen huomiota laillisuusperiaatteeseen sisältyvään täsmällisyysvaatimukseen, jonka johdosta järjestäytymiseen viittaavien organisaatiota ja toimintatapoja koskevien piirteiden tulee olla tavalla tai toisella havaittavissa (ks. PeVL 10/2000 vp, s. 3, ja LaVM 26/20002 vp.). Työryhmä päätyi katsomaan, että EU:n 11 kriteerin luetteloa käytetään RL 17 luvun 1 a §:n ohella alustavaa selvittely- ja määrittelytyötä sekä rikostorjuntatoimenpiteiden suuntaamista koskevina työvälineinä sekä myös täsmentämään rikoslaista ilmenevää määritelmää.

erityistä huomiota ja aktiivisia toimenpiteitä. Tämä tulkinta tosin tuskin vastaa alkuperäistä ajattelua, koska ENFOPOL-määritelmä on peräisin ajalta, jolloin EU:ssa ei vielä ollut rikollisryhmän rikosoikeudellista määritelmää, mutta nykyisessä tilanteessa määritelmien keskinäinen suhde olisi mielestäni perusteltua jäsentää näin.

Oikeuskäytännössä juuri ENFOPOL-määritelmään on kuitenkin viitattu toistuvasti kotimaisten määritelmien tulkinta-apuna.

Forssa-Loimaan käräjäoikeuden tuomiossa 08/616 haettiin EU:n määritelmästä ja siihen viittaavasta kotimaisesta oikeuskäytännöstä apua arvioitaessa koventamisperusteen soveltamisalaa. Käräjäoikeus tarkasteli tuomiossaan liigoittumisperusteen soveltumista ENFOPOL-määritelmän kriteerien valossa päätyen soveltamaan koventamisperustetta.⁵³⁰ Tuomiossa viitattiin Kouvolan hovioikeuden tuomioon 15.6.2004 nro 786 ja Helsingin hovioikeuden tuomioon 16.5.2005 nro 1579 sen näkemyksen tueksi, että ENFOPOL-määritelmää voidaan käyttää kotimaisten määritelmien tulkinta-apuna.

Tuomioistuimen lainoppineet jäsenet jäivät koventamisperusteen soveltamista koskevassa äänestyksessä vähemmistöön. He perustelivat kielteistä kantaansa liigoittumisperusteen soveltamiseen eriävässä mielipiteessään muun muassa siten, että ryhmän ei ole näytetty toimivan kansainvälisellä tasolla. Eriävässä mielipiteessä todettiin, että ”oikeuskäytännössä säännöstä on sovellettu muun muassa silloin, kun lähes kaikilla vastaajilla on aikaisemmin ollut taustalla vakavia väkivalta- tai huumausainerikoksia, kun ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla ja kun ryhmän toiminnassa taloudellisen hyödyn tavoittelu on määräävä tekijä” – eriävässä mielipiteessä ei kuitenkaan tämän oikeuskäytännön osalta viitattu mihinkään tuomioihin.⁵³¹ Samassa asiassa *Turun hovioikeus* kuitenkin tarkasteli järjestäytyneisyyttä vain hierarkkisuuuden ja käskyvaltasuhteiden olemassaolon – eikä esimerkiksi ENFOPOL-määritelmän kriteerien – kannalta todeten, että kyseessä oli järjestäytynyt rikollisryhmä.⁵³²

Kouvolan hovioikeus viittasi tuomiossaan 786/2004⁵³³ ENFOPOL-määritelmään arvioidessaan RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen soveltamisen edellytyksiä. Hovioikeus kuuli todistajana ylikonstaapelia, joka piti järjestäytyneen rikollisryhmän olennaisina tunnusmerkkeinä sisäistä hierarkiaa, työnjakoa, käskyvaltasuhteiden olemassaoloa, sisäistä kurinpitoa, ulkopuolisiin kohdistuvaa väkivallan käyttöä sekä järjestäytyneen yhteiskunnan vastaisuutta osoittavia tunnuksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toiminta on järjestäytyneen yhteiskunnan vastaista ja pyrkimyksenä on törkeiden rikosten tekeminen taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi.

530 Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008, s. 69.

531 Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008, s. 74–75.

532 Turun HO 29.5.2009 nro 1307 R 08/1889, perustelujen rangaistusseuraamuksia koskeva kohta.

533 Kouvolan HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190.

Tuomiossa todettiin, että todistajan mukaan nyt kysymyksessä olevalla ryhmällä oli selkeät käskyvaltasuhteet ja työnjako, ja että se oli jatkanut erään toisen ryhmän toimintaa. Hovioikeuden johtopäätöksenä oli, että ryhmä täyttää koventamisperustetta koskevan rikoslain säännöksen mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkit. Hovioikeus totesi, ettei ENFOPOL-määritelmä ole Suomen sisäiseen lainsäädäntöön verrattavassa asemassa, mutta että se voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon yhtenä tekijänä arvioitaessa sitä, olivatko vastaajat toimineet syytteessä kuvattuja tekoja tehdessään järjestäytyneen rikollisryhmän jäseninä.⁵³⁴

ENFOPOL-määritelmä on varsin paljon yksityiskohtaisempi ja vaativampi kuin erityisesti koventamisperustetta koskevan kotimaisen säännöksen määritelmä. On ongelmallista, jos esimerkiksi kansallisten määritelmien lisäkritereiksi ryhdytään asettamaan sellaisia kansainvälisiin määritelmiin perustuvia kriteereitä, joita kansalliseen lakiin ei sisälly, toisin sanoen jos koventamisperusteen käyttämistä koskeva vaatimus hylätään sellaisilla perusteilla, jotka eivät sisälly kansalliseen lakiin.

Vantaan käräjäoikeus 26.4.2004 omaksui toisenlaisen suhtautumisen: ”Syyttäjä on tuonut asiassa esille Euroopan unionin piirissä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa käsittelevän komitean (K 36) laatiman esimerkkiluettelon järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkeistä. Tällä tunnusmerkkien määrittelyllä ei ole säädännällisen oikeuden asemaa eikä näin ollen suoraa merkitystä sen enempää rikoskumppanuuden edellytyksiä kuin rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan soveltamisedellytyksiäkään arvioitaessa. Sinänsä esimerkkiluettelo sisältää useita sellaisia elementtejä, jotka ilmenevät edellä selostetuista säännöksistä ja niiden esitöistä.”⁵³⁵

Vantaan käräjäoikeus ei siten ottanut mainittua määritelmää huomioon kotimaista rikollisryhmän määritelmää tulkitessaan, vaan haki tulkinta-apua toisesta, yksityiskohtaisemmasta kansallisesta määritelmästä.

Samantyyppisiä kysymyksiä joudutaan pohtimaan muissakin maissa. Esimerkkinä voidaan mainita kanadalaisen tuomioistuimen tuomio, jossa asiantuntijatodistajana toiminut poliisimies oli kuvannut ryhmän ominaisuuksia, joita tarkastelemalla hän piti tiettyä ryhmää järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Tuomarin mukaan asiantuntijan kuvaamat rikollisryhmän ominaisuudet, jotka poikkesivat Kanadan rikoslain mukaisesta rikollisryhmän määritelmästä, eivät olleet tarpeen sen toteamiseksi, onko kyseessä järjestäytynyt rikollisryhmä. Rikoslain mukainen määritelmä on varsin yksinkertainen, mutta asiantuntijan listaan sisältyi kahdek-

534 Kouvola HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190, s. 29–30.

535 Vantaan KO 26.4.2004, s. 8.

san erilaista rikollisryhmän tunnusmerkkiä. Tuomari kuitenkin piti asiantuntijan kuvaamien ominaisuuksien listaa hyödyllisenä apuvälineenä asiassa esitetyn todistelun jäsentelemiseksi.⁵³⁶

Erilaisiin kansainvälisiin määritelmiin viittaaminen kuvastaa lähinnä sitä sekavaa tilannetta ja lainsoveltamisen epävarmuutta, joka liittyy useiden erilaisten määritelmien olemassaoloon; kansainvälisiin määritelmiin ja niiden kriteereihin viitataan, vaikka kyseisten kriteerien täyttymistä ei edes pyrittäisi arvioimaan tuomioissa. Toisaalta pyrkimys rikollisryhmän määritelmien mahdollisimman yhdenmukaiseen tulkintatapaan oikeuskäytännön tasolla on perusteltu⁵³⁷, mutta tätä tavoitetta ei ole ainakaan nimenomaisesti mainittu tuomioissa.

4.2 Rikoslakiin sisältyvät rikollisryhmän määritelmät

Rikoslakiin sisältyy seuraavat hieman erisisältöiset järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmät:

- RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentti (järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen: vähintään kolmen henkilön muodostama tietyn ajan koossa pysyvä rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen säännöksen 1 momentissa tarkoitettuja rikoksia);
- RL 50 luvun 2 §:n 3 kohta (törkeä huumausainerikos: rikoksenteijä toimii sellaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä);
- RL 50 luvun 4 a § (törkeä huumausainerikoksen edistäminen: rikoksenteijä toimii huumausainerikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä);
- RL 44 luvun 7 § (törkeä dopingrikos: rikoksenteijä toimii dopingrikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä);
- RL 50 a luvun 2 § (törkeä alkoholirikos: rikoksenteijä toimii alkoholirikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä) ja

536 Her Majesty the Queen v. Ward, Superior Court of Justice (Toronto Region) 12.12.2008, s. 8–9. Asiantuntija arvioi ryhmän luonnetta seuraavista kahdeksasta näkökulmista: ryhmän rakenne, jäsenyys, ryhmän säännöt, ulkoiset tunnuksat, toimitilat, tiedonhankinta, yhteistyökumppanit ja rikollinen toiminta.

537 Ks. Nuutila ja Melander, s. 1405.

- RL 6 luvun 5 §:n 2 kohta (rangaistuksen koventamisperuste: rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä).⁵³⁸

Myös Palermon yleissopimuksen teksti, joka on Suomessa lakina voimassa, sisältää rikollisryhmän määritelmän.

4.2.1 Rikoslain 17 luvun 1 a §:n määritelmä

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen 1 momentissa tarkoitettuja rikoksia. Säännöksen 1 momentissa tarkoitettut rikokset ovat sellaisia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka kyse on kiihottamisesta kansanryhmää vastaan⁵³⁹ tai oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta (RL 15:9). Säännöksestä on siten erotettavissa viisi rikollisryhmän kriteeriä, joiden kaikkien tulee täytyä samanaikaisesti: koko, kestoaika, järjestäytyneisyys, yhteistuumaisuus ja ryhmän suunnittelemien rikosten vakavuus.

Määritelmä on hyvin samankaltainen kuin RL 34 a luvun 6 §:n 2 momentin mukainen terroristiryhmän määritelmä. Terroristiryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen 1 §:ssä tarkoitettuja eli terroristisessa tarkoituksessa tehtyjä rikoksia. Verrattaessa terroristiryhmiä ja muita järjestäytyneitä rikollisryhmiä voidaan erona havaita, että terroristiryhmän toiminnan tavoitteena on tehdä *terroristisen tarkoituksen omaavia* rikoksia, kun taas tavallisen rikollisryhmän tarkoituksena on tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä

538 Ks. myös RL 13 luvun 4 §, jossa on säädetty laittomasta sotilaallisesta toiminnasta: ”Joka laittomasti perustaa, organisoii tai varustaa sotilaallisesti järjestäytyneen yhteenliittymän, jonka tarkoituksena on vaikuttaa valtiollisiin asioihin, toimii sellaisessa yhteenliittymässä johtavassa asemassa, taloudellisesti tai muutoin merkittävällä tavalla tukee sitä tai siinä toimeenpanee tai antaa sotilaallista koulutusta”. Ks. tulkinnasta HE 94/1993 vp, s. 72.

539 Pykäläviittausta on säännöksessä väärin, kun siinä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään. Mainittu RL 11 luvun 8 § koskee kemiallisen aseiden kiellon rikkomista. Kiihottamisesta kansanryhmää vastaan on säädetty RL 11 luvun 10 §:ssä. Säännöksen tarkoitus oli koskea kiihottamista kansanryhmää vastaan, mutta 11 luvun muutosten yhteydessä tämä pykäläviittausta on jäänyt korjaamatta.

vuotta vankeutta, taikka yksi tai useampi 11 luvun 10 §:ssä⁵⁴⁰ tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettu rikos. Tästä syystä jos tietyn ryhmän terroristista tarkoitusta ei kyetä näyttämään, saattaa silti olla mahdollista soveltaa RL 17 luvun 1 a §:n mukaista rangaistussäännöstä.

Rikoslain 17 luvun 8 a §:n mukaan laittoman maahantulon järjestämistä voidaan pitää törkeänä tekemuotona muun muassa silloin, kun se on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun rikollisryhmän toimintaa ja se on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Vastaavasti RL 25 luvun 3 a §:ssä (törkeä ihmiskauppa), 17 luvun 18 a §:ssä (törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen) ja 46 luvun 8 §:ssä (törkeä tulliselvitysrikos)⁵⁴¹ on viitattu RL 17 luvun 1 a §:n 4 kohdan mukaiseen rikollisryhmän määritelmään. Koska määritelmä on kaikissa mainituissa säännöksissä yhteinen, käsitellään niihin liittyvää ryhmän määritelmää tässä yhdessä.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 kohdan mukaista rikollisryhmän määritelmää koskevaa oikeuskäytäntöä on kertynyt jonkin verran. Korkeimman oikeuden ratkaisuja ei ole, mutta määritelmää on käsitelty useissa hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien ratkaisuisa.⁵⁴² Suurin osa tapauksista ei ole koskenut järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisdeliaktiä, vaan niissä on ollut kyse RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen rikollisryhmän määritelmään sidotun kvalifiointiperusteen soveltamisesta.

4.2.1.1 Koko

Ryhmän on oltava kooltaan vähintään kolme henkilöä.⁵⁴³ Ryhmän kokoa koskeva ehdoton vaatimus ilmenee suoraan säännöksen sanamuodosta. Kahden henkilön yhteinen toiminta ei voi täyttää rikoksen tunnusmerkistöä, vaikka se muilta osin vaikuttaisi selkeästi säännöksessä tarkoitettulta toiminnalta.

Vaikka kokoa koskeva vaatimus on sanamuodoltaan selkeä, sen soveltaminen käytännössä voi kuitenkin osoittautua ongelmalliseksi. Esimerkiksi YK:n järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevassa tutkimuksessa arvioitiin, että kehityssuunta näyttää olevan jäykistä hierarkkisista rakenteista kohti joustavia, muuttuvia ja vaikeasti havaittavia ydinrakenteita ja verkostoja. Esimerkiksi

540 Huom. virheellinen pykäläviittaus säännöksessä – säännöksessä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen), vaikka pitäisi viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

541 HE 197/2008 vp, SK 425/2009, voimaantulo 1.10.2009.

542 Ks. kuitenkin Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus ja valitus KKO:lle 8.12.2008. Valituslupaa ei kuitenkaan myönnetty rikollisryhmän määritelmää koskevassa asiassa.

543 Vrt. Italian rikoslain 416 artikla, jonka mukaan rangaistus rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta on määrättävä kovennettuna, jos rikollisryhmään kuuluu vähintään kymmenen jäsentä.

ydinryhmärakenteelle (*core group*) ominaista kyseisen tutkimuksen mukaan on se, että ydinryhmä on suhteellisen tiukasti organisoitunut, mutta rakenteiltaan ne eivät ole hierarkkisia, vaan niissä on tiiviin ja selkeän rakenteen omaava ydinryhmä, jota ympäröi rikoksia tekevien henkilöiden verkosto. Verkostoon kuuluvia henkilöitä tarvitaan suorittamaan erilaisia tehtäviä kuten hankkimaan, kuljettamaan ja kauppaamaan uhreja tai perimään velkoja. Ydinryhmiin kuuluu tutkimuksen mukaan noin 20 henkeä, joten ryhmän ytimen osalta kokovaatimus täyttyy helposti. Sen sijaan ytimen ympärillä toimivaan verkostoon saattaa kuulua pienempiäkin osia.⁵⁴⁴

Järjestäytyneen rikollisuuden kehityssuuntia koskevissa arvioissa on kuvattu myös sitä, miten ryhmät hyödyntävät ulkopuolisia asiantuntijapalveluita maksimoidakseen taloudelliset voittonsa. Toimintatapana voi olla kehittää sisäisiä asiantuntijapalvelutoimintoja erityisesti vaativiin kansainvälisiin rahanpesutoimintoihin. Tiettyä ulkopuolista verkoston osaa, joka on erikoistunut tuottamaan tiettyjä erityisosaamista vaativia palveluita tai tuotteita, saattavat hyödyntää useammatkin rikollisryhmät. Asiantuntijatoimintojen osalta saattaa syntyä tulkintakysymyksiä siitä, onko kyseessä osa suurempaa rikollisryhmää vai jo pieni itsenäinen toiminto, ja mikä ryhmän koko siten on.

Härkönen on terroristiryhmien osalta kiinnittänyt huomiota siihen, että niille ryhmille, joiden alkuperä on muualla kuin EU-alueella, on ominaista solurakenteisuus. Solurakenteiset ryhmät toimivat tyypillisesti siten, että katto-organisaatio toimii EU:n ulkopuolella ja pieni itsenäinen solu EU-alueella. Tällöin tiettyjä toimintoja hoitavat solut on sijoitettu EU:n alueelle, kun taas osa toiminnoista, tyypillisesti ryhmän johto ja strategiset intressit, sijaitsevat EU:n ulkopuolella. Solulla saattaa myös olla EU-alueelta peräisin oleva yhteistyöryhmä. Uhka-arviossa on ennakoitu solurakenteisten ryhmien ja löyhien joustavarakenteisten verkostojen merkityksen kasvamista EU-alueella. Härkönen on kuvannut terroristiryhmistä vastaavankaltaisen esimerkkitalanteen, jossa kyseessä on hyvin pieni ja itsenäisesti toimiva terroristisolu, jossa solun muodostaa vain kaksi henkilöä. Side katto-organisaatioon saattaa olla hyvin väljä, jolloin nousee kysymys, voidaanko pienessä solussa toimivien henkilöiden katsoa kuuluvan osana suurempaan organisaatioon.⁵⁴⁵

Edellä kuvatuissa tilanteissa vastaus siihen, täyttyykö tietyn ryhmän osalta RL 17 luvun 1 a §:n mukainen vähimmäiskokovaatimus, ei ole itsestään selvä. Mitkä ovat ne kriteerit, joiden perusteella voidaan katsoa, että tietty suhteellisen

544 UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002. S. 28–29. http://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf.

545 Härkönen, s. 223–224

itsenäisesti toimiva pienikokoinen osa verkostoa tai tietty pienikokoinen solu tai verkoston osa katsotaan osaksi varsinaista isompaa rikollisryhmää? Onko asiaan vaikutusta sillä, että tietty kahden hengen solu tai verkoston osa, joka on erikoistunut esimerkiksi väärennettyjen matkustusasiakirjojen valmistukseen, toimii yhteistyössä useiden eri ihmiskauppaa harjoittavien rikollisryhmien kanssa? Voiko esimerkiksi tällaisen itsenäisesti toimivan, mutta rikollisryhmien rikollisen toiminnan kannalta olennaisen solun tärkeiden taloudellisten asioiden hoitaminen olla rangaistavaa RL 17 luvun 1 a §:n nojalla? Asiaan ei löydy suoraa vastausta esimerkiksi lainvalmisteluasiakirjoista, eikä oikeuskäytännösäkään asiaa ole pohdittu.

Kysymyksiä ryhmän koosta ja rakenteesta jouduttaneen siis pohtimaan tulevaisuudessa.⁵⁴⁶ Toisaalta järjestäytyneessä rikollisuudessa on kysymys nimenomaan kollektiivisesta toiminnasta, eikä voimassa olevassa laissa vaadittu kolmen hengen minimijäsenmäärä voi olla kohtuuton.

Saksassa *Bundesgerichtshof* käsitteli rikollisryhmän (*Bande*) minimikokoa tuomiossaan StR 284/99. Tuomiossa on perusteltu juuri sitä, miksei – aikaisemmasta oikeuskäytännöstä poiketen – kaksi henkilöä voi vielä muodostaa rikollisryhmää. Tuomiossa katsottiin, että se erityinen vaarallisuus, ryhädynamiikka, rikollinen yhteishenki ja alentunut tunne henkilökohtaisesta vastuusta, jotka justifyoivat rikollisryhmiin kohdistettavan ankaramman rikosoikeudellisen kohtelun, eivät muodostu vielä kahden henkilön yhteistoiminnassa. Tällöin sovellettavaksi tulee vain perusrikosta koskeva rangaistussäännös. Vähintään kolme jäsentä koskevan vaatimuksen tarkoituksena oli poissulkea myös sellaisia tilanteita, että esimerkiksi rikoksia yhdessä tekevää avioparia voitaisiin pitää rikollisryhmänä. Tuomiossa otettiin kantaa myös siihen, voidaanko rikollisryhmäksi katsomisen edellytykseksi asettaa se, että tekopaikalla rikoksen täytäntöönpanotoimiin on osallistunut tietty määrä yhteenliittymän jäseniä. Tätä ei pidetty tarpeellisena, vaan myös muunlainen myötävaikuttaminen on riittävää.⁵⁴⁷

Vähintään kolmen hengen ryhmä koko on siis asianmukainen, mutta korkeintaan voidaan pohtia sitä, miten korkealle kynnyks jäsenyyden toteamiseksi asetetaan, ja edellytetäänkö lainsoveltamisessa välttämättä aina sitä, että kaikkien jäsenten henkilöllisyys sekä henkilökohtainen suhde ja sitoutuminen

546 Ks. esimerkkitapauksena Turun KO 19.12.2008 08/5361, s. 13, jossa on kuvaus arvokuljetusryöstöön liittyvään yhteistyöhön osallistuneiden henkilöiden muodostamista ryhmärakenteista. Käräjäoikeuden mukaan tekoja toteuttamassa oli kolme erillistä yhdessä toimivaa pienehköä ryhmää. Käräjäoikeus ei kuitenkaan tarkastellut tuomittujen toimintaa RL 17 luvun 1 a §:n näkökulmasta, joten yhdessä toimivien pienryhmien ryhmäkokoan liittyviä kysymyksiä ei jouduttu pohtimaan.

547 Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99, kohta 15.

rikollisryhmään kyetään varmistamaan. Ei liene estettä tulkita tiettyä itsenäises- tikään toimivaa solua tai verkoston osaa osaksi järjestäytynyttä rikollisryhmää. Olennaista on se, että mainittu osa toimii tietoisesti yhteistyössä rikollisryhmän kanssa rikosten tekemiseksi, ja että kyse ei ole vain yksittäisen rikoksen tai rikos- sarjan tekemistä varten tapahtuvasta yhteistyöstä.

4.2.1.2 Pysyvyys

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaan ryhmän tulee olla *tietyn ajan koossa pysyvä*. Ilmaisuu säännöstekstissä on epämääräinen, mutta sen sisältöä on tarkennettu hallituksen esityksessä, jonka mukaan pysyvyysvaatimukselle on etukäteen mahdoton antaa täsmällistä sisältöä. Selvänä on pidetty, ettei viikois- sa mitattava kesto vielä täytä pysyvyysedellytystä. Toisaalta jos ryhmän toiminta on kestänyt vähintään vuoden, pysyvyysvaatimus täyttyy selvästi. Näiden väliin asettuvan muutaman kuukauden keston osalta pysyvyysvaatimuksen täytty- minen harkittaisiin lain esitöiden mukaan tapauskohtaisesti. Järjestäytyneen rikollisryhmän kestoajan suhteen päädyttiin siten samaan ratkaisuun kuin terroristiryhmän pysyvyysvaatimuksessa.⁵⁴⁸

Ilmaisu on hallituksen esityksessä tehdystä tarkennuksesta huolimatta mel- ko väljä. Tämä on kuitenkin tarkoituksenmukaista. Kestoajan osalta epävar- moissa tilanteissa järjestäytyneen rikollisryhmän muiden kriteerien täyttymisen ja kokonaisarvion painoarvo saa kasvaa. Käytännössä lienee kuitenkin yleensä niin, että esimerkiksi järjestäytyneisyyden ja yhteistuumaisuuden kriteerien täyttyminen edellyttää sitä, että ryhmä on ollut koossa jo jonkin aikaa. Toisaalta esimerkiksi Junnisen mukaan ryhmät ovat usein kasassa vain tiettyä yhteistä projektia varten, ja kestoajaksi on käytännössä harvoin ollut yli vuoden.⁵⁴⁹ Jos ryhmän toiminnan on alun perin suunniteltu kestävänsä vain lyhyen aikaa ja kattavan vain tietyn rikoksen tai rikoskokonaisuuden, ja yhteistyö on myös tosiasiaa toteutunut tällä tavoin, on kyse lähinnä kollektiivisesti toteutetusta yksittäisistä rikoksista ja eriasteisesta osallisuudesta niihin.

Myös ajallisen pysyvyyden osalta Europolin uhka-arviossa ja keskusrikos- poliisin arvioissa esitetyt kehityssuunnat kohti ryhmien löyhempiä ja dynaa- misempia rakenteita saattavat vaikuttaa siihen, ettei riittävää pysyvyyttä ole. Vastaavasti YK:n järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevassa tutkimuksessa⁵⁵⁰

548 HE 183/1999 vp, s. 56.

549 Junninen, s. 181.

550 UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002. S. 28 –29. http://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf.

suuntauksen katsottiin olevan kohti joustavia, nopeasti uudelleen muuntautuvia ryhmärakenteita (*ryhmien verkosto- ja ydinrakenteet*).

Voidaan myös kysyä, miten ajallisen pysyvyyden kriteeriä tulee arvioida silloin, kun osa ryhmän rakenteista vaihtelee. Miten suuren osan ryhmästä tulee pysyä ennallaan, jotta ajallista pysyvyyttä koskeva edellytys täyttyy? Onko riittävää esimerkiksi se, että ryhmän muutamat keskushahmot ovat toimineet keskenään melko pitkään? Pysyvyyksivaatimus ei estä sitä, että yksittäiset jäsenet jättävät ryhmän tai ryhmään otetaan mukaan uusia jäseniä, kunhan uudet jäsenet sovitetaan organisaatioon ja siten edistetään ryhmän rikollista toimintakokonaisuutta.

Olellisinta pysyvyydedellytyksen täyttymistä arvioitaessa on sen tarkoitus eli *ad hoc* -tyyppisen satunnaisen yksittäisen rikoksen tekemiseen tähtäävän suunnitelmallisenkin yhteistyön erottaminen sellaisesta yhteistoiminnasta, jonka on tarkoitettu olevan luonteeltaan pysyvää ja tarjoamaan puitteet suunnitelmalliselle, systemaattiselle ja tehokkaalle yhteistyölle.⁵⁵¹ Merkitystä voidaan antaa sille, ilmentääkö ryhmän toimintatapa toiminnan rakentamista yksittäisen rikoksen tekemisen tai tilapäisen yhteistyön vai pikemminkin pidempiaikaisen yhteistyön pohjalle. Esimerkiksi yhteisten toimitilojen hankinta, niiden turvajärjestelyt sekä asevarustelu taikka ryhmään kuulumista osoittavien tatuointien hankkiminen voivat viitata siihen, että tarkoituksena on käynnistää pysyvää yhteistoimintaa.

4.2.1.3 Rakenteellinen jäsentyneisyys

Ryhmän tulee olla rakenteeltaan jäsentynyt ollakseen RL 17 luvun 1 a §:ssä tarkoitettu järjestäytyneet rikollisryhmä. Säännöksen esitöiden mukaan vähimmäisvaatimuksena järjestäytyneisyydelle on jonkinasteinen *hierarkia*. Lisäksi jotta jokin ryhmittymä voisi olla säännöksessä tarkoitettu rikollisryhmä, sillä täytyy olla *selvä johto ja johdolla käskyvalta* hierarkiassa alempana oleviin henkilöihin nähden. Järjestäytyneisyyteen kuuluu hallituksen esityksen mukaan myös *työnjako*.⁵⁵² Lain esitöissä on todettu, etteivät nämä piirteet näy kuitenkaan välttämättä kovin selkeinä pienimmissä ryhmissä. Perustuslakivaliokunnan mukaan ”olennaista on, että järjestäytymiseen viittaavat organisaatiota ja toimintatapoja koskevat piirteet ovat tavalla tai toisella havaittavissa”.⁵⁵³ Nuotion mukaan ri-

551 HE 53/2006 vp, s. 12.

552 Hallituksen esityksessä 183/1999 vp käytetään ilmaisua ”järjestäytyneisyys”, mutta lakivaliokunnan käsittelyssä se korvattiin ilmaisulla ”jäsentyneisyys” sillä perusteella, että Palermon sopimuksessa käytettiin vastaavaa termiä. Lakivaliokunta totesi merkitysten kuitenkin vastaavan asiasisällöltään toisiaan (LaVM 26/2002 vp, s. 5).

553 PeVL 10/2000 vp, s. 3.

koslakiin sisältynyt koventamisperuste vaikutti siihen, kuinka järjestäytyneisyys säätämisaikana ymmärrettiin.⁵⁵⁴

On arvioitu, että reaalityodellisuudessa jäykän hierarkkinen järjestäytyneen rikollisryhmän malli on korvautumassa joustavampien, dynaamisempien rakenteiden ja löyhien verkostojen sekä asiantuntija- ja alihankintapalveluiden mallilla. Yhteistyö voi olla myös projektiluonteista.⁵⁵⁵ Tällaisia ryhmiä on todennäköisesti jo nyt enemmän kuin niitä kyetään viranomaisten taholta tunnistamaan. Selvän johdon ja hierarkkisen rakenteen vaatimus soveltuu huonosti myös tilannekuviin esille tuotuun solurakenteeseen, joka on tyypillinen ei-EU-alueelta peräisin oleville ryhmille. Näissä ryhmissä EU-alueella toimiva solu saattaa toimia melko itsenäisesti ja kyse saattaa olla enemmänkin yhteistyö- kuin käskyvaltasuhteesta. Keskusrikospoliisin tulevia kehityssuuntia koskevassa arviossa on tosin todettu, että tunnukselliset rikollisryhmät säilyttävät Suomessa vahvan asemansa (ks. kohta 2.2.4). Niihin on perinteisesti kuulunut hierarkkinen rakenne.

Uudentyyppiset dynaamiset ja verkostomaiset ryhmärakenteet saattavat aiheuttaa vaikeuksia säännöksen soveltamisessa. Vaikuttaa ilmeiseltä, ettei ainkaan YK:n tutkimuksen kohdassa 5 kuvattu verkstorakenne täyttäisi RL 17 luvun 1 a §:n mukaista järjestäytyneisyyden vaatimusta, koska verkostolla ei ole varsinaista käskyvaltaa käyttävää johtoa. Hierarkkinen rakenne puuttuu selvästi. Tutkimuksen mukaan verkostoissa keskeisessä asemassa on taloudellisen hyödyn hankkiminen avainhenkilöille, ja verkostoon kuuluvia henkilöitä ja heidän erityisosaamisiaan hyödynnetään aina tarpeen vaatiessa. Niissä verkstorakenteen toimivuuden kannalta merkittävässä asemassa on keskinäinen lojaliteetti eikä niinkään säännöksessä – tai tarkemmin sanoen sen esitöissä – edellytetty käskyvalta. Sen sijaan saman tutkimuksen kohdassa 4 esitetty ydinrakenne saattaisi ainakin joiltain osin täyttää järjestäytyneisyyden vaatimuksen, koska niissä on tiiviin ja selkeän rakenteen omaava ydinryhmä. Rakenteen hierarkkisyyden ja käskyvaltasuhteiden vaatimuksen täyttyminen saattaa olla epävarmempaa, jos ydinryhmää ja sitä ympäröivää, rikoksia tekevien henkilöiden verkostoa tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Tällöin hierarkkisyyden ja käskyvaltasuhteiden vaatimus ei vaikuttaisi täyttyvän.⁵⁵⁶

EU:n vuoden 1998 yhteisen toiminnan, Palermon sopimuksen tai EN:n määritelmät järjestäytyneelle rikollisryhmälle *eivät sisällä* ryhmän hierarkkiseen rakenteeseen liittyvää elementtiä. Palermon sopimuksessa edellytetään, että

554 Nuotio 2009, s. 1160.

555 Ks. esim. Junninen (s. 181), jonka mukaan rikoksia tehdään yhdessä usein projektiluonteisesti ilman pysyvästi järjestäytyneitä rakenteita.

556 Ks. tutkimuksen kohta 2.2.2, jossa esitellään YK:n tutkimuksessa todettuja järjestäytyneen rikollisuuden rakenteita.

kyseessä on ”rakenteeltaan jäsentynyt ryhmä”, mikä tarkoittaa ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten. Ryhmän jäsenillä ei välttämättä tarvitse olla muodollisesti määriteltyjä rooleja, jäsenyyden ei tarvitse olla jatkuvaa, eikä ryhmältä myöskään edellytetä pitkälle kehittyneitä sisäistä rakennetta. EU:n yhteisessä toiminnassa puhutaan ”järjestäytyneestä yhteenliittymästä” täsmällisemmin, miten järjestäytyneisyys voidaan todeta – vai onko määritelmän muiden vaatimusten, kuten henkilömäärän, rikollisen yhteistoiminnan kestoajan ja yhteistuumaisuuden, tarkoitettu jo sellaisenaan osoittavan järjestäytyneisyyttä. Yhteisessä toiminnassa ei ole viitattu ryhmärakenteisiin. EU:n puitepäättöksessä yhteenliittymältä edellytetään rakenteellista jäsenyysyyttä. Puitepäätös on huomattavasti täsmällisempi kuin yhteinen toiminta, koska siinä on kuvattu, mitä rakenteellisella jäsenyysyydellä tarkoitetaan. Puitepäättökseen ja Palermon sopimukseen sisältyvät rakenteellisen jäsenyysyyden vaatimukset vastaavat toisiaan.

Suomen kansallinen lainsäädäntö näyttäisi siten asettavan ylimääräisiä eli sääntelyn soveltamisalaa rajoittavia vaatimuksia ryhmän jäsenyysyydelle ainakin jos katsotaan, että myös kaikkien lain esitöissä mainittujen rakenteellisen jäsenyysyyden kriteerien on täytyttävä. Toisin sanoen tiettyä ryhmää, vaikka se täyttäisi mainittujen kansainvälisten instrumenttien kriteerit, ei puuttuvan hierarkkisuuden vuoksi välttämättä voitaisi katsoa RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseksi järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Toisaalta itse säännöstekstissä ei käytetä ilmaisua *hierarkkisesti järjestäytyneet*, vaan sen mukaan ryhmän tulee olla *rakenteeltaan jäsentynyt*. Vasta säännöksen perusteluissa todetaan, että vähimmäisvaatimuksena on *jonkinasteinen hierarkia*.⁵⁵⁷ Mikäli tulkintaepäselvyyksiä asiasta tulisi, olisi hierarkian laatua koskeva vaatimus perusteltua asettaa varsin alhaalle. Riittävänä voitaisiin pitää ainakin sitä, että ryhmällä on jokin johtohenkilö tai muu päätöksentekorakenne, josta voidaan päätellä, että ryhmä on järjestäytyneet muutoinkin kuin yksittäisen rikoksen tekemistä varten. Säännöstä tulee sen sanamuodon puitteissa tulkita yksittäistapauksissa siten, ettei säännös ole ristiriidassa Suomen kansainvälisten velvoitteiden kanssa. Tässä tapauksessa lain sanamuoto ei vaadi hierarkkisuutta eikä perusteluissaan ole vaadittu kovin selkeää hierarkiaa. Erityisesti tässä säännöksessä, jossa on selkeästi kyse Suomen kansainvälisten velvoitteiden täytäntöönpanosta, olisi

557 Ks. Koposen (2004, s. 18) kriittinen suhtautuminen koskien liian voimakasta tukeutumista lain esitöihin. Koponen toteaa, että esitöillä ei yleensä ole vastaavaa statusta kuin itse lakitekstillä, ja että yksittäinen lausuma esitöissä voi saada tulkinnassa oikeuslähdeasemaansa nähden ylikorostukseen merkityksen. Lausumat saattavat johtaa lopputuloksiin, joita ei ole lakia säädettäessä lainkaan mielletty. Tästä syystä itse säännöksen tulee aina olla tulkinnan lähtökohdana ja yksittäiset perustelulausumat tulisi aina kontrolloida ottaen huomioon säännöksen yleisempi systematiikka ja tarkoitus.

perusteltua ottaa tulkinnassa huomioon mainitut kansainväliset velvoitteet lain sanamuodon puitteissa.⁵⁵⁸ Koska tässä tapauksessa kansallinen lainsäätäjä on ilmaissut tahtonsa väljästi siten, että säädöstekstissä on edellytetty rakenteellista jäsentyneisyyttä ja perusteluissakin vain ”*edes jonkintasoista*” hierarkkista rakennetta, lienee mahdollinen ristiriita kansallisen lainsäädännön ja Suomen kansainvälisten velvoitteiden välillä yleensä mahdollista ja aiheellista välttää siten, ettei hierarkkisuuden vaatimusta tulkita tarpeettoman tiukasti. Kirjoitetun lain tasolla järjestäytyneisyyden minimitaso on kuitenkin jätetty hyvinkin matalalle.⁵⁵⁹

Hierarkkinen rakenne saattaa olla indisio siitä, että kyseessä on järjestäytynyt rikollisryhmä, mutta hierarkian puute ei kuitenkaan voine muodostua esteeksi sille, että ryhmää pidettäisiin RL 17 luvun 1 a §:n mukaisena rikollisryhmänä. Tavoiterationaalisesti ajateltuna olennaista on se, että ryhmällä on olemassa jonkinlainen rakenne, joka palvelee pidempiaikaista systemaattista rikollista yhteistyötä ja mahdollistaa tehokkaan päätösten tekemisen myös siinä tapauksessa, etteivät kaikki yksittäiset jäsenet ole yksimielisiä. Tämäntyyppinen vaatimus on välttämätön rikollisryhmän erottamiseksi tavallisesta kertaluonteisesta yhteistyöstä, jonka osalta kukin osallistujista tekee tapauskohtaisesti itsenäisen harkinnan, haluaako osallistua suunnitteilla olevan rikokseen. Päätöksenteko voi siis olla myös kollektiivista, mutta se ei saisi olla sellaista, että jokainen osallistuja päättää itse ja autonomisesti erikseen kunkin rikoksen osalta, miten haluaa osallistua sen tekemiseen. Säännöstasolla kuitenkin vaaditaan vain rakenteellista jäsentyneisyyttä. Sitä voitaneen tulkita eri tavoin. Rakenteellisella jäsentyneisyydellä voidaan viitata paitsi vertikaalisiin eli käsikyvaltasuhteita koskeviin rakenteisiin, niin myös horisontaalisiin rakenteisiin, jossa kyse on rikollista toimintaa tukevasta työnjaosta (ks. tarkemmin kohta 4.4).

558 Rikollisryhmän määritelmien tulkinnan yhdenmukaisuuteen liittyviä suosituksia ks. Nuutila ja Melander, s. 1405. He ovat katsooneet, ettei määritelmiä ole erilaisesta kirjoitusasustaan huolimatta syytä tulkita tarpeettoman eri tavoin, koska niiden taustalla vaikuttavat kuitenkin samat kansainväliset instrumentit. Myös EU:n huumausainepuitepäätöksessä on viitattu EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen yhteiseen toimintaan (98/733/YOS), joka on ollut myös RL 17 luvun 1 a §:n säätämisen taustalla. Ks. myös Nuotio 2009, s. 1168–1169, joka on pitänyt HE 183/1999:ssä esitettyjä näkemyksiä järjestäytyneisyyttä koskevista tiukoista kriteereistä vanhentuneina ja painoarvoltaan alentuneina. Hän on viitannut unionioikeuden lojaliteettiperiaatteeseen sekä vuoden 1999 jälkeen eurooppaoikeudessa tapahtuneeseen kehitykseen, muun muassa järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen voimaantuloon. Puitepäätös on oikeudelliselta luonteeltaan velvoittavampi ja siinä rikollisryhmä oli myös määritelty tarkemmin (Nuotio 2009, s. 1169).

559 Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus 8.12.2008, s. 3.

Perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan olennaista rakenteellisessa jäsenytyneisyydessä on se, että järjestäytymiseen viittaavat organisaatiota ja toimintatapoja koskevat piirteet ovat *tavalla tai toisella havaittavissa*.⁵⁶⁰ Yksi mahdollinen tapa arvioida yhteenliittymän järjestäytyneisyyttä on tarkastella sitä, ilmaiseeko ryhmä käyttämillään ulkoisilla tunnuksillaan jotakin tarkoituksistaan tai toimintatavoistaan. Voidaanko hierarkkisuus päätellä esimerkiksi siitä, että tatuoinnit vihjaavat jotain eri henkilöiden asemasta ryhmässä? Tai voidaanko yhteenliittymän rikollinen tarkoitus päätellä siitä, että siihen kuuluvat henkilöt käyttävät ulkoisissa tunnuksissa %-merkkiä? Lainsoveltamisessa ulkoisille tunnuksille on annettu merkitystä useinkin. Esimerkiksi *Jyväskylän käräjäoikeus* piti tuomiossaan 07/1335⁵⁶¹ järjestäytyneisyyden ja hierarkkisuuuden kannalta merkityksellisinä ryhmän jäsenten käyttämiä logoja, sormuksia ja liivejä sekä liiveistä ilmeneviä jäsenen aseman ilmaisevia nimityksiä.

Voitaneen pitää oikeutettuna, että ryhmään kuulumista tai jäsenten asemaa ryhmässä ilmaisevien ulkoisten tunnusten ja rikollisiin tarkoitukseen viittaavien symbolien käyttäminen luovat jonkintasoista *olettaa* ryhmän rakenteellisesta jäsenytyneisyydestä. Jollei yhteenliittymän toiminnassa kuitenkaan mikään muu viittaa siihen, että ryhmän yhtenä tarkoituksena tai toimintatapana olisi rikosten tekeminen, eivät ulkoiset tunnukset yksinään voi johtaa siihen, että yhteenliittymää pidettäisiin järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Jos kuitenkin yhteenliittymä käyttää kuvatonlaisia tunnusmerkkejä ja tosiasiallisesti siihen kuuluvat henkilöt tekevät yhdessä vakavia rikoksia, voitaneen tätä pitää osoituksena ryhmän tarkoituksesta, tavoitteista, rakenteellisesta jäsenytyneisyydestä ja ehkä myös kestoajasta. Ei liene todennäköistä, että jotkut vain yhden rikoksen tekemistä varten kehittäisivät kuvatonlaisen ulkoisten tunnusten järjestelmän. Sen sijaan ulkoisten tunnusten puutteesta ei voida päätellä, etteikö ryhmä voisi olla järjestäytynyt – osa rikollisista voi nimenomaan haluta vältellä kaikkea ulkopuolista huomiota. Riippuu myös rikollisuuden alasta, minkälainen ulkoinen olemus on rikosten tekemisessä hyödyksi. Jollain alalla voi olla hyödyllistä pukeutua kalliiseen pukuun ja esiintyä liikemiesmäisesti, toisten rikosten tekemisessä tarvittava uskottavuus vaatii hieman rajumpaa ulkoista olemusta.

Yhteenliittymän organisaatiota ja toimintatapoja koskevat piirteet voivat olla havaittavissa myös tarkastelemalla ryhmän tosiasiallista toimintaa. Esimer-

560 PeVL 10/2000 vp, s. 3. Toisaalta on huomattava, että perustuslakivaliokunnankin lausunnossa kokonaisuutena luettaessa esitettiin laillisuusvaatimukseen perustuvia vaatimuksia nimenomaan *järjestäytyneisyyden* täsmentämisen suhteen. Perustuslakivaliokunta ehdotti mallin ottamista yhdistyislain 3 §:stä, mikä kanta kuitenkin tuli lakivaliokunnassa (LaVM 2/2002) torjutuksi (ks. Nuotio 2009, s. 1161). Lakivaliokunta lähti hakemaan mallia terrorismin vastaisesta sääntelystä.

561 Jyväskylän KO 10.7.2007 07/1335 R 07/806.

kiksi Palermon yleissopimuksen – joka on Suomessa lakinakin voimassa – 5(2) artiklan mukaan ”tämän artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu tietoisuus, tahallisuus, tavoite, tarkoitus tai sopimus voidaan päätellä objektiivisista tosiseikoista”.⁵⁶² Tämä ajattelumalli korostaa sitä, että jos jokin yhteenliittymä tosiasiallisesti toimii hyvin järjestäytyneesti, sitä on lähtökohtaisesti syytä pitää järjestäytyneenä rikollisryhmänä. Jos kaikki toiminta ulkoisesti tarkasteltuna näyttää siltä, että se palvelee pidempiaikaisempaa, systemaattista rikollista toimintaa, sitä voidaan pitää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintana riippumatta siitä, ovatko yhteenliittymään kuuluvat henkilöt nimenomaisesti julistaneet rikollisia suunnitelmiaan.⁵⁶³ Helsingin hovioikeuden tuoreessa tuomiossa on kuitenkin omaksuttu aikaisempaa kriittisempi lähestymistapa sen suhteen, minkälaisista olosuhteista ryhmän olemassaolo voidaan päätellä. Hovioikeus muun muassa katsoi, ettei siitä, miten yhteydenotot vastaajaan olivat tapahtuneet ja mitä muut maahantulon järjestämiseen osallistuneet henkilöt olivat tehneet, voida luotettavasti päätellä kysymyksessä olevan järjestäytyneen rikollisryhmän.⁵⁶⁴

4.2.1.4 Yhteistuumaisuus

Rikollisryhmän määritelmää ja osallistumiskriminalisoinnin laajuutta rajaa edelleen yhteistuumaisuuden vaatimus. Säännöksen esitöissä⁵⁶⁵ asiaa on kuvattu käänteisellä tavalla siten, ettei rikollisryhmänä tule pitää muodostelmaa, johon kuuluvat henkilöt tekevät tahoillaan rikoksia tietämättä toistensa teoista. Lienee täysin selvää, ettei mainitunkaltainen toistensa tekemisistä täysin tietämätön muodostelma voi olla rikollisryhmä. Vuoden 1998 yhteinen toiminta, jonka täytäntöönpanemiseksi RL 17 luvun 1 a § on säädetty, määrittelee rikollisryhmän yhteenliittymäksi, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen tietynlaisia rikoksia, joten siitäkään ei käy ilmi tarkempia määritelmiä yhteistuumaisuudelle.

Yhteistuumaisuusvaatimuksen todistettavuus on melko ongelmallinen, koska yleensä siihen liittyvä todistelu voi olla korkeintaan välillistä. Järjestäytyntä rikollisuutta koskevissa tilannekuvissa ja tutkimuksessa on todettu, että järjestäytyneissä rikollisryhmissä eri toiminnoista vastaavat henkilöt eivät

562 Ks. myös Diener ja Johnson, s. 467–468 ja 472, jotka ovat todenneet, että vastaajan osallisuus ja tietoisuus salaliitossa voidaan päätellä jutun olosuhteista. Näyttöä ei tarvita siitä, että vastaaja olisi ollut tietoinen salaliiton kaikista yksityiskohdista, tavoitteista tai osallistujista, vaan riittävää on näyttö siitä, että vastaajan oma toiminta edisti salaliiton tavoitteita. Ks. myös Henning, s. 1317.

563 Esimerkiksi Vantaan KO 28.12.2006 06/3948 R 06/3002, Kouvolan HO nro 1349 30.11.2005 R 05/1047 ja Lappeenrannan KO 13.12.2006 06/1882 R 05/1350.

564 Helsingin HO 3185 9.10.2007 R 07/1927, s. 4.

565 HE 183/1999 vp, s. 10.

välttämättä tunne koko kokonaisuutta eivätkä tiedä toistensa rikoksista. Vain ryhmän johtaja tuntee koko kokonaisuuden ja hänen toimensa tuntevat vain esimerkiksi kaksi henkilöä, jotka pitävät huolen siitä, että kukin heidän alaisistaan tietää vain sen, mikä hänen pitää tietää. Suunnitelluista rikoksista ja niihin osallistuvista henkilöistä tietävät vain ne henkilöt, joita asia välittömästi koskee, ja hekin vain siltä osin, mitä heidän on välttämätöntä tietää oman osuutensa suorittamiseksi.⁵⁶⁶ Myös erilaisissa verkosto- ja solumuotoissa ryhmissä yhteistuumaisuuden vaatimuksen täytyminen voi olla vaikea osoittaa. Tilanne olisi paradoksaalinen, jos nimenomaan järjestäytyneille rikollisryhmille ominaisiksi piirteeksi katsottu toimintamalli (kokonaisuutta koskevan tietoisuuden rajaaminen vain yhteen tai muutamaankin henkilöön) aiheuttaisi käytännössä sen, ettei yksi RL 17 luvun 1 a §:n mukaisista rikollisryhmän tunnusmerkeistä (yhteistuumaisuuden vaatimus) täytyisi. Tämä ei ole voinut olla säännöksen tarkoituksena.

Yhteistuumaisuuden vaatimus onkin syytä ymmärtää toisella tavalla kuin esimerkiksi tekijäkumppanuuden osalta käytetty ilmaisu *yksissä tuumin* eli melko yleiseksi vaatimukseksi siitä, että ryhmän yhteisenä tarkoituksena yleisellä tasolla on tehdä yhdessä vakavia rikoksia (*”toimivat yhteistuumin tehdäkseen rikoksia”*), kun taas tekijäkumppanuuteen liittyvä yksituumaisuus koskee tiettyä yksittäistä rikosta ja sen yksityiskohtia. Yhteistuumaisuusvaatimus liittyy siten yleisesti vakavien rikosten tekemistarkoitukseen ja korostaa rikollisen toimintakokonaisuuden yhteisyyden sekä sitä koskevan tietoisuuden ja siihen sitoutuneisuuden merkitystä.⁵⁶⁷ Pelkkä tietoisuus toisen tekemistä rikoksista ei ole riittävä, vaan rikollista toimintakokonaisuutta koskevan suunnitelman tulee olla yhteinen. Yhteistuumaisuuden ei myöskään voida vaatia ulottuvan koko ryhmän harjoittamaan rikolliseen toimintaan ja sen yksityiskohtiin, toisin sanoen vaatimus ei poissulje rikollisryhmää, jossa osa jäsenistä tekee rikoksia toisistaan tietämättä, kunhan rikollinen suunnitelma on yhteinen ja he tekevät joitain rikoksia myös ryhmässä.

4.2.1.5 Vakavien rikosten tekemistä koskeva tarkoitus

Rikollisryhmän yhtenä kriteerinä on, että ryhmän tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta

566 Junninen, s. 148–149.

567 Ks. vertailukohtana Smith, s. 53, jonka mukaan salahankesopimus on laajempi kuin varsinaisen osallisuuden edellyttämä yhteinen suunnitelma (*common purpose*). Myöskään varsinaisen osallisuuden edellyttämä rikoksen olennaisia seikkoja koskeva tietoisuusvaatimus ei täyty vielä samoin kriteerein kuin mikä riittää salahankkeen jäseneksi katsomiseen.

vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä⁵⁶⁸ (kiihottaminen kansanryhmää vastaan) tai 15 luvun 9 §:ssä (oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen) tarkoitettuja rikoksia. Rikosten tekemistavoitteen tulee olla realistinen ja uhan ryhmän puitteissa tehtävistä rikoksista todellinen. Riittävää ei ole pelkkien ajatusten esittäminen tai sopiminen rikosten tekemisestä, vaan lisäksi tulee olla olemassa konkreettisia suunnitelmia rikosten kohteista, tekotavasta tai tekoajasta. Lisäksi sen edellytyksenä, että osallistumisrikoksesta voitaisiin tuomita rangaistukseen, on se, että tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään.

Ryhmän tarkoitus on subjektiivinen tunnusmerkistökijä, joka erottaa terroristiryhmän ja tavallisen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmiä toisistaan. Terroristiryhmällä tulee olla tarkoituksenaan tehdä nimenomaan terroristisia rikoksia, kun taas muun järjestäytyneen rikollisryhmän osalta mitkä hyvänsä riittävän vakavat rikokset riittävät täyttämään osallistumisrikokseen liittyvän objektiivisen tunnusmerkistön. Kyse voi olla myös samanaikaisesti molemmista ryhmistä, jos ryhmän rikollisen toiminnan tavoitteet ovat vain osittain terroristisia ja osittain ei-terroristisia.

Yhteistoiminnan rikosten tekemistä koskeva tarkoitus erottaa sosiaalisesti rakentuneet ryhmät (*social groups*) järjestäytyneistä rikollisryhmistä. Sosiaalisesti rakentunut ryhmä voi olla esimerkiksi perhe, tiettyä etnistä taustaa edustava ryhmä tai harrastusryhmä – olennaista on, että ryhmää yhdistää keskinäinen yhteenkuuluvuuden tunne tai muu yhteinen sosiaalinen tausta.⁵⁶⁹ On myös mahdollista, että tietty ryhmä on alun perin ollut tällainen sosiaalisesti rakentunut ryhmä, mutta myöhemmin sen tarkoitusperäksi on muodostunut lisäksi rikosten tekeminen. Esimerkkinä voidaan mainita mafiaperhe. Säännöksessä ei siis edellytetä, ettei yhteenliittymällä saisi olla muitakin yhdessä olemisen tarkoituksia kuin rikosten tekeminen – vaikkapa yhteinen harrastus – kunhan yhdessä olemisen syy on ainakin osaksi rikosten tekeminen. On mahdollista, että vain osaa yhteenliittymästä voidaan pitää rikollisryhmänä.

Nimenomaan organisaation tarkoitusta koskeva kriteeri erottaa myös rikollisorganisaatiot muista (laillisista) organisaatioista, jotka yleensä täyttävät herkästi muut rikollisryhmän kriteerit. Myös muiden organisaatioiden puitteissa saatetaan tehdä vakaviakin rikoksia ilman, että rikosten tekeminen olisi ainakaan koko organisaation tarkoituksena. Rikollisorganisaatio voi kuitenkin toimia myös laillisen tarkoituksen omaavan organisaation osana. Tällöin on

568 Huom. virheellinen pykäläviittaus säännöksessä – säännöksessä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen), vaikka pitäisi viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

569 Harding, s. 45–47.

kyettävä erottamaan, miltä osin kyse on laillisesta organisaatiosta ja mitä osaa siitä on pidettävä rikollisryhmänä.

Vakavien rikosten tekemistä koskeva tarkoitus liittyy kiinteästi yhteen sen vaatimuksen kanssa, että rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on rangaistavaa vain, jos tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Sekä rikosten tekemistarkoituksen että toteutuneiden rikosten osalta määritelmä ei aseta korkeampaa vaatimusta kuin että suunniteltuja ja toteutuneita rikoksia tulee olla yhteensä vähintään yksi.

4.2.2 Rangaistuksen koventamisperusteeseen liittyvä määritelmä (*liigoittumisperuste*)

Rikoslain 6 luvun 5 §:ssä on säädetty rangaistuksen koventamisperusteista. Säännöksen 2 kohta liittyy rikollisryhmiin (ns. liigoittumisperuste). Lainkohdan mukainen rikollisryhmän määritelmä on sanamuodoltaan väljä: *vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä*. Rikollisryhmään liittyviä vaatimuksia on kuvattu tarkemmin hallituksen esityksissä 125/1975 vp ja 44/2002 vp.⁵⁷⁰

Järjestäytyminen tilapäisesti vain yhden rikoksen tekemistä varten ei ole riittävää. Niiden rikosten, joiden tekemistä varten ryhmä on järjestäytynyt, tulee olla lisäksi laadultaan vakavia. Rikosten vakavuutta ei ole säännöksessä erikseen määriteltä, joskin hallituksen esityksessä 125/1975 vp (s. 11) viitataan esimerkkinä huumausainekauppaan. Johdonmukaisinta olisi käyttää vakavuuden määrittelyssä samaa rangaistusasteikkovaatimusta kuin RL 17 luvun 1 a §:ssä, jossa edellytetään, että ryhmän tarkoituksena on tehdä sellaisia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Koventamisperusteen käyttämisen edellytyksenä ei ole, että rikokset olisivat toteutuneet vakavina, vaan koventamisperustetta voidaan soveltaa vähäiseenkin rikokseen, jos se edistää rikollisryhmän rikollisia päämääriä (ks. kohta 6.4.1.2).⁵⁷¹

Ryhmän järjestäytymisen on oltava niin tiivistä, että siitä voidaan päätellä käskyvaltasuhteiden olemassaolo, toimiminen yhteisen suunnitelman mukaan ja työnjaon eriytyminen. Esimerkkinä on käytetty huumeliigaa, jossa joku voi toimia rahoittajana ja toiminnan johtajana, toinen huumeiden maahantuojana

570 HE 125/1975 vp, s. 11, ja HE 44/2002 vp, s. 203–204.

571 HE 125/1975 II vp, s. 12. Ks. vastaavasti huumausainerikosten kvalifointiperusteiden osalta. Vaikka RL 50 luvun 2 §:n 3 kohdan mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerinä on, että ryhmässä on suunnitelma laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta, ei vaatimuksena ole, että rikos olisi toteutunut laajamittaisena. Olennaista on se, että ryhmän organisaatio ja työnjako on rakennettu laajamittaisen huumausainerikosten tekemistä varten.

na, kolmas tukkumyyjänä ja muut vähittäiskaupan jakelijoina. Lain esitöissä esimerkkeinä soveltamistilanteista on mainittu talousrikollisuus, rahanpesu, ihmiskauppa ja muu rajat ylittävä kansainvälinen rikollisuus.⁵⁷²

Kouvolan hovioikeus käsitteli tuomiossaan 786/2004⁵⁷³ myös RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen soveltamisen edellytyksiä. Tapauksessa oli kyse muun muassa useista törkeistä huumausainerikoksista, väkivaltaisesta velan perinnästä ja ryhmän sisäiseen kurinpitoon liittyvästä väkivallasta. Tuomiossa todettiin, että todistajan mukaan nyt kysymyksessä olevalla ryhmällä oli selkeät käskyvaltasuhteet ja työnjako, ja että se oli jatkanut erään toisen ryhmän toimintaa, mistä syystä ryhmän katsottiin täyttävän järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkit.

Lain esitöissä on kuvattu rajanvetoa tavallisiin yhteistekemisen muotoihin (tavalliseen ryhmärikollisuuteen). Siinä on todettu, että koventamisperusteen soveltamisalaan ei kuulu näpistelevä ja ilkeä harjoittava nuorisoyoukko, koska tällaisen jengin työnjako ei ole eriytynyt, eikä siinä ole käskyvaltasuhteita.⁵⁷⁴

Vaasan hovioikeuden tuomiossa nro 1974 16.12.1996⁵⁷⁵ oli kyse turkistarhalla tapahtuneesta törkeästä vahingonteosta ja koventamisperusteen soveltamisesta. Vastaajat olivat avanneet turkistarhoissa kettujen häkkeitä, jolloin eläimiä oli päässyt karkuun. Häirintä oli saanut myös emoksetut tuhoamaan ja hylkäämään pentujaan, jolloin pennut olivat kuolleet. Myös häkit olivat vahingoittuneet. Hovioikeus totesi vastaajien tekojen poikkeavan tavallisista vahingonteosta ja tyyppillisistä omaisuusrikoksista, koska vastaajat eivät olleet tavoitelleet omaa etua, eikä tekoja ollut tehty pelkässä vahingoittamistarkoituksessa, vaan vastaajien tavoitteena oli ollut kohdistaa huomiota tarhaeläinten olojen parantamiseen. Teoilla oli kuitenkin aiheutettu suurta vahinkoa. Hovioikeus katsoi, ettei teoissa ollut piirteitä sellaisesta rikoslain 6 luvun 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua suunnitelmallisuudesta, että niitä olisi tullut arvioida ankarammin kuin muita vastaavan suuruusluokan vahingontekoja. Tekoja ei myöskään ollut näytetty tehdyn säännöksen 2 kohdassa tarkoitettua vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Rikoslain 6 luvun tarkoittamia erityisiä rangaistuksen koventamisperusteita ei siten ollut.

Myös seuraavassa Hämeenlinnan käräjäoikeuden tuomiossa arvioitiin sitä, onko kyseessä tavallinen rikoksia yhdessä tekevä henkilöjoukko vai koventamisperusteen soveltamisen edellyttämä järjestäytynyt rikollisryhmä.

572 HE 125/1975 II vp, s. 11, ja HE 44/2002 vp, s. 204. Ks. myös Tapani ja Tolvanen 2006, s. 62–63.

573 Kouvolan HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190, s. 29–30.

574 HE 125/1975 II vp, s. 11.

575 Vaasan HO 16.12.1996 nro 1974 R 96/208.

Hämeenlinnan käräjäoikeuden tuomiossa 04/411⁵⁷⁶ käräjäoikeus totesi lyhyesti, että vaikka vastaajat olivat tehneet yhdessä rikoksia, he eivät muodostaneet koventamisperusteen käyttämisen edellyttämää rikollisryhmää. Sen sijaan kahden henkilön osalta uusien rikosten ja aikaisempien rikosten suhteen katsottiin osoittavan heissä ilmeistä piittaamattomuutta lain käskyistä ja kielloista tahallisten rikosten suuren lukumäärän vuoksi. Tuomiosta ei ilmene, että syyttäjä olisi pyrkinyt esittämään jotain näyttöä siitä, että kyseessä on ollut vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä.

Seuraavassa Joensuun käräjäoikeuden tuomiossa koventamisperustetta ei sovellettu, vaikka kyseessä oli erään henkilön taholta tapahtuneeseen johtamiseen, annettuihin toimeksiantoihin ja työnjakoon perustuvasta laajamittaisesta vakavasta rikollisuudesta, jonka tekemisestä vallitsi yhteisymmärrys.

Joensuun käräjäoikeuden tuomio 07/386 koski laajaa, muun muassa törkeistä varkauksista (polttoainevarkauksia) ja törkeistä huumausaine-, lääke- ja ampumaserikoksista muodostuvaa kokonaisuutta. Tekokohtia oli yhteensä 56. Syyttäjä oli vaatinut yhtä henkilöä koskevan yhden syytekohtan osalta huumausainerikoksen törkeysarvioinnissa otettavaksi huomioon muun ohella sen, että teko oli tehty huumausainerikosten laajamittaista tekemistä varten erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä.⁵⁷⁷ Tähän vaatimukseen käräjäoikeus ei ottanut lainkaan kantaa, mutta piti tekoa muilla perusteilla törkeänä.

Törkeiden varkauksien osalta käräjäoikeus katsoi näytetyksi, että teot oli tehty samaa tekotapaa noudattaen yhden henkilön ideoimina, johtamina ja rahoittamina. Hän oli osin osallistunut anastusrikosten täytäntöönpanotoimiin itse ja osin antanut eräälle toiselle henkilölle pysyvän toimeksiannon tehdä rikoksia. Käräjäoikeus katsoi, että tekijöillä oli ollut yhteisymmärrys tekojen tekemisestä ja ne oli toteutettu työnjaon mukaisella tavalla. Myöskään rangaistuksia mitattaessa tuomiossa ei käsitelty mitään ryhmän olemassaoloon viittaavaa, vaan tuomiossa todettiin, ettei yleisen rangaistuskäytännön mukaisesta rangaistustasosta ole aihetta poiketa muutoin kuin että yhden vastaajan osalta lieventämisperusteen soveltaminen katsottiin aiheelliseksi.⁵⁷⁸ Näyttönä ryhmän toimintatavoista otettiin huomioon muun muassa yhden vastaajan kertomus, puhelinkuunteluita, valvontakameran tallenteita ja valokuvia.

Olisi hyvä, jos tuomioista ilmenisi tarkemmin se, mitkä olivat ne rikollisryhmäksi toteamiseen liittyvät oikeudelliset seikat, jotka estivät rikollisryhmäksi katsomisen, taikka seikat, joiden osalta olisi vaadittu lisää näyttöä.

576 Hämeenlinnan KO 04/411 30.4.2004 R 04/369, s. 53.

577 Joensuun KO 9.3.2007 07/386 R 06/1792, s. 106.

578 Joensuun KO 9.3.2007 07/386 R 06/1792, s. 125. Itä-Suomen HO 29.1.2008 Nro 87 R 07/416 – syyttäjä ei vaatinut muutosta koventamisperusteen käyttämisestä koskevilta osin.

Toisin kuin rikosten uusimiseen rangaistuksen koventamisperusteena ei liigoittumisperusteeseen liity vaatimuksia sen suhteen, onko tekijää tuomittu aikaisemmin rikoksista rangaistukseen. Rikollisryhmän jäseneksi, johon koventamisperustetta voidaan soveltaa, on täysin mahdollista katsoa henkilö, jolla ei ole lainkaan aikaisempaa rikollisuutta. Tällöin liigoittumisperuste voi soveltua, mutta uusimisperuste ei. Oikeuskäytännössä tällainen ylimääräinen vaatimus, jolle ei löydy tukea säännöksestä tai sen esitöistä, on kuitenkin joskus asetettu:

”Oikeuskäytännössä säännöstä on sovellettu muun muassa silloin, kun lähes kaikilla vastaajilla on aikaisemmin ollut taustalla vakavia väkivalta- tai huumausainerikoksia, kun ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla ja kun ryhmän toiminnassa taloudellisen hyödyn tavoittelu on määräävä tekijä. Käsiteltävänä olevassa asiassa vastaajista yhdellä voidaan katsoa olevan taustalla väkivaltaista rikollisuutta, kun hänet on tuomittu kahdesta törkeästä pahoinpitelystä ja yhdestä pahoinpitelystä. Vastaajista neljää ei ole aikaisemmin tuomittu rangaistukseen siten, että heillä olisi merkintä rikosrekisterissä.”⁵⁷⁹

Ks. myös *Turun käräjäoikeuden tuomio 19.12.2008 08/5361*, jossa törkeään ryöstöön ja törkeän ryöstön yritykseen syyllistyneiden ei katsottu muodostaneen järjestäytyntä rikollisryhmää seuraavilla perusteluilla: ”Tekijöiden rikosrekistereistä ilmenevän aikaisemman rikollisuuden perusteella ja heidän yhteistyöstään näiden tapahtumien puitteissa saadun kuvan perusteella he eivät ole järjestäytyneet sillä tavoin ryhmäksi vakavia rikosten tekemistä varten kuin rikoslain 6 luvun 5 §:n 2) kohdassa tarkoitetaan.”⁵⁸⁰

Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä oli kahdesta arvokuljetuksen ryöstöön liittyvästä rikoksesta, joiden käräjäoikeus katsoi muodostavan yhden kokonaisuuden. Tekijäjoukon katsottiin muodostuvan kolmesta eri ryhmästä, joiden välillä vallitsi työnjako. Suomalaisryhmä ”on hankkinut tarpeellista ja välttämätöntä paikallistuntemusta ja sisäpiiritietoa rahankuljetuksista, reiteistä ja autojen turvajärjestelyistä juuri ryöstöjen toteuttamista varten”. Ruotsalaisryhmän jäsenet ”ovat pääosin olleet varsinaisia tekojen suunnittelijoita ja toteuttajia”. Lisäksi kolmas joukko oli toiminut eri tavoin ryhmän apuna.⁵⁸¹ Kyseessä olivat vaativat rikokset, jotka edellyttivät poikkeuksellisen paljon suunnittelua, organisoimista ja laajaa valmistelua sekä erilaista osaamista ja tietoa omaavien henkilöiden yhteistoimintaa ja työnjakoa. Kaikkiaan tekijöiden syyksi luettu, tekojen tekemiseen tähtäävä yhteistoiminta oli jatkunut noin vuoden ajan.

579 Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008, s. 74–75.

580 Turun KO 19.12.2008 08/5361, s. 53; ks. myös Turun HO 30.11.2009 2879, s. 86.

581 Turun KO 19.12.2008 08/5361, s. 13.

Varsinaisia käskyvaltasuhteita ei tuomiosta ilmene, sen sijaan rikoksen tekemiseen painostavaa uhkailua on esiintynyt.⁵⁸²

Samassa rikosasiassa *Turun hovioikeus* 30.11.2009 katsoi, että ei ole tullut näytetyksi, että törkeään ryöstöön osallistuneet olisivat muodostaneet ryhmän, jolla olisi ollut johtohenkilöt, selkeä työnjako ja käskynalaisuussuhteet. Hovioikeus totesi, että toimintatapa pikemminkin viittaa asioista päättämiseen kollektiivisesti keskustellen ja eri vaihtoehtoja punniten. Hovioikeuden mukaan ryhmän kokoonpano ei ollut kiinteä, mitä osoitti se, että osa vastaajista ei ollut osallistunut kaikkien syytekohtien mukaisten tekojen tekemiseen.⁵⁸³

Siinä missä uusimisperusteen soveltamisen kannalta ratkaisevassa asemassa on rikoksentehtäjän rikollinen menneisyys, kiinnittyvät liigoittumisperusteen soveltamisen subjektiiviset edellytykset ryhmän rikolliseen tarkoitukseen. Ryhmän perustamisen tarkoitusta arvioitaessa ei ole syytä antaa painoa sille, mikä ryhmän perustamisen ja järjestäytymisen alkuperäinen tai muodollinen tarkoitus oli. Ryhmän tarkoitus voi muuttua siitä, mikä se alun perin oli, ryhmän olemassaololla voi olla useita tarkoituksia ja kollektiivin virallinen tarkoitus voi poiketa siitä, mikä on sen todellinen tarkoitus. Yhteenliittymisen alkuperäisellä tarkoituksella ei ole merkitystä, jollei se vastaa ryhmän nykyistä tosiasiallista toimintaa. Esimerkiksi Kanadan rikoslain mukaisessa rikollisorganisaation määritelmässä ryhmän rikollinen tarkoitus tai tosiasiallinen rikollinen toiminta ovat toisilleen vaihtoehtoisia kriteerejä: ”Criminal organisation means a group, however organised, that (a) is composed of three or more persons in or outside Canada and (b) has as one of its *main purposes or main activities* the facilitation or commission of one or more serious offences that, if committed, would likely result in the direct or indirect receipt of a material benefit, including a financial benefit, by the group or by any of the persons who constitute the group”.⁵⁸⁴

Vaasan hovioikeuden tuomiossa 9.10.2008⁵⁸⁵ katsottiin, että vastaajien syyksi luettujen vakavien ampuma-ase-, doping-, huumausaine- ja väkivaltarikosten tekeminen ei riittänyt osoitukseksi siitä, että kyseessä olisi rikollisryhmä. Hovioikeus katsoi, että ryhmän käyttämät ulkoiset tunnukset ilmaisevat vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen vastaisia viestejä. Hovioikeuden mukaan näyttämättä oli kuitenkin jäänyt, että ryhmä olisi perustettu tai että sen pääasiallisena toimintatavoitteena olisi ollut rikollinen toiminta muutoin kuin syyksi luettujen rikosten osalta. Hovioikeus ei pitänyt näytettynä, että syyksi luetut rikokset olisi tehty

582 Turun KO 19.12.2008 08/5361, s. 28, 32 ja 33.

583 Turun HO 30.11.2009 2879, s. 86.

584 Säännöstä on referoitu tuomiossa *Her Majesty the Queen v. Ward*, Superior Court of Justice (Toronto Region) 12.12.2008, s. 4. Kursivointi lisätty.

585 Vaasan HO 9.10.2008 nro 1263 R 07/1001, erityisesti s. 40–46.

nimenomaan ryhmän nimissä. Tuomiosta on pääteltävissä, että hovioikeus olisi pitänyt tätä koskevana näyttönä rikosten tekemistä pitämällä päällä ryhmän tunnuksellisia vaatteita tai tuomalla esille rikollisryhmää keskusteluissa. Tuomiosta myös todettiin, ettei asiassa ollut selvitetty, miten rikokset olisivat hyödyttäneet kerhoa tai sen väitettyä rikollista tarkoitusta, eikä hyödyn ollut edes väitetty tulleen kerhon hyväksi. Hovioikeus katsoi, että ryhmän sisällä vallitsi jonkinasteinen tosiasiallinen päätöksentekohierarkia, mutta tämän ei katsottu muuttavan arviota ryhmästä tai sen jäsenistä. Yhteinen moottoripyörä- ja voimailuharrastus yhdisti kerhon jäseniä ja muodosti luonnollisen syyn heidän tiiviille yhdessäolleen. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota poistamalla käräjäoikeuden määräämistä rangaistuksista koventamisperusteen vaikutuksen.

Keski-Suomen syyttäjänvirasto teki asiasta valituslupahakemuksen ja valituksen KKO:lle. Valituksen mukaan ”ryhmän rikollista tarkoitusta osoittaa ryhmän jäsenten tekemät rikokset, sen julistautuminen rikollisryhmäksi sekä se, että ryhmän jäsenet mieltävät ryhmän olemassaolon ja alueellisen sijoittumisen suhteessa muihin rikollisryhmiin. Tämä julistautuminen käy ilmi mm. ryhmän jäsenten eri yhteyksissä käyttämistä prosenttimerkeistä.” Valituksessa on katsottu muun muassa sen, että ryhmän jäsenet ovat pitäneet toisen ryhmän jäsenten liikkumista alueella uhkana, osoittavan sitä, että ryhmä on järjestäytynyt toimiakseen rikollisryhmänä pidemmän aikaa. Pidempiaikainen yhteistoiminta ilmenee valituksen mukaan myös valokuvista. Lisäksi valituksessa on katsottu, että syyksi luetuilla teoilla on yhteys ryhmän toimintaan. Valituksessa ei ole katsottu, että rikos olisi tehtävä ”avoimen julistuksellisesti” ryhmän lukuun, jotta sen voitaisiin katsoa tulleen tehdyksi osana ryhmän toimintaa. Liityntä voidaan todeta riittävällä tavalla myös toimintakokonaisuutta tarkastelemalla tai esimerkiksi sellaisesta, että jäsenet ovat soitelleet keskenään tekopäivänä rikokseen liittyvistä seikoista. KKO ei myöntänyt valituslupaa.⁵⁸⁶

Myöskään esimerkiksi se, että toiminta on aloitettu rekisteröinnillä yritysrekisteriin, ei voi poissulkea sitä, etteikö kyseessä voisi olla rikollisryhmä, jos toiminta tosiasiallisesti täyttää kaikki rikollisryhmän tunnusmerkit. Jos ryhmän olemassaololla on useita tarkoituksia, on kyettävä erottelemaan, miltä osin organisoituminen palvelee rikollista toimintaa. Organisaatiossa voi olla osia, joita ei voida lukea osaksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Olennaista on tarkastella ryhmän todellista rikollista toimintaa, luonnetta ja organisointitapaa. Tarkastelun tulee painottua rikosten tekemisajankohtaan ja tulevaisuuden tarkoituksiin eikä rikosten tekemistä edeltävään aikaan; tässä suhteessa liigoitumis- ja uusimisperusteessa on perustavanlaatuinen ero. Varsinaisen rikollisryhmän osalta on käytännössäkin mahdotonta esittää näyttöä alkuperäisestä perustamistarkoituksesta, koska harvoin tällaisia tarkoituksia rikollisryhmissä dokumentoidaan tai julistetaan.

586 Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus ja valitus KKO:lle 8.12.2008, s. 6.

Forssa-Loimaan käräjäoikeuden tuomioon sisältyi eriävä mielipide, jossa olisi haluttu näyttää nimenomaan alkuperäisestä perustamistarkoituksesta. ”Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa ryhmän ei ole näytetty toimivan kansainvälisellä tasolla eikä ryhmää ole näytetty perustetun sellaisten vakavien rikosten tekemistä varten, joita lain esitöissä edellä todetulla tavalla tarkoitetaan.”⁵⁸⁷

Liigoittumisperusteen soveltuvuutta arvioitaessa tuomioissa on usein viitattu erilaisiin kansainvälisiin rikollisryhmän määritelmiin.⁵⁸⁸ Kyse voi olla siitä, että säännökseen sisältyvä rikollisryhmän määritelmä on niin yleisluontoinen, ettei sitä ole edes pidetty itsessään määritelmänä. Määritelmään on pyritty oikeuskäytännössä hakemaan kriteerejä, jotka määrittäisivät tarkemmin sen sisältöä ja soveltamisalaa. Olen käsitellyt kansainvälisiä määritelmiä ja niiden huomioon hyödyntämistä kansallisten määritelmien tulkinnassa tarkemmin kohdassa 4.1. Liigoittumisperuste ei perustu mihinkään kansainväliseen veloitteeseen, joka olisi otettava huomioon määritelmän tulkinnassa.

Ryhmän järjestäytyneisyysastetta koskeva vaatimus on etenkin huumausainerikosten osalta nostettu varsin korkealle. Näkemystä on perusteltu sillä, että tietynasteinen järjestäytyneisyys ja suunnitelmallisuus kuuluvat lähtökohtaisesti kyseisen rikoslajin tekotapaan, mistä syystä kyseisiä seikkoja ei ole syytä ottaa huomioon enää rangaistusta mitattaessa. *Kouvolan käräjäoikeuden* tuomiossa 1423/2005⁵⁸⁹ todettiin koventamisperusteen käyttämisestä seuraavasti:

”Huumausaineisiin liittyy aina suunnitelmallisuutta ja useiden henkilöiden mukana ollessa jonkinasteista järjestäytyneisyyttä. Näissä rikoksissa ei ole kuitenkaan ilmennyt sellaista suunnitelmallisuutta, joka poikkeaisi näihin rikoksiin kuuluvasta suunnitelmallisuudesta. Niistä ei ilmene sellaista käskyvaltasuhteiden olemassaoloa tai työnjaon eriytymistä, että rikokset olisi katsottava tehdyn vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä.” Kyse oli 15 huumausainerikoksesta, joista yhdeksän oli törkeitä (useita kiloja muun muassa amfetamiinia) ja neljä avunantoa kyseisiin törkeään huumausainerikokseen. Vastaaaja oli neljätöistä. *Kouvolan hovioikeus* hyväksyi käräjäoikeuden perustelut näiltä osin.⁵⁹⁰

On ristiriitaista, jos liigoittautumisperusteen soveltamista koskeva vaatimus hylätään sillä perusteella, että oikeudenkäynnin kohteena oleva rikos on luonteeltaan sellainen, että sen tekemiseen yleisesti katsotaan kuuluvan järjestäyty-

587 Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008, s. 74–75.

588 Esim. em. Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008.

589 Kouvolan KO 1423 21.11.2005 R 06/37 21.11.2005, s. 46. Ks. myös Kouvolan HO 9.11.2006 nro 1356 R 06/37, s. 13.

590 Kouvolan HO 9.11.2006 nro 1356 R 06/37, s. 13.

neisyttä ja suunnitelmallisuutta. Mitä rikoslajeja voitaisiin pitää sellaisina, että kynnys liigoittumisperusteen soveltamiseen olisi niiden osalta tällä tavalla korotettu? Liigoittumisperuste liittyy nimenomaan siihen, että osana rikollisryhmän toimintaa tehdyt rikokset on tehty suunnitelmallisesti ja järjestäytyneesti. Olisi ristiriitaista, jos niihin rikoslajeihin, joita tyypillisesti tehdään rikollisryhmän puitteissa, ei voitaisikaan soveltaa liigoittumisperustetta, tai että soveltaminen olisi mahdollista vain aivan poikkeuksellisin kriteerein. Ainakaan laista, sen perusteluista tai tavoitteista ei tällainen ajattelutapa saa tukea. Päinvastoin, liigoittumisperusteen säättämistä koskevasta hallituksen esityksestä ilmenee, että huumausainerikollisuus on yksi niitä rikoslajeja, joita nimenomaan on pidetty silmällä uudesta koventamisperusteesta säädettyä.⁵⁹¹

Eikö voida pikemminkin ajatella, että lainsäätäjät olisi halunnut ankaroitettuja rangaistuksia etenkin niiden rikoslajien osalta, joita tyypillisesti tehdään järjestäytyneellä tavalla? Taustalla saattaa olla esimerkiksi ajatus kaksoiskvalifioinnin kiellosta, mikä periaatteena on lähtökohtaisesti tärkeä ja huomioonotettava kohtuuttomien lopputulosten välttämiseksi. Kaksoiskvalifioinnin kieltä kuitenkin liittyy siihen, että *sama* seikka tulisi otettua useampaan kertaan huomioon teon törkeyttä tai seuraamuksen ankaruutta arvioitaessa. Jos huumausainerikosta on pidettävä törkeänä nimenomaan rikollisryhmän osana toimimisen perusteella, ei liigoittumisperustetta voida soveltaa rangaistuksen koventamisperusteena, koska tällöin sama seikka tulisi huomioonotetuksi kahteen kertaan rikosvastuuta ankaroitavalla tavalla.⁵⁹² Sen sijaan jos huumausainerikos katsotaan törkeäksi aineen laadun ja määrän perusteella, ei estettä liigoittumisperusteen soveltamiselle pitäisi olla. Törkeisiin rikoksiin liittyy usein suunnitelmallisuutta; tämänkään ei kuitenkaan pitäisi olla esteenä liigoittumisperusteen soveltamiselle.

4.2.3 Rikosten kvalifointiperusteisiin liittyvät määritelmät

Rikosten kvalifointiperusteista on säädetty kunkin rikoslajin osalta erikseen. Osa rikollisryhmiin liittyvistä kvalifointiperusteista perustuu Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin ja niiden kansalliseen täytäntöönpanoon. Järjestäytynyt rikollisryhmä on määritelty kvalifointisäännöksissä hieman eri tavoin riippuen säättämisaikakohdasta sekä siitä, minkä kansainvälisen sopimuksen tai muun velvoitteen täytäntöönpanemisesta on ollut kyse. Osassa säännöksistä on esitetty oma erityinen määritelmänsä (RL 50:2 ja 4 a §, 44:7 sekä 50 a:2), kun taas toisissa on viitattu RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen määritelmään (RL 25:3a,

591 HE 125/1975 II vp, s. 11.

592 Kaksoiskvalifioinnin kiellosta ks. tarkemmin kohta 6.5 ja esim. Virkkala s. 309.

17:8 a, 17:18 a ja 46:8). RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen määritelmään on luonnollisesti voitu ryhtyä viittaamaan vasta sen säätämisen jälkeen. Vanhempia RL 50 luvun 2 ja 4 a §:n sekä 44 luvun 7 §:n mukaisia määritelmiä ei ole haluttu jälkikäteen muuttaa vastaamaan sanamuodoltaan uudempia säännöksiä, koska niiden on katsottu täyttävän sellaisinaan riittävässä määrin kansainvälisten velvoitteiden vaatimukset, ja koska ne ovat jo ehtineet saada oikeuskäytännössä vakiintuneen sisällön.⁵⁹³

4.2.3.1 Törkeät huumausainerikokset

4.2.3.1.1 Törkeä huumausainerikos

Huumausainerikoksen törkeästä tekemuodosta voi RL 50 luvun 2 §:n 3 kohdan mukaan olla kyse muun muassa silloin, kun huumausainerikos on tehty *sellaisen rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä*. Edellytyksenä on, että tekoa on pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Hallituksen esitykseen sisältyvissä perusteluissa on kuvattu tarkemmin, millainen ryhmän tulee olla. Pelkkä yhteistoiminta huumausaineiden hankkimiseksi ei ole järjestäytyneisyyttä, vaan säännöksen soveltaminen ”edellyttää sitä, että tekijät ovat etukäteen organisoituneet ryhmäksi, jossa on jossain määrin eriytynyt työnjako ja suunnitelma laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta”. Keskinäiseen luottamukseen perustuvat pienet huumausaineiden hankkimisringit eivät täyttäisi säännöksen soveltamisen edellytyksiä. Vaatimuksena sen sijaan ei ole, että rikos olisi toteutunut laajamittaisena. Olennaista on se, että ryhmän jäsenillä on ollut suunnitelma laajamittaisesta huumausainerikoksesta ja että ryhmän organisaatio ja työnjako on suunniteltu etukäteen laajamittaisen huumausainerikosten tekemistä silmällä pitäen. Vaikka jälkikäteen näyttäisi siltä, että rikollinen toiminta on ollut organisoitua – esimerkiksi eri henkilöt ovat huolehtineet huumausainerikoksen eri osioista – kyse ei ole järjestäytyneisyydestä, jollei organisoituminen ole tapahtunut etukäteen. Työnjaon tulee olla suunniteltu nimenomaan *huumausainerikosten* laajamittaista toteuttamista varten. Sen sijaan ei liene estettä sille, että ryhmä voi tehdä huumausainerikosten ohella myös muita rikoksia, kunhan ryhmä tekee myös huumausainerikoksia ja organisaatio palvelee myös niiden tekemistä.⁵⁹⁴

Säännöksen tausta-asiakirjana oli YK:n huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa koskeva Wienin yleissopimus, jonka 3 artiklan 5 kohta edellytti, että kansallisessa laissa säädetään ankarampi säännös niitä tilanteita varten, joissa huumausainerikos on tehty järjestäytyneen rikollisryh-

593 HE 53/2006 vp, s. 12.

594 HE 180/1992 vp, s. 22–23.

män jäsenenä.⁵⁹⁵ Yleissopimukseen ei kuitenkaan liittynyt rikollisryhmän määritelmää.

Myöhemmin pantaessa kansallisesti täytäntöön EU:n huumausainepuitepäätöstä⁵⁹⁶ jouduttiin pohtimaan sitä, vastaako RL 50 luvun 2 §:n mukainen rikollisryhmän määritelmä sellaisenaan EU:n vuoden 1998 yhteisen toiminnan määritelmää, koska huumausainepuitepäätöksessä viitattiin yhteisen toiminnan mukaiseen määritelmään.⁵⁹⁷ Hallituksen esityksessä 53/2006 vp todettiin, että keskeinen ero määritelmien välillä on siinä, että RL 50 luvun 2 §:n määritelmän mukaan rikollisryhmän tulee olla järjestäytynyt nimenomaan *huumausainerikosten* laajamittaista tekemistä varten, mutta yhteisen toiminnan mukaan rikollisryhmä voi olla järjestäytynyt minkä tahansa riittävän vakavan rikoksen tekemistä varten. Hallituksen esityksessä pohdittiin, onko puitepäätöksen katsottava edellyttävän välttämättä sitä, että huumausainerikos on arvioitava törkeäksi myös silloin, kun se on tehty esimerkiksi pääasiassa taloudellisten tai poliittisten rikosten tekemistä varten järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa. Siinä myös todettiin, että jos rikollisryhmän määritelmä ymmärrettäisiin kuvatulla tavalla hyvin laajasti, voitaisiin esimerkiksi törkeitä varkausrikoksia varten järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenen vähäistäkin huumausainerikosta pitää törkeänä huumausainerikoksena vain sillä perusteella, että hän on kyseisen rikollisryhmän jäsen. Tosin samalla todettiin, että ankaroittamisperusteen selkeän epäsuhtaisen soveltamisen estäisi käytännössä se, että kansallisen lain mukaan teon törkeyttä on arvioitava paitsi yksittäisten kvalifiointisäännösten täyttymisen näkökulmasta niin aina myös kokonaisarviointina. Hallituksen esityksen mukaan huumausainepuitepäätöksen määräystä voidaan tulkita niin, että teon ankarampaan arviointiin johtaa vain jäsenyys sellaisessa rikollisryhmässä, joka on järjestäytynyt nimenomaan huumausainerikosten tekemistä varten. Tästä syystä RL 50 luvun 2 §:n 3 kohdan katsottiin täyttävän puitepäätöksen vaatimukset.

595 SopS 44/1994. Ks. myös Nuutila ja Melander 2008, s. 1393–1394, sekä Nuotio 2009, s. 1157–1158.

596 EU:n puitepäätös laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta 25.10.2004 2004/757/YOS, EYVL L 335, 11.11.2004, HE 53/2006 vp.

597 EU:n yhteinen toiminta pantiin kansallisesti täytäntöön säätämällä rikollisryhmän toimintaan osallistuminen (RL 17 luvun 1 a §) rangaistavaksi. EU:n ihmiskaupan torjuntaa koskevassa puitepäätöksessä (2002/629/YOS, EYVL L 203, 1.8.2002) on viitattu vastaavasti vuoden 1998 yhteisen toiminnan mukaiseen rikollisjärjestön määritelmään. Kyseinen puitepäätös pantiin kansallisesti täytäntöön siten, että törkeää laittoman maahantulon järjestämistä koskevassa RL 17 luvun 8 a §:ssä ja saman luvun törkeää sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämistä koskevassa 18 a §:ssä viitattiin 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaiseen rikollisryhmän määritelmään.

Vuoden 1998 yhteisen toiminnan määritelmässä ei ole mainittu myöskään rikollisen toiminnan laajamittaisuutta toisin kuin RL 50 luvun 2 §:n 3 kohdassa. Yhteisen toiminnan määritelmässä on kuitenkin edellytetty ryhmän toiminnalta tiettyä kestoaikaa, millä vaatimuksella on haluttu rajata satunnaiset, yksittäiset rikokset soveltamisalan ulkopuolelle. Tällä perusteella hallituksen esityksessä 53/2006 vp toiminnan laajamittaisuutta koskevan vaatimuksen ei katsottu olevan ristiriidassa yhteisen toiminnan määritelmän kanssa. Hallituksen esityksen perusteluissa viitattiin myös siihen, että vastaavasti Ruotsissa on katsottu⁵⁹⁸, että voimassa olevan lain mukainen törkeän huumausainerikoksen ankaroittamisperuste, joka edellyttää toiminnalta *laajamittaisuutta tai ammatillisuutta*, riittää täyttämään puitepäätöksen vaatimukset tältä osin.

Rikoslain 50 luvun 2 §:n katsottiin siten täyttävän huumausainepuitepäätöksen vaatimukset, vaikka määritelmä poikkeaa jossain määrin yhteiseen toimintaan kirjatusta määritelmästä. Rikoslain 50 luvun 2 §:n mukainen määritelmä haluttiin pitää ennallaan siitäkin huolimatta, että ratkaisumalli poikkesi ihmiskauppapuitepäätöksen täytäntöönpanon yhteydessä omaksutuista ratkaisuista. Ihmiskauppapuitepäätökseen perustuvat kvalifiointisäännökset olivat kuitenkin kansallisesti uusia tunnusmerkistöjä, kun taas törkeän huumausainerikoksen osalta voimassa olevassa laissa oli puitepäätöksen velvoitetta asiasisällöllisesti vastaava, vaikkakin kirjoitustavaltaan hieman poikkeava määritelmä, joka hallituksen esityksen 53/2006 vp mukaan oli myös jo saanut oikeuskäytännössä vakiintuneen sisällön.⁵⁹⁹ Olisi ollut varsin toivottavaa, että tämä *vakiintunut sisältö* olisi edes jollain tavalla kuvattu hallituksen esityksessä.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 16.5.2005 nro 1579 R 04/1918 ja R 04/3040 oli kyse huumausainerikoksen kvalifioinnista törkeäksi. Ryhmän yhden jäsenen osalta huumausainerikos oli jo suurien määrien johdosta katsottava törkeäksi, mutta muiden jäsenten osalta määrät olivat pienempiä. Hovioikeus arvioi, että kyseessä oli järjestäytynyt rikollisryhmä ja katsoi, että kyse oli ollut törkeistä huumausainerikoksista myös sellaisten henkilöiden osalta, joilta itseltään ei ollut tavattu suurta määrää huumausainetta. Huumausainekauppa muodosti merkittävän osuuden ryhmän toiminnasta. Ryhmällä oli johtaja, selkeä työnjako ja eriytyneet tehtävät, tatuoinneista ilmenevä hierarkia ja käskyvaltasuhteet sekä kokouksissa tapahtuva päätöksentekomenettely. Vastaajien asemaa ryhmän jäsenenä arvioidessaan hovioikeus otti muun todistelun ohella huomioon myös heidän käytöksensä hovioikeuden suullisessa käsittelyssä. Käytös oli ilmentänyt johtajan kontrollia muista jäsenistä.

598 HE 53/2006 vp ja Regeringens proposition 2005/06:42.

599 HE 53/2006 vp, s. 12.

Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 04/1136⁶⁰⁰ käräjäoikeus tulkitsi RL 50 luvun 2 §:n sisältöä viittaamalla hallituksen esitykseen 180/1992 vp. Sen mukaan pelkkä huumausaineiden hankintarinki ei vielä ole säännöksessä tarkoitettu rikollisryhmä, vaan säännöksessä tarkoitettun ryhmän tunnusmerkkeihin kuuluvat työnjako, joka on suunniteltu erityisesti huumausainerikosten laajamittaista tekemistä varten. Organisoitumisen tulee olla tapahtunut etukäteen, työnjaon tulee olla eriytynyt ja suunnitelmiin tulee kuulua huumausainerikosten tekeminen laajassa mittakaavassa. Lisäksi edellytyksiin kuuluu, että henkilö on ollut tietoinen siitä, että hänen oma toimintansa on osa kuvatuunlaiseen ryhmän toimintaa.

Käräjäoikeus katsoi, että myös RL 17 luvun 1 a §:n mukaisesta järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmästä voitaisiin saada johtoa kysymykseen rikollisryhmän olemassaolosta ja sen jäsenenä toimimisesta. Käräjäoikeuden tuomion mukaan syyttäjä oli tuonut esille myös ENFOPOL-määritelmän⁶⁰¹. Käräjäoikeus oli kuitenkin todennut, ettei kyseisellä määritelmällä ole säädetyn oikeuden asemaa eikä suoraa merkitystä RL 50 luvun 2 §:n tulkinnassa. Käräjäoikeus oli todennut ryhmän olemassaolon muun näytön ohessa sillä perusteella, että muilla syytetyillä paitsi yhdellä oli samanlaiset tatuoinnit samassa kohdassa kättä. Myös näyttönä kuunnelluissa puhelinkeskusteluissa syytetyt olivat itse puhuneet ryhmästä ja sen jäsenyydestä.

Kouvolan käräjäoikeuden asiassa R 06/37⁶⁰² syyttäjän rangaistusvaatimuksen kohdissa 1–4.4 ja 16 syyttäjä piti huumausainerikoksia törkeinä, koska rikosten kohteena oli ollut suuri määrä erittäin vaarallisia huumausaineita, rikoksilla oli tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä ja osa tekijöistä oli toiminut sellaisten rikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen kansainvälisen ryhmän jäsenenä, ja tekoja oli myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeinä. Käräjäoikeus piti tekoja törkeinä huumausaineiden laadun ja määrän johdosta. Käräjäoikeus ei ottanut mitään kantaa syyttäjän vaatimukseen pitää tekoa törkeinä järjestäytyneisyyden johdosta.

Syyttäjä oli myös vaatinut eräiden vastaajien osalta, että rangaistusta mitattaessa koventamisperusteena on käytettävä rikoksen tekemistä vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Hän oli vedonnut eräiden vastaajien osalta myös muihin koventamisperusteisiin kuten suunnitelmallisuuteen ja rikosten uusimiseen. Käräjäoikeus totesi, että ”huumausaineisiin liittyy aina suunnitelmallisuutta ja useiden henkilöiden mukana ollessa jonkinasteista järjestäytyneisyyttä. Näissä rikoksissa ei ole kuitenkaan ilmennyt sellaista suunnitelmallisuutta, joka poikkeaisi näihin rikoksiin kuuluvasta suunnitelmallisuudesta. Niistä ei ilmene sellaista käskyvaltasuhteiden olemassaoloa tai työnjaon eriytymistä, että rikokset olisi katsottava tehdyn vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Näiltä osin ei rangaistusten koventamis-

600 Vantaan KO 04/1136 26.4.2004 R 03/2782 ja Helsingin HO Nro 1579 16.5.2005 R 04/1918 ja R 04/3040.

601 Ns. ENFOPOL 35 -määritelmä, joka on K36-työryhmän käytössä oleva määritelmä, ja joka on hyväksytty EU:n neuvostossa (asiakirja 6204/2/97 ENFOPOL 35 rev 2).

602 Kouvolan KO 1423 21.11.2005 R 06/37 21.11.2005.

perustetta ole.”⁶⁰³ Kouvolan hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut siltä osin kuin ne koskivat suunnitelmallisuutta ja toimimista järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä.⁶⁰⁴

Rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan (törkeä huumausainerikos) mukaisen kvalifointiperusteen käyttäminen rajoittuu tunnusmerkistön sanamuodon mukaan rikollisryhmän *jäseniin*. Välttämätöntä on siis paitsi se, että kyseessä on määritelmän mukainen rikollisryhmä, niin myös se, että yksilöä on pidettävä ryhmän jäsenenä. Jäsenyyden määrittelyä käsitellään erikseen kohdassa 4.5 (Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenet ja johtaja).

4.2.3.1.2 Törkeä huumausainerikoksen edistäminen

Rikoslain 50 luvun 4 §:ssä on erikseen säädetty rangaistavaksi huumausainerikoksen edistäminen, johon syyllistyy se, joka (1) valmistaa, kuljettaa, luovuttaa tai välittää välineitä, tarvikkeita tai aineita huumausaineen laitonta valmistusta, viljelyä, maahantuontia tai maastavientiä varten tietäen, että niitä käytettäisiin tähän tarkoitukseen, tai (2) lainaamalla varoja tai muulla tavalla rahoittamalla edistää huumausainerikosta tai sen valmistelua taikka 1 kohdan mukaista toimintaa tietäen, että rahoitus käytetään tähän tarkoitukseen. Huumausainerikoksen edistämiserikoksen 4 a §:n mukaiseen törkeään tekemuotoon voi syyllistyä, jos huumausainerikoksen edistämiseksi rikoksentehtäjä toimii *huumausainerikoksen* laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä ja (1) rikoksen kohteena oleva väline, tarvike tai aine on tarkoitettu erittäin vaarallisen huumausaineen tai suuren huumausainemäärän valmistukseen, viljelyyn, maahantuontiin tai maastavientiin taikka (2) huumausainerikoksen edistämiseksi tai edistettävällä rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä.⁶⁰⁵ Huumausainerikoksen edistämisen tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Siinä vaiheessa, kun huumausainerikoksen edistäminen alun perin säädettiin rangaistavaksi, ei erityisestä törkeästä tekemuodosta katsottu tarkoituksenmukaiseksi säätää. Törkeästä tekemuodosta säädettiin vasta myöhemmin EU:n

603 Kouvolan KO 1423 21.11.2005 R 06/37 21.11.2005, s. 46.

604 Kouvolan HO 1356 9.11.2006 R 06/37.

605 Lakivaliokunnan mietinnössä LaVM 11/2006 vp on todettu, että törkeään huumausainerikoksen edistämiseen voi syyllistyä yhtäältä tavoittelemalla itse omalla toiminnallaan, esimerkiksi huumausainerikoksen rahoittamisella, huomattavaa taloudellista hyötyä. Toisaalta säännös soveltuu silloinkin, kun tekijä ei tavoittele itselleen huomattavaa taloudellista hyötyä, mutta hän on tietoinen siitä, että hänen toimintansa edistää sellaista huumausainerikosta, jolla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä.

huumausainepuitepäätöksen vaatimusten täyttämiseksi.⁶⁰⁶ Mainitun puitepäätöksen 4 artiklan 3 kohta velvoitti jäsenvaltiota varmistumaan siitä, että 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista rikoksista voidaan määrätä rikosoikeudellisia seuraamuksia, jotka enimmillään ovat vähintään kymmenen vuotta vankeutta, kun rikos on tehty EU:n rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisointia koskevan yhteisen toiminnan⁶⁰⁷ määritelmän mukaisen rikollisjärjestön puitteissa.

Rikollisryhmän määritelmän sanamuoto on siten edistämisrikoksen osalta hieman erilainen kuin muun törkeän huumausainerikoksen tunnusmerkistössä (RL 50:2), jossa puhutaan ”sellaisten” rikosten tekemistä varten järjestäytyneestä ryhmästä. Molemmissa lainkohdissa tarkoitetaan kuitenkin yksiselitteisesti huumausainerikosten tekemistä varten järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Nuutila ja Melander ovat katsoneet, ettei lainkohdan mukaista rikollisryhmän määritelmää ole perusteltua tulkita kovin eri tavoin kuin RL 17 luvun 1 a §:n määritelmää, koska EU:n huumausainepuitepäätöksessäänkin on määrittelyn osalta viitattu EU:n rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen rangaistavaksi säättämistä koskevaan yhteiseen toimintaan, joka oli myös RL 17 luvun 1 a §:n säättämisen taustalla. EU:n oikeuden tulkintavaikutus edellyttää, että rikollisryhmän käsitettä myös huumausainerikosten osalta tulkitaan yhteiseen toimintaan sisältyvän määritelmän valossa. Laillisuusperiaatteesta ja säännösten sanamuodoista seuraa, ettei täysin yhdenmukainen tulkinta ole mahdollinen, vaan eroksi jää, että huumausainerikosten osalta ryhmän järjestäytyneisyyden tarkoituksena tulee olla nimenomaan huumausainerikosten tekeminen.⁶⁰⁸

Vantaan käräjäoikeuden tuomion 26.4.2004 mukaan ”Rikoslain 17 luvun 1 a §:ksi on lisätty säännös, jolla on säädetty rangaistavaksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen. Säännös on tullut voimaan 1.3.2003. Tässä asiassa vastaajia ei syytetä tuon säännöksen nojalla, mutta säännöksestä ja sen esitöistä voidaan saada tiettyä johtoa arvioitaessa kysymystä erityisestä rikollisryhmästä ja sen jäsenenä toimimisesta.” Tuomioistuin arvioi muun muassa ryhmän pysyvyyttä ja yhteistuumaisuutta RL 17 luvun 1 a §:n kriteerien näkökulmasta sekä viittasi myös säännöksen esitöihin (HE 183/1999 vp) ja lakivaliokunnan mietintöön (LaVM 26/2002 vp) sisältyviin määrittelyä tarkentaviin näkökulmiin.⁶⁰⁹

606 EU:n neuvoston puitepäätös laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamisesta 25.10.2004 2004/757/YOS, EYVL L 335, 11.11.2004, HE 53/2006 vp.

607 98/733/YOS.

608 Nuutila ja Melander, s. 1405.

609 Vantaan KO 26.4.2004, s. 8.

Oman näkemykseni mukaan siitä, että rikollisryhmä on tuomittu aikaisemmin vaikkapa talousrikoksista, ei voi suoraan päätellä, etteikö rikollisryhmä voisi toimia myös huumausaineiden tekemistä varten. Onko olennaisempaa jokin alkuperäinen perustamistarkoitus vai se, mitä tarkoituseriä ryhmällä tosiasiallisesti tällä hetkellä on? Onhan mahdollista myös se, ettei ryhmän jäseniä ole aikaisemmin tuomittu mistään rikoksista – tämäkään seikka ei estä rikoksen pitämistä törkeänä rikollisryhmään kuulumisen perusteella. Ei olisi järkevää, että henkilökuntaa, jolla ei ole mitään rikollista taustaa, voitaisiin pitää huumausainerikosten tekemistä varten järjestäytyneenä ryhmänä, mutta esimerkiksi aikaisemman talousrikoksen tekeminen sulkisi pois sen, että ryhmää voitaisiin pitää rikollisryhmänä myös huumausainerikosten kvalifiointiperusteiden soveltuvuuden näkökulmasta. Nähdäkseni siis nyt kyseessä olevan kvalifiointiperusteen soveltamisen näkökulmasta on mahdollista paitsi se, ettei ryhmällä ole rikollista taustaa lainkaan, niin myös se, että ryhmä on tuomittu aikaisemmin vaikkapa talousrikoksista. Lainkohdan ainoana tulkintatapana ei siis näkemykseni mukaan voida pitää sitä, että pelkästään ryhmän aikaisempaa taustaa tarkastelemalla voitaisiin päätellä, mikä ryhmäksi järjestäytymisen syy on. Mielestäni lain sanamuoto mahdollistaa tulkinnan, että ryhmän aikaisempi rikollinen historia ei olisi tässä suhteessa yksistään ratkaiseva seikka. Nähdäkseni huomiota voitaisiin kiinnittää myös ryhmän nykyiseen toimintatapaan ja organisoitumiseen. Mielestäni ryhmän monialaisuutta ei voida pitää säännöksen soveltamisen esteenä, kunhan rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluu myös huumausainerikosten tekemistä.

Huumausainerikoksen edistämiserikoksen törkeän tekemuodon ja rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksen (RL 17:1 a) tunnusmerkistöissä on osittaista päällekkäisyyttä. Ankarammoina sanktioituna erityissäännöksenä ensin mainittu syrjäyttää osallistumisrikoksen tunnusmerkistön soveltamisen.⁶¹⁰

4.2.3.2 *Törkeä dopingrikos*

Dopingrikoksen törkeästä tekemuodosta on säädetty RL 44 luvun 7 §:ssä, jonka mukaan dopingrikos on törkeä muun muassa silloin, kun rikosentekijä toimii dopingrikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, ja dopingrikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Vastaavasti kuin RL 50 luvun 2 §:n mukaisen törkeän huumausainerikoksen osalta, niin myös dopingrikoksen törkeässä tekemuodossa tarkoitettuna rikollisryhmän kriteereihin lukeutuu vaatimus siitä, että työnjako ryhmässä on eriy-

610 Ks. rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksen nimenomainen toissijaisuuslauseke sekä Nuutila ja Melander, s. 1404.

tynyttä ja että tekijä tietää oman osuutensa organisaatiossa. Toiminnan tulee myös olla suunnitelmallista ja *etukäteen* hyvin järjestäytynyttä. Edellytyksenä on, että toiminnan tavoitteena on ollut laajamittainen dopingrikollisuus, vaikkakaan toiminta ei olisi käytännössä toteutunut laajamittaisena. Tekijän oman osuuden ei välttämättä tarvitse olla törkeää, kunhan mainitut edellytykset täyttyvät.⁶¹¹

4.2.3.3 *Törkeä alkoholirikos*

Alkoholirikoksen törkeästä tekemuodosta on säädetty RL 50 a luvun 2 §:ssä, jonka 3 kohdan mukaan alkoholirikos on törkeä silloin, kun rikosentekijä toimii alkoholirikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, ja alkoholirikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Alkoholirikoksen törkeässä tekemuodossa rikoksen laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneellä ryhmällä tarkoitetaan hallituksen esityksen 84/2008 vp mukaan samaa kuin törkeää huumausainerikosta koskevassa rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdassa. Vaatimuksena on, että tekijät ovat etukäteen organisoituneet ryhmäksi, jossa on jossakin määrin eriytynyt työnjako ja suunnitelma laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta. Törkeän tekemuodon tarkoitettiin kattavan sellaisen ammattimaisen toiminnan, joka aikaisemmin säädettiin vuoden 1968 alkoholilain 87 §:ssä.

Lain esitöissä (HE 84/2008 vp) todettiin, että organisoitunut toiminta on yleensä sellaista, että säännöksen 1 kohdan (rikoksen kohteena on huomattavan suuri määrä alkoholijuomaa tai väkiviinaa) ja 2 kohdan (rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä) edellytykset ovat samanaikaisesti käsillä. Rikosentekijän oman osuuden ei kuitenkaan tarvitse täyttää muita kuin 3 kohdassa mainitun törkeän alkoholirikoksen ankaroittamisperusteen. Esimerkiksi henkilö, joka toistuvasti tuo maahan laillisesti alkoholijuomaa, ja etukäteen suunnitelmallisesti mukaisesti luovuttaa sen maahan tultuaan rikollisorganisaation myytäväksi, voi 3 kohdassa säädetyllä perusteella syyllistyä törkeään alkoholirikokseen rikoksen kokonaisarvostelun täytyessä.

4.2.3.4 *Törkeä ihmiskauppa*

Rikoslain 25 luvun 3 a §:n mukaan kyse on ihmiskaupan törkeästä tekemuodosta muun muassa silloin, kun rikos on tehty osana RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, ja sitä on

611 HE 17/2001 vp (hallituksen esitys terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista rikoksista koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi).

pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä. RL 17 luvun 1 a §:n mukaista määritelmää käsitellään kohdassa 4.2.1.

Törkeän tekemuodon säätämisen taustalla oli muun muassa EU:n ihmiskaupan torjuntaa koskevan puitepäätöksen täytäntöönpaneminen.⁶¹²

4.2.3.5 Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen

Laittoman maahantulon järjestäminen voidaan luokitella RL 17 luvun 8 a §:n mukaan törkeäksi muun muassa silloin, kun se on tehty osana RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja se on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Määritelmää on käyty läpi kohdassa 4.2.1.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaiseen rikollisryhmän määritelmään viittaamisen taustasyynä oli se, että kvalifointiperusteen säätämisen tarkoituksena oli saattaa voimaan Suomen kansainväliset velvoitteet, muun muassa laittoman maahantulon vastustamista koskeva EU:n puitepäätös.⁶¹³

Suomessa on annettu useita laittoman maahantulon järjestämiseen liittyviä tuomiota, joissa teko on katsottu törkeäksi sillä perusteella, että se on tehty osana rikollisryhmän toimintaa.

4.2.3.6 Törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen

Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisen törkeänä tekemuotona on RL 17 luvun 18 a §:n mukaan pidettävä muun muassa tekoa, joka on tehty osana RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja joka on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kvalifointiperusteen säätämisen ja RL 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaiseen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään sitomisen taustasyynä oli muun muassa EU:n lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskevan puitepäätöksen täytäntöönpaneminen.⁶¹⁴

612 2002/629/YOS, EYVL L 203, 1.8.2002. HE 34/2004 vp laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 9–15 ja 104.

613 Rikosoikeudellisten puitteiden vahvistamista laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemistä koskeva neuvoston puitepäätös 2002/946/YOS, EYVL N:o L 328, 5.12.2002. HE 34/2004 vp (hallituksen esitys laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi), s. 38–41.

614 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskeva neuvoston puitepäätös 2004/68/YOS, EYVL L 013, 20.1.2004. HE 17/2001 vp s. 47–52.

4.2.3.7 Törkeä tulliselvitysrikos

1.10.2009 tuli voimaan lainmuutos, jossa säädettiin uudesta tulliselvitysrikoksesta (RL 46 luvun 7 §) ja sen törkeästä tekemuodosta (RL 46 luvun 8 §).⁶¹⁵ Tulliselvitysrikosta voidaan pitää törkeänä, jos rikos tehdään osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tai ammattimaisesti taikka erityisen suunnitelmallisesti, ja tulliselvitysrikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Useimpiin muihin rikollisryhmiin liittyviin kvalifointiperusteisiin verrattuna tämä uusi rangaistussäännös on taustansa ja tavoitteidensa osalta sikäli erilainen, että sen säätämisen taustasyyt liittyivät tietyn rikollisen ilmiön torjumiseen, eikä taustalla ei ollut kansainvälistä sääntelyinstrumenttia, joka olisi asettanut tällaisen kriminalisointivelvoitteen.

4.2.3.8 Kvalifointiperusteisiin liittyvien rikollisryhmän määritelmien arviointia

Eri rikoslajeja koskevien kvalifointiperusteiden käyttäminen on sidottu erilaisiin rikollisryhmän määritelmiin. Huumausaine-, doping- ja alkoholirikosten kvalifointiperusteiden osalta ryhmän tulee olla järjestäytyneet nimenomaan kyseisten rikosten tekemistä varten. Ryhmältä edellytetään *etukäteistä* organisoitumista ja työnjakoa *laajamittaista* rikosten tekemistä varten. Ihmiskaupan, laittoman maahantulon järjestämisen ja sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisen osalta rikollisryhmäperusteinen törkeysarviointi on sidottu RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen määritelmään, johon sisältyy esimerkiksi ryhmän kokoa ja kestoaikaa koskevia vaatimuksia, mutta ei rikollisen suunnitelman laajamittaisuuteen tai rikoslajiin liittyvää vaatimusta.

Kuvatunlaiset erot määritelmissä eivät vaikuta ajatuksellisesti johdonmukaisilta eivätkä tarkoituksenmukaisilta. Erityisesti voidaan kritisoida huumausaine-, doping- ja alkoholirikosten osalta vaatimusta, että rikollisryhmän olisi pitänyt järjestäytyä nimenomaan kyseisten rikosten tekemistä varten. Lähes kaikissa järjestäytyneen rikollisuuden tilaa kuvaavissa tilannekatsauksissa ja uhkakuva-arvioissa tuodaan esille järjestäytyneen rikollisuuden monialaistumiskehitys. Tämä liittyy siihen, että ryhmien motivaatiopohja on yleensä taloudellinen eikä liity nimenomaan haluun tehdä tietynlaisia rikoksia. Ryhmän kannalta ei ole olennaista, mistä rikollisuuden lajeista se taloudellisen tuottonsa saa, vaan kaikki taloudellista hyötyä tuottavat rikoslajit ovat toimialoina yhtä kiinnostavia. Samoja ryhmärakenteita, toimintatapoja ja verkostoja sekä osamista voidaan hyödyntää kaikenlaisten rikosten tekemisessä. Järjestäytyneen rikollisuuden monialaisuus on tunnistettu jo hallituksen esityksessä 125/1975

615 HE 197/2008 vp, SK 425/2009.

vp, jossa on todettu, että liigat suuntaavat toimintansa kaikille laittomille aloille, jotka tuottavat taloudellista hyötyä. Tästä syystä päädyttiin säätämään rangaistuksen yleisestä koventamisperusteesta. Riittämättömänä pidettiin, että yksittäisissä tunnusmerkistöissä katsotaan raskauttavaksi asianhaaraksi, että tekijät ovat liittäytyneet yhteen rikosten tekemistä varten, koska tällöin kollektiivista rikollisuutta koskevan ankaroitetun erityissäätelyn soveltamisala jää tarpeettoman suppeaksi.⁶¹⁶

Lisäksi taloudellisia voittoja tuottava rikollinen toiminta kuten huumausainerikokset tai paritus vaativat tuekseen esimerkiksi velkojen perintä- ja rahanpesujärjestelmän sekä uskottavan kurinpito- ja painostusjärjestelmän, joihin kaikkiin liittyy omat rikoslajinsa. Parhaan taloudellisen hyödyn aikaansaaminen edellyttää siten rikollisen toiminnan monialaisuutta. Saman ryhmän sisällä tehdään monenlaisia rikoksia, joille yhteistä on, että ne kaikki ovat *osa ryhmän rikollista toimintakokonaisuutta*. Vastaisi paremmin todellista tilannetta, jos lähtökohtana olisi se, että rikollisryhmä on järjestäytynyt *taloudellisen hyödyn hankkimista* varten⁶¹⁷, eikä tietynlajisten rikosten, kuten huumausainerikosten tekemistä varten. Ei voida kuitenkaan sanoa, että taloudellisen hyödyn aikaansaaminen olisi *ainoa* mahdollinen motiivi rikollisryhmän järjestäytymiselle. Motivaatio voi liittyä myös esimerkiksi lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai rasismiin. On myös vaikea esittää suoraa näyttöä siitä, mikä ryhmän perustamisen tarkoituksena alun perin oikeastaan oli, vaan tarkoitus joudutaan päättelemään toteutuneista olosuhteista. Tämän tyyppisestä vaatimuksesta olisi parasta luopua.

Vaatimuksen tarpeellisuutta on perusteltu huumausainerikoksiin liittyvässä hallituksen esityksessä 53/2006 vp⁶¹⁸ siten, että jos rikollisryhmän määritelmä ymmärrettäisiin muulla tavoin, voitaisiin esimerkiksi törkeitä varkausrikoksia varten järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenen vähäistäkin huumausainerikosta pitää törkeänä huumausainerikoksena vain sillä perusteella, että hän on kyseisen rikollisryhmän jäsen. Asia ei kuitenkaan välttämättä ole näin. Kuvattu ongelma liittyy hallituksen esityksessä omaksuttuun toiseen perusratkaisuun, jota sitäkään ei voida pitää ongelmattomana, nimittäin haluan säilyttää ilmaisu *rikollisryhmän jäsen* säännöksessä. Mikäli RL 50 luvun 2 §:ssä ja 4 a §:ssä sekä 44 luvun 7 §:ssä ja 50 a luvun 2 §:ssä käytettäisiin samaa ilmaisua kuin esimerkiksi RL 17 luvun 8 a §:ssä eli *osana 17 luvun 1 a §:n mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa*, ei tällaista ongelmaa syntyisi, koska ilmaisu *osana*

616 Järjestäytyneen rikollisuuden monialaisuudesta HE 125/1975 II vp, s. 11.

617 Tällainen taloudellisen hyödyn hankkimista koskeva kriteeri sisältyy uuden järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen EU:n puitepäätöksen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään.

618 HE 53/2006 vp laiksi rikoslain 50 luvun muuttamisesta.

ryhmän toimintaa sisältää vaatimuksen, ettei kyse ole yksittäisen jäsenen yksityisestä rikollisesta toiminnasta. Rikoksella on oltava liityntä ryhmän yhteiseen rikolliseen toimintakokonaisuuteen.

On ongelmallista, että alkoholi-, doping- ja huumausainerikoksiin liittyy vaatimus ryhmän järjestäytymisestä nimenomaan *sellaisten* rikosten tekemistä varten. Vaatimuksesta johtuen esimerkiksi huumausaineiden levittämistä pääasiallisesti harjoittavan ryhmän tekemiä dopingrikoksia ei voida pitää ryhmään kuulumisen perusteella törkeinä, koska ryhmä ei ole järjestäytynyt dopingrikosten tekemistä varten.⁶¹⁹ Saman ryhmän osalta esimerkiksi lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä esittävän materiaalin hallussapitoa ja levittämistä kuitenkin voitaisiin pitää ryhmään kuulumisen perusteella törkeänä. Sääntely on tältä osin epäjohtonmukaista. Jää epäselväksi, miksi eräiden rikosten osalta viitataan RL 17 luvun 1 a §:ään, toisten osalta RL 50 luvun 2 §:ään, ja miksi järjestäytyneisyys kvalifioi juuri kyseiset rikoslajit.⁶²⁰ Kyse on yksinomaan lainsäätämishistoriasta ja siitä, ettei pala palalta muodostunutta sääntelyä ole missään vaiheessa käyty läpi kokonaisuutena.

4.3 Johtopäätöksiä rikollisryhmän määritelmistä ja niiden soveltamisesta

Järjestäytyneen rikollisryhmän voimassa olevaan rikoslakiin perustuvat määritelmät voidaan tiivistää seuraavanlaiseksi taulukoksi:

619 Ks. Jyväskylän KO 10.7.2007, s. 63 ja 66, jossa on todettu, että vaikka dopingrikokset oli tehty järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä, ei kyseessä kuitenkaan ollut erityisesti *dopingrikosten* tekemistä varten järjestäytyneestä ryhmästä.

620 Tältä osin ks. tarkemmin kohta 6.3.

	Rikollisryhmän toimintaan osallistuminen (RL 17 luvun 1 a §)	Rangaistuksen koventamisperuste (RL 6 luvun 5 § 2 kohta)	Kvalifiointiperuste/ huumausainerikos (RL 50 luvun 2 §:n 3 kohta)
Ryhmän määritelmä rikoslaissa	vähintään kolmen henkilön muodostama tietyn ajan koossa pysyvä rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä, joka toimii yhteis-tuumin tehdäkseen 1 momentissa tarkoitettuja rikoksia	vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä	sellaisen rikoksen (= huumausainerikoksen) laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytynyt ryhmä
Ryhmän koko	vähintään 3 jäsentä		
Pysyvyys	tietyn ajan koossa pysyvä (enemmän kuin viikkoja)		
Järjestäytyneisyys	jonkinasteinen hierarkia		etukäteen laajamittaisten huumausainerikosten tekemistä varten suunniteltu organisaatio
	selvä johto		
	käskyvalta	käskyvaltasuhteet	
	työnjako	eriytynyt työnjako	jossain määrin eriytynyt työnjako
Yhteis-tuumaisuus	ei muodostelma, johon kuuluvat henkilöt tekevät tahoillaan rikoksia tietämättä toistensa teoista		
Ryhmän tarkoitus (rikosten laatu)	tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään 4 vuotta vankeutta (tai RL 11:10:n tai 15:9:n mukainen rikos)*	vakavien rikosten tekeminen	huumausainerikosten laajamittainen tekeminen (ei vakavuuteen liittyvää vaatimusta)
Ketä koskee	aktiivista osallistujaa (tietyt osallistumistavat)	ryhmän jäsentä	ryhmän jäsentä

* Ks. alaviite 621.

Rikollisryhmien määritelmään liittyvä soveltamiskynnys on soveltamiskäytännössä nostettu usein varsin korkealle. Oikeuskäytännössä RL 6 luvun 5 §:n soveltaminen on yleensä edellyttänyt enemmän seikkoja kuin 17 luvun 1 a §:n määritelmän mukaisen ryhmän olemassaolon toteaminen, vaikka jälkimmäi-

621 Huom. virheellinen pykäläviittaus säännöksessä – säännöksessä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseen kiellon rikkominen), vaikka pitäisi viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

nen määritelmä on olennaisesti yksityiskohtaisempi kuin edellinen määritelmä. Käytännössä rikollisryhmän olemassaolo on päädytty toteamaan yleensä vähimmin perustein sovellettaessa sellaista määritelmää, jonka kriteerit ovat muita tiukemmat (RL 17:1 a).

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n määritelmää on ryhdytty soveltamaan suhteellisen väljästi niissä laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä jutuissa, joihin liittyen määritelmää on käytännössä sovellettu. Ryhmän luonnetta koskeva ratkaisu on saatettu tehdä rikollisryhmän määritelmän eri kriteerien kokonaisarvion pohjalta määritelmän yksittäisistä osatekijöistä riippumatta. Eräissä laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä tuomiossa ei ole pohdittu lainkaan ryhmän pysyvyys-, yhteistuumaisuus- ja järjestäytyneisyyskriteereitä, vaikka vaatimus kvalifiointiperusteen soveltamisesta on hyväksytty. Niiltäkin osin kuin määritelmän eri osatekijöitä on käsitelty, näyttää siltä, että niiden olemassaolo on päätelty jutun faktoista suhteellisen kevyesti tai niitä on pidetty yleisesti tunnettuina seikkoina.⁶²² Eräissä tuomioissa määritelmän joidenkin osatekijöiden olemassaolo on päätelty siitä, että joidenkin muiden kriteerien on katsottu täyttyneen. Laissa on kuitenkin tarkoitettu, että kaikkien kriteerien tulisi täyttyä yhtä aikaa.

Realiteetti kuitenkin on, että kaikista osatekijöistä on käytännössä vaikea hankkia kovin vahvaa näyttöä, ja kysymys onkin mitä suurimmassa määrin kaiken asiassa esille tulleen keskinäisestä punnitsemisesta ja kokonaisharkinnasta.⁶²³ Lakitekstissä ei ole suoraan ilmaistu sitä, mikä on riittävä näyttö langetta-vaan tuomioon, vaan tuomioistuimelle on esitettävä tapauskohtaisesti sellainen näyttö, että se voi pitää jotain totena.⁶²⁴ Perusteluissa olisi kuitenkin hyvä pitää lähtökohtana eri ominaisuuksien avointa ja analyttistä erittelyä sekä keskinäistä punnitsemista *pro et contra* -argumentoinnin avulla, käsitellen tavalla tai toisella kaikki kriteerit siltä osin kuin lopputulos näyttökysymyksessä ei ollut täysin selvä. Siltä osin kuin lopputulos näyttökysymyksessä oli jutussa esitetyistä eri käsityksistä huolimatta selvä, riittää perusteluksi viittaus todistusteemaan kuten tunnusmerkistön osaa koskevaan todisteeseen.⁶²⁵ Voitaneen kuitenkin todeta, että määritelmän liiallinen yksityiskohtaisuus saattaakin kääntyä itseään

622 Vantaan käräjäoikeuden tuomio 28.12.2006 06/3948 R 06/3002. Ks. myös Helsingin hovioikeuden tuomio 1642 18.5.2007 R 97/585, jossa syyttäjä valitti käräjäoikeuden tuomiosta ja vaati rangaistusta korotettavaksi ottaen huomioon maahan tuotujen henkilöiden määrä ja rikoksen laatu kokonaisuutena. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. Vantaan käräjäoikeuden tuomio 06/2869 ja Vantaan käräjäoikeuden tuomio 24.11.2006 06/3693 R 06/2822, s. 9.

623 Ks. Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk -raportin s. 10–11.

624 Lappalainen ja Frände, s. 591–594, ja OK 17:2. Ks. myös Jonkka, s. 97–108, tuomitsemiskynnyksen joustavuuden mahdollisuudesta.

625 Lappalainen, s. 606, Jokela, s. 466 ja 622–624.

vastaan, jos määritelmä kaikkine osatekijöineen osoittautuu käytännön lainkäytössä niin hankalaksi, että sitä aletaan soveltaa hyvin väljästi. Jos kriteereitä olisi vähemmän, niin ehkä niiden kaikkien täytyminen todennäköisemmin varmistettaisiin.⁶²⁶ Lienee perusteltua painottaa kokonaisharkintaa, jos rikollisryhmän määritelmän täytyminen jää määritelmän yksittäisen kriteerin osalta aivan kriteerin alarajan tuntumaan. Tällöin merkitystä voitaneen antaa sille, miten hyvin muut kriteerit täyttyvät. Epäselvissä tilanteissa muiden kriteerien täyttymisen painoarvo ja kokonaisarvion merkitys kasvaa.

Harvinaisissa yksittäistapauksissa rikollisryhmäksi toteaminen on tapahtunut varsin vaivattomasti muunlaisissakin kuin laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä tapauksissa, tällaisesta esimerkkinä Helsingin kärjäoikeuden tuomio nro 7749/2002 ja siihen liittyvä Helsingin hovioikeuden tuomio nro 2204/2003. Kärjäoikeus totesi asiaa enempää perustelematta, että vastaajat ”ovat olleet tietoisia, että heidän toimintansa liittyi laajahkoon ulkomailta johdettuun ja organisoituun paritukseen. Sen vuoksi heille rangaistuksia määrättäessä on sovellettava rikoslain 6 luvun 2 § 1 ja 2 kohtia koventamisperusteina ottaen huomioon rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus sekä se, että vastaajat ovat tietoisesti toimineet vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäseninä. Tätä harkittaessa ei ole merkitystä sillä, onko vastaajilla ollut toisistaan ja organisaation muista henkilöistä tietoja, joita he eivät tarvinneet oman osuutensa hoitamista varten.”⁶²⁷ Hovioikeus lisäsi perusteluja todeten, että ”kyseessä on ollut laajamittainen, suunnitelmallinen sekä mittavaa taloudellista hyötyä tavoitellut ja saavuttanut paritustoiminta, jota on harjoitettu ammattimaisesti lähinnä pääkaupunkiseudulla”... ”Ryhmällä on ollut selkeät käskyvaltasuhteet ja työnjaon eriytyminen. Tällöin pykälän 2 kohdan koventamisperusteen soveltaminen ei edellytä, että yksittäinen teko sinänsä olisi vakava, jos se kuitenkin on välittömästi edistänyt ryhmän toimintatavoitetta, ja tämä on ollut tekijän tiedossa.”⁶²⁸ Myös tässä tapauksessa rikollisryhmä – Suomessa tapahtuneesta parituksesta tuomittuja henkilöitä lukuun ottamatta – toimi vieraassa valtiossa, ja ryhmän rakenteista ja toimintatavoista tuomiossa esitetyt tiedot jäivät vähäisiksi.

Helsingin kärjäoikeuden tuomiossa 12.4.2007 osallistumisrikosta koskevan tois-sijaisen syytteen osalta kärjäoikeus totesi, että asiantuntevana todistajana toimi-

626 Ks. Jonkka, s. 103, jonka mukaan jos rikostunnusmerkistön kirjoittamistapa tai käsite-määrittely saa aikaan tosiasiallisia näyttövaikeuksia ja sen takia langettavan tuomion saaminen jostain rikoslajista on harvinaista, on pääasiallisesti lainsäätäjän eikä -soveltajan hoidettava asia.

627 Helsingin KO 12.7.2002, nro 7749 (R 02/5384), s. 9.

628 Helsingin HO nro 2204 15.7.2003 R 02/2510, s. 6.

nut jengiseurannassa toimiva poliisimies oli todistanut kyseessä olevan järjestäytyneen rikollisryhmä.⁶²⁹ Tosin tuomion mukaan todistaja oli todennut kyseessä olevan EU:n määritelmän mukainen järjestäytyneen rikollisryhmä.⁶³⁰ Tuomiosta ei ilmene, oliko käräjäoikeus pohtinut sitä, onko ryhmä nimenomaan RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen rikollisryhmän määritelmän mukainen, kun tuomioissa viitattiin vain todistajan näkemykseen. Ainakaan tuomioissa ei käsitelty mainitun säännöksen mukaisia rikollisryhmän kriteerejä kuten ryhmän kokoa tai kestoajaa. Kaikkiaan käräjäoikeuden näkemys ryhmän luonteesta jäi hieman epäselväksi.

Rikoslajien välille näyttäisi muodostuneen soveltamiskäytännössä sellaisia eroja, jotka eivät selity säännöstekstissä olevilla eroilla. Laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä rikosasioissa on katsottu muita rikoslajeja herkemmin, että kyse on järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvästä ilmiöstä ja sovellettu kvalifointiperustetta, kunhan edes jotain yhteydenpitoa muutamaa muuhun ulkomaalaiseen voidaan todeta. Sen sijaan huumausainerikosten osalta eräissä tuomioissa on katsottu, että huumausainerikollisuuteen liittyy aina jossain määrin järjestäytyneisyyttä, mikä on korottanut kynnystä soveltaa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyviä kvalifointi- ja koventamisperusteita. Tällaisista syistä huumausainerikosten alalla ryhmiltä on edellytetty jotain aivan erityistä järjestäytyneisyyttä, jollaisen toteennäyttäminen käytännössä ei liene edes kovin realistista. Huumausainerikosten osalta tuomioiden perusteluissa ei esiintynyt sellaista ”on yleisesti tunnettua” -argumentaatiota, jota esiintyi laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä tuomioissa.⁶³¹

Rikollisryhmän olemassaolo on oikeuskäytännössä jostain syystä todettu herkemmin silloin, kun kyse on ulkomaalaisesta ryhmästä.⁶³² Vaikka tiedot ulkomailla toimivasta ryhmästä olisivat jääneet vähäisiksi, ei se ole estänyt ulkomailla toimivan yhteenliittymän katsomista järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Ainakin tuomioista ilmenevien tietojen perusteella tuomioistuimen käytettävissä on ollut merkittävästi enemmän tietoa kotimaisten ryhmien toimintatavoista, mutta silti kotimaisia yhteenliittymiä ei ole katsottu yhtä herkästi rikollisryhmiksi. Tuomioita lukemalla on vaikea ymmärtää, mikä on voinut olla syynä tällaiseen eroon tulkintakäytännössä. Tilanne ei selity täysin laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvällä rikoslajikohtaisella erolla.

629 Helsingin KO 12.4.2007, s. 36.

630 Helsingin KO 12.4.2007, s. 32.

631 Yleisten rikollisuustilannekuvien käyttämiseen todisteena liittyvistä ongelmista ks. kohta 2.4.1.

632 Viitataan laittoman maahantulon järjestämiseen liittyviin asioihin ja jo mainittuun Helsingin käräjäoikeuden tuomioon 12.7.2002 nro 7749 (R 02/5384), s. 9, ja siihen liittyvään Helsingin HO nro 2204 15.7.2003 R 02/2510, s. 6. Ks. myös jäljempänä selostettava KKO 2008:18, jossa rikollinen toiminta katsottiin järjestäytyneeksi, vaikka tapauksessa ei sovellettu mitään erityistä rikollisryhmän määritelmää.

Eräissä sellaisissa tapauksissa, joissa sovellettavaan lainsäädäntöön ei ole sisältynyt mitään rikollisryhmän määritelmää, on järjestäytyneisyys otettu huomioon hyvinkin vapaasti. Esimerkiksi *Tuusulan käräjäoikeuden tuomiossa* katsottiin, ettei vankilan vartijalle esitetty uhkaus voinut olla lievä, koska sen oli esittänyt järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulunut henkilö.⁶³³ Tapauksessa ryhmään kuulumiselle annettiin painoarvoa teon törkeyden arvostelussa, vaikkei kyse ollutkaan kvalifointiperusteiden soveltamisesta, vaan lievän ja tavallisen tekemuodon välisestä rajanvedosta rikollisryhmään liittyvässä rikosasiassa. Vanginvartijan tapaus on esimerkki siitä, miten paljon kevyemmin jonkun voidaan katsoa kuuluvan rikollisryhmään, jos kysymys ei ole legaalimääritelmän mukaisesta rikollisryhmään kuulumisesta.

Mielenkiintoisen vertailukohdan aiheeseen muodostaa myös *korkeimman oikeuden* tuomio KKO 2008:18. Asia liittyi savukkeiden salakuljetukseen vieraasta valtiosta Suomeen. Suomen alueella autonkuljettajina toimineet henkilöt tuomittiin asiassa törkeistä veropetoksista. Korkein oikeus totesi seuraavasti:

”Korkein oikeus yhtyy Tullihallituksen näkemykseen siitä, miten laajamittainen tupakan salakuljetus Suomeen yleensä tapahtuu. Tällaista salakuljetustoimintaa harjoittavat useimmiten järjestäytyneet rikollisryhmät, joihin kuuluvien henkilöiden tehtäväjako voi olla varsin eriytynyttä jopa niin, että henkilöt eivät ole välttämättä edes tietoisia, keitä muut osallistujat ovat. Toiminta vaatii tarkkaa etukäteistä suunnittelua ja valmistelua. Savukkeita salakuljetettaessa ne jätetään veron välttämistarkoituksessa kokonaan tullille ilmoittamatta. Jo tästä syystä on perusteltua katsoa, että veropetokseen voi syyllistyä varsinaisen maahantuojan ohella myös sellainen henkilö, joka on osallisena salakuljetusketjussa maahantuonnin jälkeenkin. Edellytyksenä tällöin on, että hän on ollut tietoinen siitä, että savukkeet on tuotu maahan veroa välttäen ja että hän on salakuljetusketjuun kuuluvana käsitellyt savukkeita merkityksellisellä tavalla ennen kuin ne ovat päätyneet ketjun ulkopuolelle, esimerkiksi sellaiselle ostajalle, joka ei ole osallistunut niiden maahantuontiin. Tällaisen rikokseen osallisen kohdalla ei veropetoksen tunnusmerkistön täyttyminen siis katkea hovioikeuden ratkaisevana pitämään maahantuontiin. Salakuljetustoimintaan osallistunut henkilö voidaan siis tuomita veropetoksesta siitä riippumatta, onko hän ollut se henkilö, joka savukkeita maahantuotaessa ei ole ilmoittanut niitä tullissa.”

Vaikkei asiassa ollut saatu selvitettyä, kenen toimesta savukkeet oli tuotu maahan, voitiin savukkeiden määrästä sekä varastointi – ja kuljetusjärjestelyistä päätellä, että kyse oli suunnitelmallisesta ja järjestäytyneestä rikollisesta toiminnasta. Näin ollen Korkein oikeus katsoi, ettei kuljetuksesta vastanneiden henkilöiden toimintaa ollut aihetta arvioida savukkeiden maahantuonnista erillisenä

633 Tuusulan KO 23.10.2002 nro 1446 R 02/754, Helsingin HO 1.6.2004 nro 1972 R 02/4158, s. 2.

toimintana, vaan heidän katsottiin toimineen rikoskumppaneina salakuljetusketjussa ennen heitä toimineiden henkilöiden kanssa.

Kuvatussa korkeimman oikeuden ratkaisussa ei siis ollut kyse rikollisryhmän leagalimääritelmän soveltamisesta. Kyse oli tavallisesta osallisuuden määrittelystä, mutta korkein oikeus antoi osallisuusaseman määrittelyssä paljon painoarvoa sille, että rikollinen toiminta katsottiin järjestäytyneeksi. Ainakin tuomiosta ilmenevien seikkojen perusteella riittävänä osoituksena järjestäytyneisyydestä pidettiin sitä, että tullihallitus oli esittänyt näkemyksiä siitä, miten järjestäytyntä toimintaa savukkeiden salakuljetus Suomeen on. Korkein oikeus kiinnitti huomiota rikolliseen toimintaan salakuljetusketjuna.

Ei ole mielekästä, että silloinkin, kun asiasta ei ole säädetty mitään, voidaan rikollista toimintaa pitää järjestäytyneenä, jolloin järjestäytyneisyyden kriteerit ja järjestäytyneisyyteen liitettävien vaikutusten määrittely jäisivät tuomioistuimen vapaaseen harkintaan. Sen sijaan sellaisissa tilanteissa, kun lainsäätäjä on erikseen halunnut, että järjestäytyneisyys otetaan ankaroitavasti huomioon ja säätänyt esimerkiksi erityisestä koventamisperusteesta, muodostuukin soveltamiskynnys niin korkeaksi, että soveltaminen on miltei mahdotonta. Esimerkiksi osalliseksi katsomisella on kuitenkin huomattavasti suurempi vaikutus henkilön rikosvastuuseen verrattuna esimerkiksi siihen, että rangaistus määrätään asteikon puitteissa kovennettuna rikollisryhmään kuulumisen perusteella. Oikeusturvasyyt vaatisivat tällaisten seikkojen erityisen perusteellista käsittelyä oikeudenkäynnissä ja tuomiossa.⁶³⁴ Vaikuttaa siltä, että lainsäätäjä on halunnut erityissääntelyllä ankaroitettua suhtautumista tietynlaiseen toimintaan, mutta erityissääntelyn vaikutustapa on kääntynyt jopa päinvastaiseksi.

On aihetta kysyä, onko rikollisryhmän määritelmiä tarpeen olla rikoslaissa useita erilaisia, ja ovatko niiden väliset erot tarkoituksellisia ja tarkoituksenmukaisia.⁶³⁵ Eri määritelmien sanamuotojen välillä on eroja, vaikkei eroja olisi niiden tarkoituksessa. Erojen tarkoituksenmukaisuus ei avaudu määritelmiin perehtymällä. Tilanne on sekava ja epäjohdonmukainen sekä kirjoitetun lain että soveltamiskäytännön tasolla. Oikeuskäytännössä esiintyy liian suurta vaihtelua sen suhteen, minkälaista näyttöä ryhmärakenteista tuomioistuimessa edellytetään. Toki on otettava huomioon, että lopputulos – se, katsotaanko tietty yhteenliittymä rikollisryhmäksi vai ei – ei johdu pelkästään tuomioistuinten vaihtelevista näkemyksistä. Kysymys on luonnollisesti suurella määrällä myös

634 Lappalainen ja Frände, s. 594.

635 Vastaavasti Saksan oikeudessa esiintyvät käsitteet *Bande ja kriminelle Vereinigung*, joista ensimmäistä käytetään yksittäisten rikosten kvalifiointiperusteiden yhteydessä ja jälkimmäistä siltä osin kuin on kyse järjestäytyneen rikollisryhmän organisointiin ja tukemiseen liittyvästä itsenäisestä deliktistä.

siitä, miten tekijätahon järjestäytyneisyyteen liittyvä elementti otetaan huomioon rikosten esitutkinnassa. Tässä tutkimuksessa ei ole perehdytty siihen, selvitetäänkö ja missä määrin varsinaisen rikollisen teon tutkinnan yhteydessä myös tekijätahon järjestäytyneisyyteen liittyviä seikkoja. Tärkeän lähtökohdan rikosprosessille muodostaa se, pidetäänkö rikostutkinnassa tärkeänä vain itse rikollisen teon selvittämistä, vai käytetäänkö voimavaroja lisäksi järjestäytyneisyyden ja ryhmärakenteiden selvittämiseen sekä näitä koskevan näytön hankintaan. Samoin olennaisen tärkeä vaikutus lopputulokseen on sillä, käyttäkö syyttäjä ja missä määrin tuomioistuinkäsittelyn aikana aikaa ja voimavaroja myös järjestäytyneisyyden perusteluun, osoittamiseen ja näytön esittämiseen. Tuomioistuin on omassa harkinnassaan sidottu niihin vaatimuksiin ja siihen näyttöön, joita sen harkittavaksi on esitetty. Vastikään Kainulainen on tutkinut kootusti poliisin ja syyttäjän roolia rikosprosessissa. Molempien tehtäviin kuuluu paljon harkintavaltaa ja vaihtoehtoisia toimintatapoja, joista riippuu se, minkälaisia asioita tuomioistuimen käsiteltäväksi ja tulkintaratkaisun kohteeksi ylipäänsä tulee.⁶³⁶

Järjestäytyneisyyden selvittäminen ja toteennäyttäminen esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana vaativat varsin paljon aikaa ja panostamista erityisesti jos sitä ryhdytään vertailemaan siihen, millainen vaikutus järjestäytyneisyyden toteennäyttämällä on rikosvastuun ankaruuteen. Toisaalta erityisten koventamisperusteiden säätämisen tavoitteiden toteutumisen kannalta ongelmallista, jos järjestäytyneisyys jätetään selvittämättä ja sitä koskeva näyttö hankkimatta. Rangaistuksen mittaamisuudistusta koskevan hallituksen esityksen 125/1975 vp mukaan rangaistuksen lieventämis- ja koventamisperusteiden lakiin kirjaamisen tavoitteena on, että samanlaisesta teosta määrättäisiin samanlainen rangaistus. Mittaamissäännösten tavoitteena on, että rangaistukset pystytään kohdentamaan oikeudenmukaisesti ja yleisestävyyden kannalta tarkoituksenmukaisesti. Erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan ja muun suunnitelmalliseen rikollisuuteen on haluttu kohdentaa ankarampaa kohtelua kuin satunnaisiin rikoksiin. Rangaistuskäytäntöä pyrittiin ohjaamaan siten, että ”ankarat ja lievät rangaistukset jakautuisivat nykyistä oikeudenmukaisemmin, yhtenäisemmin ja rikollisuuden ehkäisyn kannalta tarkoituksenmukaisemmin”.⁶³⁷ Näiden tavoitteiden kannalta yhtä tärkeää on soveltaa sekä lieventämis- että koventamisperusteita edellytysten täytyessä. Koventamisperusteen soveltamisen edellytysten tutkimatta jättäminen johtaa siihen, että rangaistus määrätään normaalirangaistuksen pohjalta liian erilaisissa tapauksissa. Normaali-

636 Kainulainen 2009, luku III.

637 HE 125/1975 vp, s. 2, 7 ja 8.

lirangaistusajattelun ja erityisen koventamisperusteen säätämisen perusajatukset ja tavoitteet eivät tällöin toteudu.

Italiassa on käytössä järjestelmä, jossa sitä, että tietyn ryhmän on kerran todettu täyttävän järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän kriteerit, voidaan hyödyntää jatkossakin kyseisen ryhmän jäseniä vastaan rikosoikeudenkäynneissä. Yhteenliittymä ikään kuin ”leimataan” järjestäytyneeksi rikollisryhmäksi. Tällöin riittävää on se, että kulloinkin kyseessä olevien vastaajien jäsenyys ryhmässä kyetään näyttämään. Menetelmän avulla säästetään viranomaisten voimavaroja, kun samoja olosuhteita ei tarvitse arvioida jokaisessa oikeudenkäynnissä erikseen. Menetelmän käyttäminen luonnollisesti edellyttää, että ryhmärakenne on pysyvätkö, mutta tämä on mafian osalta yleistä. Myös se, että ryhmät ovat viranomaisten jatkuvassa tarkkailussa, tuottaa tämän menetelmän käyttämisen edellyttämää tietoa jatkuvuudesta.⁶³⁸

Myös Suomessa ryhmärakenteen toteen näyttämiseen liittyvä työmäärä saattaisi vaikuttaa vähemmän suhteettomalta, jos pysyvemmän kokoonpanoon omaavien ryhmien osalta voitaisiin viitata enemmän aikaisempiin tuomioihin, joissa ryhmän luonne on kertaalleen jo todettu. Tällöin tulevissa rikosasioissa voitaisiin keskittyä esittämään näyttöä lähinnä kulloinkin kyseessä olevasta yksittäisestä rikoksesta sekä tekijän osallisuudesta ja toiminnasta osana rikollisryhmää. Tällöinkin on tietenkin aina kyettävä varmistumaan siitä, ettei ryhmän tilanne ole tekoajankohtana ollut tavalla tai toisella erilainen verrattuna sen ajankohdan tilanteeseen, jota edellinen tuomio koski. Menetelmä onkin tarkoituksenmukainen vain silloin, kun kyseessä on suhteellisen aktiivisesti toimiva rikollisryhmä, jonka rikolliset teot eivät ajoitu ajallisesti kovin etäälle toisistaan. Tärkeimmät ja aktiivisimmat rikollisryhmät ovat kuitenkin myös Suomessa rikostorjuntaviranomaisten tarkemmassa ja osa niistä jopa ajantasaisessa seurannassa, joten rikollisryhmän toimintatapojen ja rakenteiden muuttumista tai ennallaan jatkumista koskeva tieto lienee päivitettävissä ajantasaiseksi ilman suhteetonta lisätyötä.⁶³⁹ Tämänäyttöinen toimintamalli on omaksuttu *Lahden käräjäoikeuden* tuomioissa, joissa oli viitattu Kouvolan hovioikeuden aikaisempaan tuomioon, jossa saman ryhmän oli todettu täyttävän järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkit. Ryhmän luonnetta koskevaa näyttöä ei ollut edellytetty esitettäväksi uudelleen, vaan arvioinnissa oli keskitytty vastaajien jäsenyyteen.

Useiden erilaisten määritelmien olemassaolo Suomessa luo kuitenkin tässäkin suhteessa lainsäädännöllisesti sekavan tilanteen. Määritelmässä olevat erot johtavat siihen, ettei tietyn määritelmän mukaiseksi rikollisryhmäksi osoittaminen osoita välttämättä suoraan sitä, että yhteenliittymä täyttäisi jonkin toisen määritelmän kriteerit.

638 Italian järjestelmän osalta ks. EN:n Best Practice -tutkimus Combating organised crime, s. 189.

639 Kouvolan hovioikeuden tuomio 3.1.2008 nro 29 R 07/844, Lahden käräjäoikeuden tuomio 21.6.2007 07/1427 R 07/986, s. 16, Lahden käräjäoikeuden tuomio 7.12.2007 07/2891 R 07/815, s. 8, sekä Kouvolan hovioikeuden tuomio 15.6.2004 nro 786.

Usean määritelmän olemassaolo on aiheuttanut tarpeetonta sekaannusta määritelmiä sovellettaessa ja niihin viitattaessa.⁶⁴⁰ Kotimaisten määritelmien lisäksi eräissä tuomioissa on päädytty hakemaan tulkinta-apua myös erilaisista kansainvälisistä määritelmistä tai lainvalvontaviranomaisten käyttämistä määritelmistä, mikä osaltaan kuvaa epä tietoisuutta määritelmästä.⁶⁴¹ Sitä, miten huonosti ennakoitavaksi rikollisryhmäksi toteaminen on oikeuskäytännössä muodostunut, on pidettävä merkittävänä ongelmana. Nuutila ja Melander ovat katsoeet, ettei rikoslakiin sisältyviä rikollisryhmän eri määritelmiä erilaisista kirjoitusasuistaan huolimatta ole syytä tulkita tarpeettoman eri tavoin, koska niiden taustalla vaikuttavat kuitenkin samat kansainväliset instrumentit. Esimerkiksi EU:n huumausainepuitepäätöksessä on viitattu EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen yhteiseen toimintaan (98/733/YOS), joka on ollut myös RL 17 luvun 1 a §:n säätämisen taustalla. Koska säännösten sanamuodot kuitenkin poikkeavat toisistaan, eivät tulkinnat laillisuusperiaatteesta johtuen voi olla täysin identtisiä. Huumausainerikosten kvalifointiperusteiden osalta esimerkiksi sellainen laajentava tulkinta ei olisi mahdollinen, ettei rikollisryhmältä edellytettäisi järjestäytyneisyyttä nimenomaan huumausainerikosten tekemistä varten.⁶⁴²

Tulkintakäytännön epäyhtenäisyydestä ja -varmuudesta johtuen Keski-Suomen syyttäjänvirasto haki korkeimmalta oikeudelta valituslupaa rikollisryhmäksi toteamista koskevassa rikosasiassa.

Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemuksessa 8.12.2008 on todettu seuraavasti: ”Yllä mainittujen määritelmien ja niitä selittävien lainvalmisteluasiakirjojen erilaisuudesta johtuen on epäselvää, mikä järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä voimassa olevan oikeuden mukaan lopultakin on. Ilmeisesti määritelmän tulisi kuitenkin olla jossain määrin tarkkarajainen ja etukäteen tiedossa, koska kysymys on rikosvastuuta ankaroittavasta tekijästä ja myös tunnusmerkistön osatekijästä. Käytännössä tulkintaongelman ydin lienee siinä, että terminä ’järjestäytynyt rikollisryhmä’ luo mielikuvaa jostain aivan erityisestä ja merkityksellisestä organisaatiosta tai järjestöstä, jonka puitteissa rikoksia tehdään. Yllä selostettujen säännösten, niitä koskevien esitöiden ja kansainvälisen oikeuden tarkoittama ’järjestäytyneen rikollisryhmän’ määritelmä lähtenee kuitenkin

640 Esim. Jyväskylän KO 10.7.2007 07/1335 R 07/806, jossa kärjääioikeus totesi, että kyseessä oli RL 17 luvun 1 a §:n mukainen järjestäytynyt rikollisryhmä ja tähän viitaten sovelsi tiettyjen tekojen osalta rangaistuksen koventamisperustetta.

641 Esim. Forssa-Loimaan KO 08/616 9.7.2008, s. 70–75, jossa on viitattu Kouvolan HO:n tuomioon 15.6.2004 nro 786 ja Helsingin HO:n tuomioon 16.5.2005 nro 1579 sen näkemyksen tueksi, että ENFOPOL-määritelmää voidaan käyttää kotimaisten määritelmien tulkinta-apuna.

642 Nuutila ja Melander, s. 1405, RL 50 lukuun ja 17 lukuun sisältyvien määritelmien tulkinnan osalta.

aivan olennaisesti tätä vaatimattomammasta ja pienemmästä järjestäytyneisyyden asteesta ja ryhmän koosta, mikä muodostanee säännösten soveltamisen kannalta olennaisen alarajan.” Hakemuksen mukaan ”mitään syytä ei ole sille, että itse ’järjestäytyneen rikollisryhmän’ määritelmä olisi rikoslain sisällä eri paikoissa erilainen” ja viitattu KKO:n tuomioon 2004:46, jonka mukaan samalle ilmaisulle tulisi antaa sama merkityssisältö koko rikoslaisissa.⁶⁴³

Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa. Määritelmän tulkintaa selkeyttävän ratkaisun saaminen olisi ollut hyödyllistä, joskaan määritelmien eroihin liittyviä ongelmia ei voida kokonaisuudessaan ratkaista ilman lainsäätäjän toimia.

4.3.1 Rikollisryhmän määritelmä ja tahallisuusvaatimus: näyttökysymyksiä

Rikosvastuun yleisenä edellytyksenä on paitsi tunnusmerkistön mukaisuus niin myös syyksilukemisen subjektiivisiin edellytyksiin lukeutuva tahallisuusvaatimus. Vastuu tuottamuksellisesta rikoksesta voi tulla kysymykseen vain niistä rikoksista, jotka on erikseen säädetty rangaistaviksi myös tuottamuksellisina (RL 3 luvun 5 § 2 mom.).⁶⁴⁴ Esimerkiksi rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on rangaistavaa vain tahallisuudella. Vastaavasti rangaistuksen koventaminen sillä perusteella, että teko on tehty järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä (RL 6 luvun 5 §:n 2 kohta) tai kvalifointiperusteen soveltaminen edellyttävät, että henkilö on mieltänyt kuuluvansa tarkoitettuun rikollisryhmään.⁶⁴⁵

Tahallisuuden sisältö on määritelty rikoslaisissa (RL 3 luvun 6 §) suhteessa rikoksella aiheutettaviin seurauksiin: ”Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä”. Hallituksen esityksessä 44/2002 vp tahallisuus oli ehdotettu määriteltäväksi siten, että ”teko on tahallinen, jos rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen vastaa sitä, mitä tekijä on teon hetkellä tarkoittanut taikka pitänyt varmana tai varsin todennäköisenä”.⁶⁴⁶ Lakivaliokunnan ehdotuksen mukaisesti tahallisuudesta kuitenkin säädettiin teon seurausten näkökulmasta. Lakivaliokunnan mietinnössä todettiin seuraavasti:

643 Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus KKO:lle 8.12.2008, s. 3–4.

644 Esim. Nuutila 1997, s. 214.

645 Nuutila 1997, s. 228.

646 HE 44/2002 vp, s. 90.

”Ehdotettu tahallisuuden määritelmä koskee sekä seuraus- että olosuhdetahallisuutta. Seuraustahallisuuden määrittelemisen ei ole niin vaikeaa tai kiistanalaista kuin rikostyypeittäin vaihtelevan olosuhdetahallisuuden. Ehdotetun säännöksen on katsottu soveltuvan erityisen huonosti talousrikosten olosuhdetahallisuuteen ja voivan nostaa niiden tahallisuuskynnystä. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälässä säädetään ainoastaan seuraustahallisuudesta. Olosuhdetahallisuus jää oikeuskäytännössä arvioitavaksi, jolloin huomioon on otettava tunnusmerkistöerehdystä koskeva säännös.”⁶⁴⁷

Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä esiintyy eräiden rikosten tunnusmerkistöissä, mutta se ei kuitenkaan ole millään rikoksella aiheutettava seuraus. Laissa ei ole määritelty sitä, minkälaista tietoisuutta tai suhtautumista tekijältä edellytetään rikoksen ”niistä tosiseikoista, joiden perusteella päätellään muiden kuin seuraustunnuksien täyttyminen”.⁶⁴⁸ Lainkäyttäjän on määriteltävä olosuhdetahallisuus *RL 4 luvun 1 §:n mukaisen tunnusmerkistöerehdyissäännöksen* kautta⁶⁴⁹: ”Jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, teko ei ole tahallinen”. Jos tunnusmerkistöön kuuluu teko-olosuhteita kuten uhrin ominaisuuksia tai tekotapaa koskevia tunnusmerkistötekijöitä, edellyttää tahallisuus siis näistä seikoista *selvillä olemista*.⁶⁵⁰ *Selvillä oleminen* rinnastetaan hallituksen esityksen 44/2002 vp mukaan lähinnä tietämiseen.⁶⁵¹ Tahallisuuden kohteena on rikoksen koko tunnusmerkistö eli tahallisuusvaatimukseen kuuluu se, että tietoisuus kattaa kaikki tunnusmerkistötekijät (peittämisperiaate; ”subjektiivisen tulee peittää objektiivinen”).⁶⁵²

Järjestäytynyt rikollisryhmä rikoksen tunnusmerkistötekijänä on sikäli tahallisuusvaatimuksen näkökulmasta haastava, että se ei ole mikään luonnossa sellaisenaan esiintyvä olio, jonka olemassaolon ja luonteen kaikki voisivat havainnoida aistein ja jokseenkin yksimielisesti. Rikollisryhmä on erityiseen määritelmään sidottu sosiaalinen konstruktio, ja ainakin RL 17 luvun 1 a §:n mukainen määritelmä sisältää vieläpä varsin monia yksityiskohtia. Rikollisryhmän määritelmään sisältyy normatiivisia eli arvottamista *in concreto* vaativia tunnus-

647 LaVM 28/2002 vp, s. 10.

648 Tapani 2005, s. 284.

649 Tapani 2005, s. 284, ja LaVM 28/2002 vp, s. 10.

650 Nuutila 1997, s. 227–233, Koskinen 2002, s. 109, ja Lappi-Seppälä 2003a, s. 784. Ks. myös Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 83.

651 HE 44/2002 vp, s. 112. Ks. myös Koponen 2004, s. 288.

652 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 82, Matikkala 2005, s. 529–532, Koponen 2004, s. 249, ja Nuutila 1997, s. 227.

merkistötekijöitä.⁶⁵³ Lisäksi rikollisryhmien kaikki rakenteet ja toimintatavat eivät välttämättä ole yleisesti tiedossa, vaan niiden yksityiskohdat ja kokonaiskuva pyritään häivyttämään. Koposen mukaan selvimmin tunnusmerkistöerehdyksen soveltamisalaan kuuluvaa on erehtyminen aistein havaittavissa olevista tosiseikoista sekä oikeudellisia arvostuksia ja käsitteitä sisältävistä tunnusmerkistötekijöistä.⁶⁵⁴

Hallituksen esityksessä 183/1999 vp ja lakivaliokunnan mietinnössä 32/2003 vp tahallisuuden vaatimusta on kuvattu nimenomaan järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän sisältävän tunnusmerkistön näkökulmasta. Tietoisuuden täytyy kattaa kaikki rikollisryhmän määritelmän kriteerit. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n tunnusmerkistön keskeinen elementti on vakavien rikosten tekemistarcoitus, joka sisältyy sekä järjestäytyneen rikollisryhmän käsitettä määrittelevään 4 momenttiin että 1 momentin teon kuvaukseen. Osallistujan tulee tietää osallistuvansa juuri sellaiseen toimintaan, jonka tavoitteena on mainittujen rikosten tekeminen, sekä toimintansa olennaisesta merkityksestä ryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Jos tekijä ei ole tekohetkellä ollut selvillä kaikkien niiden seikkojen olemassaolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, eli hänen tahallisuutensa ei kata tunnusmerkistön kaikkia osia, tekoa ei voida pitää tahallisenä. Samoin jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, ei tekoa voida pitää tahallisenä. Kyseessä on RL 4 luvun 1 §:n mukainen vastuuvapausperuste eli tunnusmerkistöerehdys.⁶⁵⁵

Tyypillinen esimerkki on se, että henkilö on tuonut maahan pienehkön erän huumausainetta maksua vastaan tietämättä, minkälainen rikollisryhmä rikoskokonaisuuden taustalla on. Tällöin hän vastaa vain henkilökohtaisesti maahantuomastaan erästä, johon hänen tahallisuutensa ulottuu, jolloin kyseessä olisi yleensä huumausainerikos. Sen sijaan jos hänen katsottaisiin olleen tietoinen siitä, että teko liittyy huumausainerikosten laajamittaista tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän toimintaan, teon voitaisiin katsoa olevan törkeä huumausainerikos. Vastaavasti laittomien maahantulijoiden saattajaa, jonka ei voida katsoa olleen tietoinen taustalla olevan ryhmän olemassaolosta, ei voida tuomita laittoman maahantulon järjestämisen törkeästä tekemuodosta ainakaan sillä perusteella, että teko on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa

653 Tunnusmerkistöjen jaottelusta objektiivisiin ja subjektiivisiin, positiivisiin ja negatiivisiin sekä deskriptiivisiin (kuvaileviin) ja normatiivisiin (arvottamista vaativiin) ks. HE 44/2002 vp, s. 105, ja Matikkala 2005, s. 544. RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen deliktiin liittyy kaikkia muita jaottelun mukaisia paitsi negatiivisia tunnusmerkistötekijöitä.

654 Koponen 2004, s. 287.

655 Vastaavasti jos erehdyksen kohde liittyy kvalifointi- tai koventamisperusteeseen, erehdys lieventää vastuuta. Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 123–125, Matikkala 2005, s. 530 ja 543.

tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Kyseessä voi kuitenkin olla laittoman maahantulon järjestämisen tavanomainen tekemuoto. Sen sijaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen osalta rikollisryhmän käsite ei liity teon törkeysarvosteluun, vaan kyse on vastuun konstituivasta tunnusmerkistötekijästä, jolloin ryhmän luonnetta koskevan tietoisuuden puute johtaa siihen, että osallistumista koskeva syyte on kokonaan hylättävä. Tietoisuusvaatimuksesta johtuen eri tekijät voidaan tuomita eri rikoksista tai törkeän rikoksen syyksi lukeminen saattaa perustua eri seikoihin. Joku tekijöistä voidaan tuomita rikollisryhmän osana toimimisen perusteella kun taas joku voidaan tuomita itse myymänsä huumausaine-erän määrän ja laadun perusteella.⁶⁵⁶

Keskeisen kysymyksen muodostaa siis se, mikä on olosuhteita koskevalle tietoisuudelle asetettu vaatimustaso (alaraja). Lakitekstissä tai perusteluissa ei oteta tähän suoraan kantaa, ja näkemykset asian suhteen vaihtelevat oikeustieteen parissa.⁶⁵⁷ Tunnusmerkistöerehdyksen osalta vaaditaan ”*selvillä olemista*”. Rikoslain 3 luvun 6 § koskee seuraustahallisuuden asteita. Säännöksen mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on (1) tarkoittanut aiheuttaa seurauksen (*tarkoitustahallisuus, dolus determinatus*) taikka (2) pitänyt seurauksen aiheutumista varmana (*varmuustahallisuus, dolus directus*) tai (3) varsin todennäköisenä (*ehdollinen tahallisuus, dolus eventualis*).⁶⁵⁸ *Dolus eventualis* edustaa tahallisuuden alinta astetta, ja viittaa siihen, että tekijä piti seurausta enemmän kuin 50 %:n varmuudella todennäköisenä. Tarkoitus-, varmuus- ja ehdollinen tahallisuus ovat oikeuskäytännön ja -tieteen parissa kehittyneitä seuraustahallisuuden asteita koskevia käsitteitä, joissa tahallisuuden sisältö määritetään suhteessa teolla aiheutettuihin vahinkoseurauksiin.⁶⁵⁹ Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan tahallisuuden alin aste on, että henkilö on pitänyt seurauksen aiheutumista varsin todennäköisenä. Lakivaliokunta totesi tahallisuuden alarajasta seuraavasti:

”Seuraustahallisuuden alarajan ehdotetaan määräytyvän korkeimman oikeuden vakiintuneen käytännön mukaisesti sen perusteella, kuinka todennäköisenä tekijä on seurausta pitänyt. Teko on tahallinen, kun tekijä pitää tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymistä varsin todennäköisenä. Tahallisuuden alarajan määräytyminen jakaa oikeustieteilijöiden mielipiteitä. Eri tahallisuusmääritelmiä voidaan arvostella hyvin perustein ilman, että parhaasta määritelmästä päästään yhteisymmärrykseen. Valiokunta yhtyy perusteluissa esitettyyn näkemykseen

656 Nuutila ja Melander, s. 1396.

657 Tapani 2005, s. 290–293.

658 Koskinen 2002, s. 110, ja Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 83 – 84.

659 Lappi-Seppälä 2003a, s. 779, Koskinen 2002, s. 108 ja Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 82.

(s. 87/II), ettei ole esitetty vakuuttavia perusteita säätää Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiin perustuvasta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä poikkeavaa tahallisuussäännöstä, joka saattaisi johtaa ennalta vaikeasti arvioitaviin seurauksiin.⁶⁶⁰

Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaiset tahallisuuden astetta koskevat vaatimukset koskevat siis seuraustahallisuutta, eikä samojen kriteerien soveltuminen olosuhdetahallisuuteen ole selvää.⁶⁶¹ Tahallisuusvaatimuksen alaraja on kuvattu lainkohdissa eri tavoin, ja kysymys on siitä, onko laillisuusperiaatteen näkökulmasta mahdollista tulkita olosuhdetahallisuuden *olla selvillä* -ilmaisua vastaavalla tavalla seuraustahallisuuteen kuuluvaa ilmaisua *varsin todennäköisenä*. Lappi-Seppälä korostaa sitä, että tahallisuusvaatimusta tulisi tarkastella yhteydessä kuhunkin rikostunnusmerkistöön.⁶⁶² Myös Tapani korostaa, että lainkäyttäjää joutuu aina kussakin soveltamistilanteessa arvioimaan, miten tietyn tunnusmerkistön täytyminen, rikostunnusmerkistön ja tosiseikkojen oikeudellinen vastaavuus todetaan, ja miten tekijän tietoisuus päätellään.⁶⁶³ Rikollisryhmiin liittyvä tulkintakäytäntökään ei ole kovin vakiintunutta sen suhteen, minkä asteista tietoisuuden rikollisryhmän olemassaolosta ja luonteesta tulee olla, jotta tahallisuusvaatimuksen voidaan katsoa täyttyvän.⁶⁶⁴

Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 06/3948⁶⁶⁵ oli kyse laittoman maahantulon järjestämisestä Bangladeshista Suomeen. Vastaajan väitettiin saapuneen Suomeen seitsemän muun henkilön kanssa järjestäen heidän laittoman maahantulonsa. Eräs toinen ulkomaalainen henkilö oli ostanut Suomesta rannikkopurjehdukseen tarkoitetun tutkimusaluksen kesällä 2006 ilmoittaen hankkivansa alukselle

660 LaVM 28/2002 vp.

661 Olosuhdetahallisuudesta ks. Matikkala 2005, s. 560, Frände 2007, s. 131–137, Tapani 2005, s. 290–293, ja Helenius, s. 519–523. Ks. myös Koskinen 2008, s. 175.

662 Lappi-Seppälä 2004, s. 6. Tahallisuusarvioinnista vaarantamisrikoksissa ks. Frände 2007, s. 136–137, ja Helminen, s. 124.

663 Tapani 2005, s. 292–293 ja 298.

664 Ks. myös Koponen 2004, s. 229–230, joka on todennut, että talousrikosten osalta harvoin on selvitettävissä tekijän omia nimenomaisia, tunnusmerkistön täyttäviin seikkoihin liittyviä lausumia, mistä syystä tahallisuuden mahdollinen olemassaolo on yleensäkin rakennettava ”varsin puhtaasti ulkoisesti todettavan tapahtumainkulun nojalla”. Hän onkin kiinnittänyt huomiota siihen, että talousrikosten osalta on tavallisesti vaikea erottaa, minkä tahallisuuden asteen kanssa ollaan tekemisissä. Tuomioistuinten syyksilukevista perusteluista on pääosin erittäin vaikea todeta, minkälaisesta tahallisuuden muodosta tuomioistuin katsoi olleen kyse (Koponen 2004, s. 230).

665 Vantaan käräjäoikeuden tuomio 28.12.2006 06/3948 R 06/3002. Ks. myös Helsingin hovioikeuden tuomio 1642 18.5.2007 R 97/585, jossa syyttäjä valitti käräjäoikeuden tuomiosta ja vaati rangaistusta korotettavaksi ottaen huomioon maahan tuotujen henkilöiden määrän ja rikoksen laatu kokonaisuutena. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

miehistön Bangladeshista. Aluksen myyjälle oli toimitettu miehistöluettelo, joka oli toimitettu myös rajavartiolaitokselle. Rajavartiolaitos oli ilmoittanut, että miehistöluetteloon merkityille henkilöille tulnaisiin myöntämään viisumi maahan saapumiseksi. Tämä oli mahdollistanut heille nousun lentokoneeseen Hongkongissa lennolle Suomeen. Suomeen saavuttuaan kyseiset seitsemän vastaajan kanssa matkustanutta henkilöä ilmoittautuivat turvapaikan hakijoiksi eikä heillä ollut mitään matkustusasiakirjoja. Miehistöluettelo tavattiin vastaajan hallusta. Vastaaja ei ollut Suomeen saavuttuaan ottanut yhteyttä aluksen myyjään eikä rajavirtioviranomaisiin, vaan oli varannut itselleen lennon Intiaan. Syytteen mukaan teossa oli kyse törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä, koska se oli tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Ulkomailla toimivasta ryhmästä ja sen jäsenistä oli saatu hyvin vähän tietoa. Tuomiossa todettiin seuraavasti: ”Kysymyksessä oleva menettely on edellyttänyt huolellista suunnittelua. Se on vaatinut merenkulun ammattiosaamista. Vastaaja X on ammatiltaan kokenut merikapteeni. Hänen toimintansa on ollut aivan välttämätöntä syytteessä kerrotulle menettelylle sellaisena kuin se on suunniteltu tehtäväksi. Hänen menettelynsä on ollut koko toiminnassa aivan keskeistä. Ei ole mitenkään mahdollista, että X olisi ollut väittämensä tavoin tietämätön toiminnasta ja sen tarkoituksesta. Hän on niin ollen tiennyt toimineensa organisaation osana, mikä on riittävää arvioitaessa ja ratkaistaessa hänen toimintansa merkitystä. Tälle tietoisuudelle toiminnasta osana organisaatiota ei ole asetettava niin ankaria vaatimuksia, että tietoisuus edellyttäisi tarkkoja tai täsmällisiä tietoja organisaation muiden jäsenten toiminnasta tai asemasta.”

Tapauksessa tuomioistuin piti tahallisuuskysymystä varsin selvänä, kun se totesi, ettei ole mitenkään mahdollista, että tekijä olisi ollut tietämätön rikollisorganisaatiosta. Tuomioistuimen mukaan tietoisuuden ei ole tarpeen ulottua organisaatiota tai sen muita jäseniä koskeviin yksityiskohtiin. Ei ole välttämätöntä, että tekijällä olisi tarkat ja täsmälliset tiedot organisaatiosta. Samanlaista argumentaatiota edustavat Lappeenrannan kärjäoikeuden perustelut:

Lappeenrannan kärjäoikeuden (Lappeenrannan KO 06/1882 13.12.2006 R 05/1350) näkemyksen mukaan ”toimiminen organisaation jäsenenä ei edellytä sitä, että henkilöllä olisi tarkka ja täsmällinen tieto organisaation rakenteesta ja siinä toimivista muista henkilöistä. X:llä on ollut kuitenkin oma täsmällinen tehtävänsä huolehtia nuorten kuljetuksesta Ulan Batorista ainakin Helsinkiin asti. Ilman hänen panostaan nuorten matka ei olisi voinut onnistua.”

Vantaan kärjäoikeuden tuomiossa 06/2714⁶⁶⁶ oli kyse törkeän laittoman maahantulon järjestämisestä. Vastaaja oli kiistänyt syytteen siltä osin kuin se koski toimimista osana rikollisryhmää. Hän oli kertonut toimineensa erään kiinalaisen toimeksiannosta palkkiota vastaan. Hänen tehtävänänsä oli ollut saattaa kyseiset kolme henkilöä Suomen kautta Puolaan ilman vaadittavia matkustusasia-

666 Vantaan kärjäoikeuden tuomio 06/2714 8.9.2006 R 06/2128.

kirjoja. Kiinassa hän oli tavannut kyseiset henkilöt etukäteen ja antanut heille tarvikkeita kuten hotelli-vouchereita. Vastaaja oli jäänyt kiinni Suomessa ja kolme muuta henkilöä jo Hongkongissa lähtötarkastuksessa. Vastaajan oli tarkoitus pitää yhteyttä toimeksiantajaansa matkan aikana. Vastaajan katsottiin osallistuneen salakuljetettavien kuljetusten järjestelyyn.

Käräjäoikeus totesi, että hallituksen esityksen 183/1999 vp mukaan teko on rangaistava vain tahallisenä.⁶⁶⁷ Tahallisuusvaatimus pitää sisällään tietoisuuden kaikista tunnusmerkistötekijöistä. RL 17 luvun 1 a §:n mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa, tietyn ajan koossa pysyvää, rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia. Tuomiossa on viitattu lain esitöihin todeten, että ryhmän vähimmäisvaatimuksina ovat hierarkia eli johto ja sillä oleva käskyvalta sekä työnjako. Keskeinen tunnusmerkistökijä on rikosten tekemistarkoitus, joka tahallisuusvaatimuksen kannalta merkitsee sitä, että osallistujan tietoisuuden tulee ulottua yhteenliittymän luonteeseen rikollisryhmänä. Tietoisuuden tulee siis kattaa paitsi rikollisryhmän määritelmän ainesosat, myös ryhmän tarkoitus tehdä rikoksia. Lisäksi osallistujan tulee tietää, että hän osallistuu juuri sellaiseen toimintaan, jossa edellä mainitussa säännöksessä lueteltujen rikosten tekeminen on tavoitteena.

Käräjäoikeus totesi, että vastaaja oli kertomansa mukaan asioinut laittoman maahantulon järjestämiseksi vain yhden henkilön, toimeksiantajansa kanssa. Hän oli kiistänyt tietävänsä, onko matkan järjestelyyn osallistunut muita henkilöitä. Hän oli osallistunut aikaisemmin myös kahden muun epäonnistuneen matkan järjestelyyn ja niissäkin hän oli asioinut vain saman henkilön, toimeksiantajansa kanssa. Tästä syystä käräjäoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi tiennyt tai että hänen olisi pitänyt ymmärtää toimivansa RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä. Syyttäjä valitti tuomiosta hovioikeuteen katsoen edelleen, että kyse oli törkeästä tekemuodosta, koska teko oli tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, mutta hovioikeus ei muuttanut tuomiota.⁶⁶⁸

Esimerkiksi RL 17 luvun 1 a §:n osalta tunnusmerkistöön sisältyy yksityiskohdainen rikollisryhmän määritelmä. Lähtökohtaisesti tahallisuus, sellaisena kuin se on edellä kuvattu, edellyttäisi sitä, että tekijä olisi selvillä siitä, että hän toimii määritelmän eri kriteerit täyttävän rikollisryhmän toiminnan edistämiseksi. Tätä voidaan kuitenkin pitää melko vaativana tapana tulkita tahallisuusvaati-

667 HE 183/1999 vp koskee eri rikosta eli RL 17 luvun 1 a §:n mukaista järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista, vaikka törkeän laittoman maahantulon järjestämistä koskevassa säännöksessä onkin viitattu RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmään. Ks. Lappi-Seppälän (2004, s. 6) näkemys tahallisuuden sisällön määrittelyn tunnusmerkistökohtaaisuudesta. Tosin rikollisryhmän olemassaolon liittyvän tahallisuustietoisuuden ulottuvuus lienee samanlainen molemmissa etenkin kun kyse oli rikollisryhmän määritelmästä, joka molemmissa on sama.

668 Helsingin hovioikeuden tuomio nro 1594 16.5.2007 R 06/2887, s. 3.

musta, koska ryhmien sisäisistä asioista ei ole tapana informoida ulkopuolisia, ja ryhmän sisälläkin tietoa saatetaan rajoittaa. Säännösten soveltaminen saattaisi muodostua lähes mahdottomaksi. Edellä kuvattujen tuomioiden argumentaatio heijastelee tällaista tulkintatapaa, että tekijältä ei vaadita yksityiskohtaista tietoisuutta rikollisryhmään liittyvistä yksityiskohdista. Rikollisryhmää johtavien henkilöiden ja muiden keskeisten hahmojen voitaneen herkemmin olettaa olevan tietoisia rikollisryhmän luonteeseen liittyvistä seikoista.⁶⁶⁹ On kuitenkin tiettyjä henkilöryhmiä, joiden osalta tahallisuuden edellyttämä tietoisuus ryhmästä ei ole niinkään selvä, esimerkiksi:

- rikollisryhmän alataason jäsenet;
- ryhmän jäseniksi pyrkivät henkilöt, joilla teetetään rikoksia jäsenyyden edellytyksenä;
- erilaisiin solu- ja verkostorakenteisiin järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat henkilöt;
- yhden tai useamman yksittäisen, rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen liittyvän osateon suorittanut henkilö (rikollisryhmän satunnaiset yhteistyökumppanit, esimerkiksi huumausainekuriiri) tai
- rikollisryhmän toimintaa RL 17 luvun 1 a §:n mukaisilla teko tavoilla tukenut taho, esimerkiksi aseita ryhmälle toimittanut henkilö.

Tahallisuuden presumoiminen on kuitenkin pohjoismaisittain selkeästi torjuttu. Tyyppitilanteissakaan tahallisuutta ei pidä kokonaan presumoida, vaan syyllisyysperiaatteen noudattaminen edellyttää, ettei arviointia objektivisoida siten, ettei yksilökohtaisia tekijöitä otettaisi huomioon.⁶⁷⁰

Seuraavassa Kouvolan hovioikeuden tuomiossa käsiteltiin sitä, minkälaisen toiminnan voidaan käytännössä katsoa toimivan tahallisuustietoisuutta koskevana näyttönä.

Kouvolan hovioikeuden tuomiossa nro 1349 30.11.2005⁶⁷¹ pohdittiin tahallisuusvaatimuksen täytymistä eli sitä, missä määrin vastaajan voitiin katsoa tietäneen toimivansa osana mainittua järjestäytynyttä rikollisryhmää. Vastaajan katsottiin tavanneen sekä olleen tekstiviestein ja puhelimitse yhteydessä muiden toiminnassa mukana olleiden henkilöiden kanssa. Teon luonne osoitti muutenkin, että hän oli tiennyt toimivansa osana rikollisryhmää.

669 Ks. Turun HO 29.5.2009 nro 1307 R 08/1889, perustelujen kohdat 4–7, missä hovioikeus on katsonut, ettei rikospaikan välittömässä läheisyydessä olleiden vastaajien tietämättömyys rikospaikan tapahtumista ollut uskottavaa ottaen huomioon, että he olivat rikollisryhmän jäseniä.

670 Koponen 2004, s. 121 ja 284.

671 Kouvolan hovioikeuden tuomio nro 1349 30.11.2005 R 05/1047.

Edellä kuvattujen tuomioiden pohjalta näyttää siltä, ettei tahallisuusvaatimukseen liittyvää näyttökynnystä ole nostettu kovin korkealle soveltamiskäytännössä. Vastaaajilta ei ole edellytetty tarkkoja tai täsmällisiä tietoja organisaatiossa toimivista muista henkilöistä tai heidän asemastaan taikka organisaation rakenteesta. Riittävänä on pidetty, että tekijän on katsottu tienneen toimineensa rikollisorganisaation osana. Tietoisuuden tulee kattaa rikollisryhmän määritelmän ainesosat kuten ryhmän tarkoitus tehdä rikoksia. Lisäksi osallistujan tulee tietää, että hän osallistuu juuri sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on rikosten tekeminen. Tekijän tahallisuuden osalta ei tarvitse edellyttää, että hän on ollut tietoinen määritelmän kustakin yksityiskohdasta erikseen.⁶⁷² Riittävänä voitaisiin pitää sitäkin, että jo niiden tietojen perusteella, joita hänellä on voitu katsoa olevan, hän on voinut ilman varteenotettavaa epäilyä⁶⁷³ tietää, että kyseessä on järjestäytynyt rikollisryhmä.⁶⁷⁴

4.4 Rikollisryhmän määritelmästä *de lege ferenda*

Edellä on käyty läpi rikollisryhmän rikosoikeudellisia määritelmiä, niiden soveltamiskäytäntöä ja ongelmia. Keskeinen ongelma on, että määritelmiä on useampia erilaisia ja eri tasoisia ilman perusteltua syytä. Käsitteistöä puuttuu johdonmukaisuus.⁶⁷⁵ Laintulkinnan avulla voidaan ja on syytä hakea rikollisryhmän määritelmien tiettyä yhdenmukaisuutta, mutta määritelmien eroja ei voida kokonaisuudessaan poistaa laintulkinnan avulla. Kuten edellisessä jaksossa (4.3) on todettu, laillisuusperiaate muodostuu esteeksi sellaiselle tulkinnalle, joka ylittäisi rangaistussäännösten sanamuodon. Tällaisena kirjoitetun lain sanamuotoon perustuvana erona voidaan mainita vaatimus siitä, että huumausainerikoksen törkeässä tekemuodossa edellytetään, että rikollisryhmä on järjestäytynyt huumausainerikosten tekemistä varten. Parasta olisi, että rikoslaissa

672 Ks. salaliiton näyttövaatimusten osalta Diener ja Johnson, s. 467–468 ja 472, joiden mukaan näyttöä ei tarvita siitä, että vastaaja olisi ollut tietoinen salaliiton kaikista yksityiskohdista, tavoitteista tai osallistujista, vaan riittävää on näyttö siitä, että vastaajan oma toiminta edisti salaliiton tavoitteita.

673 Tapani 2005, s. 299.

674 Niissä tilanteissa, joissa tekijää ei katsottaisi puutteellisen tahallisuuden vuoksi voitavan vapauttaa rangaistusvastuusta kokonaan, voidaan vastuuvapausperusteita läheisesti muistuttavat olosuhteet kuitenkin ottaa rangaistusvastuun lievennystä koskevan RL 4 luvun 7 §:n perusteella huomioon rangaistusta määrättäessä. Tällöin rangaistus mitataan RL 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan lievennetyltä rangaistusasteikolta.

675 Ks. HE 44/2002 vp, s. 9, ja vaatimus käsitejärjestelmän sisäisestä ristiriidattomuudesta johdonmukaisesti toimivan ja oikeusturvan vaatimukset tyydyttävän sääntelyn perustana. Nuotio 209, s. 1171.

olisi vain yksi järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä, johon viitattaisiin kaikissa erityisissä vastuuta perustavissa tai ankaroitavissa säännöksissä.

Järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän merkitys tulee jatkossa korostumaan, kun järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäätos pannaan täytäntöön, ja rikollisryhmän määritelmään kytketään uusia rikosoikeudellisia vaikutuksia.⁶⁷⁶ On myös mahdollista, että EU:n puitteissa päätetään uusista järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan liittyvistä aineellisoikeudellisista tai prosessuaalisista puitepäätöksistä, joiden soveltamisala on kytketty rikollisryhmän määritelmään. Myös kotimaisessa rikosoikeudessa lisääntyvässä määrin viitataan RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen määritelmään.

Vaikka kotimaassa kehityssuuntana on ollut se, että rikoslainsäädännössä viitataan lisääntyvässä määrin rikollisryhmän määritelmään, on EU:n tasolla havaittavissa myös toisenlainen kehityssuunta. Europolin, joka on EU:ssa erityisen merkittävässä asemassa järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan suhteen, toimivaltuudesta on säädetty uudessa Europol-päätöksessä aikaisemmasta Europol-yleissopimuksesta poikkeavalla tavalla. Uuden Europol-päätöksen mukaan Europolin toimivaltaan kuuluu “organised crime, terrorism and other forms of serious crime as listed in the Annex affectig two or more Member States in such a way as to require a common approach by the Member States owing to the scale, significance and consequences of the offences”.⁶⁷⁷ Europol-yleissopimuksen 2 artiklassa edellytettiin, että on olemassa näyttöä tai perusteltua syytä epäillä, että asiaan liittyy järjestäytynyt rikollisryhmä, ja että asia koskee kahta tai useampaa jäsenvaltiota tavalla, joka vaatii jäsenvaltioiden yhteistoimia. Vastaavasti Lissabonin sopimuksen 69 g(1) artiklassa on todettu Europolin tehtäviin kuuluvan jäsenvaltioiden rikostorjuntayhteistyön, jolla ehkäistään ja torjutaan kahta tai useampaa jäsenvaltiota koskevaa vakavaa rikollisuutta, terrorismia ja johonkin unionin politiikkaan kuuluvaa yhteistä etua vahingoittavia rikollisuuden muotoja. Jatkossa Europolin toimivalta asiasa ei siis enää riipu siitä, onko rikoksen taustalla järjestäytynyt rikollisryhmä, vaan riittävää on rikoksen vakavuus ja vaikutusten ulottuminen useampaan kuin kahteen jäsenvaltioon, mikä on helpompi vaatimus täyttää kuin jäykäksi osoittautunut järjestäytyneisyyden vaatimus. Voidaanko tästä päätellä, että vaikeaksi ja työlääksi koetusta rikollisryhmän määrittelystä ja siihen liittyvistä kiistoista halutaan siirtyä uudenslaisiin kriteereihin, jotka ovat avoimempia ja joustavampia?

676 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätos 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008. Ks. myös Nuotio 2009, s. 1172–1173.

677 Europolin perustamista koskeva neuvoston päätös 6.4.2009 2009/371/JHA OJ 15.5.2009 EUVL L 121/37, 4.1 artikla. Neuvoston päätös tulee voimaan 1.1.2010.

Määritelmien uudistamiselle saattaisi olla luonteva tilaisuus esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevan puitepäättöksen kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä.⁶⁷⁸ Puitepäättöstä koskevassa valtioneuvoston U-kirjelmässä⁶⁷⁹ on tosin todettu, että puitepäättöksen sisältyvä järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä vastaa Palermon sopimuksen mukaista määritelmää, jonka mukainen RL 17 luvun 1 a §:n määritelmä puolestaan on. Tulkintani mukaan U-kirjelmässä on lähdetty siitä, että RL 17 luvun 1 a §:n mukainen määritelmä jäisi nykyiselleen ja muut muutokset rikoslakiin perustuisivat voimassa olevaan RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen määritelmään. RL 17 luvun 1 a § haluttiin kirjata alun perin hyvin yksityiskohtaisella tavalla, koska kyseessä oli Suomen oikeusjärjestelmässä uudentyypinen kriminalisointi ja lainsäädännön tarkkarajaisuusvaatimusta haluttiin korostaa.⁶⁸⁰ Rikoslain 17 luvun 1 a § on ollut voimassa nyt viisi vuotta, ja sen mukaisen rikollisryhmän määritelmän soveltamisesta on ehtinyt kertyä melko runsaasti oikeustapauksia. Niiden perusteella määritelmän soveltamiseen liittyviä kysymyksiä ja ongelmia voidaan jo hahmottaa. Määritelmää olisi aihetta tarkistaa ottaen huomioon kertynyt kokemus sen soveltamisesta.

Määrittely on vaikeaa. Olennaista rikollisryhmiin liitettävien erityisten vas-
tuuperusteiden säätämisen kannalta on se, onko järjestäytynyt rikollisryhmä määriteltävissä niin täsmällisesti, että se täyttää rikosoikeudelliselle käsitteelle ja rangaistussäännökselle asetettavat tarkkarajaisuutta ja erottelukykyä koskevat vaatimukset, ja onko tarkkarajaisuuden vaatimukset täyttävä määritelmä vielä sellainen, että sille jää järkevä ja käyttökelpoinen soveltamisala.

Kekomäki on jo vuonna 1933 pohtinut edelleen ajankohtaisella tavalla ammattirikollisuuden osalta oikeaa tasapainoa määrittelyn tarkkarajaisuutta ja rikostorjunnallista käyttökelpoisuutta koskevien vaatimusten välillä: ”Eikö elävä elämä ole niin moninainen, että sitä on mahdoton vangita käsitekahlein?”

678 Nuotio (2009, s. 1173) on kannattanut järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän uudelleentarkastelua ja katsonut, että tämä tarkastelu tapahtuisi luontevasti osana rikoslain kokonaisuudistuksen loppuunsaattamista.

679 U 12/2005 vp, s. 3 ja 5.

680 Esim. PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään korostanut perusoikeuksia muun muassa siten, että yksityiselämän suojaan kohdistuvien rajoitusten tulee perustua aina eduskuntalakiin ja niiden tulee olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltäviä. Tarkkarajaisuusvaatimuksesta ks. myös esim. Helminen, Lehtola ja Virolainen, s. 500. Määrittelytavan taustalla on ollut myös terroristiryhmän määritelmä. Ks. esim. Harding, s. 216, terroristiryhmien ja muiden rikollisryhmien eroista: ”The former tend to possess more well-defined and more formal structures and a more openly claimed identity as compared to the latter”. Hardingin ajatuksena on se, että terroristiryhmien ja muiden järjestäytyneiden rikollisryhmien välillä on eroja erityisesti rakenteellisessa jäsentyneisyydessä, ja ettei yhdenmukaisen määrittelytavan tavoittelu saisi estää perusteltujen erojen jättämistä määritelmiin.

”Eikö lainkäyttäjän käsien liiallinen sitominen ole esteenä tehokkaalle, rikollisuuden torjumisen kannalta tulokselliselle rikoslainkäytölle?”⁶⁸¹ Kekomäki on kuitenkin päätenyt dikotomisesta, ristiriitoja korostavasta lähestymistavasta yhteensovittavaan kantaan: ”Nyt esitettyihin, puolin ja toisin tehtyihin huomautuksiin lähemmin syvennyttäessä on myönnettävä, että selviin ja riidattomiin käsitelmäritelmiin pyrkivä konstruktiiuvin rikosoikeustiede samoin kuin kansalaisten oikeusturvallisuutta silmälläpitävä rikoslainsäädäntökin asettavat rikosoikeudellisille käsitteille jossain määrin toisenlaisia vaatimuksia kuin käytännöllinen, rikollisuuden tehokasta torjumista tarkoittava rikospolitiikka. Näitä vaatimuksia voi tuskin kuitenkaan pitää vastakkaisina ja keskenään sovitattamattomina: voihan konstruktiiuvin rikosoikeustieteen sekä kaikkien kansalaisten oikeusturvallisuudesta huolehtivan rikoslainsäädännön kannalta rakenteeltaan moitteeton käsite olla rikospoliittisestikin täysin käyttökelpoinen.”⁶⁸² Hän on pitänyt ihanteellisena sellaista käsitettä, joka mahdollisimman suuressa määrässä tyydyttää sekä pyrkimyksen selviin käsitelmäritelmiin ja muut oikeusturvavaatimukset että lainkäytöllisen ja rikostorjunnallisen käyttökelpoisuuden vaatimukset.⁶⁸³ Kekomäen pohdintaan on helppo yhtyä; haasteena onkin vain se, miten nämä vaatimukset täyttävä käsitelmä käytännössä rakennetaan – etenkin sellaisena, että se täyttää nykyisenkaltaiset laillisuusperiaatteeseen lukeutuvat täsmällisyyttä koskevat vaatimukset. Rangaistussäännösten täsmällisyydelle asetettavat vaatimukset ovat nykyaikana korostuneet perus- ja ihmis-oikeusajattelun vahvistumisen myötä.

Yksilöiden oikeusturvaan ja yleisprevention toimintamekanismeihin liittyivistä syistä rikostunnusmerkistöt on siis kirjattava niin, että rangaistavan toiminnan alue on riittävän selkeästi etukäteen hahmotettavissa.⁶⁸⁴ Ennustetta vuusvaatimuksen kannalta on kestämatöntä, jos rikollisryhmänä voidaan pitää lähes mitä vaan aina seiniä töhrivistä nuorisoporukoista alkaen.⁶⁸⁵ Määritelmän avulla on kyettävä erottelemaan järjestäytyneet rikollisryhmät lähi-ilmiöistä, erityisesti tavallisesta kollektiivisesta rikollisuudesta. Määrittelyn kannalta olisi siten välttämätöntä, että määriteltävä ilmiö olisi riittävän yhtenäinen ja jollakin selkeällä perusteella erotettavissa lähi-ilmiöistä.

Etenkin niissä valtioissa, joissa tiettyjen tutkintamenetelmien käyttäminen on rajattu nimenomaan järjestäytyneisiin rikollisryhmiin, on uhkana nähty se,

681 Kekomäki, s. 201.

682 Kekomäki, s. 201–202.

683 Kekomäki, s. 201–204.

684 Ks. esim. Lahti 1994, s. 6–7.

685 Sevón, s. 215. Juuri tällaisesta liiallisesta väljyydestä EU:n puitepäätöksen määritelmää ja ENFOPOL-määritelmää ovat kritisoineet muun muassa Levi (2002, s. 883) ja Symeonidou-Kastanidou, s. 94–96.

että määritelmän ja sen soveltamisen liiallinen väljyys voi johtaa järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi varattujen erityisten menetelmien väärinkäyttöön.⁶⁸⁶ Suomessa minkään tiedonhankinta- tai tutkintakeinon käyttämistä ei ole kytketty rikollisryhmän määritelmään, vaan käytettävissä olevat menetelmät määräytyvät yksittäisten paljastettavien, estettävien tai tutkittavien rikosten rangaistusasteikkojen perusteella.⁶⁸⁷ Se, että esitutkintaa aloitettaessa kyseessä on syytä epäillä kyseessä olevan järjestäytyneen rikollisryhmän, voi kuitenkin kvalifointiperusteen soveltamisen kautta vaikuttaa siihen rikosnimikkeeseen, jonka pohjalta rikosta ryhdytään tutkimaan. Esimerkiksi laittoman maahantulon järjestämistä voidaan ryhtyä ryhmän osana toimimisen perusteella tutkimaan törkeänä tekemuotona. Tällä on vaikutusta myös asteikkoon ja sitä kautta voidaan päästä käyttämään astetta tehokkaampia tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmiä. Myös RL 17 luvun 1 a §:n mukainen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointi on sidottu mainittuun rikollisryhmän määritelmään, ja osallistumiskriminalisointi mahdollistaa tavallista osallisuutta laajemman henkilökunnan lukeutumisen rikoksesta epäiltyjen piiriin.

Ongelmana on se, että rikollisryhmät eivät muodosta kovin yhtenäistä kokonaisuutta. Rikollista toimintaa harjoittavilla kollektiiveilla on varsin erilaisia toimintatapoja, toimialoja, tavoitteita ja rakenteita. Järjestäytyneessä rikollisuudessa – esimerkiksi ryhmärakenteissa – havaitut kehityssuunnat saattavat tehdä rikollisryhmistä tulevaisuudessa vielä nykyistäkin huonommin yhteen määritelmään sovitettavan ilmiön. Lienee mahdotonta määritellä rikollisryhmää siten, että määritelmä säilyttäisi erottelukykynsä suhteessa muuhun ryhmärikollisuuteen, kattaen kuitenkin samalla kaikki mahdolliset näkemykset siitä, mikä on järjestäytyneitä rikollisuutta. Laitinen ja Aromaa ovat todenneet realistisesti, että ”useimpien yhteiskuntaelämää kuvaavien käsitteiden lyhyt, yksiselitteinen ja yleisesti hyväksyttävissä oleva määrittely on hyvin vaikeaa, ellei suorastaan

686 Symeonidou-Kastanidou (s. 96–97 ja 100–103) mukaan tuomiot rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta perustuvat oletuksiin jäsenten olemassaolosta. Tällä tavoin paljon lievempien rikosten tutkinnassa päästään hyödyntämään järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan tarkoitettuja menetelmiä kuten tietojen syöttämistä Europolin tietojärjestelmään, tarkkailua, viestinnän yksityisyyden suojaa loukkaavia tiedonhankintamenetelmiä ja kaksoisrangaistavuuden poistamista tarkoittavia menetelmiä (esim. eurooppalainen pidätysmääräys). Myös kotimaassa tähän seikkaan on kuitenkin kiinnitetty huomiota, ks. PeVL 10/2000 vp, s. 2–3.

687 Eräiden kansainvälisten yhteistoimintamuotojen käyttäminen on kuitenkin sidottu siihen, onko rikollista toimintaa pidettävä järjestäytyneenä, esimerkiksi Europolin palvelut ja velvollisuus täytäntöönpanna eurooppalainen pidätysmääräys ja omaisuuden jäädyttämisspätös kaksoisrangaistavuutta tutkimatta (eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäätöksen 2 artikla, EU:n jäsenvaltioiden 22.7.2003 hyväksymä puitepäätös omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta EU:ssa 2003/577/YOS). Myös Palermon yleissopimuksen mukaisten yhteistoimintamuotojen noudattamisen velvoittavuus rajoittuu sopimuksen mukaisiin rikollisryhmiin.

mahdotonta”, ja että ” olemme tuskallisen tietoisia siitä, että tämä koskee myös rikoksen käsitettä”.⁶⁸⁸

Näistä hankaluuksista huolimatta rajaava määrittely on tehtävä, jos – kuten edellä on katsottu tarpeelliseksi – rikollisryhmien toimintaan halutaan kohdistaa erityisiä ankarampia rikosoikeudellisia toimenpiteitä.⁶⁸⁹ Määritelmä ei voi olla yhtä monimuotoinen ja dynaaminen kuin miten eri tavoin eri ihmisten on mahdollista ymmärtää itse ilmiö. Eri vaihtoehtojen välillä joudutaan tekemään valintoja, eikä määritelmä välttämättä kata kaikkia sellaisia kollektiiveja ja rikollisia toimintamalleja kuin mitä joku saattaa pitää järjestäytyneinä rikollisryhminä. Asiaa ei kuitenkaan auta ainakaan se, että määritelmiä on rikoslaissa useita erilaisia, mikä on nykytilanne.

Toisaalta on kysyttävä, mitä määrittelyn ennakoitavuus ja tarkkarajaisuusvaatimus käytännössä tarkoittavat. Miten voidaan varmistua siitä, että tietyn määritelmän soveltamisala on etukäteen ennakoitavissa? On luontevaa ajatella, että rangaistussäännösten tarkkarajaisuuden ja määritelmän erottelukyvyn vaatimukset täyttää parhaiten hyvin yksityiskohtainen määritelmä.⁶⁹⁰ Tämän ajattelutavan mukaan sääntelyn soveltamisalaa voidaan parhaiten rajata lisäämällä määritelmään runsaasti kriteerejä. Rikollisryhmän määritelmien soveltamiskäytäntöä tarkastelemalla voidaan kuitenkin havaita, ettei lakiin kirjatun määritelmän sisältö korreloi kovin hyvin sen kanssa, miten määritelmiä on sovellettu oikeuskäytännössä. Ainakaan soveltamiskäytäntö ei viittaa siihen, että määrittelyn yksityiskohtaisuus johtaisi kapeampaan soveltamisalaan verrattuna sellaisiin määritelmiin, joissa rikollisryhmän on määritelty väljemmin. Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukainen määritelmä on lain tasolla selvästi yleisemmin määritelty kuin lain 17 luvun 1 a §:n mukainen määritelmä, mutta käytännössä kevyempi näyttö on riittänyt jälkimmäisen soveltamiseen. Kuten Mitsilegas on aiheellisesti huomauttanut – olipa määritelmän sisältö

688 Laitinen ja Aromaa 1993, s. 13.

689 Muista kuin suomalaisista määrittelytavoista ks. kokoavasti esim. Wright, s. 2–21 (What is organised crime? ja The “disorganised crime” thesis). Määritelmän merkityksestä ilmiökuvan muodostamisesta ks. myös Mitsilegas, s. 85, joka on pitänyt kansainvälistä järjestäytyneen rikollisuuden oikeudellista määritelmää tervetulleena askeleena kohti oikeusvarmuuden saavuttamista ja poliisivaltuuksien sääntelemistä.

690 Ks. esim. *International Review of Penal Law*, vol 68, s. 534, jossa on katsottu, että hyvin yksityiskohtainen määritelmä voi muodostua ongelmalliseksi syytteen toteennäyttämisen ja säännöksen tarkoituksen toteutumisen kannalta, ja mahdollistaa rikosvastuun pakoilun varmistumalla siitä, että ainakin yksi kriteeri jää täyttymättä. Ajatus perustuu ehkä liikaa olettamaan siitä, että ryhmät kykenisivät tarkoin ennakoimaan viranomaisen suhtautumisen toimintaansa, ja jollain yksinkertaisella keinolla varmistuisivat siitä, että määritelmän kriteereistä yksi jäisi täyttämättä. Ottaen huomioon määritelmien sirpaleisuus ja niiden soveltamiskäytännön epäyhdenmukaisuus ei tällainen taktikointi ainakaan Suomen olosuhteissa vaikuta täysin vakuuttavalta, mutta toki tämäkin ainakin periaatteessa olemassa oleva mahdollisuus on syytä ottaa määrittelyssä huomioon.

mikä hyvänä, jää sen lopputulos riippumaan kuitenkin pitkälti kansallisista lainsäätäjistä ja tuomareista.⁶⁹¹

Tarkkarajaisuusvaatimuksenkin näkökulmasta kiinnostava kysymys liittyy siihen, mikä rikollisryhmän määritelmän paras sijoituspaikka rikoslaissa olisi, jos nykyiset määritelmät päätettäisiin korvata yhdellä määritelmällä, ja kyseiseen määritelmään viitattaisiin rikoslain muissa tarpeellisissa kohdissa, esimerkiksi törkeiden rikosten tunnusmerkistöissä. Onko määritelmän oltava osa esimerkiksi osallistumisdeliktiin tunnusmerkistöä, vai voitaisiinko määritelmä sijoittaa rikoslain yleisen osan puolelle? Yleensä kaikkia rikoslajeja koskevat yhteiset säännökset sijoitetaan rikoslain yleiseen osaan.⁶⁹² Rikollisryhmän määritelmään sidottuja säännöksiä jäisi edelleenkin sekä rikoslain yleisen (rangaistuksen koventamisperuste) että erityisen osan puolelle (eri rikoslajien törkeät tekemuodot, rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikos). Molemmat sijoittamisvaihtoehdot ovat periaatteessa mahdollisia.

Vaikka rikosoikeudessa yleensä painotetaan laillisuusperiaatteesta johdettavia tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden vaatimuksia, ei mainittujen periaatteiden merkitys ole aina ollut yhtä korostunut rikoslain yleisen osan puolella. Asiaa on käsitelty muun muassa hallituksen esityksessä 44/2002 vp, jossa viitataan vuoden 1875 rikoslakiehdotukseen ja sen käsittelyvaiheisiin. Alun perin vuoden 1875 lakiehdotukseen oli sisällytetty yleisten oppien alaan kuuluvia säännöshdotuksia. Ne kuitenkin karsittiin uudistuksen loppuvaiheessa sillä perusteella, että niiden katsottiin kuuluvan oikeustieteen alaan. Karsimisen syyinä oli, että kirjoitettuun rikoslainsäädäntöön tulisi sisältyä lähinnä kansalaisille suunnattuja ohjeita (käyttäytymisnormeja) siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei. Sen sijaan tällä vuosisadalla on kasvavassa määrin katsottu, etteivät lainsäädäntöteoreettiset syyt estä yleisten oppien laajaakaan kodifointia, vaan kriminaalipoliittiset syyt ja laillisuusperiaate suorastaan edellyttävät sitä. Rikoslain yleisten oppien kokonaisuudistuksen yhteydessä rikoslain yleiseen osaan sisällytettiin joukko säännöksiä, joista aikaisemmin ei ollut säädetty kirjoitetun oikeuden tasolla. Hallituksen esityksessä 44/2002 vp pidettiin tärkeänä esimerkiksi sitä, että on etukäteen ennakoitavissa, minkälaisin edellytyksin laiminlyönti johtaa rikosvastuuseen tai mikä vaikutus vastuuseen on erehtymisellä.⁶⁹³ Tämä on tärkeä linjaus, koska yleiseen osaan sisältyvillä vastuuperusteilla on mitä suu-

691 Mitsilegas, s. 85. Myös EN:n Best Practice -tutkimuksessa Combating organised crime (s. 201) on johtopäätöksissä katsottu, että järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehokkuus riippuu ryhmän määritelmää ja käytössä olevia tutkintamenetelmiäkin enemmän järjestäytyneen rikollisuuden parissa toimivien eri tason viranomaisten kokemuksesta ja ammattitaidosta.

692 HE 44/2002 vp, s. 7.

693 HE 44/2002 vp, s. 8.

rimmassa määrin vaikutusta rikosvastuun aktualisoitumiseen ja ankaruuteen. Vastuupolitiikan kodifioinnin kirjoitustavassa ei kuitenkaan edelleenkään pyritty äärimmäiseen tarkkarajaisuuteen, vaan tärkeänä tavoitteena pidettiin myös ilmaisutavan kattavuutta ja joustavuutta, jotta samat vastuuperusteet soveltuisivat erityyppisiin rikoksiin ja kirjoitusasu jättäisi tilaa vielä tulevallekin oikeuskehitykselle.⁶⁹⁴

Yleisten oppien väljempää kirjoitustapaa puoltaa se, että niihin lukeutuviin säännöksiin on kirjattuna sellaisia oikeussääntöjä, joiden sisältö on sikäli vakiintunutta, että erilaisia soveltamistilanteita ohjaavaa oikeuskäytäntöä ja -tieteellistä tutkimusta löytyy yleensä jo runsaasti. Ohjauksivaikutus ei siten jää pelkästään kirjoitettuun lakiin sisältyvän säännöksen ja sen perustelujen varaan. Tämä saattaa olla tilanne säädettäessä täysin uudesta tunnusmerkistöstä, mikä korostaa täsmällisyyden merkitystä uuden tunnusmerkistön säätämisen osalta. Esimerkiksi rikollisryhmänä toimimiseen liitetty tavallista laajempi vastuuta-hojen joukko poikkeaa rikosvastuun yleisestä sääntelystä, mikä lisää sääntelyn tarkkarajaisuuteen liittyviä odotuksia.⁶⁹⁵

Kuten edellä voitiin todeta, on sääntelyn tarkkarajaisuusvaatimuksella nykyään merkitystä myös suhteessa rikosoikeuden yleisiin oppeihin. Kirjaamistavan tarkkarajaisuuden vaatimus tulee kuitenkin sovittaa yhteen sen vaatimuksen kanssa, että yleisten oppien tulee soveltua kaikkiin rikoslajeihin. Rikollisryhmän määritelmä, jolla on laajempi kuin vain yhteen tai muutamaamaan rikoslajiin ulottuva vaikutus, olisi luontevinta sijoittaa yleisten oppien puolelle. Laillisuusperiaatteeseen liittyvistä syistä rikollisryhmän määritelmä on tarpeen sisällyttää kirjoitettuun oikeuteen (rikoslakiin), mutta määrittelytavassa tulee ottaa huomioon määritelmän riittävä joustavuus⁶⁹⁶ ja soveltuvuus erilaisiin rikoslajeihin ("*rikoslajineutraalisuus*"). Tarkkarajaisuusvaatimus kohdistuisi varsinkin rikoslain erityisen osan puolelle sijoitettaviin säännöksiin kuten osallistumiskriminalisoinnin tunnusmerkistöön sisältyvään osallistumisteon ja osallistumisen kohteen määrittelyyn. Tämä on tärkeää, koska osallistuminen on säädetty rangaistavaksi tavallisesta osallisuudesta poikkeavalla tavalla.

Vertailevan aineiston pohjalta näyttää siltä, ettei lainsoveltajan käsiä ole kaikissa valtioissa pyritty sitomaan kirjoitetulla lailla yhtä tiukasti kuin Suomessa, vaan lainsoveltajalle on jätetty enemmän liikkumavaraa sen suhteen, mitä on pidettävä rikollisryhmänä, ja miten järjestäytyneisyys otetaan rangaistuksen määräämisessä huomioon. Määrittely on usein jätetty oikeuskäytännön varaan.

694 HE 44/2002 vp, s. 9, ja Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 3.

695 PeVL 7/2002 vp, s. 2, ja PeVL 48/2002 vp.

696 Tarkkarajaisuuteen ja joustavuuteen liittyvistä tavoitteista yleisten oppien kehittämisessä ks. HE 44/2002 vp, s. 9.

EN:n puitteissa laaditun oikeusvertailevan tutkimuksen mukaan Italiassa on haluttu jättää sääntelyyn joustavuutta, joka helpottaa lainvalvonta- ja syyttäjäviranomaisten työtä. Myös Puolassa ja Saksassa tiukan määritelmän puuttumisen on katsottu antavan sääntelyyn sellaista joustonvaraa, jota on pidetty tarpeellisena ottaen huomioon järjestäytyneen rikollisuuden monimuotoisuus. Italiassa ja erityisesti Saksassa tutkimuksen haastateltavat korostivat, että legaalimääritelmän puuttumisesta koituu prosessuaalisia etuja järjestäytyneen rikollisuuden vastaisten säännösten kuten rikoshyötyä koskevien väliaikaistoimenpiteiden sekä syvälleikävien tutkintamenetelmien kuten teknisen tarkkailun ja telekuuntelun soveltamisen suhteen.⁶⁹⁷ Jo vahva epäily siitä, että henkilö kuuluu rikollisorganisaatioon, mahdollistaa rikostutkinnan aloittamisen ja riittävien tutkintamenetelmien käyttämisen (”*a golden key*”).⁶⁹⁸ Kyseisessä tutkimuksessa legaalimääritelmän ja jäsenyyden käsitteen puuttuminen on nähty siten, että se lisää joustavuutta tavalla, joka on erityisen kiinnostavaa ottaen huomioon järjestäytyneen rikollisuuden arvioidut kehityssuunnat: ammattimaistuminen, rikollisen toiminnan uudelleensijoittelu, toiminnan järjestäminen entistä huomaamattommaksi ja liitynnät lailliseen liiketoimintaan. Poliisi- ja oikeudellisten toimenpiteiden vältteleminen vaatii järjestäytyneen rikollisuuden jatkuvaa sopeutumista muuttuviin olosuhteisiin.⁶⁹⁹

Euroopan neuvoston mainitussa tutkimuksessa on myös ehdotettu, että koska rikollisryhmiin liittyvä lainsäädäntö kaikkine esimerkiksi ryhmän rakennetta tai osallistumisen muotoa koskevine vaatimuksineen on osoittautunut vaikeaksi soveltaa, saattaisi olla hyödyllistä säätää erikseen vaihtoehtoisista yhteistoimintamuodoista kuten rikollisista jengeistä (*criminal gangs*) tai rikoksista, jotka on tehty hyödyntäen liiketoimintamaisia rakenteita. Tutkimuksessa on korostettu siihen liittyviä etuja, ettei rikollisryhmää tai sen jäsenyyttä määrittellä laissa, koska legaalimääritelmän puuttuminen antaa rikostutkinnassa,

697 EN:n tutkimuksen haastateltavat olivat oikeusministeriöiden, lainvalvontaviranomaisten, syyttäjien ja tuomareiden edustajia. EN:n Best Practice Survey, s. 171, 188 ja 190.

698 Esim. Aromaa 2006b, s. 28. Nimenomaan tähän seikkaan kohdistuu Mitsilegasin kritiikki (s. 63): Saksassa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvien erityissäännösten harva soveltaminen on antanut aihetta kritiikkiin, jonka mukaan tärkein syy säännöksen soveltamiselle on ollut oikeutta järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaan varattujen erityisten tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmien kuten telekuuntelun käyttäminen. Tässä suhteessa eri valtioiden lainsäädännöissä on hyvin erilaisia lähtökohtia. Toisissa valtioissa tiettyjen tutkintamenetelmien käyttäminen on rajattu vain järjestäytyneisiin rikollisryhmiin ja niiden jäseniin eli tietyt menetelmät on varattu vain järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, tai tutkintamenetelmien käyttämisen edellytykset ovat erilaiset rikollisryhmiksi määriteltyjen yhteenliittymien osalta. Ks. esim. USA:n RICO-lainsäädännöstä Home Office Online Report 17/02, s. ii–iii, ja Alankomaiden lainsäädännöstä saman raportin s. 11–12. Ks. myös PeVL 10/2000 vp, s. 2–3, ja LaVM 32/2003 vp.

699 EN:n Best Practice Survey, s. 202–205.

käytettävien tutkintamenetelmien valinnassa ja oikeudenkäynnissä hyödyllistä joustavuutta.⁷⁰⁰ Kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta ei nähdäkseni ole toivottavaa, että määrittelyvaikeuksista johtuen rikosoikeuteen luotaisiin useita erilaisia ryhmämuotoja, joiden osalta rikosoikeudellinen vastuu olisi ankaroitettu, mutta joita ei – käytännöllisen joustavuuden saavuttamiseksi – määriteltäisi laissa lainkaan. Lisääntyneen joustavuuden hintana olisi se, että ankaramman rikosvastuun perusteet hämärtyisivät ja ennakoitavuus kärsisi olennaisesti. Sen sijaan on aihetta havaita, että kotimaisen määrittelytavan ja EN:n vertailevaan tutkimukseen osallistuneiden valtioiden ratkaisujen välillä on kyseinen ero. Jos lainsäädännön soveltamista on jo tutkimukseen osallistuneissa maissa pidetty riittävän todistelun hankkimiseen ja sen vaatimiin resursseihin liittyvistä syistä erittäin vaikeana, niin kotimainen sääntelytapa on vielä niitäkin haasteellisempi.⁷⁰¹

EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen puitepäätökseen sisältyy vaatimus siitä, ettei ryhmä saa olla muodostettu *ad hoc* -tyyppisesti rikoksen välitöntä tekemistä varten. Tämä on keskeinen erottelukysymys tavallisen ryhmärikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisryhmän välillä. Tavalliseen ryhmärikollisuuteen liittyvä suunnitteleminen ja organisoituminen tapahtuvat yhden tai muutaman yksittäisen rikoksen tekemistä varten. Sen sijaan rikollisryhmältä tulisi edellyttää tarkoitusta jatkuvampaan rikolliseen yhteistoimintaan. Usein on kuitenkin vaikeaa näyttää toteen, että ryhmä olisi erityisesti suunnitellut järjestäytyvänsä yhden, muutaman vai useamman rikoksen tekemistä varten. Käytännössä tämä vaatimus täyttynee yleensä sitä kautta, että ryhmä on ollut koossa jo jonkin aikaa. Esimerkiksi RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen osallistumisdeliktiin osalta rikollisryhmän määritelmään liittyvän pysyvyysvaatimuksen täyttyminen on yleensä jo sinänsä osoitus siitä, ettei tietty yhteenliittymä toimi kertaluonteisesti, vaan on järjestänyt toimintansa pysyvämpää rikosten tekemiseen tähtäävää yhteistyötä varten. Toisaalta on otettava huomioon, että varsin laajoja ja pitkäaikaisiakin tekokokonaisuuksia esimerkiksi huumausaine- tai veropetosten parissa saatetaan katsoa yhdeksi törkeäksi rikokseksi.

Yhteistoiminnan kesto-aika on selkeydessään hyvä kriteeri. Myös esimerkiksi hyvin laajoja valmistelevia toimia ja toiminnan mittavaa organisointia voisi olla syytä pitää indisiona siitä, että valmistelua ja organisaatiota on ollut tarkoitus hyödyntää laajemmin kuin vain yhden rikoksen tekemistä varten. Olennaista ei ole niinkään se, onko rikoksia ryhmän puitteissa tosiasiallisesti tehty paljon, vaan se, että ryhmärakenteet, toimintaedellytykset ja päätöksentekomenetelmät ovat omiaan palvelemaan laajempaa rikollista toimintasuunnitelmaa.

700 Ibid.

701 EN:n Best Practice Survey, s. 204.

Esimerkiksi Harding on korostanut rajanvetotekijänä juuri tätä EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa puitepäättöksessäkin ilmaistua vaatimusta, ettei ryhmä saa olla muodostettu satunnaisesti rikoksen välitöntä tekemistä varten. Hänen mukaansa on olennaista kysyä, miksi kaksi tai useampi rikoksia tekevä henkilö toimivat yhdessä, ja missä vaiheessa yhdessä toimiminen tarkkaan ottaen muuttaa rikollisen toiminnan luonnetta laadullisesti niin, että sitä tulisi alkaa pitää organisoituneena ja että erityistä ankarampaa rikosoikeudellista suhtautumistapaa voitaisiin pitää oikeutettuna. Harding itse pitää olennaisena sitä *vaihetta, jolloin toiminnan luonne on muuttunut yksinkertaisesta ja yksittäistapauksellisesta systemaattiseksi, pidempiaikaiseksi ja riippuvaiseksi jäsenten eri rooleista ja taidoista.*⁷⁰² Olennaisia seikkoja rikollisryhmänä toimimisen erottamisessa yksittäistapauksellisesta organisoitumisesta olisivat siten rikollisen toiminnan systemaattisuus ja pidempiaikaisuus sekä tarkoituksenmukaisen työnojoamisen hyödyntäminen rikollisessa toiminnassa.

Palermion yleissopimuksen määritelmän kriteereihin kuuluu, että yhteenliittymän tarkoituksena on tehdä yksi tai useampi vakava rikos. Voimassaolevissa kotimaisissa määritelmässä ryhmän tarkoitusta ilmaiseva kriteeri on ilmaistu hyvin vaihtelevalla tavalla. Esimerkiksi huumausainerikosten kvalifiointiperusteisiin kuuluu vaatimus järjestäytyneisyydestä *huumausainerikosten laajamittaista* tekemistä varten. Rangaistuksen koventamisperusteen soveltamiseksi riittää järjestäytyminen *rikosten* tekemistä varten, ja RL 17 luvun 1 a §:n tunnusmerkistön puolesta riittävää on järjestäytyneisyys vain *yhdenkin vakavan rikoksen* tekemistä varten. On erikoista, että RL 17 luvun 1 a §:n soveltamisen kannalta riittäväksi on säädetty järjestäytyneisyys vain yhdenkin rikoksen tekemistä varten. Oman näkemykseni mukaan olennaista järjestäytyneisyydessä olisi rikosten tekeminen laajamittaisesti ja systemaattisesti. Pitäisin tätä keskeisenä kriteerinä tavallisen yksittäisen rikoksen tekemistä varten *ad hoc* järjestäytymisen ja varsinaisen järjestäytyneen rikollisryhmän välillä. Toki esimerkiksi yhdeksi törkeäksi veropetokseksi tai yhdeksi törkeäksi huumausainerikokseksi katsottava teko voi olla kestoajaltaan hyvin pitkä ja sisältää useita osatekoja, ja silti se voidaan yksilöidä yhdeksi rikokseksi.

Toinen tulevaan puitepäättöksen määritelmään sisältyvä kriteeri, joka ei sisälly nykyiseen RL 17 luvun 1 a §:n määritelmään, liittyy ryhmän tarkoitukseen hankkia rikollisella toiminnallaan taloudellista tai muuta aineellista etua. Puitepäättös siis edellyttää valtioilta ainakin tällaisiin ryhmiin liittyviä lainsäädäntötoimenpiteitä, mutta ei estä valtioita halutessaan puuttumista muillakin tavoin motivoituneiden ryhmien rikolliseen toimintaan. Rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukainen määritelmä ei tällä hetkellä sisällä mainittua rajoitusta eikä

702 Harding, s. 199–201.

määritelmää valtioneuvoston U-kirjelmän 12/2005 vp mukaan ilmeisesti ole tarkoitusta muuttaa. Sen sijaan U-kirjelmän perusteella näyttäisi siltä, että puitepäättöksen 3 artiklan 2 kohdan mukaisen ankaroittavan olosuhteen (*aggravating circumstance*) käyttö rajoitettaisiin taloudellisen hyödyn tavoitte- luun liittyneisiin rikoksiin.⁷⁰³

Taloudellisen hyödyn tavoittelu on yleensä kaikissa järjestäytyntä rikol- lisuutta käsittelevissä rikollisuustilanekatsauksissa mainittu rikollisryhmien keskeisimpänä motivaatiotekijänä.⁷⁰⁴ Kriittisiäkin näkökulmia on kuiten- kin esitetty suurista taloudellisista hyödyistä ryhmien motivaatiopohjana.⁷⁰⁵ Kekomäki on jo vuonna 1933 pohtinut taloudellisen hyödyn hankkimistar- koitukseen liittyvää vaatimusta ammattirikollisuuden osalta. Hän on kuvannut sitä, että taloudellisenkin hyödyn saaminen on usein vain välillinen tarkoitukse- rä, *alkumotiivi*. Yleensä rikos on myös tehty useiden eri vaikuttimien pohjalta. Esimerkiksi taloudelliseen motivaatioon saattaa yhdistyä seikkailunhalua ja ajanvietettä tai aatteellisia tarkoituksia. Tästä syystä on ongelmallista vaatia, että taloudellisen hyödyn saaminen olisi tekijän ainakaan ainoana liikkeelle pa- nevana voimana. Kekomäki on katsonut, että vaikkakin ammattirikollisuuteen käsitteellisesti kuuluu ansioden eli taloudellisen hyödyn tavoittelu, ei ansion saamisen välttämättä tarvitse olla tekijän toiminnan määräävänä vaikuttime- na, vaan se voi olla myös vain myötävaikuttavana motiivina. Lisäksi sen, että tekijän tarkoituksena on hankkia rikollisesta toiminnastaan pysyviä ansioita, tulee olla ominaista hänen toiminnallensa.⁷⁰⁶ Tämä voi näkyä esimerkiksi siten, että toimintaan liittyy toimitilojen ja välineiden hankkimista tai sitä voidaan pyrkiä laajentamaan useammalle paikkakunnalle tai siinä voidaan hyödyntää kansainvälisiä mahdollisuuksia.

Esimerkiksi huumausainerikollisuuden osalta takaisin saatu rikoshyöty ei määränsä puolesta tue näkemystä, että huumausainerikokset Suomessa käytän- nössä kerryttäisivät tekijöilleen suurta varallisuutta.⁷⁰⁷ Epäilemättä ryhmät tyy-

703 Puitepäättöksen asiiasialtö on tosin muuttunut käsittelyvaiheissa. U-kirjelmä perustui komission ehdotukseen, ja puitepäättöksen sisällöstä on sittemmin päästy poliittiseen yhteisymmärryksen tietyn muutoksin (asiakirja 9067/06 CRIMORG 80), joten kyseessä on kirjoittajan oma oletus.

704 Tämä seikka on tunnistettu jo esim. hallituksen esityksessä 125/1975 II vp, s. 11.

705 Esim. Naylor, s. 286–287.

706 Kekomäki, s. 36–38.

707 Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta kokonaisvastuun kantavan keskusrikospoliisin vuotta 2006 koskevan toimintakertomuksen (s. 15–16) mukaan keskusrikospoliisi on saanut rikoshyötyä takaisin huumausainerikosten osalta 707 euroa yhtä huumausaine- rikostutkijaa kohden vuonna 2005 ja 2 101 euroa vuonna 2006. Vastaavat luvut talous- rikosten osalta ovat 50 742 euroa vuonna 2005 ja 135 470 euroa vuonna 2006. Luku on tästä tarkastelunäkökulmasta lähinnä suuntaa antava, ja siihen vaikuttavat muutkin seikat kuin rikollisten saaman todellisen rikoshyödyn määrä. Selittävänä tekijänä voi

pillisesti tavoittelevat taloudellista hyötyä ja rikollinen toiminta saattaa tuottaa ryhmien jäsenille pääasiallisen elannon, mutta taloudellisen hyödyn tavoittelun asettaminen järjestäytyneen rikollisryhmän subjektiiviseksi tunnusmerkistötekijäksi olisi ongelmallista muun muassa näyttöön liittyvien kysymysten johdosta. Minkälaisin menetelmin oikeudessa käytännössä näytettäisiin, mitä ryhmä alun perin tavoitteli? Jokelan mukaan rikoksen subjektiivisen puolen selvittäminen on ongelmallista, jos saatavilla ei ole luotettavaa tietoa tekijän mieltämisistä ja tavoitteista.⁷⁰⁸ Tällainen tilanne lienee pääsääntö rikollisryhmien tavoitteiden osalta. Jos yhteisen toiminnan tarkoitusperät ovat rikollisia, pyrkinevät toiminnan suunnitteluun osallistuvat siihen, etteivät he jätä suunnitelmistaan suoraa todistusaineistoa.⁷⁰⁹ Vaihtoehdoksi jää ulkoisiin seikoihin ja niitä koskeviin päätelmiin pohjautuva *rakenteellinen todistelu*, mikä toisaalta vapaan todistelun periaatteiden mukaan sekin on mahdollista.⁷¹⁰ Voitaisiinko tällainen motivaatio olettaa joidenkin rikoslajien osalta, ja jos, niin minkä rikoslajien osalta? Käytännössä muilta kuin talousrikollisilta rikoshyötyä on onnistuttu ottamaan pois erittäin harvoin, joten useimmissa tapauksissa todellisuudessa pois saadun rikoshyödyn määräkään ei voisi toimia näyttönä. Toisaalta tekijän yleensäkin subjektiivisten tarkoitusten ja mielenliikkeiden osalta ollaan käytännössä indisiotodistelun ja kokemussääntöjen varassa, koska suoranaista näyttöä niistä ei yleensä voida saada.⁷¹¹

Vaikka taloudellisen hyödyn tavoittelu onkin käytännössä katsottu järjestäytyneen rikollisuuden motivaatioksi, voidaan kuitenkin myös kysyä, miksi kyseinen seikka tulisi kirjata pakolliseksi kriteeriksi rikollisryhmän määrittämiseen.⁷¹² Taloudellisen hyödyn tavoittelu kuvaa joiltain osin reaalityodellisuutta, mutta mitkä kriminaalipoliittiset syyt tukevat ajatusta, että juuri taloudelliseen motivaatioon tulisi suhtautua ankarammin kuin esimerkiksi poliittisiin, rasisti-

olla esimerkiksi eri rikoslajeihin erikoistuneiden yksiköiden ja henkilöiden erilaiset toimintatavat ja ammattitaidon erilainen painottuminen, mutta ainakin se johtopäätös luvuista voidaan tehdä, että ne eivät tue näkemystä huumausainerikosten tuottamista suurista voitoista. Muiden rikoslajien kuin talous- ja huumerikosten osalta rikoshyödyn takaisinsaantia ei ole seurattu rikoslajikohtaisesti.

708 Jokela, s. 564.

709 Ks. esim. Henning, s. 1317, joka on viittannut USA:n korkeimman oikeuden tuomioon *Interstate Circuit, Inc. v. UN*, 306 U.S. 208, 227 (1939). Tuomion mukaan kyseessä voidaan katsoa olevan salaliiton, vaikeivät osapuolet olisi koskaan edes kommunikoinet keskenään.

710 Jokela, s. 564.

711 Koponen 2004, s. 283.

712 Ks. vertailukohtana USA:n RICO-lainsäädännön soveltamisalaa rajoittavasta vaatimuksesta, että rikollisella toiminnalla tulee olla vaikutus kauppaan. Kyse oli siitä, mihin tämän vaatimuksen alaraja asettuu. Onko vaaditunlainen vaikutus sillä, että tekovälineenä oli käytetty asetta? Ks. tapausselostus rikosasiasta *US. vs. Nascimento* *Harvard Law Review* -julkaisussa. Ks. myös Mecene ym., s. 885–886.

siin tai pedofiilisiin taustasyihin? Ainoa syy, mikä tällaisen erottelun tekemistä kansallisessa laissa puoltaa, on nähdäkseni se, että puitepäätöksen *velvoittavuus* rajoittuu taloudellista hyötyä tavoitteleviin ryhmiin.⁷¹³ Palermon yleissopimuksen ja EU:n yhteisen toiminnan säätämishistoriasta päätellen voidaan arvioida, että järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäätös halutaan panna Suomessa täytäntöön minimitasoisena. Asiaa olisi kuitenkin syytä tarkastella paitsi puitepäätöksen velvoitteiden näkökulmasta niin myös kansallisen kriminaalipolitiikan johdonmukaisuuden näkökulmasta.

Kotimaisissa määritelmissä ja niiden soveltamisessa ovat painottuneet sellaiset kriteerit kuin *hierarkkinen rakenne, käskyvaltasuhteet ja työnjako*. Hierarkkisuus ja käskyvaltasuhteet liittyvät läheisesti yhteen keskenään, toista ei voine olla ilman toista. Selkeän käskyvaltasuhteen olemassaolo indikoi vähintään kaksiportaista hierarkiaa. Sen sijaan keskinäinen työnjako voi hyvinkin toteutua myös sellaisessa organisaatiorakenteessa, joka ei perustu hierarkiaan ja käskyvaltasuhteisiin. Työnjakoon liittyvää kriteeriä ei voi siis suoraan niputtaa käskyvalta- ja hierarkiavaatimuksen kanssa.

Hierarkkisuuden kriteeri ei perustu kansainvälisiin instrumentteihin. Se vaikuttaa kansallisesti asetetulta ylimääräiseltä vaatimukselta, joka kaventaa järjestäytyntä rikollisuutta koskevan sääntelyn soveltamisalaa verrattuna siihen, mihin Suomi on kansainvälisesti velvoittautunut.⁷¹⁴ Voidaan myös esittää kritiikkiä sitä kohtaan, että esitöissä on rajoitettu säännöksen soveltamisalaa ilmaisemalla siellä lisäkriteerejä. Jos käskyvaltasuhteet ja hierarkia ovat rikollisryhmän määrittelyn kannalta välttämättömiä vaatimuksia, niin eikö ne pitäisi kirjata itse säännöstekstiin?

Esimerkiksi EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen kriteeristöön kuuluu vaatimus siitä, että ryhmä on rakenteeltaan jäsentynyt,

713 Myös 11-kohtaisen ENFOPOL-määritelmän neljään pakolliseen kriteeriin sisältyy taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoittelu, mikä vaatimus sulkee määritelmän soveltamisalan ulkopuolelle esimerkiksi poliittisesti tai rasistisesti motivoituneet ryhmät. ENFOPOL-määritelmä on kuitenkin laadittu palvelemaan EU-valtioiden yhteisen järjestäytyntä rikollisuutta koskevan tilannekuvan muodostamista, eikä se ole luonteeltaan sellainen, että sillä olisi kansallista lainsäätäjää velvoittavaa vaikutusta.

714 Samaa kantaa edustaa Nuotio 2009, esim. s. 1162–1163, jonka mukaan esimerkiksi HE 32/2003:ssä ei kiinnitetty huomiota siihen, että rikollisryhmän kansallinen määrittelytapa oli vanhastaan suppeampi kuin mitä erityisesti Palermon sopimuksen 2 artikla edellytti. Nuotion (2009, s. 1163) mukaan olisi tullut avoimesti selittää, että rikollisryhmän määritelmä olisi ymmärrettävä samansisältöisenä kuin Palermon sopimuksen määritelmä. Nuotio on kuitenkin nähnyt, että lakivaliokunnan tarkoituksena oli väljentää uuden sääntelyn soveltamisalaa, kun se muutti säännöksen terminologiaa ja ryhtyi käyttämään ilmaisua *jäsentynyt yhteenliittymä*, jolloin voitaisiin Nuotion mukaan ajatella, etteivät HE:ssä esitetyt vaatimukset enää päteneet, mutta kuitenkin tällaista mahdollisesti tulkittavissa olevaa tarkoitusta lakivaliokunta ei mietinnössään itse tuonut esille ja avannut (Nuotio 2009, s. 1163–1164).

mutta rakenteellinen jäsentyneisyys voi tarkoittaa myös muunlaista kuin hierarkkista rakennetta. Ryhmältä voitaisiin edellyttää jonkinlaisen pysyvän päätöksenteko- ja kontrollimekanismin olemassaoloa, mutta se voisi perustua yhtä hyvin *kollektiivisen päätöksenteon* malliin ja *keskinäiseen luottamukseen* kuin hierarkiaan, jonka huipulla on yksi henkilö. Päätöksenteko ja organisoituminen ei kuitenkaan saa olla *ad hoc* -luonteista eli sellaista, että kukin osallistuja päättää autonomisesti kunkin rikoksen osalta erikseen osallistumisestaan rikoksen tekemiseen, ja että työnjako suunnitellaan yksittäisen rikoksen tekemistä varten.⁷¹⁵

Rakenteellista jäsentyneisyyttä voitaisiin eritellä tarkastelemalla sitä horisontaalisessa ja vertikaalisessa suhteessa. Tällöin *vertikaalinen jäsentyneisyys* viittaisi käskyvaltasuhteisiin, kun taas *horisontaalinen jäsentyneisyys* viittaisi työnjakoon. Työnjako voisi liittyä erityisesti siihen, että kaikilla yhteistoimin rikoksia tekeillä henkilöillä tai henkilöryhmillä on oma, erityiseen osaamiseen liittyvä roolinsa kollektiivin sisällä. Kokonaisuus tarvitsee kaikkien jäsenten erityisosaamista. Tällaista rakenteellisen jäsentyneisyyden tarkastelutapaa on käytetty ainakin saksalaisten *Bandendeliktien* osalta; sekä vertikaalinen että horisontaalinen rakenteellinen jäsentyneisyys ovat omiaan lisäämään rikollisen toiminnan vaarallisuutta ja teon täyttymisen todennäköisyyttä.⁷¹⁶ Horisontaalista jäsentyneisyyttä voi edustaa esimerkiksi toimintamalli, jossa velanperintää hoidetaan ryhmässä, jossa joku neutraalisti pukeutuva ja käyttäytyvä henkilö vastaa puhumisesta, ja mukana on tavalla tai toisella muutama hyvin uhkaavan ulkomuodon omaava henkilö, jotka kuitenkin eivät puhu mitään. Tässä esimerkissä yhdessä sovittu työnjako edistää yhteisen tavoitteen saavuttamista, ja mikäli kyseessä olisi rikollisessa toiminnassa systemaattisesti toteutettava toimintamalli, voisi kyseessä olla horisontaalinen ryhmärakenne.

Tuleekin pohtia, miksi juuri käskyvaltasuhteita ja hierarkiaa on Suomessa pidetty rikollisryhmän määrittelyn kannalta niin keskeisinä tekijöinä. Tätä ei ole erikseen perusteltu lain esitöissä tai oikeuskirjallisuudessa. Taustasyynä on saattanut olla se, että hierarkia ja käskyvaltasuhteet vastaavat perinteistä mielikuvaa järjestäytyneen rikollisuuden organisoitumistavasta, ja lainsäätäjän mielikuvissa ovat voineet olla nimenomaan tietyn tyyppiset hierarkkisesti organisoituneet ryhmät. Tarkkarajaisuuden vaatimuksen täyttämiseksi näitä ominaisuuksia on lueteltu esimerkiksi RL 17 luvun 1 a §:n perusteluissa runsaasti.

715 USA:n RICO-lainsäädännöstä Home Office Online Report 17/02, s. 3. Ks. esim. Arnold, s. 116–117 Banden käsitteestä: „Auch genügt es nicht, wenn jeweils aus neuem Entschluß derartige Taten begangen werden“.

716 Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99, II(4).

Olisi tärkeää, etteivät määritelmän kriteerit rajaisi määritelmän soveltamisalaa aiheettomasti vain jonkinlaisiin ryhmiin, esimerkiksi liivijengityyppisiin ryhmiin, joiden osalta hierarkia saattaa olla todettavissa selkeiden ulkoisten tunnuksien perusteella. Hierarkkista rakennetta ja käskyvaltasuhteita koskevien vaatimusten johdosta rikollisryhmiin liittyvää sääntelyä on vaikeampi soveltaa erityisesti talousrikollisuuden alalla toimiviin ryhmiin, jos ne pyrkivät pikeminkin peittelemään kuin tuomaan esille organisoituneisuutta. Määritelmän tulisi vastata rikollisryhmien rakenteiden osalta tunnistettuihin kehityssuuntiin – tällaisina kehityssuuntina voidaan mainita siirtymä kohti verkostomaisia ja dynaamisia rakenteita, jotka voivat perustua myös liikesuhteisiin ja keskinäiseen luottamukseen.⁷¹⁷ Rikollinen toiminta on usein monialaista ja joskus projektiluonteista. Se, että määritelmä muodostetaan sen pohjalta, mikä organisoitumismuoto vastaa perinteistä näkemystä rikollisryhmistä, johtaa samalla siihen, että ilmitulevat rikollisryhmät tulevat jatkossakin olemaan lähinnä tietynlaisia ja muunlaiset ryhmät pystyvät jatkamaan toimintaansa.⁷¹⁸

Määritelmän tulisi ilmentää juuri niitä tekijöitä, joiden perusteella järjestäytyneitä rikollisuutta pidetään yhteiskunnallisesti vakavana uhkana. Sen ei-toivottavan seikan, johon rangaistussäännöksellä halutaan vaikuttaa, tulisi käydä selkeästi ilmi määritelmästä. Muihin rikoksiin verrattuna ankaramman rikosoikeudellisen puuttumisen tulee perustua vakuuttavaan tietoon järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamista uhkista ja kohdistua nimenomaan niihin tekijöihin, joista uhka muodostuu.⁷¹⁹ Keskeisiä ovat ne erityispiirteet, joiden johdosta yhteenliittymän kyky tehdä rikoksia ja välttyä rikosvastuuseen joutumista

717 Mantila (s. 44 ja 50) tarkastelee taloudellista rikollisuutta enemmänkin rikollisena yritys- tai liiketoimintana kuin hierarkkisena struktuurina. Mantilan mukaan erityisesti taloudellisen rikollisuuden alalla kollektiivien toiminta- ja organisoitumistavat poikkeavat perinteisemmän organisoituneen rikollisuuden toimintatavoista, mutta silti kollektiivin jäsenet toimivat jatkuvassa yhteistyössä yhteisen päämäärän hyväksi, heidän kesken vallitsee jonkinasteinen johto- tai määräysvaltasuhde sekä työnjako. Kyse on siis yhteisessä intressissä toimivasta kollektiivista eikä useammasta itsenäisestä toimijasta. Rajanveto ammattimaisen ja organisoituneen rikollisuuden välillä muodostuu kuitenkin näin häilyväksi.

718 Esimerkiksi YK:n järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevassa tutkimuksessa (UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002, s. 28–29) on kuvattu yleisimpiä ryhmärakenteita ja rakenteita koskevaa muutoskehitystä. Ks. Harding, s. 195–199, jonka mukaan rikollisryhmän määrittelytavassa on amerikkalaisessa kirjallisuudessa korostettu väkivalta- ja korruptioelementtejä enemmän kuin Euroopassa. Uudemmissa oikeudellisissa määritelmässä painoarvoa annetaan myös organisaatorakenteille.

719 Ks. Home Office Online Report 17/02, s. 18. Raportin mukaan on pohdittava, halutaanko vähentää hierarkkisten rakenteiden muodostamista, ryhmien muodostamaa vaaraa taloudellisille, poliittisille ja sosiaalisille intresseille vai rikosten määrää. Raportissa on todettu, että vastaus voi olla, että halutaan vähentää kaikkia näistä, mutta että eri tavoitteet ovat kuitenkin eroteltavissa, eikä niiden välillä nykyisen tiedon valossa välttämättä ole

poikkeavat yksilötoiminnasta ja muista kollektiiveista. Hierarkkisuus voisi olla yksi *esimerkki* siitä, minkälaiset ryhmärakenteet täyttävät rikollisryhmän rakenteellisen jäsentyneisyyden vaatimuksen, mutta määritelmässä ei pitäisi sulkea pois muuntyyppisiä organisoitumismalleja – esimerkiksi jäsenten keskinäiseen päätöksentekoon ja luottamukseen perustuva toimintamallia – jotka voivat olla rikosten suunnittelun ja toteutuksen kannalta yhtä tehokkaasti toimivia.⁷²⁰ Riippuu rikollisuuden alasta, millainen organisoitumismuoto on tarkoituksenmukaisin rikollisen toiminnan organisoimiseksi.

Vaikka käskyvaltasuhteisiin ja hierarkkiseen rakenteeseen liittyvät vaatimukset olisi näkemykseni mukaan syytä poistaa rikollisryhmän määritelmän pakollisista kriteereistä, en pidä käskyvaltasuhteita ryhmien toiminnan rikosoikeudellisen sääntelyn ja arvioinnin kannalta merkityksettöminä. Ryhmän johdon käskyvalta vähentää jäsenten yksittäisten rikosten tekemiseen liittyvää autonomista harkintaa lisäten rikosten toteutumisen todennäköisyyttä ja siten ryhmän vaarallisuutta. Tämä erityinen vaarallisuus legitimoii osaltaan rikollisryhmiin kohdistettavaa erityistä, ankarampaa sääntelyä.

Käskyvaltasuhteiden ohella myös uhkailu, painostaminen, palkkioiden maksaminen ja lahjominen ovat ryhmien käyttämiä keinoja, joilla pyritään vaikuttamaan potentiaalisen osallistujan itsenäiseen tahdonmuodostukseen. Käskyvaltasuhteet rikollisryhmän sisällä perustuvat vastaaviin mekanismeihin – taloudelliseen motivointiin sekä uhkaan ja painostukseen. Palkkion tai lahjuksen tarjoaminen voivat yksistään riittää motivoimaan rikoksen tekemiseen, mutta erityisesti uhkailun tai painostamisen vaikutustapa on pakottavampi. Voitaisiinko rikollisryhmän määrittelyyn liittyvässä kriteeristöissä tällaisia seikkoja rinnastaa käskyvallan käyttämiseen ja hierarkkiseen rakenteeseen? Esimerkiksi Turun käräjäoikeuden tuomiosta 19.12.2008 08/5361 ei ilmene varsinaisia käskyvaltasuhteita, mutta rikoksen tekemiseen on painostettu eri tavoin uhkailemalla.⁷²¹ Lopputulos ja vaikutus on melko sama.

Muita seikkoja, jotka saattaisivat olla mielekkäitä elementtejä ryhmän määrittelyssä, voisivat olla esimerkiksi kansainvälisyys sekä soluttautuminen yhteiskunnan ja laillisen talouden rakenteisiin sekä poliittisen tai taloudellisen

yhteyttä. Niiden välistä yhteyttä ei siis ole syytä ottaa itsestäänselvyytenä. Van Duyne ja van Dijck, s. 128.

720 Ks. Helsingin HO 13.12.2002 nro 3854 R 02/1036. Hierarkkisen rakenteen, käskyvaltasuhteiden, työnjaon ja selvän johdon vaatimukset eivät sisällä RL 17 luvun 1 a §:n säännöstekstiin, mutta hallituksen esityksen HE 183/1999 vp mukaan vähimmäisvaatimuksena järjestäytyneisyydelle on jonkinasteinen hierarkia. Jotta jokin ryhmittymä voisi olla säännöksessä tarkoitettu rikollisryhmä, sillä täytyy olla selvä johto ja johdolla käskyvalta hierarkiassa alempana oleviin henkilöihin nähden. Ks. Helsingin HO 13.12.2002 nro 3854 R 02/1036.

721 Turun KO 19.12.2008 08/5361, s. 28, 32 ja 33.

vaikutusvallan kasvattaminen, joiden on yleisesti arvioitu edustavan järjestäytyneiden rikollisryhmien huolestuttavia piirteitä. Tällaisia seikkoja voisi olla hyvä ottaa huomioon ryhmän järjestäytyneisyyttä arvioitaessa, mutta koska ne eivät sisälly Suomea velvoittavien kansainvälisten instrumenttien määritelmiin, ei tällaisia kriminalisointien soveltamisalaa rajoittavia lisäkriteereitä voida sisällyttää kansalliseen määritelmään. Tämän tyyppisiä kriteereitä sisältyy vaihtoehtoisina kriteereinä ENFOPOL-määritelmään.

Ottaen huomioon järjestäytyneen rikollisuuden monimuotoisuus olisi ENFOPOL-tyyppinen määritelmä ollut EU:n puitepäätyksessä hyvä vaihtoehto, koska siihen sisältyy tiettyjä pakollisia kriteereitä ja joukko vaihtoehtoisia kriteereitä, joista tietyn vähimmäismäärän tulee täytyä. Vaihtoehtoisia kriteereitä sisältävä määritelmä saattaisi vastata paremmin uudentyyppisiin ryhmärakenteisiin ja muutoinkin ottaa paremmin huomioon ryhmien erilaiset toimintatavat. Sääntelyn täsmällisyysvaatimus ei muodostune esteeksi vaihtoehtoisin kohtiin perustuvalla ryhmän määrittelymallille, kunhan kukin kohta ja niiden muodostama kokonaisuus olisi selkeä.

Ei liene estettä sille, että mainittuja seikkoja voitaisiin ottaa huomioon rajatapauksissa myös voimassa olevaa lakia sovellettaessa, esimerkiksi jos ryhmä on toiminut suhteellisen vähän aikaa. Esimerkiksi ryhmän sisäinen kova väkivaltainen kurinpito tai toiseen ryhmään kohdistama aggressiivinen valtataistelu tai kostotoimenpiteet ovat seikkoja, joihin olisi syytä kiinnittää huomiota rajatapauksissa ryhmän luonnetta arvioitaessa, vaikka ne eivät nykyisten määritelmien kriteeristöön sisällykään. Näkemystä voidaan perustella myös puitepäätyksen jäsenyteen yhteenliittymän määritelmällä (*“Rakenteeltaan jäsenyteen yhteenliittymällä tarkoitetaan yhteenliittymää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten.”*). Mainittuja seikkoja voidaan pitää indisiona siitä, että ryhmän tarkoituksena on rakentaa toimintamahdollisuuksiaan ja vallata reviiiriä pidemmän aikavälin jatkuvampaa rikollisen toiminnan harjoittamista varten. Siksi ne saattavat olla merkityksellisiä ryhmän luonteen arvioinnissa, vaikkakaan niitä ei voida sisällyttää ryhmän määritelmän pakollisiin kriteereihin.

Voitaisiin siis ajatella, että rikollisryhmä määriteltäisiin tulevaisuudessa vähemmän yksityiskohtaisesti kuin voimassaolevassa RL 17 luvun 1 a §:ssä, mutta sääntelyyn liitettäisiin kuitenkin se rajaava kriteeri, että vastuu voisi tiettyjen edellytysten vallitessa sulkeutua tapauskohtaisesti pois.⁷²² Syinä vastuun poissulkeutumiseen *in casu* saattaisivat olla teon vähäisyys tai se, ettei teosta

722 International Review of Penal Law, vol 68, s. 534. Vrt. myös oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyvä RL 9 luvun 4 §:n säännös yhteisöosakkoon tuomitsematta jättämisen perusteista.

ole aiheutunut todellista vaaraa. Vastaavanlainen kokonaisarvioinnin vaatimus sisältyy myös törkeiden rikosten tunnusmerkistöihin: vaikka törkeysarvostelulle asetetut vaatimukset periaatteessa täyttyisivät, ei tekoa voida pitää törkeänä, jollei se ole myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä pohdittiin ajankohtaista kysymystä siitä, ”onko kysymys järjestäytyneestä rikollisuudesta, jos samantyyppiseen ajattelutapaan, ihmisvihaan ja ihmisyyden vastaisuuteen menneitä on vuorovai-
kutuksessa netissä – siellä ryhmä on muodostunut”.⁷²³ Ottamatta kantaa mainit-
tuihin yksittäisiin tapauksiin voidaan todeta, että kysymys on tärkeä ja ajankoh-
tainen ottaen huomioon se yhteiskuntatodellisuudessa tapahtunut kehityssuunta,
että yhä suuremmassa määrin ihmisten välinen tutustuminen, kommunikointi
ja verkostoituminen tapahtuvat internetissä. Samanhenkisten ihmisen välinen
yhteydenpito tietoverkoissa saattaa johtaa tiiviiden, luottamuksellisten ja pitkä-
aikaisten tuttavuussuhteiden luomiseen esimerkiksi erilaisten internetin keskuste-
lupalstojen ja yhteisöjen piirissä. On ihmisiä, joiden ajattelumaailma tai toiminta-
tapa on sellainen, että samanhenkisiä ihmisiä löytyy helpommin internetistä
kuin reaali maailmasta, ja joiden ajanvietosta suuri osa voi kuluu internetmaail-
massa. Yhteisistä rikollisista ajatuksista ja myös konkreettisemmista rikoksente-
kosuunnitelmista voidaan keskustella internetissä ilman, että henkilöt tapaisivat
välttämättä lainkaan toisiaan. On oletettavaa, että tällainen kehityssuunta jatkuu
tulevaisuudessakin.

Mahdollisuutta perustaa järjestäytyneet rikollisryhmä internetissä on mielen-
kiintoista pohtia voimassa olevien määritelmien ja järjestäytyneen rikollisuuden
säätelyn tarkoituksen valossa. Periaatteessa säätely on täysin neutraalia sen
suhteen, mitä kautta jäsenet ovat tutustuneet toisiinsa, pitäneet yhteyttä ja sopi-
neet rikosten tekemisestä. Määritelmiin ei liity vaatimuksia jäsenten fyysisestä
tapaamisesta. Ne rikollisryhmän kriteerit, jotka käytännössä todennäköisimmin
rajaisivat säännöksen soveltuvuutta internetin välityksellä rikosten tekemisestä
keskusteleviin ryhmiin, liittyvät vaadittaviin ryhmärakenteisiin kuten hierarkki-
seen rakenteeseen ja käskyvaltasuhteisiin.⁷²⁴ Lisäksi rikosten tekemistä koskevan
suunnitelman pitää olla laajempi kuin vain yhden rikoksen tekemistä koskeva,
ja suunnitelman pitäisi olla yhteinen. Jos henkilöt vain keskustelevat internetissä
rikosten tekemiseen liittyvistä näkemyksistään, omista rikoksenteoaikeistaan tai
erilaisista rikoksenteotavoista taikka jopa suunnittelevat rikoksen tekemistä ku-
kin tahollaan samalla tavalla tai samanaikaisesti, ei kyseessä voi olla rikollisryhmä.
Rikosten tekemistä koskevan suunnitelman pitäisi olla nimenomaan yhteinen
siten, että tekoja olisi useampia ja ne toteutettaisiin tavalla tai toisella yhdessä.

723 Valtiosihteerin Risto Volanen <http://www.hs.fi/kotimaa> 27.9.2008.

724 Ks. kuitenkin edellä esitetty näkemys, että hierarkkista rakennetta koskevaan vaatimukseen tulee sisältyä kriittisesti. Tulkinnassa hierarkkia ja käskyvaltasuhteita koskevaa vaatimusta ei tulisi nostaa korkeaksi.

On myös vaikea ajatella, että internetin kautta sovittavassa rikollisessa toiminnassa olisi sellaista pysyvyyttä, jatkuvuutta tai laajamittaisuutta kuin mitä rikollisryhmän määritelmässä edellytetään. Rikosten tekemistä koskevan uhkan tulisi olla myös todellinen muun muassa siten, että suunnitteilla ja valmisteilla on konkreettisia rikoksia. Kyseessä on uudentyypinen rikollinen ilmiö, jonka torjuminen epäilemättä edellyttää uudentyypisiä toimintatapoja ja mahdollisesti uudentyypistä sääntelyäkin, mutta voimassa olevan lain mukaiset järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerit se täyttänee hyvin harvoin. Esimerkiksi pedofiliringit ja internetissä organisoituneesti toteutetut petokset saattavat kuitenkin joissakin tapauksissa olla tällaisia.

4.5 Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenet ja johtaja

Ilmaisia rikollisryhmän *jäsenenä* on käytetty rangaistuksen koventamisperustetta ja tiettyjen rikosten kvalifointiperusteita koskevista säännöksistä. Rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen rangaistuksen koventamisperusteen sekä 50 luvun 2 ja 4 a §:n, 50 a luvun 2 §:n ja 44 luvun 7 §:n mukaisten kvalifointiperusteiden soveltaminen edellyttää, että teko on tehty tietynlaisen ryhmän *jäsenenä*. Sen sijaan RL 25 luvun 3 a §:ssä, 17 luvun 8 a §:ssä, 17 luvun 18 a §:ssä ja 46 luvun 8 §:ssä edellytetään, että rikos on tehty *osana rikollisryhmän toimintaa*. Eroako, ja jos niin miten, rikoksen tekeminen ryhmän jäsenenä siitä, että rikos tehtäisiin osana rikollisryhmän toimintaa? Kuka on rikollisryhmän jäsen?⁷²⁵ Milloin jäsenyys alkaa ja mihin se päättyy? Mikä merkitys määrittelyssä on annettava rikollisryhmän sisäisille jäsenyysasemien määrittelyille? Kysymys jäsenyyden määrittelytavasta on yksilön rikosvastuun ankaruuden kannalta yhtä keskeinen kuin kysymys rikollisryhmän määrittelytavasta. Vaikka kyseessä olisi rikollisryhmä, niin millä edellytyksillä tietyn yksilön voidaan katsoa olevan osa ryhmää? Tässäkin tutkimuksessa viitataan useissa kohdin rikollisryhmän jäseniin ja johtajiin, joten ilmaisuille on tärkeää antaa selkeä sisältö.

Sitä, keitä voidaan pitää ryhmän jäseninä, ei ole määritelty säännöstasolla. Säännösten esitöissäkään jäsenyyttä ei ole selkeästi määritelty, vaan niissä

725 Heini Kainulainen on otsikoinut väitöskirjansa seuraavasti: ”Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli”. Tutkimuksensa sivuilla 14–18 hän on käsitellyt sitä, keitä huumeaineiden käyttäjillä voidaan tarkoittaa. Huumeaineiden käyttäjien kontrollista käsin aihetta lähestyvä lähestymistapa on mielenkiintoinen, koska yleensä rikosoikeudellisen tarkastelun lähtökohdan muodostavat teot, eivät tekijät. Olen joutunut pohtimaan oman tutkimusteeman näkökulmasta vastaavia kysymyksiä siitä, missä määrin rikosoikeudellisessa tarkastelussa voidaan kiinnittää huomiota tekijän ominaisuuksiin ja missä määrin tulee pitäytyä tarkastelemaan yksinomaan yksittäistä konkreettisen tunnusmerkistön täyttävää tekoa. Toisaalta Kainulaisen tutkimuksen tarkastelutapa on vahvasti monitieteellinen (s. 28–31). Yhteiskuntatieteelliset ja oikeussosiologiset näkökulmat sekä empiirinen menetelmä haastatteluaineistoon painottuvat hänen tutkimuksessaan.

keskitytään rikollisryhmän ominaisuuksiin. Eräitä mainintoja säännösten soveltamisalaan kuuluvista henkilöryhmistä on kuitenkin löydettävissä. Huumausainerikoksen kvalifointiperusteen soveltamisalan osalta hallituksen esityksessä 180/1992 vp on todettu esimerkkinä, että pienehkön erän huumausainetta maahan tuoneen *kuriirin* voitaisiin liigoittumisperusteen nojalla katsoa syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen.⁷²⁶ Hallituksen esityksessä 125/1975 vp on todettu, että jäsenyydeltä edellytetään sitoutumista liigan rikollisen toiminnan suhteen. Tilapäinen yhteistyö ei ole riittävää, vaikka se edistäisikin ryhmän rikollisia tavoitteita.⁷²⁷ Hallituksen esityksen 180/1992 vp mukaan säännöksen soveltaminen edellyttää sitä, että *tekijät* ovat etukäteen organisoituneet ryhmäksi, jossa on jossain määrin eriytynyt työnjako ja suunnitelma laajamittaisesta rikollisesta toiminnasta.⁷²⁸

Säännösteksti ja perustelut vaikuttavat ristiriitaisilta. Yhtäältä edellytetään sitä, että tekijä on ollut mukana rikollisryhmän organisoitumisessa ja että hän on sitoutunut ryhmän rikollisiin tavoitteisiin. Toisaalta myös yksittäisen huumausaine-erän maahantuomista voidaan pitää liigoittumisperusteella törkeänä. Kuriiri voi olla ryhmän ulkopuolinen henkilö, joka hoitaa yhden tai useamman huumausaine-erän tuomisen Suomeen tietämättä todennäköisesti juurikaan rikollisryhmän toiminnasta saatikka että hän olisi ollut etukäteen organisoitumassa ryhmäksi.

Nuutilan mukaan huumausainerikoksen kvalifointiperusteen soveltaminen edellyttää tekijän tienneen oman toimintansa olevan osa järjestyneen rikollisryhmän toimintaa.⁷²⁹ Tämä tekijän tietoisuuteen liittyvä vaatimus sulki kvalifointiperusteen soveltamismahdollisuuden pois ainakin sellaisessa tilanteessa, ettei henkilö ole ollut edes tietoinen rikollisryhmästä. Törkeän huumausainerikoksen tunnusmerkistö kuitenkin näyttäisi edellyttävän enemmän kuin pelkkää tietoisuutta: tekijän sitoutumista ryhmän tavoitteisiin ja osallistumista etukäteen tapahtuvaan rikollisryhmän organisoitumiseen. Säännöksen soveltaminen rikollisryhmän kanssa tapahtuvaan tilapäiseen rikolliseen yhteistyöhön on nimenomaisesti poissuljettu lain esitöissä – samalla säännöstä kuitenkin todetaan voitavan soveltaa yksittäisen huumausaine-erän maahan-

726 Ks. myös Virkkalan (s. 310) kriittinen näkemys liittyen siihen, että teon palkkiota vastaan tekevän huumausainerikuriirin tekoa arvioidaan ankarammin kuin rikoksen ilman palkkiota tekevän tekoa. Virkkala on todennut, että usein huumehuriirin toiminnan taustalla on huumeriippuvuus. Tämä korostaa teon kokonaisarviointin ja koko motiivatioperustan huomioon ottamista.

727 HE 125/1975 vp, s. 11.

728 Näihin samoihin määrittelykriteereihin on viitattu hiljattain hallituksen esityksessä 84/2008 vp alkoholirikoksen törkeän tekemuodon osalta.

729 Nuutila 2002a, s. 1470–1471.

tuovaan kuriiriin. Kaikkiaan jää epäselväksi, keitä kaikkia voidaan pitää rikollisryhmän jäsenenä.

Jäsenyys sanana viittaisi tarkastelutapaan, jossa huomiota kiinnitettäisiin henkilön asemaan ja toimintaan rikollisryhmässä pidemmän ajanjakson aikana. Tarkastelu voisi kattaa henkilön toiminnan ryhmässä laajemmin kuin vain yksittäiseen rikokseen liittyen, ja tarkasteluajanjakso voisi olla pidempi kuin parhaillaan kyseessä olevaan rikokseen välittömästi liittyvä. Sen sijaan ilmaisu ”*rikos on tehty osana rikollisryhmän toimintaa*” viittaisi siihen, että arvioinnissa ei painotettaisi niinkään tietyn henkilön suhdetta ryhmään, vaan kulloinkin kyseessä olevan teon suhdetta rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Sana ”*jäsenyys*” viittaisi ehkä enemmän henkilön ja hänen toimintansa tarkasteluun, kun taas ilmaisu ”*rikoksen tekeminen osana ryhmän rikollista toimintaa*” viittaisi pikemminkin tietyn teon tarkasteluun suhteessa rikollisryhmän muuhun toimintaan. Kyse on kuitenkin siitä, miten sanoja ja ilmaisuja tulkitaan. Sanoilla ei ole yhtä ainoaa oikeaa sanamuodon mukaista merkitystä, vaan lain soveltamista edeltää aina merkityssisällön antaminen säännöksen kielelliselle ilmaisulle.⁷³⁰ Rikollisryhmän *jäsenyys* rikoksen tunnusmerkistötekijänä ei siis välttämättä tarkoita samaa kuin miten ryhmä ehkä itse määrittäisi jäsenensä tai mikä olisi ilmaisun yleiskielen mukainen merkitys.

Oikeuskäytännössä jäsenyyttä on tarkasteltu usein siitä näkökulmasta, mikä on henkilön asema ryhmän sisäisen hierarkian mukaan eli henkilön muodollinen asema ryhmässä.⁷³¹ Tätä ajattelutapaa kuvaa koventamisperusteesta joskus käytetty nimitys *liivilisä*.⁷³² Rikollisryhmissä voi olla hierarkkinen rakenne, jossa eri osallistujien asemat on määritelty tarkasti (*member, prospect member, hangaround, support member, wannabe* jne).⁷³³ Ulkoisia tunnuksia käyttävissä ryhmissä jäsenyysasema voi ilmetä esimerkiksi ryhmän käyttämistä liiveistä tai erityisistä tatuoinneista. Muodollista jäsenen asemaa painottavassa määrittelytavassa jäsenenä pidettäisiin niitä henkilöitä, jotka ryhmän omien sisäisten organisaatorakenteiden mukaan ovat jäseniä, mutta ei muita ryhmän rikolliseen toimintaan osallistuvia tahoja kuten huumehuriireita. Varsinkin perinteisissä hierarkkisesti järjestäytyneissä jengeissä jäsenten asemat voivat olla selväpiirteisiä. Sen sijaan sellaisissa ryhmissä, joiden toimintatapaan ei kuulu ulkopuolisten tahojen huomion herättäminen ja ulkoisten tunnuksien esittely, saattaisi olla vaikea todeta, kuka on jäsen ja kuka ei. Tämä voisi asettaa erilaiset rikollisryhmät aiheettomasti eriarvoiseen asemaan.

730 Aarnio 1989, s. 163–164, ja Tuori 2000, s. 176.

731 Esim. Lahden KO 7.12.2007.

732 Mäkelä, s. 26.

733 Esim. Wierup ja Larsson: *Svensk Maffia*, s. 42.

Jäsenyyttä voidaan tarkastella myös henkilön tosiasiallisen toiminnan ja hänen tietoisuutensa kautta. Tästä näkökulmasta olennaista on, että henkilö tosiasiallisesti toimii tehden rikoksia ryhmän puitteissa tai muutoin edistäen ryhmän rikollisia tavoitteita, joista hän olisi riittävässä määrin tietoinen. Jäsenyys näin ymmärrettynä olisi varsin vastaavansisältöinen kuin esimerkiksi RL 17 luvun 1 a §:n rangaistussäännöksessä käytetty ilmaisu *osana ryhmän toimintaa*. Ilmaisu viittaisi siihen, että säännös olisi sovellettavissa myös ryhmän ulkopuolisiin henkilöihin, jotka suorittavat tietyn yksittäisen rikoksen ryhmän puolesta tietoisina taustalla olevasta järjestäytyneestä rikollisryhmästä ja sen rikollisesta toimintasuunnitelmasta. Virosta huumausaine-erän palkkiota vastaan tuova kuriiri on esimerkki henkilöstä, joka välttämättä ei ole ryhmän sisäisten organisaattiorakenteiden mukainen jäsen, vaan hän tekee maksua vastaan yksittäisen rikoksen eli esimerkiksi tuo yksittäisen huumausaine-erän Suomeen.

Vaikka säännöstekstin ja perusteluosan muodostama kokonaisuus on epäselvä, on hallituksen esityksen esimerkin ja muun hallituksen esityksissä lausutun mukaisesti lähdettävä siitä, että säännös soveltuu myös henkilöihin, joilla ei ole ryhmän sisäisten määrittelyjen mukaista jäsenyysasemaa, mutta jotka suorittavat tietyn yksittäisen rikoksen ryhmän puolesta tietoisina taustalla olevasta järjestäytyneestä rikollisryhmästä. Ratkaisevaa ei ole ryhmän ulkoisten tunnusten ilmentämä tai muutoin todettu ryhmän sisäisesti määrittelemä muodollinen jäsenen asema.

Turun hovioikeuden tuomiossa nro 1307/2009 merkityksellisenä seikkana on pidetty ryhmän sisäistä lojaalisuutta, ”mikä on ilmennyt myös siinä, että todistelutarkoituksessa kuullut vastaajat eivät ole juuri lainkaan kommentoineet kerhoon ja jäsenyyteensä liittyviä asioita”. Vastaajista yhden katsottiin olevan ryhmän kunniajäsen, mihin liittyviin kysymyksiin hän oli kieltäytynyt vastaamasta. Tämän vastaamattomuuden perusteella hovioikeus piti hänen lojaalisuuttaan vahvana.⁷³⁴

Kouvolan hovioikeuden tuomiossa 3.1.2008 nro 29 vastaajat olivat myöntäneet olevansa tietyn ryhmän jäseniä ja heiltä oli takavarikoitu ryhmän tunnuksin varustettuja vaatteita. Tämän lisäksi hovioikeus viittasi puhelinkuuntelumateriaaleihin, jotka osoittivat, että ”järjestön hyväksi toimiminen on järjestön täysjäsenten ensisijainen velvoite. Puheluista ilmenee myös, että järjestön toimintaperiaatteisiin kuuluu huolenpito muista järjestön jäsenistä ja järjestön toimintakyvystä.” Hovioikeus totesi, että huumausainerikokset ovat tyypillisiä rikoksia, joilla rikollisryhmän toimintaa ylläpidetään, ja että se, että vastaajat olivat toimineet ryhmän hyväksi, ilmenee puhelinkuunteluista.⁷³⁵

734 Turun HO 29.5.2009 nro 1307 R 08/1889, perustelujen kohta 1.

735 Kouvolan HO 3.1.2008 nro 29 R 07/844, s. 16.

Lahden käräjäoikeuden tuomiossa 07/2891⁷³⁶ todettiin seuraavasti: ”Nyt kysymyksessä oleva huumausainerikos edellyttää huomattavia varoja, yhteyksiä ja luottamusasemaa, joita X:llä ei olisi yksityishenkilönä mahdollisuutta saada”. Tuomiossa viitattiin myös siihen, että vastaaja oli ryhmässä täysjäsenen asemassa ja että ”tällaisen jäsenyyden saaminen edellyttää yleensä pidempiaikaista toimintaa järjestön hyväksi”. Samassa tuomiossa toisen vastaajan jäsenyydestä osoituksena pidettiin hänen toimimistaan edellisen täysjäsenen alaisuudessa sekä hänen saamaansa postia, jonka osoittamisessa oli käytetty hangaround-asemaan viittaavaa ilmaisua.

Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 06/2542⁷³⁷ vastaaja oli myöntänyt syylistyneensä laittoman maahantulon järjestämiseen, mutta kiistänyt, että hän olisi toiminut osana järjestäytyntä rikollisryhmää. Vastaaja oli kertonut toimineensa ”freelancerina” ja kiistänyt kuuluvansa mihinkään rikollisryhmään. Hän oli kertonut saaneensa toimeksiannon ja rahaa kuluihinsa eräältä henkilöltä, jonka on tiennyt olevan erään toisen henkilön käskyvallassa. Hän oli kertomansa mukaan tehnyt aikaisemmin jo kolme saattomakkaa, jotka olivat olleet laillisia, eikä vääriä asiakirjoja ollut käytetty. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajan toiminnasta voitiin päätellä, että toiminta on ollut järjestäytyntä ja että siinä on ollut työnjako. Vastaajan rooliin oli kuulunut henkilöiden saattaminen vieraaseen valtioon, eikä teko olisi voinut onnistua ilman tätä toimintoa. Käräjäoikeus totesi seuraavasti: ”Kerrottu kokonaisuus osoittaa, että toiminta on tapahtunut osana laissa tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, vaikka X ei olekaan ollut varsinaisesti rikollisryhmän jäsen. Rikosta on myös pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeänä, sillä siihen ei liity erityisiä lieventäviä piirteitä.” Käräjäoikeus katsoi, että tuomitun vankeusrangaistuksen tulee olla ehdoton, koska rikoksen vakavuus osana kansainvälistä järjestäytyntä rikollisuutta edellyttää vankeusrangaistuksen tuomitsemista ehdottomana.

Henkilöä voidaan siis pitää koventamis- tai kvalifointiperusteen soveltamisen kannalta ryhmän jäsenenä, vaikkei hän olisi muodollisesti ryhmän jäsen tai hänellä ei olisi ryhmän ulkoisia tunnusmerkkejä. Jäsenyydessä on kyse ensisijassa henkilön aktiivisesta toiminnasta ja psyykkisestä sitoutumisesta ryhmään. Säännösten soveltamisala eroaa siten jonkin verran – laajempaan suuntaan – verrattuna siihen, mitä niiden sanamuoto antaisi ymmärtää. Erilaisesta sanamuodosta huolimatta säännösten soveltamisala lienee tarkoitettu melko samanlaiseksi kuin RL 25 luvun 3 a §:n, 17 luvun 8 a §:n ja 17 luvun 18 a §:n, joissa edellytetään, että rikos on tehty *osana* tietynlaisen ryhmän toimintaa (sillä erotuksella, että koventamisperusteen osalta tilapäinen yhteistyö ei ole riittävää). Liivien tai muiden ulkoisten tunnusten puute ei ole osoitus siitä, ettei koven-

736 Lahden KO 7.12.2007 07/2891 R 07/815, s. 8.

737 Vantaan KO 18.8.2006 06/2542 R 06/1996.

tamis- tai kvalifointiperustetta voisi soveltaa, vaan soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden piiri voi olla huomattavastikin laajempi.

Kouvolan hovioikeuden tuomiossa nro 786⁷³⁸ oli kyse RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen soveltamisesta. Osa vastaajista oli myöntänyt olevansa rikollisryhmän jäseniä. Eräiden vastaajien osalta heiltä takavarikoidut jengiliivit, tietyt kalenterisivut ja kirjekuoret osoittivat heidän asemaansa ryhmässä. Lisäksi todistajana toimineen ylikonstaapelin kertomus osoitti tiettyjen henkilöiden olleen ryhmän jäseniä. Vankilaviranomaisilta oli saatu tietoa erään vastaajan asemasta ryhmässä. Vastaajien joukossa oli myös henkilö, jonka osalta tällaista näyttöä hänen asemastaan ryhmässä ei ollut. Hänen osaltaan arvioitiin yhteydenpidon määrää ryhmän jäseniin ja todettiin, ettei näyttö riittänyt katsomaan, että hänellä olisi ollut asema ryhmässä, mistä syystä tuomiossa katsottiin, ettei häneen voida soveltaa koventamisperustetta.

Kouvolan hovioikeus totesi, ettei ratkaisevaa koventamisperusteen soveltamisen kannalta ole se, onko henkilö ryhmän sisäisen hierarkian mukaan esimerkiksi täysjäsen. Vastuun kannalta olennaista on se, osoittaako hänen *tosiasiallinen toimintansa* hänen kuuluvan ryhmään. Hovioikeus päätteli vastaajien syyksi luettujen rikosten laadusta, että rikokset oli tehty ryhmän jäsenenä. Ne olivat kuuluneet ryhmän toimintakokonaisuuteen ja edistäneet sen tavoitteita, mistä syystä koventamisperustetta oli sovellettava.⁷³⁹

Hovioikeus painotti henkilön tosiasiallisen toiminnan merkitystä arvioinnissa ja katsoi, ettei pelkkä ryhmän sisäisen hierarkian mukainen muodollinen jäsenyys ole tässä suhteessa ratkaisevaa.

Myöhemmin samaa ryhmää koskevassa asiassa *Lahden käräjäoikeus* perusti näkemyksensä eräiden vastaajien jäsenyydestä siihen, että he olivat myöntäneet olevansa rikollisryhmän täysjäseniä ja että heiltä oli myös takavarikoitu ryhmän tunnuksin varustettuja vaatteita. Käräjäoikeus viittasi myös henkilöiden toimintaan ryhmän hyväksi sekä siihen, että kyseessä olivat kyseisen rikollisryhmän keskeisiin toimialoihin kuuluvat rikokset.⁷⁴⁰

Toisessa samaa ryhmää koskevassa *Lahden käräjäoikeuden* asiassa oli kaksi vastaajaa, joista toisen oli jo aiemmassa tuomiossa todettu olleen ryhmän jäsen. Lisäksi käräjäoikeuden mukaan näkemystä hänen jäsenyydestään tuki se, että kyseessä olevan kaltainen huumausainerikos edellyttää huomattavia varoja, yhteyksiä ja luottamusasemaa, joita vastaajalla ei olisi yksityishenkilönä ollut mahdollista saada. Käräjäoikeus katsoi, että *member*-aseman saavuttaminen edellyttää pitempiaikaista toimintaa ryhmän hyväksi. Toisen vastaajan osalta käräjäoikeus piti näytettynä, että hän oli toiminut ensimmäisen vastaajan alaisuudessa, mikä

738 Kouvolan HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190, s. 30–31.

739 Kouvolan HO 15.6.2004 nro 786 R 03/1190, s. 29–31.

740 Kouvolan HO 3.1.2008 nro 29 R 07/844 ja Lahden KO 21.6.2007 07/1427 R 07/986, s. 16.

on ominaista ryhmän alemmalle *hangaround*-jäsenelle. Vastaajan lähettämä ja vastaanottama posti osoitti myös hänen *hangaround*-asemaansa.⁷⁴¹

Vaikkei ulkoisten tunnusmerkkien käyttäminen olekaan ratkaiseva tekijä määriteltäessä ryhmän jäsenyyttä puheena olevien säännösten soveltuvuuden kannalta, on kuitenkin selvää, että ne luovat olettamaa siitä, että niiden käyttäjä mieltää kuuluvansa kyseiseen rikollisryhmään ja on sitoutunut ryhmän rikollisen toiminnan suhteen.

Helsingin hovioikeus totesi tuomiossaan 3854/2002⁷⁴², että vaikka eräällä vastaajalla oli tekoajankohtana ollut rikollisryhmän kannattajajäsenen paita yllään, ei hän ollut ryhmän jäsen eikä hänen ollut näytetty olleen syytteessä kuvattua tekoa laajemmin sitoutunut ryhmän rikolliseen toimintaan, mistä syystä silloisen RL 6 luvun 2 §:n 2 kohdan mukaista rangaistuksen koventamisperustetta sovellettiin vain kahteen muuhun tekijäkumppaniin.

Ilmaisu *rikollisryhmän jäsenenä* on nimenomaan haluttu säilyttää rikoslaissa törkeiden huumausaine- ja dopingrikosten osalta. Sen säilyttämisen perusteena on viitattu säännösten vakiintuneeseen tulkintakäytäntöön. Esimerkiksi mikään kansainvälinen velvoite ei vaadi Suomea pitämään lainsäädännössään RL 50 luvun 2 §:ssä ja 4 a §:ssä, 44 luvun 7 §:ssä sekä RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan käytettyä muotoilua. Ilmaisu *osana rikollisryhmää toimiminen* kuvanee paremmin sitä, mitä sääntelyllä on tarkoitettu. Selkeintä olisi, jos kaikessa rikollisryhmiin liittyvässä sääntelyssä käytettäisiin johdonmukaisesti samaa ilmaisua.

Rikollisryhmän johtajan roolia ei ole erikseen huomioitu rikoslainsäädännössä, mutta tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että sekä rikollisryhmän jäsenyyden ja johtajuuden rikosoikeudellisessa arvioinnissa olennaista on henkilön toiminta rikollisryhmän hyväksi ja ryhmän rikollisiin tavoitteisiin liittyvä psyykkinen sitoutuminen. Ryhmän sisäiset määrittelytavat eivät ole rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta sitovia, vaikkakin ne muodostavat arvioinnille luontevan lähtökohdan. Vaikka tutkimuksessa puhutaan johtajasta yksikössä, voi ryhmässä kuitenkin olla myös useampia johtohahmoja. Terroristiryhmän toiminnan edistämisen rangaistavaksi säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä katsottiin, että johtajia voi olla useampi kuin yksi, ei kuitenkaan muutamaa enempää. Olennaista on se määräysvalta, jota ryhmän johtaja tai johtajat käyttävät ryhmän toiminnan ja jäsenten suhteen, sekä se alisteinen asema, jossa jäsenet ovat johtajaan tai johtajiin nähden, ja jonka varmistamiseksi ryhmässä saattaa olla sisäinen kurinpitöjärjestelmä. Ryhmärakenteita voi siis näkemykse-

741 Lahden KO 7.12.2007 07/2891 R 07/815, s. 8.

742 Helsingin HO nro 3854 13.12.2002 R 02/1036, s. 7.

ni mukaan olla myös muunkinlaisia kuin hierarkiaan perustuvia, mutta hierarkiaan ja käskyvaltasuhteisiin perustuvissa ryhmissä roolien eriytymiseen liittyy erityistä huomiota vaativia kysymyksiä koskien muun muassa jäsenten toisintoimimismahdollisuutta ja johtajan mahdollisesti ankarampaa rikosvastuuta.

5 JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISRYHMÄN TOIMINTAEDELLYTYSTEN RAKENTAMISEN NÄKÖKULMA

Edellä on käsitelty sitä, miten järjestäytyneen rikollisryhmän toimintakokonaisuus voidaan jaotella rikosoikeudellisten sääntelytarpeiden tarkastelun kannalta kahdeksi tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi. Ensimmäinen kokonaisuus muodostuu rikollisryhmän yleisten toimintaedellytysten rakentamiseen liittyvistä ainesosista. Christopher Hardingin esittämässä jaottelussa tämä näkökulma vastaa kohtia *conspiracy, membership as an offence* ja *joint criminal enterprise offence*. Ajatus rikollisryhmän jäsenyyteen ja rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen perustuvasta kriminalisoinnista voi tarkoittaa joko samaa tai eri asiaa riippuen siitä, ymmärretäänkö jäsenyys muodolliseksi olotilaksi, joka ilmenee esimerkiksi ulkoisten tunnusten kantamisena, vai aktiiviseksi osallistumiseksi ryhmän toimintaan.⁷⁴³

Salahanke-, jäsenyys- ja ryhmän toimintaan osallistumiskriminalisoinneille on yhteistä se, että ne perustuvat ajatukseen *vaarantamisvastuusta*. Niiden avulla vasta luodaan edellytyksiä tulevalle rikolliselle toiminnalle ilman, että vahinkoa taikka välitöntä konkreettista uhkaa vahingosta olisi vielä syntynyt. Mahdollinen rikosvastuu ei siis ole riippuvainen haitallisen seurauksen syntymisestä eikä välttämättä edes abstraktista vaarantamisesta, vaan jo toiminta sellaisenaan presumoidaan vaaraa aiheuttavaksi. Yhteisen rikossuunnitelman, jäsenten rekrytoinnin ja valmistelutyypin rikollisryhmän toimintaedellytysten edistämisen avulla luodaan erityinen rakenne, jota hyödyntäen ryhmän yksittäiset rikokset tullaan tekemään. Tämän kontekstin ansiosta henkilökoko kykenee maksimoimaan mahdollisuutensa tehdä rikoksia systemaattisesti ja suuressa mittakaavassa sekä samalla minimoimaan rikosvastuuseen joutumiseen liittyvät riskinsä. Tästä syystä vaara menestyksellisestä rikollisesta toiminnasta on kohollaan verrattuna tavallisiin ryhmärikoksiin eli rikoksen tekemiseen yhdessä spontaanisti (suunnittelemattomasti) tai *ad hoc* -luonteisesti suunniteltuna.

743 Ks. myös Harding, s. 208–211, joka on käsitellyt mahdollisuuksia perustaa rikosoikeudellinen vastuu ryhmän jäsenyyteen (*membership*) tai osallistumiseen (*participation*). Hardingin mukaan pelkkä jäsenyys rikosoikeudellisen vastuun perusteella vaikuttaisi olevan teoreettisesti mahdollista nyky-yhteiskunnassa, mutta käytännössä edellyttäisiin jonkintasoista osallistumista.

Tässä luvussa käsitellään rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamiseen liittyviä vastuukysymyksiä. Teemaa lähestytään käymällä ensin läpi voimassaoleva lainsäädäntö ja sen soveltamiskäytäntö. Sen jälkeen osallistumisrikosta tarkastellaan suhteessa avunantoon ja valmisteluun sekä arvioidaan sitä, miten hyvin voimassaoleva lainsäädäntö vastaa sääntelytarpeisiin. Tätä lukua seuraavassa luvussa keskitytään jo täytäntöönpanovaiheeseen edenneisiin yksittäisiin rikoksiin ja niihin liittyviin rikosvastuun kysymyksiin.

5.1 Voimassaoleva sääntely: järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen (RL 17:1 a)

5.1.1 Säännöksen taustaa

Pääsyyinä siihen, että rikollisryhmän toimintaan osallistuminen säädettiin Suomessa rangaistavaksi, oli Suomen kansainvälisten veloitteiden täyttäminen.⁷⁴⁴ Tärkein täytäntöön pantava kansainvälinen velvoite oli EU:n neuvoston joulukuussa 1998 hyväksymä rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisointia koskeva yhteinen toiminta.⁷⁴⁵ Yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kohta koskee sitä, min-käläinen osallistuminen rikollisryhmän toimintaan tulisi säätää rangaistavaksi.

744 HE 183/1999 vp, s. 1–2. Eduskunnan valiokuntien mukaan kyse ei ollut pelkästään kansainvälisten veloitteiden täyttämisestä, vaan kriminalisoinnille oli olemassa myös kansallinen rikostorjunnallisiin syihin perustuva tarve. Lakivaliokunta puolsi mietinnössään LaVM 26/2002 vp järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointia todeten, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen on suhtauduttava vakavasti. Mietinnössä viitattiin keskusrikospoliisin tietoihin, joiden mukaan Suomessa on havaittu toimivan 33 Euroopan unionin määritelmän mukaista järjestäytyntä rikollisryhmää. Lakivaliokunta piti kansallisten toimenpiteiden lisäksi kansainvälistä ja erityisesti EU:n jäsenvaltioiden yhteistyötä välttämättömänä vakavan, kansainvälisen rikollisuuden torjumiseksi, rikosten selvittämiseksi ja seuraamusten täytäntöön panemiseksi. Samoin hallintovaliokunta totesi, että rikollisjärjestöjen toimintaan erityisesti huumausainerikollisuuden osalta on syytä suhtautua suurella vakavuudella. Vaikka niiden aiheuttamat ongelmat Suomessa olisivatkin muuhun Eurooppaan verrattuna vähäisiä, on rikollisryhmien määrä ollut myös Suomessa kasvusuuntainen. Valiokunnan mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointi on viesti siitä, että suomalainen yhteiskunta toimii määrätietoisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi. Ks. myös EN:n suositus Recommendation (2001) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles in the fight against organised crime. Sen mukaan “Member states should strive to criminalise the participation of any person in an organised crime group, as defined above, irrespective of the place in the Council of Europe member states in which the group is concentrated or carries out its criminal activities.” Kuten edellä kohdassa 3.2.2 on todettu, eivät samat kansainväliset veloitteet Ruotsissa ole johtaneet erityisen osallistumisrikoksen säätämiseen, vaan kansallisten osallisuus-, yritys-, valmistelu- ja salahankeoppien sekä rikoslajikohtaisten tunnusmerkistöjen on katsottu täyttävän myös kansainväliset vaatimukset.

745 SK 142/2003, HE 183/1999 vp ja 98/733/YOS, EYVL L 351/1, 29.12.1998.

Säännös sisältää kaksi vaihtoehtoista osallistumistapaa (a ja b alakohta), joista ainakin toisen tulisi olla jäsenvaltioissa säädetty rangaistavaksi.

Artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaan rangaistavaksi tulee säätää henkilön aktiivinen osallistuminen 1 artiklassa tarkoitettuihin toimiin eli ryhmän yhteistuumaiseen toimintaan sellaisten rikosten tekemiseksi, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Ryhmän toimintaan osallistumisen tulee olla rangaistavaa myös silloin, kun henkilö ei osallistu rikosten varsinaiseen tekemiseen. Osallistumisen tulee olla rangaistavaa silloinkin, kun rikokset jäävät tosiasiaassa tekemättä, jos tämä ei ole jäsenvaltion rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastaista. Alakohdan toinen luetelmakohta koskee aktiivista osallistumista ryhmän muuhun kuin rikolliseen toimintaan, jos henkilö on tietoinen siitä, että hänen osallistumisensa edistää rikollista toimintaa. Rangaistavuuden edellytyksenä on tahallisuus ja se, että henkilö on tietoinen joko järjestön tarkoituksesta tai sen harjoittamasta yleisestä rikollisesta toiminnasta tai järjestön aikomuksesta tehdä rikoksia. Toisen vaihtoehdon eli b alakohdan mukaan rangaistavaksi olisi voitu säätää sopimuksen tekeminen toiminnasta, joka toteutuessaan johtaisi sellaisten rikosten tekemiseen, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (salahanketyyppinen kriminalisointi).⁷⁴⁶

Artiklan 1 kohdan a alakohdan toisessa luetelmakohdassa tarkoitettut teot olivat avunantona rangaistavia jo ennen RL 17 luvun 1 a §:n säätämistä, joten niihin ei liittynyt tarvetta muuttaa lakia. Muilta osin Suomen lainsäädäntöön ei sisältynyt edellytettyä rangaistussäännöstä, mistä syystä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen säädettiin rangaistavaksi. Rangaistavaksi säädettiin vain a alakohdassa tarkoitettu menettely ja sekin sillä rajoituksella, että osallistuminen rikollisryhmän toimintaan on rangaistavaa vain silloin, kun rikokset tosiasiaassa tehdään. Sitä vaihtoehtoa pidettiin Suomen rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastaisena, että osallisuudesta rangaistaisiin siitä huolimatta, ettei päätekoa tehdä. Sen sijaan hallituksen esityksessä b alakohdassa tarkoitettujen salahanketyyppisten kriminalisointien todettiin olevan Suomen rikosoikeudessa harvinaisia ja liittyvän yleensä vain vakavimpiin rikoksiin. Uusiin

746 Calderoni (s. 276–279) on kritisoinut tätä EU:n uuteen puitepäätökseenkin omaksuttua mallia, että kriminalisointivelvoitteet on määritelty jättäen valtioiden valittavaksi kaksi erityyppistä mallia (*civil law model offence* ja *common law model offence*). Hänen mielestään tällainen valinnanvapaus ei aidosti harmonisoi rikosoikeutta, vaan mahdollistaa sen, että useimmat valtiot voivat vain jatkaa olemassa olevan lainsäädäntönsä soveltamista ilman muutostarvetta. Tällöin jäävät saavuttamatta esimerkiksi ne tavoitteet, joita Haagin ohjelmassa on asetettu rikostorjunnan tehostamiselle, sekä ne rikosoikeuksien lähentämistavoitteet, jotka liittyvät vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen.

salahanketyypisiin kriminalisointeihin ei katsottu olevan kriminaalipoliittista tarvetta.

Hallituksen esitystä 183/1999 vp koskevan säännösvalmistelun ollessa kesken Suomi oli allekirjoittanut kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen YK:n yleissopimuksen (Palermion sopimus). Siihen liittyi vastaavanlainen kriminalisointivelvoite kuin EU:n yhteiseen toimintaan.⁷⁴⁷

Rangaistussäännöksen toinen tausta-asiakirja oli YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus⁷⁴⁸, joka oli tullut Suomessa voimaan vuonna 1970. Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä YK:n komitea oli vuosina 1996 ja 1999 ilmaissut olevansa huolissaan siitä, ettei Suomen rikoslaisissa kielletä järjestöjä, jotka yllyttävät rotusyrjintään tai edistävät sitä. Suomen vastauksissaan esittämistä näkökulmista huolimatta YK:n komitea piti edelleen ongelmallisena, ettei rotusyrjintää edistävän järjestön toimintaan osallistumista ollut nimenomaisesti kriminalisoitu. Tästä syystä, ja koska lakiin oltiin EU:n yhteisen toiminnan velvoittamana joka tapauksessa ottamassa uusi osallistumiskriminalisointi, säädettiin erikseen mainittuna rangaistavaksi osallistuminen rikollisryhmän sellaiseen toimintaan, jonka tavoitteena on rikoslain 11 luvun 10 §:ssä tarkoitettu kiihottaminen kansanryhmää vastaan.⁷⁴⁹

5.1.2 Osallistumistavat

Osallistumisen rangaistavuus on säännöksessä ulotettu laajemmaksi kuin varsinaisessa osallisuudessa. Kuten kohdassa 5.1.3 kuvataan tarkemmin, tulee osallistumisrikoksena rangaistavan osallistumisen liittyä rikollisryhmän rikolliseen

747 Yleissopimuksen 5 artikla: ”Kukin sopimusvaltio toteuttaa tarvittavat lainsäädännölliset ja muut toimenpiteet säätääkseen seuraavat teot rangaistaviksi, kun ne on tehty tahallisesti: (a) jompikumpi tai molemmat seuraavista omina rikosnimikkeinä erikseen kyseisen rikollisen toiminnan yrityksestä tai suorittamisesta: (i) Sopiminen yhden tai useamman muun henkilön kanssa vakavan rikoksen tekemisestä, jonka tarkoituksena on välittömän tai välillisen taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saaminen ja johon kansallisen lainsäädännön sitä edellyttäessä liittyy teko, johon yksi tekijä ryhtyy sopimuksen päämäärän edistämiseksi, tai johon on osallisena järjestäytynyt rikollisryhmä; (ii) sellaisen henkilön käyttäytyminen joka, tietoisena joko järjestäytyneen rikollisryhmän tavoitteesta ja yleisestä rikollisesta toiminnasta tai sen aikomuksesta tehdä kyseessä olevat rikokset, osallistuu aktiivisesti a. järjestäytyneen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan; b. järjestäytyneen rikollisryhmän muuhun toimintaan tietoisena siitä, että hänen osallistumisensa edistää edellä kuvatun rikollisen tavoitteen toteutumista; (b) vakavan rikoksen tekemisen järjestäminen, ohjaaminen, avustaminen, edistäminen, helpottaminen tai neuvominen, silloin kun siihen on osallisena järjestäytynyt rikollisryhmä.”

748 SopS 37/1970.

749 Säännöksessä lukee 11 luvun 8 §, mutta oikea viittaus on 10 §. Pykälien numerointi on muuttunut rikoslain 11 lukua uudistettaessa vuonna 2008, missä yhteydessä tarpeellinen muutos RL 17 luvun 1 a §:ään on jäänyt tekemättä. Ks. Majanen, s. 375.

toimintaan, vaikkakaan osallistumiselta ei edellytetä välitöntä kausaaliyhteyttä mihinkään yksittäiseen rikokseen kuten varsinaisessa osallisuudessa. Tälle laajenukselle vastapainona on säännöksen soveltamisalaa haluttu rajata muilla keinoin. Perustuslakivaliokunta painotti laillisuusperiaatteeseen kuuluvan täsmällisyyksivaatimuksen korostuvan, jos osallisuutta säännellään rikosoikeuden vakiintuneista osallisuuskäsityksistä poikkeavalla tavalla. Tarkkarajaisuusvaatimus koskee sekä rikollisryhmän määrittelytapaa että rangaistavan osallistumisen määrittelyä. Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota siihen, ”onko rangaistava osallistuminen aktiivista, kohdistuuko se ryhmän rikolliseen toimintaan, edellyttääkö osallistumisen rangaistavuus pääteoksi katsottavan rikoksen tekemistä ja onko osallistuminen rangaistavaa vain tahallisenä”.⁷⁵⁰

Rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä on määritelty, minkälaisen rikollisryhmän⁷⁵¹ minkälaiseen toimintaan osallistuminen on rangaistavaa, lueteltu rangaistavat osallistumistavat ja edellytetty sitä, että ryhmän puitteissa tehdään rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta⁷⁵² tai sen rangaistava yritys (*aksessorisuusvaatimus*). Hallituksen esityksessä tuotiin esille perustuslain 13 §:ssä turvattu yhdistymisvapaus, joka sisältää muun muassa oikeuden osallistua yhdistyksen toimintaan. Yhdistymisvapauden piiriin kuuluu myös toiminta rekisteröimättömän yhdistyksen ja muun vastaavan yhteisen päämäärän vuoksi vapaaehtoisesti perustetun yhteenliittymän muodossa.⁷⁵³ Pelkkä rikollisryhmän olemassaolo, sen jäseneksi kuuluminen, ryhmän kokouksiin osallistuminen tai rikosten suunnittelu ei siis vielä täytä rikoksen tunnusmerkistöä eikä ole rangaistavaa.⁷⁵⁴

750 PeVL 7/2002 vp, s. 2. Ks. myös PeVL 48/2002 vp, s. 2. Ks. lisäksi Melander 2008, s. 253–255.

751 RL 17 luvun 1 a §:n mukaisesta rikollisryhmän määritelmästä ks. kohta 4.2.1.

752 Tai muu säännöksessä erikseen mainittu rikos.

753 Toisaalta esimerkiksi Tanskan yhdistymisvapautta koskevassa perustuslain säännöksessä (perustuslain 78 §) on nimenomaisesti todettu, ettei yhdistymisvapaus koske tietyn-tyyppistä väkivaltaa harjoittavia yhdistyksiä. Sentyypiset organisaatiot tulee purkaa, ja puretun organisaation toimintaan osallistuminen on säädetty rangaistavaksi (rikoslain 132 §). Cornils ja Greve, s. 34–35. Ks. myös International Review of Penal Law, vol 68, s. 534–535, jossa on todettu, että rikollisryhmän jäsenyyteen liitettävä kriminalisointi muodostaa potentiaalisen ristiriidan yhdistymisvapauden kanssa, mutta useissa valtioissa yhdistymisvapaus ei ulotu ryhmiin, joiden tarkoituksena on rikollinen. Myös siten voidaan välttää jäsenyyksikriminalisoinnin potentiaalista konfliktia yhdistymisvapauden kanssa, että rangaistavuuden edellytykseksi asetetaan vaatimus rikollisen toiminnan edistämisestä. Picotti (s. 446) on maaraorttien pohjalta tekemässään yhteenvedossa todennut, ettei järjestäytyneen rikollisuuden sääntelyn ja kansainvälisten sopimusten takaamien vapauksien kuten mielipiteen vapauden välillä ole yleensä katsottu olevan ristiriitaa, koska vapauksien suojakaan ei ole täysin rajoittamaton. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on nimenomaan määritelty sallittuja rajoituksia.

754 HE 183/1999 vp, LaVM 5/2003 vp.

Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää aina aktiivista osallistumista ryhmän toimintaan, vaikka sitä ei suoranaisesti tunnusmerkistössä mainitakaan, paitsi myöhemmin Palermon yleissopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä lisätyssä 7 kohdan mukaisessa avoimessa osallistumistavassa. Hallituksen esityksen mukaan aktiivisuusvaatimuksen pääsisältönä on se, että osallistumiseen tulee sisältyä konkreettisia tekoja. Pysyväkään ryhmän jäsenten seurassa oleskeleminen esimerkiksi seurustelun tai työtehtävän vuoksi taikka rikollisryhmän lähipiirissä liikkuminen tai ajatuksellinen kannattaminen eivät ole rangaistavaa osallistumista. Aktiivisen osallistumisen vaatimus perustuu paitsi täsmällisyysvaatimukseen, niin myös tekosyyllisyysperiaatteeseen; vastuuasemaa ei ole haluttu rakentaa objektiivisen vastuu varaan.⁷⁵⁵ Hallituksen esityksen mukaan ”aktiivisuus-sanan arkikieliseen merkitykseen sisältyy yleensä myös vaatimus jonkinlaisesta toistuvuudesta tai jatkuvuudesta. Käytännössäkin on vaikea ajatella sellaista kertaluonteista osallistumista rikollisjärjestön toimintaan, joka selvästi edistäisi järjestön rikollisia päämääriä, mutta ei vielä olisi avunantona rangaistavaa.”⁷⁵⁶

Aktiivisen toiminnan vaatimus ilmenee myös siitä, että laittomaksi tuki-toiminnaksi katsottava toiminta on yksilöity säännöksen luettelossa.⁷⁵⁷ Säännöstekstiä vastaavat tekotavat sisältyivät alun perin hallituksen esityksessä 183/1999 vp säännöksen yksityiskohtaisiin perusteluihin. Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan pitänyt tätä sääntelytapaa riittävänä, vaan totesi, että rikos-oikeudellinen laillisuusperiaate ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta johdettava rikossäännösten täsmällisyysvaatimus korostuvat, kun osallistumista kriminalisoidaan vakiintuneiden osallistumiskäsitysten ulkopuolelle. Rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävän täsmällisesti. Olennaista on, että rikossäännöksen tulee antaa selkeä kuva säännöksen soveltamisalan ytimeistä ja että säännöksen sanamuodon perusteella on voitava ennakoida, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Perustuslakivaliokunta arvioi, että RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen rangaistussäännöksen rikkomisesta tultaneen nostamaan syytteitä hyvin harvoin muun muassa näyttövaikeuksien vuoksi, mutta rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö epäiltyyn saattaisi muodostua tavallisemmaksi. Perustuslakivaliokunta piti tätä perusoikeussuojan kannalta ongelmallisena. Valiokunta katsoi vaarana olevan, että ”vakiintuneen osallisuusopin yli menevästä kriminalisoinnista yhdessä muun lainsäädännön kanssa seuraava poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen koh-

755 Syyllisyysperiaatteesta organisaatorikollisuuden ja rikollisorganisaatioiden vastuukysymysten näkökulmasta ks. Melander 2008, s. 298–299.

756 HE 183/1999 vp.

757 LaVM 26/2002 vp.

distaminen rutiinimaisesti itse päärikosten kannalta etäistenkin sivullisten asemassa oleviin henkilöihin”.⁷⁵⁸ Myös hallintovaliokunta kiinnitti huomiota rangaistavaksi ehdotetun rikoksen tunnusmerkistön jäämiseen esityksessä epämääräiseksi. Ehdotetun säännöksen perusteella oli hallintovaliokunnan mukaan vaikea ennakoida, millainen toiminta on rangaistavaa, mikä on rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta merkittävä puute. Varsin vähäinenkin teko saattaisi periaatteessa täyttää tunnusmerkistön.⁷⁵⁹

Lakivaliokunta piti ehdotetun säännöksen täsmentämistä välttämättömänä ja ehdotti, että hallituksen esityksen perusteluissa kuvatut toimintaan osallistumisen muodot nostettaisiin itse säännöstekstiin. Lakivaliokunta viittasi säännöksen muotoilun osalta eduskunnan 10.1.2003 hyväksymään hallituksen esitykseen 188/2002 vp, jossa oli ehdotettu muun muassa uuden, terrorismirikoksia koskevan 34 a luvun lisäämistä rikoslakiin. Rikoslain 34 a luvun 4 §:ssä on säädetty rangaistavaksi terroristiryhmän toiminnan edistäminen. Lakivaliokunta ehdotti, että rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tunnusmerkistö määritellään vastaavalla tavoin kuin terroristiryhmän toiminnan edistäminen eli luettelemalla rikoksen tekotavat tyhjentävästi. Lakivaliokunta totesi, että ”näin kirjoitettuna poliisin tiedonhankintavaltuuksien tai rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöedellytykset on säännelty muita rikoksia vastaavalla täsmällisyydellä”.⁷⁶⁰ Säännös tuli hyväksytyksi lakivaliokunnan esittämällä tavalla.

Varsin pian säännöksen voimaan tulon jälkeen eli Palermon sopimuksen täytäntöönpanovaiheessa säännökseen lisättiin kuitenkin uusi 7 kohta, jonka mukaan säännöksen soveltamisalaan kuuluu myös järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen edistäminen aktiivisesti muulla olennaisella tavalla. Rangaistavan osallistumisen avoin muotoilutapa palasi siis säännökseen nopeasti. Lakivaliokunta muotoili säännöstä eduskuntakäsittelyn aikana lisäämällä siihen vaatimuksen edistämisen olennaisuudesta.⁷⁶¹

758 PeVL 10/2000 vp, s. 2–3.

759 HaVL 18/2000 vp, s. 2–3.

760 LaVM 26/2002 vp.

761 Herättää tietysti kysymyksiä, miksi osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön ei aikaisemmassa vaiheessa voitu missään nimessä jättää avointa tekotapaa rangaistussäännösten täsmällisyysvaatimuksesta johtuen, mutta kuitenkin hyvin pian sen jälkeen avoimesta tekotavasta olikin mahdollista säätää. On selvää, että taustasyynä muutokselle ovat olleet kansainväliset veloitteet ja niiden täyttäminen, mutta tästä huolimatta nopea avautuminen ratkaisulle, jota vain hetki sitten oli pidetty mahdottomana, on melko silmiinpistävä. Ovatko kriminalisointiperiaatteet kuten rangaistussäännösten täsmällisyysvaatimus itse sisällöllisesti epätasällisiä ja onttoja? Vai onko kyse siitä, että Suomen pitäisi vaikuttaa vahvemmin siihen, minkälaisia kansainvälisiä veloitteita hyväksyy? Lakivaliokunnan mietintö 26/2002 vp viittaa jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Rikollisryhmän toimintaan osallistumiskriminalisointia koskevassa mietinnössään LaVM

Voimassa olevan RL 17 luvun 1 a §:n mukaan rikokseen saattaa syyllistyä osallistumalla seuraavilla tavoilla rikollisryhmän sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka yksi tai useampi 11 luvun 8 §:ssä⁷⁶² tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettu rikos:

- 1) perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värvämällä tai yrittämällä värvätä väkeä sitä varten;
- 2) varustamalla tai yrittämällä varustaa järjestäytynyttä rikollisryhmää räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai tarvikkeilla taikka muilla vaarallisilla esineillä tai aineilla;
- 3) toimeenpanemalla, yrittämällä toimeenpanna tai antamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle koulutusta rikollista toimintaa varten;
- 4) hankkimalla, yrittämällä hankkia tai luovuttamalla järjestäytyneelle rikollisryhmälle toimitiloja tai muita sen tarvitsemia tiloja taikka kulkuvälineitä tai muita ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeitä välineitä;
- 5) suoraan tai välillisesti antamalla tai keräämällä varoja järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi;
- 6) hoitamalla järjestäytyneen rikollisryhmän tärkeitä taloudellisia asioita tai antamalla ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeitä taloudellisia tai oikeudellisia neuvoja (lainkohta ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista) tai
- 7) järjestäytyneen rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen edistäminen aktiivisesti muulla olennaisella tavalla.

26/2002 vp lakivaliokunta viittasi aikaisempaan lausuntoonsa (LaVL 9/1997 vp), jossa se oli suhtautunut ”ehdotukseen varauksellisesti ja osittain kielteisesti, koska ehdotuksen eräät kohdat olivat rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia”. Valiokunnan näkemyksen mukaan ”yhteisessä toiminnassa on pyrittävä luettelemaan tyhjentävästi tai mahdollisimman täsmällisesti sen soveltamisalaa kuuluvat rikokset”. Valiokunta katsoi osallistumiskriminalisoinnin poikkeavan myös muun muassa rikoksen osallisuutta koskevista säännöksistä ja oikeuskäytännöstä. Valiokunta joutui toteamaan, että EU:n yhteinen toiminta oli hyväksytty ilman, että sitä olisi täsmennetty tai rajattu lakivaliokunnan tarpeellisenä pitämällä tavalla.

762 Huom. virheellinen pykäläviittaus säännöksessä – säännöksessä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseen kiellon rikkominen), vaikka pitäisi viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

Säätämishistoriasta johtuen osallistumistapojen sisällön tarkempaa kuvausta ei ole hallituksen esityksessä. Myöskään oikeuskäytäntöä niiden soveltamisesta ei ole juurikaan vielä kertynyt (ks. kohta 5.2.1). Osallistumistavat vastaavat pitkälti sitä, mitä terroristiryhmän toiminnan edistämisestä on säädetty. Kyseistä säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä 188/2002 vp on kuvattu hieman tarkemmin, mitä osallistumistavoilla on tarkoitettu.

5.1.2.1 *Ryhmän perustaminen tai organisoiminen taikka henkilöiden värväminen sitä varten*

Säännöksen ensimmäisen kohdan mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikokseen saattaa syyllistyä (1) perustamalla tai (2) organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka (3) värväämällä tai yrittämällä värvätä väkeä sitä varten. Osallistumistapa on ilmaistu samalla tavoin kuin terroristiryhmän toiminnan edistämisrikoksessa (RL 34 a luku 4 §), jonka esitöistä (HE 188/2002 vp) ilmenee, että osallistumistavan muotoilun taustalla ovat olleet valtiopetoksen valmistelun (RL 13 luvun 3 §), laittoman sotilaallisen toiminnan (RL 13 luvun 4 §) ja yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelun (RL 17 luvun 5 §) tekotavat.⁷⁶³ Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointia koskevassa hallituksen esityksessä HE 183/1999 vp tämän kohdan mukaisista osallistumismuodoista oli mainittu esimerkkeinä vain uusien jäsenten hankkiminen. Osallistuminen voi hallituksen esityksen 188/2002 vp mukaan tapahtua ryhmää perustettaessa tai myöhemmin.

Ryhmän perustaminen, organisoiminen ja jäsenten rekrytointi vaikuttavat varsin erityyppisiltä toiminnoilta kuin säännöksen muut eli kohtien 2–7 mukaiset osallistumismuodot. Kyse on ennemminkin rikollisryhmän toiminnan johtamiseen kuuluvista toiminnoista kuin mihin *osallistuminen* sanana näyttäisi viittaavan. Ottaen huomioon tunnusmerkistön mukaisten osallistumistapojen luonne, lienee lähdettävä siitä, että kohdan 1 mukainen osallistumistapa koskee

763 Terrorismin edistämistä koskevaa säännöstä tosin muutettiin terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan EN:n yleissopimuksen voimaansaattamiseen liittyvällä lainmuutoksella 1369/2007. Värväys terrorismirikoksen tekemiseen siirrettiin lakivaliokunnan ehdotuksesta pois 4 §:stä (Terroristiryhmän toiminnan edistäminen) uudeksi 4 b §:ksi (värväys terrorismirikoksen tekemiseen). LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp. Uusi säännös kattaa sekä ryhmän perustamisen, organisoimisen ja väen värväämisen että taivuttelun tekemään terrorismirikos. Terrorismirikoksen tekemiseen taivuttelun osalta RL 5 luvun 5 §:n mukainen yllytysäännös ei riittänyt yleissopimuksen velvoitteiden voimaansaattamiseen asianmukaisesti, koska yllytyksen rangaistavuus edellyttää, että pääteko tai sen rangaistava yritys tehdään. Yleissopimuksen 8 artiklassa puolestaan ei edellytetty, että terrorismirikos tosiasiallisesti tehdään. Tästä syystä lakivaliokunta piti tarpeellisena muodostaa värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen itsenäisen tunnusmerkistön.

käytännössä tyypillisimmin ryhmän johtoa, mutta potentiaalista tekijäjoukkoa ei ole rajattu tekijätunnusmerkistössä.⁷⁶⁴

Ryhmän perustamisen suhteen lainkohtaan liittyy eräitä epäselviä kysymyksiä. Näistä ensimmäinen liittyy perustuslain 13 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 11 artiklassa turvattuun yhdistymisvapauteen. Lainvalmisteluasiakirjoissa on katsottu, ettei yhdistymisvapaudesta johtuen pelkkä rikollisryhmän olemassaolo, sen jäseneksi kuuluminen tai rikollisryhmän kokouksiin osallistuminen voi täyttää rikoksen tunnusmerkistöä eikä olla rangaistavaa.⁷⁶⁵ Herääkin kysymys, miten silloin ryhmän perustamisen kriminalisoiva säännös voi olla yhdistymisvapauden mukainen. Miten voi kuulua ryhmän jäseneksi ja osallistua sen kokouksiin, jos ryhmän perustaminen on lainvastaista ja säädetty rangaistavaksi?⁷⁶⁶

Toiseksi siinä vaiheessa, kun ryhmää perustetaan, ei säännöksen 4 momentin edellytykset täyttävää rikollisryhmää vielä voi olla olemassa. Esimerkiksi pysyvyysvaatimus edellyttää, että ryhmä on jo ollut koossa vähintään useita kuukausia. Myöskään kokoa koskeva vaatimus ei yleensä täyty, jos ryhmää ollaan vasta perustamassa. Ryhmän perustaja voi toki suunnitella ryhmän tulevaa kokoa, pysyvyyttä, järjestäytyneisyyttä ja yhteistuumaisuutta sekä tulevien rikosten vakavuutta, mutta niiden toteutumisesta ei voi olla tietoa sillä hetkellä, kun henkilö perustaa tai organisoii ryhmän toimintaa. Kuitenkin *ennen kuin* voidaan ryhtyä pohtimaan rikollisryhmän toimintaan osallistumisen muotoja, on voitava todeta, että kyseessä on sellainen rikollisryhmä, joka täyttää 4 momentin mukaiset järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerit, joiden olemassaolosta tekijä on selvillä (tahallisuusvaatimus). Tahallisuusvaatimuksen kannalta on ratkaisevaa tekijän tietoisuus tekohetkellä; jälkikäteen tietoiseksi tuleminen ei ole tässä suhteessa riittävää. Jälkikäteen voidaan todeta, että tietty henkilö perusti ryhmän ja että ryhmästä myöhemmin muodostui RL 17 luvun

764 Ks. Saksan rikoslain 129 §, jossa on eroteltu ryhmän johtamiseen, jäsenenä osallistumisen ja tukemiseen liittyvät toiminnot. Osallistuminen tapahtuu jäsenten taholta ja tukeminen muiden kuin ryhmän jäsenten taholta (Lackner ja Kühl, s. 597).

765 HE 183/1999 vp, LaVM 5/2003 vp.

766 EN:n Best Practice -tutkimuksessa *Combating organised crime*, s. 174–176, on käsitelty osallistumisrikosten mahdollista ristiriitaa ihmisoikeussopimuksen kanssa erityisesti artiklojen 6 (Right to a fair trial), 7 (No punishment without law) ja 11 (Freedom of assembly and association) kannalta. Vaikka kaikki EU-valtiot ovat sitoutuneet mainittuun sopimukseen, ei tämä ole estänyt kolmen tutkimuksen tähän osaan valikoituneen valtion – Saksan, Italian ja Puolan – päätymistä kriminalisoimaan rikosten tekemiseen tarkoitetun ryhmän perustamisen ja siihen kuulumisen (jäsenyyden). Esimerkiksi yhdistymisvapauden kannalta ongelmallisena on lähinnä pidetty tilannetta, ettei henkilö ole tiennyt ryhmän luonteesta rikollisryhmänä, tai häntä on johdettu sen suhteen harhaan. Suomessa tällaisessa tilanteessa ei täytyisi edes tahallisuusvaatimus eli kyse ei siitäkään syystä voisi olla rangaistavasta teosta.

1 a §:n määritelmän mukainen, mutta onko tämä riittävää tunnusmerkistön täyttymisen kannalta? Ryhmän perustamista ja organisoimista koskeva muotoilu on peräisin erityyppisistä rikoksista, ja vaikuttaisikin siltä, etteivät etenkin ryhmän perustaminen ja muut sellaiset osallistumismuodot, jotka tapahtuvat ennen kuin ryhmä on edes aloittanut toimintaansa, sovellu sellaisinaan nyt kyseessä olevaan kriminalisointiin.

Säännöksessä tai sen esitöissä ei ole kuvattu, mitä *ryhmän organisoiminen* voisi tarkoittaa. Ryhmän perustaminen ja jäsenten värväys on mainittu lainkohdassa erikseen, joten niitä se ei tarkoita. Yksittäisten rikosten tekemistä koskevien määräysten antamista arvioidaan puolestaan yleensä yllytyksenä tai tekijäkumppanuutena. Organisointiin olisi perusteltua katsoa kuuluvan niitä toimenpiteitä, joiden takia joukosta henkilöitä muodostuu rakenteellisesti jäsentynyt rikollisorganisaatio, ja joiden takia satunnainen yhdessä toimiminen muuttuu systemaattiseksi. Tässä määrittelyssä on luontevaa palata rikollisryhmän määritelmään: organisoitina voidaan pitää *kaikkia sellaisia toimintoja, joiden seurauksena rikollinen toiminta muodostuu organisoituneeksi* eli luonteeltaan systemaattiseksi, jatkuvaksi, rakenteeltaan jäsentyneeksi (hierarkia, käskyvaltasuhteet tms.), yhteistuumaisesti toimivaksi (yhteinen rikosten tekemistä koskeva toimintasuunnitelma) ja kykeneväksi toteuttamaan vakavia rikoksia. Sen sijaan yksittäisten rikosten tekemistä koskeva suunnittelu ja määräysten antaminen jäisi organisoinnin ulkopuolelle.

Jäsenten rekrytoinnin (värväämisen) osalta säännös koskee vain henkilön houkuttelemista ryhmän jäseneksi eikä henkilön taivuttelemista tekemään yksittäisiä rikoksia. Jos kyse on henkilön taivuttelemisesta tekemään yksittäinen rikos, on kyse yleensä yllytyksestä rikokseen.⁷⁶⁷ Muun muassa osallistumisdeltin vaatimus osallistumisen pidempiaikaisuudesta ei täyty, jos kyse on tekijän hankkimisesta yksittäistä rikosta varten. Rikollisryhmille on ominaista niiden pyrkimys välttää lainvalvontatoimista tai vapaudenmenetyksistä toiminnalle aiheutuvia keskeytyksiä rekrytoimalla järjestelmällisesti ryhmäänsä uusia jäseniä. Toimintaa pyritään jatkamaan ja johtamaan vankilasta käsin. Tämä edellyttää, että ryhmiin kyetään rekrytoimaan uusia jäseniä, jotka suorittavat tehtäviä vapautensa menettäneiden jäsenten puolesta. Esimerkiksi henkilöön, joka rekrytoisi ryhmään uusia jäseniä esimerkiksi vapaudenmenetyksen toiminnalle aiheuttamien katkosten välttämiseksi, saattaisi olla mahdollista soveltaa tätä

767 Ks. vastaavasti värväys terrorismirikoksen tekemiseen HE 81/2007 vp ja LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp. Myös molemmat tunnusmerkistöt voivat täytyä yhtä aikaa, jos henkilö sekä houkuttelee ryhmän jäseneksi että tekemään ryhmän jäsenenä konkreettinen rikos.

lainkohtaa. Rekrytoiminen on siten osallistumismuoto, joka soveltuu yhtä luontevasti ryhmän johtohenkilöihin kuin muihinkin.

5.1.2.2 Ryhmän varustaminen räjähteillä, aseilla, ampumatarvikkeilla tai niiden valmistamiseen tarkoitetuilla aineilla tai muilla vaarallisilla esineillä

Terrorismia koskevia rikoslain säädöksiä koskevan hallituksen esityksen⁷⁶⁸ mukaan varustaminen voi tarkoittaa aseiden tai muiden tarvikkeiden tai aineiden hankkimista taikka luovuttamista ryhmän käytettäväksi. Varustaminen sanana viittaisi siihen, että aseita tai ampumatarvikkeita on enemmän kuin yksi ase tai pieni määrä tarvikkeita. Aseen antaminen yksittäisen rikoksen tekemistä varten arvioidaan lähinnä avunantona. Muunlaisen järjestäytyneen rikollisryhmän kuin terroristiryhmän varustaminen mainituilla tarvikkeilla voidaan ymmärtää vastaavalla tavalla.

5.1.2.3 Koulutuksen järjestäminen rikollisryhmälle rikollista toimintaa varten

Säännöksen tarkoittaman koulutuksen laatua ei ole mitenkään rajattu. Annetun koulutuksen pitää kuitenkin liittyä ryhmän rikolliseen toimintaan ja edistää sitä. Terrorismin edistämisen osalta säännöksen esitöissä on käytetty esimerkkinä ampuma-aseiden tai räjähteiden käyttöön opastavaa koulutusta. Vastaavanlaisen koulutuksen antaminen saattaa tulla kyseeseen rangaistavana osallisuuden muotona myös tavallisen järjestäytyneen rikollisryhmän osalta.⁷⁶⁹ Myös esimerkiksi itsepuolustuslajien opettaminen saattaisi olla lainkohdan perusteella rangaistavaa. Törkeiden talousrikosten tekeminen ja rahanpesu tai tietotekniikan käyttöä edellyttävät rikokset saattavat edellyttää täysin erityyppisen opetuksen ja valmennuksen hankkimista.

Koulutuksen järjestäminen on lähtökohtaisesti tavallista liiketoimintaa. On tärkeää kyetä erottamaan, mikä on normaalia laillista liiketoimintaa ja mikä menee sen ulkopuolelle. Koulutusta järjestäneen tahon toiminnan arvioinnissa korostuu tahallisuusvaatimuksen merkitys. Jotta kyseessä voitaisiin katsoa olevan RL 17 luvun 1 a §:n mukainen rangaistava tukitoiminta, on kyettävä osoittamaan, että koulutuksen järjestäjä oli tekohetkellä selvillä ryhmän luonteesta sekä siitä, että koulutusta tarvittiin nimenomaan ryhmän rikollista toimintaa varten. Rikoslain 4 luvun 1 §:n mukaisen vastuuvapausperusteen (tunnusmerkistöerehdyksen) nimittäin saattaa konstituoida se, ettei tekijä ollut teon hetkel-

768 HE 188/2002 vp, s. 134.

769 HE 188/2002 vp, s. 47.

lä selvillä kaikista niistä seikoista, joita tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, sekä se, että hän erehtyi sellaisesta seikasta. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että koulutuksen antaminen edistää ryhmän rikollista toimintaa.

5.1.2.4 Toimitilojen, kulkuvälineiden tai muiden tärkeiden välineiden järjestäminen rikollisryhmälle

Mitä edellä on todettu koulutuksen järjestämisestä, niin vastaavasti myös toimitilojen ja kulkuvälineiden vuokraaminen ja myynti ovat lähtökohtaisesti tavallista laillista liiketoimintaa. Toisaalta esimerkiksi tilojen ja ajoneuvojen käytettävissä oleminen on usein olennaisen tärkeää ryhmän toiminnalle, joten ryhmän rikollisen toiminnan tietoinen tukeminen mainituilla tavoilla on haluttu säätää rangaistavaksi. Toiminnan rikosoikeudellisessa arvioinnissa korostuukin epäillyn tahallisuusvaatimuksen ja sen edellyttämä tunnusmerkistöä koskevan tietoisuuden merkitys. Esimerkiksi ryhmälle tiloja tai ajoneuvoa vuokraavan tahon tulee olla tietoinen siitä, että tilat vuokrataan järjestäytyneen rikollisryhmän käyttöön, jotta teko olisi rangaistava.

Säännöksessä ei ole rajattu sitä, minkälaisien välineiden järjestäminen ryhmälle voi täyttää tunnusmerkistön, mutta olennaista on, että niiden tulee olla tärkeitä ryhmän rikollisen toiminnan kannalta. Terroristisia rikoksia koskevasa hallituksen esityksessä (HE 188/2002 vp) on mainittu esimerkkeinä tietojenkäsittely- ja viestitysvälineet, väärennetyt asiakirjat ja väärä raha. Kyseisen hallituksen esityksen mukaan kulkuvälineiden tulee olla ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erityisen tärkeitä, jotta säännös soveltuisi, kun taas toimitiloja on oletusarvoisesti pidettävä erittäin tärkeinä. Jäsenen majoittamiseksi tai piilottamiseksi tarvittavat tilat rinnastetaan mainitun hallituksen esityksen mukaan toimitiloihin. Osallistumisrikoksen tunnusmerkistössä ei ole vaadittu, että ryhmälle järjestetty väline olisi erittäin tärkeä, vaan riittävää on, että se on tärkeä. Myös tavallisten rikollisryhmien tukemisen osalta voitaneen kuitenkin pitää perusteltuna samaa oletamaa, että toimitilojen järjestäminen ryhmälle on lähtökohtaisesti erityisen tärkeää. Tärkeys ratkaistaan tapauskohtaisesti.

Yksittäisen rikoksen tekemisessä tarvittavien välineiden, ajoneuvojen taikka kätkö- tai piileskelypaikkojen luovuttaminen ei voi tulla rangaistavaksi tämän säännöksen perusteella, vaan kyse on silloin lähinnä avunannosta tai rikoksenteelijän suojelemisesta (RL 15 luvun 11 §). Kyse voi toki olla myös esimerkiksi ampuma-aserikoksesta.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukaista säännöstä ei sovelleta, jos teosta säädetään muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus (3 momentin toissijai-

suuslauseke).⁷⁷⁰ Tästä syystä jos rikollisryhmän toimialana on huumausainerikollisuus, ja kyseessä on RL 50 luvun 4 §:ssä tarkoitettujen välineiden luovuttaminen ryhmälle, saattaa asiassa tulla sovellettavaksi ankarampi RL 50 luvun 4 a §:n edistämisrikoksen törkeä tekomuoto. Huumausainerikosten osalta RL 50 luvun 4 §:ssä on säädetty erikseen huumausainerikoksen edistämisestä. Rikokseen voi syyllistyä se, joka valmistaa, kuljettaa, luovuttaa tai välittää välineitä, tarvikkeita tai aineita huumausaineen laitonta valmistusta, viljelyä, maahantuontia tai maastavientiä varten tietäen, että niitä käytettäisiin tähän tarkoitukseen. Edistämistä koskevassa säännöksessä mainituilla välineillä, tarvikkeilla ja aineilla tarkoitetaan samaa kuin huumausainerikoksen valmistelussa, mutta edistämiskriminalisoinnin soveltamisen edellytyksenä on, että välineet, tarvikkeet tai aineet valmistetaan, kuljetetaan, luovutetaan tai välitetään nimenomaan huumausaineen *valmistusta, viljelyä, maahantuontia tai maastavientiä varten* tietäen, että niitä käytettäisiin tähän tarkoitukseen. Esimerkiksi vaakaan tarvitaan huumausaineen punnitsemista varten myyntivaiheessa.⁷⁷¹ Tällöin RL 17 luvun 1 a § saattaa soveltua, mutta toisaalta osallistumisrikoksen soveltamisalaa rajoittaa osallistumisen pidempiaikaisuutta koskeva vaatimus, joten yksittäinen välineen luovuttaminen ei vielä riitä konstituimaan osallistumisrikosta.

5.1.2.5 *Varojen antaminen tai kerääminen rikollisryhmän rikollisen toiminnan rahoittamiseksi*

Rikollisryhmien rikollinen toiminta saattaa vaatia rahallista alkupääomaa esimerkiksi huumausaine-erän tai ajoneuvojen ostoa varten. Rahoitus voi tulla ryhmän sisältä tai ulkopuolisilta tahoilta. Ryhmien työnjako voi olla eriytynyt, mutta organisaatioon tai verkostoon saattaa kuulua myös erillinen rahoittava taho sekä velkojen väkivaltaan tai sillä uhkailuun perustuvaan perintään keskittynyt toimintokokonaisuus.

Aatteellisesti motivoituneissa rikollisryhmissä, kuten terroristiryhmissä, toiminnan rahoitusta saatetaan kerätä ryhmän ulkopuolisilta aatetta kannattavilta tukitahoilta. Terroristiryhmien tilanne on sikäli rahoituksen näkökulmasta päinvastainen kuin muussa järjestäytyneessä rikollisuudessa; terrorismissa terrori-iskujen suunnittelu ja toteutus kuluttavat suuria summia rahaa ja raha on edellytyksenä varsinaisen tavoitteen eli terrori-iskun toteuttamiselle. Terroristiryhmät tarvitsevat rahaa rikolliseen toimintaansa, muun muassa iskujen tekijöiden koulutukseen, välineiden hankintaan ja itsemurhaiskujen tekijöiden perheiden elättämiseen. Muussa järjestäytyneessä rikollisuudessa rikosten teke-

⁷⁷⁰ Konkurrenssikysymyksistä ks. tarkemmin kohta 5.2.3.

⁷⁷¹ Nuutila ja Melander, s. 1403.

minen on yleensä keino saavuttaa varsinainen tavoite, joka on hankkia rahaa, eikä rahoituksen saaminen ulkopuolisilta tahoilta ole samantyyppistä tukitoimintaa kuin terrorismin rahoituksen osalta, vaan yleensä tavalla tai toisella vastikkeellista alkupääomaa rikoksen tekemistä varten.

Terroristiryhmiä koskevasta sääntelystä lain esitöiden mukaan rahoittaminen saattaa tulla rangaistavaksi myös avunantona ja joissakin tapauksissa myös tekijäkumppanuutena, jos rahoituksella on pääteon kannalta hyvin olennainen merkitys.⁷⁷² Vastaavasti tavallisen järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan rahoittaminen saattaa tulla rangaistavaksi tekijäkumppanuutena, avunantona tai osallistumisena rikollisryhmän toimintaan riippuen osallisuuden merkityksellisyydestä pääteon kannalta. Kyseeseen saattaa tulla myös yllytys.

Osallistumiskriminalisoinnin soveltaminen saattaa väistyä ankarammin sanktoidun huumausainerikoksen törkeän edistämisen (RL 50 luvun 4 §) soveltavuuden vuoksi, jos ryhmän toimialana ovat huumausainerikokset.⁷⁷³ Toissijaisuuslausekkeesta johtuen RL 17 luvun 1 a §:n mukaista rangaistussäännöstä ei sovelleta, jos teosta on säädetty muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus.

Oma erityinen kysymyksensä on, voiko jäsenmaksun maksaminen ryhmälle tai ryhmän kannatustuotteiden ostaminen esimerkiksi internetistä tai yleisötilaisuudessa järjestetystä myyntipisteestä konstituoida tämän lainkohdan mukaisen osallistumisrikoksen. Kannatustuotteen ostaminen tai jäsenmaksun maksaminen täyttävät laittoman osallistumisen aktiivisuusvaatimuksen. Sen sijaan vaatimus osallistumisen liittymisestä nimenomaan ryhmän rikolliseen toimintaan jäänee ainakin kannatustuotteen kuten paidan ostamisen osalta kyseenalaiseksi. Samoin jäänee täyttymättä hallituksen esityksen (HE 183/1999 vp) mukainen vaatimus osallistumisen jonkinlaisesta toistuvuudesta tai jatkuvuudesta. Pienehkö kertaluonteinen ostotapahtuma tuskin vielä selvästi edistää rikollisryhmän rikollisia päämääriä, kuten säännöksen esitöissä on edellytetty.

Jäsenmaksun maksamisen osalta asia saattaa olla toinen, jos maksu on selkeästä suuruusluokkaa, että se jo vaikuttaa ryhmän rikollisen toiminnan edellytyksiin. Toisin sanoen jos ryhmän rikollisen toiminnan jatkuvuuden kannalta tietty jäsenmaksu on olennainen, niin kyse saattaa hyvinkin olla rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta. Tällöin kyse ei ole enää yksinomaan yhdistymisvapaudesta, vaan siitä, että maksamalla jäsenmaksu mahdollistetaan rikollisryhmän rikollisen toiminnan käynnistäminen, jatkaminen ja laajentaminen. Olennaisuutta pohdittaessa on tarkastelun painotuttava yksilön henkilökohtaisen kontribuution olennaisuuteen; jos rahoittajia on paljon, voi rahoituksen yh-

772 HE 188/2002 vp, s. 57.

773 Konkurrenssikysymyksistä ks. tarkemmin kohta 5.2.3.

teismerkitys olla olennainen, vaikka yksittäisen rahoittajan osuus on vähäinen. Tällöin olennaisuusvaatimus ei yksilön osalta täyty. Arvioinnissa on otettava huomioon, että ryhmällä voi rikollisen toiminnan ohessa olla myös muunlaista toimintaa. Tästä syystä on kyettävä erottelemaan rahoituksen varsinainen kohde ja tarkoitus. Varsinaisesta osallisuudesta ei kuitenkaan voi olla kyse, koska rahoittamisen suhde yksittäisiin rikollisiin tekoihin jää epämääräiseksi.

Laajemman taloudellisen tuen, esimerkiksi vankilassa olevan jäsenen perheen toimeentulokustannuksiin osallistumisen, osalta saattaa olla syytä pohtia, onko kyse varsinaisesta osallisuudesta.⁷⁷⁴ Jos esimerkiksi perheen elättämiseen liittyvä lupaus vankilaan joutumisen yhteydessä on se keino, jonka voimalla henkilö taivutellaan tekemään tietty rikos, kyse on lähinnä yllytyksestä. Vastaavasti esimerkiksi palkkamurhassa tai muussa tilanteessa, jossa yksittäisen rikoksen tekemisestä tarjotaan palkkio, ei kyse ole tämän säännöksen mukaisesta rikollisen toiminnan rahoituksesta, vaan palkkion tarjoamista yksittäisen rikoksen tekemisestä arvioidaan lähinnä yllytyksenä.

5.1.2.6 Ryhmän tärkeiden taloudellisten asioiden hoitaminen tai ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeiden taloudellisten tai oikeudellisten neuvojen antaminen

Esimerkiksi Europolin uhka-arviossa on kuvattu, että järjestäytyneet rikollisryhmät tarvitsevat ulkopuolisia asiantuntijapalveluita erityisesti tukemaan, laajentamaan ja suojaamaan rikollista toimintaansa sekä rahanpesuun. Rahanpesutarkoituksessa asiantuntijoita tarvitaan erityisesti oikeudelliselta alalta sekä rahoitus-, kirjanpito-, vero- ja omaisuudenhoitoalalta. Rikollisessa toiminnassa saatetaan käyttää rikostutkinnan vaikeuttamiseksi tai rikoshyödyn kätkemiseksi esimerkiksi ulkomaisia sijoituksia, pankkitilejä tai peiteyhtiöitä. Tosin vastaavia järjestelyjä, kuten varojen siirtelyä, yritysjärjestelyjä, bulvaaneja ja omaisuuden siirtämistä läheisille, käytetään varojen häivyttämiseksi ja tutkinnan vaikeuttamiseksi myös kotimaan sisällä, mutta poliisin tiedonsaantioikeus suomalaisilta pankeilta, omaisuuden jäljitys- ja takaisinsaantikeinojen kehittyminen kotimaassa sekä kansainvälisen valuuttasääntelyn purkaminen ovat saaneet aikaan sen, että varojen siirtäminen nimenomaan ulkomaille on tullut mahdolliseksi yhä laajemmassa mittakaavassa, helpommin ja nopeammin. Edelleen kuitenkin sopivan kohdemaan valintaan, varojen häivyttämiseen ulkomaille, hoitamiseen ja kartuttamiseen vieraassa valtiossa sekä varojen palauttamiseen jälleen omaan käyttöön vaaditaan paljon erityisosaamista, mikäli halutaan varmistua siitä,

⁷⁷⁴ Terrorististen rikosten osalta lain esitöissä on todettu, että rahoittaminen saattaa tulla rangaistavaksi myös rikoskumppanuutena. HE 188/2002 vp, s. 57.

ettei toimenpiteiden jäljittäminen viranomaisten toimesta onnistu ainakaan helposti.⁷⁷⁵ Kaikkea tällaista toimintaa voidaan pitää lainkohdan tarkoittamana osallistumisena, jolle esimerkiksi ankarammin sanktioidun rahanpesurikoksen tunnusmerkistö täytyy. Rangaistavaksi voi tulla lainkohdan nojalla myös se, että joku ryhmän jäsenistä hoitaa aktiivisesti ryhmän raha-asioita esimerkiksi pankkitilejä avaamalla ja hallinnoimalla taikka hoitamalla käteisvaroja.

Nämäkin asiantuntijapalvelut edustavat lähtökohtaisesti normaalia laillista liiketoimintaa. Tästä syystä on oltava erityisiä perusteita sille, että toimintaa voitaisiin pitää rikollisena. Esimerkiksi taloudellisia neuvoja antaneen henkilön ryhmän luonteeseen liittyvä tahallisuus on kyettävä osoittamaan. Samoin on otettava huomioon se mahdollisuus, ettei ryhmän ulkopuolinen taho ole tehnyt yhteistyötä rikollisryhmän kanssa vapaaehtoisesti, vaan ryhmien jäsenillä erilaisia keinoja pyrkiä vaikuttamaan asiantuntijoihin ja hyödyntämään toiminnassaan laillista liiketoimintaa. Tämä saattaa vaikuttaa lieventävästi rangaistuksen mittaamiseen.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 2 momentin mukaan mitä 1 momentin 6 kohdassa säädetään oikeudellisesta neuvonnasta, ei koske rikoksen esitutkintaan tai tuomioistuinkäsittelyyn taikka rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää oikeudellisen avustajan tai asiamiehen tehtävien hoitamista. Momentti lisättiin säännökseen lakivaliokunnan ehdotuksesta.⁷⁷⁶ Momentin tarkoituksena on rajata rangaistussäännöksen ulottuvuutta siten, ettei sillä puututa perustuslain 21 §:ään perustuvaan oikeusturvaan tai oikeudenkäyntiavustajan taikka oikeudenkäyntiasiamiehen ja hänen päämiehensä väliseen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa säädetyllä todistamiskiellolla suojattuun erityisen luottamukselliseen suhteeseen, joka kuuluu oikeusturvan ydinalueeseen.

5.1.2.7 Ryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen edistäminen aktiivisesti muulla olennaisella tavalla

Palermmon yleissopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä säännökseen lisättiin uusi 7 kohta, jonka mukaan rangaistavaa on myös rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden aktiivinen edistäminen muulla olennaisella tavalla. Palermmon sopimuksen arvioitiin edellyttävän avoimeksi jätettävän tekotavan lisäämistä säännökseen.⁷⁷⁷ Palermmon sopimuksen kansallista täytäntöönpanoa koskevassa halli-

775 Varojen häivyttämisestä ja rikosshyödyn jäljittämisestä ks. Huhtamäki, s. 25–82, Neira ja Heikinheimo.

776 LaVM 26/2002 vp.

777 Helsingin KO 12.4.2007 07/3529, jossa säännöksen 7 kohtaa onkin kutsuttu kaatokohdaksi.

tuksen esityksessä 32/2003 vp on todettu, että *aktiivisuus*-sana haluttiin nimenomaisesti lisätä säännökseen, jossa tekotapaa ei ollut yksilöity tarkasti toisin kuin kohdissa 1–6. Kohtiin 1–6 *aktiivisesti*-sanaa ei katsottu tarpeeksi sisällyttää, koska niiden osalta tekotavat jo itsessään pitävät sisällään aktiivisen toiminnan vaatimuksen, joka on ilmaistu myös säännöksen esitöissä. Avoimen tekotavan osalta *aktiivisesti*-sanan tarkoituksena oli korostaa, että soveltamisala rajoittuu aktiiviseen toimintaan ryhmän rikollisten tavoitteiden edistämiseksi, eikä esimerkiksi passiivinen osallistuminen ryhmän kokouksiin voi täyttää tunnusmerkistöä.⁷⁷⁸ Hallituksen esityksen mukaiseen säännösehdotukseen ei sisällynyt *olennainen*-sanaa. Lakivaliokunnan mietinnössä 32/2003 vp on todettu, että koska kohdissa 1–6 kuvatut yksilöidyt tekotavat ovat kaikki olennaisia järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan kannalta, tulee myös *aktiivisen edistämisen* olla vastavalla tavalla olennaista ryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Avoimeksi jätettävän tekemuodon osalta olennaisuusvaatimus muodostuu lakivaliokunnan mukaan yhdeksi keskeiseksi rangaistavuutta rajaavaksi tekijäksi. Tästä syystä lakivaliokunta totesi olevan tärkeää, ettei olennaisuusvaatimuksen katsota täyttyvän käytännössä kovin helposti. Osallistumisteon olennaisuus on arvioitava suhteessa rikollisryhmän rikollisiin tavoitteisiin yleensä eikä niinkään suhteessa ryhmän tekemään yksittäiseen rikokseen. Lakivaliokunta totesi lisäksi, että rikoslain yleiset osallisuutta koskevat säännökset soveltunevat yleensä myös uudessa 7 kohdassa tarkoitettun toiminnan arviointiin. Valiokunnan mukaan toiminnan rikosoikeudelliseen arviointiin tulisi soveltaa ensisijaisesti ja mahdollisimman kattavasti rikoslain yleisiä osallisuussäännöksiä.

On vielä kysyttävä, onko 7 kohdassa käytettyä ilmaisua ”muulla olennaisella tavalla” tulkittava siten, että 7 kohta tuo tulkinnallisen lisäedellytyksen 1–6 kohdille, eli että syyttäjän tulee myös niiden osalta kyetä näyttämään, että teko on ollut olennainen ryhmän rikollisten päämäärien kannalta. Tällaista vaatimustahan ei ole nimenomaisesti kirjattuna tunnusmerkistöön kohtien 1–6 osalta. Vaihtoehdoisen tulkinnan mukaan 1–6 kohtien osalta olennaisuuden edellytyksen katsotaan täyttyvän suoraan tunnusmerkistöön kirjattun tekotavan perusteella. Nähdäkseni 7 kohdan lisäyksellä ei ollut tarkoitus muuttaa sitä, mitä kohdissa 1–6 jo oli säädetty, vaan ainoastaan lisätä säännökseen uusi avoimempi tekotapa. Hallituksen esitykseen 183/1999 vp on kirjattu, että osallistumisen tulisi selvästi edistää ryhmän rikollisia päämääriä. Voitaneen lähteä siitä, että 7 kohdassa tarkoitettu rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden aktiivi-

778 Myös esimerkiksi väkivaltaiseen mellakkaan osallistumisen (RL 17:3) osalta osallistumisen on oltava aktiivista. Osallistumistapoja ei ole kuitenkaan katsottu tarpeelliseksi yksilöidä muutoin kuin esimerkinomaisesti säännöksen perusteluissa (HE 6/1997 vp, kohta 1.4.2 Pykälien perustelut).

nen edistäminen muulla olennaisella tavalla ei tässä suhteessa poikkeaisi alkuperäisessä hallituksen esityksessä tarkoitetusta rikollisryhmän rikollisten päämäärien selvästä edistämisestä.

Valiokunta korosti erikseen, ettei uutta säännöstä tule käyttää poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen rutiininomaiseksi kohdentamiseksi päärikosten kannalta etäisinä pidettäviin henkilöihin. Kysymys on siitä, onko olemassa epäsuhta sen välillä, miten usein yhtäältä tuomioissa sovelletaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä erityisiä *kriminalisointeja* ja miten paljon toisaalta rikosten estämisessä, paljastamisessa ja tutkinnassa sovelletaan järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan ja tutkintaan tarkoitettuja *menetelmiä* – mukaan lukien menetelmien käyttämisen edellyttämiä kriminalisointien sisältämiä korotettuja *rangaistusasteikkoja*.

Hallituksen esitykseen sisältyi muutamia esimerkkejä siitä, mitä säännöksessä tarkoitettu muu aktiivinen edistäminen voisi olla. Kyseeseen tulevia tekotapoja voisivat olla esimerkiksi rikollisryhmän toiminnan tai tavoitteiden kannalta tärkeiden tietojen hankkiminen, välittäminen tai luovuttaminen.⁷⁷⁹ Vastaavanlainen tiedon hankkiminen tai sen yrittäminen on säädetty rangaistavaksi tekotavaksi myös terroristiryhmän toiminnan edistämistä koskevassa säännöksessä (RL 34 a luvun 4 §:n 1 momentin 5 kohta). Europolin uhka-arviossa on kuvattu, että järjestäytyneet rikollisryhmät hyödyntävät tyypillisesti asiantuntija-apua muassa graafiselta alalta ja paino-, IT-, tai kiinteistöväylitysalalta tai väärien asiakirjojen toimittajilta. Myös tällaiset toiminnot saattaisivat tulla kyseeseen RL 17 luvun 1 a §:n 7 kohdassa tarkoitettuna tekotapana, mikäli säännöksen soveltamisen muut edellytykset täyttyvät. Samoin rikollisryhmän toimitilojen vartijana toimiminen tai pankkitilien avaaminen rikollisryhmän käyttöön saattaisi täyttää tunnusmerkistön. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 07/3529 syyttäjä katsoi vastaajan paikalle tulolleen vakuuttaneen huumausaineiden ostajat myyjätahon luotettavuudesta ja edistäneen siten kauppojen syntymistä. Syyte tuli hylätyksi, joskaan ei sillä perusteella, ettei tällainen luotettavuuden osoittamiseksi tapahtuva esiintyminen voisi täyttää tunnusmerkistöä. Oman näkemykseni mukaan tällainen toiminta voisi hyvinkin tulla tekotapana kyseeseen.

Kyseeseen voivat tulla myös erilaiset tukitoimenpiteet, joiden tarkoituksena on estää järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvan rikoksenteikijän rikosvastuun toteutumista, kuten paon edistäminen tarjoamalla kyyti tai majapaikka taikka todisteiden hävittäminen. Vastaavantyyppinen rangaistussäännös sisältyy RL 15 luvun 11 §:ään (rikoksenteikijän suojeleminen), jonka rangaistusasteikon maksimina on kuusi kuukautta vankeutta.

779 HE 32/2003 vp, s. 48.

5.1.3 Osallistumisen kohde (vaatimus osallistumisen liittymisestä ryhmän rikolliseen toimintaan)

Rangaistussäännöksen soveltamisen edellytyksenä on, että osallistuminen liittyy rikollisryhmän sellaiseen toimintaan, jossa tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.⁷⁸⁰ Poikkeuksen tekojen vakavuusvaatimuksesta muodostavat säännöksessä erikseen mainitut rikokset eli kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11 luvun 10 §) ja oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (RL 15 luvun 9 §), joihin ei sovelleta vähintään neljän vuoden rangaistusuhan kriteeriä.⁷⁸¹ Säännöksen soveltamisalaa rajaa vaatimus siitä, että rikollisryhmän puitteissa myös tehdään tällainen rikos tai sen rangaistava yritys.⁷⁸²

On syytä huomata, että säännöksessä on tällä hetkellä virheellinen pykäläviittaus, kun siinä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen), vaikka siinä on tarkoitus viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan). Pykälien numerointi on muuttunut rikoslain 11 lukua uudistettaessa vuonna 2008, missä yhteydessä tarpeellinen muutos RL 17 luvun 1 a §:ään on jäänyt tekemättä. Pykäläviittaus tulisi korjata laissa; laillisuusperiaate estää rikoslainsäädännön sanamuodon vastaisen tulkinnan, joten säännöstä ei käytännössä voitane tällä hetkellä soveltaa sellaisen rikollisryhmän osalta, jonka tavoitteena on kiihottaminen kansanryhmää vastaan.⁷⁸³ Tällöin herää kysymys, onko sääntely jälleen epätydyttävässä tilanteessa YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen⁷⁸⁴ vaatimusten näkökulmasta.⁷⁸⁵

Olennaista on, että osallistumisella on oltava yhteys ryhmän *rikollisiin päämääriin*. Ryhmässä, jonka olemassaololle on olemassa muitakin tarkoituksia ja syytä kuin rikollinen toiminta, esimerkiksi yhteinen harrastus, osallistuminen

780 Rikosten vakavuuteen liittyvä vaatimus tarkoittaa rikoksen yleistä latitudia *in abstracto*.

781 Poikkeukset perustuvat Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin eli RL 11 luvun 10 §:n osalta YK:n rotusyrjintää koskevaan yleissopimukseen ja RL 15 luvun 9 §:n osalta Palermon järjestäytyneitä rikollisuutta koskevaan yleissopimukseen.

782 Säännöksessä ei edellytetä, että rikoksen yrityksestä voitaisiin tuomita vankeutta vähintään neljä vuotta. Hallituksen esityksen perusteluosassa (HE 183/1999 vp, s. 10) tosin todettiin, että yritykseksikin jäänyt teko voi olla tällainen rikos, mutta silloin myös yritykseen sovellettavassa asteikossa täytyisi olla mahdollisuus tuomita neljä vuotta vankeutta. Rangaistussäännöstä koskevasta ehdotuksesta ei kuitenkaan ilmennyt, että myös yritys on tässä suhteessa riittävä. Maininta lisättiin säännöstekstiin lakivaliokunnan ehdotuksesta (LaVM 26/2002 vp, s. 4). Lakivaliokunta lisäksi katsoi, ettei säännös edellytä yrityksen osalta mahdollisuutta tuomita teosta neljän vuoden vankeusrangaistus, vaan riittävää on, että täytetystä pääteosta on säädetty vähintään neljän vuoden enimmäisrangaistus.

783 Majanen, s. 375.

784 SopS 37/1970.

785 Ks. kohta 5.1.1 Säännöksen taustaa.

muuhun kuin rikolliseen toimintaan ei ole rangaistavaa. Toinen tyyppiesimerkki ovat sosiaalisesti rakentuneet ryhmät kuten tyyppiesimerkkinä mafiaperhe – kyse on osittain rikollisesta toiminnasta, mutta perheen kaikella toiminnalla ei ole mitään liityntää rikolliseen toimintaan. Esimerkiksi rikollisryhmän toimitilojen hoitaminen ja muu sen tyyppinen palvelutoiminta on aktiivista toimintaa, mutta se ei kuitenkaan suoranaisesti liity ryhmän rikolliseen toimintaan, vaikkakin se osoittaa ryhmän aatteellista tukemista ja edistää ryhmän jäsenten hyvinvointia ja siten välillisesti myös rikollisen toiminnan edellytyksiä. Palkkion saaminenkaan ei riitä tekemään tämäntyyppisestä toiminnasta voimassa olevan lain mukaista rikosta. Yhteys rikolliseen toimintaan jää liian löyhäksi ja välilliseksi. Sen sijaan toimitilojen vartioinnilla on jo selkeämpi yhteys rikolliseen toimintaan, vaikkei vartijana toimiva tietäisi lähemmin tekeillä olevista rikoksista. Vartioiminen on sikäli toisenlaista toimintaa kuin esimerkiksi kerhotilojen siivoaminen, että erityisen (esimerkiksi aseistautuneena tapahtuvan) vartioinnin tarpeen voi olettaa liittyvän lainvastaisen toiminnan turvaamiseen.

Vaativasta osallistumisen liittymisestä ryhmän rikollisiin päämääriin ei tule kuitenkaan asettaa niin korkealle, että tekoa olisi pidettävä jo tekijäkumppanuutena tai avunantona.⁷⁸⁶ Juuri tämä kausaaliyhteyden vaatimukseen liittyvä helpotus muodostaa keskeisen teoreettisen eron verrattaessa osallistumisrikosta varsinaiseen osallisuuteen. Hallituksen esityksessä asiaa on kuvattu seuraavasti: ”Pelkkien ajatusten esittäminen rikosten tekemisestä ei vielä riitä, vaan rikoksiin tulee liittyä konkreettisia suunnitelmia rikosten kohteista, tekotavasta tai tekoajasta. Lainkohdassa tarkoitettun toiminnan tulee jollain tavalla palvella juuri tämäntyyppistä konkreettista suunnittelu- tai valmistelutyötä.”⁷⁸⁷ Jos joku konkreettisilla aktiivisilla toimillaan olennaisella tavalla edistää toisen rikosta, joka myös toteutuu, kyse on yleensä jo avunannosta. Osallistumisrikoksen kannalta osallistumisteon liittyminen *tiettyyn yksittäiseen rikokseen* ja kausaaliyhteys tietyn rikoksen toteutumiseen ei ole tarpeen. Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen on tarkoituskin jäädä etämmälle itse rikoksesta kuin mitä rangaistavalta avunannolta edellytetään.⁷⁸⁸ Tämä on yksi tapa pyrkiä vastaamaan siihen tarpeeseen, mikä etenkin nykyisessä yhteiskunnassa on korostunut: kehittää

786 Ks. vastaavasti salahankesopimuksen ja varsinaista osallisuutta koskevan yhteisen rikosuunnitelman suhteesta ja eroista englantilaisessa oikeudessa, Smith, s. 53. Hän kuvaa eroa siten, että salahankesopimus on laajempi kuin varsinaisen osallisuuden edellyttämä yhteinen suunnitelma (*common purpose*). Vastaavasti varsinaisen osallisuuden edellyttämä rikoksen olennaisia seikkoja koskeva tietoisuusvaatimus ei täyty vielä samoin kriteerein kuin mikä riittää salahankkeen jäseneksi katsomiseen. Myöskään kausaalisuhdetta ei edellytetä.

787 HE 183/1999 vp.

788 HE 183/1999 vp.

rikosvastuun perusteita siten, että kaikki rikoksen tekemiseen myötävaikuttavat henkilöt joutuvat asianmukaisesti vastuuseen toiminnastaan, vaikka heidän osaltaan myötävaikuttaminen rikokseen tapahtuisi esimerkiksi ajan tai paikan puolesta tavanomaista osallisuutta etäämmältä.⁷⁸⁹

Avunanto tapahtuu aina ennen päätekoa, mutta osallistumisrikos voi ajoitua myös sellaiseen ajankohtaan, ettei ryhmän ole voitu osoittaa syyllistyneen osallistumisteon jälkeen enää mihinkään rikoksiin. Ei ole estettä sille, että jonkun toimintaa tutkittaisiin osallistumisrikoksena, vaikka viranomaisten tutkittavana ei olisi samanaikaisesti mitään muita ryhmään liittyviä rikoksia. Säännöksessä ei ole asetettu mitään takarajaa sille, miten vanhasta rikoksesta voi olla kyse. Takarajan tässä suhteessa muodostanee kuitenkin se, että jos ryhmä on varsin pitkään passiivisena, alkaa herätä epäilyksiä, täyttääkö se enää RL 17 luvun 1 a §:n mukaisia rikollisryhmän kriteerejä. On esimerkiksi mahdollista, ettei yhteenliittymän vakavien rikosten tekemistä koskevaa tarkoitusta voida enää pitää ajankohtaisena.

Vaatimus poikkeaa siten osallistumisen kohteen (*complicity object*) osalta tavallisesta osallisuudesta, jossa olennaista on, että edistämistoiminnan kohteena on suoraan tietty rikos.⁷⁹⁰ Osallistumisen kohteena on rikollisryhmän rikollinen toiminta yleisemmin eikä – kuten varsinaisessa osallisuudessa ja rikosten esivaiheissa – rikollisryhmän puitteissa tehtävä tietty yksittäinen rikos. On tietysti kysyttävä, mitä muutakaan rikollinen toiminta voisi olla kuin rikoksen tunnusmerkistön täyttävää toimintaa. Rikollinen toiminta ei voine olla mitään muuta kuin laissa rangaistavaksi ja rikokseksi säädettyä toimintaa. Tulkitsisin asian siten, että osallistumisrikoksen täyttymisen kannalta on riittävää se, että osallistumisteko on edistänyt ryhmän rikollista toimintaa yleisemmin, ja että ryhmän puitteissa vähintään yksi rikos on edennyt vähintään rangaistavan yrityksen asteelle. Yksittäisen rikoksen toteutumisen ja osallistumisteon välinen kausaaliyhteys ei kuitenkaan olisi vaatimuksena.

EU:n uudessa järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa puitepäättöksessä asiaan otetaan nimenomaisesti kantaa. Puitepäättöksen 2 artiklan a kohta velvoittaa jäsenvaltioita siten, että niiden on säädettävä rangaistavaksi ”sellaisen henkilön menettely, joka tahallisesti ja tietoisena joko rikollisjärjestön tavoitteesta ja yleisestä toiminnasta tai sen aikomuksesta tehdä kyseessä olevat rikokset, osallistuu aktiivisesti järjestön *rikolliseen toimintaan*, esimerkiksi tietojen tai välineiden tai uusien jäsenten hankintaan sekä sen toiminnan kaikenlaisen rahoittamiseen, tietoisena siitä, että tällainen osallistuminen edistää järjestön *rikollisen toiminnan* toteutumista”. Puitepäättöksen johdanto-osan kohdan 5

789 Smith, s. 6.

790 Herlitzin osallistumisen kohdetta koskevaa analyysiä, s. 77–79 ja 448–592.

mukaan jäsenvaltioilla on vapaus tulkita ilmaisun ”*rikollinen toiminta*” tarkoittavan *todellisia rikosasioita*. Sääntelyvelvoitteen luonne ja tarkka sisältö jää edelleen epäselväksi. Onko artiklan sisältö ajateltavissa niin, että kriminalisoitava on vain *aktiivinen osallistuminen rikollisryhmän todellisiin rikosasioihin ja todellisten rikosasioiden edistäminen*? Toisin sanoen, onko riittävää, että jäsenvaltio kriminalisoi tavanomaisen osallisuuden rikollisryhmän puitteissa tehtyihin yksittäisiin rikoksiin? Artiklan tulkintaa koskeva täsmennys johtaisi ajatukset tähän suuntaan, kun siinä on korostettu konkreettisia rikosasioita ja niiden todellisuutta. Toisaalta artiklassa esitetyt esimerkit viittaisivat nimenomaan sellaiseen tavanomaista osallisuutta etäisempään rikollisryhmän yleisten toimintaedellytysten edistämiseen, josta Suomen RL 17:1 a §:n mukaisessa osallistumisrikoksessakin on kyse. Rikollinen toiminta tuskin voi olla muuta kuin joukko todellisia rikosasioita. Mikä voisi olla *todellisen rikosasian* vastakohta? Kyse lienee siitä, miten läheistä yhteyttä osallistumisteon ja rikollisen toiminnan tai yksittäisen rikosasian välillä edellytetään.

5.1.4 *Aksessorisuusvaatimuksesta*

Yksi osallistumistekojen rangaistavuuden peruskysymyksistä liittyy siihen, miten tiukasti osallisen vastuu sidotaan päätekijän vastuuseen: (1) pidetäänkö osallistumisen rangaistavuuden kannalta ratkaisevana jo henkilön psyykkistä suhtautumista rikokseen ja hänen henkilökohtaista toimintaansa rikoksen toteutumisen edistämiseksi vai (2) asetetaanko rangaistavuuden edellytykseksi se, että myös pääteko on toteutunut. Ensin mainittu suhtautuminen osallistumisen rangaistavuuskysymykseen heijastelee ajatusta, että osallistumisteko on pääteon toteutumiseen tai rangaistavuuteen nähden itsenäisesti rangaistava teko. Osallistumisen itsenäistä rangaistavuutta voidaan perustella jo osallistumisen itsensä aiheuttamalla vaaralla ja sen torjumisen tarpeella. Myös osallistumisteon ilmentämä syyllisyys on jo toteutunut, vaikkakin itse pääteko jostain syystä olisi jäänyt toteutumatta tai siitä ei tuomittaisi ketään rangaistukseen. Jälkimmäinen ajattelutapa puolestaan heijastelee ajatusta osallistumisen ja sen rangaistavuuden liitännäisyydestä päärikokseen ja sen toteutumiseen. Osallistumisen rangaistavuus voidaan sitoa pääteon toteutumiseen tai rangaistavuuteen. Tällainen ratkaisu kumpuaa teon konkreettisia seurauksia sekä osallistumisen ja rikoksen seurausten välistä kausaalisuhdetta korostavasta ajattelutavasta.⁷⁹¹

791 Smith. s. 3, 9, 11 ja 133–134. Hän toteaa, että liitännäisyys on varsin varhaisilta ajoilta peräisin oleva, mutta ei mitenkään itsestään selvä vaatimus osallistumisteon rangaistavuudelle. Suuntaus on kohti osallisuuden rangaistavuutta, joka on vähemmän liitännäistä pääteon täyttymiseen nähden.

Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen rangaistavuus on RL 17 luvun 1 a §:ssä kytketty siihen, että ”tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään”, millä on viitattu rikokseen, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä⁷⁹² (kiihottaminen kansanryhmää vastaan) tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettu rikos (oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaaminen).⁷⁹³ Rangaistavuuden edellytyksenä siis on, että rikollisryhmän puitteissa on tehty vähintään yksi vakava rikos. Tätä pidettiin tärkeänä esimerkiksi hallituksen esityksessä 183/1999 vp ja perustuslakivaliokunnan lausunnossa 48/2002 vp. Yhteisen toiminnan 2 artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisen luettelukohdan mukaan osallistumisen tulisi olla rangaistavaa myös niissä tapauksissa, joissa rikollisjärjestön valmistelemat tai suunnittelemat rikokset jäävät tekemättä, jollei asianomaisen jäsenvaltion rikosoikeuden yleisistä periaatteista muuta johdu. Suomessa katsottiin (HE 183/1999), että tällainen ratkaisu olisi ollut rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastainen. Suomessa ei ole itsenäisiä, yleisiä valmistelu- eikä salahankekriminalisointeja, vaan valmistelun kriminalisoinnit liittyvät aina tiettyyn yhteen rikoslajiin. Salahanketyypisiä kriminalisointeja Suomessa on neljä. Harvat erityiset osallisuutta koskevat kriminalisoinnit on sidottu yksittäisiin ankarasti rangaistaviin rikostyyppeihin.

Vaatimusta perusteltiin myös sillä, että osallistumisen kriminalisointi on kohtimaisessa rikosoikeudessa uutta ja poikkeuksellista, mistä syystä kriminalisoinnin tarkkarajaisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tämä on yleensä keskeinen osallisuusopillinen vastuun edellytys: myös avunannon rangaistavuus on sidottu pääteon tekemiseen.⁷⁹⁴ Lain esitöissä pidettiin epäjohdonmukaisena, jos osallistumisrikos, joka on pääririkokseen etäisemmässä suhteessa oleva ja siitä syystä yleensä vähemmän moitittava teko, olisi rangaistava pääririkoksen tapahtumisesta riippumatta.⁷⁹⁵ Avunannon osalta tämä *aksessorisuusvaatimus* on ollut Suomessa korostuneessa roolissa.⁷⁹⁶ Taustasyynä on rikoksen seurausten korostaminen rangaistavuuden edellytyksenä. Seurausten toteutumisen taustasyyt kumpuavat rikosoikeuden viimekätisyyden periaatteesta, täsmällisen

792 Huom. virheellinen pykäläviittaus säännöksessä – säännöksessä on viitattu RL 11 luvun 8 §:ään (kemiallisen aseiden kiellon rikkominen), vaikka pitäisi viitata 10 §:ään (kiihottaminen kansanryhmää vastaan).

793 Fletcher (s. 194) toteaa, että liitännäisyysvaatimus on osallisuusmuotojen erotteluun liittyvä ongelma, jolta pitkälti voidaan yhtenäisvastuullisissa välttyä.

794 Nuutila 1997, s. 356.

795 PeVL 48/2002 vp – HE 188/2002 vp terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi.

796 Nuotio 2007c, s. 139–152, erityisesti s. 146–147, ja Raimo Lahden lausunto lakivaliokunnalle 25.10.2007 (tark. 7.11.2007), s. 4.

ja tarkkarajaisen sääntelyn vaatimuksesta sekä vääryys- ja syyllisyyskäsitteiden tulkinnasta, jossa korostuvat yksittäisteot ja yksittäistekosyyllisyys.⁷⁹⁷

Vaatus vaaran todellisuudesta on ollut keskeisenä taustasyynä sille, että myös rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on säädetty rangaistavaksi vain, jos ryhmän puitteissa todella tehdään vähintään yksi rikos. Presumoituu vaaraan perustuvat tunnusmerkistöt, jollainen rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoskin on, ovat yleensäkin ongelmallisia dekontekstuaalisuutensa johdosta. Niihin ei sisälly tapauskohtaista harkintaa, joka mahdollistaisi vaaran todellisuuden arvioinnin *in casu*.⁷⁹⁸ Nuotio on lähtenyt kuitenkin siitä, ettei lainsäätjä normia antaessaan voi kyetä harkitsemaan täydellisesti etukäteen kaikkia soveltamistilanteita. Soveltamisratkaisujen mielekkyyttä voidaan edistää normin tarkoitukseen hakeutuvalla teleologisella tulkinnalla. Säännöksen tarkoituksella on tulkintaa ohjaava vaikutus ja myös supistava *ratio legis* -tulkinta voi olla mahdollinen. Nuotion mukaan – minkä näkemyksen jaan hänen kanssaan – ei ole aiheellista lähteä siitä, että lainsäätjä olisi aina valinnut ilmaisutapansa niin johdonmukaisesti, ettei teon kontekstualisointi eli suhteuttaminen olosuhteisiinsa olisi sallittua, vaikkei tätä mahdollisuutta olisi erikseen rangaistussäännöksessä mainittu. Sen sijaan silloin, jos tapauskohtaiseen vaarantamisarvioon liittyvä maininta (esimerkiksi ”*on omiaan vaarantamaan*”) sisältyy tunnusmerkistöön, on teon konkreettisten olosuhteiden huomioon ottaminen tuomioistuimen velvollisuutena.⁷⁹⁹ Mahdollisuus vaaran todellisuuden arviointiin *in casu* on omiaan varmistamaan säännöksen mielekästä soveltamista.

Osallistumisen kohteen tarkastelun näkökulmasta nykyisenkaltainen aksessorisuusvaatus ei ole ehkä välttämätön tai edes kovin perusteltu osa säännöstä. Tässä suhteessa tulee havaita osallistumisrikoksen erityinen luonne. Osallistumisrikos on uudentyyppinen rikoslaji, itsenäinen delikti, jonka osalta voidaan ajatella mahdollisuutta poiketa varsinaista osallisuutta koskevasta

797 Raimo Lahden lausunto lakivaliokunnalle 25.10.2007 (tark. 7.11.2007), s. 3.

798 Kontekstuaalisesta lähestymistavasta ks. Niemi, Matti Ilmari (s. 195–197), jonka mukaan oikeudessa kontekstuaalismin voidaan katsoa kieltävän abstraktin käsitejärjestelmän ja sääntöjen suoran eli mekaanisen soveltamisen konkreettisiin tapauksiin. Käsitteiden ja sääntöjen soveltamisedot riippuvat kontekstuaalisissa lähestymistavassa tilanteista ja tosiseikoista *in casu*. Lähtökohtana on jännittyneisyys oikeuden käsitteellisen järjestelmän, systematiikan ja konkreettisten tapausten erityispiirteiden eli abstraktin ja konkreettisen välillä. Niemen mukaan ”tyyppitapauksesta poikkeavia tilanteita ja tapauksia ei tule uhrata järjestelmän palvomisen alttarilla, vaan järjestelmän on alistuttava tulkinnalle ja poikkeavien ratkaisujen mahdollisuudelle. Vaaditaan joustavaa ja vapaamielistä tulkintaa ja soveltamista eli toisin sanoen yksittäisten ihmisten ja heidän tapauksiensa ja oikeuksiensa kunnioittamista”.

799 Nuotio 1998, s. 415 ja 417.

liitännäisyysvaatimuksesta.⁸⁰⁰ Osallistumisrikoksessa osallistumisen kohteena ei ole ryhmän tekemä yksittäinen rikos, vaan rikollisryhmän toiminta. Osallistumisen tulee edistää ryhmän rikollista toimintaa eikä niinkään mitään yksittäistä rikosta. Osallistumisen kohde huomioon ottaen nykyisenkaltainen vaatimus siitä, että ryhmä on tehnyt vähintään yhden rikoksen, on perusteltavissa lähinnä sillä, että sitä on pidettävä yhtenä osoituksena ryhmän todellisesta vaarallisuudesta ja luonteesta nimenomaan rikoksia tekevänä kollektiivina. Ryhmän määritelmään liittyy tosin muitakin kriteerejä, jotka ovat omiaan rajaamaan säännöksen soveltamista vain vaarallisiin ryhmiin. Vaatimus siitä, että ”tällainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään”, on lisäksi kovin epä-määräinen. Kenen tekemästä rikoksesta pitää olla kyse? Riittääkö, että joku ryhmän jäsenistä on tehnyt rikoksen, vai onko vaatimuksena esimerkiksi se, että on voitu todeta, että rikos on tehty osana rikollisryhmän yhteistä rikollista toimintakokonaisuutta? Miten vanhasta rikoksesta voi olla kyse?

Vastaava rikoksen toteutumista koskeva vaatimus asetettiin alun perin myös toiseen samantyyppiseen eli terroristiryhmän toiminnan edistämistä koskevaan rangaistussäännökseen (RL 34 a luvun 4 §).⁸⁰¹ Sen tunnusmerkistöä vaatimus on hiljattain poistettu.⁸⁰² *Lahti* on kyseisestä hallituksen esityksestä 81/2007 vp lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa lähtenyt siitä, ettei seurausedellytyksestä luopuminen olisi Suomen rikosoikeuden yleisten periaatteiden vastaista. Lahden mukaan ”rikosoikeudellisissa osallisuusopeissa osallisuusteon ja päätekijän teon aksessorisuusvaatimuksen sisältö vaihtelee huomattavasti, ja suomalaisessa osallisuusopissa tämä vaatimus on perinteisesti Euroopan tiukimpia”. Lahden mukaan laillisuusperiaatteen mukainen sääntelyn tarkkarajaisuusvaatimus voi toteutua seurausvaatimusta asettamattakin.⁸⁰³

800 PeVL 10/2000 vp, s. 2, Raimo Lahden lausunto lakivaliokunnalle 25.10.2007 (tark. 7.11.2007), s. 3.

801 Aksessorisuusvaatimuksesta terrorismipuitepäätöksen osalta ks. Lindstedt 2006, s. 247. Hän viittaa asiakirjaan Annex to the Report from the Commission based on Article 11 of the Council Framework Decision of 13th June, 2002, on combating terrorism, EU:n neuvoston asiakirja 10528/04 ADD 1, 15.6.2004, s. 22, jossa on katsottu Suomen jättäneen puitepäätöksen täytäntöönpanon yhteydessä porsaanreiän.

802 HE 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan EN:n yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta. Laki rikoslain 34 a luvun muuttamisesta 1370/2007.

803 Raimo Lahden lausunto 25.10.2007 (tark. 7.11.2007) eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan EN:n yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta (s. 4). Lahti 1989, s. 102. Lahden mukaan esimerkiksi Ruotsissa osallisuuteen liittyvä aksessorisuusvaatimus on huomattavasti lievempi kuin Suomessa. Ks. myös Nuotio 2007c, s. 148–152. LaVM 9/2007 vp. Ks. laki rikoslain 34 a luvun muuttamisesta 1370/2007.

Esimerkiksi Ruotsin rikoskaaren yleisen valmistelurikossäännöksen soveltamisalaa on rajoitettu siten, että rikosvastuu voi sulkeutua pois, jos vaara rikoksen täyttymisestä jää *in casu* vähäiseksi.⁸⁰⁴ Sääntelytapa, jossa lähtökohtana on rangaistavuus, mutta jossa vastuu voi yksittäistapauksissa tietyin perustein sulkeutua pois, on joustavampi kuin yleinen vaatimus rikoksen etenemisestä vähintään rangaistavan yrityksen asteelle.⁸⁰⁵

Lakivaliokunta totesi, että terrorismin ennaltaehkäisyä koskeva yleissopimus edellyttää liitännäisyysvaatimuksesta luopumista yleissopimuksessa tarkoitettujen rikosten osalta. Valiokunnan mielestä rangaistussäännökset ovat riittävän täsmällisiä myös ilman liitännäisyysvaatimusta. Valiokunta katsoi, ettei terroristiryhmän toiminnan edistämistä ja muita samankaltaisia rikoksia ole syytä asettaa liitännäisyysvaatimuksen suhteen eri asemaan riippuen siitä, pohjautuvatko säännökset yleissopimukseen vai EU:n puitepäättökseen, ja tuki hallituksen esitystä siitä, että liitännäisyysvaatimus poistettaisiin kaikkien terroristiryhmän toiminnan edistämisenä rangaistavien tekojen tunnusmerkistöistä.⁸⁰⁶

Järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan osallistuminen ja terroristiryhmän toiminnan edistäminen ovat varsin samantyyppisiä osallistumiskriminalisointeja. Niiden soveltamisalaa rajaavien rikoksen tosiasiallista tekemistä koskevan vaatimuksen säätäminen perustui samanlaiseen argumentointiin. Vaatimuksen välttämättömyyttä voisi tarkastella uudelleen vastaavasti myös järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan kriminalisoinnin näkökulmasta. Myös osallistujan syyllisyyttä painottavat näkökohdat puoltaisivat aksessorisuusvaatimuksesta luopumista: osallistuja on toiminut tahallisesti rikollisryhmän rikollista toimintaa edistävällä tavalla, eikä hänen syyllisyyttään tai henkilökohtaista aineellista panostaan vähennä se, että päärikos jääkin lopulta syystä tai toisesta toteutumatta, esimerkiksi viranomaiset onnistuvat estämään sen ennalta. Ainakin jos rikoksen tekemistä koskeva vaatimus on kirjattu niin epämääräisesti kuin nyt, ei se riitä tuomaan säännökseen toivottua tarkkaraajuutta.

Tosin järjestäytyneiden rikollisryhmien osalta liitännäisvaatimus saattaa estää säännöksen soveltamisen lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa ryhmän tarkoituksiin kuuluu tehdä vain yksi laajamittainen rikoskokonaisuus, jonka suunnittelemista varten ryhmä on ollut koolla jo pidempään, mutta rikos jää kuitenkin syystä tai toisesta toteutumatta. Terroristiryhmän osalta tällainen ti-

804 BrB 23:2. Rikosten esivaiheiden rangaistavuudesta Ruotsissa ks. Asp.

805 Ks. erityisesti Nuotio 1998, s. 14.

806 LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp. Ks. myös PeVL 10/2000 vp, s. 2. Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisoinnin yhteydessä perustuslakivaliokunta toi esille osallistumiskriminalisoinnin uudentyypin luonteen, johon perinteinen käsitteistö – kuten osallisuusopillinen aksessorisuusvaatimus – ei sellaisenaan sovellu.

lanne on hyvinkin realistinen, koska ryhmä saattaa valmistella yhtä suurta terroristi-iskua etukäteen pitkään ja huolellisesti. Sen sijaan rikollisryhmän rikollinen toiminta lienee useimmiten jatkuvampaa, eikä liitännäisyysvaatimuksesta käytännössä aiheutune niiden osalta niin merkittävää käytännön ongelmaa kuin mikä tilanne voi olla terroristiryhmien osalta. Rikollisryhmän määritelmään sisältyy ryhmän pysyvyyttä koskeva vaatimus. Kyseessä ei yleensä voine olla edes rikollisryhmä, jollei mikään rikos toiminnan kestoaikaa koskevan vaatimuksen täyttyessä ole edennyt vielä edes rangaistavan yrityksen asteelle.

Vaikkei aksessorisuusvaatimus nähdäkseni ole tavallisten järjestäytyneiden rikollisryhmien sääntelyn soveltamisen kannalta niinkään suuri käytännön ongelma kuin terroristiryhmien sääntelyn suhteen, puoltaisivat edellä esitetyt syyt sen poistamista myös tavallisten rikollisryhmien osalta. Ei ole sellaisia kriminaalipoliittisia syitä, jotka vaatisivat vaatimuksen jättämistä tavallisia rikollisryhmiä koskevaan säännökseen, jos se katsotaan voitavan poistaa terroristiryhmien sääntelystä. Säännösten keskinäinen johdonmukaisuus puoltaisi vaatimuksen poistamista molemmista säännöksistä. Seurauksena on tosin useammankertainen abstraktio, jos suojeluintressi on abstraktinen, ja lisäksi seurausliitännäisyydestä luovutaan sekä itse kriminalisoinnin kohteen osalta (*vaarantamiskriminalisointi*) että rikoksen osallisuusopillisen osuuden osalta (*seuraushakuisuuden osallisuusopillinen ulottuvuus, aksessorisuusvaatimus*).

5.1.5 Kuinka monta kertaa osallistumisrikokseen voi syöllistyä – miten paljon osallistumista yhteen osallistumisrikokseen voi sisältyä?

Säännöksessä tai sen perusteluissa ei ole otettu kantaa siihen, kuinka paljon osallistumista yhteen osallistumisrikokseen mahtuu (*rikosten yksiköityminen*). Hallituksen esityksen 183/1999 vp mukaan ”aktiivisuus-sanana arkikieliseen merkitykseen sisältyy yleensä myös vaatimus jonkinlaisesta toistuvuudesta tai jatkuvuudesta. Käytännössäkin on vaikea ajatella sellaista kertaluonteista osallistumista rikollisjärjestön toimintaan, joka selvästi edistäisi järjestön rikollisia päämääriä, mutta ei vielä olisi avunantona rangaistavaa.” Säännöksen perustelut viittaavat siihen, että teko nimenomaan edellyttäisi pidempiaikaista osallistumista. Yksittäinen osallistumisteko ei välttämättä edes riittäisi täyttämään tunnusmerkistöä, ellei se ole ryhmän rikollisen toiminnan kannalta erityisen olennainen.

Honkasalo käytti *kollektiivirikoksen* käsitettä tarkoittaen sillä ”samaa tahdonsuuntausta ilmentävien tekojen kokonaisuutta”. Tällaisia rikoksia olivat aikanaan ammattimainen rikos ja tavanomainen rikos. *Ammattimaisuus* viittasi

tekijän tarkoitukseen saada rikoksesta pysyviä tuloja, mutta ei välttämättä edellyttänyt tekojen toistamista. *Tavanomaisuuteen* puolestaan liittyi toistaminen, ”tekijään juurtunut taipumus”.⁸⁰⁷ Ammattimaisia ja tavanomaisia tekemuotoja liittyi erityisesti alkoholin salakuljetusrikoksiin.⁸⁰⁸ Kollektiivirikoksen käsite liittyi kilpailunvääntöön, siihen, tuleeko koko hänen ammattimaista tai tavanomaista toimintaansa tarkastella ”rikoksen ykseytenä”.⁸⁰⁹ Honkasalon tulkinnan mukaan ammattimainen ja tavanomainen rikos oli tarkoitettu rangaistavaksi kokonaisuutena, toisin sanoen rikolliseen toimintaan kuuluvat eri teot muodostavat oikeudellisen kokonaisuuden ja vain yhden ammattimaisen tai tavanomaisen rikoksen,⁸¹⁰ joka on rangaistusarvoltaan suurempi kuin vastaavan rikoksen tavallinen (yksittäinen) tekemuoto. Osatekojen lukumäärä voi vaikuttaa rangaistuksen määräämiseen.⁸¹¹

Ammattimaisen tai tavanomaisen rikoksen käsite ei kattanut kuitenkaan loputtomiin kaikkea henkilön rikollista toimintaa. Jos henkilö välillä luopuu esimerkiksi ammatikseen ottamansa rikollisen toiminnan harjoittamisesta tai kadottaa taipumuksensa tehdä tiettyjä rikoksia, mutta myöhemmin uudelleen palaa saman toiminnan pariin, tuomitaan hänet kahdesta ammattimaisesta tai tavanomaisesta rikoksesta.⁸¹² Myös tuomittu rangaistus katkaisi ammattimaisen tai tavanomaisen rikoksen siten, että tuomittu rangaistus käsitti kaikki tekijän ennen päätöksen julistamista tekemät ammattimaiset tai tavanomaiset rikokset.⁸¹³ Rikollisen toiminnan jatkamista tuomion jälkeen tarkasteltaisiin uutena tekona.

”Kuinka paljon samanlaista suhtautumista voidaan katsoa mahtuvan tunnusmerkistön yksinkertaisen toteuttamisen piiriin, yhdeksi rikokseksi, riippuu yksittäisen tunnusmerkistön tulkinnasta”, toteaa Koskinen.⁸¹⁴ Eräät tunnusmerkistöt sitovat yhdeksi rikokseksi hyvinkin pitkäaikaisen toiminnan.⁸¹⁵ Osallistumisrikoksen esitöistä (HE 183/1999 vp) saadaan tähän tulkintaan edellä kuvatulla tavalla sen verran suuntaviivoja, että yhteen osallistumisrikok-

807 Honkasalo 1967, s. 272–274. Ks. myös Kekomäki.

808 Ks. rikoslajien osalta tarkemmin Honkasalo 1967, s. 273 (alaviite 19).

809 Kekomäki, s. 178 ja 185.

810 Honkasalo (1967, s. 273) kuitenkin toi esille, ettei tämä tulkinta ollut mitenkään yksimielinen. Vastaavasti Kekomäki, s. 179–185.

811 Kekomäki, s. 187.

812 Honkasalo 1967, s. 274.

813 Honkasalo 1967, s. 191–192.

814 Koskinen 2008, s. 187. Kollektiivirikoksen käsitteestä ks. myös Jareborg 2005, s. 445. Jareborgin mukaan käsitteen tarkoituksena on yksinkertaistaa ja helpottaa kilpailunvääntöön liittyviä ongelmia siten, että kaikki tiettyinä ajanjaksona tehdyt teot muodostavat yhden rikoksen. Tuomio tästä yhdestä rikoksesta kattaa kaiken tietynlaisen rikollisen toiminnan tiettyinä ajanjaksona.

815 Koskinen 2008, s. 187.

seen tulisi yleensä sisältyä enemmän osallistumistekoja kuin yksi. Osallistumisen tulisi olla jatkuvampaa, toistuvampaa tai muutoin erityisen merkittävää. Vaikuttaisi luontevimmalta, että kaikki ennen yhden tuomion antamista tehty osallistumistoiminta arvioitaisiin yhtenä osallistumistekona, ja osallistumistekojen määrä ja luonne otettaisiin huomioon rangaistusta määrättäessä. Toisaalta on selvää, että yksi osallistumisrikos päättyy viimeistään annettuun tuomioon. Mikäli osallistumistoiminta sen jälkeen jatkuu, tulee se arvioitavaksi uutena osallistumisrikoksena.⁸¹⁶

5.2 Arviointia

5.2.1 Soveltamiskäytännöstä

Osallistumisrikosta koskevaa rangaistussäännöstä on sovellettu tai siihen on vedottu esimerkiksi tuomioistuimissa esitetyissä rangaistusvaatimuksissa toistaiseksi erittäin harvoin, erityisesti ottaen huomioon sen, miten paljon Suomessa arvioidaan toimivan rikollisryhmiä ja kuinka paljon niissä arvioidaan olevan jäseniä.⁸¹⁷ Yhdessä tutkimusaineistoon kuuluvassa rikosasiassa on esitetty RL 17 luvun 1 a §:ään perustuva rangaistusvaatimus, joka hylättiin sillä perusteella, ettei näyttöä ollut esitetty siitä, kuka oli organisoinut ryhmän ja rekrytoinut jäsenen.⁸¹⁸ Lisäksi seuraavissa kahdessa asiassa on esitetty toissijaisia rangaistusvaatimuksia osallistumisrikoksesta.

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 12.4.2007 yhden RL 17 luvun 1 a §:n soveltamista koskevan syytekohdan osalta vastaaja tuomittiin ensisijaisen rangaistusvaatimuksen mukaisesti, joten toissijaiseen syytteeseen ei jouduttu ottamaan kantaa. Toisen RL 17 luvun 1 a §:n soveltamista koskevan syytekohdan osalta sekä ensi- että toissijainen rangaistusvaatimus hylättiin näytön riittämättömyy-

816 Saksassa osallistumisrikos voi kestää useita vuosia (Lackner ja Kühl, s. 597).

817 EN:n Best Practice Surveyn rikollisryhmän jäsenyyttä koskevaan tutkimusosioon osallistuneista valtioista eli Saksasta, Italiasta tai Puolasta ei ollut saatavissa tarkkoja lukuja rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan rangaistussäännöksen soveltamisen yleisyydestä, mutta tutkimuksessa esitetyn arvion mukaan Italiassa ja Puolassa säännöstä sovelletaan melko laajasti myös tuomioiden (eikä vain erityisten tutkintamenetelmien soveltamisen) perusteena. Puolassa rikoslain 258 artiklan mukaista osallistumiskriminalisointia on sovellettu 643–1142 kertaa vuodessa, joista vuositasolla keskimäärin 130 oli nimenomaan syytteitä. Sen sijaan Saksassa tuomioita on annettu melko vähän, noin neljästä viiteen vuodessa (EN:n Best Practice Survey, s. 188–189, Arnold, s. 131–132). Tutkimuksessa on kuitenkin huomautettu, että lisäksi rikollisryhmien jäseniä tuomitaan huomattavassa määrin sellaisista rikoslajeista, jotka ovat tyypillisiä järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa.

818 Jyväskylän KO 10.7.2007 07/1335 R 07/806.

teen liittyvistä syistä.⁸¹⁹ *Turun käräjäoikeuden* tuomiossa 19.12.2008 syyttäjä vaati rangaistusta toissijaisesti osallistumisrikoksesta. Asiassa ensisijainen rangaistusvaatimus avunantorikoksesta tuli hyväksytyksi, joten osallistumisrikosta koskevaan toissijaiseen vaatimukseen ei jouduttu ottamaan kantaa.⁸²⁰

Lainkohtaan sisältyvää rikollisryhmän määritelmää on sovellettu suurehkoissa joukossa rikosasioita, joissa on ollut kyse RL 17 luvun 8 a §:n mukaisesta törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä. Säännöksen mukaan laittoman maahantulon järjestämistä voidaan pitää törkeänä muun muassa silloin kun se on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja se on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tätä kautta rikollisryhmän määritelmän soveltamisesta ja tahallisuusvaatimuksen soveltamisesta on saatu melko runsaasti ratkaisukäytäntöä, vaikka itse osallistumisrikosta koskevaa oikeuskäytäntöä ei juurikaan ole. Syitä sääntelyn harvalukaiseen soveltamiseen voidaan arvioida olevan useita.

Ensinnäkin kyseessä on suhteellisen uusi säännös, jonka soveltamisalaa ei ole ehkä täysin mielletty. Vaikka säännös on kirjoitustapansa ja rajaustensa puolesta yritetty sovittaa kotimaisen rikosoikeuteen ja sen periaatteisiin, se kuitenkin näyttää jääneen irralliseksi muusta sääntelykokonaisuudesta. Näyttää jääneen lainsoveltajille epäselväksi, keitä kaikkia potentiaaliseen tekijäpiiriin itse asiassa voisi kuulua – ryhmän johtoa, jäsenistöä vai ulkopuolisia tukitahoja? Avoimeksi jätetty tekijätunnusmerkistö on sikäli yksiselitteinen, ettei tekijäpiiriä ole rajattu mitenkään, jolloin kuka tahansa voi syyllistyä osallistumisrikokseen. Säännös tai sen perustelut eivät näytä ohjaavan soveltamista riittävästi. Se, ettei rangaistussäännöksen tarkoitusta – muutakin tarkoitusta kuin vain vastaiminen kansainvälisiin velvoitteisiin – ja suojeleobjektia ole laissa tai sen esitöissä selkeästi ilmaistu, on ehkä muodostunut ongelmaksi säännöksen teleologisen tulkinnan näkökulmasta.⁸²¹ Melanderin mukaan teleologisen tulkinnan korostuminen luo vahvan tarpeen rangaistussäännöksen tarkoituksen pohtimiselle lakia säädettäessä.⁸²²

Säännöksen esitöissä on korostettu säännöksen poikkeuksellista luonnetta ja velvollisuutta soveltaa aina ensisijaisesti yleisiä osallisuussäännöksiä, mikä on saattanut johtaa arasteluun säännöksen soveltamisessa. Esimerkiksi lakivaliokunta totesi, että rikoslain yleiset osallisuutta koskevat säännökset soveltu-

819 Helsingin KO 12.4.2007 3529 R 07/2037.

820 Turun KO 19.12.2008 08/5361.

821 Honkasalo 1965, s. 141.

822 Melander 2008, s. 355–356. Melander on kuvannut korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä, jossa on korostettu rangaistussäännöksen tarkoituksen huomioon ottavaa tulkintaa.

vat yleensä myös RL 17 luvun 1 a §:ssä tarkoitettua toiminnan arviointiin. Valiokunnan mukaan toiminnan rikosoikeudelliseen arviointiin tulisi soveltaa ensisijaisesti ja mahdollisimman kattavasti rikoslain yleisiä osallisuussäännöksiä.⁸²³ Tämän tyyppiset kannanotot ovat omiaan vaikuttamaan siihen, että viranomaiset suhtautuvat varovaisesti säännöksen soveltamiseen. Hallintovaliokunta arvioi rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisointia koskevasta lakiehdotuksesta, ettei ehdotettu sääntely tule johtamaan syyksi lukeviin tuomioihin, koska ”tunnusmerkistökijät muodostavat vaikeasti toteennäytettävän kokonaisuuden”.⁸²⁴ Tämä arvio on osoittautunut oikeaan osuneeksi.

Vaikuttaa myös siltä, että soveltamiskäytännössä on ymmärretty niin, ettei osallistumisrikosta koskevaa rangaistusvaatimusta voida esittää samanaikaisesti yksittäisen rikoksen (päärikoksen) tekemistä koskevan syytteen kanssa (ks. kohta 5.2.3). Tutkimusaineistoon kuuluvissa tapauksissa osallistumisrikoksen osalta on esitetty korkeintaan toissijaisia rangaistusvaatimuksia. Tämä osaltaan vähentää tilanteita, jossa osallistumisrikosta koskeva rangaistusvaatimus esitetäisiin.

Vähäisen soveltamisen yhtenä syynä voidaan arvioida olevan muun muassa todisteluvaikeuksien, jotka liittyvät osallistumiseen toteen näyttämiseen ja sen osoittamiseen, että kyseessä on järjestäytynyt rikollisryhmä.⁸²⁵ Rikollisryhmän määritelmään liittyviä lainsoveltamis- ja näyttöongelmia on käsitelty kohdissa 4.2 ja 4.3, joissa on katsottu muun muassa, että RL 17 luvun 1 a §:n mukainen rikollisryhmän määritelmä – säännöksen esitöihin sisältyvine täsmennyksineen – on melko haastava käytännön lainsoveltamisen kannalta, ja että määritelmää tulisi tulkita siten, ettei hierarkkisuuden vaatimusta nostettaisi kovinkaan korkealle. Todisteluvaikeudet liittyvät osittain myös siihen, ettei säännöksen rangaistuslatitudi mahdollista sellaisten tiedonhankinta- ja tutkintakeinojen

823 LaVM 32/2003 vp.

824 HaVL 18/2000 vp, s. 2–3.

825 Esimerkiksi Mitsilegas on todennut, että Saksassa tuomioita on annettu hyvin vähän johtuen todisteluvaikeuksista, joita esiintyy erityisesti ryhmien rakenteen osoittamisen suhteen. Käytännössä näissä tilanteissa on Saksassa sovellettu salaliittotyyppistä säännöstä, jonka rangaistusasteikko on sama, mutta jonka toteen näyttäminen oikeudessa on helpompaa. Toisaalta Keijzer (s. 495) on todennut, että Alankomaiden lainsäädännössä rikollisia tarkoituksia varten olemassa olevan organisaation toimintaan osallistuminen oli ollut säädetty rangaistavaksi jo noin sadan vuoden ajan (vuodesta 1881) ilman että sitä olisi juurikaan sovellettu. Vasta vuonna 1978 se ”löydettiin uudelleen” erään luovutustapauksen yhteydessä (*Rote Armee Fraktion*). Sen jälkeen sitä on alettu soveltamaan lisääntyvässä määrin. Keijzer ei ole esittänyt arviotaan syiksi deliktin unohdukselle ja uudelleen löytämiselle, mutta hänen tekstinsä on tulkittavissa niin, että kiinnostus soveltaa tämän tyyppistä säännöstä on sidoksissa myös tietynlaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, eikä soveltamisaktiivisuudessa ole kyse pelkästään todisteluvaikeuksien tyyppisistä tekijöistä. Organisoitumisen asteelle asetettavat vaatimukset ovat soveltamiskäytännössä madaltuneet ajan myötä.

käyttämistä, jotka järjestäytyneen rikollisuuden paljastamisessa ja selvittämisessä olisivat tarpeen.⁸²⁶ Saattaa olla, että tutkinnan aikana priorisoidaan ankarammin rangaistavien yksittäisten rikosten (päätekojen) selvittämistä, ja säännöksen soveltamisalaan potentiaalisesti lukeutuva toiminta ja ryhmärakenteiden selvittäminen jää vähemmälle huomiolle.⁸²⁷

Asteikko on oikein suhteutettu, jos huomio kiinnitetään suojeleuintressin ja myös itse vaarantamisen abstraktisuuteen. Seurausorientoituneessa tarkastelussa painotetaan osallistumisen välitöntä yhteyttä rikoksen toteutumiseen ja sen seurauksiin. Osallistumisrikoksen on ajateltu koskevan avunantotyyppistä, mutta päätekoon nähden etäisemmäksi jäävää tukitoimintaa, jolloin rangaistusmaksimia ei ole haluttu nostaa kahta vuotta ankarammaksi. Toisaalta asteikossa ei ole otettu riittävästi huomioon sitä, että rikollisryhmän toiminta ja siihen osallistuminen voivat olla vuosikausia kestävää ja suuren määrän rikoksia kattavaa toimintaa. Osallistumisrikoksen mukainen toiminta palvelee laajempaa rikollista toimintaa kuin avunanto. Vaikka osallistuminen on rikoksen seurauksiin nähden etäisempää kuin avunannossa, on varsinainen avunanto kuitenkin aina kertaluonteista ja vain yksittäistä rikosta edistävää. Useamman rikoksen edistäminen johtaa rangaistukseen useasta avunannosta. Osallistuminen voi puolestaan luoda toimintaedellytyksiä varsin suurelle määrälle vakavia rikoksia ja olla ajallisesti jatkuvaa. Yksittäistä kertaluonteista osallistumista ei yleensä edes voida pitää osallistumisrikoksena, vaan osallistumisen on oltava toistuvampaa tai jatkuvampaa. Kustakin osallistumistoimesta ei tuomita erillistä rangaistusta, vaan osallistumista tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Osallistuminen saattaa siten olla laajaa toimintaa ja palvella lukuisten vakavien rikosten tekemistä (ks. kohta 5.1.5).

826 RL 17 luvun 1 a §:n mukaisesta osallistumisrikoksesta säädetty rangaistusasteikko on sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistusasteikkoa muutettiin valmisteluvaiheessa lakivaliokunnan ehdotuksen johdosta. Alkuperäinen rangaistusasteikkoa koskeva ehdotus hallituksen esityksessä 183/1999 vp oli sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta. LaVM 26/2002 vp, s. 4. Asteikolla on vaikutusta myös kansainväliseen yhteistoimintaan, koska monissa kansainvälisissä instrumenteissa yhteistoimintaveloitteet on sidottu rikoksen vakavuuteen tekovaltion lainsäädännön näkökulmasta arvioituna, esimerkiksi eurooppalaista pidätysmääräystä ja jäsenvaltioiden välistä luovuttamismenettelyä koskeva neuvoston puitepäätös EYVL L 190, 18.7.2002 ja puitepäätös omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta 22.7.2003, 2003/577/YOS. Järjestäytynyt rikollisuus on varsin kansainvälistä, joten kansainvälisen yhteistyön mahdollisuudet ovat sen tutkinnan kannalta olennaisia.

827 Esimerkiksi Saksassa viiden vuoden rangaistusmaksimia on pidetty (EN:n Best Practice Survey, s. 191 ja 203) liian alhaisena suhteessa muihin tavanomaisempiin rikoksiin. Samassa yhteydessä on katsottu, että rikoksen rangaistusasteikko huomioon ottaen osallistumisrikoksen tutkinnan edellyttämää aikaa, kalliita tutkintamenetelmiä ja todistelun määrää ei voida pitää oikeutettuna.

Rangaistussäännöksen jääminen lähes kokonaan soveltamattomaksi herättää myös kysymyksen säännöksen tarkoituksesta ja onnistuneisuudesta. Säännöksen perusteluja luettaessa voidaan havaita, että uudella säännöksellä on haluttu vain täyttää Suomen pakottavat kansainväliset velvoitteet. Järjestäytyneen rikollisuuden vakavuuskin tosin on mainittu, mutta vaikutelmaksi jää, että päällimmäisenä syynä uudelle säännökselle ovat Suomen kansainväliset velvoitteet.

Tässä vaiheessa on tarve pohtia myös *symbolisen lainsäädännön käsitettä* ja symbolisen rikosoikeuden kiellon⁸²⁸ merkitystä. Melanderin mukaan symbolisella rikosoikeudella suppeassa merkityksessä tarkoitetaan kriminalisointeihin sisältyvää moitearvostelua, jonka tarkoituksena on välittää viestiä ei-toivottavasta käyttäytymisestä ja vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Laajassa merkityksessä symbolisen rikosoikeuden käsite viittaa ”riskiyhteiskunnan rikosoikeudesta käytyyn keskusteluun alun perin liitettyä kritiikkiä rikosoikeudellisen järjestelmän käyttämisestä erinäisten riskien ja suuruhkien, kuten ympäristöriskien, hallinnoimisessa tai entistä epämääräisempien kollektiivisten intressien, kuten talouden tai verotuksen, suojaamiseksi, ilman, että rikosoikeudellisen järjestelmän todelliseen vaikutukseen edes kiinnitetään huomiota” – ”kriminalisoinnilla on tarkoitus yksinomaan ’välittää tiettyä viestiä’”. Symbolisessa lainsäädännössä – käsitteen laajassa merkityksessä – korostuvat rikosoikeuden latentit tehtävät kuten kansalaisten tyyntyttely ja valtion vahvuuden osoittaminen.⁸²⁹

Symbolisen rikoslainkäytön kieltoon kuuluu, ettei tekoja tule säätää rangaistavaksi vain muodollisen paheksumisen ilmaisemiseksi ilman, että kriminalisointeja olisi tarkoitus ja mahdollista soveltaa myös käytännössä. Uudelle rangaistussäännökselle olisi aina jäätävä aidosti itsenäinen soveltamisala.⁸³⁰ Symbolisen paheksumisen osoittamisen ohella myös kansainvälinen sääntely saattaa olla joskus taustasyynä sille, että rikoslakiin otetaan uusi tunnusmerkitö, jonka soveltamisala kuitenkin tarkoituksellisesti rajataan mahdollisimman kapeaksi. Kansainvälisten sääntelyinstrumenttien osapuolivaltioille muodostuu velvollisuus saattaa voimaan uutta rikosoikeudellista sääntelyä, johon kuitenkin suhtaudutaan varauksellisesti – esimerkiksi kansalliseen rikosoikeuteen sopimattomuuden vuoksi. Myöskään kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi ei tulisi säätää rikoslainsäädäntöä, jonka halutaankin jäävän vaille tarkoituksenmukaista soveltamisalaa. Toisaalta ei voitane edes katsoa, että kansainvälinen

828 Esim. Jareborg 1994, s. 41.

829 Melander 2008, s. 364–367, ja Jareborg 1994, s. 51.

830 Melander 2008, s. 367, symbolisen rikosoikeuden kiellosta.

velvoite olisi edes tullut täytetyksi, jos täytäntöönpanolainsäädäntö on laadittu sellaiseksi, ettei sille käytännössä jää itsenäistä soveltamisalaa.

Symbolisen rikosoikeuden kielto liittyy sikäli läheisesti rikosoikeuden epätäsmällisyyskieltoon sisältyvän oikeushyvän täsmällisen määrittelyn vaatimukseen, että mitä täsmällisemmin kriminalisoinnin suojaama oikeushyvä pystytään määrittelemään, sitä oletettavampaa on, että kriminalisoinnilla pystytään todella suojaamaan kyseistä oikeushyvää. Olisi siis sekä kriminalisoinnin hyödyllisyyden että hyväksyttävyyden kannalta eduksi, että kriminalisoinnin suojeluintressin määrittely olisi selkeä. Suojelukohteen täsmällisen määrittelyn kautta voidaan varmistua siitä, onko suunniteltu säännös sellainen, että sitä todennäköisesti tultaisiin soveltamaan. Kriminalisoinnin suojelukohteen täsmällinen määrittely tukee sitä, että säännöksen soveltamiskäytäntö teleologisen tulkinnan kautta muodostuu johdonmukaiseksi.⁸³¹ Ongelmallista tässä suhteessa on, jos – kuten tässäkin tapauksessa – säännöstä perustellaan lähinnä vain kansainvälisillä velvoitteilla, jolloin säännöksen tavoitteet ja soveltamisala jäävät vaikeasti hahmotettaviksi. Tällöin säännöksen esityöt eivät tarjoa tukea teleologiselle tulkinnalle. Perusteluista välittyy lähinnä viesti, ettei säännöksen soveltaminen ole erityisen toivottavaa. Tällaiset tekijät ovat voineet olla yhtenä syynä sille, että soveltaminenkin on jäänyt vähäiseksi.⁸³²

5.2.2 Osallistumisrikoksen luonteesta

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n mukainen kriminalisointi on toteutettu tukeutuen kansallisen rikosoikeuden rajoitusperiaatteisiin ja pyrkien sääntelyn tarkkarajaisuuteen. Säännös on pyritty yhteensovittamaan perinteisen rikosoikeuden teko- ja osallisuuskäsityksiin siten, että soveltamisedellytyksiin on sisällytetty osallistumisen aktiivisuusvaatimus, yksilöllisen syyllisyyden vaatimus ja aksessorisuusvaatimus. Rangaistavuus on kytketty yksilön omakohtaiseen aktiiviseen toimintaan eikä kyse ole objektiivisesta vastuusta tai kollektiivisesta vastuusta. Aktiivisen osallistumisen vaatimus liittyy paitsi rikosoikeuden tarkkarajaisuusvaatimukseen niin myös vallitsevaan tekorikosoikeuden periaatteeseen eli siihen, että rangaistavuus kytketään konkreettisiin tekoihin ja laiminlyönteihin.⁸³³ Osallistumisen on edellytetty liittyvän rikollisryhmän *rikolliseen* toi-

831 Melander 2008, s. 253 ja 366.

832 Melander 2008, s. 253 ja 364–367. Ks. vastaavasti rahanpesun kriminalisoinnin osalta Sahavirta, s. 16.

833 Nuutila 1997, s. 67. Nuutilan mukaan ”tekijärikosoikeudessa rikos käsitettäisiin lähinnä oireeksi tekijän yleisestä asosiaalisuudesta tai ’pahasta tahdosta’”. Ks. myös Calderoni, s. 277–278, joka on käsitellyt rikollisryhmiin liittyvien kansainvälisten instrumenttien joustavuutta, joka mahdollistaa kriminalisointivelvoitteiden toteuttamisen joko manner-

mintaan. Sitä, että osallistumisrikoksen osalta on lievennetty osallistumisteon ja yksittäisen rikoksen täyttyminen välistä kausaaliyhteyden vaatimusta, jolla on keskeinen merkitys varsinaisen osallisuuden osalta, on kompensoitu muilla rajauksilla kuten osallistumisteon aktiivisuus- ja olennaisuusvaatimuksilla ja osallistumuotojen rajauksilla.

Säännöksen soveltamisalaa rajaa huomattavassa määrin myös tunnusmerkistöön sisältyvä yksityiskohtainen rikollisryhmän määritelmä. Vaikkei rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaan rangaistussäännökseen sisälly nimenomaista vaaratunnusmerkkiä, on rikosten uhan todellisuus sisäänrakennettuna rikollisryhmän määritelmään.⁸³⁴ Jotta yhteenliittymää voitaisiin ylipäänsä pitää määritelmän mukaisena järjestäytyneenä rikollisryhmänä, tulee *rikosten tekemistavoitteen olla realistinen ja uhan ryhmän puitteissa tehtävistä rikoksista todellinen*. Riittävää ei ole pelkkien ajatusten esittäminen rikosten tekemisestä, vaan ryhmällä tulee olla konkreettisia *suunnitelmia rikosten kohteista, tekotavasta tai tekoajasta*. Ryhmän määritelmään sisältyy myös ryhmän pysyvyyttä ja suunnitellun toiminnan laajamittaisuutta koskeva vaatimus.

Kuten rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan kriminalisoinnin osalta on tehtykin, on uusiin uudentyyppisiin kriminalisointeihin syytä suhtautua aluksi varovaisesti. Nyt kun soveltamiskäytäntöä on alkanut muodostua, voidaan saada parempi kuva säännöksen käytännön toimivuudesta ja pohtia mahdollisuuksia tarkentaa tai täydentää sääntelyä tarvittaessa.

Osallistumisedeliktin erityistä luonnetta voidaan yrittää ymmärtää erittelemällä sitä teoreettisemmalla tasolla. Siinä on kyse henkilön *yksilöllisestä rikosvastuusta*, joka ei perustu yksittäisen rikoksen tekemiseen, vaan muunlaiseen rikollisorganisaation yleisiä toimintaedellytyksiä parantavaan pidempiaikaisempaan panokseen. Tässä vastuun muodossa yhdistyvät siten henkilön *yksilöllisen panoksen ja organisaation kollektiivisten tavoitteiden* elementit. *Yksilön vastuu on riippuvainen rikollisryhmän muodostamasta kontekstista*.⁸³⁵ Esimerkiksi rattijuopumuksessa tekijä saa aikaan koko vaaran suoraan omalla käyttäytymisellään, mutta järjestäytyneen rikollisryhmän vaarallisuus ei muodostu vielä yksittäisestä osallistumisteosta – esimerkiksi ajoneuvon vuokraamisesta toiselle – vaan se on riippuvainen siitä kokonaisuudesta, johon osallistuminen liittyy. Harding on rakentanut rikollisryhmiä koskevaa uudentyyppistä vastuuteoriaa,

eurooppalaisen tai anglosaksisen perinteen mukaisella tavalla. Calderonin näkemyksen mukaan tämä joustavuus vesittää yhteisen sääntelyn tarkoituksen toteuttamisen.

834 Raimo Lahden lausunto 25.10.2007 (tark. 7.11.2007) eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta.

835 Harding, s. 213–224, 217 ja 221–222.

jossa eritellään rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamiseen ja yksittäisten rikosten vastuuseen liittyvät vastuukysymykset. Hänen vastuuteoriassaan yhdistetään elementtejä individualistisesta ja oikeushenkilön vastuusta tavalla, joka sijoittuu yksilöllisen vastuun ja autonomisen organisaation vastuun väli- maastoon.

”Here the principal outcome would be a distinction between more specific actions (or ‘predicate’ offending) carried out within an organisation and that kind of action which in a wider sense designs, promotes and facilitates such offences. The latter in effect combines a model of individual responsibility with one of organisational context, leading to a form of individual responsibility arising from involvement in an essentially collective enterprise. In one sense this third model may be located at a point between that of classic individual human responsibility and that of an autonomous organisational responsibility, since it combines elements of both the individual and the collective.”⁸³⁶

Tämäntyyppinen erottelu on koettu hyödylliseksi myös tässä tutkimuksessa. Yksilö- ja organisaatiovastuun elementtejä yhdistävä vastuuperuste vastaa eräisiin ongelmiin, joita liittyy rikollisryhmien rikollisen toiminnan selvittämiseen ja vastuun määrittelyyn. Käytännössä kyse on siitä, että yksilöllisen toiminnan ohella huomioon voidaan ottaa se kokonaisuus, johon yksilöllinen toiminta liittyy. Rikollisryhmän toimintaedellytyksiä rakentava toiminta koostuu useiden henkilöiden yhdensuuntaisista panoksista rikosten tekemiseen tähtäävän kollektiivin hyväksi. Yksilön henkilökohtaisen osuuden vaikutus päärikosten toteutumiseen voi jäädä varsinaisten osallisuusoppien näkökulmasta etäiseksi, jos osallistumistyyppisiä toimia tarkastellaan irrallisena kokonaisuudesta. Yksilö- ja organisaatiovastuun elementtejä yhdistävä vastuuperuste mahdollistaa sen, että laajempaa henkilökuntaa voidaan tietyin edellytyksin pitää vastuullisena kollektiivin rikostentekokyvyn rakentamisesta. Kyse on siten uudentyyppisestä vastuuperusteesta, joka täydentää valmistelu- ja osallisuusoppeja. Samalla kuitenkin rikosvastuun lähtökohtana säilyy henkilön oma henkilökohtainen osuus ja aktiivinen, rikoksen tekemistä edistävä toiminta. Osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön sisältyvät rajaukset – erityisesti rikollisryhmän määritelmä, vaatimus osallistumisen aktiivisuudesta ja osallistumisen liittymisestä rikolliseen toimintaan – ovat omiaan varmistamaan, ettei säännöksen soveltamisala pääse muodostumaan ennakoimattomaksi ja hallitsemattoman laajaksi.

836 Harding, s. 221–222. Ks. myös Picotti (esim. s. 417 ja 430–431), jonka mukaan *offences of association* – ja *organised crime* -tyyppisiä rikoksia ei voida tarkastella vain yksittäisen rikoksen valmisteluna, vaan yksittäinen rikos on vain osa kollektiivin tavoitteita. Tämäntyyppinen rikollisuus myös uhkaa tai loukkaa useammanlaisia oikeushyviä.

5.2.2.1 Säännöksen subde valmisteluun

Rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on suomalaisessa rikosoikeudessa poikkeuksellinen kriminalisointi, jolla on läheiset yhteydet avunantoon ja rikoksen valmisteluun. Valmistelu liittyy rikoksen esivaiheena *itse tehtävään* rikokseen, kun taas avunannon tai edistämisrikoksen kautta tuetaan *toisen henkilön* suunnittelemaa rikosta joko ennen rikosta tai sen aikana.⁸³⁷ Säännöksen valmisteluasiakirjoissa puhutaan lähinnä avunantotyyppisestä toiminnasta, mutta tekijätunnusmerkistö on kuitenkin jätetty avoimeksi eli siinä ei ole rajattu, mitä henkilötahoja säännös voi koskea.⁸³⁸ Se voi tulla sovellettavaksi paitasi ryhmän ulkopuolisten tukitahojen ja yhteistyökumppaneiden osalta, jolloin kyse on avunannon tyyppisestä osallistumisesta, niin myös rikollisryhmän sisäisten tahojen eli johtajan tai jäsenten osalta, jolloin kyse on yleensä valmistelun luonteisesta osallistumisesta.

Osallistumisen kohteena voi siis olla valmistelurikoksen luonteisesti osallistujan oma tuleva rikollinen toiminta osana rikollisryhmän kollektiivista toimintaa taikka avunanto- tai edistämistyyppisesti toisten henkilöiden rikollinen toiminta. Ryhmän perustamisen ja organisoinnin osalta osallistumista on vaikea mieltää avunanto- tai valmistelutyyppiseksi. Rikollisen toiminnan rahoittamiseen liittyvä osallistumismuoto voi olla myös lähellä yllytystä, jos joku rahoitusta tarjoamalla taivuttelee rikollisryhmän jäsenen tekemään rikoksia. Se, että rikollisryhmän toimintaan liittyy suurempi joukko ihmisiä, pidempi ajanjakso ja rikollisen toiminnan jatkuvuus, on omiaan sekoittamaan pohdiskelua siitä, kenen ryhmässä pitäisi joutua rikosvastuuseen ryhmän mistäkin toiminnasta. Kyse on kollektiivista, joka toimii pidempiaikaisesti tai jatkuvasti yhteisen toiminta-ajatuksen pohjalta, mutta kulloinkin toimivat henkilöt vaihtelevat.

Varsinainen valmistelu liittyy henkilön itsensä tekemäksi aikomaan rikokseen. Yksilörikoksessa tekijä suorittaisi valmistelevat toimenpiteet itse. Osallistumisedeliktissä kyse on luonteeltaan samanlaisista valmistelevista toimenpiteistä, mutta niiden tekemiseen osallistuvat useat eri ihmiset, eivätkä samat ihmiset välttämättä osallistu itse rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen. Valmisteleviin toimenpiteisiin osallistuvien henkilöiden joukko voi olla joko kokonaan, osittain tai ei lainkaan sama kuin se henkilöjoukko, joka suorittaa rikoksen täytäntöönpanotoimet. Valmistelun luonteiset toimet palvelevat kollektiivia ja kokonaista tulevaa rikollista toimintakokonaisuutta, muodostuipa se mistä hyvänsä rikoksista, eikä etukäteen ole välttämättä yksilöitävissä, mitä kaikkia rikoksia valmistelu tulee hyödyttämään. Konkreettisen yksittäisen

837 Vrt. huumausainerikoksen valmistelu (RL 50 luvun 3 §) ja edistäminen (RL 50 luvun 4 §) sekä HE 180/1992 vp.

838 HE 183/1999 vp, PeVL 10/2000 vp, HaVL 18/2000 vp ja LaVM 26/2002 vp.

rikoksen tekemisen tarkoitus saattaa olla olemassa yksittäistapauksissa, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Sen sijaan varsinaisen valmistelun rangaistavuuden kannalta riittävänä ei voida pitää yleistä tarkoitusta tehdä mitä hyvänsä rikoksia, vaan pääteon tulee olla jo yksilöitynyt tekijän mielessä.⁸³⁹ Valmistelu on tässä suhteessa liitännäinen päätekoon nähden.

Esimerkiksi RL 13 luvun 3 §:n mukaisen valtiopetoksen valmisteluun voi syyllistyä se ”joka tehdäkseen valtiopetoksen 1) ryhtyy yhteydenpitoon vieraan valtion tai sen asiamiehen kanssa, 2) valmistaa, hankkii, kokoaa tai varastoi aseita, ampumatarvikkeita tai muita niihin rinnastettavia väkivallan käyttöön soveltuvia välineitä, 3) antaa koulutusta aseiden tai muiden väkivallan käyttöön soveltuvien välineiden käyttämisessä tai 4) värvää tai kokoaa väkeä tai varustaa sitä aseilla”. Valmistelurikokseen liittyy sekä subjektiivinen (”tehdäkseen valtiopetoksen”) että objektiivinen (esimerkiksi ”varastoi aseita” tai ”varustaa sitä aseilla”) tunnusmerkistökäsitteitä. Osallistumisrikokseen ei liity tällaista määrittänyt päärikoksen tekemistarkoitusta eli osallistumisrikos on tässä suhteessa itsenäinen. Sitä voitaisiin verrata esimerkiksi ampuma-aserikokseen: ampuma-aseen hankkiminen ja hallussapito voivat konstituoida valtiopetoksen valmistelun, jos valtiopetoksen valmistelun tunnusmerkistöön kuuluva subjektiivinen osatekijä täyttyy, eli jos ampuma-aseen hankkija on hankkinut laittoman aseiden nimenomaan tehdäkseen valtiopetoksen. Tällöin hänet tuomitaan valtiopetoksen valmistelusta ja ampuma-aserikoksesta. Mikäli laitton ase hankitaan ilman ennakkokäsitystä tulevasta rikoksesta, on kyseessä vain ampuma-aseen laitton hallussapito.

5.2.2.2 *Säännöksen suhde avunantoon*

Lain esitöissä osallistumisrikos on rinnastettu lähinnä avunantoon. Uudentyyppistä osallistumisen muotoa ei ole kuitenkaan käsitelty kovin perusteellisesti eikä pyritty ymmärtämään ja selostamaan uuden sääntelyn luonnetta teoreettisemmalla tasolla.⁸⁴⁰ Esimerkiksi suhde avunantoon ei täysin avaudu säännöksen perustelujen lukemalla.

839 Saraviita (s. 79–82) on käsitellyt vastaavasti valmistelun ja esimerkiksi poliitiarikosten eroja todeten, että ”valmistelu itsenäisenä rikoksena edellyttää valmisteluteon tekemisen tarkoituksen lisäksi myös tarkoitusta tehdä joku muu rikos. Tästä syystä onkin tarkoituksenmukaista puhua ’päärikoksen tekemisen tarkoituksesta’. Tämä kriteeri erottaa valmistelun piiriin ulkopuolelle joukon poliitiarikoksia, jotka ulkonaisesti katsoen saattavat olla valmistelun luontoisia, mutta joiden tunnusmerkistöt eivät edellytä päärikoksen tekemisen tarkoitusta”.

840 Myös hallituksen esityksessä 53/2006 vp, joka koski huumausainerikoksen edistämisen rikoksen törkeästä tekemuodosta säättämistä, sääntelytarpeita käsiteltiin lähinnä kansainvälisten vaatimusten näkökulmasta.

Herlitz on osallisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että osallisuuden määrittelyyn liittyy vaikeuksia ja erimielisyyksiä, jotka johtuvat muun muassa analysoinnissa käytetyn käsitteistön sekavuudesta. Analyttisemmän keskustelun mahdollistamiseksi hän on eritellyt avunantovastuun edellytyksiä. *Herlitzin* mukaan avunantovastuulla on kolme edellytystä: (1) avunantoteko (*complicity act*), (2) kohde avunantoteolle (*complicity object*) ja (3) vastuun *mens rea* -elementti.⁸⁴¹ Myös avunantovastuun ja osallistumisrikoksen välistä eroa on vaikea hahmottaa riittävän täsmällisesti, mistä syystä näitä vastuuperusteita pyritään seuraavassa jäsentelemään tämän erittelyn kautta. Asiaa tosin vaikeuttaa se, ettei osallistumiskriminalisoinnin luonnetta ole esimerkiksi lain esitöissä, oikeuskäytännössä tai -tieteessä juurikaan pyritty tämentämään ja jäsentämään suhteessa yleisiin vastuuperusteisiin.

Complicity act eli edistämisteko on osallistumisrikoksen tunnusmerkistössä tarkasti määritelty ja rajattu, kun taas avunantoa on mikä hyvänsä teko tai laiminlyönti, joka lisää rikoksen toteutumisen todennäköisyyttä hallituksen esityksen 44/2002 vp mukaan ”kaikki myötävaikuttaminen toisen henkilön tekijänä tekemään tekoon, jollei tätä katsota rikoskumppanuudeksi”.⁸⁴² Kaikki neuvot, toimet tai muut tavat (myös laiminlyönti), jotka tukevat rikosta, voidaan katsoa avunannoksi. Avunanto tapahtuu ennen päätekoa, mutta osallistumisrikokselta ei edellytetä vastaavanlaista liitännäisyyttä tiettyyn yksittäiseen rikokseen esimerkiksi tekoaikansa puolesta.

Osallistumisen tulee olla myös jossain määrin toistuvaa tai jatkuvaa. Tällä on merkittävä osallistumisedeliktin soveltamisalaa rajaava vaikutus. Jatkuvuuden tai toistuvuuden vaatimus ilmentää avunannon ja osallistumisedeliktin sekä valmistelun ja osallistumisedeliktin periaatteellista eroa. Jatkuvuus- tai toistuvuusvaatimuksesta johtuen avunantona tai valmisteluna rankaisemattomaksi jäävä toiminta yleensä ei ole rikollisryhmän toimintaan osallistumista, vaikka rikollisryhmään ja osallistumismuotoihin liittyvät edellytykset täytettäisiin. Avunanto liittyy yksittäisten rikosten näkökulmaan: se on yleensä *ad hoc*-luonteista eli yksittäistä rikosta tai tiettyä rikossarjaa palvelevaa ja rajoittuu tiettyyn yksittäiseen rikokseen. Yksittäinenkin avustamisteko voi konstituoida rangaistavan avunannon. Sen sijaan osallistumisrikos on luonteeltaan jatkuvampaa ja osallistumisen avulla rakennetaan rikollisryhmän yleisiä toimintaedellytyksiä. Kertaluonteinen osallistuminen ei yleensä ole osallistumisrikoksena rangaistavaa. Osallistuminen voi kuitenkin koostua myös useiden eri osallistumismuotojen yhdistelmästä eli välttämätöntä ei ole osallistuminen aina samalla tavalla,

841 *Herlitz*, s. 449–451. Ks. myös tiiviimpi esitys *Herlitz* 1996–1997 ja Dan Fränden huomioita *Herlitzin* teoksesta (Frände 1992).

842 Frände 2005, s. 284–289, HE 44/2002 vp, s. 166–168.

esimerkiksi aseita toimittamalla. Ratkaisevaa on, ettei osallistuminen jää yksittäistapaukselliseksi ja lähinnä yksittäisen rikoksen tekemistä palvelevaksi, jolloin se on pääsääntöisesti avunantoa. Kuten säännöksen esitöissä on todettu, on vaikea ajatella sellaista kertaluonteista osallistumistekoa, joka selvästi edistäisi ryhmän rikollisia päämääriä, mutta ei vielä olisi avunantona rangaistavaa. Tämä on kuitenkin vain pääsääntö; mitään periaatteellista estettä kuitenkaan ei ole sille, että kertaluontoisen edistämisen katsottaisiin täyttävän osallistumisrikoksen tunnusmerkistön, jos olennaisuusvaatimus täyttyy.

Edistämistoimiin liittyy *mens rea* -vaatimuksena sekä avunannon että osallisuusrikoksen osalta tahallisuus. Esimerkiksi avunannoksi voidaan katsoa vain tahalliset neuvot, toimet tai muut tavat (myös laiminlyönti). Vastaavasti osallistumisrikos edellyttää tahallisuutta. Tältä osin avunannon ja osallistumisrikoksen välillä ei ole periaatteellisia eroja, mutta säännösten käytännön soveltamisen näkökulmasta merkittävää on se, että osallistumisrikoksen tunnusmerkistö on huomattavan laaja ja arvottamista vaativa, ja tahallisuuden tulee kattaa koko tunnusmerkistö. Huumausainerikoksen edistämisrikos (RL 50:4 ja törkeä tekemuoto 50:4 a) tarjoaa hyvän vertailukohdan sen kuvaamiseksi, minkä tasoista tietoisuutta päärikoksesta edistäjältä on syytä edellyttää. Edistämisrikoksena rangaistavan huumausainekaupan rahoittamisen yhteyttä päätekoon ja siihen liittyvää tahallisuusvaatimusta on kuvattu siten, että huumausainekaupan rahoittajalta riittää hänen pelkkä tietoisuutensa siitä, että rahat käytettäisiin tähän tarkoitukseen.⁸⁴³ Rahoittajalla ei tarvitse olla täsmällisempää käsitystä tehdystä tai suunnitellusta huumausainerikoksesta tai siitä, mihin osuuteen huumausainerikosta summa käytetään tai milloin. Rahoitustoiminnassa voi olla kyse myös avunannosta tai yllytyksestä, jolloin rahoittajalta edellytetään selkeämpää tietoisuutta konkreettisesta rikoksesta, ja hyvin organisoituneessa toiminnassa kyse voi olla myös tekijäkumppanuudesta.⁸⁴⁴

Avunannon ja osallistumisrikoksen suhdetta on syytä tarkastella vielä osallistumisen kohdetta (*complicity object*) koskevan vaatimuksen näkökulmasta. Avunanto on luonteeltaan aina liitännäistä eli aksessorista. Sen tulee liittyä suoraan tiettyyn rikokseen (päätekoon), jonka täyttymistä avustamisen on pitänyt edistää.⁸⁴⁵ Osallistumisrikos on sikäli yleisen avunantosäännöksen kaltainen,

843 Muita edistämistyyppisiä kriminalisointeja ovat terroristiryhmän toiminnan edistäminen (RL 34 a:4) sekä osallistumisdeliktejä väkivaltaiseen mellakkaan osallistuminen (RL 17:3) ja tappeluun osallistuminen (RL 21:12). Läheisimmät yhteydet järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan osallistumista koskevalla rangaistussäännöksellä on terroristiryhmän toiminnan edistämisrikokseen.

844 HE 180/1992 vp ja HE 53/2006 vp sekä Nuutila ja Melander, 2008, s. 1403, ja Nuutila 2002a, s. 1447–1485.

845 Nuutila 1997, s. 356, Frände 2005, s. 284–289.

että rangaistavuuden edellytyksenä on toisen tunnusmerkistön täytyminen. Kyseessä on itsenäinen tunnusmerkistö, mutta sen täytyminen edellyttää, että rikollisryhmän puitteissa on tehty muitakin rikoksia. Osallistumisrikoksen osalta vaatimus toisesta rikoksesta liittyy osallistumisrikoksen osalta vaaran konstruktioon; itse osallistumiselta ei edellytetä *syy-yhteyttä* yksittäiseen rikokseen ja sen haitallisiin seurauksiin, vaan kriminalisointi perustuu vaarantamivastuuseen. Ryhmän puitteissa jo tehdyt rikokset ovat yhtenä osoituksena ryhmän tosiasiallisesta vaarallisuudesta.⁸⁴⁶

Osallistumisrikoksessa osallistumisen rangaistavuus ulottuu siis sikäli pidemmälle kuin avunannossa, ettei osallistumisen syy-yhteyttä yksittäisiin rikoksiin tai niiden seurauksiin tulisi vaatia. Osallistumisella edistetään ryhmän rikollista toimintaa ilman, että osallistumisen olisi liityttävä välittömästi mihinkään tiettyyn yksittäiseen rikokseen. Huumausainerikoksen edistäminen on vastaavalla tavalla etäisempää myötävaikutusta päätekoon kuin mitä varsinaiselta osallisuudelta yleensä edellytetään.⁸⁴⁷ Huumausainerikoksen edistämisesäkin on kuitenkin muun muassa se ero rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikokseen verrattuna, että siinä osallistumisen kohde on suoraan huumausainerikos, kun taas osallistumisrikoksessa kohteena on edellä selostetulla tavalla rikollisryhmän rikollinen toiminta.

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 07/3529 syytekohtassa 8 syyttäjät olivat vaatineet rangaistusta törkeästä huumausainerikoksesta ja vaihtoehtoisesti avunannosta törkeään huumausainerikokseen sekä toissijaisesti järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta.⁸⁴⁸ Toissijaisen syytteen kohteen katsottiin syytteessä paikalle tulollaan vakuuttaneen huumausaineiden ostajat myyjätahon luotettavuudesta ja edistäneen siten kauppojen syntymistä.

Käräjäoikeus ei pitänyt näyttöä ja henkilön toimien yksilöintiä riittävän yksityiskohtaisena ja luotettavana. Liikaa yksityiskohtia oli jäänyt oletusten ja päättelyn varaan, mistä syystä törkeää huumausainerikosta ja avunantoa koskevat syytteet hylättiin.⁸⁴⁹

Rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva toissijainen syyte hylättiin sillä perusteella, että ”syyksi lukeva tuomio tästä toissijaisestakin syytekohtasta edellyttää selvitystä hänen osallistumisestaan edellä kuvattuun huumerikokseen. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan näyttökynnystä ei voi tämänkään säännöksen soveltamisen kohdassa asettaa yleistä näyttökynnystä alemmalle tasolle. Osallisuuden aste ei voi syyksi lukevassa tuomiossa myöskään olla kovin vähäinen

846 HE 183/1999 vp.

847 HE 53/2006 vp. Ks. Helsingin KO 07/3529 12.4.2007 R 07/2037 (s. 41–43), jossa huumausaineiden maastokätköjen etsiminen katsottiin avunannoksi törkeään huumausainerikokseen.

848 Helsingin KO 12.4.2007 07/3529 R 07/2037, syytekohtat 8 ja 8.1, s. 4–5 ja 36.

849 Helsingin KO 12.4.2007, s. 35.

ja yksilöinniltään epämääräinen. Kun X:n osallistumisesta kuvattuun törkeään huumausainerikokseen ei ole saatu riittävän vakuuttavaa ja yksityiskohtaista selvitystä, käräjäoikeus hylkää myöskin tämän toissijaisen X:ään kohdistetun syytteen.”⁸⁵⁰

Samassa Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa syytekohtassa 10 vaadittiin rangaistusta törkeästä huumausainerikoksesta sillä perusteella, että henkilöt olivat yrittäneet yhdessä ja yksissä tuumin laittomasti hankkia kuljetettavaksi maastokätkössä olleen suuren amfetamiinierän tarkoituksin luovuttaa huumausaine-erä edelleen. Kohdassa 10.1 olevassa toissijaisessa rangaistusvaatimuksessa vaadittiin rangaistusta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta sillä perusteella, että henkilöt olivat kohdassa 10 kuvatulla tavalla edistäneet järjestäytyneen rikollisryhmän tavoitteiden saavuttamista.

Vastaajat tuomittiin vaihtoehdoisen syytteen mukaisesti. Heidän katsottiin syyllistyneen avunantoon törkeään huumausainerikokseen etsiessään huumeikätköä toisen henkilön pyynnöstä ja hänen lukuunsa, mistä syystä rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaan toissijaiseen syyteeseen ei otettu kantaa.

Kuten kuvatussa tuomiossakin on todettu, ei osallistumisrikoksen ja tavallisen osallisuuden näyttökynnyksiin liity eroja. Osallistumisteko on myös yksilöitävä syytteessä, kuten tuomiossakin on todettu, eikä sitä voi jättää epämääräiseksi.⁸⁵¹ Sen sijaan varsinaisessa osallisuudessa ja osallistumisrikoksessa on nähtävissä eroja osallistumisteon, osallistumisen kohteen sekä osallistumisteon ja pääteon välisen suhteen osalta, kuten edellä on selostettu. Näiden seikkojen on osallistumisrikoksen osalta tarkoitettukin muodostuvan erilaiseksi kuin varsinaisessa osallisuudessa. Se, ettei näyttökynnys ylittynyt ensisijaisen syytteen osalta, ei voi suoraan olla osoituksena siitä, ettei se hyvinkin voisi ylittyä toissijaisen syytteen osalta, koska tunnusmerkistö on hyvin erilainen.

5.2.3 Osallistumisrikos ja ryhmän puitteissa tehty yksittäinen rikos: konkurrenssikysymyksiä

Osallistumisrikoksen soveltamisalaa pohdittaessa keskeisen kysymyksen muodostaa se, mikä on osallistumisrikoksen ja ryhmän puitteissa tehdyn yksittäisen rikoksen välinen suhde konkurrenssikysymysten näkökulmasta. Kattaako se, että joku tuomitaan ryhmän puitteissa tehdystä yksittäisestä rikoksesta, myös rikollisryhmän toimintaan osallistumisen, vai tuomitaanko molemmista erillinen rangaistus? Mikäli katsotaan, että yksittäistä rikosta koskeva tuomio kattaa kokonaisuudessaan myös rikollisryhmän toimintaan osallistumisen, niin

850 Helsingin KO 12.4.2007, s. 36.

851 Helsingin KO 12.4.2007, s. 36.

koskeeko tämä näkemys kaikkia rikoslajeja, vai onko tässä suhteessa olemassa eroja eri rikoslajien välillä?

Yleisten lainkonkurrenssioppien mukaan tekijäntoimi kattaa muut osallisuustilanteet kuten avunannon. Tekijä tuomitaan vain tekijäntoimesta eikä erikseen esimerkiksi yllytyksestä tai avunannosta.⁸⁵² Vastaavasti rikoksen rangaistavista esiasteista – yrityksestä tai valmistelusta – ei rangaista sitä, joka tuomitaan täytetystä rikoksesta, vaan rikoksen täytyttyä tekijää rangaistaan vain täytetystä teosta.⁸⁵³ Rikoksen esiasteen ”rangaistavaksi säätämällä ei pyritä laajemman suojan antamiseen kuin niitä vastaavan täytetyn rikoksen kriminalisoimisella”,⁸⁵⁴ jolloin yhden rangaistussäännöksen soveltamisen jälkeen jäljelle ei jää enää mitään sellaista vääryyttä, joka perustelisi toisenkin lainkohdan soveltamisen.⁸⁵⁵ Täytetty teko kattaa yrityksen kokonaisuudessaan, eikä yrityksestä ole tarvetta tai mahdollista tuomita erillistä rangaistusta. Myös esimerkiksi rikoksen tavalinen tekomuoto sisältyy kokonaisuudessaan törkeään tekomuotoon.

Eräissä rangaistussäännöksissä lainsäätäjä on nimenomaisesti ottanut kantaa tietyn rangaistussäännöksen väistyvyyteen eli toissijaisuuteen, mutta usein konkurrenssikysymykset joudutaan ratkaisemaan oikeustieteessä ja -käytännössä kehittyneiden yleisten konkurrenssisääntöjen avulla. Koskisen mukaan toissijaisuuslausekkeet, joita lainsäätäjä on sijoittanut tunnusmerkistöihin ongelmallisten konkurrenssikysymysten ratkaisemiseksi, ovat itsessään usein kovin tulkinnanvaraisia.⁸⁵⁶ Tulkinnanvaraisilta tai suorastaan ristiriitaisilta minun näkemykseni mukaan vaikuttavat myös osallistumisdeliittiä koskevat lainsäätäjän toissijaisuuskannanotot.

Osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön sisältyy siis nimenomainen *subsidiariteetti- eli toissijaisuuslauseke*, jonka johdosta osallistumiskriminalisointia ei sovelleta, jos teosta on säädetty muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus. Lainsäätäjä on ilmaissut kantansa lainkonkurrenssikysymykseen säätämällä toissijaisuudesta nimenomaisesti osallistumisrikoksen tunnusmerkistössä ja pyrkinyt siten helpottamaan konkurrenssikysymyksiin liittyviä vaikeita kysymyksiä.⁸⁵⁷ Toisaalta säännöksen esitöiden mukaan *jos osallistuminen on laajempaa ja liittyy rikollisryhmän muuhunkin toimintaan kuin siihen, johon hänet on katsottava esimerkiksi avunantajaksi, rangaistus tuomitaan sekä osallistumisrikoksesta että avunannosta*. Esimerkiksi ryhmän johtaja voidaan tällä edellytyksellä

852 Nuutila 1997, s. 373.

853 Lainkonkurrenssista ks. Lahti 1968, Nuutila 1997, s. 370–375, sekä Tapani ja Tolvanen 2008, s. 427.

854 Lahti 1968, s. 732, ks. myös Nuutila 1997, s. 371.

855 Ks. Nuutila 1997, s. 371.

856 Koskinen 2008, s. 188.

857 Nuutila 1997, s. 370.

tuomita sekä yllytyksestä yksittäisen rikoksen tekemiseen että rikollisryhmän yleisen organisoimisen (1 kohdan mukaiset tekotavat) perusteella osallistumisrikoksesta, jos hänen osallistumisensa ryhmän toimintaan on laajempaa kuin kyseistä yksittäistä tekoa koskevaa.⁸⁵⁸ Tällöin toimintaa voidaan arvioida sekä päärikoksen että rikollisryhmän toimintaan osallistumisen näkökulmasta.⁸⁵⁹

Palermon yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa koskevassa mietinnössään myös lakivaliokunta otti kantaa tähän tulkintakysymykseen todeten rikoslain yleisten osallisuutta koskevien säännösten soveltuvan yleensä myös RL 17 luvun 1 a §:ään säädetyssä uudessa 7 kohdassa tarkoitetun toiminnan arviointiin. Valiokunnan mukaan toiminnan rikosoikeudelliseen arviointiin tulisi soveltaa ensisijaisesti ja mahdollisimman kattavasti rikoslain yleisiä osallisuussäännöksiä.⁸⁶⁰

Tutkimusaineistoon kuuluvissa oikeustapauksissa osallistumisrikos näytetään ymmärretyyn sellaiseksi toissijaiseksi rangaistussäännökseksi, ettei henkilölle voida vaatia rangaistusta samanaikaisesti sekä osallistumisrikoksesta että osana ryhmän toimintaa tehdystä yksittäisestä rikoksesta. Osallistumisrikoksen osalta esitetään vain toissijainen syyte siltä varalta, ettei ensisijainen, esimerkiksi huumausainerikosta tai avunantoa siihen koskeva syyte, menesty.⁸⁶¹ Taustalla on tunnusmerkistöön sisältyvä toissijaisuuslauseke ja ehkä ajatus, että tekijä tulisi tuomituksi kahdesti samasta teosta, jos hänet tuomittaisiin kahden rangaistussäännösten nojalla.

Kyse on nähdäkseni siitä, mitä on pidettävä toissijaisuuslausekkeen tarkoitamana *samana tekona*. On jo yleisten konkurrenssioppien perusteella selvää, että jos sama teko täyttää kaksi eri tunnusmerkistöä, joista toinen sisältyy kokonaisuudessaan toiseen, sovelletaan vain ankarammin sanktioitua tunnusmerkistöä. Saman teon käsite ei ole kuitenkaan lainkaan yksiselitteinen.

Lahti on selvittellyt mahdollisuutta lähestyä lainkonkurrenssikysymystä käsitteologisen analyysin avulla. Hän on viitannut saksalaisen oikeuslogiikan ja rikosoikeuden tutkijan Ulrich Klugin erittelyyn, jossa käsitteiden välisiä suhteita jaotellaan erillisyyden, samuuden, sisältyvyyden ja ristikkyyden käsitteiden

858 Terroristiryhmien sääntelystä ilmenee selkeästi, että tarkoituksena on rangaista sekä terroristiryhmän toimintaedellytysten yleisestä edistämisestä että ryhmän puitteissa tehdyistä yksittäisistä terroristisista rikoksista.

859 Myös terroristiryhmien osalta ryhmän johtaja tuomitaan paitsi terroristiryhmän johtamisesta niin myös tekemästään tai johtamansa ryhmän tekemästä rikoksesta. Ks. myös väkivaltaisen mellakan johtaminen (RL 17:4 ja HE 6/1997 vp).

860 HE 32/2003 vp – LaVM 32/2003 vp.

861 Ks. esimerkkinä tällaisesta ajattelutavasta Helsingin KO (12.4.2007 07/3529) s. 3, jossa on todettu seuraavasti: ”syyttäjän mukaan kyse on nimenomaan toissijaisesta syytteestä. Säännös tulee harkittavaksi, mikäli X:n osallisuus huumausainerikokseen on ollut avunantoa vähäisempää, mutta kuitenkin osallisuutta.”

avulla. Kyse on siitä, missä määrin kaksi käsitettä (esimerkiksi kaksi vastuuperustetta) sisältyvät toisiinsa tai jakavat yhteistä aluetta. Esimerkiksi rikoksen tavallinen tekemuoto sisältyy kokonaisuudessaan saman rikoksen kvalifioituun tekemuotoon (sisältyvyys).⁸⁶² Sen sijaan esimerkiksi henkirikoksen ja veropetoksen soveltamisalat eivät leikkaa miltään osin toisiaan. ”Ristikkyudessa vähintään yksi käsitteen a alaan kuuluva esine kuuluu samalla käsitteen b alaan sekä vähintään yksi käsitteen a alaan kuuluva esine ei kuulu käsitteen b alaan; saman on oltava voimassa myös päinvastoin”, Lahti toteaa.⁸⁶³ Hän ei ole katsonut käsitelöogisen jaottelun sellaisenaan selittävän konkurrensi-ilmiötä, mutta on kuitenkin pitänyt perusteltuna, että ”mitä lähempänä ristikkyyden rakenne on sisältyvyyden rakennetta, sitä ilmeisemmin on kysymyksessä lainkonkurrensi edellyttäen, etteivät muut syyt voimakkaasti puhu tunnusmerkistö(je)n syrjäytymistä vastaan”.⁸⁶⁴ Voitaisiinko osallistumisrikoksen ja rikollisryhmän puitteissa tehdyn yksittäisen rikoksen tai sitä koskevan avunannon välistä suhdetta ymmärtää paremmin yrittämällä kuvata niitä edellä esitetyn käsitteistön avulla? Ovatko ne toisistaan täysin erillisiä, keskenään täysin samoja, toisiinsa tavalla tai toisella sisältyviä vai ristikkäisiä vastuuperusteita? Tarkastelussa huomiota tulee kiinnittää yhtäältä tunnusmerkistöjen yhteneväisyyteen ja toisaalta eri säännösten suojeluobjektien yhteneväisyyteen.

Jotta vertailua voidaan ryhtyä tekemään, on ensimmäinen kysymys se, mihin rikokseen osallistumisrikosta verrataan. Rikollisryhmän puitteissa voidaan tehdä kaikenlaisia rikoksia, kuten kiristys-, talous- tai huumausainerikoksia. Osallistumisrikoksen tunnusmerkistö (RL 17:1 a) ei sinänsä ole minkään rikoksen kanssa sama. Rikoksen edistämisen rangaistavia muotoja ei ole avunannon osalta yksilöity, vaan lähtökohtaisesti rikoksen tahallinen edistäminen millä tavalla hyvänsä voi olla avunantona rangaistavaa. Siis myös osallistumisrikoksen mukaiset osallistumistavat voivat olla avunantona rangaistavia, jos osallistumisen kohteena on suoraan tietty rikos. Tässä suhteessa sama teko voisi olla rangaistava sekä osallistumisrikoksena että avunantona, jolloin osallistumistunnusmerkistön soveltaminen väistyy. Samoin tekijäkumppanuuden kannalta riittävä on mikä hyvänsä rikoksen tunnusmerkistön mukainen osateko tai muukin rikoksen täyttymisen kannalta erityisen merkittävä toimi, esimerkiksi jokin osallistumisedeliktin mukaisista osallistumistavoista. Mikä hyvänsä osallistumisrikoksen mukainen osallistumistapa voi siten johtaa siihen, että tekoa arvioidaan tekijäkumppanuutena tai avunantona. Osallistumisrikoksen mukaiset osallistumistavat ovat siten rajatumpia kuin tekijäkumppanuuden tai varsinais-

862 *Subordinaatio*, ks. Tapani ja Tolvanen 2008, s. 427.

863 Lahti 1968, s. 713–717.

864 Lahti 1968, s. 716.

sen osallisuuden osallistumistavat, joita ei ole rajattu. Osallistumisrikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää myös pidempään jatkunutta tai toistuvampaa osallistumista kuin avunanto, joka tyypillisesti on toimintana kertaluonteisempaa ja/tai ajallisesti rajatumpaa. Edellä sanotusta johtuen on oletettavaa, että osallistumisrikoksesta toissijaisena esitettävä syyte tulee herkästi hylätyksi eikä säännökselle näin tulkittuna jäisi käytännössä lainkaan soveltamisalaa. Kyse olisi Klugin termein ristikkyydestä.

Lähinnä huumausainerikoksen törkeä edistäminen on tunnusmerkistö, jonka mukaiset tekotavat ovat osallistumisdeliktiin tunnusmerkistön kanssa samanlaisia, ja nekin vain osittain.⁸⁶⁵ Rangaistusasteikostaan johtuen huumausainerikoksen törkeä edistäminen tulisi yleensä ensisijaisesti sovellettavaksi RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen osallistumiskriminalisointiin nähden. Hallituksen esityksessä 53/2006 vp on todettu, että sekä rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksessa että huumausainerikoksen edistämiskyksessä kyse on osallistumisesta, jota ei voida rangaista osallisuutena ryhmän toiminnassa tehtyihin päär rikoksiin. Törkeä huumausainerikoksen edistäminen syrjäyttäisi RL 17 luvun 1 a §:n soveltamisen, koska jälkimmäisen rangaistusasteikko on matalampi.⁸⁶⁶

Osallistumisen kohteen osalta rikollisryhmän toimintaan osallistuminen vaikuttaa tunnusmerkistönä varsin omalaatuiselta. Ei ole olemassa toista rikosta, jossa osallistumisen kohteena olisi järjestäytyneen rikollisryhmän rikollinen toiminta. Esimerkiksi avunannossa osallistuminen kohdistuu suoraan niihin yksittäisiin rikoksiin, joita osana rikollisryhmän toimintaa voidaan tehdä.

Ristikkyys ja sisältyvyys ovat toistensa aste-eroja. Lahti onkin todennut, että mitä lähempänä ristikkyyden rakenne on sisältyvyyden rakennetta, sitä todennäköisemmin kyseessä on konkurrenssitilanne. Esimerkiksi osallistumisrikoksen ja avunannon välisen suhteen osalta tilannetta ei ole mahdollista ryhtyä ratkaisemaan yleisellä tasolla johtuen erityisesti avunannon päatekoon nähden liitännäisestä luonteesta, mutta tapauskohtaisessa harkinnassa on tärkeää mieltää, että sekä osallistumisrikoksella että ryhmän puitteissa tehdyillä erilaisilla yksittäisillä rikoksilla on oma itsenäinen soveltamisalansa, ja että tietyiltä osin soveltamisalat voivat olla myös päällekkäiset. Teon sijoittuessa tälle päällekkäiselle soveltamisalalle tulevat pohdittaviksi konkurrenssikysymykset ottaen huomioon konkreettiset olosuhteet.⁸⁶⁷

865 Terroristiryhmän toiminnan edistäminen on hyvin samantyyppinen tunnusmerkistö kuin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, mutta sen osalta konkurrenssikysymykset ovat yksinkertaisemmat.

866 HE 53/2006 vp, s. 18.

867 Lahti 1968, s. 714–716.

Vaarantamisrikosten osalta yleisistä konkurrenssiopeista voidaan todeta, että vahinkoseurauksen aiheuttaminen kattaa yleensä vain kyseiseen seuraukseen kohdistuneen vaaran. Jos vaara oli yleisempi kuin vain toteutuneeseen seuraukseen rajoittuva, voidaan rangaistus tuomita myös yleisemmän vaaran aiheuttamisesta. Nuutila on esittänyt esimerkkinä tilanteen, jossa A ammuskelee väkijoukossa vaarallisesti sillä seurauksella, että B kuolee. Tuomitaanko A tällöin vain taposta vai sen lisäksi vaaran aiheuttamisesta? Vastaavasti voidaan kysyä, syrjäyttääkö kuolemantuottamus liikenteen vaarantamisen. Nuutila on vastannut kysymykseensä siten, että ”jos vaarantamistunnusmerkki täyttyy vain sen vuoksi, että menehtynyttä on vaarannettu, surmaamistunnusmerkki kattaa vaaran”.⁸⁶⁸ Vaaran aiheuttamisen kriminalisoinnilla suojataan yleisemmin kaikkia potentiaalisia uhreja. Pelkästään kuolemantuottamuksesta tuomitseminen ei kata aiheutettua vaaraa kokonaisuudessaan, vaan vaara oli laajempi kattaen kaikki tielläliikkujat ja liikenneturvallisuuden.⁸⁶⁹ Nuutilan mukaan myös eräitä presumoidun vaaran varaan rakentuvia kriminalisointeja voidaan tulkita samoin.⁸⁷⁰ Vastaavasti Honkasalo on katsonut, ettei teon yleisvaarallinen luonne voi tulla rikosoikeudellisesti täysin katetuksi yksityisen oikeudenloukkauksen kautta, mistä syystä vaarantamisrikoksen rankaiseminen loukkausrikoksen kanssa on aiheellista.⁸⁷¹

Sikäli muiden rikosten suojeleuintressi ei voi olla ainakaan yleisellä tasolla yhteneväinen rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksen suojeleuintressin kanssa, että rikollisryhmän toiminnassa voidaan tehdä mitä hyvänsä rikoksia. Rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksen säätämisen tarkoituksena on torjua rikollisuuden järjestäytymiskehityksen aikaansaamaa erityistä uhkaa.⁸⁷² Osallistumiskriminalisointi on tässä suhteessa itsenäinen rikos, jonka suojeleuintressi on laajempi ja yleisempi kuin vain yksittäiseen rikokseen ja sen seuraukseen liittyvä.⁸⁷³ Voidaan kuitenkin yksilöidä myös eräiden rikosten törkeitä tekemuotoja, joiden tavoitteet niinikään liittyvät järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan (ks. kohta 4.2.3, muun muassa törkeä laittoman maahantulon järjestäminen). On myös huomattava, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimin-

868 Nuutila 1997, s. 373–374.

869 Vaarantamis- ja loukkaamisrikosten suhteesta, saman rikoksen esiasteiden tai osallisuusmuotojen välisistä konkurrenssikysymyksistä, esi- ja jälkitekosten erikseen rangaistavuudesta, ks. Lahti 1968, s. 727–736. Ks. myös Tapani ja Tolvanen 2008, s. 427–429.

870 Nuutila 1997, s. 373–374.

871 Honkasalo 1967, s. 262, ja Lahti 1968, s. 712 ja 728.

872 Ks. Sahavirran (s. 286–287) pohdiskelua rahanpesurikosten osalta. Sahavirta toteaa, etteivät kansainvälisen rahoitusjärjestelmän puhtautta suojaa muut rangaistussäännökset, joten rahanpesun suojeleobjekti eroaa pääsääntöisesti esirikoksensa suojaamasta oikeushyvästä.

873 Ks. esim. Tapani ja Tolvanen 2008, s. 429, jossa viitataan nimenomaan suojeleuintressin ulottuvuuden arviointiin rajanveto-ongelmien ratkaisemiseksi.

taan osallistumisen kriminalisointi tuo suojaa täysin samoille intresseille kuin muutkin tunnusmerkistöt, mutta välillisemmin. Tässä mielessä tunnusmerkistöjen suojeluobjekteissa voidaan nähdä yhtäläisyyttäkin. Vaarantamiskriminalisoinnin avulla näille intresseille pyritään rakentamaan tavanomaista laajempi suojamuuri.⁸⁷⁴ Useinkin yhteisölliset oikeushyvät suojaavat välillisesti henkilöitä oikeushyviä – Nuutila on maininnut esimerkkinä, että liikenneturvallisuus voidaan ymmärtää yhteisöllisenä oikeushyvinä, jolla suojataan välillisesti yksilöllisiä oikeushyviä kuten henkeä, terveyttä ja omaisuutta.⁸⁷⁵ Hallituksen esitys 6/1997 vp koskee muun muassa yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia koskevien säännösten uudistamista. Hallituksen esityksessä on todettu, että luku on sisällöllisesti hajanainen. *Yleinen järjestys* on ilmaisuna arvostuksenvarainen eli sille voidaan antaa yhteydestä riippuen hyvin erilaisia merkityssisältöjä. Suurin osa tarkoitetuista rikoksista ei välittömästi loukkaa tai vaaranna muiden ihmisten oikeuksia ja etuja. Yleistä järjestystä vastaan tehdyt rikokset aiheuttavat lähinnä pahennusta, ärtymystä ja mielipahaa.⁸⁷⁶ Kysymystä suojeluintressien samuudesta lienee pohdittava erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin tunnusmerkistön osalta.

Vertailukohtana RL 17 luvun mukaisista muista rikoksista ja niihin liittyvistä konkurrenssikysymyksistä voidaan mainita väkivaltaiseen mellakkaan osallistuminen, väkivaltaisen mellakan johtaminen ja mellakan yhteydessä tehdyt muiden tunnusmerkistöjen mukaiset rikokset. Jos joku väkivaltaisessa mellakkatilanteessa (RL 17:3) syyllistyy muualla rangaistavaksi säädettyyn tekoon, esimerkiksi virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen, pahoinpitelyyn, ryöstöön, vahingontekoon tai varkauteen, hänen toimintansa toteuttaa rikosten yhtymistä koskevien sääntöjen mukaan asianomaisen rikossäännöksen ja väkivaltaisen mellakan tunnusmerkit. Taustalla on ajatus siitä, että myös muunlainen kuin tunnusmerkistössä mainittu osallistuminen väkivaltaiseen mellakkaan on rangaistavaa. Tällaisia toimia voivat olla esimerkiksi väkivallalla uhkaaminen, yritys käyttää väkivaltaa tai vahingoittaa omaisuutta, esineiden heittäminen osumatta kehenkään, väkivaltaan soveltuvien välineiden luovuttaminen väkijoukossa olevien muiden henkilöiden käyttöön tai lisäväen tuominen paikalle.⁸⁷⁷ Passiivinen läsnäolo kuitenkin ei ole rangaistavaa. Väkivaltaisen mellakan johtamisesta on säädetty erikseen (RL 17:4). Jos väkivaltaisen mellakan johtaja on mellakan yhteydessä syyllistynyt muihin rikoksiin, esimerkiksi virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen, pahoinpitelyyn, ryöstöön, vahingontekoon tai

874 Koskinen 2008, s. 165.

875 Nuutila 1997, s. 41–42.

876 HE 6/1997 vp, kohdat 1.4.1.1.1 ja 1.4.1.2.

877 Ibid.

anastusrikokseen, sovelletaan rikosten yhtymisestä voimassa olevia säännöksiä. Niistä tuomitaan siis yhteinen rangaistus. Väkivaltaiseen mellakkaan osallistuminen sen sijaan sisältyy säännönmukaisesti sellaisen mellakan johtamiseen eikä siten väkivaltaista mellakkaa johtava syyllisty erikseen rangaistavaan tekoon myös osallistuessaan siihen.⁸⁷⁸

Edellä olevan pohdiskelun perusteella katsoisin, että lähtökohtaisesti henkilöä, joka on täyttänyt sekä osallistumisrikoksen että jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön, rangaistaan näistä molemmista, jollei voida sanoa, että kyseessä oli *sama teko*. Mikä voisi olla sama teko kuin osallistumisrikos, jää epäselväksi.

Tulkinnassa on kuitenkin otettava huomioon vielä se, mitä hallituksen esityksessä 34/2004 vp on lausuttu osallistumisrikoksen ja eräiden ryhmän puitteissa tehtyjen yksittäisten rikosten välisestä suhteesta. Hallituksen esityksessä 34/2004 vp viitattiin osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön sisältyvään toissijaisuuslausekkeeseen ja todettiin, että osallistumisrikoksen tunnusmerkistö on toissijaisesti sovellettava suhteessa törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistöön, koska jälkimmäisestä on säädetty ankarampi rangaistus. Samassa hallituksen esityksessä todettiin vastaavalla tavalla törkeän laittoman maahantulon järjestämisen ja törkeän sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisen konkurrenssista osallistumisrikokseen nähden.⁸⁷⁹ Näitä rikoksia lienee siis pidetty samoina rikoksina kuin osallistumisrikosta, kun osallistumisrikoksen on katsottu sisältyvän niihin kokonaisuudessaan toissijaisuuslausekkeen perusteella. Tulkinnasta jää epäselväksi, miksi tekoja on pidetty samoina tekoina kuin osallistumisrikosta, ja mitä kaikkia muita rikoksia voidaan pitää samoina rikoksina kuin osallistumisrikos. Liittyikö tulkinta siihen, että kyseisten törkeiden rikosten tunnusmerkistöön sisältyy järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä, vai syrjäyttääkö mikä hyvänsä rikos, joka on tehty rikollisryhmän puitteissa, ja josta on säädetty yli kahden vuoden vankeusrangaistus, osallistumisrikoksen soveltamisen? Johtaako tämä tulkinta siihen, että vakavampien rikosten osalta sovelletaan muita tunnusmerkistöjä, ja osallistumisrikos soveltuu käytännössä vain kun kyse on sellaisista rikoksista, joista on säädetty enimmäisrangaistus alle kaksi vuotta vankeutta?

Entä jos osallistumisrikosta koskevan syytteen käsittelyn yhteydessä käsiteltävänä ei ole yksittäistä rikosta lainkaan? Entä jos rikokset – osallistumisrikos ja ryhmän puitteissa tehty yksittäinen rikos – tulevat käsiteltäväksi eri aikaan?

878 HE 6/1997 vp (mainittujen lainkohtien säännöskohtaisten perustelujen kohdalla).

879 HE 34/2004 vp laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 104. Vastaavasti laittoman maahantulon järjestämisen törkeän tekemuodon osalta s. 75–76 ja sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisen törkeän tekemuodon osalta s. 81–82.

Picotti on käsitellyt rikollisryhmiin liittyviin erityissäännöksiin ja rikosvastuun yleisiin perusteisiin liittyviä konkurrenssikysymyksiä oikeusvertailevasti maaraporttien pohjalta.⁸⁸⁰ Maaraporttien laatijat vastasivat kysymykseen: ”Are there cases where the same individual can be indicted and punished for the commission of one of these preparatory acts (for example ‘recruitment’) and also for the commission of one of the offences representing the ‘final aim’ (for example, ‘commission of an act of terrorism’)? and possibly, also for the offence of association or participation in a terrorist or criminal group pursuing the same aim?” Picottin mukaan suurimmassa osassa valtioita henkilö voidaan tuomita sekä valmistelutyypisistä erikseen rangaistavista teoista (esimerkiksi jäsenten rekrytointi) että ryhmän varsinaisiin tarkoituksiin lukeutuvista rikoksista (esimerkiksi terrori-isku). Sama henkilö voidaan tuomita myös terroristi- tai rikollisryhmän jäsenyydestä. Tällöin rikoksia pidetään autonomisina ja ne voivat tapahtua myös yhtäaikaaisesti. Sen sijaan tekoja, joita on pidettävä rikosoikeuden mukaan rikoksen valmisteluna, sisältyvät päätteeseen.⁸⁸¹

Rikollisryhmässä toimimisrikoksen ja rikollisryhmän puitteissa tehtyjen yksittäisten rikosten välisestä suhteesta on esitetty EY:n tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyyntö.⁸⁸² Rikosten erillisyyttä ja samuutta koskeva tulkintakysymys on nostettu esille eurooppalaisen pidätysmääräyksen soveltamisen yhteydessä. Ennakkoratkaisua pyytänyt Oberlandesgericht Stuttgart on pyytänyt EY:n tuomioistuimen kantaa siihen,

1. arvioidaanko eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäätöksen 3 artiklan 2 alakohdan mukaista saman teon käsitettä (a) pidätysmääräyksen antaneen jäsenvaltion lainsäädännön perusteella, (b) täytäntöönpanosta vastaavan jäsenvaltion lainsäädännön perusteella vai (c) tulkitseamalla saman teon käsitettä itsenäisesti yhteisön oikeuden perusteella; sekä
2. onko huumausainerikos sama teko kuin jäsenyys rikollisryhmässä.⁸⁸³

Ennakkoratkaisupyynnössä todetaan, että ”nyt esillä olevassa asiassa on tarkalleen ottaen kyse ennen kaikkea siitä, miten niin kutsutut organisaatorikokset

880 *Picotti*, s. 432.

881 Saksassa Roxin (2006, s. 299–300) on suhtautunut kielteisesti siihen, että rikollisryhmän johtajan vastuuta laajennettaisiin koskemaan kaikkia rikollisryhmän tekemiä rikoksia perustellen kantaansa sillä, että johtaminen on säädetty erikseen rangaistavaksi (129 §). Roxin näyttää lähtevän siitä, että yksittäisistä rikoksista ei ole erillistä tarvetta rangaista rikollisryhmän johtajaa, kun johtamisesta on säädetty erikseen.

882 EY-tuomioistuimen asia C-261/09 Mantello, 14.7.2009.

883 C-261 Mantello, pyynnön s. 2.

suhteutuvat järjestössä tehtyihin yksittäisiin tekoihin *ne bis in idem* -periaatetta noudatettaessa”.⁸⁸⁴ Ratkaisulla on merkitystä ainakin sen suhteen, tuleeko luovutusasiassa sovellettavaksi *ne bis in idem* -sääntö, joka estää luovutuksen sillä perusteella, että sama asia on jo kertaalleen ratkaistu lopullisella asiaratkaisulla. Nähtäväksi jää, miten laajasti tuomioistuimien ottaa kantaa paitsi *ne bis in idem* -sääntöön liittyvään tulkintakysymykseen, niin myös mainittuun rikosten samuutta koskevaan aineellisoikeudelliseen kysymykseen. EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastainen puitepäättös 2008/841/YOS on hyväksytty neuvostossa 24.10.2008 ja julkaistu EU:n virallisessa lehdessä 11.11.2008, jolloin se on tullut voimaan ja voimaansaattamislainsäädäntö on valmisteilla kaikissa EU-maissa, muun muassa Suomessa. Jäsenvaltioille on jätetty 11.5.2010 asti aikaa toteuttaa puitepäättöksen vaatimat toimet. EU:ssa siis on rikollisryhmien kriminalisointivelvoitteita sisältävä puitepäättös, joka on jo voimassa, joten jää nähtäväksi, tulkitseeko EY-tuomioistuin saman teon käsitettä ennakkoratkaisupyynnön 1(c) kohdassa tarkoitettulla tavalla itsenäisesti yhteisön oikeuden perusteella. Joka tapauksessa, vaikka käsitettä pitäisi arvioida jommankumman valtion kansallisen lain perusteella, vaikuttaa asian ratkaisemiseen EU:n oikeuden tulkintavaikutus, joka tarkoittaa, että mahdollinen ristiriita kansallisen ja EU-oikeuden välillä tulee pyrkiä välttämään tulkitsemalla kansallista oikeutta siten, ettei ristiriitaa jäisi.⁸⁸⁵ Kysymys on erittäin mielenkiintoinen ja vaatisi perusteellista pohtimista myös Suomessa kansallisella tasolla.

Tarkastelen voimassaolevaa sääntelyä vielä erikseen rikollisryhmän jäseniin ja johtajaan liittyvien sääntelytarpeiden näkökulmasta.

5.2.4 Rikollisryhmän jäsenet

Rikollisryhmien jäsenten osalta rikollisryhmän toimintaan osallistumisen rangaistavaksi säädetyissä muodoissa ei näyttäisi olevan suurempia epäkohtia tai puutteita. Tässä suhteessa nykyistä pidemmälle menevälle sääntelylle ei näyttäisi olevan tarvetta.

Etenkään muodollista jäsenyyttä ei ole syytä kriminalisoida. Jäsenyyden osalta on otettava huomioon, ettei se ole yksiselitteinen käsite. Kuten kohdassa 4.5 on todettu, jäsenyyttä on mahdollista tarkastella joko muodollisena olosuhteena, jolloin jäsenyys määrittäisi esimerkiksi ulkoisten tunnusten kautta, tai sitä voidaan arvioida henkilön aktiivisen toiminnan ja ryhmään sitoutumisen kautta. Ajatusta muodollisen jäsenyyden (passiivisen olotilan) kriminalisoinnis-

884 C-261 Mantello, pyynnön s. 4.

885 C-105/03 Pupino, 16.6.1005 Kok. s. I-5285 ja Oberlandesgericht Stuttgartin tekemän ennakkoratkaisupyynnön s. 9.

ta voidaan kritisoida ennen kaikkea perustuslain takaaman yhdistymisvapauden ja sääntelytarpeiden arvioinnin näkökulmasta. Pelkkä ryhmän olemassaolo ja passiivinen tai kahvinkeittotyyppinen jäsenyys eivät vielä saa aikaan vaaraa. Ulkoisten tunnusmerkkienkin tai ryhmään kuulumista osoittavien asusteiden käyttäminen voi herättää joissain korkeintaan pahennusta, mutta itsessään se ei saa aikaan vaaraa. Sen sijaan jos – kuten tässä tutkimuksessa on katsottu – jäsenyyden ajatellaan muodostuvan aktiivisesta osallistumisesta rikosten tekemiseen ja ryhmän rikolliseen toimintaan, on jäsenyys jo rikoslain voimassaolevien säännösten mukaan rangaistavaa.

Myöskään rikoksen tekemisestä sopiminen ilman, että kukaan olisi vielä ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin rikoksen toteuttamiseksi, ei tarkoita, että ryhmästä aiheutuva vaara olisi kohollaan. Sopiminen rikoksen tekemisestä voidaan rinnastaa siihen, että yksittäinen henkilö mielessään olisi tehnyt rikoksen tekemistä koskevan päätöksen. Salahanke, jos sillä tarkoitetaan vain sopimista rikoksen tekemisestä, on yksittäisen ihmisen rikoksentekopäätöstä vastaava rikoksentekopäätöksen kollektiivinen muoto.⁸⁸⁶ Salahankkeen kriminalisointia on perusteltu sillä, että se mahdollistaa puuttumisen toimintaan jo aikaisessa vaiheessa ja vahingon syntymisen estämisen. Se, että rikoksen tekemisestä sopii useampi ihminen yhdessä, luo enemmän voimavaroja toteuttaa rikos, mikä lisää riskiä siitä, että uhrin oikeuksia todella loukataan (ks. kohta 3.4). Tämä saattaa jossain määrin olla tottakin, mutta silti mahdollista on, että suunnitelmaa ei aiotakaan toteuttaa. Rikoksentekopäätöksen – yksilöllisen tai kollektiivisen – yleiselle kriminalisoinnille ei Suomessa ole tarvetta. Erityinen vaara alkaa muodostua vasta siinä vaiheessa, kun ryhmän puitteissa ryhdytään aktiivisiin toimin rakentamaan rikollisen toiminnan toimintaedellytyksiä sekä suunnittelemaan ja toteuttamaan konkreettisia rikoksia.⁸⁸⁷ Rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisoinnin yhteydessä omaksuttu näkemys, että vain tarkkarajaisesti määritelty omakohtainen aktiivisiin toimin tapahtuva osallistuminen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan voi olla rikoksena rangaistavaa, on perusteltu eivätkä rajaukset näytä aiheuttavan erityisiä aukkoja sääntelyyn rikollisryhmän jäsenten osalta.

886 Smith ja Hogan, s. 254–255. Ks. myös Picotti (s. 418–419), jonka mukaan eräiden valtioiden lainsäädännössä (Brasilia, Italia) rangaistavuuden kriteeriksi on sekä yllytyksen että rikoksen tekemisestä sopimisen osalta asetettu toimen julkisuus.

887 Vertailukohtana voidaan pohtia ajankohtaista esimerkkiä siitä, että potentiaalinen kouluammuskelija julistaa internetissä päättäneensä ampua luokkatoverinsa. On todella vaikea sanoa, mikä suunnitelmista on toista vaarallisempi ja todellisempi.

5.2.5 Rikollisryhmän johtaja

Ryhmän johtaminen muodostuu yhtäältä yksittäisten rikosten tekemistä koskevien määräysten ja ohjeiden antamisesta ja toisaalta päättämisestä ryhmän yleiseen organisointiin eli ryhmän olemassaoloon, jäsenistöön, rakenteisiin, sisäisiin toimintatapoihin kuten toimitiloihin, reviiriin ja kurinpittoon sekä ”ulkosuhteisiin”⁸⁸⁸ liittyvistä asioista. Johtamisen jälkimmäiseen näkökulmaan kuuluu ryhmän tulevan rikollisen toiminnan edellytysten rakentaminen esimerkiksi verkostoitumalla, rakentamalla yhteyksiä lailliseen liiketoimintaan ja kehittämällä rikollisessa toiminnassa tarvittavaa ammattitaitoa sekä erilaisten toisiaan tukevien osatoimintojen rakentaminen (esimerkiksi huumausaineiden maahantuonti ja jakelu, velkojen perintä ja erilainen uhkailu, rahanpesu). Ryhmän organisaation ja muun ”infrastruktuurin” rakentaminen ovat niitä johtamistoimenpiteitä, joiden varaan rakentuu kollektiivin kyky tehdä rikoksia systemaattisesti, suuressa mittakaavassa ja tavanomaista pienemmällä kiinnijäämisriskillä. Tämä rakenne muodostaa toimintaedellytykset yksittäisten rikosten tekemiselle. Ryhmän johtamisen seurauksena rikollisryhmän aiheuttama vaara alkaa kehittyä ja kasvaa. Jollei nimenomaan ryhmän johdon toimintaan kyetä puuttumaan, voi ryhmän rikollinen toiminta usein jatkua suhteellisen häiriintymättä, vaikka useitakin suoritusastan henkilöitä poistuisi toiminnasta esimerkiksi vankilaan joutumisen johdosta. Yksittäisiä riveistä poistuneita suoritusastan henkilöitä lienee helppo korvata.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 kohta (”perustamalla tai organisoimalla järjestäytyneen rikollisryhmän taikka värväämällä tai yrittämällä värvätä väkeä sitä varten”) koskee enimmäkseen toimintoja, jotka ovat lähinnä rikollisryhmän johtamista. Osallistumisrikosta koskevaan säännökseen sisältyy toissijaisuuslauseke, jonka mukaan säännöstä ei sovelleta, jos teosta on säädetty muualla laissa yhtä ankara tai ankarampi rangaistus. Säännöksen 1 kohdan mukaisia järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumistapoja ei ole säädetty rangaistavaksi muualla laissa.⁸⁸⁹ Mainitun lainkohdan perusteella on tutkimusaineistoon kuuluvissa tapauksissa kuitenkin vaadittu rangaistusta ryhmän johdolle vain yhden kerran. Seuraavassa Jyväskylän käräjäoikeuden käsittelemässä asiassa oli kyse rikollisryhmän johtoa koskevasta rangaistusvaatimuksesta ryhmän perustamisen, organisoinnin ja jäsenten värväyksen perusteella.

888 Esimerkiksi suhtautumistapa viranomaisiin, muihin ryhmiin tai mediaan.

889 Terrorisimirikokset muodostavat tältä osin poikkeuksen: terroristiryhmän perustaminen, organisoiminen ja jäsenten rekrytointi on kriminalisoitu sekä sanktioitu ankarammin kuin järjestäytyneen rikollisryhmän osalta. Johtaminen tai johtavassa asemassa toimiminen esiintyy hieman eri muodoissa myös seuraavissa tunnusmerkistöissä: valtiopetoksen valmistelu (RL 13:3), laiton sotilaallinen toiminta (RL 13:4), väkivaltaisen mellakan johtaminen (RL 17:4) sekä salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24).

Jyväskylän käräjäoikeuden tuomiossa 10.7.2007⁸⁹⁰ syyttäjä vaati rangaistusta ryhmän korkeimmalla tasolla toimineille henkilöille osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan sillä perusteella, että he olivat yhdessä rikollisryhmän rikollisten tavoitteiden saavuttamista olennaisesti aktiivisesti edistäen perustaneet ja organisoineet pysyväksi tai pitkäaikaisesti tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän sekä värvänneet siihen jäseniä.

Käräjäoikeus katsoi, että kyseessä oli RL 17 luvun 1 a §:n tarkoittama järjestäytynyt rikollisryhmä, mutta hylkäsi syytteen sen toimintaan osallistumisesta katsoen, ettei asiassa ollut esitetty luotettavaa näyttöä siitä, kuka oli organisoinut ryhmän toiminnan tai rekrytoinut siihen tietyn jäsenen.

Tutkimusaineistoon ei kuulunut muita tapauksia, joissa rikollisryhmän johdolle olisi vaadittu rangaistusta kyseisen lainkohdan nojalla. Syynä vähäiseksi jääneeseen soveltamiseen saattaa olla se, että kyseessä on suhteellisen uusi rangaistussäännös, jonka käyttöalaa ei ole ehkä kovin selkeästi mielletty etenkin johtamisen näkökulmasta. Myös lain esitöissä säännöksen soveltamisalaa on käsitelty lähinnä avunannon eikä niinkään johtamisen näkökulmasta.⁸⁹¹ Myöskään rangaistusasteikko ei mahdollista järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnassa ja ryhmärakenteiden selvittämiseksi tarpeellisten tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmien käyttöä.⁸⁹² Rikollisryhmien johtajien vastuuperusteita saattaisi olla tältä osin syytä täsmentää ja terävöittää.

Rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 kohta kattaa kaikki olennaiset osat rikollisryhmän johtamisesta lukuun ottamatta yksittäisten rikosten tekemistä koskevien määräysten antamista, jota – kuten on jo todettu – arvioidaan yleensä yllytyksenä tai tekijäkumppanuutena. Vertailukohdaksi voidaan ottaa terrorismirikokset, joiden osalta on kriminalisoitu erikseen (1) terroristiryhmän johtaminen ja (2) ryhmän perustaminen, organisointi taikka värväys terrorismirikoksen tekemiseen, mikä sisältää jäsenten värväyksen ryhmään ja taivuttelun yksittäisten rikosten tekemiseen.⁸⁹³ Lisäksi on todettu, että (3) ”joka tuomitaan terroristi-

890 Jyväskylän KO 10.7.2007 07/1335 R 07/806, syytekohta 2.

891 Puolassa rikollisryhmään osallistumiskriminalisoinnin (258 artikla) soveltamista nimenomaan ryhmien johtajiin on pidetty tärkeänä, koska he eivät useinkaan osallistu henkilökohtaisesti rikosten tekemiseen. EN:n Best Practice Survey, s. 191–192.

892 Pakkokeinolain 5 a luvun mukaiset salaiset pakkokeinot, jotka ovat järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa tehtyjen rikosten tutkinnan kannalta erittäin keskeisiä, eivät ole osallistumisrikoksen tutkinnassa käytettävissä lain 4 a §:n mukaista teknistä katselua ja 4 b §:n mukaista teknistä seurantaa lukuun ottamatta. Myös poliisilain mukaiset tiedonhankintakeinot ovat latitudin vuoksi käytettävissä vain hyvin rajoitetusti. Eräiden salaisten pakkokeinojen (erityisesti telekuuntelun) osalta ne rikoslajit, joiden tutkinnassa menetelmää voi käyttää, on pakkokeinolaissa erikseen yksilöity, eli latitudia koskevan vaatimuksen täyttyminen ei ole vielä yksistään riittävä.

893 Rangaistussäännöksen säätämisen syynä oli se, että EN:n terrorismin vastaisen yleissopimuksen kansallinen voimaan saattaminen edellytti, ettei terrorismirikoksen tekemiseen taivuttelun rangaistavuus saa olla riippuvainen siitä, tehdäänkö päätke tai sen rangaistava

ryhmän johtamisesta, on tuomittava myös tekemästään tai hänen johdollaan terroristiryhmän toiminnassa tehdystä 1 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta tai sellaisen rikoksen rangaistavasta yrityksestä taikka 2 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta”. Eroina järjestäytyneen rikollisryhmän johtamiseen verrattuna voidaan todeta, että terrorismirikosten osalta (1) johtamiseen liittyy ankarampi rangaistusasteikko (vähintään kaksi ja enintään kaksitoista vuotta vankeutta), minkä lisäksi (2) ryhmän johtaja vastaa ryhmän jäsenten tekemistä rikoksista tavallista osallisuutta laajemmin.⁸⁹⁴ Terroristiryhmän johtamisen arvioinnissa on siten selkeä ero verrattuna muun järjestäytyneen rikollisryhmän johtamiseen, mutta rikollisryhmän johtajankin osalta olisi tunnusmerkistön soveltuvuuden puolesta täysin mahdollista esittää nykyistä useammin RL 17 luvun 1 a §:n 1 kohtaan perustuvia rangaistusvaatimuksia.

Saattaisi olla aiheellista, että RL 17 luvun 1 a §:n 1 kohdassa mainittuja tekotapoja sisällöllisesti muuttamatta säännöstä selkiytettäisiin siirtämällä rikollisryhmän johtamiseen tosiasiallisesti kuuluvat toiminnot uudeksi, *rikollisryhmän johtamiseksi* otsikoiduksi rangaistussäännökseksi. Kuten Suomessa on yleisenä käytäntönä, on RL 17 luvun 1 a §:ssäkin tekijätunnusmerkki kirjattu avoimella tavalla: rikokseen voi syyllistyä ”*se, joka*” toimii tunnusmerkistön mukaisesti, mikä voi tarkoittaa ketä tahansa.⁸⁹⁵ Tekijätunnusmerkistön avulla ei pyritä rajaamaan tekijäpiiriä, vaan tekijäpiiri määräytyy *in casu*. Ohjaavaa vaikutusta olisi suotavaa lisätä tekijätunnusmerkin tarkemman muotoilun avulla.⁸⁹⁶ Samalla latitudi suhteutettaisiin teon vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen eli se olisi astetta ankarampi kuin tavallisessa osallistumisessa.⁸⁹⁷ Kyseessä olisi osallistumisdeliittin kvalifioitu tekemuoto, joka olisi sanktioitu ankarammin kuin muut rikollisryhmän toimintaan osallistumisen muodot. Tällaiseen ratkaisuun on päädytty ainakin Italiassa, Puolassa ja Saksassa, missä rikollisryhmän toimintaan osallistuminen rikollisryhmää johtamalla on sanktioitu ankarammin kuin tavallinen osallistuminen.⁸⁹⁸ Picotti on oikeusvertailevassa selvityksessään havainnut, että useimmissa vertailluista valtioista rangaistustasossa on merkittä-

yritys, mikä on yllytyksen rangaistavuuden edellytyksenä. Uuden rangaistussäännöksen tunnusmerkistöön ei tätä vaatimusta enää sisälly.

894 Terroristiryhmän johtajankaan vastuu ryhmän tekemistä rikoksista ei ole objektiivista vastuuta. Hän ei vastaa esimerkiksi sellaisista ryhmän jäsenten tekemistä rikoksista, joita ei ole tehty ryhmän toiminnan piirissä, tai sellaisista rikoksista, joista hän ei ole tiennyt tai jotka hän on pyrkinyt estämään.

895 Nuutila 1997, s. 361.

896 Nissinen, s. 105–107 ja 230.

897 Ks. EN:n Best Practice Surveyn valtiot Saksa, Italia ja Puola, s. 180–185.

898 Italian rikoslain 416artikla, Puolan rikoslain 258 artikla ja Saksan rikoslain 129 artikla; EN:n Best Practice Survey, s. 180–185. Saksassa tosin vain rangaistusasteikon minimi on rikollisryhmän johtajan osalta korotettu, mutta maksimi on sekä johtajan että tavanomaisen osallistujan osalta sama viisi vuotta vankeutta. Italiassa ankarammin sanktioidut

vä ero riippuen siitä, onko osallistumisesta kyse tavallisesta osallistumisesta vai kvalifioituista tekemuodoista kuten ryhmän perustamisesta, organisoimisesta tai johtamisesta.⁸⁹⁹ Vastaavaa porrastusta on käytetty myös Suomessa esimerkiksi väkivaltaiseen mellakkaan osallistumisrikoksen (RL 17:3 – sakkoa tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus) ja väkivaltaisen mellakan johtamisen (RL 17:4 – vankeutta enintään neljä vuotta) välillä.

Rangaistusasteikon tarkennus astetta ankarampaan suuntaan olisi perusteltua preventioon ja syyllisyysperiaatteeseen perustuvista syistä, koska ryhmän johtamista on pidettävä moitittavampana ja vaarallisempaan kuin tavallista osallistumista ryhmän toimintaan.⁹⁰⁰ Ilman sitä, että joku ensin perustaa ja organisoii ryhmän sekä rekrytoi siihen jäseniä, ei voi olla rikollisryhmääkään, jonka toimintaan joku muu voisi osallistua. Mainitut johtamistoiminnot ovat edellytyksiä sille, että ryhmän toimintaan osallistuminen ylipäänsä mahdollistuu.

Kuten edellä todettiin, on ryhmän perustaminen siitä erityinen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tapa, että ryhmää perustettaessa ei voi vielä olla olemassa sellaista rikollisryhmää, joka täyttäisi rangaistussäännökseen liittyvän rikollisryhmän määritelmän vaatimukset. Tästäkin syystä olisi syytä tarkastella ryhmän perustamisen, organisoimisen ja johtamisen luonnetta rikollisryhmän toimintaan osallistumisen erityismuotona.

Vaikka rikollisryhmän *johtamiseen aktiivisena toimintana* on tarvetta puuttua nykyistä tehokkaammin rikosoikeudellisin keinoin, ei muodolliseen asemaan perustuvalla kriminalisoinnilla ole johtajankaan osalta tarvetta, eikä se sovi kotimaiseen rikosoikeusjärjestelmään.⁹⁰¹ Viitataan siihen, mitä edellisessä kohdassa (5.2.4) on todettu muodollisen jäsenyyden kriminalisoinnin tarpeellisuudesta.

EU:n komission tekemässä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevassa puitepäätösehdotuksessa⁹⁰² ehdotettiin rikollisryhmän johtamista koske-

osallistumisen muodot ovat ryhmän rikollisen toiminnan ideoiminen ja käynnistäminen, ryhmän perustaminen ja organisoiminen sekä johtaminen (Arnold, s. 145).

899 Ks. Picottin maaraporttien yhteenveto, s. 441.

900 Esim. Roxin 2006, s. 299.

901 Ks. terroristiryhmän johtamista koskevan säännöksen perustelut (HE 188/2002 vp erityisperustelut 34 a luvun 3 §:n kohdalla), joissa on todettu, että johtajuus voi ilmetä ryhmän hierarkiasta ja henkilön muodollisesta asemasta ryhmässä, mutta olennaisempaa on silti henkilön tosiasiallinen toiminta, joka voi olla esimerkiksi käskyjen ja ohjeiden antamista. Hallituksen esityksen mukaan ryhmällä voi olla useampia kuin yksi johtaja, mutta ei muutamaa enempää.

902 Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008. Komission puitepäätösehdotusta (19.1.2005, COM (2005) 6 lopullinen) koskeva valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle (U 12/2005 vp) ja eduskunnan lakivaliokunnan lausunto (LaVL 9/2005 vp).

vaa kriminalisointivelvoitetta vähintään kymmenen vuoden vankeusrangaistusuhalla. Komission ehdotus oli varsin pitkälle menevä, ja asiakirjan teksti muuttui ehdotuksen käsittelyn aikana keskeisiltä osiltaan. Esimerkiksi erityinen ryhmän johtamista koskeva kriminalisointivelvoite jäi pois lopullisesta puitepäättöstekstistä. Puitepäättösehdotus olisi edellyttänyt rikollisryhmän johtamisen kriminalisointia erikseen rangaistavana tekona, ryhmän johtajan vastuun laajentamista sekä järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa tehtyjen rikosten ja rikollisryhmän toimintaan osallistumisen rangaistusasteikkojen tuntuva korottamista. Korotetut rangaistusasteikot olisivat vaikuttaneet viranomaisien käytettävänä oleviin tiedonhankintakeinoihin ja pakkokeinoihin. Puitepäättösehdotuksen kriminalisointivelvoite olisi epäilemättä tehostanut rikollisryhmien johtajien rikosvastuun toteutumista, mutta toisaalta ehdotuksen lähestymistapaan olisi liittynyt suomalaisen rikosoikeusjärjestelmän kannalta myös huomattavia ongelmia erityisesti edellytetyn latitudin suhteen.⁹⁰³ Se, ettei Suomi joudu puitepäättöksen velvoittamana kriminalisoimaan rikollisryhmän johtamista tietyllä tavalla, ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että mahdollisuuksia puuttua rikollisryhmän johtamiseen nykyistä tehokkaammin on syytä tarkastella myös kansallisista syistä.

903 LaVL 9/2005 vp – U 12/2005 vp. Valtioneuvosto toi komission ehdotukseen liittyvässä U-kirjelmässä esille useita täytäntöönpanoon liittyviä ongelmia. Rangaistusasteikkojärjestelmä esimerkiksi olisi muodostunut turhan moniportaiseksi. Lisäksi suhteellisuusperiaatteen kannalta ongelmaksi olisi muodostunut se, jos osallistumisrikoksesta olisi säädettävä vähintään viiden vuoden enimmäisrangaistus, mikä on korkeampi kuin avunannon asteikko useimmista rikoksista, vaikka rikollisryhmän toimintaan osallistumisen suhde päätteeseen on avunantoa etäisempi. Jottee avunanto jäisi osallistumisrikoksesta lievemmin rangaistavaksi, olisi niiden rikosten, joista rikoslaisissa nykyisin on säädetty neljän vuoden enimmäisrangaistus, enimmäisrangaistusta tullut korottaa nykyisestä neljästä vuodesta vähintään seitsemään vuoteen vankeutta. Myös lakivaliokunta totesi, että puitepäättösehdotuksen enimmäisrangaistusten vähimmäismäärät vaikeuttaisivat johdonmukaisen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän toteuttamista ja saattavat johtaa suhteellisuusperiaatteen vastaisiin rangaistusuhkiin. LaVM 26/2002 vp, s. 4–6.

6 RIKOLLISRYHMÄN TOIMINNASSA TEHTYJEN YKSITTÄISTEN RIKOSTEN NÄKÖKULMA

Tässä luvussa käsitellään vastuun määräytymistä rikollisryhmän toiminnassa tehdyistä yksittäisistä rikoksista. Kyse voi olla esimerkiksi ryhmän varsinaiseen toimialaan kuuluvasta rikoksesta (esimerkiksi huumausainerikoksesta) taikka ryhmän sisäiseen kurinpitoon, ulkopuolisten tahojen uhkailuun tai velanperintään liittyvästä rikoksesta (tyypillisesti väkivaltarikoksia). Vaikka tämä luku edustaa eri näkökulmaa rikollisryhmien toiminnan rikosoikeudelliseen tarkasteluun kuin edellinen luku, on luvuissa käsiteltävillä aiheilla läheinen keskinäinen yhteys ja toisiaan täydentävä rooli. Rikollisryhmän toimintakokonaisuuden kuuluvia asiakokonaisuuksia kronologisessa järjestyksessä tarkastellen rikollisen toimintasuunnitelman laatimisen ja toimintaedellytysten rakentamisen vaihe *painottuu* aikaisempaan vaiheeseen kuin yksittäisten rikosten tekemisen vaihe. Rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamisella luodaan se erityinen konteksti, jonka osana ja jota hyödyntäen yksittäiset rikokset sittemmin tehdään. Toimintaedellytysten olemassaolo vaatii jatkuvaa ylläpitoa ja laajentamista, eli se ei pääty ryhmän perustamiseen. Yksittäisiä rikoksia saatetaan myös tehdä jo toimintaedellytysten rakentamisen varhaisista vaiheista lähtien. Toimintaedellytysten rakentaminen muodostaa jatkuvasti käynnissä olevan toiminnon, jota voidaan kuvata jatkumona, jolle yksittäiset rikokset sijoittuvat yksittäisinä pistemäisinä tapahtumina.

Rikollisryhmään kuuluminen on laissa nimenomaisesti säädetty rangaistuksen yleiseksi koventamisperusteeksi ja eräiden rikosten osalta myös teon törkeysarviointia koskevaksi kvalifiointiperusteeksi (ks. näistä kohdat 6.3 ja 6.4). Lisäksi – vaikkei tätä laissa ole nimenomaisesti ilmaistu – rikollisryhmän yhteisen suunnitelman ja työnjaon mukaisella toimimisella voi olla merkitystä osallisuuden määrittelyssä.

Vantaan käräjäoikeuden tuomiossa 26.4.2004 asia on ilmaistu näin: ”Edellä käsitelty yhteisymmärrys eli yksituumaisuus rikoksen tekemisessä ei edellytä osallisten toimimista erityisen rikollisryhmän jäsenenä. Toisaalta sellaisen ryhmän jäsenyys ei sinänsä automaattisesti merkitse vastuuta ryhmän muiden jäsenten tekemistä rikoksista. Sellaisen ryhmän olemassaololla ja jäsenyydellä voi kuitenkin olla huomattavakin merkitys arvioitaessa ryhmän jäsenten tekemiin rikoksiin liittyviä osallisuuskysymyksiä. Suora merkitys kysymyksellä järjestäytyneestä ryhmästä ja sellaisen jäsenyydestä on sitä vastoin rikoslain 50 luvun 2 §:n 3 kohdan

soveltamisen kannalta.⁹⁰⁴ Syyttäjä oli tuomion mukaan perustellut huumausainerikoksen tekemisen yksituumaisuutta vastaajina olevien henkilöiden jäsenyydellä järjestäytyneessä rikollisryhmässä, joka harjoittaa laajamittaista laitonta huumausainekauppaa. Vastaajat olivat kiistäneet, että he kuuluisivat mihinkään väitettyyn rikollisryhmään.⁹⁰⁵

Tässä luvussa keskitytään siihen, miten rikollisryhmän muodostama erityinen konteksti otetaan yksittäisten rikosten arvioinnissa huomioon, minkälaisia erityisiä sääntelytarpeita rikollisryhmien toimintaan liittyy, sekä pitäisikö ja voisiko sääntelyä *de lege ferenda* jotenkin kehittää siten, että se vastaisi paremmin rikollisryhmiin liittyviin erityistarpeisiin.

6.1 Osallisuus

Rikollisryhmässä rikoksen tekemiseen eri tavoin osallistuneita ja rikoksen tekemiseen suoremmin tai epäsuoremmin myötävaikuttaneita henkilöitä on tyypillisesti useita. Rikollisryhmässä toimimiselle ominaisia piirteitä ovat toimiminen suunnitelmallisesti, kollektiivisessa intressissä ja keskinäinen sitoutuminen sekä rikollinen kokonaissuunnitelma. Ryhmän sisäinen lojaliteetti rikoksen tekemisen aikana sekä myöhemmin tutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana on korkeasteisempaa kuin tavallisissa yhteistekemisen muodoissa. Jäsenten ja jäsenehdokkaiden edellytetään tekevän rikoksia ryhmän puolesta. Kyse ei ole vain yksittäisistä henkilökohtaisista rikoksista, vaan rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluvista osateoista. Kollektiivin kannalta ei ole olennaista niinkään se, kuka ryhmän jäsenistä toteuttaa minkäkin osuuden rikoksen täytäntöönpanotoimesta. Ryhmän sisällä saattaa olla tarkoituksenmukaista sopia siitä, kenen tehtäväksi jää kantaa rikosoikeudellinen vastuu, ja vastuun ottaminen saatetaan palkita organisaatiossa paremmalla asemalla tai muulla sopivalla tavalla. Ryhmä saattaa myös osallistua vastuun ottaneen jäsenen perheelle aiheutuviin taloudellisiin rasitteisiin.

Järjestäytyneen rikollisuuden osallisuusopilliset erityiskysymykset liittyvät myös siihen, että rikollisryhmän sisällä rikosvastuun subjektiiviset ja objektiiviset elementit on voitu hajauttaa useamman eri henkilön kesken. Kunkin toimijan rooli voi jäädä suhteellisen ohueksi suhteessa eri henkilöiden toiminnan yhteisvaikutukseen, ja kunkin osallistujan toiminnan yhteys haitalliseen seuraamukseen voimassa olevan osallisuusopin vähimmäisvaatimusten näkökulmasta

904 Vantaan KO 26.4.2004, s. 7.

905 Ibid.

liian etäiseksi.⁹⁰⁶ Vaikka olisi selvää, että kyseessä on tietyn ryhmän tekemä vakava rikos, on kunkin osallistujan henkilökohtaista teko-osuutta vaikea selvittää ja näyttää toteen monimutkaisessa kokonaisuudessa, johon liittyy joukko tekijöitä ja hajautettua työnjakoa. Seurauksena saattaa olla, että vastuu ”laimenee” toimittaessa kollektiivisesti tai että kaikki pystyvät jopa kiertämään rikosvastuun kokonaan.⁹⁰⁷ Esimerkiksi *Hassemer* on arvioinut, että nimenomaan tekijänvastuun ja osallisuuden välinen rajanveto voi tulevaisuudessa osoittautua rikosoikeudelliseksi esteeksi uudentyyppisten rikosten torjunnassa.⁹⁰⁸

Fletcherin mukaan tarve kiinnittää huomiota sellaisiin rikoksiin, jotka on tehty suurempien henkilökoukkojen yhteistoiminnassa, on nykyään korostunut. Tällaista yhteistoimintaa voi tapahtua hallitusten, yhtiöiden ja rikollisryhmien puitteissa. Ei ole enää riittävää ajatella pelkästään yksilöitä, jotka toimivat omaan lukuunsa, vaan on tarvetta ja syytä pohtia rikosten tekemiseksi keskenään vuorovaikutteisesti toimivia kollektiiveja. Rikosvastuuseen liittyvät erityiskysymykset, joita on paljon, jakaantuvat kahteen päälinjaan:

1. Ovatko vain yksilöt vastuussa rikoksista? Millä tavalla vastuu yksilöiden kesken jaetaan?
2. Pitäisikö koko kollektiivia ryhmänä pitää rikoksesta vastuussa olevana?⁹⁰⁹

Mainittuja kysymyksiä on myös Suomessa pohdittu paljon siltä osin kuin kyse on laillisten oikeushenkilöiden puitteissa tehdyistä rikoksista.⁹¹⁰ On todettu vaikeaksi toisinaan löytää niitä tahoja, joihin rikosvastuu pitäisi kohdentaa, jos rikos on tehty yhteisön, säätiön tai muun oikeushenkilön puitteissa.⁹¹¹

906 Nissinen (s. 35): yhteisörikollisuudessa ”kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa eli se ei jäännöksettä palaudu yksilötekoihin”. Ks. myös Laitinen, s. 13, ja Lehto, s. 507.

907 International Review of Penal Law, vol 70, s. 895.

908 Hassemer 1993, s. 52.

909 Fletcher, s. 188–189.

910 Rikosvastuun kohdentamiseen liittyvistä kysymyksistä sekä yksittäisteko- ja yksilörikosoikeuteen liittyvistä ongelmista laillisissa yhteisöissä ks. Nissinen. Hän (s. 19 ja 36) on pohtinut rikosoikeuden mahdollisuutta uudistua paradigmojensa tasolla. Hänen kysymyksensä liittyy siihen, olisiko yhteisörikollisuuteen liittyen mahdollista omaksua rikosoikeuteen *kollektiivinen rikoskäsite* traditionaalisen individualistisen rikoskäsitteen rinnalle. Hän on arvioinut, ettei ole olemassa viitteitä jostakin uudesta (esimerkiksi kollektiivisen rikoskäsitteen lähtökohdille rakentuvasta) vastuuoillisesta paradigmatista eli yhteisörikoksia varten kehittyneestä, sisällöllisesti aidosti uudesta vastuuoipista. Nissinen on katsonut, että sellaiset perustavaa laatua olevat muutokset syyllisyysopissa edellyttäisivät, että yhteisörikollisuuden tulisi nousta todella polttavaksi koetuksi, uusia ratkaisumalleja vaativaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.

911 Frände 2007, s. 303, ja Koskinen 2008, s. 187.

Oikeushenkilön puitteissa tehtyjä rikoksia koskeva rangaistusvastuu saattaa seurata sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun muodossa että yksilöllisen rangaistusvastuun kautta. Rikollisryhmien osalta kysymys kollektiivin itsenäisestä rangaistusvastuusta ohitetaan tässä tutkimuksessa kuitenkin nopeasti. Rikollisryhmiä ei merkitä rekistereihin, eivätkä ne ole itsenäisiä oikeushenkilöitä. Rikollisryhmän jäsenten osalta ei voida myöskään määrittellä lakiin ja asemaan organisaatiossa perustuvaa toimintavelvollisuutta. Rikollisryhmien osalta selkeänä lähtökohdiana on, ettei tekoa tee eikä siitä vastaa ryhmä, vaan ryhmän puitteissa toimivat yksilöt.⁹¹² Rikollisryhmien osalta keskeisimmäksi kysymykseksi muodostuu siis tässä tutkimuksessa ryhmän puitteissa toimivan yksilön vastuun laajuus, vastuun jakaantumisen perusteet ja osallisuusaseman määrittely. Rikollisryhmään liittyvä erityinen konteksti on otettavissa huomioon teon oikeudellisen arvioinnin ja seuraamusjärjestelmän puolella (koventamis- ja kvalifointiperusteet). Edellä on myös selostettu, miten rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksessa (RL 17:1 a) sovitetaan yhteen yksilö- ja organisaatiovastuun elementtejä tavalla, joka perustuu yksilölliseen rikosvastuuseen, mutta tavalla, joka ottaa samanaikaisesti huomioon myös rikollisryhmään liittyvän erityisen kontekstin.

Rikollisryhmien toiminnan arvioinnissa korostetaan usein erityiseen moitittavuuteen liittyviä näkökulmia kuten toiminnan suunnitelmallisuutta, systemaattisuutta, ammattimaisuutta ja taloudellisen hyödyn tavoittelua sekä tarvetta ankarampaan rikosoikeudelliseen kohteluun. Yksilön henkilökohdaisen osuuden moitittavuutta arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon myös toiseen suuntaan vaikuttavat seikat.⁹¹³ *Harding* on kuvannut sitä, miten rikollisryhmän toiminta ei ole yksinkertaisella tavalla jyvitetävissä itsenäisesti toimivien yksilöiden toimintaosuuksiksi siten kuin liberalistinen paradigma yksinään toimivasta ihmisyksilöstä – *yksilöllisestä vapaudesta ja vastuusta* – edellyttäisi.⁹¹⁴ Hän on esittänyt, miten yhtäältä yksilön panos vaikuttaa organisaation toimintaan, mutta samalla myös organisaation olemassaolo, kulttuuri ja

912 Ks. LaVM 24/2002 vp – HE 188/2002 vp koskien terrorismirikoksia. Lakivaliokunta on todennut lakiehdotuksesta, että siinä käytetään ilmaisuja, jotka viittaavat terroristiryhmän tekemään rikokseen. Lakivaliokunta on korostanut, että suomalaisessa rikosoikeudessa rikoksentehtäjä on aina *luonnollinen henkilö*, myös silloin kun kyse on oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Tästä syystä valiokunta ehdotti pykälän sanamuodon muuttamista siten, että siinä käytetään ilmaisua ”terroristijärjestön toiminnassa tehty rikos”.

913 HE 44/2002 vp, s. 204 ja 207, komiteanmietintö 1976:72, s. 137–138. Jäsen voi toki olla myös esimerkiksi taloudellisesti riippuvainen osallistumisesta ryhmän toimintaan, mitä ei kuitenkaan voida pitää syyllisyyttä vähentävänä seikkana. Helsingin HO 29.8.2003 nro 2528 R 02/2060 (s. 10), jossa tekomotivaatioon vaikutti paitsi rikoksen tekemisestä maksettu palkkio, myös rahapula, uhkailu venäläisten rikollisten taholta ja tekijään kohdistunut pahoinpitely.

914 *Harding*, s. 84, ja *Weigand*, s. 525–526.

traditiot sekä ryhmän harjoittama indoktrinaatio voivat muokata yksilöiden ajattelutapaa ja käyttäytymistä.⁹¹⁵ Ryhmä yhtäältä tarjoaa edellytyksiä jäsenten rikollisen toiminnan onnistumiselle ja toisaalta rakentaa esteitä rikollisesta toiminnasta irrottautumiselle.⁹¹⁶ Rikollisryhmän sisällä voi olla yhtäältä valtarakenteita, joiden johdosta rikosten täytäntöönpanotoimien ulkopuolelle jättäytyvien ryhmien johtohahmojen tulisi nousta rikoksista vastuuehdokkaiden joukkoon, sekä toisaalta alistus- ja vaikutussuhteita, sosiaalista painetta ja sisäisen kurin mekanismeja, jotka voivat alentaa yksilöiden harkintakykyä ja toisintoimimismahdollisuutta. Seurauksena on, että ryhmä saattaa ajan myötä ja tehokkaan kurinpitotoimien ansiosta muuttua riippumattomaksi yksittäisten yksilöiden näkemyksistä. Rikollisryhmän sisällä yksilö ei voi toimia täysin autonomisesti ja individualistisen rationaalisen harkintansa perusteella. Yksittäisen jäsenen saattaa olla vaikea irrottautua ryhmän toiminnasta tai noudattaa henkilökohtaista näkemystään, ettei tiettyä rikosta pitäisi tehdä. Yksittäinen jäsen ei voi kieltäytymisellään kuitenkaan estää rikoksen tapahtumista ja sen haitallisia seuraamuksia, vaan luultavammin kieltäytyminen vain johtaa kurinpitotoimiin kyseistä jäsentä kohtaan. Syyllisyysteorian dogmina pidettävä toisintoimimismahdollisuus on siten rikollisryhmän jäsenten osalta alempi verrattuna tavalliseen yksin, yhdessä muiden kanssa tai esimerkiksi yllytyksen johdosta tehtävään rikokseen.⁹¹⁷

Organisaation merkityksestä huolimatta yksilöiden omaa roolia ja osuutta ei voida vähätellä. Toimijat ovat aina yksilöitä ja vastuullisia, vaikka he toimivat organisaation puitteissa. Yksilöt on organisaatiossa kuitenkin sosiaalistettu organisaation päämääriin. Organisaation sisäinen yhtenäisyys vahvistaa organisaatiota. Yksilöiden henkilökohtainen etu on siis riippuvainen alistumisesta organisaation päämäärille ja organisaation menestymisestä.⁹¹⁸

Edellä sanotusta johtuen ryhmän puitteissa toimivien henkilöiden erilaisia rooleja on pyrittävä analysoimaan tarkemmin esittämällä yksityiskohtaisia kysymyksiä kunkin roolista, motivaatiosta ja henkilökohtaisesta syyllisyydestä. Rikollisryhmän jäsenten rooleissa voi olla merkittäviä eroja, mistä syystä osallisuusaseman määrittelyäkään ei ole riittävää pohtia yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena. Jäljempänä tarkastelen vastuukysymyksiä (1) rikollisryhmän johtajan toiminnan näkökulmasta, (2) niiden jäsenten näkökulmasta, jotka ovat omakohtaisesti osallistuneet rikoksen täytäntöönpanotoimiin ja (3) rikollisryh-

915 Harding, mm. s. 37, 79–82 (Hardingin kuva 4.1) ja 93.

916 Weigend, s. 525.

917 Nuutila 1991, s. 19.

918 Laitinen, s. 47–48, sekä Laitinen ja Aromaa 1993, s. 53 ja 58–59.

män muiden kuin henkilökohtaisesti teon tekemiseen osallistuneiden jäsenten näkökulmasta.

6.1.1 Osallisuuden määrittelyn peruskysymyksiä

6.1.1.1 Yhtenäis- ja erillisyysvastuu

Osallisuusopillisiin peruskysymyksiin kuuluu se, miten tiettyyn rikolliseen teokseen eri tavoin osallistuneiden vastuuasema määritellään, jos rikoksen tekemiseen on eri tavoin osallistunut useampia kuin yksi henkilö. Mahdollista on erotella erilaisia osallisuusmuotoja ottaen huomioon kunkin henkilökohtainen rooli rikoksen tekemisessä. Lähtökohtana on se, että on tietty päätekijä ja muita osallisia. Tällöin on ratkaistava myös se, onko tietyn tyyppinen osallisuus lähtökohtaisesti ankarammin sanktioitua kuin muunlaiset osallistumisen muodot. Vaihtoehtoisesti kaikkia rikoksen tekemiseen eri tavoin osallistuneita voidaan pitää lähtökohtaisesti samanarvoisina tekijöinä. Suomen rikosoikeuden on omaksuttu *erillisvastuulle* perustuva osallisuuden määrittelytapa, jossa siis tehdään ero eri osallisuusmuotojen välille, ja kullekin osallisuusmuodolle on säädetty oma rangaistusasteikkonsa. Vaihtoehtoisesti osallisuusaseman määrittely voidaan perustaa myös *yhtenäisvastuuteoriaan* (*Einheitstäter*), jolloin kaikkia osallisia rangaistaan saman rangaistussäännöksen perusteella ja rangaistus määrätään samalta asteikolta. Yhtenäisvastuuajattelussa osallisuusmuotojen erottelemista toisistaan ei katsota välttämättömäksi ennen kuin vasta rangaistusta määrättäessä, jolloin osallistumisen aste otetaan yhtenä osatekijänä huomioon.⁹¹⁹

919 HE 44/2002 vp, s. 155–156 (osallisuusmuotojen erottelu), ja 159–160 (Pohjoismaat, Saksan ja Itävallan oikeusvertaileva katsaus). Tanskalaisesta yhtenäisvastuumallista ks. Vestergaard, s. 475–477, ja Nuotio 2007c, s. 130–135. Pohjoismaisista malleista ks. myös Lahti 1989, s. 102 ja siinä esim. alaviite 6, jossa on viitattu Allan Serlachiuksen vuodelta 1920 olevaan niin ikään yhtenäisvastuuseen perustuvaan ehdotukseen, Herlitz, s. 68 ja 158–258 (Ruotsin osallisuusoppi). Osallisuuden erillisyyteen perustuvan mallin historiallisesta taustasta ks. Nuotio 2007c. Ks. myös Fletcherin (s. 189–190) ja Picottin (s. 418–419) oikeusvertailevat katsaukset. Picotti toteaa, että selvitykseen osallistuneista valtioista useimmissa osallisuuden muotoja ei ole määritelty kirjoitetussa laissa, koska rajojen tarkkarajainen määrittely olisi vaikeaa yleisellä tasolla. Tästä syystä osallisuusmuotojen täsmentämisessä oikeuskäytännöllä ja -tieteellä on ollut tärkeä asema. Fletcher (s. 190–194) selittää amerikkalaista yhtenäisvastuuajattelua siten, ettei sikkäläisessä oikeuskulttuurissa siviili- ja rikosoikeuden välistä eroa korosteta yhtä voimakkaasti kuin saksalaisessa ajattelussa. Yhtenäisvastuu ja salahankeoppi voidaan nähdä sopimus- ja yhtiöoikeudellisten mallien sovelluksina rikosoikeuden puolella. Fletcherin mukaan salahankeoppi on peräisin 1300-luvun alusta, eikä salahankkeeseen alun perin liittynyt rikosoikeudellisia seuraamuksia. Vasta vuonna 1716 kolmannen osapuolen etuja loukkaamaan tarkoitettuihin salahankkeisiin liitettiin sanktiouhka. Tästä historiallisesta taustasta huolimatta Fletcher

Eri valtioiden osallisuusoppeja ei tosin ole tarkoituksenmukaista pyrkiä yksiselitteisesti sijoittamaan jompaankumpaan luokkaan, vaan tilannetta on kuvaavinta tarkastella yhtenäisenä janana, jonka toinen pää edustaa yhtenäisvastuujärjestelmää ja toinen pää erillisvastuuta.⁹²⁰ Kyse on siis aste-eroista. Vanhasen selvityksen mukaan molempien vastuurakenteiden ääripäät ovat viime aikoina alkaneet lähentyä toisiaan.⁹²¹ Esimerkiksi Nuotio on todennut, että osallisuusoppi näyttää yhtenäisvastuujärjestelmissä jatkavan elämänsä pinnan alla, koska osallisuuden aste kuitenkin katsotaan edelleen tarpeelliseksi ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä.⁹²²

Yhtenäisvastuujärjestelmän etuna on yleensä pidetty sitä, että sen avulla voidaan vähentää ongelmia, joita erillisvastuussa liittyy eri osallisuusmuotojen määrittelyyn lainsäädännön ja -soveltamisen tasolla sekä oikeustieteessä. Järjestelmä on joustava, eikä osallisuusmuotojen välille esimerkiksi pääse muodostumaan epätarkoituksenmukaisia katvealueita.⁹²³ Voidaan argumentoida, että koska jokaisen osallisen toiminta kuitenkin on ollut välttämättömällä tavalla syy-yhteydessä rikoksen ja seurausten toteutumiseen, ei tekoja voida arvioida irrallisina toisistaan.⁹²⁴ Fletcher korostaa sitä tekijän ja muiden osallisten erotte- lusta johtuvaa ongelmaa, että osallisuus on aina liitännäistä konkreettiseen pää- tekoon nähden. Jollei ketään voida syystä tai toisesta tuomita pääteosta, ei läh- tökohtaisesti osallisuuskään voi olla rangaistavaa. Tosin liitännäisyyteen liittyvät näkemyksetkin vaihtelevat, eikä liitännäisyysvaatimusta ole pakko ymmärtää niin rajoittavaksi, että esimerkiksi pääteon tekijän syyllisyyteen liittyvät seikat automaattisesti vaikuttaisivat muiden osallisten vastuuseen.⁹²⁵

katsoo salahankeopin nykyisin perustuvan nimenomaan amerikkalaisen rikosoikeuden utilitarismiin ja siihen liittyvään hyöty-/kustannusvertailuun.

920 Eri maiden osallisuusjärjestelmien vertailua ks. mm. HE 44/2002 vp, s. 156, ja rikos- lakiprojektin ehdotuksessa (s. 213–214), joiden mukaan Ruotsissa ja Tanskassa on toteutettu vähemmän eriytetty erillisvastuu: laissa ei erotella osallisuusmuotoja, mutta yllytys ja avunanto erotetaan oikeuskirjallisuudessa ja lakiin sisältyy säännös rangaistuksen mittaamisesta osallisuustapauksissa. Ruotsissa on myös käytössä *myötävaikutus*-termi (*medverkan*), joka voi olla tekijäntoimeen osallistumista, yllyttämistä tai avunantoa. Myötävaikutuksessa aksessorisuusvaatimusta on lievennetty tuntuvasti, esimerkiksi päätekiijältä ei edellytetä syyllisyyttä. Tanskan rangaistuksen alentamisperusteista ks. Vestergaard, s. 477. Toisaalta Nuotio (2007c, s. 130–135) on tarkastellut Tanskan mallia esimerkkinä yhtenäisvastuujärjestelmästä. Myös Vanhanen (2004) on selvittänyt erillis- ja yhtenäisvastuujärjestelmien eroja Suomen, Ruotsin, Saksan, Norjan, USA:n ja Englannin osallisuusoppien näkökulmista.

921 Vanhanen 2004, s. 53–87.

922 Nuotio 2007c, s. 149.

923 HE 44/2002 vp, s. 160–161, ja Nuotio 2007c, s. 149.

924 Vanhanen 2004, s. 89, ja Vestergaard, s. 489.

925 Fletcher, s. 194–195.

Juuri kuvatusta prosessuaalisesta helppoudesta seuraa kuitenkin myös yhtenäisvastuullisen ongelmallisempi puoli: yhtenäisvastuu ei välttämättä tuo riittävästi esille avunannon ja tekijäkumppanuuden välisen moitittavuuden ja oikeudenvastaisuuden periaatteellisia ja tosiasiallisia aste-eroja. Osallisuusmuotojen rajanveto-ongelmien välttämisen hintana on vastuuperiaatteiden epämääräisyys yhtenäisvastuujärjestelmässä ja se, että vastuu voi muodostua varsin laajaksi.⁹²⁶ Erityisesti laillisuusperiaatteen voidaan katsoa vaativan vastuuperusteiden selkeämpää määrittelytapaa. Ongelmallista on, että järjestelmä mitä luultavimmin johtaisi osallisuuden muotojen erittelyn ja perustelun väljennemiseen tuomioissa. Riskinä saattaisi myös olla, että järjestelmä vaikuttaisi paitisi tekijäkumppanuuden ja avunannon väliseen rajanvetoon, niin käytännössä myös avunannon ja nykyään rankaisemattoman osallistumisen rajatapauksiin siten, että nykyään rankaisematon osallistuminen katsottaisiin helpommin avunannoksi.⁹²⁷ Toisin sanoen avunannon alaraja saattaisi laskea nykyisestä. Osallisuuden astetta joudutaan kuitenkin joka tapauksessa arvioimaan viimeistään rangaistusta mitattaessa.⁹²⁸

Vaikkei Suomen järjestelmä ole aikaisemminkaan edustanut erillisvastuun ääripäätä, on siinäkin tapahtunut liukumaa kohti yhtenäis- ja erillisvastuun välistä keskipistettä siinä vaiheessa, kun vallitsevaksi käytännöksi vakiintui tekijänvastuun aineellisobjektiivinen määrittelytapa. Tuolloin osaa niistä henkilöistä, joita aikaisemmin olisi pidetty avunantajina, oli mahdollista ryhtyä katsomaan tekijäkumppaneiksi. Seurauksena on ollut, että avunannon ja yllytyksen käyttöala on kaventunut suhteessa tekijänvastuuseen. Seuraava Helsingin käräjäoikeuden tuomio heijastelee tämän tyyppistä ajattelutapaa:

Helsingin käräjäoikeus totesi tuomiossaan, että melko vähäinenkin osallisuusaste ryhmän tehtävänjaon perusteella voidaan lukea vastaajan syyksi huumausainerikoksena. Kunkin tekijäkumppanin osallisuuden aste otetaan huomioon teon törkeyttä arvioitaessa ja rangaistusta mitattaessa.⁹²⁹

Rikollisryhmien toimintaan liittyy piirteitä, joiden näkökulmasta on hyvä pohdita sitä, saattaisiko yhtenäisvastuuseen pohjautuva vastuullinen malli toimia ratkaisu-

926 HE 44/2002 vp, s. 160–161, rikoslakiprojektin ehdotus, s. 214, ja Nuotio 2007c, s. 150.

927 Ks. Weigend, s. 526: ”In this system, even relatively marginal accomplices are held liable for their own causal participation in crime, and their criminal responsibility is not derived from their special relationship with other ‘main’ perpetrators. Only at the level of sentencing is the relative weight of each participant’s contribution taken into account”.

928 Yhtenäisvastuuseen liittyvää (*Einheitstäter*) *pro et contra* -argumentointia ks. Vestergaard, s. 489–490 ja Nuotio 2007c, s. 148–152.

929 Helsingin KO 12.4.2007, s. 31.

na niihin haasteisiin, joita liittyy rikollisryhmien toimintatapojen ja erillisvastuuseen perustuvan rikosoikeuden yhteensovittamiseen.⁹³⁰ Rikokset tehdään kollektiivisesti, yhteisessä intressissä ja riippumatta yksittäisten jäsenten näkemyksistä. Rikollisryhmien jäsenet toimivat yhteisen suunnitelman pohjalta ja korostetusti yhteisessä intressissä, eikä rikoksen toteutumisen kannalta ole olennaista, kuka minkäkin osateon teki. Ryhmän sisäinen lojaliteetti johtaa siihen, ettei rikoksen tekemiseen liittyvä harkinta ole vastaavalla tavalla individualistista kuin yksittäisen tekijän tekemässä rikollisuudessa tai *ad hoc* -pohjalta tapahtuvassa kollektiivisessa rikollisuudessa. Ryhmän näkökulmasta ei ole niinkään olennaista, kuka jäsenistä rikoksen tekee. Rikoksen täytäntöönpanotoimia voidaan myös tarkoituksellisesti hajauttaa useammalle henkilölle, jolloin kunkin henkilökohtainen osuus jää suhteellisen vähäiseksi, jos sitä tarkastellaan kokonaisuudesta irrallisena. Kunkin henkilökohtaista teko-osuutta saattaa olla vaikeaa selvittää, vaikka olisi ilmeistä, että he ovat tehneet keskenään rikoksen. Yhtenäisvastuumalli mahdollistaa paremmin sen, ettei vastuuperusteiden soveltamistilanteisiin liity potentiaalisia aukkoja.⁹³¹ Jäljempänä arvioidaan yhtenäisvastuun mahdollisia hyötyjä erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemien rikosten näkökulmasta tarkasteltuna.

6.1.1.2 *Objektiiviset ja subjektiiviset seikat osallisuuden määrittelyssä*

Osallisuuteen liittyviä kysymyksiä voidaan lähestyä kahdella, periaatteellisesti varsin erilaisella tavalla. Objektiivisissa osallisuusteorioissa tarkastellaan kunkin osallisen henkilökohtaista osuutta rikoksen täytäntöönpanotoimiin ja osallistumisen vaikutuksia rikoksen seurauksiin. Määrittelyssä painotetaan ulkoisesti havaittavia teko-olosuhteita. Subjektiiviset seikat puolestaan viittaavat henkilön psyykkiseen suhtautumiseen tekoon: subjektiivisissa teorioissa kiinnitetään huomiota osallisten suhtautumiseen, tahtotilaan, intressiin ja tarkoituksiin tekoa ja sen seurauksia kohtaan.⁹³² Subjektiivisille teorioille yhteistä on ”vaatimus yhteisestä tekopäätöksestä tai vastaavasta subjektiivisväritteisestä edellytyksestä”.⁹³³ Vallitseva näkemys siitä, miten laajaa henkilökohtaista osallistumista rikoksen täytäntöönpanotoimeen osalliseksi katsominen edellyttää, vaihtelee valtioittain ja on Suomessakin muuttunut viime vuosikymmenien aikana.

930 Weigend, s. 526, ja Nuotio 2007c, s. 152.

931 Nuotio 2007c, s. 149.

932 HE 44/2002 vp s. 156 ja 163, Koskinen 2008, s. 184, ja Nuutila 1997, s. 356–359. Nuutila kiinnittää huomiota rikoslajikohtaisiin eroihin tekijänvastuun ja avunannon välisen eron tekemisessä. Yleisten oppien kontekstuaalisuudesta ja mahdollisuudesta rikoslajikohtaisuuteen ks. myös Tapani 2008 (väkivaltarikollisuuteen liittyvää oikeuskäytäntöä s. 631–632).

933 HE 44/2002 vp, s. 156.

Vanhemmissa *muodollisobjektiivisissä* osallisuusteorioissa tekijänvastuu edellytti ehdottomasti sitä, että henkilö oli itse suorittanut ainakin osan rikoksen *tunnusmerkistön mukaisista täytäntöönpanotoimista*.⁹³⁴ Sen sijaan avunantaja ei osallistu välttämättä rikoksen täytäntöönpanotoimeen, mutta hän edistää muulla tavalla rikoksen täytäntöönpanoa tai tekee sen mahdolliseksi. Esimerkiksi ryöstöauton kuljettaja, joka ei osallistu ryöstön tunnusmerkistön sisältyvään anastukseen tai väkivallankäyttöön, voisi tällaisessa osallisuuskäsityksessä syyllistyä korkeintaan avunantoon. Henkilökohtaisen teko-osuuden painottaminen on perustunut ajatukseen siitä, että vain teko, joka välittömästi loukkaa tai uhkaa rangaistussäännöksen suojaamaa oikeushyvää, voi perustaa rikosvastuun (*seurausorientoituneisuus*). Taustalla vaikuttaa myös rikosvastuun individualististen lähtökohtien korostaminen eli ajatus, että kukin vastaa vain omista tekemisistään.

Uudemmissa osallisuusteorioissa on alettu antamaan enemmän painoarvoa subjektiivisille kriteereille suhteessa siihen, miten paljon henkilökohtaista osallistumista itse rikoksen täytäntöönpanotoimiin tekijältä vaaditaan. 1970-luvulta alkaen vahvistuneessa *aineellisobjektiivisessä teoriassa* yhdistellään objektiivisia ja subjektiivisia kriteereitä siten, että tekijänvastuu voi perustua paitsi täytäntöönpanotoimen suorittamiseen, niin myös muuhun merkittävään panokseen yhteisen rikossuunnitelman toteuttamiseksi. Raja vedetään tekojen aineellisen merkityksen perusteella ja olennaista on, että kokonaisuus muodostuu vasta osista.⁹³⁵ Jollei henkilö ole suorittanut edes osaa tunnusmerkistön mukaisista täytäntöönpanotoimista, edellyttää tekijänvastuu erityisiä perusteluja hänen panoksensa merkittävydestä tapauksen kokonaisarvioinnissa. Ratkaisua tehtäessä tapahtumien sarjaa ja kunkin mukana olleen henkilön teon osuutta on tarkasteltava kokonaisuudessaan kaikkine yksityiskohtineen.⁹³⁶ Jos henkilön kokonaispanos kokonaisuudessa jää vähäiseksi, on toimintaa pidettävä avunantona. Aineellisobjektiivinen määrittelytapa mahdollistaa osallisen kokonaispanoksen joustavamman huomioon ottamisen osallisuuden arvioinnissa, kun ratkaisevaa ei ole yksinomaan rikoksen täytäntöönpanotoimeen osallistuminen, vaikkakin nimenomaan se edelleen on arvioinnissa keskeisimmässä asemassa. Esimerkiksi varkauden suunnittelu, vartiossa oleminen, omaisuuden kuljettaminen pois ja osallistuminen saaliin jakoon voivat johtaa yhteiseen tekijävas-

934 Honkasalo 1967, s. 196, Koskinen 2008, s. 184, Lahti 1989, s. 104–106, ja Tapani 2008. Ks. myös Herlitzin (s. 70) esimerkki osallistumisen pakollisesta liittynästä tunnusmerkistön mukaisiin täytäntöönpanotoimiin. Honkasalo (1967, s. 198) täsmentää täytäntöönpanotoimen käsitettä siten, että ”se välittömästi toteuttaa rikoksen olemukseen kuuluvan oikeushyvän loukkaamisen tai vaarantamisen”.

935 Koskinen 2008, s. 184, Herlitz, s. 73, ja Nuutila 1997, s. 339, KKO 1995:119.

936 Nuutila 1997, s. 356–357.

tuuseen, vaikkei joku henkilöistä olisi osallistunut lainkaan itse anastustoimeen.⁹³⁷ Koskinen toteaa, ettei muodollis- ja aineellisobjektiivisia tarkastelutapoja ole välttämättä nähtävä toisilleen vastakkaisina, vaan ”normaalisti juuri täytäntöönpanotoimeen ryhtyminen on aineellisesti arvostellenkin niin painava seikka, että tekijänvastuu on perusteltua kytkeä juuri siihen”.⁹³⁸

On myös olemassa *puhtaasti subjektiivisiin seikkoihin perustuvia vastuumuotoja*. Välillinen tekeminen, yllytys ja esimiehen vastuu alaistensa tekemistä rikoksista ovat kotimaisia esimerkkejä tällaisista vastuumuodoista. Ne muodostavat poikkeuksen siitä pääsäännöstä, että vastuu määräytyy yleensä sillä perusteella, että henkilö on itse suorittanut rikoksen täytäntöönpanotoimen kokonaan tai osittain. Olennaista on, että tällaiset poikkeukset kytetään määrittelemään täsmällisesti. Joissain maissa tekijänvastuun yleisempänäkin lähtökohtana ovat puhtaasti subjektiiviset seikat, tässä yhteydessä tärkeimpänä esimerkkinä voidaan mainita salahanke- eli *conspiracy*-vastuu.⁹³⁹

6.1.2 Osallisaseman määräytymisestä voimassaolevan rikoslain mukaan

Tekijäkumppanuus on määritelty RL 5 luvun 3 §:ssä siten, että ”jos kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen, heitä rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä”. Tekijänvastuu koostuu objektiivisesta ja subjektiivisesta elementistä. *Objektiivinen osuus* (”*tehneet*”) sisältää vaatimuksen henkilön jonkinlaisesta osallistumisesta itse rikoksen täytäntöönpanotoimiin. *Subjektiivisen kriteerin* (”*yhdessä*”) kannalta olennaista on yhteisymmärrys tulevasta rikoksesta ja tietoisuus siitä, että oma toiminta yhdessä muiden toiminnan kanssa toteuttaa rikoksen tunnusmerkistön.⁹⁴⁰ Vastuu teosta voi subjektiivisesta osuudesta johtuen ulottua omaa teko-osuutta pidemmälle eli siihen saakka, mihin yhteisymmärrys tehtävästä rikoksesta ulottuu. Rikoskumppanuudessa on kyse tekijänvastuusta; tekijäkumppaneiden toimet yhdessä täyttävät rikoksen tunnusmerkistön. Alennetulta asteikolta rangaistavasta avunannosta tuomitaan se, ”joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä” (RL 5:6). Erottelussa keskeistä on se, miten olennaista ja kokonaisuuden kannalta merkityksellistä myötävaikuttava toiminta on ollut rikoksen toteuttamiselle.⁹⁴¹

937 HE 44/2002 vp, s. 152 ja 163.

938 Koskinen 2008, s. 184.

939 Kohta 3.2.1.

940 HE 44/2002 vp, s. 22 ja 162–163. Ks. myös Honkasalo 1967, s. 211–212, ja Tapani 2008, s. 630.

941 HE 44/2002 vp, s. 161–162.

Kuten edellä on kuvattu, rikollisryhmien osalta osallisuuden määrittelyn haasteena on rikoksen täytäntöönpanotoimien hajauttaminen useammalle eri henkilölle, mistä johtuen kunkin osallisuus pelkästään henkilökohtaista tekoosuutta tarkastellen saattaa jäädä ohueksi. Sen sijaan rikollisryhmien toimintatavoissa korostuneessa asemassa ovat rikosvastuun subjektiivisiin tekijöihin lukeutuvat seikat kuten rikosten tekeminen suunnitelmallisesti, harkitusti, organisoituneesti, tavoitteellisesti, yhteisessä intressissä, johdetusti yhteisen suunnitelman pohjalta ja työnjaosta etukäteen sopien. Myös rikollisorganisaation hierarkkinen rakenne ja sisäisen kurin järjestelmät on otettava huomioon kunkin vastuuasemaa arvioitaessa.

Subjektiivisena edellytyksenä on tekijäkumppaneiden yhteisymmärrysvaatimus eli tekijäksi katsottavan tulee toimia yhteisymmärryksessä muiden kanssa ja yhteisymmärryksen tulee kattaa koko teko.⁹⁴² Yhteisymmärrysvaatimuksen osalta riittävää on myös konkludenttinen, tekijäkumppaneiden hiljaiseen hyväksymiseen perustuva hyväksyminen. Olennaista on, että yhteisymmärrys syntyy etukäteen tai viimeistään tekohetkellä. Teon jälkikäteinen hyväksyntä ei ole tekijänvastuun kannalta riittävää. Jos yhteisymmärryksen ulottuvuudessa on eroja eri tekijäkumppaneiden välillä, on tämä otettava teon arvioinnissa huomioon.

Ainakin tutkimusaineistoksi kerätyn tuomioaineiston perusteella näyttäisi siltä, että rikollisryhmän osana toimimiseen liittyviä erityiskysymyksiä käsitellään suhteellisen harvoin rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyissä.⁹⁴³

Seuraava Helsingin hovioikeuden tuomio on kiinnostava esimerkki tekijänvastuun subjektiivisten edellytysten painottamisesta. Tapaus liittyi tekoajankohdantana vankilassa olleen rikollisryhmän johtajan vastuuseen.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 1579/2005⁹⁴⁴ oli kyse siitä, olivatko vastaajat tehneet törkeän huumausainerikoksen yhdessä laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, vai oliko huumausainekaupassa kyse ryhmän yhden jäsenen yksityisestä toiminnasta, johon liittyen ryhmän muut jäsenet olivat antaneet muun muassa velkojen perintään liittyvää apua. Ryhmän yhden jäsenen huumausainerikos oli katsottava törkeäksi jo hänen hallustaan tavattujen suurien huumemäärien johdosta, mutta muiden jäsenten määrät olivat pienempiä. Yksi ryhmän jäsenistä oli ollut tekoajanjakson vankilassa.

Hovioikeus totesi, ettei osallisuudessa ole olennaista, että jokaisen tekoon osallistuneen olisi henkilökohtaisesti pitänyt tehdä samat toimet tunnusmerkistön täyttävässä teossa. Huumausainerikosten tekemistä varten järjestäytyneelle ryh-

942 Nuutila 1997, s. 339–340.

943 Toisaalta kuten edellä on jo todettu, ei tutkimusaineistoksi kerätty tuomiomateriaali ole täysin kattava, joten sen perusteella ei voi esittää kovin ehdottomia väitteitä.

944 Helsingin HO 16.5.2005 1579/05 R 04/1918 ja R 04/3040.

mälle on päinvastoin tyypillistä eriytynyt työnjako. Huumausainerikoksia tekevissä rikollisryhmässä, jossa on eriytynyt työnjako, ei ole epätavallista se, että ryhmän johto ei ole itse suoraan mukana huumausaineiden välityksessä eikä pidä huumausaineita hallussaan. Tunnuksmerkistön täyttymisen ja osallisuuden kannalta merkityksellistä on tällöin tekijän tahto toimia ryhmän yhteisen tavoitteen edistämiseksi ryhmän sisäisen työnjaon mukaisella tavalla. Eri täytäntöönpanotoimia kuten ryhmän johtamista ja käskyjen antamista, huumausaineiden levitystä ja velkojen perintää on pidettävä syyksi luottavuuden kannalta toisiinsa nähden samanarvoisessa asemassa olevina. Esimerkiksi pelkkään velkojen perintään osallistunut henkilö saattaa olla vastuussa törkeästä huumausainerikoksesta, vaikkei hän olisi pitänyt aineita lainkaan hallussaan. Ratkaisevaa perintään osallistuneen henkilön osallisuuden kannalta on se, mihin kaikkeen hänen tietoisuutensa on ulottunut. Mikäli velkojen perintään osallistunut henkilö on ollut tietoinen huumausainekaupan kulusta, sen laajuudesta ja oman toimintansa merkityksestä yhteisen päämäärän toteutumisen kannalta sekä hyväksynyt yhteisen huumausainekaupan, kyse on tekijäkumppanuudesta.

Merkittävää on, että hovioikeus katsoi myös ryhmän johtajan, joka oli ollut tekoajanjaksona vankilassa, ja antanut sieltä käsin ryhmän toimintaa koskevia ohjeita ja käskyjä, syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen.⁹⁴⁵

Helsingin hovioikeus katsoi, että kyse oli ollut törkeistä huumausainerikoksista myös sellaisten henkilöiden osalta, joilta itseltään ei ollut tavattu suurta määrää huumausainetta. Rangaistusta mitattaessa otettiin huomioon kunkin osallisuus ja ryhmän sisäinen tehtävänjako ja vastuu. Ryhmän johtohenkilöille rangaistusta mitatessaan hovioikeus otti huomioon, että huumausaineiden varsinaisen levityksen ja velkojen perinnän ulkopuolelle jättäytyneet ryhmän johto oli erityisen merkittävässä asemassa ryhmän toiminnan kannalta.⁹⁴⁶

Helsingin hovioikeuden tuomiossa on lähdetty siitä, että esimerkiksi käskyjen antaminen ja velkojen perintä ovat sellaista osallistumista huumausainerikoksen toteuttamiseen, että tekijänvastuun objektiivinen elementti täyttyy. Vastaavalla tavalla korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2001:91 on katsottu, että henkilö, joka oli tiennyt kokaiinierän kätköpaikan ja oli voinut tosiasiallisesti määrätä, milloin ja kenen toimesta aine haetaan kätköstä, oli pitänyt huumausainetta hallussaan. Kehottamalla toista henkilöä palkkiota vastaan hakemaan kokaiinierän sen kätköpaikasta ja kuljettamaan sen toiseen paikkaan hän oli pyrkinyt siirtämään kokaiinierän pois kätköpaikasta. Toimittamalla sen eteenpäin hän oli yrittänyt levittää huumausainetta.⁹⁴⁷

945 Helsingin HO 16.5.2005 1579/05 R 04/1918 ja R 04/3040, s. 31–35.

946 Helsingin HO 16.5.2005 1579/05 R 04/1918 ja R 04/3040, s. 42.

947 Ks. myös esimerkiksi Helsingin KO 12.4.2007 3529/07 R 07/2037, s. 31, jossa todettiin, että vastaajat ovat voineet syyllistyä huumausainerikokseen puuttumatta tai yrittämättä puuttua huumausaineeseen fyysisesti. Melko vähäininkin osallisuusaste organisaation tehtävänjaon perusteella voidaan lukea vastaajan syyksi huumausainerikoksena. Kuitenkin

Helsingin hovioikeuden edellä kuvatussa tuomiossa 1579/2005⁹⁴⁸ käsitys tekijäkumppanuudesta on kuitenkin laaja painottaen tekijänvastuun subjektiiviseen puoleen kuuluvia seikkoja. Tuomiossa on korostettu sitä, että ryhmän yhteiseen suunnitelmaan ja työnjakoon perustuvien rikosten osalta tunnusmerkistön täyttymisen ja osallisuuden kannalta merkityksellistä on tekijän *tahto toimia ryhmän yhteisen tavoitteen edistämiseksi ryhmän sisäisen työnjaon mukaisella tavalla*. Ratkaisevaa osallisuuden kannalta on se, mihin kaikkeen henkilön *tietoisuus* on ulottunut. Jos esimerkiksi velkojen perintään osallistunut henkilö on ollut tietoinen huumausainekaupan kulusta, sen laajuudesta ja oman toimintansa merkityksestä yhteisen päämäärän toteutumisen kannalta sekä hyväksynyt yhteisen huumausainekaupan, kyse on tekijäkumppanuudesta.

Myös psyykinen myötävaikutus rikoksenteleopaikalla silloin, kun henkilö on osallistunut valmistelutoimiin, on johtanut teon pitämiseen tekijäkumppanuutena.

Kouvolan hovioikeuden asiassa R 01/588⁹⁴⁹ oli kyse siitä, että neljä rikollisryhmän jäsentä oli lähtenyt seuraamaan toisen ryhmän jäseniä oikeustalolta ravintolaan, jossa he olivat ampuneet kolme henkilöä, jotka saivat surmansa. Yksi jäsenistä oli toiminut lähinnä autonkuljettajana ja odottanut ampumisen aikana autossa, ja hänet tuomittiin avunannosta. Kaksi jäsenistä osallistui ampumiseen, ja heidät tuomittiin murhista. Neljäs jäsen oli mennyt ravintolaan sisälle. Hovioikeus katsoi hänen myötävaikuttaneen tekoihin aloittamalla ampumisen, olemalla läsnä koko teon ajan ja osallistumalla ampuma-aseen piilottamiseen jälkikäteen. Hovioikeuden mukaan hänen psyykinen myötävaikutuksensa oli ollut suuri eikä mikään viitannut siihen, että hänen suunniteltu teko-osuutensa olisi ollut vain avunantoon rinnastuvaa. Se, ettei hän ollut osallistunut ampumiseen, ei ollut johtunut vapaaehtoisesta luopumisesta vaan siitä, että hänen aseeseensa oli tullut toimintahäiriö. Hovioikeus piti hänen osuuttaan kokonaisuutta tarkastellen merkityksellisenä ja rikoksen täytäntöönpanotoimeen verrattavissa olevana, ja tuomitsi hänet murhista tekijäkumppanina.

Tekijänvastuuseen kuuluu kuitenkin edelleen myös objektiivinen elementti, joka sisältää vaatimuksen henkilön jonkinlaisesta osallistumisesta itse rikoksen toteuttamiseen. Objektiivisen puolen merkitystä ei voi väheksyä – hallituksen esityksessä 44/2002 vp (s. 163) onkin todettu, että tehtäessä eroa rikoskumppanuuden ja varsinaisen osallisuuden tilanteisiin on subjektiivisen puolen yhteys yleensä ongelmaton, ja että ongelmat liittyvät yleensä tekijäkumppanuuden edellyttämiin ulkoisiin toimiin ja niiden arviointiin. Mitä vähemmän tiet-

kunkin vastaajan osallisuuden aste on otettava huomioon arvioitaessa rikoksen törkeyttä ja rangaistuksen mittaamisessa.

948 Helsingin HO tuomio 16.5.2005 1579/05 R 04/1918 ja R 04/3040.

949 Kouvolan HO tuomio 9.11.2001 R 01/588.

ty henkilö on osallistunut itse rikoksen tunnusmerkistön mukaisen osuuden täytäntöönpanotoimeen, sitä merkittävämpää muunlaista osuutta tai panosta rikoksen toteutumiseksi häneltä edellytetään, jotta häntä voitaisiin pitää tekijäkumppanina eikä avunantajana. Kyse ei ole syyllisyydestä riippumattomasta objektiivisesta vastuusta. Jotain osallistumista siis vaaditaan, mutta ei välttämättä välittömästi tunnusmerkistön mukaiseen toimintaan osallistumista. Osallistumiseksi voi riittää osallistuminen saaliin jakoon taikka osallistuminen ryhmän puitteissa tapahtuviin valmistelutyyppeihin toimenpiteisiin, joilla on jokin yhteys tehtyyn rikokseen. Sen sijaan riittävänä ei ole syytä pitää mitä hyvänsä rikollisryhmän yleisten toimintaedellytysten rakentamiseen liittyvää aktiivista osallistumista, jolla ei ole mitään liittymäkohtaa yksittäiseen rikokseen. Niin laaja osallisuuskäsitys toisi osallisuusvastuun piiriin liian laajan joukon henkilöitä, joita ei voida pitää henkilökohtaisesti syyllisinä tekoon.

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 07/6657⁹⁵⁰ syyttäjä oli vaatinut kolmelle vastaajalle rangaistusta törkeästä kiristyksestä. Käräjäoikeus katsoi heidän suorittaneen kiristyksen yrityksen siten, että yksi heistä oli houkutellut rikoksen kohteen paikalle, toinen heistä oli puhuttanut kohdetta ja yksi vastaajista, joka kuului liivejä käyttävään järjestäytyneeseen rikollisryhmään, oli ollut ainakin läsnä liiveihin pukeutuneena. Puhelinkuunteluista oli käynyt ilmi, että kohde oli kokenut tilanteen hyvin uhkaavaksi paitsi suullisesti esitettyjen väkivaltauhkausten vuoksi, niin myös erityisesti liiveihin pukeutuneen rikollisryhmän jäsenen läsnäolon vuoksi. Se seikka, että rikollisryhmän jäsen oli ollut paikalla liiveihin pukeutuneena, otettiin huomioon arvioitaessa sitä, täyttikö hänen menettelynsä yhdessä muiden vastaajien kanssa kiristyksen tunnusmerkistön.

Subjektiiviseen osuuteen kuuluvan yhteisymmärrysvaatimuksen ylittymiselle asetettava vaatimus ei ole kovin korkea, vaan melko yleinenkin käsitys yhdessä tehtävästä rikoksesta on riittävä.⁹⁵¹ Mitä kauemmas tietyn teon täytäntöönpanotoimiin osallistuneista henkilöistä edetään, sitä vaikeammaksi käytännössä muodostuu sen toteennäyttäminen, että henkilö on ollut tietoinen tulevaa rikosta koskevasta toimintasuunnitelmasta ja hyväksynyt sen. Rikollisryhmissäkään kaikki jäsenet eivät välttämättä tunne koko kokonaisuutta eivätkä esimerkiksi eri toiminnoista vastaavat henkilöt tiedä toistensa rikoksista, vaan ryhmässä saattaa olla esimerkiksi huumausaineiden levitykseen ja velkojen perintään keskittyvät toiminnalliset kokonaisuudet, joiden tietoisuutta toistensa toiminnoista tarkoituksellisesti rajoitetaan.⁹⁵² Velkojen perintään osallistuva henkilö lienee yleisellä tasolla tietoinen siitä, että ryhmä harjoittaa huumausaineiden maa-

950 Helsingin KO 07/6657 R 07/5163 26.7.2007, s. 23–24 ja 42.

951 Nuutila 1997, s. 341–342.

952 Ks. esim. Junninen, s. 148–149.

hantuontia ja levitystä, mutta hän ei välttämättä ole lainkaan tietoinen siitä, kuka, miten ja milloin tuo huumausaineet maahan ja miten jakelu toteutetaan, eikä tämä voi vaikuttaa hänen rikosoikeudelliseen vastuuseensa. Vastaavasti velkojen perinnässä saatetaan käyttää hyvinkin väkivaltaisia menetelmiä, joista huumausaineita maahan tuova henkilö ei välttämättä ole perillä kuin yleisellä tasolla. Yksittäisiä rikoksia koskevan vastuun osalta riittävänä ei voida pitää yleistä tietoisuutta rikollisesta toimintakokonaisuudesta, vaan tietoisuus rikosuunnitelmasta tarkoittaa nimenomaan tietoisuutta tietyn rikoksen tekemistä koskevasta suunnitelmasta. Subjektiivinen osuus tarkoittaa yhteisymmärrystä *tulevasta rikoksesta* ja tietoisuutta siitä, että oma toiminta yhdessä muiden toiminnan kanssa toteuttaa rikoksen tunnusmerkistön. Yhteinen vastuu rikoksesta alkaa siitä hetkestä, kun yhteisymmärrys syntyi ja kattaa ne teot, joihin yhteisymmärrys ulottui.⁹⁵³

Helsingin hovioikeuden tuomiossa nro 1579⁹⁵⁴ merkityksellisenä pidettiin tekijän tahtoa toimia ryhmän yhteisen tavoitteen edistämiseksi ryhmän sisäisen työnjaon mukaisella tavalla. Tuomiossa katsottiin, että ratkaisevaa perintään osallistuneen henkilön osallisuuden kannalta on se, mihin kaikkeen hänen tietoisuutensa on ulottunut. Jos hän on ollut tietoinen huumausainekaupan kulusta, sen laajuudesta ja oman toimintansa merkityksestä yhteisen päämäärän toteutumisen kannalta sekä hyväksynyt yhteisen huumausainekaupan, kyse on tekijäkumppanuudesta.

Tietoisuusvaatimus on siis erityyppinen tekijänvastuun subjektiivisen puolen osalta kuin rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevan RL 17 luvun 1 a §:n, kvalifointiperusteita koskevien RL 50 luvun 2 ja 4 a §:n ja 44 luvun 7 §:n sekä rangaistuksen koventamisperustetta koskevan 6 luvun 5 §:n 2 kohdan osalta. Tekijänvastuun edellyttämä tietoisuus- ja hyväksymisvaatimus koskee konkreettista yksittäistä rikollista tekoa ja sen yksityiskohtia kun taas muiden mainittujen säännösten soveltamiseen liittyvä tietoisuusvaatimus on yleisempi ja koskee tietyn määritelmän mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän ja sen rikollisen toiminnan olemassaoloa. Esimerkin tarjoaa Riihimäen käräjäoikeuden tuomio⁹⁵⁵, jossa henkirikoksen tapahtumapaikalla läsnä olleita ryhmän jäseniä ei ollut tuomittu tekijäkumppaneina, vaikka osa heistä oli esimerkiksi varustautunut luotiliivein ja asein. Tuomiossa ei katsottu tulleen selvitettyksi, että paikalla olleet henkilöt olisivat suunnitelleet etukäteen toteutuneenkaltaisen rikoksen tekemistä tai olleet siitä tietoisia. Tuomiossa pidettiin todennäköisempänä vaihtoehtona sitä, että tilanne oli kehittynyt väkivaltaiseksi yllät-

953 HE 44/2002 vp, s. 162.

954 Helsingin HO 16.5.2005 nro 1579 R 04/1918 ja R 04/3040.

955 Riihimäen KO 17.10.2008 08/668 R 08/514, s. 31–32.

täen ja vasta tapaamisen yhteydessä. Käräjäoikeuden mukaan luotiliiveillä ja ampuma-aseilla varustautuminen ei ollut välttämättä johtunut väkivallan tekemisen tarkoituksesta, vaan se oli saattanut johtua myös tarkoituksesta varmistua omasta turvallisuudesta. Henkirikosta ja sen yritystä koskevat syytteet hylättiin muiden paitsi laukauksia tosiasiallisesti ampuneiden henkilöiden osalta. Ratkaisu oli perusteltu sikäli, että tuomion mukaan suoranaista näyttöä henkilöiden etukäteissopimisesta tai -tietoisuudesta ei ollut, mutta toisaalta tilanne oli sellainen, että useimmilla normaali varovaisuus ja huoli tilanteen kehittymisestä vakavaan suuntaan olisi varmasti herännyt ja saanut harkitsemaan tarkoin lähtemistä mukaan.

Ryhmän johtajan katsominen tekijäkumppaniksi on mahdollista, jos hän on osallistunut tekoon antamalla rikoksen tekemistä koskevia määräyksiä.⁹⁵⁶ Ryhmän johtajankin osalta rikoksen tekemistä koskevien käskyjen antaminen pitää pystyä tavalla tai toisella osoittamaan kussakin yksittäistapauksessa erikseen, koska johtajan roolit vaihtelevat eri ryhmissä ja ryhmän jäsenet saattavat tehdä rikoksia myös ilman johtajalta tullutta käskyä. Osa rikoksista on myös saatettu tehdä spontaanisti eli suunnittelemattomasti. Ryhmän johtajankaan vastuu voi olla luonteeltaan objektiivista, vaan vastuu tulee perustaa hänen konkreettiseen rooliinsa kustakin teosta erikseen. Sitä, että kyseessä on järjestäytynyt rikollisryhmä tai että tietty henkilö on ryhmän jäsen, ei voida sellaiseenaan pitää riittävänä tekijänvastuun subjektiivisen osuuden kannalta. Yhteisen rikossuunnitelman olemassaolo ja kunkin henkilön tietoisuus siitä tulee kyetä toteamaan erikseen kussakin yksittäistapauksessa. Tässä suhteessa rikollisryhmän johtajan vastuuasema poikkeaa terroristiryhmän johtajan vastuusta, joka voi perustua terroristiryhmän johtamiseen yleisesti ilman kausaaliyhteyttä yksittäiseen rikokseen.

Korkeimman oikeuden tuore tuomio KKO 2008:18 on merkityksellinen pohdittaessa rikollisryhmien rikollisiin toimintakokonaisuuksiin liittyviä osallisuuden määrittelykysymyksiä. Siinä yksittäisten vastuuehdokkaiden osallisuuden arvioinnissa otettiin huomioon paitsi henkilökohtainen teko-osuus, niin myös savukkeiden *salakuljetusketjuun liittyvä kokonainen rikollinen toimintakokonaisuus*. Korkein oikeus katsoi, että tupakan laajamittainen salakuljetus on yleensä järjestäytyneitä rikollisuutta, ja että keskeistä törkeään veropetokseen liittyvän vastuuaseman osalta oli toiminnan kollektiivinen, laajamittainen ja suunnitelmallinen luonne, työnjako, rikoshanketta koskeva yhteisymmärrys,

956 Joskus johtaja voi myös vain hyväksyä ja vahvistaa muiden ehdotuksia ja suunnitelmia, jolloin kyse ei enää ole yllytyksestä, vaikka rikosta ei olisi tehty ilman ryhmän johtajan suostumusta. Kyseessä voisi tällöin olla johtajan osalta korkeintaan avunanto. HE 44/2002 vp, s. 164, ja rikoslakiprojektin ehdotus, s. 219.

tietoisuus savukkeiden säännösten vastaisesta tuonnista sekä kunkin teko-osuuden olennaisuus rikoksen toteuttamisen kannalta. Lähtökohtaisesti veropetoksesta tuomitaan se, joka aiheuttaa veron määräämättä jättämisen laiminlyömällä veron välttämistarkoituksessa verotusta varten säädetyn velvollisuuden (RL 29 luvun 1 §), ja laittomasta tuontitavaraan ryhtymisestä se, joka kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää omaisuutta, jota maahan tuotaessa on tehty RL 29 luvun 1 §:ssä tarkoitettu rikos (RL 29 luvun 2 §), mutta koska salakuljetusketjussa katsottiin olevan kyse järjestäytyneen rikollisryhmän yhteisestä rikollisesta hankkeesta, pidettiin savukkeita Suomen päässä kuljettaneita henkilöitä törkeän veropetoksen tekijäkumppaneina. Tuomiossa siis tekijänvastuun subjektiivisten elementtien täyttymisen osalta relevanttina pidettiin yleisen tason näkemystä siitä, että tupakan laajamittainen salakuljetus on järjestäytyntä, suunnitelmallista ja työnjakoon perustuvaa rikollisuutta, ja tekijänvastuun objektiivisen kriteerin osalta riittävänä pidettiin osallistumista rikoksen tekemiseen tavalla, joka ei ollut tunnusmerkistön mukaista, mutta jota pidettiin muulla tavoin olennaisena rikoksen toteutumisen kannalta. Tekijältä edellytettiin tietoa, että savukkeet on tuotu maahan tullille ilmoittamatta, sekä sitä, että hän on käsitellyt savuke-erää riittävän merkityksellisellä tavalla.

Korkeimman oikeuden tuomiossa esitetyt näkemykset herättävät monenlaisia kysymyksiä liittyen rikollisryhmien puitteissa toimivien henkilöiden rikosvastuuseen. Miten suuri painoarvo yksittäisen rikoksen arvioinnissa voidaan antaa sille, että viranomaisten yleisissä rikollisuustilannekatsauksissa ja uhkakuva-arvioissa tietyn rikoslajin katsotaan edustavan tyypillisesti järjestäytyntä rikollisuutta? Mitä kaikkia rikoslajeja voidaan pitää siinä mielessä tyypillisinä järjestäytyneen rikollisuuden ilmenemismuotoina, että vastaajien voitaisiin olettaa toimivan yhteisen suunnitelman perusteella? Miksi rangaistusasteikon puitteissa tapahtuvaan rangaistuksen mittaamiseen liittyvän koventamisperusteen käyttämisen tulee olla sidottu rikollisryhmän tietynlaiseen määritelmään ja sitä koskevaan tapauskohtaiseen näyttöön, jos järjestäytyneisyyden huomiioon ottaminen osallisuuden määrittelyssä – jolla on kuitenkin suurin vaikutus rikosvastuuseen ja vastaajan oikeusturvaan – voi tapahtua ilman sitoutumista tiettyyn määritelmään ja yleisen ilmiökuvan pohjalta?⁹⁵⁷ Tuomio on tuore, eikä sen jälkeistä oikeuskäytäntöä ole, joten vaikutusten laajuutta ei voida vielä todeta.

957 Ks. Lappalainen ja Frände, s. 594, joiden mukaan rikoksen objektiiviseen puoleen luettavat rangaistavuuden edellytykset vaativat perusteellisempaa tutkintaa kuin rangaistusasteikon sisällä tapahtuvaan rangaistuksen mittaamiseen liittyvät seikat, koska jälkimmäiselle asetettavan näyttökynnyksen vaikutus oikeusturvaan ei ole yhtä merkittävä kuin tunnusmerkistötekijöille asetettavan näyttökynnyksen. Ks. tarkemmin tutkimuksen kohta 6.4.1.3.

Jussi Tapani on muun muassa tätä KKO:n tuomiota koskevassa kirjoituksessaan tarkastellut osallisuuskysymyksiä. Hän on pohtinut yleisten oppien ”yleisyyttä” eli soveltuvuutta tasapuolisesti kaikkiin rikoslajeihin, sekä yleisten oppien kontekstuaalisuutta eli niiden sisällön yhteyttä eräisiin rikostunnusmerkistöihin ja -lajeihin siten, että tietty vastuuperuste saa sisältönsä vasta sovellettaessa sitä konkreettiseen rikostunnusmerkistöön.⁹⁵⁸ Hän on pohtinut tapauksen prejudikaattiarvoa ja sitä, miten laajoja, muihinkin rikoslajeihin ulottuvia johtopäätöksiä tuomiosta tulisi vetää. Hän on nähnyt KKO:n osallisuuskysymystä koskevan laajan tulkinnan nimenomaan liitännäisenä rajoitetummin tulliverorikoksiin. Vaikka aineellisobjektiivisessa osallisuuden määrittelyssä ratkaisua tehtäessä on tarkasteltava tapahtumien sarjaa ja kunkin mukana olleen henkilön teon osuutta kokonaisuudessaan kaikkine yksityiskohtineen, voi osallisten joukko Tapanin mukaan muodostua ongelmallisen laajaksi, jos rikosoikeudellisesti relevantti tapahtumakokonaisuus määritellään hyvin laajasti.⁹⁵⁹ Hän on nähnyt tämän tapauksen lopputuloksessa yhteyden myös sen seikan kanssa, että asiaa ei ajanut korkeimmassa oikeudessa syyttäjä vaan tullihallitus asianomistajana. Tapanin mukaan tämä yleensäkin vaikuttaa argumentaatiotaan ja oikeudenkäyntiaineistoon.⁹⁶⁰

Kuitenkin voidaan ehkä sanoa, että mainittu KKO:n tuomio tukee näkemystä, ettei kynnystä järjestäytyneen rikollisryhmän olemassaolon toteamisen suhteen tulisi nostaa liian korkealle. On realiteetti, että tietyyntyyppinen rikollisuus vaatii suunnitelmallisuutta ja useamman ihmisen keskinäistä yhteistyötä ollakseen tehokasta, joten on pohdittava sitä, miten rikosvastuun mekanismit vastaavat näihin haasteisiin ilman, että tingittäisiin yksilöllisen syyllisyyden ja laillisuuden vaatimuksista. Syyksilukemista ei voi perustaa pelkästään yleisen ilmiökuvan varaan, eikä yksilön rikosvastuuta voi rutiininomaisesti laajentaa koskemaan koko rikollista toimintakokonaisuutta, mutta toisaalta ei ole myöskään mielekäästä rajoittaa tarkastelua liian kapeaksi niin, että kollektiivinen toiminta ja työnjako mahdollistavat vastuun laimenemisen.

Yleisenä ongelmana rikosvastuun subjektiivisten elementtien osalta on niiden todistettavuus. Rikoksen tekemisestä sovitaan kirjallisesti tai muutoin nimenomaisesti harvoin, jos koskaan. Salaisten pakkokeinojen aikakautena erityisesti jatkuvammin rikoksia tekevien rikollisryhmien keskusteluja, joissa rikoksen tekemisestä tai sen yksityiskohdista sovitaan, saattaa joskus olla mahdollista tallentaa. Joissain tapauksissa todistaja on saattanut havaita tai videotallenteesta saattaa olla havaittavissa eleitä, ilmeitä tai liikkeitä, jotka osoittavat, että

958 Tapani 2008, s. 635 ja 639.

959 Tapani 2008, s. 637.

960 Tapani 2008, s. 635.

osalliset toimivat keskinäisen suunnitelman pohjalta. Muutoin kuitenkin ei ole olemassa keinoa, millä henkilön tosiasiallinen ajatus, suhtautuminen rikokseen ja sitä koskevaan suunnitelmaan ja keskinäinen yhteisymmärrys, voitaisiin selvittää ja näyttää toteen. Asiantila joudutaan päättämään tapahtumainkuluista, kuten siitä, miten tekijät ovat yhdessä osallistuneet rikoksen jälkitoimiin (tekovälineiden hävittäminen yhdessä, uhrin piilottaminen, saaliin jakaminen). Henkilöiden kuuluminen samaan rikollisryhmään ja toistensa pidempiaikainen tunteminen ryhmän puitteissa jo ennen rikosta sekä kenties aikaisempi yhteinen rikollisuus luovat olettaa yhteisymmärryksestä. Näytön esittämistä koskeva vaatimus on kuitenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeinen perusedellytys. On ongelmallista, jos todisteluvaikeuksia pyritään kiertämään tukeutumalla liikaa yleisiin rikollisuustilannekuviin ja asiantuntijatodistajiin, jotka kertovat järjestäytyneen rikollisuuden tilanteesta yleisesti tai kyseessä olevan ryhmän toiminnasta. Tilannekuvat ja asiantuntijoiden näkemykset perustuvat sellaiseen tietoon, jota ei voida esittää todisteina ja kiistää oikeudenkäynnissä. Jää epäselväksi, mihin tietoihin langettava tuomio varsinaisesti perustui, eikä tiedon luotettavuutta voida arvioida, vaan se jää yksinomaan rikollisuusraportin tuottaneen viranomaisen tai asiantuntijatodistajan auktoriteetin varaan.

Helsingin hovioikeus päätyi henkirikosta koskevassa asiassa R 03/590 erilaiseen käsitykseen rikollisryhmän jäsenten tekijäkumppanuuden subjektiiviseen osuuteen kuuluvan yhteisen suunnitelman olemassaolosta kuin mihin käräjäoikeus oli aikanaan päättänyt.⁹⁶¹

Helsingin hovioikeuden tuomiossa nro 2056 1.7.2003 R 03/590 oli kysymys rikollisryhmään kuuluneiden henkilöiden osallisuudesta henkirikokseen. Ryhmän johtajan oli oman tunnustuksensa ja muun näytön perusteella katsottu ampuneen ryhmän jäsenen, jonka kanssa hän oli ajautunut erimielisyyksiin, ja syyllistyneen teollaan murhaan. Asiassa pohdittiin lisäksi kahden muun ryhmän jäsenen osallisuutta murhaan. Asiassa oli katsottu selvitettyksi, että kyseiset henkilöt olivat ryhmän jäseniä. He olivat olleet läsnä yhdessä ryhmän johtajan ja henkirikoksen uhrin kanssa tapahtuvia edeltävänä ajankohtana ja poistuneet välittömästi tapahtuman jälkeen yhdessä ryhmän johtajan kanssa paikkakunnalta. Sen sijaan itse ampuminen oli tapahtunut paikassa, johon ryhmän johtaja ja henkirikoksen uhri olivat menneet kahdestaan.

Asiassa ei ollut tuomion mukaan esitetty selvitystä siitä, että kaksi rikoksesta syytettyä ryhmän jäsentä olisivat osallistuneet teon suunnitteluun, keskustelleet asiaa koskevasta suunnitelmasta ryhmän johtajan kanssa tai muulla tavoin tienneet siitä. Selvitystä ei ollut esitetty siitä, että henkirikoksen tekemisestä olisi

961 Ks. myös KKO 2004:119, jossa oli kysymys syntyakeisuudesta sekä siitä, tuleeko tekoa pitää tappona vai murhana. Tuomiossa korkein oikeus on myös pitänyt ryhmää rikollisjärjestönä.

päätetty ryhmän puitteissa. Yksin sitä, että ryhmän jäsenet olivat olleet liikkeellä samalla autolla ryhmän johtajan ja henkirikoksen uhrin kanssa välittömästi ennen tekoa ja sen jälkeen, ei pidetty sellaisena seikkana, jonka perusteella ryhmän jäsenten olisi voitu katsoa olevan osallisia tekoon tai edistäneen sitä. Tästä syystä syytteet kahta jäsentä vastaan hylättiin.

*Porvoon käräjäoikeus*⁹⁶² oli asiassa aiemmin arvioinut tekoa toisin. Porvoon käräjäoikeus lähti siitä, ettei tekijäkumppanuudessa merkitystä ole sillä, kuka on painanut aseensa liipaisimesta, jos tekijöillä on ollut yksituumaisuus ja yhteisymmärrys teosta. Porvoon käräjäoikeus viittasi tuomiossaan siihen, että kaksi rikoksesta epäiltyä ryhmän jäsentä vaikenee tekoon liittyvistä asioista, vaikka se saattaa olla heille epäedullista, ja piti tätä merkinä siitä, että ryhmässä vallitsee voimakas ryhmäkuri. Käräjäoikeuden mukaan ryhmän kahden jäsenen mukanaolo autossa helpotti ja edisti tekoa sekä esti uhrin pakenemista. Käräjäoikeus katsoi kaiken asiassa viittaavan siihen, että ryhmän sisällä suunniteltiin henkirikosta tai että suunnitelma ainakin hyväksyttiin, ja että ryhmällä ja sen syytettynä olevilla jäsenillä oli motivaatio tekoon. Näin ollen käräjäoikeus katsoi heidän tehneen teon yhdessä ja yksissä tuumin.

Ratkaisut kuvaavat sitä, miten erilaiseen lopputulokseen samassa asiassa voidaan päätyä. Hovioikeuden ratkaisu johti siihen, että vain yksi henkilö tuomittiin henkirikoksesta, kun taas käräjäoikeus oli katsonut kaikkien kolmen tehneen teon yhdessä ja yksissä tuumin. Hovioikeuden tuomiossa asetettiin korkeammat vaatimukset niiden kahden henkilön tietoisuudelle, jotka eivät olleet osallistuneet itse ampumiseen. Hovioikeus olisi edellyttänyt näyttöä siitä, että henkirikoksen tekemisestä olisi keskusteltu tai päätetty ryhmän sisällä tai että henkilöt olisivat muulla tavoin tienneet siitä. Pelkästään olosuhteista – siitä, että henkilöt olivat olleet liikkeellä samalla autolla ryhmän johtajan ja henkirikoksen uhrin kanssa välittömästi ennen tekoa ja sen jälkeen – ei voitu tehdä yhteisen suunnitelman olemassaoloa koskevia johtopäätöksiä. Sen sijaan käräjäoikeuden tuomiossa pidettiin näiden kahden henkilön osuutta teon toteuttamisessa merkittävämpänä, ja myös heidän tietoisuutensa tekeillä olevasta henkirikoksesta katsottiin ulottuvan pidemmälle johtuen siitä, että he olivat tietynlaisen rikollisryhmän jäseniä.

Voimassa oleva osallisuuden määrittelytapa yhdistää siis rikoksen objektiivisia ja subjektiivisia elementtejä, mutta vaatii edelleen myös objektiivisen osuuden olemassa oloa. Seuraavaksi arvioidaan osallisuuden määrittelytavan toimivuutta ja sääntelytarpeita erityisesti rikollisryhmien toiminnan näkökulmasta ja pohditaan muun muassa sitä, miten tulisi suhtautua *puhtaasti subjektiivisiin kriteereihin perustuviin vastuumuotoihin*. *Common law* -oikeudelle ominainen ja etenkin järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kannalta suurempaa merkitystä

962 Porvoon KO 18.2.2002 1742.

saanut *conspiracy*-oppi perustuu subjektiivisille ainesosille: kaikki salahankkeen jäsenet vastaavat yhden salahankkeen jäsenen tekemästä rikoksesta eikä henkilökohtaista osallistumista rikoksen täytäntöönpanotoimiin edellytetä. Tietoisuuden puutekaan ei välttämättä riitä sulkemaan vastuuta in casu pois.

Kyse ei ole vain vastuun jakamisesta vastuuehdokkaiden kesken, vaan vastuun laajuudesta ja ulottuvuudesta.⁹⁶³ Potentiaalisten tekijäkumppaneiden tai muiden osallisten taikka vastuun kokonaismäärää ei ole rajattu. Rikosvastuuta ei varsinaisesti jaeta vastuuehdokkaiden kesken, vaan vastuu on tarvittaessa kohdistettavissa myös heihin kaikkiin. Vastuun tarpeelliseen ulottuvuuteen liittyviä kysymyksiä on käsitelty esimerkiksi rikoslakiprojektin ehdotuksessa, tosin hieman erilaisessa yhteydessä eli jaksossa, joka koskee esimiehen käskyn vaikutusta käskynalaisen rikosvastuuseen. Ehdotuksen mukaan käskynalaisen toiminnan sanktioinnin yleinen tarve on vähäisempi silloin, kun käskyn antaja joutuu rikosvastuuseen esimerkiksi yllyttäjänä tai välillisenä tekijänä. Tällöin se, mikä tapauksessa oli väärin ja virheellistä, tulee vahvistetuksi jo käskyn antajan vastuun määrittelyn kautta. Tästä syystä ehdotuksen mukaan on ilmeistä, että alaisen osuuden sanktioinnin tarve on vähäisempi. Esimerkiksi tavallisessa teon oikeudenvastaisuutta koskevassa erehdystilanteessa, jossa teko ei perustu toisen henkilön antamaan käskyyn, tällaista teon oikeudenvastaisuuden vahvistamista ei lähtökohtaisesti tapahdu muulla tavoin kuin kohdistamalla sanktiointi suoraan erehtyjän omaan toimintaan. Kanta ilmentää näkemystä, ettei samaa tekoa koskevaa sanktiointia ole tarpeen ja tarkoituksenmukaista ulottaa mahdollisimman laajasti eri vastuuehdokastahoihin, kunhan se kohdentuu oikeaan tahoon.⁹⁶⁴

6.1.3 Rikollisryhmän jäsenten osallisuusasemaan liittyviä johtopäätöksiä

6.1.3.1 Rikoksen täytäntöönpanotoimiin osallistuneet jäsenet

Rikollisryhmän niiden jäsenten osalta, jotka ovat jollain tavalla osallistuneet yksittäisen rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen, mahdollistaa voi-

963 Olen lainannut ilmaisun *vastuuehdokas* Nissiseltä (esim. s. 102). Nissinen (s. 31) on käsitellyt oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyen sitä, että yksilövastuun ja yhteisövastuun välinen suhde voidaan ajatella joko *kumulatiiviseksi* eli kasautuvaksi tai sellaiseksi, että toinen, ensisijainen vastuumuoto sulkee pois toisen eli toissijaisen vastuumuodon samanaikaisen soveltamisen. Kumulatiivinen malli mahdollistaa sekä yksilön että oikeushenkilön rankaisemisen samasta asiasta. Tämänäntyyppiset ratkaisut vaikuttavat olennaisesti paitsi vastuun kohdentumiseen, myös sen laajuuteen.

964 Vastuun tarpeelliseen ulottuvuuteen liittyvistä kysymyksistä ks. rikoslakiprojektin ehdotus, s. 181.

massaoleva rikosoikeus jo sellaisenaan osallisuusaseman joustavan kokonaisharkinnan. Kokonaisharkinta mahdollistaa koko tapahtumien sarjan ja kunkin henkilön teko-osuuden huomioon ottamisen kokonaisuudessaan. Se, että teko on tehty osana rikollisryhmän yhteisen suunnitelman ja työnjaon mukaista toimintaa, on osallisuusaseman määrittelyssä huomioon otettava olosuhde. Vaikka jonkun osuus itse tunnusmerkistön mukaisista täytäntöönpanotoimista jää vähäiseksi, voidaan kokonaisarvostelussa ottaa huomioon myös esimerkiksi hänen osallistumisensa valmisteleviin toimenpiteisiin ja teon jälkit toimiin. Tekijänvastuun kannalta olennaista on, että henkilön panos yhteisen rikossuunnitelman toteuttamiseksi muodostuu kokonaisuutena arvioiden riittävän suureksi. Jos eri henkilöt suorittavat yhteisen suunnitelman pohjalta jonkin osan rikoksesta ja kokonaisuus muodostuu vasta näistä osista, kyseessä on tekijäkumppanuus. Rikollisryhmässä, jossa toiminta on suunnitelmallista ja työnjakoon perustuvaa, tulee tekijänvastuu avunannon sijasta kyseeseen herkemmin kuin ilman vastaavaa yhteistä suunnitelmaa ja työnjakoa yhdessä toteutetun rikoksen osalta.

Tämä tapausharkinnassa käytettävissä oleva joustavuus huomioon ottaen ei ole nimettävissä sellaisia rikollisryhmiin liittyviä sääntelytarpeita, jotka vaatisivat nimenomaan osallisuusmuotoihin liittyviä muutoksia niiden ryhmän jäsenten osalta, jotka ovat henkilökohtaisesti osallistuneet rikoksen tekemiseen. Määrittelytapa on jo nyt joustava. Nuotio huomauttaa, että osallisuuteen liittyvässä lainsoveltamisessa tätä lainsäädännön joustavuutta ei ole hyödynnetty, vaan osallisuuteen liittyviä kysymyksiä on tulkittu melko varovaisesti.⁹⁶⁵ Jos joustavuutta nykyisestä lisättäisiin, olisi tilanne käytännössä jo lähellä yhtenäisvastuujärjestelmää, johon siirtymistä rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä ei pidetty tarkoituksenmukaisena. Eri osallisuusmuotojen erottelua pidettiin tuolloin hyvin toimivana, teko-osuuksien analyttiseen tarkasteluun pakottavana mallina.⁹⁶⁶ Täytäntöönpanotoimeen osallistumisen vaatimuksen lieventymisen johdosta tekijänvastuun käyttöala on jo nykyisellään laajentunut suhteessa avunantoon ja yllytykseen. Tekijäkumppanuuden määrittelytavan mahdollistamaa väljyyttä voidaan jo nykyisellään kritisoida kokonaisharkinnan sisällöllisen ontouden perusteella. Kritiikkiä voidaan esittää sillä perusteella, että joustavuutta on lisätty ennakoitavuuden, oikeusturvan ja laillisuusperiaatteen kustannuksella.⁹⁶⁷

Esimerkiksi Nuutila on moittinut tulkintakäytäntöä jo nyt arveluttavan pitkälle meneväksi etenkin henkirikosten osalta. Nuutilan mukaan osallisuuden

965 Nuotio 2007c, s. 149–150.

966 HE 44/2002 vp, s. 160–161, rikoslakiprojektin ehdotus, s. 214.

967 Vanhanen 2004, s. 133.

määrittelyssä on erkaannuttu jo turhan kauas vanhasta muodollisobjektiivisen teorian mukaisesta täytäntöönpanotoimeen osallistumisen vaatimuksesta, mistä syystä avunannon merkitys on kaventunut olennaisesti.⁹⁶⁸ Kriittisyys onkin aiheellista ottaen huomioon, miten voimakkaasti rangaistussäännösten osalta on samanaikaisesti korostettu laillisuusperiaatteeseen sisältyvää sääntelyn täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusta. Kriminolisointien tulee olla entistä tarkkarajaisempia, mutta samaan aikaan osallisuuden määrittely on muodostunut tapahtuvaksi melko epämääräisin kriteerein.⁹⁶⁹ Vaikkei tarvetta osallisuusopillisille lainmuutoksille tältä osin ole, voitaisiin rikollisryhmään liittyville rikosvastuun subjektiivisille elementeille ja rikollisille kokonaisuuksille antaa tapauskohtaisessa tulkinnassa nykyistä enemmän painoarvoa.

Ks. KKO 2008:18, jossa savukkeiden salakuljetusta tarkasteltiin yksittäistä tekoa laajempina rikoskokonaisuutena ja tämä laajempi kokonaisuus (salakuljetusketju) otettiin huomioon osallisuusasemaa määriteltäessä. Kokonaisuutta pidettiin järjestäytyneenä rikollisuutena.

Osallisuuden muodot ja määrittelykriteerit eivät ole erityisen ongelmallisia ryhmän sellaisten jäsenten tarkoituksenmukaisen vastuun määrittelyn kannalta, jotka ovat tavalla tai toisella itse osallistuneet rikosten täytäntöönpanotoimien suorittamiseen. Ongelmat liittyvät enemmänkin osallisuuteen liittyviin näyttökysymyksiin sekä rikoksen varsinaisten täytäntöönpanotoimien ulkopuolella pysyttelevien ryhmän jäsenten ja muun lähipiirin vastuuasemaan.⁹⁷⁰

6.1.3.2 Rikollisryhmän jäsenet, jotka eivät ole osallistuneet rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen

Seuraavaksi vastuun tarkoituksenmukaiseen ulottuvuuteen liittyviä kysymyksiä pohditaan rikollisryhmän sellaisten jäsenten osalta, jotka eivät ole henkilökohtaisesti osallistuneet rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen, mutta jotka toimivat muulla tavoin aktiivisesti rikollisryhmän yleisten toimintaedellytysten edistämiseksi, ovat tietoisia tekeillä olevista rikoksista tai läsnä niiden tekemisessä. Ainakaan tutkimusaineistoon kuuluvissa tapauksissa rangaistusta tekijäkumppanina ei ole vaadittu sellaisille ryhmän jäsenille, jotka eivät ole tavalla tai toisella osallistuneet itse rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvien osien

968 Nuutila 1997, s. 358–359, ja Koskinen 2008, s. 185. Rikoslakiprojektin ehdotuksessa (s. 210) on viitattu tältä osin tapaukseen KKO 1988:42, jossa äänestyspäätöksessä enemmistön mukaan tekijänvastuun kannalta oli riittävää, että taksinkuljettajan surmaaminen on tehty ennalta yhdessä laaditun suunnitelman mukaisesti ja yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

969 Vanhanen (2005, s. 362–365) katsoo, että osallisuusmuotojen rajat ovat hämärtyneissä liikaa.

970 Weigend, s. 525.

toteuttamiseen. Syynä lienee osittain se, että järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatavoista johtuen näyttöä tekijäkumppanuuden määrittelyssä keskeisistä seikoista kuten yhteisen suunnitelman tekemisestä ja sisällöstä, työnjaosta ja kunkin osuudesta on yleensä vaikeaa hankkia muutoin kuin sen perusteella, minkälaista osallisuutta konkreettisen rikoksen tekeminen kunkin henkilön osalta ilmentää. Rikoksen täytäntöönpanotoimen tai sen osan suorittaneiden osalta tekijäkumppanuus lienee käytännössä helpompi näyttää toteen, mutta tekoon jollain muulla tavalla osallistuneiden jäsenten osalta tekijäkumppaniksi katsominen edellyttäisi erityistä näyttöä osallisuuden merkittävyydestä teon toteutumisen kannalta, ja näyttökynnystä saattaa olla vaikea ylittää. Toisaalta monissa tilanteissa rikollisryhmän jäsentenkin osalta kyse on selkeästi vain avunannosta, jolloin tilanteeseen löytyvät myös selkeät lainkohdat. Vielä etäisemmän osallisuuden osalta voidaan mahdollisesti soveltaa myös rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskevaa säännöstä.

Yksittäisten rikosten osallisuusaseman määrittely ei voi voimassa olevan lain mukaan perustua yksinomaan rikollisryhmän rikollisen toimintakokonaisuuden hyväksymiseen. Voidaan kuitenkin pohtia erilaisten sääntelyvaihtoehtojen mielekkyyttä. Olisiko rikollisryhmän jäsentä mielekästä pitää osallisena esimerkiksi sillä perusteella, että hän olisi ollut mukana sopimassa tietyn *yksittäisen rikoksen tekemisestä* ja osallistunut aktiivisesti ryhmän yleisten toimintaedellytysten rakentamiseen? Entä sillä perusteella, että hän on hyväksynyt rikollisryhmän *yleisen rikollisen toimintakokonaisuuden* ja osallistunut ryhmän toimintaedellytysten rakentamiseen juuri kuvatulla tavalla? Voisiko pelkkä ryhmän jäsenyys olla mielekäs vastuuperuste yksittäisten rikosten osalta?⁹⁷¹ Tarkastelen vertailukohtina *salahankeopin* ja ICTY:n *joint criminal enterprise* – eli JCE-opin määrittelyjä ja ulottuvuutta. Ne muodostavat aiheen kannalta hyvin mielenkiintoisen vertailukohdan. Molemmat mahdollistavat rikosvastuun laajentamisen henkilöihin, jotka eivät ole henkilökohtaisesti osallistuneet rikoksen täytäntöönpanotoimiin, ja tuovat helpotusta ongelmaan, joka liittyy siihen, että kollektiivin puitteissa tehdyn rikoksen yksilöllisten teko-osuuksien toteaminen on vaikeaa.⁹⁷²

Salahankkeen määrittelytapa vaihtelee, ja tärkeän erottelun määrittelyssä muodostaa se, miten laajoista rikollisista kokonaisuuksista salahankkeen katsotaan muodostuvan. Sen voidaan katsoa muodostuvan ensinnäkin kunkin *yksittäisen rikoksen tekemistä koskevasta sopimuksesta (ad hoc conspiracy)*. Vaihtoehtoisesti salahankkeen voidaan katsoa olevan luonteeltaan jatkuva (*con-*

971 On jälleen syytä palauttaa mieleen erilaiset tavat ymmärtää jäsenyys: jäsenenä pitäminen muodollisen aseman tai aktiivisen ryhmän hyväksi toimimisen perusteella.

972 JCE-opin osalta ks. Ambos, s. 140

tinuing conspiracy), jolloin määrittelyssä voidaan tarkastella laajempaa rikollista toimintasuunnitelmaa ja rikollisen toiminnan edellytysten yleistä rakentamista ilman ehdotonta yhteyttä mihinkään yksittäiseen rikokseen.⁹⁷³ Tällöin salahankkeen voidaan katsoa kattavan esimerkiksi *rikollisryhmän kokonaisen pysyvän rikollisen toimintasuunnitelman*.⁹⁷⁴ Tämä erottelu on keskeinen. Yksittäistä rikosta koskevasta suunnitelmasta tietoisuus ja osallistuminen yksittäisen rikoksen tekemiseen ei välttämättä tarkoita, että tekijä olisi tietoinen rikollisryhmän koko rikollisesta toimintakokonaisuudesta ja hyväksynyt sen – ja päinvastoin: rikollisryhmän jäsen, joka on tietoinen rikollisesta toimintakokonaisuudesta yleisellä tasolla, ei välttämättä ole tietoinen rikollisryhmän puitteissa tehtävistä yksittäisistä rikoksista tai osallistu niiden tekemiseen.⁹⁷⁵

Rikoskohtainen tarkastelutapa (ad hoc conspiracy) on huomattavasti suppeampi. Tässä mallissa salahankkeen konstituoi se, että kaksi tai useampi henkilö sopivat keskenään tietyn yksittäisen rikoksen tekemisestä yhdessä.

*Jatkuva salahanke (continuous conspiracy)*⁹⁷⁶ muodostuu pysyväksi katsottavasta rikollisesta toimintasuunnitelmasta, jollaisen voi muodostaa esimerkiksi rikollisryhmän rikollinen toimintakokonaisuus. Ryhmärakenteita ei kuitenkaan edellytetä. Jatkuvan salahankkeen oppi lähtee siitä, että ryhmän perustajien kesken hahmottuu yhteinen näkemys siitä, minkälaista rikollista toimintaa he ryhtyvät harjoittamaan yhdessä, minkälaisella henkilökoukolla, mitä varustusta rikosten tekemisessä tarvitaan jne. Jatkuvan salahankkeen periaatteita noudattaen tämä kerran tehty salaliitto johtaisi salahankkeen kaikkien osallisten rikosvastuuseen kaikista niistä rikoksista, jotka joku salahankkeen jäsenistä tulee aikanaan tekemään, jollei jäsen nimenomaisesti irtisanoudu salahankkeesta.⁹⁷⁷

Suomessa salahanketyypiset kriminalisoinnit ovat poikkeuksellisia rikoslajikohtaisia erityissäännöksiä (ks. kohta 3.3). Erityisesti jatkuvan salahankkeen tyyppistä vastuurakennelmaa on kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta pidettävä mahdottomana. Vastuun laajuus on ennakoimaton ja johtaa herkästi suhteettomiin lopputuloksiin, jotka eivät ole enää puollettavissa syyllisyyspe-

973 Esim. USA:n osalta ks. kohta 3.2.1. Englantilaisesta salahankeopista ks. Smith, s. 47–54.

974 Vrt. JCE-doktriinin kolmas muoto eli *extended liability*, joka ulottaa JCE:n osallistujan vastuun koskemaan myös sellaisia rikoksia, jotka menevät alkuperäisen yhteisen rikollisen suunnitelman ulkopuolelle.

975 Ks. Turun HO 29.5.2009 nro 1307 R 08/1889, perustelujen kohdat 4–7, missä hovioikeus on katsonut, ettei rikospaikan välittömässä läheisyydessä olleiden vastaajien tietämättömyys rikospaikan tapahtumista ollut uskottavaa ottaen huomioon, että he olivat rikollisryhmän jäseniä. Hovioikeus katsoi heidän olleen vartioimassa ja varmistamassa pahoinpitelyn toteutumisen.

976 Ks. Pinkerton-tapaus ja kohta 3.2.1 amerikkalaisesta salahankedoktriinista.

977 Low ym., s. 469. Smith, s. 49.

riaatteen valossa.⁹⁷⁸ Etenkin rikollisryhmien toimintaan liittyy erityispiirteitä, joiden johdosta tämällyppinen ratkaisu olisi kohtuuton. Rikollisryhmään liittymisen jälkeen jäsenen toisintoimimismahdollisuus yksittäisten rikosten osalta voi olla huomattavan alentunut, eikä irtisanoutuminen rikollisesta toimintasuunnitelmasta ole välttämättä mahdollista. Ryhtymällä rikollisryhmän jäseneksi yksilö on hyväksynyt ryhmän toimintatavat, joihin lukeutuu lojailisuus ja sitoutuminen ryhmää kohtaan sekä kurinpitäjärjestelmä, ja käytännössä luopunut jossain määrin päätöksentekovaltansa itsenäisyydestä. Ryhmän rikollisen toiminnan yksityiskohdat eivät välttämättä ole täysin ennakoitavissa vielä ajankohtana, jolloin henkilö liittyy mukaan ryhmän toimintaan. Joskin ryhmän toimintaan mukaan lähteminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja sopimiseen, eivät yksittäisiä rikoksia koskevat päätökset perustu enää tasavertaiseen sopimiseen ja yksittäisen jäsenen hyväksyntään, vaan ryhmän johdon päätöksentekoon. Yksittäinen jäsen ei välttämättä pysty estämään rikoksen tekemistä, vaan kieltäytymisen seurauksena todennäköisemmin on se, että muut tekevät rikoksen ja kieltäytyjä itse joutuu kurinpitotoimien kohteeksi. Hänen mahdollisuutensa vaikuttaa rikoksen toteutumiseen pienenevät ja tapahtumien hallintaan pienenevät.⁹⁷⁹ Jatkuvan salahankkeen eli ryhmän kokonaisen rikollisen toimintasuunnitelman lisäksi ryhmässä täytyy tehdä *yksittäisiä rikoksia koskevia päätöksiä*; voidaan perustellusti katsoa, että ryhmän päätöksenteko- ja kurinpitomekanismeista johtuen kyse on yksittäisten rikosten osalta enemmänkin päätöksestä kuin sopimisesta.

Jatkuvan salahankkeen konstruktion tekee kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta ongelmalliseksi myös se, ettei rikoksen tekemistä koskevan sopimuksen olemassaoloa tarvitse kyetä näyttämään suoralla todistelulla, vaan kollektiivisen rikoksen tekemistä koskevan suunnitelman tai sopimuksen olemassaolo voidaan päätellä olosuhteista eli tapahtuneiden rikosten olosuhteiden perusteella.⁹⁸⁰ Jo se, että kaksi tai useampi ihminen tekevät yhdessä ri-

978 Sahavirta on käsitelty laajasti salahankkeen kriminalisointiin liittyviä ongelmia kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta, s. 237–242.

979 Sahavirta, s. 241, saksalaisesta kriittisestä suhtautumisesta salahankkeen kriminalisointiin.

980 Ks. vastaavasti myös RL 6 luvun 5 §:n 1 kohdan mukaisesta suunnitelmallisuusperusteesta Virkkala (s. 305). Virkkalan mukaan suunnitelmallisuus ilmenee yleensä rikoksen tekotavasta. Suunnitelmallisuus on samanlainen subjektiivinen vastuuelementti kuin salaliitto, ja sen toteennäyttäminen suoran näytön avulla onnistuu vain harvoin. Yleensä yhteisen rikosentekosuunnitelman tai salaliiton olemassaolo joudutaan päättelemään jutun olosuhteista. Osoituksena suunnitelman olemassaolosta voivat olla pidempiaikaiset valmistelutoimet, samoin osoituksena voivat olla toimet, joiden avulla varmistetaan rikoksen menestyksellinen suorittaminen. Pelkkää sopimista rikoksen tekemisestä sen sijaan ei voida pitää vielä suunnitelmallisuusperusteen soveltamisen edellytyksenä olevana suunnitelmallisuutena (KKO 1978 II 104).

koksen, saattaa riittää osoittamaan sen, että he ovat tehneet rikoksen yhteisen etukäteen tehdyn suunnitelman perusteella, ja konstituimaan tekijänvastuun. Vastaavasti rikosten laajaa ja systemaattista luonnetta on jo sellaisenaan voitu pitää riittävänä osoituksena siitä, että osapuolten välillä on täytynyt olla etukäteinen sopimus rikosten tekemisestä. Tästä johtuen sellaiset seikat, jotka konstituivat järjestäytyneen rikollisryhmän olemassaolon, edustanevat yleensä myös sellaisia asianhaaroja, joiden perusteella voidaan päätellä jatkuvan salahankkeen olemassaolo.⁹⁸¹

Onkin tärkeää erotella se, milloin rikosvastuun subjektiiviseen puoleen lukeutuvat seikat, erityisesti rikoksen tekemistä koskeva tietoisuus ja tahtotila, koskevat kulloinkin kyseessä olevaa yksittäistä rikosta ja milloin kyse on henkilön tietoisuudesta ja tahtotilasta koskien rikollisryhmän rikollista toimintaa yleensä. Jatkuvaa salahanketta koskevan *Pinkerton*-ratkaisun mukaan jatkuvan salahankkeen jäsen on lähtökohtaisesti rikosoikeudellisessa vastuussa kaikista rikolliseen toimintasuunnitelmaan kuuluviksi katsottavista rikoksista, jotka joku salaliiton jäsenistä on tehnyt, eikä kutakin rikosta koskevaa erillistä sopimista edellytetä. Salahankkeen osapuoli voi kuitenkin vapautua vastuusta, jollei tekoja enää voida pitää lainvastaisen sopimuksen kohtuullisesti ennakoitavissa (*reasonably foreseeable*) olevina seurauksina.⁹⁸² On kyseenalaistettava, onko näin laaja näkemys siitä, miten rikosten tekemistä koskevan etukäteisen suunnitelman olemassaolo voidaan jälkikäteen päätellä toteutuneista olosuhteista, enää perusteltu. Riskiksi vaikuttaa muodostuvan se, että kaikkea kollektiivista rikollisuutta voidaan pitää salahankkeen pohjalta tapahtuvana.

Mikä merkitys salahankkeen vaarallisuudelle on mielekästä ja mahdollista antaa *nimenomaan osallisuuden määrittelyssä*? Salahankkeen rikosoikeudelliset vaikutukset voivat olla monenlaisia: salahanke (1) voi olla rangaistava erillisenä deliktinä, jolloin salahanke esirikoksena ei yhdy päätekoon, tai (2) se voi muodostaa pääteon arviointia ankaroitavan olosuhteen taikka (3) laajentaa päirikoksesta vastuuseen joutuvaa henkilöjoukkoa siten, että sellaisetkin salaliiton osalliset, jotka eivät ole osallistuneet itse rikoksen täytäntöönpanotoimiin, joutuvat teosta vastuuseen.⁹⁸³ Mikä on se preventiivinen tarve, joka vaatisi mahdollisuutta perustaa osallisuuden määrittely puhtaasti subjektiivisten kriteerien varaan eli tässä tapauksessa sen varaan, että joukko rikollisryhmän jäseniä sopii

981 Ks. JCE-opin osalta vastaavasti Jyrälä, s. 12 ja 18.

982 *Pinkerton v. United States*, Supreme Court of the U.S., 1946 328 U.S. 640, teoksessa Low ym. s. 473–476 ja 481 (“there may be such a single continuing agreement to commit several offenses”) ja Noferin kirjoitus “Towards Attenuation”. *Pinkerton*-sääntö on hylätty osassa USA:n osavaltioista, ja myöhempi oikeuskäytäntö ja Model Penal Code asettavat vastuulle selkeämmät rajat (Noferi, s. 112). Ks. myös Smith, s. 49–54.

983 Low ym., s. 434.

rikoksen tekemisestä yhdessä ja joku heistä tekee rikoksen? Esimerkiksi Lahti on pohtinut sitä, voitaisiinko tekijäkumppanuus modernissa rikosoikeudessa *de lege ferenda* perustaa myös yksinomaan subjektiivisiin seikkoihin.⁹⁸⁴ Tällaisessa mallissa ei vaadittaisi mitään omaa henkilökohtaista osallistumista rikoksen täytäntöönpanotoimiin, vaan rikosvastuu perustuisi esimerkiksi rikollisryhmässä *conspiracy*-tyyppisesti siihen, että tietyt henkilöt ovat keskenään sopineet tietyn rikoksen tekemisestä ja päättäneet, kuka rikoksen käytännössä täytäntöönpanee. Kuten Lahti on todennut, on kyse tasapainottelusta keskenään jännitteisten preventiivisten tarpeiden ja oikeusvarmuusarvojen välillä.

Pelkästään sitä, että joukko henkilöitä on sopinut yksittäisen rikoksen tekemisestä ja yksi heistä todella tekee sen, ei voida kotimaisen rikosoikeuden näkökulmasta pitää mielekkäänä ja tarkoituksenmukaisena perusteena sille, että kaikki salaliittolaiset joutuisivat tekijäkumppaneina rikosvastuuseen. Sen sijaan jos rikoksen tekemisestä sovittaessa on sovittu myös tekijästä, tekoajankohdasta ja -tavasta, ja rikos tavalla tai toisella palvelee kaikkien yhteistä intressiä, saattaa tilanne alkaa olla jo toinen. Rikollinen yhteistoiminta on voinut jatkua jo pitkään, ja työnjako on mahdollista sopia monella erilaisella tavalla mielekkäästi ilman, että kaikki osallistuvat kaikkien rikosten täytäntöönpanotoimiin. Joku voi tehdä rikoksen yhdellä kertaa, toinen seuraavalla kerralla – molemmat yhteisessä intressissä ja yhteisen suunnitelman mukaisesti. Kaikilla salaliittolaisilla on tekijäntahto ja he hyötyvät rikoksen tekemisestä. He ovat myös saattaneet osallistua valmistelutyypiseen toimintaan, joka on edistänyt kollektiivin yleisiä toimintaedellytyksiä ja ehkä myös suoraan tarkasteltavana olevan yksittäisen rikoksen tekemistä. Preventiiviset syyt ja salaliittolaisten syyllisyyteen liittyvät näkökulmat saattaisivat sinänsä jo puoltaa rangaistavuutta heidän kaikkien osalta, jos arvioinnissa otetaan huomioon näin laajasti erilaisia rikollisryhmään liittyviä seikkoja, jotka eivät suoranaisesti liity tarkasteltavana olevaan rikokseen.

Lahden mukaan oikeusvarmuusnäkökulmat ja erityisesti ennakoitavuusvaatimus puhuvat sellaista järjestelmää vastaan, jossa rajanveto tekijäkumppanuuden ja avunannon välillä perustettaisiin ainoastaan subjektiivisiin kriteereihin kuten *conspiracy*-mallissa.⁹⁸⁵ Ennakoitavuuteen liittyvä ongelmallisuus nousee korostetusti esille rikollisryhmässä, jonka toiminta on jatkunut monimuotoisena jo pidempään, koska yksittäisten rikosten osallisuusaseman määrittelyssä potentiaalisesti huomioon otettavien subjektiivisten seikkojen joukko voisi muodostua melko ehtymättömäksi ja niiden vaikutus kumuloituvaksi. Ratkaisu, jossa päärikosten osallisuusaseman määrittelyssä voitaisiin ottaa huomioon

984 Lahti 1989, s. 116.

985 Lahti 1989, s. 117.

rikollisryhmän koko rikollinen toimintakokonaisuus sekä kaikki rikollisryhmän jäsenet, heidän toimintansa rikollisryhmän yleisten toimintaedellytysten rakentamiseksi ja muu toimintansa ryhmässä, nostaisi rikosvastuun piiriin hyvin laajan henkilökoukon. On mahdollista, jollei jopa todennäköistä, etteivät kaikki rikollisen toimintakokonaisuuden suunnitelleet tai hyväksyneet henkilöt edes tiedä kaikista yksittäisistä rikoksista. Vastuu muodostuisi kohtuuttomaksi ja ennakoimattomaksi, jos rikollisryhmän jäsenet katsottaisiin jatkuvan salanhankkeen osapuoliksi ja sellaisina heidän katsottaisiin olevan vastuussa kaikista niistä ryhmän koko rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluvista rikoksista, jotka joku ryhmän jäsenistä on tehnyt.⁹⁸⁶ Varsinkin laajamittaisissa suuremman henkilökoukon yhteisissä rikossuunnitelmissa, joissa osa suunnitelman osapuolista jatkaa rikollista toimintaa alkuperäisen yhteisen rikollisen suunnitelman pohjalta, ongelmalliseksi muodostuu se, että yksittäisen rikossuunnitelman hyväksyneen henkilön suhde toteutuneisiin rikoksiin voi jäädä liian heikoksi.⁹⁸⁷

Toisen mielenkiintoisen vertailevan näkökulman vastuun tarkoituksenmukaiseen laajuuteen ja sen justifiointiin muodostaa ICTY:n *Tadić*-tapauksen mukainen JCE-doktriini.⁹⁸⁸ Tapaus liittyy niin ikään siihen, millä edellytyksillä yksilö voi joutua vastaamaan toisen rikollisista toimista sen perusteella, että he olivat osallisina yhteisessä rikollisessa suunnitelmassa (*common purpose, joint criminal enterprise*). On tosin huomattava, että ICTY:n tapauksissa kyse on aivan poikkeusluonteisesta rikollisuuden alasta eli sotarikoksiin liittyvästä oi-

986 Ks. tuomari Rutledgen eriävä mielipide *Pinkerton*-tuomiossa (Low ym., s. 473–476, ja Noferi, s. 104). Tuomari Rutledgen pääkriteerit kohdistui salaliitosta vaaditun näytön epämääräisyyteen ja tavanomaisista todistelueliä koskevista säännöistä joustamiseen sekä vastuuperusteiden jäämiseen epämääräisiksi ja riittämättömällä tavalla rajatuiksi. Hän kritisoi myös ajatusta yhteenliittymiseen perustuvasta vastuusta katsoen, että ajatus siitä, että joku joutuisi vastaamaan toisen tekemästä rikoksesta, loukkaa yleistä oikeustajua. Hänen mielestään ajatus yksilöllisestä vastuusta oli niin perustavanlaatuinen, että muunlainen lähtökohta prosessille loukkaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta. Hän piti tuomiota perustuslain vastaisena, ja hänen argumentaationsa muodosti teoreettisen pohjan *conspiracy*-opin *due process* -rajoitusten kehittymiselle myöhemmässä oikeuskäytännössä (Noferi, s. 105).

987 Smith, s. 49.

988 Ks. Lehto, s. 216–229, ja Jyrälän JCE-oppia koskeva *pro gradu* -tutkimus, s. 5–9. Ambos (s. 138–142) on analysoinut sotilaspäällikön ja JCE-vastuun välisiä eroja. JCE-vastuu liittyy horisontaalisella tasolla koordinoituun yhteistekemiseen, kun taas sotilaspäällikön vastuu viittaa vertikaalisen tason rakenteisiin eli käskyvaltasuhteisiin. Siinä missä sotilaspäällikön vastuu edellyttää käskyvaltasuhteita, edellyttää JCE-vastuu yhteistä, jaettua rikollista tarkoitusta (*mens rea* -vaatimus). Sotilaspäällikön vastuu ei edellytä, että hän jakaisi yhteisen näkemyksen rikollisesta toimintasuunnitelmasta, vaan ratkaisevaa on, että hän laiminlyö nimenomaisen valvontavastuunsa (Ambos, s. 139) Sikäli JCE-opissa on enemmän kyse horisontaalisesta osallisuusmuodosta, kun taas sotilaspäällikön vastuussa on kyse vertikaalisen tason johtamisasemasta ja siihen liittyvän valvontavelvollisuuden laiminlyömisestä.

keuskäytännöstä. ICTY:n Appeals Chamber katsoi JCE:n edellytysten muodostuvan seuraavista tekijöistä: (1) joukko ihmisiä, (2) rikoksen tekemistä koskeva yhteinen suunnitelma tai tarkoitus ja (3) osallistuminen yhteiseen suunnitelmaan siten, että se edistää yhteisen suunnitelman toteutumista. Osallistumisen ei tarvitse liittyä välittömästi yksittäiseen rikokseen eli sen ei tarvitse olla välttämätöntä yksittäisen rikoksen seurauksen toteutumisen kannalta. Kaikki JCE:n osapuolet vastaavat JCE:n puitteissa tehdyistä rikoksista, minkä tavanomaista laajemman rikosvastuun justifioi se, että heillä kaikilla on rikoksen seurausta koskeva tahallisuus, ja että kaikki he ovat myötävaikuttaneet seurauksen toteutumiseen. Tästä syystä ei ole välttämätöntä kyetä näyttämään kunkin osallisen henkilökohtaista osallistumista rikoksen täytäntöönpanotoimiin.

Tadić-tapauksen JCE-konstruktioon liittyy oppi kolmesta erilaisesta vastuukategoriasta. Ensimmäinen vastuuuoto edellyttää kaikkien rikoskumppaneiden rikosentekotarkoitusta (*basic form of JCE*). Toisessa vastuuuodossa kaikilla osallisilla tulee olla tietämys toiminnan rikollisesta luonteesta ja tarkoitus edistää sitä (*systemic form of JCE*). Kolmas vastuuuoto poikkeaa edellisistä siinä, että se laajentaa ryhmän jäsenen rikosvastuuta koskemaan sellaisia rikoksia, jotka eivät sisällyneet yhteiseen rikolliseen suunnitelmaan, ja jotka muut ryhmän jäsenet ovat tehneet hänen tietämättään (*extended form of JCE, JCE III*). Kolmannessa muodossa on siis kyse puhtaasti subjektiivisten tekijöiden varaan rakentuvasta rikosvastuun muodosta, jonka ulottuvuutta on vielä laajennettu koskemaan tekoja, joita edes henkilön tietoisuus ei ole kattanut. Tadić-tapauksessa Appeals Chamber rajasi kolmannen vastuuuodon ulottuvuutta siten, että rikosvastuu voi seurata vain silloin, kun toteutunut rikos oli yhteisen suunnitelman täytäntöönpanon ennustettavissa oleva seuraus⁹⁸⁹, ja syytetty oli kyennyt mieltämään seurauksen toteutumisen *dolus eventualis*-tasoisella tahallisuudella tai ollut välinpitämätön seurauksen syntymistä kohtaan. Edellytyksenä on tarkoitus osallistua ja edistää alkuperäistä yhteistä rikollista tarkoitusta. Lisäksi edellytyksenä on, että oli ennakoitavissa, että muut ryhmän jäsenet saattaisivat tehdä toteutuneen rikoksen ja syytetty otti vapaaehtoisesti tämän riskin.

Onkin ilmeistä, että JCE-oppi on kaikessa laajuudessaan ja joustavuudessaan käytännöllinen. Sen avulla voidaan välttää monia niitä näyttöön ja vastuun laimenemiseen liittyviä ongelmia, jotka ovat kollektiiviselle rikollisuudelle ominaisia, esimerkiksi siihen, etteivät kaikki yhteisen suunnitelman osapuolet välttämättä osallistu rikoksen täytäntöönpanotoimiin ainakaan samanlaisella osuudella, vaan he saattavat edistää yhteistä rikossuunnitelmaa jollain muulla tavalla. Tämä mahdollistaa myös niiden henkilöiden saattamisen vastuuseen

989 Tadić-tapauksen kappaleet 204–205.

rikoksista, jotka ovat johtaneet rikollista toimintaa ja antaneet muiden tehdä likaisen työn. Vastuuseen saattavat johtaa siis sekä johtamistoimet, varsinaiset täytäntöönpanotoimet että muunlainen etäisempi rikollisen suunnitelman toteutumista edistävä toiminta. JCE-oppi tuo helpotusta niihin näyttöongelmiin, jotka liittyvät kunkin osallisen yksilöllisen osuuden toteennäyttämiseen kollektiivisissa ja monimutkaisissa rikoskokonaisuuksissa. JCE:n konstruktio rakentuu ajatukselle, että rikokset on tehnyt kollektiivi eli yhdessä toimivien yksilöiden joukko eivätkä individualistiselta pohjalta toimivat yksilöt.⁹⁹⁰

On kuitenkin myös pohdittava kriittisemmin sitä, miten tämäntyyppinen ratkaisu voisi vaikuttaa oikeusvarmuuteen. Tadić-tapauksen sisältämää *extended JCE*-vastuumuotoa on kritisoitu monin tavoin. Kritiikkiin on antanut aihetta muun muassa JCE:n käsitteen avoimuus, muun muassa se mahdollisuus, että liian suuria kokonaisuuksia, kuten kokonaisia aseellisia konflikteja, voidaan ryhtyä pitämään yhteisinä suunnitelmina.⁹⁹¹ Tällainen vastuuperuste on vähintään jännitteinen sen periaatteen kanssa, että rikosvastuu on yksilöllistä ja perustuu yksilön omaan toimintaan, ja että poikkeuksien tulee olla tarkasti rajattuja. JCE-oppi soveltuu liian laajaan joukkoon hyvin erityyppisiä kollektiivisiä tekoja. Kuten jatkuvassa salahankkeessakin, ei vastuun edellytyksenä ole se, että nimenomainen rikoksen tekemisestä sopiminen olisi kyetty näyttämään toteen, vaan rikoksentekeosuunnitelma voi olla myös konkludenttinen ja sen olemassaolo voidaan päätellä olosuhteista.

Ehkä suurin ongelma rikollisryhmien toimintaan soveltamisen näkökulmasta on se, ettei rikoksentekeosuunnitelman tarvitse olla yksittäistä rikosta koskeva, vaan myös yleisempi rikollinen toimintasuunnitelma riittää konstituimaan *JCE III*:n ja saamaan aikaan rikosvastuun. Rikollisryhmän rikollinen toimintakokonaisuus voi olla hyvin moniulotteinen ja henkilöpiiri niin ikään laaja. Olisi kohtuutonta, että koko ryhmän henkilöpiiri saattaisi joutua vastamaan sellaisistakin rikolliseen toimintakokonaisuuteen liittyvistä rikoksista, joiden tekemisestä he eivät ole edes tienneet, vaikka toteutunut rikos oli yhteisen suunnitelman täytäntöönpanon ennustettavissa oleva seuraus. Miten vastuunalaisen henkilöpiirin laajuus määriteltäisiin tarkkarajaisesti, kun ryhmärakenteet vaihtelevat ja ryhmän puitteissa ja ympärillä voi toimia myös monenlaisia tahoja, jotka eivät osallistu itse välttämättä lainkaan rikosten tekemiseen

990 Jyrälä, s. 35–36.

991 Ks. myöhempi *Brdjanin*-tapaus, jossa käsiteltiin JCE-opin rajoja muun muassa siitä näkökulmasta, miten laajoista kokonaisuuksista yhteisen suunnitelman voidaan katsoa muodostuvan. Appeals Chamber hylkäsi Trial Chamberin näkemykset JCE-opin soveltamisalan rajauksista. Kritiikistä ks. Jyrälä, s. 36–37. Salaliiton kohteen laajuuden vaikutuksesta rikosvastuuseen ks. Noferi, s. 111. Hän on viitannut siihen, että esimerkiksi terrorismin osalta salaliitoksi on nimetty Al Qaeda kokonaisuudessaan.

tai heidän osuutensa on hyvin vähäinen, taikka jotka ovat vetäytyneet ryhmän toiminnasta? Miten rikollisryhmän rikoksen tekemistä koskeva yhteinen suunnitelma määriteltäisiin tarkkarajaisesti, jollei sen katsottaisi muodostuvan yksittäisen rikoksen tekemistä koskevasta suunnitelmasta tai rikollisryhmän koko rikollisesta toimintasuunnitelmasta. Jos rikoksen tekemistä koskevan yhteisen suunnitelman katsottaisiin muodostuvan yksittäisen rikoksen tekemistä koskevasta suunnitelmasta, ei tilanne juurikaan poikkeaisi nykyisestä osallisuuden määrittelystä. Toisaalta jos taas rikoksen tekemistä koskevan yhteisen suunnitelman katsottaisiin muodostuvan rikollisryhmän koko rikollisesta toimintasuunnitelmasta, joka voi käsittää kaikkea mahdollista huumausainerikoksista, henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista aina rahanpesuun asti ja olla kestoajaltaan vuosien pituinen tai jatkuva, olisi lopputulos hyvin ennakoimaton ja suhteeton kunkin henkilökohtaiseen teko-osuuteen nähden. *Extended JCE*-vastuun problematiikka on siis varsin samantyyppinen kuin jatkuvan salahankkeen doktriinin ongelmallisuus. Molempia vaivaa vastuuperusteiden liiallinen väljyys, ja molemmissa ongelma korostuu sitä enemmän, mitä laajemmista rikollisista kokonaisuuksista vastuuperusteen voidaan katsoa muodostuvan.⁹⁹² Vastuuperusteiden riittävää tarkkarajaisuutta ei voitane saavuttaa ilman, että vastuuehdokkaiden henkilöjoukko rajataan tarkastelemalla tiettyä yksittäistä rikosta ja kunkin vastuuehdokkaan omaa osuutta sen toteutumiseen. Sen sijaan teko-osuuden määrittelyssä on aiheellista ottaa huomioon myös yhteinen suunnitelma ja sovittu työnjako sekä teon arvioinnissa ja rangaistuksen mittaamisessa toimiminen osana rikollisryhmää.

JCE III -opissa on paljon yhteisiä piirteitä *common law* -perinteen mukaisen *conspiracy*-opin kanssa, mutta etenkin myöhemmissä tapauksissa on havaittavissa myös *JCE*-opin kehittämistä tavalla, joka sovittaa *JCE III* -vastuumuodon paremmin yhteen mannermaisten näkemysten kanssa. *Kvočka*-tapauksessa ICTY Trial Chamber täsmensi *JCE*-oppia muun muassa kuvaamalla, minkä ta-soista osallistumista vastuuseen joutuminen erityyppisissä rikoksissa edellyttää, sekä erittelemällä osallisuuden asteesta riippuvia erilaisia osallisuusmuotoja kuten tekijäkumppanuutta, yllytystä ja avunantoa. Osallisuusmuotojen erotelussa annettiin siten perinteisen tekosyällisyyden mukaisesti enemmän painoarvoa kunkin osallisen henkilökohtaiselle aineelliselle osallistumiselle ja henkilökohtaiselle syyllisyydelle.⁹⁹³ Lehto on huomauttanut, että *conspiracy* voi olla määritelty sekä erilliseksi tunnusmerkistöksi (aineelliseksi rikokseksi) että erityiseksi vastuuperusteeksi salaliiton puitteissa tehtyjen rikosten osalta. Tässä suhteessa *conspiracy* eroaa *JCE*:stä, joka ICTY:n oikeuskäytännössä toimii vain

992 Lehto, s. 220–224. Kritiikistä myös Jyrälä, s. 36–37.

993 *Kvočka*-tapauksesta ks. Lehto, s. 225–227.

yhteisen suunnitelman puitteissa tehtyjä yksittäisiä rikoksia koskevana vastuuperusteena, eikä salahanketta pidetä yleensä itsessään rikoksena. Hän on kuvannut JCE:n ja *conspiracyn* välistä eroa myös siten, että *conspiracy* mahdollistaa preventiivisen puuttumisen jo rikollisiin suunnitelmiin, kun taas JCE toimii vain vastuun kohdentamisen perusteena sen jälkeen, kun rikos on jo tehty. Molemmissa käsitteissä huomio kiinnittyy rikosta valmisteleviin vaiheisiin, mutta perusluonteeltaan ne palvelevat erilaisia tarkoituksia.⁹⁹⁴ *Conspiracyn* käyttöala on siis laajempi, koska se voi palvella sekä preventiivisiä että rikosvastuun kohdentamista koskevia tarkoituksia. Viime kädessä kyse on siitä, miten *conspiracy* ja JCE päätetään määritellä ja minkälaisia rikosoikeudellisia seurauksia niihin päätetään liittää, ja on selvää, ettei ICTY:n oikeuskäytännöllä edes voitaisi ryhtyä laajentamaan JCE-vastuuta palvelemaan preventiivisiä tarkoituksia. JCE-vastuumalli on kehitetty poikkeuksellisen vakavia kansainvälisiä rikoksia silmällä pitäen, mutta vastuumalli antaa ajatuksia siitä, miten *conspiracy*-mallisia kansainvälisiä velvoitteita ehkä voitaisiin siirtää kansalliseen rikosoikeusjärjestykseen ja integroida voimassaolevien osallisuusoppien kanssa. On hyvä, että henkilökohtainen teko-osuus ja syyllisyys otetaan kuvatulla tavoin huomioon rikosvastuun määrittelyssä, mutta ratkaisu ei kuitenkaan riitä korjaamaan edellä selitettyä vastuun liialliseen laajuuteen ja vastuuperusteiden liialliseen väljyyteen liittyviä ongelmia.

Rikollisryhmän toiminnan yleisestä edistämisestä, jolla ei ole syy-yhteyttä yksittäisiin rikoksiin, on säädetty RL 17 luvun 1 a §:ssä. Osallistumiskrimin alisointi on jäänyt harvoin sovelletuksi. Olisi nähdäkseni parempi ryhtyä kehittämään sitä aidosti toimivaksi ja varsinaista osallisuutta mielekkäällä tavalla täydentäväksi vastuumuodoksi, kuin ryhtyä laajentamaan tekijänvastuun ja osallisuuden soveltamisaloja nykyisestä vastaamaan paremmin rikollisryhmiin liittyviin tarpeisiin. Vakiintuneiden osallisuusmuotojen muuttamisen vaikutus on yleinen eikä siis rajoitu yksinomaan tarkoin määriteltyihin rikollisryhmiin, joten sen tyyppisiin lainmuutoksiin liittyy huomattavasti suurempia riskejä siitä, että vastuun laajuus muodostuu ennalta-arvaamattomaksi ja liian laajaksi. Kun rikollisryhmiä koskeva erityislainsäädäntö on jo olemassa ja se teoreettisilta lähtökohdiltaankin vastaa paremmin niihin tarpeisiin, joita edellä on käsitelty, olisi parempi, että lainsäädännön kehittäminen tapahtuisi kehittämällä nimenomaan erityislainsäädäntöä.

Myöskään edellä (kohta 6.1.1.1) käsitelty yhtenäisvastuumalli ei toisi mitään lisäarvoa erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemien rikosten näkökulmasta tarkasteltuna. Yksittäisen rikoksen tekemiseen omakohtaisesti osallistuneiden jäsenten osalta yhtenäisvastuujärjestelmä voisi olla avuksi sellai-

994 Lehto, s. 229, alaviite 926, ja s. 232.

sisissä tilanteissa, joissa on rajanveto-ongelmia tekijäkumppanuuden ja rangaistavan avunannon välillä. Itse en pidä niinkään tätä rikollisryhmiin liittyvänä erityisenä ongelmana, vaan myös rikollisryhmien puitteissa tehtyjen rikosten osalta teko-osuudet ja osallisuusmuodot on syytä eritellä tuomiossa tavanomaiseen tapaan.⁹⁹⁵ Nykyinen rajanvetotapa tekijäkumppanuuden ja avunannon välillä on riittävän joustava eri asianhaarojen huomioon ottamisessa, ja on vain mielekästä, että vähemmän keskeisellä tavalla osallistuneet tuomitaan avunannosta myös silloin, kun kyse on rikoksesta, joka on tehty osana rikollisryhmän toimintaa. On vaikea nähdä, mitä ongelmia tällainen painopisteen siirtäminen osallisuusmuodosta toiseen käytännössä ratkaisisi. Suurimmat riskit yhtenäisvastuun suhteen liittyvät siihen, että rangaistavan avunannon alaraja saattaisi alkaa madaltua tapauksissa, joissa rikoksen valmisteluun ja täytäntöönpanoon liittyvät toimet on hajautettu suurehkolle henkilöjoukkoille. Tämä merkitsisi vastuun ennakoimattomuutta ja vastuun olennaista laajenemista nykyisestä. Velvollisuus eritellä kunkin teko-osuus ja perustella se osallisuusopin vakiintuneilla malleilla on omiaan rajaamaan vastuuehdokkaiden henkilöjoukkoa.

6.1.3.3 Rikollisryhmän johtaja

Rikollisryhmän johtajan osalta voimassaolevan rikosoikeusjärjestelmän osallisuusmuodot eivät näyttäisi toimivan käytännössä kovin hyvin. Voimassaolevat osallisuusmuodot eivät näytä rikollisryhmän johtajan osalta käytännössä sellaisinaan johtavan siihen, että johtohahmo joutuisi rikosoikeudelliseen vastuuseen organisoimistaan rikoksista.⁹⁹⁶ Tarkoitan tässä yhteydessä rikollisryhmän johtajan toimintaa nimenomaan johtavassa roolissa eli siltä osin kuin hän organisoii ryhmän toimintaa, suunnittelee rikoksia sekä antaa muille rikosten tekemistä koskevia käskyjä ja määräyksiä. Kyseessä voi olla käskeminen, palkkaaminen tai muu tahallinen taivuttelu, jonka avulla yllyttäjä saa tekijän päättämään rikoksen tekemisestä (*psykykinen kausaalisuhde*). Siltä osin kuin hän osallistuu henkilökohtaisesti yksittäisten rikosten täytäntöönpanotoimien suorittamiseen, hänen toimintansa rinnastuu siihen, mitä edellä on sanottu ryhmän jäsenten osallisuudesta. Tosin tällöinkin rangaistuksen määräämisessä on syytä ottaa huomioon se, jos hänen rooliinsa on liittynyt täytäntöönpanotoimen suorittamisen lisäksi myös esimerkiksi rikoksen psykykkisen alullepanijan rooli tai muita osallisia painostava osuus.

995 Ks. Frände 2005, s. 270–271.

996 Ks. vastaavasti myös Isossa-Britanniassa: *One Step Ahead* -raportti, s. 40. Ks. myös Weigend, s. 525, ja Harding, s. 211, sekä kansainvälisten systeemirikosten osalta Ambos, s. 129.

Varsinaisen osallisuuden muodoista yllytys vastaa parhaiten sitä tosiasiallista käskynantoroolia, mikä rikollisryhmän johtajalla on. Yllyttäjään sovelletaan yhtä ankaraa latitudia kuin tekijään, koska yllyttämiseen suhtaudutaan vähintään yhtä paheksuvasti kuin tekijäkumppanuuteen.⁹⁹⁷ Yllyttäjä, tässä tapauksessa rikollisryhmän johtaja, voi olla suojattujen oikeushyvien kannalta vaarallisempi taho kuin itse teon täytäntöönpanija, eikä hänen rangaistustaan ole lähökohtaisesti syytä mitata teon täytäntöönpanijan rangaistusta alemmaksi.⁹⁹⁸

Ryhmän johtaja voidaan tietyin edellytyksin myös katsoa tekijäkumppaniksi silloin kun rikos on tehty yhteisen suunnitelman mukaisesti ja ryhmän johtajan antamien määräyksien perusteella, ja johtajan osuutta voidaan pitää rikossuunnitelman toteutumisen kannalta merkittävänä. Tekijänvastuun aineellisobjektiivinen määrittelytapa mahdollistaa määrittelyn joustavalla, kokonaisharkinnan huomioon ottavalla tavalla ja myös rikosten täytäntöönpanotoimen ulkopuolella pysyttäytyvän rikollisryhmän johtajan tekijänvastuun toteamisen.

Rikollisryhmän johtajan vastuun realisoitumisen kannalta kovinkaan ratkaisevassa asemassa ei nähdäkseen ole yllytyksen ja tekijänvastuun välinen rajanveto. Sekä tekijänä että yllyttäjänä tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksen tekemistä koskevien määräysten antaminen ja niiden merkityksellisyys rikoksen toteutumisen kannalta (*psykykinen kausaliteetti*)⁹⁹⁹ kyetään toteamaan ja näyttämään toteen kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Tämä vaatimus on käytännössä johtanut siihen, etteivät rikollisryhmien johtajat juurikaan joudu toiminnastaan rikosvastuuseen, ja rikollisryhmien toiminta voi jatkua. Rikollisryhmän organisaatio ja kommunikaatio voidaan rakentaa siten, että ryhmän sisäinen tieto ei leviä ulkopuolisille, ja että etenkin johtajan asema on suojattu. Näytön hankkiminen on vaikeaa ryhmän jäsenten toisiaan kohtaan tuntemaan yhteenkuuluvuuden ja pelon vuoksi. Erityisesti johtoa koskevat asiat eivät ole kuin muutamien suojaavan luottohenkilön tiedossa, ja ryhmän sisäisellä kurinpidolla varmistetaan, etteivät asioista tietävät tahot puhu viranomaisille. Ilmiannot jäävät harvinaisiksi. Tästä syystä johtajan toiminnasta on erittäin vaikea saada sellaista näyttöä, jonka avulla hänen käskyjenantotoimintansa tai muu roolinsa voitaisiin riittävällä luotettavuudella liittää rikokseen toteuttami-

997 HE 44/2002 vp, s. 166: ”Yllyttäjän vastuu on tasoltaan tekijänvastuuta. Tälle ankaralle vastuulle on esitetty perusteluksi, että yllyttäjä saa aikaan paitsi rikoksen, myös sen tekijän. Asiaa voi tarkastella myös yllytyksen merkityksen kannalta. Sellainen toiminta, joka on rikoksen tekemisen ratkaiseva perussy, ansaitsee ankaran moitteen.” Yllyttäjän rangaistusvastuusta ks. myös Fletcher, s. 190.

998 Esim. HE 44/2002 vp, s. 166, ja rikoslakiprojektin ehdotus, s. 220.

999 Frände 2007, s. 292, sekä Boucht ja Frände, s. 51–52.

seen.¹⁰⁰⁰ Tutkimusaineistoon kuuluvissa tapauksissa yllytystä koskevaa säännöstä ei ollut sovellettu kertaakaan ryhmän johtajiin. Sen sijaan käskyjä antanut johtaja tuomittiin yhdessä tapauksessa tekijäkumppanina. Itse en näe perustetta sille, että tekijänvastuun käyttöalaa laajennettaisiin tulkinnallisoin keinoin suhteessa yllytykseen.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa nro 1579 hovioikeus katsoi myös ryhmän johtajan, joka oli ollut tekoajanjaksona vankilassa ja antanut sieltä käsin ryhmän toimintaa koskevia ohjeita ja käskyjä, syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen. Hovioikeus piti osallisena myös toista käskyjä antanutta ja rahaliikennettä hoitanutta henkilöä, jonka osuutta hovioikeus piti olennaisena ja jopa konkreettisempänä kuin suorittavalla tasolla huumausaineiden hankintaa ja myyntiä suorittaneen henkilön osuutta.¹⁰⁰¹

KKO 2001:91: ”A oli puhelimesta kehottanut B:tä noutamaan huoltoasemalle kätkeyn kokaiinierän ja toimittamaan sen eteenpäin myöhemmin ilmoitettavaan paikkaan. A oli menettelyllään pitänyt huumausainetta hallussaan ja yrittänyt levittää sitä.” ”A:n toiminta on tähdännyt siihen, että B tai tämän toimeksiantannosta joku muu siirtää kokaiinierän kätköpaikastaan eteenpäin kohti sen varsinaisia levittäjiä. A on näin toiminut eriytyneessä tehtävässä ja osaltaan määräysvaltaa käyttävässä asemassa organisaatiossa, jonka päämääränä on ollut välittää maahan salakuljetettu huumausaine edelleen ja lopuksi käyttäjilleen. Se seikka, että A ei ole osallistunut aineen varsinaiseen käsittelyyn tai että hänen toimintansa ei ulkonaisen esteen vuoksi ole johtanut tavoiteltuun lopputulokseen, ei vähennä hänen teosta ilmenevää syyllisyyttään.”

Pelkästään se, että jonkin asian näytönhankintaan liittyy ongelmia, ei ole lähtökohtaisesti syy muuttaa rikosoikeudellisia vastuuperusteita. Näytönhankintaan liittyvät vakavat ongelmat eivät nekään ole merkityksettömiä pohdittaessa sitä, miten yleisten oppien vastuusäännöksiä olisi hyvä kirjata. Herlitz¹⁰⁰² on kuvannut niitä intressejä ja vaatimuksia, jotka osallisuussäännösten säätämisessä tulisi ottaa tasapainoisesti huomioon. Herlitz on maininnut seuraavia kriteerejä:

- moraalisen arviomme siitä, kuka teosta on vastuussa, tulisi heijastua lainsäädännöstä;
- laillisuusperiaate: sääntelyn tarkkuuden, selkeyden ja ennakoitavuuden vaatimus;

1000 Rikollisryhmän johtajan johtamisasemaan liittyvistä näyttöongelmista ks. HE 125/1979 II vp, s. 12.

1001 Helsingin HO 16.5.2005 nro 1579 R 04/1918 ja R 04/3040, s. 35.

1002 Herlitz, jaksot 3.3 (Issues of Fundamental Importance to General Penal Law – Introducing Internal and External Interests/ Demands) ja 11 (An Attempt to Balance the Conflict of Interests).

- tasapainottelu yksinkertaisuuden, käytännöllisyyden ja joustavuuden intressien kanssa;
- todistettavuuden vaatimus (*Notion of Provability*): käytetään sellaisia vain kriteerejä, joiden täyttyminen on käytännössä todistettavissa oikeudessa.

Rikosvastuun toteutuminen rikollisryhmissä tapahtuu tällä hetkellä päinvastaisella tavalla kuin mikä olisi kriminaalipoliittisesti perusteltua: vastuuseen joutuvat herkimmin sellaiset suoritusportaan henkilöt kuten huumausainekuriirit, jotka toteuttavat rikoksia ryhmän johdon määräysten perusteella. Johtajan toimintaa on kuitenkin pidettävä vähintään yhtä moitittavana ja vaaraa aiheuttavana kuin ryhmän puolesta yksittäisten rikosten tekemiseen syyllistyneiden ryhmän jäsenten toimintaa. Ei ole vähemmän vaarallista ja moitittavaa kehittää rikosten tekemistä koskeva suunnitelma ja rakentaa organisaatio ja muut toimintaedellytykset sen toteuttamista varten, sekä käyttää rikosten tekemisessä välikappaleena muita ihmisiä. Myös ryhmän rikollisen toiminnan jatkuvuuden kannalta ratkaisevassa asemassa on nimenomaan ryhmän johtajan toiminta, kun taas esimerkiksi yksittäisiä kiinni jääneitä huumausainekuriireja on helppo korvata uusilla henkilöillä.¹⁰⁰³ Myös rikollisen toiminnan taloudelliset hyödyt voivat ohjautua ryhmän johtohenkilöille. Rikollisryhmien johtajien vastuuta on siis kriminaalipoliittisista syistä tarvetta terävöittää. Vain näin kyettäisiin purkamaan niitä rakenteita, jotka auttavat rikollisryhmää toimimaan häiriötä, ja lakkauttamaan ryhmän koko rikollinen toiminta.

Rikollisryhmän johtajan käskynantotoiminnan voidaan myös argumentoida poikkeavan luonteeltaan tavallisesta yllytyksestä. Yllytyksessä yllyttäjä saa aikaan *toisessa henkilössä* rikoksentekopäätöksen kun taas rikollisryhmän johtajan voidaan argumentoida *tekevän päätöksen itse ja toisen henkilön vain toimivan päätöksen mukaisesti*. Rikollisryhmässä jäsenen valinnanvapaus toimia käskyn vastaisesti lienee vähäisempi verrattuna siihen, että joku suunnittelisi rikoksen tekemistä yksin tai *ad hoc* -luonteisesti yhdessä toisen henkilön kanssa. Rikollisryhmässä täytäntöönpanotoimen suorittajalle annetaan määräys tehdä tietty rikos tietyllä tavalla ja hänen tosiasiallinen valinnanvaransa jää kapeaksi. Tämä liittyy jäsenten alentuneeseen toisintoimimismahdollisuuteen rikollisryhmässä. Jäsenet ovat sitoutuneet ryhmän sääntöjen noudattamiseen ja keskinäiseen lojaliteettiin. Kieltäytyminen voi johtaa ankariin kurinpitotoimiin. Kyse onkin selkeämmin määräyksestä kuin pelkästä taivuttelusta.

Rikollisryhmän johtajan osalta yhtenäisvastuujärjestelmä toisi helpotusta sen pohtimiseen, onko rikoksentekeä koskevia määräysten antamisessa kyse

1003 Roxin 2006, s. 280 ja 298–300.

tekijäkumppanuudesta vai yllytyksestä, mutta tämä erottelu ei ole mitenkään ratkaisevassa asemassa sen suhteen, joutuuko rikollisryhmän johtaja ylipäänsä vastuuseen rikollisryhmän puitteissa tehdyistä rikoksista. Jos yksittäisen rikoksen tekemistä koskevan määräyksen antaminen kyetään näyttämään toteen, on vain tarkoituksenmukaista ratkaista yksittäistapauksittain se, onko kyse yllytyksestä vai tekijäkumppanuudesta. Tällä ratkaisulla ei ole vastuun määrän kannalta merkitystä, koska rangaistus määrätään molemmille samalta asteikolta, eikä liene mitään syytä ryhtyä muokkaamaan käsityksiä tekijänvastuusta siten, että yllytystyyppistä toimintaa pidettäisiin yhä suuremmassa määrin tekijäkumppanuutena.

Rikollisryhmän johtajan osalta perinteiset osallisuusvaihtoehdot eivät näytä sellaisinaan riittävilä. Näkemykseni mukaan osallisuusmuotojen välisellä rajanvedolla ei voitaisi ratkaista niitä ongelmia, joita rikollisryhmän johtajan vastuuasemaan tällä hetkellä liittyy. Kaikkiin voimassaoleviin osallisuusmuotoihin liittyy vaatimus siitä, että henkilön oma toiminta on tavalla tai toisella kyetty kytkemään yksittäisen rikoksen tekemiseen. Osallisuusmuotojen rajanvetomuutokset ovat myös luonteeltaan yleisiä eli niiden vaikutus ei rajaudu yksinomaan tarkoin määriteltyihin rikollisryhmiin. Riskinä on ennakoitavuuden kärsiminen ja se, että rangaistavan käyttäytymisen ala laajenee; toisin sanoen riskinä on, että osallisuusmuotojen välistä rajanvetoa hämärtämällä saatetaan vaikuttaa kunkin osallisuusmuodon rangaistavuuden alarajaan eikä niinkään osallisuusmuotojen keskinäiseen painotukseen.¹⁰⁰⁴

Rikollisryhmän johtajan vastuuta rikollisryhmän puitteissa tehdyistä yksittäisistä rikoksista olisikin syytä pyrkiä terävöittämään pohtimalla sitä, minkälaiset uudentyypiset vastuumuodot saattaisivat tulla kyseeseen. Muissakin valtioissa on jouduttu pohtimaan keinoja, joiden avulla rikollisryhmän johtajan vastuuasemaan liittyvät ongelmat voitaisiin ratkaista.¹⁰⁰⁵ Ongelmaa on pyritty ratkaisemaan hyödyntämällä salahankeoppia, laajentamalla tekijäkumppanuuden tai välillisen tekemisen käyttöalaa taikka siirtymällä yhtenäisvastuujärjestelmään.¹⁰⁰⁶ Sama systeimirikosten johtohahmojen rikosvastuuseen saattamiseen liittyvä ongelma on todettu myös kansainvälisen rikosoikeuden alalla, jossa ongelmaan on pyritty hakemaan ratkaisua kolmen vaihtoehtoisesti tai kumulatiivasti sovellettavan vastuumallin avulla: (1) JCE-oppi, (2) sotilaspäällikön vas-

1004 Ks. aiheesta Weigend, s. 529.

1005 Saksa ja *Bandenchefin* vastuuasemaan liittyvät ongelmat, ks. Roxin 2006, s. 298–300. Roxinin mukaan vastuuperusteena tulee tukeutua rikoslain 129 §:ään, jos hänen toimintansa rajoittuu rikosten suunnitteluun eikä ulotu rikosten täytäntöönpanoon.

1006 Weigend, s. 544.

tuu (*command responsibility*)¹⁰⁰⁷ ja (3) *Organisationsherrschaft*-oppi.¹⁰⁰⁸ JCE-oppia on käsitelty jo edellä. Laillisten organisaatioiden puitteissa tehtyjen rikosten vastuun kohdentamisen osalta ongelmat on tunnistettu jo kauan ja niitä on pyritty ratkaisemaan. Suomessakin on voimassa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset (muun muassa oikeushenkilölle tuomittavasta yhteisöosakosta on säädetty rikoslain 9 luvussa).

Vertailukohtaa voidaan ehkä parhaiten hakea kotimaisista terroristiryhmän johtajan vastuuperusteista. Säännöksen perusteluissa haettiin mallia kansainvälisen rikosoikeuden ratkaisuista koskien esimiehen vastuuta alaistensa tekemistä rikoksista.¹⁰⁰⁹ Rikoslain 34 a luvun 3 §:n 1 momentin mukaan terroristiryhmän johtamisesta on tuomittava se, ”joka johtaa terroristiryhmää, jonka toiminnassa on tehty 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettu rikos tai sellaisen rikoksen rangaistava yritys taikka 2 §:ssä tarkoitettu rikos”. Ryhmän johtamisesta tuomittu tuomitaan säännöksen 3 momentin mukaan lisäksi ”tekemästään tai hänen johdollaan terroristiryhmän toiminnassa tehdystä 1 §:ssä tarkoitettusta rikoksesta tai sellaisen rikoksen rangaistavasta yrityksestä taikka 2 §:ssä tarkoitettusta rikoksesta”. Säännöksen perustelujen mukaan kyseessä on poikkeuksellinen säännös, joka laajentaa johtajan vastuun yleisten osallisuusoppien mukaista tekijäkumppanuutta tai osallisuutta laajemmaksi. Säännös korostaa ryhmän johtajan vastuuta tilanteissa, joissa hänen johtamansa rikollisryhmän puitteissa on tehty rikos.¹⁰¹⁰ Kyseessä on enemmän *uudentyyppinen vastuuperuste*, joka rajoitetun henkilöryhmän osalta täydentää varsinaisia osallisuusmuotoja, kuin varsinainen uusi rikoslaji. Tarkoituksena on, ettei ryhmän johtaja voi kiertää rikosvastuuseen joutumista käyttämällä rikoksen tekemisessä välikäsiä. Terrorisimirikoksia koskeva luku säädettiin terrorismin torjumista koskevan EU:n puitepäätökseen perustuvien velvoitteiden täyttämiseksi.

Päärikoksen tekijän täytyy kuulua terroristiryhmään tai toimia ryhmään kuuluvalta henkilöltä saamansa toimeksiannon perusteella, ja johtajalla täytyy olla todellinen – *de iure* tai *de facto* – valta määrätä ryhmän toiminnasta.¹⁰¹¹ Sen sijaan ryhmän johtajaakaan ei voida tuomita ryhmän jäsenten tekemistä rikoksista, jollei häntä voida pitää niistä vastuullisina. Hallituksen esityksessä viitattiin kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 28 artiklan a kohtaan. Sen mukaan sotilaspäällikön vastuu ulottuu tekoihin, joihin tosiasiallisesti hänen komennossaan ja valvonnassaan tai määräysvallassaan ja valvonnassaan

1007 Ks. myös kotimaassa samanlaisiin kriteereihin perustuva sotilasesimiehen rangaistusvastuuta koskeva RL 11 luvun 12 § (lainmuutos 11.4.2008/212).

1008 Ambos, s. 129.

1009 Melander 2008, s. 299 (alaviite 175) on kritisoinut tätä rinnastamista.

1010 HE 188/2002 vp, s. 49–50.

1011 Sotilaspäällikön vastuusta ks. Ambos, s. 133.

olevat joukot ovat syyllistyneet sen seurauksena, ettei tämä sotilaspäällikkö ole valvonut joukkojen toimintaa asianmukaisesti. Lisäedellytyksenä on, että sotilaspäällikkö tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää olosuhteet, ja ettei hän ole ryhtynyt kaikkiin käytettävissään oleviin tarpeellisiin ja kohtuullisiin toimenpiteisiin estääkseen rikoksen tekemisen tai saattaakseen asian toimivaltaisten viranomaisten tutkittavaksi. Esimiehen vastuu sulkeutuu yksittäistapauksessa pois, jollei todellista käskyvaltasuhdetta ole ollut.¹⁰¹²

Terroristiryhmän johtajan vastuu edellyttää, että ryhmän jäsenen tekemä rikos on tehty osana ryhmän rikollista toimintakokonaisuutta. Johtaja ei voi olla vastuussa myöskään sellaisesta ryhmän jäsenen tekemästä rikoksesta, josta hän ei ole tiennyt tai jonka hän on pyrkinyt estämään. Terroristiryhmän johtajan edellä mainittuun säännökseen perustuva vastuuasema ei siten ole luonteeltaan objektiivista vastuuta, mutta vastuuasemaan liittyy merkittävä vastuuta laajentava ero yllytykseen verrattuna. Yllytyksen osalta keskeistä on, että yllyttäminen on saanut tekijässä aikaan tiettyä yksittäistä rikosta koskevan rikoksentelelopäätöksen. Yllytyksen ja yksittäisen rikoksen välillä vallitsee siis psyykinen kausaalisuhte. Terroristiryhmän johtajan vastuussa riittävää on, että johtajalla on *todellinen valta määrätä ryhmän toimista yleensä*, mutta yksittäistä rikosta koskevan määräyksen antamista tai muuta yllytyksenä pidettävää tahallista taivuttelua rikoksen tekemiseksi ei tarvitse kyetä näyttämään. On siis voitava todeta, että kyseessä on säännöksen määritelmän mukainen rikollisryhmä ja että tiettyä henkilöä voidaan toimintansa perusteella pitää ryhmän johtajana. Vastuu voi kuitenkin yksittäistapauksessa sulkeutua pois, jollei tietyllä ryhmän jäsenten tekemällä rikoksella ole yhteyttä ryhmän toimintaan tai jos johtaja ei ole ollut tekeillä olevasta rikoksesta tietoinen tai on pyrkinyt jopa estämään tietyn rikoksen tekemisen. Terroristiryhmän osalta ryhmän johtaja oletusarvoisesti vastaa siten tekijäkumppanina sellaisista rikoksista, jotka on tehty osana ryhmän rikollista toimintakokonaisuutta.

Toiminnallisesti rikollisryhmän johtaminen ei eroa terroristiryhmän johtamisesta. Myös terroristiryhmien ja muiden järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan osallistumista koskevien kriminalisointien kirjoitustavat noudattelevat toisiaan. Rikollisryhmän johtajan osalta samantyyppinen ankaroitettu ja laajennettu vastuumalli olisi omiaan edistämään rikollisryhmien johtajien jou- tumista vastaamaan johtamansa ryhmän puitteissa tehdyistä rikoksista. Ryhmän johdon vastuun tulee olla sanktioinnin puolesta uskottava, kuvastaa johdon toiminnan merkitystä ja siitä aiheutuvaa vaaraa, sekä mahdollistaa asianmu- kaisten tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmien käyttäminen vähintään vastaa- valla tasolla kuin niiden henkilöiden osalta, joita rikollisryhmän johtaja käyttää

1012 Ambos, s. 129–138.

välikkappaleina rikosten tekemiseksi. Tämä olisi paremmin toimiva tapa tehostaa rikollisryhmien johtajien nyt heikosti toteutuvaa rikosoikeudellista vastuuta kuin voimassaolevien osallisuusmuotojen venyttäminen. Vaikkakin seurauksena olisi eriytymistä tavallisista osallisuusmuodoista, ei ratkaisu kuitenkaan toisi rikoslakiin täysin uudenlaista elementtiä, vaan muodostaisi johdonmukaisen kokonaisuuden terroristiryhmien vastuuperusteiden kanssa.

Kuten edellä on todettu, on kansainvälisen rikosoikeuden alalla systeemirikosten johtohahmojen rikosvastuuseen saattamiseen liittyvään ongelmaan pyritty hakemaan ratkaisumalleja myös Organisationsherrschaft-teorian avulla.¹⁰¹³ Myös järjestäytynyt rikollisryhmä on tyyppiesimerkki soveltamistilanteesta.¹⁰¹⁴ Teonherruus (Tatherrschaft) on ensisijaisesti Claus Roxinin kehittämä, saksalaisessa rikosoikeudessa osallisuusaseman määrittelyssä keskeinen käsite.¹⁰¹⁵ Kaikki tunnusmerkistötekijät henkilökohtaisesti täyttäneitä osallista pidetään teonherruusopissakin aina rikoksen tekijänä, mutta hänen lisäksi tekijänä tuomitaan teonherra, joka tekee rikoksen käyttämällä toista tekonsa välineenä tai tekee rikoksen yhdessä toisen kanssa. Teonherruudessa korostuvat siten psyykkiset seikat; teonherra päättää, tehdäänkö rikos ja miten. Teonherrana voidaan pitää osallista, joka on tapahtumienkulun avainhenkilö (Schlüselfigur) ja sen keskushahmo (Zentralgestalt).¹⁰¹⁶

Järjestäytyneiden rikollisryhmien osalta teonherruusopin keskeinen käsite on *Organisationsherrschaft*. Roxinin mukaan rikollisryhmän johtajaa ei voida

1013 Ambos, s. 142–156.

1014 Roxin 2006, s. 250–251.

1015 Roxin: Täterschaft und Tatherrschaft (2006). Ks. myös Lahti 1989, s. 111–112, ja Tapani 2008, s. 635–637.

1016 Roxin 2006, s. 25, Roxin 2003, s. 9, ja Ambos, s. 143. Teonherruusopissa otetaan huomioon sekä objektiivisten että subjektiivisten teorioiden mukaisia vastuuedellytyksiä, mutta ratkaisevaa on tuomioistuimen kokonaisarvio osallisten toimien materiaalisesta merkityksestä. Rikoskumppanuudessa teonherruus on kollektiivilla (Roxin 2003, s. 9, ja Vanhanen 2004, s. 79–80). Tällöin tekijänvastuu edellyttää yhteistä rikosentekopäätöstä tai -suunnitelmaa sekä sitä, että rikos toteutetaan suunnitelman mukaisella tavalla. Tekijänvastuu edellyttää myös työnjakoon pohjautuvaa yhteistoimintaa nimenomaan rikoksen täytäntöönpanovaiheen aikana. Tekijäkumppanina on pidettävä jokaista, jonka osuus teon täytäntöönpanovaiheessa muodostaa tarkoitetun rikossuunnitelman toteuttamisen kannalta välttämättömän edellytyksen, jota ilman koko rikos joko toteutuu tai jää toteutumatta (Roxin 2003, s. 78–87). Avunantajalla sen sijaan ei ole teonherruutta, vaan hän on teon sivuhenkilö. Tekijäkumppaneiden toimintaa kuvaa tasa-arvoisuus tai toisiinsa rinnastettavuus, mutta avunantajan rooli on toiselle alisteinen tai toisen toimintaan verrattuna selvästi vähämerkityksellisempi. Kyse on siis osallisuusaseman aineellisoobjektiivisesta määrittelytavasta, mutta erityyppisellä käsitteistöllä kuin kotimaisessa rikosoikeudessa yleensä on ollut tapana. Suomessa erityisesti Frände käyttää teonherruuskäsitettä (esim. Frände 2007, s. 275–276). Myös Tapani 2008, s. 636, on käsitellyt osallisuuden aineellisoobjektiivisen määrittelytavan ja teonherruusopin samankaltaisuuksia. Tapanin mukaan molemmat johtavat samanlaiseen lopputulokseen.

pitää tekijäkumppanina, jos hänen toimintansa rajoittuu rikosten suunnitteluun, eikä hän osallistu rikoksen toteuttamiseen.¹⁰¹⁷ Sen sijaan jos henkilöllä on rikollisorganisaatiossa asema, joka oikeuttaa hänet käyttämään tehokasta valtaa ja kontrollia alaisiinsa nähden, ja hän käyttää tätä valtaansa rikosten teettämiseen, voi kyse olla välillisestä tekemisestä.¹⁰¹⁸ *Organisationsherrschaft* perustuukin Ambosin mukaan samantyyppiseen ajattelumalliin kuin JCE-oppi ja sotilasjohtajan komentajanvastuu, ja niissä kaikissa yksilöllisen vastuun määrittelyssä pyritään ottamaan huomioon myös erityisiä (kollektiiviin, systeemiin, organisaatioon liittyviä) teko-olosuhteita. Tavoitteena on vahvistaa kollektiivin johdon vastuun perusteet syyllisyysperiaatteen huomioon ottavalla tavalla.¹⁰¹⁹

Organisationsherrschaft-ajattelussa rikoksia toimeenpanevat henkilöt nähdään hierarkkisen järjestelmän tarvittaessa vaihdettavissa olevina elementteinä, kun taas johtohahmo on teonherra.¹⁰²⁰ Voidaan ajatella tilannetta, jossa rikollisryhmän puitteissa on syntynyt ajatus tietyn rikoksen tekemisestä. Ryhmän johtaja päättää, että kyseinen rikos toteutetaan ja antaa ryhmän tietylle jäsenelle määräyksen toteuttaa rikos tietyllä tavalla. Ryhmän jäsenen tehtäväksi jää toteuttaa rikos määräysten mukaisesti. Periaatteessa on olemassa se mahdollisuus, että jäsen toteaa, ettei hän aio osallistua kyseisen rikoksen tekemiseen. Kieltäytymisen johdosta kyseiselle jäsenelle oletettavasti aiheutuu ryhmän sisällä kielteisiä seuraamuksia. Johtohenkilö ei itse osallistu lainkaan rikoksen täytäntöönpanotoimien suorittamiseen. Tällaisessa tilanteessa subjektiiviset ja objektiiviset vastuuedellytykset ovat jakaantuneet kahtia: ryhmän johtaja tekee päätöksen siitä, tehdäänkö rikos ja miten, mutta ryhmän jäsen täyttää henkilökohtaisesti kaikki rikoksen tunnusmerkistötekijät. Ryhmän johtaja on psyykkisesti tapahtumienkulun avainhenkilö ja keskushahmo, ja jäsen vain toteuttaja, jonka osuus voidaan tarvittaessa antaa jonkun toisenkin ryhmän jäsenen hoidettavaksi.

Tilanne on siis tekijän *toisintoimimismahdollisuudesta* johtuen hieman erilainen kuin tavallisessa yllytyksessä, jossa yllyttäjä kylläkin saa aikaan toisessa henkilössä rikoksen tekemistä koskevan päätöksen, mutta tekijä kuitenkin tekee lopullisen rikoksen tekemistä koskevan päätöksen täysin vapaasti harkiten itse.¹⁰²¹ Rikollisryhmässä jäsenen *toisintoimimismahdollisuus* saattaa olla alentunut – rikoksen tekemistä koskevan määräyksen kohde joutuu käymään oman pohdiskelunsa niiden vaihtoehtojen välillä, toimiiko hän ryhmän johtajan antaman rikoksen tekemistä koskevan määräyksen mukaisesti tai valmistau-

1017 Roxin 2006, s. 298–299.

1018 Roxin 2006, s. 248 ja 299.

1019 Ambos, s. 157.

1020 Ambos, s. 144.

1021 HE 44/2002 vp, s. 164.

tuuko hän kohtaamaan kieltäytymisestä aiheutuvat kurinpitotoimet. Ryhmän johtaja tekee rikoksen tekemistä koskevan päätöksen ja etsii rikokselle sopivan täytäntöönpanijan. Rikollisryhmässä täytäntöönpanotoimeen osallistuneet eivät ole välttämättä teonherroja siinä mielessä, että he olisivat voineet osallistua sen päättämiseen, tehdäänkö rikos ja miten. Rikos toteutetaan joka tapauksessa riippumatta siitä, että joku pyydetyistä henkilöistä kieltäytyy sen tekemisestä. Yhden jäsenen kielteinen suhtautuminen rikoksen tekemiseen ei riitä estämään rikoksen toteutumista. Tämä *korvattavuus* (*interchangeability*, *Fungibilität*) ja *korvattavissa olevat päätösten toimeenpanijat* (*interchangeable mediators of the act*, *fungible Tatmittler*) ovat koko hierarkkisen käskyjärjestelmän keskeiset lähtökohdat.¹⁰²²

Pelkkään muodolliseen asemaan ja siihen perustuviin oletamiin rikollisryhmän johtajankaan vastuuasemaa ei siis voida perustaa.¹⁰²³ Jo rikoksen toteuttamiseen mitenkään osallistumattomien tavallisten jäsenten osalta katsottiin (kohta 6.1.3.2), että syyllisyysperiaatteesta johtuvista syistä vastuuta ei voida perustaa yksinomaan siihen seikkaan, että henkilö on jäsenenä ryhmässä, jonka tarkoituksiin ja toimintatapoihin kuuluu tehdä yhdessä rikoksia. Yksittäiset jäsenet eivät välttämättä ole edes tietoisia kaikista tekeillä olevista rikoksista. Yksittäisten jäsenten toisintoimimismahdollisuus saattaa myös olla alentunut ryhmän sisäisistä kurinpitajärjestelmistä johtuen. Rikollisryhmän johtajan osalta voidaan perustella myös toisenlaista kantaa. Ryhmän johtajan voidaan herkemmin olettaa olevan tietoinen tekeillä olevista rikoksista, minkä lisäksi hän vastaa rikollista toimintaa ylläpitävän määräys- ja kurinpitajärjestelmän käyttämisestä. Rikollisryhmän johtajankin vastuulle tulee asettaa rikollisryhmän aktiivista johtamistoimintaa koskeva vaatimus. Voitaisiin kuitenkin pohtia mahdollisuutta lieventää vaatimusta, että näyttöä on kyettävä esittämään siitä, että hän on antanut nimenomaan tarkasteltavana olevan rikoksen tekemistä koskevan käskyn – vastaavalla tavalla kuin terroristiryhmän johtajan vastuun määrittelyn osalta on tehty.¹⁰²⁴

1022 Ks. Ambos (s. 144–145), joka on käsitellyt samaa asiaa kansainvälisten rikosten osalta todeten, että on epärelevanttia, miten ja kenen toimesta rikos toteutetaan, kunhan johtohahmo voi olla varma, että joku jollain tavalla toteuttaa sen.

1023 Ks. myös Roxin 2006, s. 299. Hän on suhtautunut kielteisesti siihen, että rikollisryhmän johtajan vastuuta laajennettaisiin koskemaan kaikkia rikollisryhmän tekemiä rikoksia. Hän on perustellut kantaansa sillä, että johtaminen on säädetty erikseen rangaistavaksi rikoslain 129 §:ssä. Hän on viitannut tekorikosoikeuden perusajatukseen, että kutakin osallista rangaistaan ottaen huomioon vain hänen oma teko-osuutensa, joka rikollisryhmän johtajan osalta saattaa rajoittua vain pelkkään suostumuksen antamiseen. Hän on myös pitänyt poissuljettuna, että rikollisryhmän johtajaa rangaistaisiin vaikkapa 500 rikoksesta, jos rikollisryhmän puitteissa on tehty näin paljon rikoksia.

1024 Melander (2008, s. 299) kuvaa terroristiryhmän johtajan vastuumallia subjektiivisen ja objektiivisen rangaistusvastuun rajamailla liikkuvaksi. Näin asian voinee ilmaista.

6.2 Passiivisena pysytteleviä jäseniä ja rikoksentekijöitä suosivia tahoja koskevia vastuuperusteita

Edellä on kuvattu, miten rikosvastuun määrittelyn kannalta keskeisen haasteen rikollisryhmien osalta muodostaa se, että rikoksen tekemiseen eri tavoin myötävaikuttaneita henkilöitä on tyypillisesti useita. Niitäkin rikollisryhmän jäseniä tai muita rikollisryhmää suosivia tahoja, jotka ovat pidättäytyneet rikoksen tekemisestä, saattaa eräissä tapauksissa kohdata rikosvastuu. Tarkoitukselliselle puuttumattomuudelle tekeillä olevaan rikokseen tai rikosvastuun välttelyn edistämiseksi on asetettu tietyt takarajat. Yksityisille ihmisille ei ole asetettu yleistä velvollisuutta raportoida havaitsemistaan rikoksista viranomaisille tai tuoda viranomaisten käyttöön esimerkiksi todisteita, mutta tietyissä tilanteissa ihmisille muodostuu kuitenkin velvollisuus estää rikoksen seurauksen syntyminen ja ilmoittaa viranomaisille tekeillä olevista vakavista rikoksista. Ryhmän jäsenistä muutkin saattavat olla tietoisia suunnitteilla olevista rikoksista kuin vain ne, jotka lopulta itse osallistuvat rikoksen tekemiseen. On selvää, ettei rikoksen tekemiseen osallistuvalla itsellään ole velvollisuutta ilmoittaa omasta rikoksestaan viranomaisille, mutta rikollisryhmän jäsenyys ei myöskään ole mikään peruste vapauttaa ryhmän muita jäseniä velvollisuudesta ilmoittaa tekeillä olevasta vakavasta rikoksesta. Myös toisten henkilöiden tekemiksi epäiltyjen rikosten selvittämisen ja rikosvastuuseen saattamisen tarkoituksellinen sabotoiminen on tietyin edellytyksin rangaistavaa. Tällaisten *osallisuuden lähi-instituutioiden*¹⁰²⁵ ja passiivisuuteen perustuvien vastuuperusteiden soveltuvuutta voidaan pohtia silloin, jollei kyse ole varsinaisesta osallisuudesta eikä – esimerkiksi tukitoiminnan kertaluonteisuudesta johtuen – myöskään rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksesta.

Laiminlyönti on RL 3 luvun 3 §:n mukaan rangaistava, jos rikoksen tunnusmerkistössä niin nimenomaan määrätään. Laiminlyönti on rangaistava myös, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauk-

Objektiivista vastuuta on rikollisryhmien jäsenten vastuun osalta vältetty asettamalla toiminnan rangaistavuudelle aktiivisuusvaatimus. Vastaavanlaista ehdotonta aktiivisuusvaatimusta ei terroristiryhmän johtajan vastuuseen liity, joskin terroristiryhmän johtajankin voi tietyin edellytyksin *in casu* vapautua asemaansa perustuvasta vastuusta. Vastuumuoto ei siis perustu puhtaasti subjektiiviseen syyllisyyteen, mutta puhtaasti objektiivistakaan se ei ole.

1025 Ainakin Vanhanen (2005, s. 363) puhuu osallisuuden lähi-instituutioista viitaten esimerkiksi rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikokseen (RL 17:1 a), mellakkaan osallistumisrikokseen (RL 17:2–4), tappeluun osallistumisrikokseen (RL 21:12), terrorismirikoksia koskevan RL 34 luvun säännöksiin, huumausainerikoksen edistämiskokseen (RL 50:4) ja rikoksentekijän suojelemiseen (RL 15:11).

sen syntyminen. Tällainen velvollisuus voi perustua (1) virkaan, toimeen tai asemaan, (2) tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen, (3) tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen, (4) tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan tai (5) muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn. Näistä erityisesti kohta 4 saattaa tulla kyseeseen rikollisryhmän niiden jäsenten osalta, jotka eivät ole osallistuneet itse rikoksen täytäntöönpanotoimeen, mutta jotka ovat ennen rikosta aktiivisesti vaikuttaneet tapahtumien kulkuun. Säännöksen sanamuodosta tosin ei kovin selkeästi ilmene, minkälaisissa tilanteissa vastuun on tarkoitettu voivan tulla kyseeseen.¹⁰²⁶ Oikeuskäytännössä laiminlyöntivastuu on konkretisoitunut esimerkiksi tilanteissa, joissa on lähdetty yhdessä juopottelumatkalle ja joku porukasta on nukahtanut pakkaseen tai lumihankeen. Tällöin yhteistä viinanjuontia on pidetty toimintavelvollisuuden (suojeluvastuun) konstituivana toimintana. Samoin toimintavelvollisuuden on katsottu muodostuneen tilanteissa, joissa tekijät ovat ensin pahoinpidelleet uhrin.¹⁰²⁷ Sananmuotonsa puolesta säännös näyttäisi voivan soveltua laajemminkin kuin miten sitä oikeuskäytännössä on sovellettu. Rikollisryhmien osalta sitä ei ole sovellettu ainakaan tutkimusaineistoon kuuluvissa tuomioissa.

Kyse voi olla heitteillepanosta (RL 21:14), jos joku ensin saattaa toisen avuttomaan tilaan tai jättää avuttomaan tilaan henkilön, josta hän olisi velvollinen huolehtimaan, ja aiheuttaa siten vaaraa tämän hengelle tai terveydelle. Pelastustoimen laiminlyönnistä (RL 21:15) voi olla kyse silloin, jos joku tietäen toisen olevan hengenvaarassa tai vakavassa terveyden vaarassa on tälle antamatta tai hankkimatta sellaista apua, jota hänen mahdollisuutensa ja tilanteen luonne huomioon ottaen kohtuudella voidaan häneltä edellyttää.

Laiminlyönti saattaa olla rangaistava myös RL 15 luvun 10 §:n mukaisena *törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisenä*. Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä rikoksiin kohdistuvaa laajaa ilmiantovelvollisuutta ei pidetty Suomen oikeusjärjestykseen soveltuvana, mistä syystä ilmoitusvelvollisuus rajattiin mahdollisimman suppeaksi.¹⁰²⁸ Rangaistussäännöksessä luetellaan tyhjentyvästi ne rikokset, joiden ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa. Säännöksen nojalla tuomitaan se, ”joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön,

1026 Tekijän vaaraa aiheuttaneesta toiminnasta laiminlyöntivastuun konstituivana tekijänä ks. Nuutila 1997, s. 132–133.

1027 Nuutila 1997, s. 133.

1028 HE 6/1997 vp.

murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuho-työn, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdერიkoksen, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausaine-rikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, anna siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa.”¹⁰²⁹

Rangaistussäännöstä on käsitelty terroristiryhmien näkökulmasta hallituksen esityksessä HE 188/2002 vp. Rikoksen ilmoittamatta jättämistä koskeva säännös voi tulla sovellettavaksi silloin, kun terroristiryhmän jäsen ei itse osallistu teon suunnitteluun tai toteuttamiseen, mutta on tietoinen suunnitteilla olevasta terroriteosta ja suhtautuu välinpitämättömästi sen tekemiseen tai siitä aiheutuviin seurauksiin. Tällöin häntä ei voida rangaista osallisuudesta eikä terroristiryhmän toimintaan osallistumisesta koskevan säännöksen mukaan. Sen sijaan ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöntiä koskeva rangaistussäännös saattaa tulla sovellettavaksi edellyttäen, että rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Vastaava tilanne voi tulla kyseeseen myös tavallisessa järjestäytyneessä rikollisryhmässä. Lista sisältää useita järjestäytyneen rikollisuuden kannalta keskeisiä toimialoja kuten henkirikokset, törkeä pahoinpitely, ryöstö ja törkeä ryöstö, ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa sekä törkeä huumausainerikos. Ilmoitusvelvollisuuden syntyminen ei edellytä, että rikos olisi jo edennyt rangaistavalle asteelle. Velvollisuus jatkuu koko sen ajan, jonka rikos on hankkeilla ja sen seuraukset vielä estettävissä.

Joskus kyse voi olla myös huolimattomuudesta. Jos huolimattomuuden seurauksena aiheutetaan toisen kuolema, voi kyse olla kuolemantuottamuksesta (RL 21:8) tai sen törkeästä tekemuodosta (RL 21:9), ja vastaavasti jos huolimattomuuden seurauksena on toiselle aiheutunut ruumiinvamma tai sairaus, voi kyse olla vammantuottamuksesta (RL 21:10) tai sen törkeästä tekemuodosta (RL 10:11). Vaaran aiheuttamisesta (RL 21:13) voi olla kyse silloin, jos joku tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttaa toiselle vakavan hengen tai terveyden vaaran. Jos kyse on yhteiseen suunnitelmaan ja työnjakoon perustuvasta rikoksesta, jossa henkilöllä on ollut tietyn rikoksen tekemistä edeltäviin vaiheisiin liittyvä, rikoksen toteutumisen kannalta merkittävä rooli, saattaa kyseeseen tulla myös tekijänvastuu tai ainakin avunanto, jolloin seurausten syntymisen laiminlyönti ei ole enää erillisenä tekona rangaistava.

1029 Ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolionsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

Rikoslain 15 luvun 11 §:n mukaan *rikoksenteikijän suojelemisesta*¹⁰³⁰ on tuomittava se, joka tietoisena tehdystä rikoksesta edistämällä rikoksenteikijän pakoa tai hävittämällä todisteita estää tai yrittää estää rikoksenteikijän saattamisen vastuuseen rikoksesta. Säännös ei koske rikokseen osallista eikä läheisessä suhteessa rikoksenteikijään olevaa henkilöä, eikä rikosta, josta ei säädetä ankarampaa rangaistusta kuin kuusi kuukautta vankeutta. Rikoksenteikijän suojeleminen ajoittuu tekoajankohdan jälkeen. Jos rikoksen edistämisestä on sovittu etukäteen, voi kyse olla myös avunannosta.¹⁰³¹ Jos kyse on järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvien henkilöiden rikosvastuun välttämisen tietoisesta ja aktiivisesta tukemisesta, saattaa kyseessä olla myös osallistuminen rikollisryhmän toimintaan (RL 17 luvun 1 a §:n 7 kohta). Tällöin kuitenkin edellytyksenä on, että tuki ryhmälle on jossain määrin toistuvaa tai jatkuvaa. Yksittäinen osallistumisteko ei kyseisen lainkohdan perusteella ole rangaistava. Rangaistusasteikko ulottuu kahteen vuoteen vankeutta, eikä säännöksen soveltamisalaan liity vastaavaa tekoajankohtaan liittyvää rajausta kuin avunannossa. Varastetun omaisuuden haltuun ottamisen osalta kyse saattaa olla kätkemisrikoksesta (RL 32 luvun 1 §).

Eräntyyppisestä rikoksenteikijän suojelemisesta on kyse myös siinä, jos joku oikeudenkäynnissä todistajana kuultavana kertoo tapahtumista totuudenvastaisesti (perätön lausuma tuomioistuimessa). Jos (1) todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa, (2) asianosainen tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla kuulusteltaessa tai (3) muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi (RL 15 luvun 1 §). Kyseessä on merkittävä rikollisryhmiin ja niiden tekemien rikosten tutkintaan liittyvä ongelma. Sisäinen kurinpitöjärjestelmä sekä ulkopuolisiin todistajiin kohdistettu väkivalta ja uhkailu ovat rikollisryhmille ominaisia toimintatapoja. Riskinä on, että rikosasiassa todistajaksi ryhtyvä henkilö joutuu itse rikoksen uhriksi. Väärän valan vannomisesta aiheutuvat rikosoikeudelliset seuraamukset saataan kokea paremmaksi vaihtoehdoksi kuin jatkuva pelko rikollisryhmän kostotoimenpiteistä.

Vaikkei tiettyä osallistumista voitaisi pitää rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikoksena esimerkiksi kertaluonteisuutensa taikka rikolliseen toimintaan liittymättömyytensä takia, on maksua vastaan tapahtuvan osallistumisen osalta kuitenkin huomattava, että tuotteen tai palvelun maksuun käytettävät varat ovat luultavasti peräisin rikollisesta toiminnasta. Rikollisryhmän taholta

1030 Aikaisemmin käytettiin ilmaisua *rikoksen suosiminen*.

1031 Nuutila 1997, s. 355.

tapautuvaa erilaisten palkkioiden ja maksusuoritusten maksamista voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, että se voi olla tapa häivyttää rikollisesta toiminnasta peräisin olevien varojen alkuperää ja siirtää varat lailliseen talouteen.

On kovin vaihtelevaa, miten paljon rinnakkaisia, vaihtoehtoisia ja toissijaisia vaatimuksia rangaistusvaatimukseen sisältyy. Esimerkkinä lukuisia tällaisia vaatimuksia sisältävästä syytteestä toimii *Riihimäen käräjäoikeuden* tuomio 08/668. Tapauksessa oli kyse henkirikoksesta, jossa joukko ryhmän jäseniä oli sopinut tapaamisen toisen ryhmän jäsenten kanssa. Taustalla oli ryhmien välisiä erimielisyyksiä. Henkilöt saapuivat yhdessä sovitulle tapaamispaikalle, osa aseistautuneina ja luotiliiveillä varustautuneina. Osan heistä piti suorittaa toisen ryhmän jäsenten turvatarkastus, ja tilanne päättyi siihen, että kaksi heistä ampui kohti toisen ryhmän jäseniä. Jälkikäteen osa heistä oli mukana autossa, jolla kuljetettiin luodeista haavoittunutta henkilöä, joka jätettiin kevyen liikenteen väylälle, missä hän menehtyi vammoihinsa. Syyttäjä esitti varsinaisen rangaistusvaatimuksen murhasta ja murhan yrityksestä. Rinnakkaiset, vaihtoehtoiset ja toissijaiset vaatimukset esitettiin tappeluun osallistumisesta (RL 21:12), törkeästä kuolemantuottamuksesta (RL 21:9), heitteillepanosta (RL 21:14), pelastustoimen laiminlyönnistä (RL 21:15) ja vaaran aiheuttamisesta (RL 21:13). Luoteja ampuneet henkilöt tuomittiin toinen taposta ja tapon yrityksestä sekä toinen tapon yrityksestä ja avunannosta tappoon. Muut uhrin kuljettamiseen ja kevyen liikenteen väylälle jättämiseen osallistuneet tuomittiin avunannosta tappoon. Muita tilanteessa läsnä olleita koskevat syytteet hylättiin.¹⁰³²

6.3 Teon törkeysarviointi: rikollisryhmään kuulumisen kvalifioimassa rikoksen perustunnusmerkkistöt törkeäksi

Tiettyjen rikoslajien osalta teon tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tai ryhmän jäsenenä aiheuttaa sen, että tekoa voidaan pitää törkeänä tekemuotona. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että tekoa on pidettävä törkeänä myös kokonaisuutena arvostellen. Tällaisia rikoksia ovat RL 50 luvun 1 ja 4 §:ien mukaiset huumausainerikokset, RL 44 luvun 6 §:n mukainen dopingrikos, RL 50 a luvun 2 §:n mukainen alkoholirikos, RL 25 luvun 3 §:n mukainen ihmiskauppa, RL 17 luvun 8 §:n mukainen laittoman maahantulon järjestäminen, RL 46 luvun 8 §:n mukainen tulliselvitysrikos sekä RL 17 luvun 18 §:n mukainen sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen. Muiden rikoslajien osalta rikollisryhmän osana toimiminen voidaan ottaa asteikon puitteissa koventamisperusteena huomioon rangaistusta määrättäessä.

1032 Riihimäen KO 08/668, s. 4–7.

Kvalifiointiperusteen soveltamisen edellytykset on määritelty kunkin rikoslajin osalta erikseen. Muun muassa se, minkälaiseen rikollisryhmän määrittelymään kvalifiointiperusteen käyttäminen on sidottu, vaihtelee rikoslajeittain. Rikollisryhmän eri määritelmiä, joihin eri kvalifiointiperusteiden soveltaminen on sidottu, on käsitelty neljännessä luvussa. Tuossa yhteydessä on katsottu, että järkevintä olisi, ettei määritelmiä olisi useita erilaisia. Rikollisryhmän erilaisiin määritelmiin ei ole tarvetta palata enää tässä luvussa.

Lisäksi osassa tunnusmerkistöistä edellytetään, että teko on tehty tietynlaisen ryhmän *jäsenenä* (RL 50:2 ja 4 a § sekä 44:7 ja 50 a:2), kun taas toisissa edellytetään, että se on tehty *osana* tietynlaisen ryhmän toimintaa (RL 25:3 a, 17:8 a, 17:18 a). Sitä, miten nämä eroavat toisistaan, on käsitelty kohdassa 4.5, jossa on päädytty katsomaan, ettei tämä sanamuodossa oleva ero vaikuta kvalifiointiperusteiden soveltamisalaan, mutta selkeintä olisi, että säännöstekstit olisivat tältäkin osin yhdenmukaiset.

Järjestäytyneen rikollisryhmän osana toimimiseen liittyvät kvalifiointiperusteet on sisällytetty rikoslakiin eri aikoina ja eri syistä – pääosin sen perusteella, mitä Suomen kansainväliset velvoitteet ovat kulloinkin vaatineet.¹⁰³³ Kun rikollisryhmän osana toimimiseen liittyvien kvalifiointiperusteiden määrä on lisääntynyt asteittain nykyiseen määräänsä, voidaan kysyä, onko enää perusteltua ja tarkoituksenmukaista, että rikollisryhmän puitteissa toimimiseen liittyvä kvalifiointiperuste liittyy nimenomaan voimassa olevan rikoslain määrittelemiin rikoslajeihin.

Vastaavanlaisesta kehityskulusta valmistelutyypisten rikosten osalta lakivaliokunta totesi mietinnössään 9/2007 vp seuraavasti:

”Yleissopimuksen tarkoittamat kriminalisointivelvoitteet koskevat valmistelutyypisiä tekoja. Samantapaisia rikoksen valmistelua tai edistämistä koskevia rangaistussäännöksiä on viime vuosina otettu rikoslakiin enenevässä määrin erityisesti EU:n puitepäästösten täytäntöönpanemiseksi ja muiden kansainvälisten velvoitteiden voimaansaattamiseksi. Yksinomaan kansalliseen valmisteluun perustuvassa rikoslainsäädännössä on sen sijaan perinteisesti suhtauduttu pidättyväisesti valmistelutyypisiä tekoja koskeviin rangaistussäännöksiin. Myöskään viime vuosikymmeninä toteutetussa rikoslain kokonaisuudistuksessa valmistelutyypisten tekojen kriminalisointia koskeviin ongelmiin ei ole juuri kiinnitetty huomiota.

1033 Huumausainerikosta koskevan kvalifiointiperusteen tausta-asiakirjana oli YK:n huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa koskeva yleissopimus SopS 44/1994 (HE 180/1992 vp, s. 22–23). Dopingrikoksen osalta HE 17/2001 vp terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi. Törkeään ihmiskauppaan, laittoman maahantulon järjestämiseen ja lasta esittävän sukupuolisevällisyyttä loukkaavan kuvan esittämiseen liittyvien kvalifiointiperusteiden säätämisen taustasyynä oli ihmiskauppapuitepäätos 2002/629/YOS, EYVL L 203, 1.8.2002.

Edellä kuvattu kehityskulku näyttää johtaneen siihen, että rikoksen valmisteluksi katsottavien tekojen rangaistavuus on pistemäistä ja kriminaalipoliittisesti arviointuna epäjohdonmukaista.”¹⁰³⁴

Kyseiset rikoslajit edustavat sinänsä järjestäytyneen rikollisuuden keskeisiä toimialoja, tosin painottuen säätämishistoriasta johtuen sellaisiin toimialoihin, jotka ovat merkittäviä nimenomaan rikollisryhmien rajat ylittävässä toiminnassa. Rikoslajien tulisi ilmentää paremmin niitä tekijöitä, joiden katsotaan parantavan järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintamahdollisuuksia, tai joihin rikollisryhmien aiheuttaman erityisen uhkan katsotaan liittyvän. Esimerkkinä voidaan mainita henki- ja väkivaltarikokset, kiristys, ampuma-aserikokset, paritus, lahjonta ja oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Puuttamalla näihin rikollisiin oheistoimintoihin, jotka ovat välttämättömiä esimerkiksi huumausainerikollisuuden kannalta, voidaan osaltaan estää huumausainerikollisuutta. Rikosoikeusjärjestelmän johdonmukaisuuden näkökulma puoltaisi esimerkiksi sitä, että kvalifiointiperuste liittyisi myös pedofiliryhmässä tapahtuvaan lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai raiskauksiin, minkälaisen toiminnan yhteydessä lasten hyväksikäyttöä esittävää materiaalia tuotetaan, eikä ainoastaan jo tuotetun materiaalin levittämiserikokseen. Järjestäytyneessä rikollisuudessa todettu monialaistumiskehitys puoltaisi mahdollisuutta soveltaa kvalifiointiperustetta rikoslajineutraalilla tavalla. Ryhmien on esimerkiksi todettu toimivan yhä enemmän talousrikollisuuden alalla, mutta talous- ja rahanpesurikoksiin ei tällaista kvalifiointiperustetta liity.

Se, että järjestäytyntä rikollisuutta koskevien rikosvastuuta ankaroittavien elementtien soveltaminen on rajoitettu tiettyihin rikoslajeihin, voi haitata järjestäytyneen rikollisuuden tunnistamista ja rikosten tutkimista muiden rikoslajien kuten talousrikollisuuden osalta. Tämä on omiaan ylläpitämään aiheettomasti perinteistä käsitystä vain tietyillä rikollisuuden aloilla toimivasta järjestäytyneestä rikollisuudesta. Rikollisryhmän osana toimiminen voisi olla säädetty myös yleiseksi kvalifiointiperusteeksi, jonka soveltamisalaa ei olisi rajoitettu tiettyihin rikoslajeihin. Se, ettei järjestäytynyt rikollisuus toimi tietyillä rikollisuuden alalla, riittäisi jo sinänsä varmistamaan sen, ettei järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä kvalifiointiperuste tule sovellettavaksi kyseisen rikoslajin osalta – vastaava mekanismi toimii rikollisryhmiin liittyvän rangaistuksen koventamisperusteen osalta. Tällöin ei olisi tarvetta erilliselle rikollisryhmän jäsenyyteen perustuvalla rangaistuksen koventamisperusteelle, jos ryhmän osana toimiminen voitaisiin ottaa laajemmin huomioon teon törkeysarvioin-

1034 Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö liittyen hallituksen esitykseen terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp.

nissa. Tämäntyyppinen ratkaisu olisi kuitenkin omiaan hajottamaan voimassa olevan rikoslain systematiikkaa, koska muista kvalifiointiperusteista on säädetty rikoslajikohtaisesti.¹⁰³⁵

On myös huomattava, että kaikissa muissa valtioissa suhtautuminen kvalifiointiperusteisiin ei ole niin formaalia kuten Suomessa, vaan törkeäksi luokittelun edellytykset on voitu jättää tuomioistuinten vapaammin harkittavaksi. Törkeysarvioinnin konstituoivista perusteista ei ole välttämättä säädetty tyhjentävästi laissa. Esimerkiksi Ruotsissa veropetosta voidaan pitää törkeänä muun muassa silloin, kun ”förfarandet ingått som ett led i en brottslighet som utövas systematiskt eller i större omfattning eller om brottsligheten i annat fall varit av synnerligen farlig art”.¹⁰³⁶ Tästä syystä ensi katsomalta saattaa vaikuttaa siltä, ettei tietyn valtion rikosoikeus mahdollista rikollisryhmien toiminnan tavallista ankarampaa kohtelua, vaikka kyse olisi siitä, että ankaroittaminen olisi mahdollista vapaamman harkinnan perusteella.

Rikollisryhmiin liittyviä kvalifiointiperusteita on sovellettu käytännössä varsin harvoin.¹⁰³⁷ Tutkimusaineistoon kuuluvista tuomioista 18:ssa toimintaa on pidetty kvalifiointiperusteen soveltamisen näkökulmasta järjestäytyneenä.¹⁰³⁸ Selvästi yleisintä soveltaminen oli laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvissä rikosasioissa (13 asiassa), huumausainerikosten osalta järjestäytyneisyyteen rikoksen kvalifiointiperusteena viitattiin viidessä asiassa.

Keskeinen käytännön taustasy siihen, että juuri laittoman maahantulon järjestämistä on useimmin pidetty törkeänä järjestäytyneisyyden perusteella, lienee se, ettei kyseiseen rikoslajiin liity muuta sellaista kvalifiointiperustetta, jonka soveltaminen voisi tulla helposti kyseeseen. Laittoman maahantulon järjestämistä voidaan pitää törkeänä paitsi rikollisryhmän osana toimimisen perusteella, niin myös sillä perusteella, että rikoksella aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä (RL 17 luvun 8 a § 1 kohta). Jälkimmäinen peruste tulee sovellettavaksi käytännössä harvoin. Sen sijaan esimerkiksi huumausainerikoksiin liittyy muitakin usein sovellettavaksi tulevia törkeysperusteita. Esimerkiksi RL 50 luvun 2 §:n mukaan huumausainerikosta on pidettävä törkeänä, jos rikoksen kohteena

1035 Myös terroristisen tarkoituksen omaavien rikosten kvalifioinnista terroristirikoksiksi on säädetty tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. RL 34 a luvussa on kootusti säädetty siitä, mitä rikoslajeja ja millä edellytyksinä voidaan pitää terroristirikoksina, jolloin niihin sovelletaan tavanomaista ankarampaa rangaistusasteikkoa.

1036 Sjöstrand, s. 157–158 ja s. 184 (törkeä salakuljetus). Ks. myös tämän tutkimuksen kohta 3.2.2.

1037 Ks. Kainulaisen ja Smolejin tutkimus eri kvalifiointiperusteiden käyttämisestä huumausainerikoksissa.

1038 Ks. tutkimuksen liitteenä oleva yhteenveto tutkimusaineistoon kuuluvista tapauksista.

on erittäin vaarallinen huumausaine tai suuri määrä huumausainetta (1 kohta), teolla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä (2 kohta) tai aiheutetaan usealle ihmiselle vakavaa hengen tai terveyden vaaraa (4 kohta), taikka huumausainetta levitetään alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla (5 kohta). Huumausainerikosten osalta toiminnan järjestäytyneisyys on vain yksi viidestä eri perusteesta pitää rikosta törkeänä, joten usein löytyy jokin muukin – helpommin sovellettava – peruste, johon voidaan vedota.

6.4 Rangaistuksen määräämiseen liittyviä erityiskysymyksiä

6.4.1 Rangaistuksen koventamisperusteena rikoksen tekeminen rikollisryhmän jäsenenä

Vaikka rikosoikeudelliset vastuuperusteet rakentuvat vahvasti tekorikosoikeuden periaatteiden varaan siten, että rangaistavuus on kytketty konkreettisiin tekoihin ja laiminlyönteihin, ei tekorikosoikeuden periaate kuitenkaan estä sitä, että seuraamusjärjestelmän puolella voidaan ottaa huomioon paitsi itse tekoon niin myös tekijään liittyviä seikkoja.¹⁰³⁹ Rikoslain 6 luvun 5 §:ssä on säädetty rangaistuksen koventamisperusteista. Pykälän 2 kohdan mukaan rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä on yksi rangaistuksen koventamisperusteista (*liigoittumisperuste*). Muita rangaistuksen koventamisperusteita ovat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus (1 kohta), rikoksen tekeminen palkkiota vastaan (3 kohta), rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella (4 kohta) ja tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä (5 kohta; ns. *uusimisperuste*). Koventamisperusteen säätämisen taustalla ovat preventiiviset syyt eli sen erityisen uhkan torjuminen, jonka järjestäytynyt rikollisuus aiheuttaa oikeusjärjestyksen suojaamille eduille toiminnan tehokkuuden ja laajamuotoisuuden vuoksi.¹⁰⁴⁰

Rikoksen tekeminen vakavia rikoksia varten järjestäytyneen ryhmän jäsenenä säädettiin Suomessa rangaistuksen yleiseksi koventamisperusteeksi jo vuonna 1976. Säännöstä koskevissa hallituksen esityksissä 125/1975 vp ja 44/2002 vp¹⁰⁴¹ on kuvattu koventamisperusteen käyttämisen edellytyksiä. Säännös – pel-

1039 Nuutila 1997, s. 67–68.

1040 HE 44/2002 vp, s. 191. Säännöksen perusteluissa viitattiin myös tuolloin vireillä olleeseen ehdotukseen säätää rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen rangaistavaksi yhtenä keinona uhkan torjumiseksi.

1041 HE 44/2002 vp, s. 204.

kistetyistä sanamuodostaan huolimatta – asettaa tiettyjä vähimmäisvaatimuksia koskien ryhmän luonnetta, ryhmän jäsentä ja rikollista toimintaa. Säännöksen mukaista rikollisryhmän määritelmää on käsitelty yksityiskohtaisesti tutkimuksen kohdassa 4.2.2.

6.4.1.1 *Keneen koventamisperustetta voidaan soveltaa?*

Koventamisperusteen soveltaminen edellyttää paitsi sitä, että kyseessä on säännöksessä tarkoitettu rikollisryhmä, niin myös sitä, että vastaajan voidaan katsoa olevan ryhmän *jäsen*. Tämä vaatimus perustuu säännöksen sanamuotoon (rikoksen tekeminen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneen ryhmän *jäsenenä*). Henkilöä voidaan pitää koventamis- tai kvalifiointiperusteen soveltamisen kannalta ryhmän jäsenenä, vaikkei hän muodollisesti ja ryhmän itse asettamien kriteerien mukaan olisi ryhmän jäsen tai vaikkei hänellä olisi ryhmän ulkoisia tunnusmerkkejä. Liigoittumisperuste saattaa siten tulla sovellettaviksi myös sellaisiin henkilöihin, joita rikollisryhmä ei itse pidä jäseninään. Tilapäinen yhteistyö ja henkilön yhteys ryhmän toimintaan yksittäisen rikoksen kautta ei kuitenkaan ole riittävää, vaan olennaista on henkilön toiminta *de facto* ryhmän hyväksi ja psyykinen sitoutuminen ryhmään.¹⁰⁴² Jäsenyyteen liittyviä kysymyksiä on käsitelty yksityiskohtaisemmin kohdassa 4.5 (Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenet ja johtaja).

Hallituksen esityksessä 125/1975 vp on pohdittu mahdollisuutta eriyttää rikollisryhmän jäsenen aseman perusteella siten, että ryhmän johtajien rangaistusvastuu säädettäisiin ankarammaksi kuin mikä se on muiden jäsenten osalta. Erityistä säännöstä liigan johtajan toiminnan ankarammasta rangaistavuudesta voitaisiin hallituksen esityksen mukaan periaatteessa puoltaa, mutta tällaista säännöstä ei kuitenkaan pidetty tarpeellisena, koska ryhmän johtaja vastaa toiminnan johtamisesta yllyttäjän asemassa. Mahdollisuuksiin näyttää henkilön johtava asema toteen liittyä merkittäviä käytännön ongelmia. Mainitussa hallituksen esityksessä katsottiin, että niissä tapauksissa, joissa liigan käskyvaltasuhteet saadaan selvitettyksi, on rangaistukset eriytettävä asianmukaisesti kunkin jäsenen aseman perusteella.¹⁰⁴³ Säännöksen perusteluissa viitattiin siten siihen, että mikäli johtamisasema kyetään näyttämään toteen, tulisi johtaminen ottaa rangaistusta mitattaessa huomioon tavallista jäsenyyttä vakavampana seikkana. Rangaistus määrättäisiin siten johtajalle lähtökohtaisesti ankarampana kuin muille jäsenille.

1042 HE 125/1975 II vp, s. 12.

1043 Ibid.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa nro 1579 16.5.2005 todettiin, että ”rangaistuksia mitattaessa on otettava huomioon se, mitä käräjäoikeuden tuomiossa ja tämän tuomion perusteluissa on aiemmin edellä todettu kunkin osallisuudesta, tehtävistä sekä ryhmän sisäisestä tehtävänjaosta suhteessa vastuun jakautumiseen. Hovioikeus painottaa, että ryhmän toiminnan kannalta erityisen merkittävässä asemassa on ollut huumausaineiden varsinaisen levityksen ja velkojen perinnän ulkopuolelle jäänyt, näihin toimenpiteisiin osallistumaton toimiva johto. Tämä on otettava huomioon rangaistuksia ryhmän johtohenkilöille mitattaessa.”¹⁰⁴⁴

Varsinaista rangaistuksen koventamisperustetta siis soveltamatta – järjestäytyneisyys oli otettu huomioon jo teon törkeysarvioinnissa¹⁰⁴⁵ – hovioikeus otti rangaistusta mitattaessa huomioon vastaajien erilaiset roolit ryhmässä. Hovioikeus piti ryhmän johdon roolia erityisen merkittävänä ryhmän toiminnan kannalta ja otti tämän huomioon rangaistusta määrätessään.

6.4.1.2 *Rikos ja sen yhteys rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen*

Rangaistuksen koventamisperusteen soveltaminen edellyttää, että ne rikokset, joiden tekemistä varten ryhmä on järjestäytynyt, ovat laadultaan vakavia. Sen sijaan koventamisperusteen käyttöä ei ole rajoitettu vain vakaviin rikoksiin. Olennaista on, että rikoksen on kuuluttava rikollisliigan toimintakokonaisuuteen ja edistettävä sen päämääriä. Lain esitöiden mukaan jos liigan jäsenen tekemällä vakavallakaan rikoksella ei ole mitään yhteyttä liigan toimintakokonaisuuteen, koventamisperustetta ei voi käyttää. Koventamisperustetta voidaan käyttää toisaalta vähäisenkin rikoksen rangaistusta mitattaessa, jos teko on välittömästi edistänyt rikollisryhmän yhteistä toimintatavoitetta.¹⁰⁴⁶

On tarkennettava, mitä tarkoitetaan yhtäältä rikollisryhmän toimintakokonaisuudella ja toisaalta yksittäisen rikoksen liittymisellä tähän toimintakokonaisuuteen. Ilmaisut on mahdollista ymmärtää – ja on oikeuskäytännössä ymmärretty – eri tavoin.

Ryhmän rikollinen toimintakokonaisuus voidaan ymmärtää suppeasti siten, että siihen katsotaan kuuluvaksi vain sellaisten rikoslajien, joita ryhmän puitteissa oli tehty tuomioistuimen tarkasteltavana olevaa rikosta *edeltävänä ajankohtana*. Tarkastelunäkökulma painottuu siten tekoajankohtaa edeltävään aikaan.

1044 Helsingin HO 16.5.2005 nro 1579 R 04/1918 ja R 04/3040, s. 42.

1045 Kaksoiskvalifioinnin kiellosta ks. kohta 6.5.

1046 HE 125/1975 II vp, s. 12, ja HE 44/2002 vp, s. 191. Tapani ja Tolvanen 2006, s. 62–63.

Espoon käräjäoikeuden tuomiossa 340/2002 katsottiin, ettei se seikka, että vastaajat olivat tunnetun rikollisryhmän jäseniä, osoittanut vielä sitä, että he olisivat tehneet heidän syykseen luetun huumausainerikoksen nimenomaan kyseisen ryhmän toimintaperiaatteiden toteuttamiseksi. Kyse oli yli viiden kilogramman amfetamiinierästä. Käräjäoikeus katsoi, ettei mittavan huumausainekaupan ollut osoitettu kuuluvan ryhmän toimintaperiaatteisiin, mistä syystä henkilöiden katsottiin tehneen rikoksen muuten yhdessä. Teko oli edellyttänyt erityistä etukäteissuunnittelua, mutta sitäkään ei voitu pitää koventamisperusteena.¹⁰⁴⁷

Toisaalta ryhmän toimintakokonaisuus voidaan ymmärtää myös laajemmin. On esimerkiksi syytä kysyä, miten paljon syytteessä olevalta rikokselta voidaan edellyttää rikollisen toiminnan samankaltaisuutta verrattuna ryhmän aikaisempaan toimintaan, jotta sitä voitaisiin pitää samaan rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluvana. Onko toimintakokonaisuuteen kuulumista arvioitaessa ratkaisevaa se, että uusi rikos on luonteeltaan samankaltaista kuin ryhmän aikaisempi rikollisuus? Säännöstekstiin itseensä tai säännöksen esitöihin ei ole kirjattu tällaista vaatimusta, mutta oikeuskäytännössä on toisinaan edellytetty rikosten samankaltaisuutta. Toisaalta voidaan kysyä, millä muullakaan tavalla voitaisiin päätellä, mistä rikollisryhmän rikollinen toimintakokonaisuus muodostuu, jollei niistä rikoksista, joita ryhmä on tehnyt, koska harvoinpa rikollisryhmä on julistaa tai kirjaa toimintasuunnitelmaansa mitenkään. Tämän ajattelutavan mukaan on luontevaa verrata uutta rikosta niihin rikoksiin, joita ryhmän on aikaisemmin tehnyt, ja joista rikollisen toimintakokonaisuuden ajatellaan muodostuvan. Säännös on aidosti tulkinnanvarainen.

Vertailukohdaksi voidaan ottaa RL 50 luvun 2 §:n 3 kohta, jonka mukaan huumausainerikosta voidaan pitää törkeänä silloin, kun rikoksentekijä toimii *sellaisen rikoksen* eli huumausainerikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä. Mainitun kvalifiointiperusteiden käyttämisen yksiselitteisesti ilmaistuna edellytyksenä siis on, että ryhmä on järjestäytynyt nimenomaan tietynlaisten rikosten eli huumausainerikosten tekemistä varten. Myös rikosten uusiminen rangaistuksen koventamisperusteena on nimenomaisesti ilmaisten kytkeyty aikaisempien ja uusien *rikosten samankaltaisuuteen* tai niiden välisen suhteen muutoin osoittamaan tekijän piittaamattomuuteen lainkielloista ja käskyistä. Sen sijaan liigoittumisperusteiden käyttämisen edellytykset on ilmaistu tässä suhteessa väljemmin: olennaista on rikoksen yhteys ryhmän rikollisen toiminnan muodostamaan kokonaisuuteen, yhteisiin päämääriin ja tavoitteisiin. Jos ryhmän jäsenen tekemällä rikoksella ei ole *mitään* yhteyttä liigan toimintakokonaisuuteen, koventamisperustetta ei voi käyttää. Näin tarkastellen vaikuttaisi siltä, ettei liigoittumisperusteiden soveltamista olisi syytä ra-

1047 Espoon KO 14.2.2002 nro 340 R 02/175, s. 7–8.

jata siten, että uuden rikoksen ja ryhmän aikaisemman rikollisuuden samankaltaisuudelle annettaisiin liian suuri painoarvo. Tarkastelun tulisi painottua sen arviointiin, mitä voidaan pitää ryhmän tavoitteina ja toimintasuunnitelmana, missä tarkastelussa ei voida rajoittua yksinomaan menneeseen aikaan ja jo toteutuneisiin rikoksiin. Ryhmän aikaisemmat rikokset ovat toki vahva indisioid siitä, mitä rikoslajeja ryhmän rikolliseen suunnitelmaan ja toimintakokonaisuuteen ainakin voi kuulua, mutta ei ole poissuljettua, etteikö suunnitelmaan ja toimintakokonaisuuteen voisi kuulua muitakin rikoslajeja. On mielekästä ajatella niin, että esimerkiksi kiristäminen, henkilöön kohdistuvat rikokset kuten pahoinpitelyt, rahanpesurikokset ja todistajan uhkailuun liittyvät rikokset kuuluvat olennaisena osana siihen rikolliseen toimintakokonaisuuteen, joka liittyy yleensä huumausainerikosten tekemiseen. Vastaavasti laittoman maahantulon järjestämistä harjoittavan rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluvat välttämättöminä osina esimerkiksi korruptio, asiakirjaväärennökset ja rahanpesu. Esimerkiksi korruptio voidaan nähdä keinona varsinaisen tavoitteen eli laittoman maahantulon järjestämisen toteuttamiseksi ja rahanpesu välttämättömänä osana kaikkea taloudellista hyötyä tuottavaa rikollisuutta.

Sen sijaan esimerkiksi huumausainerikos ei palvele edellä kuvatulla tavalla laittoman maahantulon järjestämisen toteuttamista, vaan on tässä suhteessa itsenäinen. Yhteisenä tekijänä voidaan nähdä se, että ryhmä tekee molempia rikoslajeja taloudellisen hyödyn hankkimiseksi. Molempien rikosten tekemisessä voidaan myös hyödyntää samantyyppistä osaamista, ryhmärakenteita ja verkostoja. Järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa ilmiökuvissa puhutaan usein järjestäytyneen rikollisuuden monialaistumisesta ja taloudellisesta motivaatiopohjasta. Ryhmälle ei ole olennaista, mitä rikoksia sen puitteissa tehdään, kunhan niiden avulla voidaan hankkia ryhmän jäsenille taloudellista hyötyä. Rikollisen toimintakokonaisuuden voidaan katsoa muodostuvan kaikesta sellaisesta rikollisesta toiminnasta, joka tuottaa tekijöilleen taloudellista hyötyä. Toimintakokonaisuuden laajempi tulkinta vastaisi paremmin näkemystä järjestäytyneen rikollisuuden monialaisuudesta ja taloudellisesta motivaatiosta. Tästä näkökulmasta koventamisperusteen käyttöä ei ole syytä rajoittaa niihin rikoslajeihin, joita ryhmän puitteissa on jo aikaisemmin tehty. Tällaisessa tulkintatavassa esimerkiksi rassistisesti motivoituneet rikokset rajautuisivat lähtökohteisesti sellaisen rikollisen toimintakokonaisuuden ulkopuolelle, jota pidetään taloudellisesti motivoituneena.

Edellä kuvattuun Espoon käräjäoikeuden tuomioon 340/2002 liittyvässä *Helsingin hovioikeuden* tuomiossa nro 3854/2002¹⁰⁴⁸ rikollisryhmän katsottiin johtajan

1048 Helsingin HO 13.12.2002 nro 3854 R 02/1036, s. 6–7.

sa kertoman perusteella keskittyneen lähinnä alamaailman velanperintäasioihin. Tuomiossa otettiin todisteina huomioon lisäksi lehti- ja televisiohaastatteluja, joissa ryhmän johtaja oli kuvannut ryhmän toimintaa seuraavasti: ”me tehdään mitä vaan, mistä saa rahaa”. Hovioikeus piti selvitettyinä, että ryhmä harjoitti monenlaista rahaa tuottavaa rikollista toimintaa. Myös kyseessä ollut törkeä huumausainerikos olisi tuottanut loppuun asti toteutettuna tekijöilleen rahaa ja palvelut siten ryhmän päämääriä. Ryhmän jäseniksi katsottujen kahden henkilön rangaistukset tuomittiin korotettuina.

Edellä kuvatussa tapauksessa on kyseessä tyyppillinen tilanne, jossa joudutaan pohtimaan sitä, mikä on riittävä selvitys siitä, että rikos on tehty ryhmän jäsenenä. Helsingin hovioikeus ymmärsi ensinnäkin *rikollisryhmän rikollisen toimintakokonaisuuden* laajemmin kuin alioikeus. Hovioikeus ei myöskään nostanut näyttökynnystä kovin korkealle sen suhteen, liittykö rangaistusvaatimusten kohteena oleva yksittäinen rikos tähän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Oikeuskäytäntö on kuitenkin ollut varsin vaihtelevaa.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa nro 3854/2002 omaksuttua laajempaa tulkintatapaa puoltaa myös se, että onhan mahdollista, ettei rikollisryhmää ole tuomittu vielä lainkaan aikaisemmista rikoksista siinä vaiheessa, kun liigoittumisperustetta sovelletaan ensimmäisen kerran.¹⁰⁴⁹ Tällöinkään ei ole olemassa sellaista ryhmän aikaisempaa rikollisuutta, johon uutta rikosta voitaisiin verrata. On selvää, että ryhmän toimiala voi myös muuttua ja kehittyä, ja ryhmän toimintaedellytykset voivat palvella yhtä hyvin useiden eri lajisten rikosten tekemistä. Ei ole tarkoituksenmukaista, että pitäisi aina ensin odottaa, että ryhmä on jo ehtinyt tehdä tietynlajisia rikoksia, joista se on aikaisemmin tuomittu, ennen kuin koventamisperustetta voidaan soveltaa. Ryhmien toimintaa paljastetaan ja selvitetään suurehkoina kokonaisuuksina, joten tämäntyyppinen näkemys olisi omiaan rajaamaan koventamisperusteen alan kovin suppeaksi.

Toisaalta herää kysymys, onko rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuulumisella näin tulkittuna enää mitään rajoja. Tärkeimmäksi rajoitukseksi näin tulkittuna muodostuu se, että ryhmän jäsenen yksityiseksi rikolliseksi toiminnaksi katsottavat rikokset rajautuvat tämän koventamisperusteen soveltamisalan ulkopuolelle. Tämä tulkinta sopii hyvin yhteen sen ajatuksen kanssa, ettei koventamisperusteen käytön kannalta ratkaisevaa ole ryhmän muodollinen jäsenyys, vaan olennaista on henkilön tosiasiallinen toiminta ja tietoisuus ryhmässä sekä oman toiminnan liittyminen ryhmän tavoitteisiin. Tämän ajattelutavan mukaisesti henkilön ei edes katsota toimineen ryhmän jäsenenä, jollei rikos liity

1049 Näin myös saksalaisessa rikosoikeudessa *Banden* käsitteen soveltamisalasta rikoksen kvalifointiperusteena, ks. Lackner ja Kühl, s. 1008: kvalifointiperuste soveltuu jo ensimmäiseen varkausrikokseen, joka tehdään *Banden* tavoitteiden puitteissa.

mitenkään ryhmän rikolliseen toimintasuunnitelmaan. Esimerkkeinä voisivat olla satunnainen kuolemantuottamus liikenteessä tai ryhmän jäsenen harjoittama perheväkivalta, joilla ei ole lähtökohtaisesti yhteyttä ryhmän toimintaan eikä tavoitteisiin. Sen sijaan ryhmän jäsenen spontaanistikin tekemä rikos voi liittyä ryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen, esimerkiksi rikoksente-kopaikalle yllättäen sattuneen todistajan ampuminen, jos alkuperäinen rikos liittyi rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen.

Ryhmän jäsenen tekemällä rikoksella on siis oltava yhteys ryhmän rikolli- sen toiminnan muodostamaan kokonaisuuteen, mutta esitöiden ilmaisutapa- kin (liigan jäsenen tekemällä rikoksella ei ole *mitään yhteyttä* liigan toiminta- kokonaisuuteen) huomioon ottaen kynnystä ei tule nostaa lainkaan korkeaksi. Soveltamiskäytännössä on havaittavissa suuria eroja sen suhteen, miten kor- keaksi koventamisperusteen soveltamisen kynnys on tältä osin nostettu. Toisissa tuomioissa rikoksen tekemisestä osana ryhmän toimintaa on vaadittu aivan eri- tyistä näyttöä, kun taas toisissa tuomioissa yksittäisen rikoksen liityntää rikol- lisryhmän toimintaan ei ole erityisesti problematisoitu.¹⁰⁵⁰ Soveltamiskäytäntö ei vaikuta tältäkin osin kovin yhtenäiseltä ja johdonmukaiselta.

6.4.1.3 *Johdopäätöksiä RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisesta rangaistuksen koventamisperusteesta ja sen soveltamisesta*

Suhteellisen väljästä kirjoitustavasta huolimatta RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mu- kaisen rangaistuksen koventamisperusteen soveltaminen on ollut harvinaista ja soveltamiskäytäntö pidättäytyväistä. Lappi-Seppälä on todennut, että rikollis- ryhmiin liittyvää koventamisperustetta on käytetty noin kerran vuodessa.¹⁰⁵¹ Soveltaminen näyttäisi kuitenkin olevan lisääntymään päin: vuonna 2004 sitä ei sovellettu kertaakaan, vuonna 2005 kaksi kertaa ja vuonna 2006 kyseistä ko- ventamisperustetta sovellettiin 21 kertaa.¹⁰⁵² Kymmenessä tutkimusaineistoon

1050 Ks. esim. Espoon KO 20.3.2008 08/665, jossa on pohdittu rikollisryhmän käsitettä, mutta ei niinkään kyseessä olleiden rikollisten liittymistä rikollisryhmän toimintakoko- naisuuteen. Esimerkiksi Lahden käräjäoikeuden tuomiossa 11.4.2001 01/793 R 00/1292 (Kouvolan HO 9.11.2001 nro 1222 R 01/588) olisi ollut aihetta pohtia järjestäytynei- syyteen liittyviä kysymyksiä. Asiassa oli kyse muun muassa kolmesta henkirikoksesta, jotka oli tehty aikaisemman rikosoikeudenkäynnin tauolla. Aikaisempi rikosoikeuden- käynti liittyi törkeää pahoinpitelyä koskevaan juttuun, jossa asianosaisina oli kahden moottoripyöräkerhon jäseniä. Tuomioista ei kuitenkaan käy mitenkään ilmi edes se mahdollisuus, että kyse saattaisi olla järjestäytyneestä rikollisryhmästä, vaikka tähän pohdiskeluun olisi ollut aihetta. Tuomioistuin tietenkin omassa käsittelyssään rajoittuu niiden vaatimusten ja sen näytön käsittelyyn, joita syyttäjä on esittänyt. Olennaista siten on järjestäytyneisyyden selvittäminen rikosprosessin eri vaiheissa tutkinnasta alkaen.

1051 Lappi-Seppälä 2002, s. 361–406.

1052 Lappi-Seppälä ja Niemi, s. 351.

kuuluvassa tuomiossa toimintaa oli pidetty koventamisperusteen soveltamisen näkökulmasta järjestäytyneenä.¹⁰⁵³

Syitä tilanteelle lienee monia. Osittain kyse voi on siitä, ettei tuomituista rikollisryhmien jäsenistä ole tietojärjestelmien avulla eikä muullakaan käytössä olevalla seurantamenetelmällä saatavissa tarkkaa lukumäärätietoa. Yhtenä syynä vähäiseen soveltamiseen on se, että sama olosuhde eli järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen on mainittu myös järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan kannalta keskeisten rikosten kuten huumausainerikosten kvalifiointiperusteena. Kaksoiskvalifioinnin kieltä estää ottamasta samaa olosuhdetta huomioon ankaroittavasti kahdesti samassa rikosasiassa.¹⁰⁵⁴

Toisena syynä suhteellisen vähäiseen soveltamiseen saattaa olla se, että muiden kuin järjestäytyneeseen rikollisryhmään liittyvien kvalifiointi- ja koventamisperusteiden toteen näyttäminen on helpompaa.¹⁰⁵⁵ Liigoittumisperustetta lähellä olevia muita koventamisperusteita ovat 5 kohdan mukainen uusimisperuste ja etenkin 1 kohdan mukainen rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, joihin saattaa olla helpompaa viitata kuin ryhtyä hankkimaan näyttöä rikollisryhmän olemassaolosta. Yksi rikollisryhmissä potentiaalisesti sovellettava koventamisperuste on myös rikoksen tekeminen palkkiota vastaan (RL 6 luvun 5 §:n 3 kohta).¹⁰⁵⁶ Jos rangaistusta mitattaessa sovelletaan jotain muuta kuin liigoittumiseen liittyvää koventamisperustetta, ei tuomiosta välttämättä ilmeine lainkaan, että kyseessä oli järjestäytyneen rikollisryhmään toiminnassa tehty rikos. Toisaalta ei ole mitään estettä soveltaa samanaikaisesti useampaakin koventamisperustetta.¹⁰⁵⁷

Suunnitelmallisuusperuste on monin tavoin vastaavantyyppinen koventamisperuste kuin järjestäytyneisyysperuste. Molempiin liittyy harkinta – se, ettei teko ole tehty pelkästä mieleenjohtumasta tai lyhyen harkinnan pohjalta. Suunnitelmallisuus on osoitus rikollisen tahdon intensiteetistä.¹⁰⁵⁸ Syyllisyysperusteen lisäksi suunnitelmallisuusperusteen olemassaoloa puoltavat myös preventioiseikat: kovennetulla rangaistusuhkalla voidaan juuri suunni-

1053 Ks. liitteenä oleva yhteenveto tutkimusaineistoon kuuluvista tuomioista.

1054 Tapani ja Tolvanen 2006, s. 63. Helsingin hovioikeuden tuomiossa 1.7.2003 nro 2056 (Porvoon KO 18.2.2002 nro 1742) koventamisperusteen soveltuvuutta ei ollut tarpeen pohtia siitä syystä, että kyse oli osallisuudesta murhaan, josta säädetty rangaistus on elinkautinen vankeusrangaistus.

1055 Tämä tilanne ei koske vain Suomea, ks. esim. Mitsilegas, s. 63, sekä Wörner ja Wörner, s. 88.

1056 Virkkala, s. 310–311. Ks. Virkkalan argumentaatio tämän koventamisperusteen ongelmallisuudesta huumausainekuriireihin sovellettuna sekä teon ja koko motivaatioperusteen kokonaisarviointin tärkeydestä. Ks. myös Helsingin HO 29.8.2003 nro 2528 R 02/2060.

1057 Ks. Kouvolan HO 3.1.2008 nro 29 R 07/844.

1058 HE 125/1975 II vp, s. 10–11.

telmallisessa toiminnassa arvioida olevan keskimääräistä parempi preventio-teho.¹⁰⁵⁹ Suunnitelmallisuusperusteeseen liittyvä suunnittelu kohdistuu kuitenkin yksittäiseen suunnitteilla olevaan rikokseen, rikossarjaan tai rikoskokonaisuuteen.¹⁰⁶⁰

Järjestäytyneisyyteen liittyvä suunnitelmallisuus on yhtä intensiivistä, mutta se koskee pysyvemmän luonteista rikollista toimintasuunnitelmaa, jonka tulevat osateot eivät ole vielä yksilöitävissä siinä vaiheessa, kun rikoksesta sopiminen ja sen suunnittelu tapahtuvat. Rikollisryhmän jäsenet siten hyväksyvät mukanaolonsa avoimemmassa rikollisessa toimintakokonaisuudessa kuin yksittäisen rikoksen tekemistä suunnitteleva joukko. Rikollisryhmään liittyvän koventamisperusteen käyttämisen edellytykset ovat myös asettuneet varsin tiukoiksi ja näytön esittäminen edellytysten täyttymisestä on käytännössä suhteettoman työlästä. Näin on käytännössä siitäkin huolimatta, että koventamisperusteen soveltaminen mahdollistaa tuntuvan korotuksen rangaistukseen.¹⁰⁶¹ Sekä osallisuuden määrittelystä että seuraamusjärjestelmän puolelta löytyy tilannekohtaisen kokonaisharkinnan mahdollistavaa joustonvaraa, joka mahdollistaa taustalla olevan rikollisryhmän huomioon ottamisen.¹⁰⁶² Tätä lainsäädäntöön sisältyvää joustonvaraa voisi tosin käyttää nykyistä aktiivisemminkin, eikä rikollisryhmiin liittyvän koventamisperusteen käyttämisen kynnystä tulisi nostaa kovin erilaiselle tasolle kuin mihin se on asettunut muiden koventamisperusteiden osalta.¹⁰⁶³

Suunnitelmallisuusperuste antaa aiheutta kysyä, mihin liigoittumisperustetta tarvitaan. Eikö suunnitelmallisuus ole sillä tavalla sisäänrakennettuna järjestäytyneisyyteen, että rikollisryhmän toiminta on aina suunnitelmallista? Jos rikollisryhmän toimintaan liittyy aina sekä erityistä suunnitelmallisuutta että usean henkilön yhteistoimintaa, rakenteellista organisoitumista ja tiettyä ajallista pysyvyyttä, niin eikö jo suunnitelmallisuuden kriteeri riittäisi kattamaan

1059 HE 125/1975 II vp, s. 7, ja HE 44/2002 vp, s. 203.

1060 HE 125/1975 II vp, s. 10.

1061 Nuutila 2005, s. 250.

1062 Ks. esim. Vanhasen (s. 109) kaavio osallisuuden vastuuedellytysten ja rangaistuksen mittaamisprosessin suhteen kehittymisestä. Taulukon mukaan nykytilassa (vuodesta 2004 lähtien) sekä osallisuusopin vastuuedellytyksiin että rangaistuksen mittaamiseen liittyvät määrittelyt ovat löyhiä.

1063 HE 44/2002 vp, s. 195–196, jonka mukaan vuonna 1999 annetuissa tuomioissa yleisimmin sovelletut koventamisperusteet ovat olleet rikoksen uusiminen (10 000 mainintaa), vahinkojen korvaaminen ja rikoksen selvittämisen edistäminen (416 mainintaa) sekä teon suunnitelmallisuus (105 mainintaa). Sen sijaan muita koventamisperusteita koskevat maininnat jäivät perin harvinaisiksi. Lappi-Seppälän ja Niemen (s. 351) mukaan koventamisperusteita sovellettiin vuonna 2006 3.3 %:ssa tuomioita eli yhteensä 2.181 tapauksessa. Yleisimmät perusteet olivat teon uusiminen (2 095 kertaa) ja suunnitelmallisuus (54).

järjestäytyneiden rikollisryhmien puitteissa tapahtuvan rikollisen toiminnan? Onko erillisellä liigoittumisperusteella vain erityinen voimakas symbolisen paheksumisen funktio vai saavutetaanko sen avulla jotain sellaista, mitä suunnitelmallisuusperuste ei jo kattaisi? Liigoittumisperusteen säätämishistoria ei kerro siitä, että uudesta koventamisperusteesta säätäminen olisi ollut tarpeen jonkin voimassa ollessa lainsäädännössä havaitun aukon tai puutteen korjaamiseksi, toisin sanoen lainkohdan perusteluista ei ilmene, minkälaisia tilanteita suunnitelmallisuusperuste ei olisi kattanut. Lainkohdan perustelut liittyvät rikosoikeudellisen ajattelun kehittymiseen siten, että rikoksen seurauksen korostamisesta on siirrytty painottamaan rikollisen tahdon merkitystä, sekä järjestäytyneen rikollisuuden muodostaman erityisen uhkan torjumiseen.¹⁰⁶⁴

Rikollisryhmään liittyvän koventamisperusteen itsenäinen merkitys liittyy siihen, että osana rikollisryhmänkin toimintakokonaisuutta voidaan tehdä rikoksia, jotka eivät aina ole erityisen suunnitelmallisia. Rikollisryhmän toiminta, muun muassa sen organisoiminen ja muu toimintaedellytysten rakentaminen ovat yleisesti suunnitelmallista toimintaa, mutta yksittäisten rikosten osalta erityistä suunnitelmallisuutta ei välttämättä ole, vaikka ne liittyisivät kiinteästikin rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Tämä seikka kuvaa toimintaedellytysten rakentamisen näkökulman ja yksittäisten rikosten näkökulman peruseroa. Jokin tilanne saattaa johtaa yllättäen vaikkapa viranomaiseen, toisen ryhmän jäsenen tai rikoksen yllättäneeseen silminnäkijään kohdistuvaan väkivaltarikokseen. Suunnitelmallisuusperusteen soveltaminen edellyttää suunnitelmallisuuden liittymistä tiettyyn yksittäiseen rikokseen tai rikossarjaan. Lyhyt täytäntöönpanohetkinen harkinta ei ole suunnitelmallisuusperusteen soveltamisen näkökulmasta riittävää.¹⁰⁶⁵ Mikäli tietty rikos ei lainkaan liity rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen, vaikkakin se olisi rikollisryhmän jäsenen tekemä, ei sitä voida pitää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintana teon kvalifiointi- tai rangaistuksen koventamisperusteen soveltamisen näkökulmasta. Teon laadusta riippuen suunnitelmallisuus voi tapauskohtaisesti johtaa rangaistuksen koventamisperusteen soveltamiseen. Sen sijaan jos rikollisryhmän jäsenen tekemä rikos oli suunnittelematon, mutta sillä oli liittymäkohdat ryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen, voidaan rangaistusta koventaa rikollisryhmään kuulumisen, mutta ei suunnitelmallisuuden perusteella. Esimerkkinä voidaan mainita rikoksen tekopaikalle sattuneen silminnäkijän tappaminen. Suunnitelmallisuus ja osana rikollisryhmän toimintaa toimiminen ovat kuitenkin niin lähellä toisiaan, että vaikuttaisi lähinnä kaksoiskvalifioinnin kiellon periaatteen kiertämiseltä, jos teko ensin arvioitai-

1064 HE 125/1975 II vp, s. 7, ja HE 44/2002 vp, s. 204.

1065 Virkkala, s. 304.

siin törkeäksi rikollisryhmään kuulumisen perusteella ja lisäksi rangaistuksen koventamisperusteena käytettäisiin suunnitelmallisuusperustetta.

Uusimisperuste puolestaan liittyy tekijän aikaisempaan rikollisuuteen. Uusimisperusteeseen liittyvä piittaamattomuus lain käskyistä edellyttää aina aikaisempia rikostuomioita ja erityisesti sitä, että aikaisempi rikollisuus ja uusi rikos ovat siinä määrin samankaltaisia, että niiden suhde osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Voidaan tosin esittää kriittinen kysymys, että eikö piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä osoita yhtä hyvin myös se, että tietty henkilö tekee jatkuvasti paljon rikoksia, mutta rikokset eivät välttämättä ole mitenkään samankaltaisia keskenään. Etenkin taloudellisesti motivoituneen rikollisuuden on todettu monialaistuvan. Olennaista ei ole se, mitä rikoksia tehdään, kunhan tekijä hankkii niiden avulla itselleen taloudellista hyötyä. Samaan rikolliseen kokonaisuuteen voi kuulua omaisuusrikollisuutta, salakuljetusta, lahjontaa, ampuma-aserikoksia ja väkivaltaista velanperintää. Rikosten välillä on tietty suhde, nimittäin taloudellisen hyödyn hankkiminen ja rikosten kuuluminen samaan rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Rikokset eivät kuitenkaan ole mitenkään samankaltaisia esimerkiksi suojeleobjektinsa taikka tekotapansa puolesta. Silti ne osoittavat täyttä piittaamattomuutta lain kielloista. Vastaavasti taparikollisen elämäntapa voi muodostua omaisuusrikosten tekemisestä. Rikosten samankaltaisuus ja jatkuvuus puoltaisivat rikosten uusimiseen liittyvän koventamisperusteen käyttöä. Voidaan kuitenkin kysyä, mistä taparikollisen elämäntapa johtuu, ja osoittaako se suurempaa piittaamattomuutta lain kielloista kuin sen henkilön rikollisuus, joka tekee paljon rikoksia, jotka eivät ole samankaltaisia. Toisin sanoen tekijän piittaamattomuus laista on kytketty säännöksessä ehkä aiheettomasti rikosten samankaltaisuuteen.¹⁰⁶⁶

Myös se on mahdollista, että rangaistusta kovennetaan rikollisryhmään kuulumisen perusteella, vaikkei henkilöllä olisi lainkaan aikaisempaa rikostaustaa. Liigoittumis- ja uusimisperusteiden edellytykset ovat tältä osin erilaiset. Etenkin kun otetaan huomioon se, miten liigoittumisperusteen soveltamiseen liittyvä termi *rikollisryhmän jäsen* ymmärretään, on täysin mahdollista, että jäseneksi katsotaan henkilöitä, joilla ei ole aikaisempaa rikollisuutta. Tällöin liigoittumisperuste voi soveltua, mutta uusimisperuste ei.¹⁰⁶⁷ Aihetta on käsitelty tarkem-

1066 Näihin ongelmallisiin seikkoihin on kiinnitetty huomiota myös hallituksen esityksessä 44/2002 vp, s. 207.

1067 Ks. tältä osin Kekomäen ammattimaisuuden ja uusimisen erottelu (Kekomäki, s. 132–133). Kekomäen mukaan ammattirikolliset tosin uusivat usein rikoksia ja rikoksen uusijat ovat usein ammattirikollisia, mutta käsitteet ovat kuitenkin toisistaan erilliset. Ammattimaisen rikoksen käsitteen sisältö pohjautuu *sisäisiin tunnusmerkkeihin* eli tekijän tarkoitukseen hankkia rikollisella toiminnallaan itselleen pysyviä tuloja, kun

min kohdassa 4.1.2, jossa on käsitelty liigoittumisperusteeseen liittyvää rikollisryhmän käsitettä.

Soveltamiskäytännön vähäisyys voi liittyä myös siihen yleisempään traditioon, että tuomioistuinten aukikirjoitetut perustelut yleensäkin eivät ole olleet kovin kattavia – perustelut ovat voineet puuttua kokonaan ja niiden tasossa on ollut suuria eroja. Vielä muutama vuosikymmen sitten rangaistuksen määrää koskevia ratkaisuja ei ole yleensäkin pidetty tarpeellisena perustella.¹⁰⁶⁸ Hallituksen esityksen 44/2002 vp mukaan viime vuosina myös rangaistuksen määräämisen kysymyksiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota, mutta edelleen päätösten perusteluvaatimukseen suhtaudutaan mittaamiskysymysten osalta liian ylimalkaisesti. Mainitun hallituksen esityksen mukaan ”myös tiedot lain koventamis- ja lieventämisperusteiden soveltamisesta viittaavat siihen, että tuomioistuimet edelleen arastelevat mittaamisharkinnassa vaikuttavien seikkojen tuomista esiin”.¹⁰⁶⁹

Vaadittavan selvitysasteen vaihtelu rikosvastuun eri tekijöiden osalta voi olla perusteltua, koska niiden vaikutus yksilön oikeusturvaan vaihtelee. Esimerkiksi Frände on todennut, että tuomioistuimissa ”vähiten tutkitaan aina sellaisia seikkoja, jotka vaikuttavat rangaistuksen mittaamisen tietyn rangaistusasteikon puitteissa”. Rangaistusasteikon sisällä rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavien seikkojen vaikutus yksilön oikeusturvaan on vähäisempi verrattuna siihen, mikä vaikutus henkilön rikosvastuuseen on esimerkiksi tunnusmerkistön täyttymiseen liittyvillä näyttökysymyksillä.¹⁰⁷⁰ Vastaajien oikeusturvasyistä johtuen tärkeää on perustella nimenomaan koventamisperusteen soveltaminen, mutta myös soveltamatta jättämistä koskevan vaatimuksen hylkäämisen syyt olisi syytä tuoda avoimesti esille, koska olisi epäoikeudenmukaista, että rikoksen tekijä, joka on tehnyt rikoksen hetken mielijohteesta tai äkkirvaamattoman houkuttelevan tilaisuuden tullen, saisi saman rangaistuksen kuin rikoksensa laskelmoivasti ja suunnitelmallisesti tehnyt henkilö.¹⁰⁷¹ Muutoin ratkaisun syyt

taas rikoksen uusimisen käsite rakentuu *ulkonaisen tunnusmerkin* eli sen seikan varaan, että tekijä on ennen tarkasteltavana olevan rikoksen tekemistä tuomittu rangaistukseen aikaisemmasta rikoksesta.

1068 Ks. HE 125/1975 vp, s. 7, jossa on todettu, että tuomioistuimet eivät yleensä nimenomaisesti perustele rangaistuksen mittaamista.

1069 HE 44/2002 vp, s. 195–196, missä tarkempaa tilastoa koventamis- ja lieventämisperusteisiin viittaamisesta tuomioissa.

1070 Lappalainen ja Frände, s. 594. Ks. toisaalta HE 125/1975 vp, s. 2, jossa on katsottu, että ”se, miten rangaistus mitataan, on syytetyille usein paljon tärkeämpi asia kuin se, mikä rikosnimike teolle annetaan ja mikä rangaistusasteikko valitaan”.

1071 Hallituksen esityksessä 125/1975 vp, s. 7, on tosin todettu, että perustelevuus ei ole tärkeää, jos rangaistus on mitattu normaalirangaistusvyöhykkeen sisällä, mutta poikkeaminen normaalirangaistuksesta pitää erikseen perustella, erityisesti mitä ankarampaan rangaistukseen suhteessa normirangaistukseen päädytään.

jäävät epäselväksi. Olisi hyvä, että aina kriteerien täytyessä kollektiivin luonne järjestäytyneenä rikollisryhmänä todettaisiin tuomiossa, vaikkakaan koventamisperustetta ei voitaisi tapauskohtaisesti soveltaa esimerkiksi siitä syystä, että kyse ei olisi rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen kuuluvasta rikoksesta. On ongelmallista, jollei koventamisperusteen soveltamiseen tai soveltamatta jättämiseen liittyvää ratkaisua perustella lainkaan.¹⁰⁷² Yhtenä syynä sille, että rikollisuuden järjestäytyneisyys harvoin tulee ilmi tuomioita tarkastelemalla, saattaa siis olla se, että rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja ei kirjata näkyviin.

Yhtäältä koventamisperusteita on oikeusturvasyistä ja tuomittavien henkilöiden yhdenmukaiseen kohteluun perustuvista syistä syytäkin tulkita varovasti.¹⁰⁷³ Toisaalta esimerkiksi Fränden mukaan rikoksen objektiiviseen puoleen luettavat rangaistavuuden edellytykset vaativat lähtökohtaisesti perusteellisempaa tutkintaa kuin ne seikat, jotka lukeutuvat rikoksen subjektiiviseen puoleen kuten tahallisuuteen, ja vähiten huomiota näytön arvioinnissa on tarpeen kiinnittää rangaistuksen mittaamiseen liittyviin seikkoihin, koska rangaistusasteikon sisällä tapahtuvan rangaistuksen mittaamisen ja sille asetettavan näyttökynnyksen vaikutus oikeusturvaan ei ole yhtä merkittävä kuin tunnusmerkistötekijöille asetettavan näyttökynnyksen. Fränden mukaan selvitysasteen riittävyttä arvioitaessa on punnittava selvittämiskustannuksia yksilön oikeusturvan tarvetta vastaan. Selvitysasteen riittävyys on kuitenkin arvioitava aina tapauskohtaisesti.¹⁰⁷⁴ Näyttökynnyksellä on vaikutuksensa perustelujen laajuuteen. Tämän pohjalta voitaisiin siis katsoa, että näytön riittävyttä arvioitaessa on tärkeää kiinnittää huomiota yhtäältä oikeuskäytännön yhdenmukaisuuteen, mutta toisaalta välttää näyttökynnyksen nostamista tarpeettoman korkealle rangaistuksen mittaamisen osalta.

Koventamisperusteen käyttäminen mahdollistaa tuntuvan poikkeamisen yleisen rangaistuskäytännön mukaisesta rangaistustasosta. Virkkalan mukaan ”on selvää, että koventamisperusteen soveltaminen vaikuttaa sekä rangaistuksen mittaamiseen että rangaistuslajin valintaan”. Etenkin jos rangaistusta on jo aikaisemmin korotettu koventamisperusteen perusteella, tulee jossain vaiheessa eteen myös siirtyminen ankarampaan rangaistuslajiin. Koventamisen vaikutusta rangaistuksen määrään on kirjattu näkyviin vain harvan tuomion perustelui-

1072 Esim. Riihimäen käräjäoikeus 17.10.2008 08/668 R 08/514, s. 35.

1073 Tapani ja Tolvanen 2006, sekä HE 44/2002 vp, s. 195. Nuutilan (2005, s. 246) mukaan seuraamuksen määrääminen edustaa korostuneen oikeusturvan aluetta, jonka osalta lainkäytön yhtenäisyyttä täytyy pitää itseisarvona.

1074 Lappalainen ja Frände, s. 594.

hin, mutta Virkkalan mukaan koventamisperusteen rangaistusta korottava vaikutus on esimerkiksi varkausrikoksissa noin 30–50 prosenttia.¹⁰⁷⁵

*Kouvolan hovioikeus*¹⁰⁷⁶ piti voimassa Lahden käräjäoikeuden tuomitsemat rangaistukset, joissa oli sovellettu koventamisperustetta. Lahden käräjäoikeus oli todennut, että järjestäytyneen ryhmän jäsenenä toimiminen koventaa huomattavasti tuomittavaa rangaistusta ja soveltanut koventamisperustetta rikollisryhmän jäsenenä toimimisen perusteella seuraavasti. Rikoksista, joista normaalin oikeuskäytännön mukainen yhteinen rangaistus olisi ollut noin puolitoista vuotta vankeutta, käräjäoikeus tuomitsi rikollisryhmän jäsenelle 2 vuoden 10 kuukauden vankeusrangaistuksen. Koventamisperusteena sovellettiin paitsi RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaista koventamisperustetta, niin myös 5 kohdan mukaista uusimisperustetta. Toisen vastaajan osalta normaalikäytännön mukainen rangaistus olisi ollut ilman koventamisperustetta neljä vuotta vankeutta, mutta RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen soveltamisen johdosta rangaistukseksi määrättiin 5 vuotta 3 kuukautta vankeutta.¹⁰⁷⁷

Tuomiossaan nro 1263 9.10.2008 R 07/1001 *Vaasan hovioikeus* poisti koventamisperusteen vaikutuksen seuraamuksesta. Jyväskylän käräjäoikeus oli pitänyt rikoksia osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tehtyinä ja soveltanut koventamisperustetta. Osa vastaajista valitti tuomiosta. Vaasan hovioikeus arvioi heidän osaltaan järjestäytyneisyyttä eri tavalla, ja poisti vankeusrangaistuksesta koventamisperusteen vaikutuksen. Hovioikeus poisti tuomitusta vankeusrangaistuksesta kaksi kuukautta, jotka oli arvioitu järjestäytyneisyyden johdosta korotetuksi osaksi rangaistuksesta. Tällöin vankeusrangaistuksen määräksi jäi yksi vuosi ja neljä kuukautta.

Koventamisperusteen käyttöedellytysten merkitystä ei tule toisaalta ylikorostaa. Koventamisperuste ei oikeuta ylittämään rangaistusasteikon maksimia, vaan ainoastaan määräämään rikoksesta *normaalirangaistusta* kovemman rangaistuksen deliktin latitudin puitteissa.¹⁰⁷⁸ Sen, ettei koventamisperuste jostain ryhmän

1075 Virkkala, s. 319. Yleensä suunnitelmallisuus sisältyy jo rikollisryhmän osana toimimiseen, eikä rangaistusta suunnitelmallisuuden perusteella yleensä kovenneta enää lisää, jos sitä jo on kovennettu järjestäytyneisyyden perusteella (Virkkala, s. 306.). Järjestäytyneisyyttä voidaan siten pitää lähtökohtaisesti astetta vakavampana olosuhteena kuin suunnitelmallisuutta, joten rangaistuksen koventamisen vaikutuksenkaan ei tulisi lähtökohtaisesti olla vähäisempi kuin suunnitelmallisuudesta johtuvan rangaistuksen koventamisen.

1076 Kouvolan HO 3.1.2008 nro 29 R 07/844, Lahden KO 21.6.2007 nro 1427.

1077 Lahden KO 21.6.2007 nro 1427, s. 16–17.

1078 HE 125/1975 vp, s. 10. Normaalirangaistusajattelusta ks. HE 125/1975 vp, s. 1–2 ja 7–9, HE 44/2002 vp, s. 179 ja 189–190, sekä Nuutila 2005, s. 246–247. Normaalirangaistus ajattelulla haettiin vuoden 1976 mittamuutoksen yhteydessä kiintopistettä rangaistuksen mittaamiselle. Tavoitteet liittyivät rangaistuskäytännön yhdenmukaistamiseen. Normaalirangaistus haettaisiin perehtymällä vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. Asian erityispiirteet oikeuttaisivat poikkeamaan oikeuskäytännössä vakiintuneesta linjasta. Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisen yhteydessä ei irtisanouduttu normaalirangaistusajattelusta, mutta korostettiin, ettei mallia tule ymmärtää liian mekaanisesti eikä

määritelmän osatekijään liittyvästä syystä soveltu koko ryhmään tai esimerkiksi yhteen tekijäkumppaneista, ei tulisi kuitenkaan vaikuttaa siihen, että rangaistus on joka tapauksessa mitattava asteikon puitteissa siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikolliseen tekoon ja sen vahingollisuuteen sekä tekijän rikoksesta ilmenevään syyllisyyteen.¹⁰⁷⁹ Virkkala on maininnut oikeuskäytännön joustavuudesta esimerkkinä korkeimman oikeuden tuomion 1999:114, jossa rangaistukseen vaikuttivat tekijän yhteiskunnallinen asema ja aseman väärinkäytösten vaarallisuus kansalaisten oikeusturvalle. Vaikkeivät tällaiset seikat formaalisti lukeudu rangaistuksen koventamisperusteisiin, otettiin nämä seikat huomioon rangaistusta mitattaessa.¹⁰⁸⁰

Myös esimerkiksi seuraavassa Helsingin hovioikeuden tuomiossa ryhmän johtajan rangaistusvastuu on määrätty muita jäseniä kovemmaksi, vaikkei tällaista formaalia koventamisperustetta lakiin erikseen ole kirjattu.

Helsingin hovioikeuden tuomiossa 16.5.2005 nro 1579 otettiin huomioon ryhmän johtohenkilöille rangaistusta mitattaessa se, että huumausaineiden varsinaisen levityksen ja velkojen perinnän ulkopuolelle jättyynyt ryhmän johto oli erityisen merkittävässä asemassa ryhmän toiminnan kannalta.¹⁰⁸¹

Kun rangaistuksen mittaaminen tapahtuu aina latitudin puitteissa, on kysyttävä, mikä laissa erikseen mainittujen rangaistuksen koventamisperusteiden tarkoitus on. On selvää, että tarkoituksena on mahdollistaa normaalirangaistuksesta ylöspäin poikkeaminen preventiivisistä ja syyllisyyteen liittyvistä syistä. On kuitenkin kysyttävä, johtaako esimerkiksi liigoittuminen rangaistuksen erikseen säänneltynä koventamisperusteena käytännössä päinvastaiseen loppu-

tilastollisia keskirangaistuksia tule noudattaa ottamatta huomioon tapausten erityispiirteitä (HE 44/2002 vp, s. 190); toisaalta tätä seikkaa korostettiin myös jo hallituksen esityksessä 125/1975 vp. Nuutilan (2005, s. 246) mukaan ongelmaksi muodostuu se, että useinkaan saatavilla ei ole ”tietoa normaalirangaistusvyöhykkeistä eikä siitä, millainen rikos vastaa tyyppitapaustyyhykettä”. USA: Sentencing Guidelines for Organizations (1991; ks. Henning, s. 1334–1335) määrittelee, että rikollisia tarkoituksia varten toimivan organisaation sakkorangaistuksen tulee olla riittävä suhteessa organisaation kaikkiin nettovaroihin, mistä syystä tätä sanktiomuotoa on kutsuttu nimellä ”*corporate death penalty*”. Tšekin rikoslain 44 §:n mukaan salahankkeen jäsenenä rikoksen tehneen rangaistus määrätään kolmanneksella korotetulta asteikolta. Varsinainen rangaistus on määrättävä asteikon korkeammalta puoliskolta. Korotetullekin asteikolle on kuitenkin asetettu yläraja.

1079 Tämä johtaa kuitenkin käytännössä siihen, ettei ainakaan pelkästään tuomiolauselmiä tai niihin perustuvia tilastoja tarkastelemalla voida tehdä kovinkaan luotettavia päätelmiä siitä, kuinka paljon Suomessa on järjestäytyneitä rikollisuutta. Tällöin tuomiota lukemalla ei käy mitenkään ilmi, että kyseessä olisi ollut järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä juttu.

1080 Virkkala, s. 314, Lahti 2003, s. 151–152, ja Lahti 2001, s. 722.

1081 Helsingin HO 16.5.2005 nro 1579 R 04/1918 ja R 04/3040, s. 42.

tulokseen kuin mikä säännöksen tarkoituksena on, jos rikollisryhmäksi luokittelun kynnyks nostetaan kovin korkeaksi. Nykytila näyttää käytännössä johtavan siihen, että järjestäytyneisyyteen liittyvät erityiset olosuhteet ja tekijän tausta kovan rikollisuuden parissa jätetään huomioon ottamatta kokonaan, jollei rikollisryhmän määritelmälle asetettujen korkeiden vaatimusten ole katsottava kaikilta osin täyttyvän. Saako erikseen säädetyn, tiettyyn määritelmään sidotun koventamisperusteen olemassaolo aikaan liian ehdottoman *jokoltai* -tilanteen, joka ei vastaa säännöksen tarkoitusta eikä yhteiskuntatodellisuutta sikäli, että järjestäytyneisyydessä on kuitenkin aina kysymys aste-eroista?

On selvää, ettei koventamisperusteeseen voida viitata silloin, kun lainkohdassa säädetyt edellytykset eivät täyty. Raja on vedettävä johonkin. Rangaistuksen mittaamisen on kuitenkin tarkoitettu tapahtuvan portaattomasti asteikon puitteissa, todellista syyllisyyttä ja teon vaarallisuutta vastaavalla tavalla.¹⁰⁸² Nähdäkseni rangaistuksen mittaamisessa olisiärkevintä noudattaa vastaavalaista liukumaa, kuin mitä järjestäytyneisyys reaali maailman ilmiönäkin edustaa. Tällöin lähtökohtana olisi normaalirangaistus silloin, kun minkäänlaisia järjestäytyneisyyden piirteitä ei ole ja täysimittaisesti kovennettu rangaistus silloin, kun liigoittumisperusteen kriteerit täyttyvät selvästi. Välimuodoissa rangaistus määrättäisiin näiden ääripäiden välistä. Vaikka koventamisperusteita tulee tulkita varovasti, ei tämä tulkintaohje kuitenkaan voine tarkoittaa sitä, ettei rangaistuksen mittaaminen ääripäiden välistä olisi sallittua tai jopa suositeltavaa järjestäytyneisyyden, teon vaarallisuuden ja tekijän syyllisyyden todellisen asteen mukaisesti. Mikäli koventamisperusteen käytötapa ymmärretään kovin mustavalkoisesti ja rikollisryhmän kriteerit asetetaan kovin korkealle, on laissa säädetyn koventamisperusteen todellinen vaikutus todennäköisesti päinvastainen kuin mikä lainkohdan säätämisen tarkoituksena on ollut: järjestäytyneisyyttä ei oteta rangaistuksen mittaamisessa huomioon lainkaan, jolleivät säännöksen kriteerit täyty. Tässä tilanteessa tulisi kuitenkin syytä palata takaisin noudattamaan pääsääntöä: *rangaistus on joka tapauksessa mitattava asteikon puitteissa siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.*¹⁰⁸³ Myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys on otettava huomioon. Lain perusteluissa on tältä osin todettu seuraavasti:

1082 Ks. Sjöstrandin perustelua suosittamalleen ilmaisulle *mer organiserad brottslighet* (esim. s. 107–110) ja esimerkit (s. 109–110). Ilmaisu korostaa sitä, että järjestäytyneisyydessä on kyse aste-eroista. Teossa voi olla järjestäytyneisyyteen liittyviä piirteitä ilman, että järjestäytyneen rikollisryhmän kansainväliset määritelmät täyttyvät.

1083 Ks. vastaavaa pohdintaa ammattirikollisuuden osalta Kekomäki, s. 206. Rikollisryhmäksi katsomisen osalta ks. myös osallisuutta koskeva KKO 2008:18.

”Rikoksen vahingollisuuden ja vaarallisuuden arvioinnin tulisi tapahtua suhteessa annettuun rikoskuvaukseen. Kyse on aina nimenomaan tunnusmerkistön mukaisten seurausten arvottamisesta. Siinä lähtökohtana ovat säännöksen suojeleobjekti ja suojaamistavoite.” ” Mikä hyvänsä vahingollisuus tai vaarallisuus ei kelpaa törkeysarvostelun perustaksi, vaan kyse täytyy olla juuri niistä vahingoista, jotka mainitaan tunnusmerkistössä ja joiden torjumiseksi tunnusmerkistö on säädetty.”¹⁰⁸⁴

Teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden arvioinnin tulisi tapahtua siten nimenomaan kulloinkin sovellettavan tunnusmerkistön ja sen suojaamistavoitteiden näkökulmasta.¹⁰⁸⁵ Mikäli osana rikollisryhmää toimiminen saa aikaan erityisen suuren vahingon tai vaaran, on se seikka, joka on otettava asteikon puitteissa huomioon rangaistusta mitattaessa. Samoin rangaistuksen oikeudenmukaisuutta tulisi arvioida suhteessa tekijän syyllisyyteen – tältä osin tutkimuksessa (koh- ta 6.1) on katsottu, että ryhmän jäsenien tilannetta ei pidä tarkastella liian kaavamaisesti ja yhdenmukaisesti. On mahdollista, että ryhmään kuulumisen osoittaa tekijässään erityistä suunnitelmallisuutta ja syyllisyyttä, mutta mahdollista on myös se, että henkilön toisintoimimismahdollisuudet ovat ryhmän sisäisistä kurinpitomekanismeista johtuen varsin alentuneet.¹⁰⁸⁶

Rangaistuskäytännön yhtenäisyys ja oikeudenkäynnissä vastaajien yhdenvertaisuus ovat tärkeitä periaatteita.¹⁰⁸⁷ Normaalirangaistusajattelu kytkeytyi yhdenvertaisuusperiaatteeseen, mutta senkin ajatusmallina oli, että samanlainen rangaistus tulisi tuomita samanlaisista teoista. Kyse ei kuitenkaan ollut mekaanisesta pidättäytymisestä keskiarvorangaistuksiin, vaan normaalirangaistusajatteluunkin liittyi vahvasti jutun erityispiirteiden huomioon ottaminen rangaistuksen määrittämisessä.¹⁰⁸⁸ Ei voida lähteä siitä, että rangaistuskäytännön yhtenäisyys ja vastaajien yhdenvertaisuus puoltaisivat normaalirangaistusta, jos rikollisryhmän määritelmän täytyminen on ollut hyvin lähellä, vaan päinvastoin – yhdenvertaisuus edellyttäisi tapausten erityispiirteisiin perehtymistä ja niiden huomioon ottamista.

Koventamisperusteita sovellettaessa on myös otettava huomioon, että samanaikaisesti saattaa olla syytä pohtia myös sellaisia seikkoja, jotka vaikuttavat päinvastaisesti eli syyllisyyttä alentavasti. Teko on voitu esimerkiksi tehdä rikollisryhmän harjoittaman voimakkaan painostuksen tai uhkailun alaisena RL 6

1084 HE 44/2002 vp, s. 199.

1085 HE 125/1975 II vp, s. 9.

1086 HE 125/1975 II vp, s. 12.

1087 Tasa-arvoisuuden periaatteesta ja syytetyn asemaan rikosprosessissa liittyvästä *favor defensionis* -periaatteesta ks. Virolainen, s. 119–121, ja Jokela, s. 32–35 (syyttömyys-olettamasta ja tasa-arvoisuuden periaatteesta).

1088 HE 44/2002 vp, s. 198–199.

luvun 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Painostaminen ja toisen henkilön toisintomimismahdollisuuksien kaventaminen voidaan toteuttaa yhtä hyvin psyykkisin kuin fyysisin keinoin.¹⁰⁸⁹ Hallituksen esityksessä 44/2002 vp on myös käsitelty yllyttäjän rikosvastuuta todeten, että yllyttäjää rangaistaan periaatteessa yhtä ankarasti kuin tekijää, mutta erot toiminnan intensiteetissä voivat vaihdella. Ääripäätä edustavat tilanteet, joissa ”yllytys lähenee jo pakottamista tai jossa kyse on tavallisen yllytyksen sijasta painostamisesta tai rikokseen johdattelusta. Näissä tapauksissa yllyttäjän toimintaa ja rikokseen painostamista voidaan pitää jo koventamisperusteena, etenkin jos tämä on tapahtunut käyttämällä hyväksi toisen yllyttäjistä riippuvaa tai muutoin alisteista asemaa. Myös milloin yllyttäjä itse osallistuu myös rikoksen varsinaiseen toimeenpanoon, voidaan häntä usein rangaista muita ankarammin rikoksen päätekijänä.”¹⁰⁹⁰ Vaikka preventiiviset syyt vaativat tiettyjen koventamisperusteiden säätämistä, on ratkaisut tehtävä yksittäistapauksissa eri suuntiin vaikuttavien seikkojen kokonaisharkinnan perusteella eli kaikkia perusteita on punnittava yhdessä.¹⁰⁹¹ Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä ankaroittamiseen ja lieventämiseen vaikuttavien seikkojen keskinäisessä punnitsemisessa noudatettaviin periaatteisiin ei otettu tarkemmin kantaa, vaan hallituksen esityksessä 44/2002 vp ainoastaan todettiin, että sama seikka saattaa puoltaa sekä rangaistuksen koventamista että muodostaa toisessa tapauksessa rangaistuksen lievennyksen aiheen.¹⁰⁹² Hallituksen esityksessä 125/1975 vp viitattiin siihen, että eri seikkojen punnitsemiseen liittyvät ratkaisut tulee tehdä yksittäistapauksissa, ja että liigarikollisuuden ehkäisemiseen liittyvistä syistä ei ole mahdollista, että ryhmän sisäisen painostuksen rangaistusvastuuta lieventävästä vaikutuksesta säädettäisiin laissa.¹⁰⁹³

6.4.2 Rangaistuksen määräämisestä osallisuuden rajatapauksissa

Rangaistus tulee määrätä siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa teon vaarallisuuteen ja tekijän syyllisyyteen. Myös yleinen rangaistuskäytäntö ja yhdenvertaisuus tulee ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa. Erityisesti osallisuuden rajatapauksissa on kunkin henkilön osallisuuden aste tärkeää ottaa huomioon. Osallisuuden määrittelyyn liittyy järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintatapojen näkökulmasta erityisiä haasteita, mikä siis on syytä ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä.

1089 HE 125/1975 II vp, s. 12, ja HE 44/2002 vp, s. 204 ja 208.

1090 HE 44/2002 vp, s. 208.

1091 HE 125/1975 II vp, s. 8.

1092 HE 44/2002 vp, s. 204. Ks. aiheesta myös Virkkala, s. 315.

1093 HE 125/1975 II vp, s. 12. Ks. myös kohta 6.6.

Rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3 kohta on nimenomaisesti säädetty tekijäkumppanuuden ja avunannon välisen rajanvetoon liittyvistä ongelmista aiheutuvien seurauksien vähentämiseksi. Tarkoituksena on mahdollistaa joustavampi ja tapauskohtaisempi kokonaisarviointi rangaistusta mitattaessa.¹⁰⁹⁴ Säännös koskee henkilöä, joka on katsottu rikoksen tekijäkumppaniksi eikä avunantajaksi, mutta hänen myötävaikutuksensa ja osallisuutensa rikokseen katsotaan selvästi vähäisemmäksi kuin muiden osallisten. Tällöin rangaistus mitataan RL 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdan perusteella lievennetyltä rangaistusasteikolta, mikä tarkoittaa, että tekijälle saa tuomita vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän ja enintään kolme neljäsosaa rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä.

Edellä on kuvattu osallisuuden määrittelytavan kehittymistä Suomessa jäykästä muodollisobjektiivisesta mallista kohti nykyistä tapaa, joka mahdollistaa myös subjektiivisten tekijöiden huomioonottamisen aikaisempaa joustavammin. Vuonna 2004 tuli voimaan osallisuuden rajatapauksia koskeva mahdollisuus määrätä rangaistuskin joustavammin. Vanhanen on havainnollistanut kehitystä kaaviomuodossa. Kaaviosta ilmenee vastuuedellytysten ja rangaistuksen mittaamisperusteiden kehitys jäykän osallisuuden rajanvedon ja jäykän rangaistuksen mittaamisen aikakaudesta (ennen vuotta n. 1970) löyhän rajanvedon ja jäykän mittaamisen kauden (1971–2003) kautta nykyiseen löyhän rajanvedon ja löyhän rangaistuksen mittaamisen kauteen (vuodesta 2004 alkaen). Vanhanen on pohtinut, onko rangaistuksen joustavan mittaamisen mahdollistavalla säännöksellä haluttu paikkailla liiaksi laajentuneen tekijäkumppanuuden aiheuttamia epäkohtia, eli onko vastuuedellytysten puolella tapahtunutta rikosvastuun tosiasiallista ankaroitumista yritetty hillitä seuraamuspuolelle tehtävällä uudella rangaistuksen vähentämisperusteella. Vanhasen mukaan ideaalitalanteena olisi se, että osallisuuden rajanveto olisi lainsäädännön tasolla tiukka, mutta rangaistuksen mittaaminen edustaisi löyhempää mallia. Tällöin osallisuuden määrittely ei johtaisi lopputuloksiin, jotka kaipaavat korjailua seuraamusjärjestelmän puolella.¹⁰⁹⁵ Selvää on, että rangaistuksen määrittämistä koskeva uusi säännös lähentää tekijäkumppanuuden ja avunannon vastuumuotoja tosiasiallisesti keskenään. Toisaalta ennen uutta säännöstäkin rangaistus on joka tapauksessa pitänyt määrätä siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa teon vaarallisuuteen ja teon tekijässään ilmentämään syyllisyyteen sekä yhdenmukaisuusperiaatteen mukainen. Yleensä rangaistusasteikot jättävät laajahkon liikkumavaran tälle harkinnalle.

1094 HE 44/2002 vp, s. 203, ja Frände 2005, s. 369.

1095 Vanhanen 2004, s. 108–110.

6.5 Kaksoiskvalifioinnin kieltö

Törkeiden rikosten tunnusmerkistöihin (kvalifiointiperusteisiin) ja rangaistuksen koventamisperusteisiin liittyy osittain samankaltaisia seikkoja, joista yksi on rikoksen tekeminen rikollisryhmän puitteissa. Jo rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvää seikkaa ei tule ottaa enää uudelleen huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Jos esimerkiksi huumausainerikoksen kvalifiointiperusteena käytetään toimimista huumausainerikosten laajamittaista tekemistä varten erityisesti järjestäytyneen ryhmän jäsenenä (RL 50 luvun 2 §:n 3 kohta), ei samaa perustetta tule enää käyttää toiseen kertaan rangaistuksen koventamisperusteena.¹⁰⁹⁶ Tämä kaksoiskvalifioinnin kieltö johtuu kohtuullisuusperiaatteesta eli siitä, että saman seikan huomioon ottaminen kumuloituvalla tavalla voisi muodostua kohtuuttomaksi. Rangaistuksen mittaamisudistuksen yhteydessä (HE 125/1975 vp) viitattiin tältä osin Itävallan rikoslakiin, jonka mukaan ”tuomioistuimen on punnittava vastatusten koventavia ja lieventäviä perusteita, elleivät ne jo sisälly tunnusmerkistöön”. Ehdotetun kotimaisen säännöksen todettiin tarkoittavan tätä samaa – kokonaisharkintaa ja varmistumista jo tunnusmerkistössä mainituista koventamis- ja lieventämisperusteista. Hallituksen esityksessä kuitenkin katsottiin, ettei kaksoiskvalifioinnin kieltö ole ehdoton, vaan jos jokin rikostyyppiä määrittävä tunnusmerkistötekijä ilmenee teossa poikkeuksellisen vahvana tai lievänä, saattaa kyseinen seikka olla perusteltua ottaa huomioon myös rangaistuksen mittaamisessa.¹⁰⁹⁷

Lahden käräjäoikeuden tuomiossa 2343/2003¹⁰⁹⁸ järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa toimiminen oli otettu huomioon törkeysarvostelussa, koventamisperusteena (liigoittumisperuste) sekä osoituksena lain kielloista piittaamattomuudesta (uusimisperuste).

Kouvolan hovioikeus pohti myös koventamisperusteen ja törkeän huumausainerikoksen suhdetta myöhemmin samaa asiaa käsitellessään. Hovioikeus oli pitänyt huumausainerikoksia törkeinä huumausaineiden määrän ja tavoitellun suuren taloudellisen hyödyn sekä lisäksi huumausainerikosten laajamittaiseen tekemiseen erityisesti järjestäytyneen ryhmän puitteissa toimimisen perusteella. Hovioikeus kuitenkin katsoi, että koska tekoja oli jo kahden edellä mainitun perusteen johdosta pidettävä törkeinä, ei kolmannella perusteella eli rikollisryhmän puitteissa toimimisella ollut enää erityistä painoarvoa törkeysarvostelussa ja rangaistuksen mittaamisessa. Hovioikeuden mukaan ”tämän vuoksi mainittua lainkohtaa pitkälle asiallisesti vastaavaa rikoslain 6 luvun 2 §:n 2 kohtaa voidaan

1096 Nuutila ja Melander 2009, s. 1396.

1097 HE 125/1975 II vp, s. 8–10.

1098 Lahden käräjäoikeus 16.10.2003 nro 2343 R 03/1397, s. 78.

käyttää koventamisperusteena mitattaessa rangaistusta törkeän huumausainerikoksen rangaistusasteikon puitteissa”.¹⁰⁹⁹

Kouvolan hovioikeus, vaikkakin katsoi, että kyseessä on rikollisryhmä, päätti siis olla viittaamatta järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa toimimiseen kvalifioivana tekijänä, vaikka käräjäoikeus oli siihen viitannut, koska tekoa oli pidettävä törkeänä jo suuren taloudellisen hyödyn ja huumausaineiden suuren määrän vuoksi. Tällöin järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisen voitiin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa koventamisperusteena. Kaksoiskvalifioinnin kieltä tavallaan kierrettiin.¹¹⁰⁰

Helsingin käräjäoikeuden seuraavassa tuomiossa kyse ei ollut varsinaisesti kvalifiointiperusteesta, mutta saman ajatuksen mukaisesti siinä katsottiin, että ryhmän jäsenyyden huomioon ottaminen moneen otteeseen johtaisi kohtuuttoman ankaraan lopputulokseen.

Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 07/6657¹¹⁰¹ se seikka, että rikollisryhmän jäsen oli ollut kiristystilanteessa paikalla rikollisryhmän liiveihin pukeutuneena, otettiin huomioon arvioitaessa sitä, täyttikö hänen menettelynsä yhdessä muiden vastaajien kanssa kiristyksen tunnusmerkistön. Tästä syystä käräjäoikeus ei ottanut ryhmän jäsenyyttä huomioon enää rangaistuksen koventamisperusteena, koska se olisi johtanut kohtuuttoman ankaraan lopputulokseen.

Vastaavasti rikollisryhmän määritelmä kuuluu RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen osallistumisrikoksen tunnusmerkistöön, mikä sulkee pois kyseisen rikoksen osalta järjestäytyneisyyden huomioon ottamisen rangaistuksen koventamisperusteena. Vaikka RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaisen koventamisperusteen käyttöalaa ei ole nimenomaisesti rajoitettu minkään rikoksen osalta, ei olisi kohtuullista, että sama peruste eli liittymäkohdat rikollisryhmään otettaisiin teon arvioinnissa kahteen kertaan ankaroittavasti huomioon. Tästä syystä kaksoiskvalifioinnin kieltä koskeva periaate estää ottamasta liityntää rikollisryhmän toimintaan huomioon enää toistamiseen rangaistuksen koventamisperusteena.

Kaksoiskvalifioinnin kiellon sisältö on jossain määrin täsmentymätön. Esimerkiksi Nuutilan mukaan kaksoiskvalifioinnin kiellon järkevä tulkinta lähtee siitä, että sama peruste on lupa ottaa mittaamisessa huomioon vain jos se esiin-

1099 Kouvolan HO nro 786 15.6.2004 R 03/1190, s. 31.

1100 Ks. myös Tampereen KO 28.1.2000, s. 87–88, jossa käräjäoikeus ei ottanut järjestäytyneisyyttä huomioon rangaistuksen koventamisperusteena niiden vastaajien osalta, joiden tekoa oli pidetty törkeänä järjestäytyneisyyden perusteella.

1101 Helsingin KO 07/6657 R 07/5163 26.7.2007, s. 23–24 ja 42. Helsingin HO (tuomio nro 1673 6.6.2008 R 07/2557, s. 9), ei muuttanut tuomiota tältä osin.

tyy poikkeuksellisen korostuneena. Kanta vastaa siten hallituksen esityksessä 125/1975 vp (s. 10) esitettyä. Hän ei siis pidä täysin poissuljettuna, että sama seikka voitaisiin tilannekohtaisesti joskus ottaa huomioon kahteenkin kertaan. Jos esimerkiksi veropetos katsotaan törkeäksi teon suunnitelmallisuuden vuoksi, on törkeästä veropetoksesta tuomittavan rangaistuksen koventaminen suunnitelmallisuutta koskevan koventamisperusteen nojalla mahdollista vain, jos suunnitelmallisuus on poikkeuksellisen perinpohjaista.¹¹⁰²

Suunnitelmallisuus ja rikollisryhmän osana toimiminen ovat edellä kuvulla tavalla läheistä sukua keskenään, joskin suunnitelmallisuus liittyy enemmän yksittäiseen rikokseen, kun taas rikollisryhmän osana toimimisessa on kyse rikollisesta toimintakokonaisuudesta ja sen toteuttamiseksi rakennetusta infrastruktuurista. Vain harvoin on syytä soveltaa molempia perusteita yhtä aikaa. Yleensä suunnitelmallisuuden voidaan katsoa sisältyvän liigoittumiseen, mutta Helsingin hovioikeus on katsonut, että suunnitelmallisuusperusteen soveltaminen liigoittumisperusteen ohella edellyttäisi, että toiminnan suunnitelmallisuus ylittäisi sen suunnitelmallisuuden, jota jo järjestäytyneenä rikollisryhmänä toimiminen edellyttää.¹¹⁰³

Estääkö kaksoiskvalifioinnin kieltö sen, että henkilö tuomittaisiin osallistumisrikoksesta ja rikollisryhmän puitteissa tehdystä yksittäisestä rikoksesta, ja että tämän yksittäisen rikoksen rangaistusta määrättäessä sovellettaisiin rikollisryhmään liittyvää koventamisperustetta? Tällainen kysymys nousee erityisesti silloin, jos osallistumisrikosta ja ryhmän puitteissa tehtyä yksittäistä rikosta koskevat rangaistusvaatimukset ovat esillä samanaikaisesti. On kuitenkin myös mahdollista, että kyseisenlaisia rikoksia koskevat rangaistusvaatimukset käsitellään toisistaan erillään, vaikkapa kahden vuoden aikavälillä. Tällöin kysymys kaksoiskvalifioinnin kiellosta ei nouse yhtä itsestään selvästi. Jos kaksoiskvalifioinnin kiellon sisältönä pidetään sitä, että rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvää seikkaa ei tule ottaa enää uudelleen huomioon rangaistuksen mittaamisessa, niin tällaisessa tapauksessa rikollisryhmään kuulumisen ei ole sisällynyt yksittäisen rikoksen (esimerkiksi huumausainerikoksen) tunnusmerkistöön. Tämä puoltaisi ratkaisua, että rikollisryhmään liittyvää rangaistuksen koventamisperustetta katsottaisiin mahdolliseksi soveltaa yksittäiseen rikokseen, mutta ei osallistumisrikokseen. Yksiselitteisesti tätä asiaa ei ole lain tai sen perustelujen tasolla määritelty, mutta koska kyseessä on yleiseen kohtuullisuusperiaatteeseen perustuva sääntö, on asiaa tarkasteltava tapauskohtaisesti, nimenomaan siitä

1102 HE 44/2002 vp ja Nuutila 2002a, s. 1471.

1103 Ks. Virkkala, s. 306, ja siinä viittaus Helsingin HO 31.12.2002 nro 3976 R 02/2245, ja erityyppiseen johtopäätökseen tuomiossa Helsingin HO 15.7.2003 nro 2204 R 02/2510.

näkökulmasta, ettei samaa seikkaa tule otetuksi huomioon *kohtuuttomalla tavalla*. Kuten edellä on jo todettukin, ei rangaistuksen koventamisperusteen merkitystä tule myöskään ylikorostaa, vaan joka tapauksessa rangaistus on mitattava asteikon puitteissa siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikolliseen tekoon ja sen vahingollisuuteen sekä tekijän rikoksesta ilmenevään syyllisyyteen.

Useissa tuomioissa sen, että rikos on tehty osana rikollisryhmän toimintaa, on myös katsottu johtavan siihen, ettei vankeusrangaistusta voida tuomita ehdollisena, vaikkei tuomitulla olisi aikaisempia rikoksia.¹¹⁰⁴ Rikollisryhmäksi toteamisen vaikutukset voivat siten olla tälläkin tavalla kumuloituvia, ja kokonaisratkaisun kohtuullisuus on muistettava ottaa huomioon kaikkia ratkaisuja tehtäessä.

6.6 Ryhmän johtajan käskyn vaikutus ryhmän jäsenten rangaistusvastuuseen

Lopuksi pohditaan vielä *rikosoikeudellisten vastuuvapausperusteiden* näkökulmasta sitä, mikä merkitys on annettava rikollisryhmän johtajan antamalle rikoksen tekemistä koskevalle käskylle määriteltäessä rikollisryhmän jäsenen vastuuseen. Rikos on paitsi tunnusmerkistön mukainen, niin myös syyksi luettava teko. Syyllisyysmoitteen edellytyksenä on tekijän *toisintoimimismahdollisuus* eli se, että tekijältä on tekohetkellä voitu kohtuudella edellyttää lainmukaista suhtautumista ja toimintaa.¹¹⁰⁵ Organisaation kuten laillisen yhtiön, julkishallinnon, sotilasorganisaation tai rikollisryhmän osana toimineen henkilön motivaatioon ja toisintoimimismahdollisuuksiin on voinut vaikuttaa voimakas ulkoinen pakko tai painostus taikka vaikea velvollisuusristiriita esimiehen määrätessä hänet tekemään rikollisen teon.¹¹⁰⁶ Rikollisryhmän jäsen on saattanut tehdä rikoksen tai osallistua sen tekemiseen sisäisen kurinpitäjärjestelmän pakottamana.¹¹⁰⁷ Rikollisryhmän johtajan antama käsky tehdä rikos saattaa olla käytännössä pakottava, jos uhkana on, että käskyjen noudattamatta jättämisestä voi seurata itselle tai läheisille ankaria seuraamuksia kuten fyysistä väkivaltaa. Kysymys on rikollisryhmän johdon tosiasiallisesta määräysvallasta, jonka toteutumista ryhmän sisäinen kurinpitäjärjestelmä varmistaa. Myöskään ulkopuoliset tahot eivät välttämättä tee yhteistyötä rikollisryhmien kanssa vapaaehtoi-

1104 Vantaan KO 06/2714 8.9.2006 R 06/2128, 24.11.2006 06/3693 R 06/2822 ja nro 391 6.2.2006, Lappeenrannan KO 06/884 R 06/636 6.7.2006.

1105 Syyllisyysperiaatteesta esim. Nuutila 1991, s. 206. HE 44/2002 vp, s. 202.

1106 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 164–165.

1107 HE 125/1975 II vp, s. 12.

sesti, vaan ryhmät voivat pyrkiä vaikuttamaan ulkopuolisiin tahoihin väkivaltaa tai sen uhkaa käyttämällä. Asiasta ei ole erikseen säädetty rikollisryhmien osalta, mutta normatiivisista vastuuvapausperusteista voidaan tarkastella vertailukohtana esimiehen käskyä anteeksiantoperusteena ja sen säätämisen taustasyitä.¹¹⁰⁸

Esimiehen käskyn vaikutusta rikosoikeudelliseen vastuuseen on pohdittu muun muassa rikoslakiprojektin ehdotuksessa ja rikoslain yleisen osan uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä 44/2002 vp.¹¹⁰⁹ Rikoslakiprojektin ehdotuksen mukaan ”esimiehen käskyn vaikutus käskynalaisen rikosoikeudelliseen vastuuseen muodostaa varsin mutkikkaan oikeuskuvion. Siinä kietoutuu yhteen oikeuttamisen ja anteeksiantamisen näkökulma, erehdysopit (käskyä seuranneen tietoisuuden merkitys ja mahdollisen tietämättömyyden moitittavuus) sekä kysymys normaaleista motivointimahdollisuuksista (mahdollisuus vaatia häneltä toisenlaista käyttäytymistä)”.¹¹¹⁰ Esimiehen oikeudenvastainen käsky on tunnustettu eri valtioissa lähinnä vain anteeksiantoperusteena, ja silloinkin varsin rajoitetusti. Yhteiskunnassa on tietyissä tilanteissa intressi varmistua siitä, että esimiehen käskyjä noudatetaan ryhtymättä kyseenalaistamaan niitä. Esimiehen sitovaan käskyyn perustuvan anteeksiantoperusteen tausta-ajatuksena on välttää kohtuuttomia lopputuloksia tilanteissa, joissa käskynalaisella on yhtäältä sitova velvollisuus noudattaa esimiehen käskyä, mutta samalla hänellä on velvollisuus toimia lainmukaisella tavalla. Tällainen tilanne voi tulla kyseen erityisesti sotilaan osalta, mistä syystä sotilasesimiehen käskyn vaikutuksesta rikosvastuuseen on säädetty erikseen (RL 45 luvun 26 b §). Sen mukaan teosta, jonka sotilas on tehnyt esimiehensä käskystä, tuomitaan käskynalainen rangaistukseen vain, jos (1) hän on käsittänyt, että hän käskyn täyttämällä toimisi lakia taikka virka- tai palvelusvelvollisuutta vastaan tai (2) hänen olisi pitänyt ymmärtää käskyn ja sen edellyttämän teon oikeudenvastaisuus, kun otetaan huomioon käsketyt teon lainvastaisuuden ilmeisyys. Toisen momentin mukaan jos teko on tapahtunut olosuhteissa, joissa käskynalaiselta ei voitu kohtuudella edellyttää käskyn täyttämättä jättämistä, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa.

1108 Ks. HE 188/2002 vp, s. 49, jossa terroristiryhmän johtajan vastuun määrittelyn osalta on haettu vertailukohtaa kansainvälisessä rikosoikeudessa kehitellystä sotilasesimiehen vastuukonstruktiosta, sekä s. 208, missä käsitellään erityisen intensiivistä yllytystä, joka yllytys lähenee jo pakottamista, painostamista tai rikokseen johdattelua. Ks. myös Melander 2008, s. 299–300, joka on pitänyt analogiaa epäonnistuneena, koska rikollisorganisaatio on organisaationa erilainen kuin sotilasorganisaatio, eivätkä käskyvaltasuhteetkaan ole verrattavissa toisiinsa. Myöskään sodankäynti ei ole toiminnallisesti verrattavissa terroristiryhmän tai tavanomaisen rikollisryhmän toimintaan.

1109 Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 20–21 ja 232–244, ja Frände 2007, s. 200–201.

1110 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 170–184, ks. myös Nuutila 1997, s. 319–322.

Tämäntyyppinen intressi varmistua siitä, että ylemmän portaan antamia käskyjä noudatetaan, ei kuitenkaan ulotu rikollisryhmän sisäisiin käskyvaltasuhteisiin. Lisäksi sotilaskäskyn osalta käskynalaisen tietoisuus käskyn lainmukaisuudesta on vastuun määrätymisen kannalta keskeinen. Rikollisryhmän johtajan antama käsky on luonteeltaan sikäli erilainen kuin sotilasesimiehen, muun virkamiehen esimiehen ja yksityisen alan esimiehen määräys, että rikollisryhmän johtajan antamat käskyt ovat yleensä selkeämmin lainvastaisia kuin muiden esimiesten käskyt. Tavallisissa julkisissa ja yksityisissäkin organisaatioissa alaisilla on suurempi oikeus olettaa esimiesten toimivan lainmukaisesti, mistä syystä erehtyminen toiminnan oikeudenvastaisuudesta saattaa olla ymmärrettävämpää kuin tekijän toimiessa yksin ilman esimieheltä saatua määräystä. Rikollisorganisaation sisällä tällaista olettaa ja luottamusta organisaation ylempien tahojen käskyjen laillisuuteen ei luonnollisestikaan voi olla. Pyydetty menettely voi olla jo itsessään selkeän lainvastainen, esimerkiksi pahoinpitely. Jo rikollisryhmän konteksti on sellainen, että lähtökohtaisesti laillistenkin toimenpiteiden on syytä olettaa liittyvän tavalla tai toisella rikoksen tekemiseen, esimerkiksi kassin vieminen tallelokeroon.

Sen sijaan jos pohditaan syyllisyysvaatimukseen kuuluvia tekijän toisintoisimismahdollisuuksia, niin käytännössä toisintoimimismahdollisuudet rikollisryhmän sisällä saattavat olla vielä vähäisemmät kuin esimerkiksi virkamiehelle käskynvastaisesti toimimisesta aiheutuvat seuraamukset. Seuraamukset rikollisryhmän johtajan antaman käskyn noudattamatta jättämisestä saattavat olla ankarat ja vaikeasti ennakoitavissa olevat, eli tilanne voi olla sikäli jopa pakottavampi.

Rikoslakiprojektin ehdotuksessa on todettu, että on jossain määrin tulkinanvaraista, missä määrin sotilaskäskyä koskeva säännös tarjoaa johtoa pohdittaessa vastuukysymyksiä muilla aloilla. Ehdotuksessa kuitenkin päädyttiin näkemykseen, ettei säännöksen tarjoamaa vastuuvapautta voida soveltaa muutoin kuin sotilashallintoon käskyvaltasuhteiden ja suoritettavien tehtävien osalta rinnasteisilla aloilla.¹¹¹¹ On selvää, ettei rikollisryhmän puitteissa annettuja määräyksiä voida tässä suhteessa rinnastaa sotilaskäskyihin.¹¹¹²

Esimerkiksi *Vantaan käräjäoikeuden* tuomiossa 06/2869 20.9.2006 R 06/2252 yhtenä syynä siihen, miksi laittoman maahantulon järjestämistä osana järjestäyty-

1111 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 179, ja HE 44/2002 vp, s. 20–21 ja 239–240, jossa kantana on, ettei Suomessa millään alalla tunneta velvollisuutta noudattaa rikoksen tekemistä koskevaa käskyä, mistä syystä esimiehen käsky ei voi toimia oikeuttamisperusteena.

1112 HE 44/2002 vp, s. 240, käskyn merkityksestä muilla elämänaaloilla kuin sota-oikeuden hoidon puolella.

neen rikollisryhmän toimintaa ei pidetty törkeänä, oli se, että vastaajan olisi ollut varsin vaikea kieltäytyä toimimasta työnantajansa ohjeiden mukaisesti.

Rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka voidaan kuitenkin ottaa huomioon RL 6 luvun 6 §:n 1 kohdan perusteella rangaistusta lieventävänä seikkana.¹¹¹³ Jos tähän päädytään, ei myöskään rangaistuksen koventamisperuste (liigoittuminen) tapauskohtaisesti soveltune. Sama seikka – tässä tapauksessa rikollisryhmä ja sen kurinpitäjärjestelmä – saattaa siis yhtäältä puoltaa rangaistuksen koventamista kun taas toisissa olosuhteissa se voi vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen lieventävänä perusteena.¹¹¹⁴ Tämä saattaa koskea rikollisryhmien omia jäseniä tai lähipiiriä eräissä tilanteissa, mikäli heitä on painostettu tekemään tietty rikos tai osallistumaan sen tekemiseen. Tilanne saattaa olla käsillä myös silloin, kun ryhmä on painostanut tai uhkaillut jotakin ulkopuolista tahoa esimerkiksi antamaan heidän käyttöönsä aseita, tiloja tai kulkuvälineitä. Myös esimerkiksi rikollisryhmän toimintakokonaisuuteen kuuluvia yksittäisiä osatekoja tehnyt henkilö, kuten huumausaine-erän maahan tuottanut henkilö, on saattanut tehdä teon ryhmän jäsenten painostamana, uhkailemana tai pakottamana. Kyse saattaa olla esimerkiksi huumeveloista. Painostuksen tai uhkan tulee olla huomattavaa. Lievempi ryhmäpaine nuorisoporukoissa tai esimerkiksi aatteellisesti orientoituneissa ryhmissä ei ole lähtökohtaisesti riittävää.¹¹¹⁵ Sen sijaan järjestäytyneen rikollisryhmän puitteissa painostuksen tai uhkan voitaneen useammin katsoa olevan vakavampaa.

Hämeenlinnan käräjäoikeuden tuomiossa 21.12.2006 06/1144 rangaistuksen koventamisperustetta sovellettiin vain ryhmässä erityisen määräävässä asemassa olleiden henkilöiden osalta, muiden osalta tuomion perusteluissa on tuotu esille

1113 Ks. myös rikoslakiprojektin ehdotus, s. 164–170, jossa on pohdittu normatiivisena vastuunrajoitusperusteena sellaisia pakottavia olosuhteita, joiden johdosta rikosoikeudelliseen vastuuseen saattaminen tuntuisi kohtuuttomalta. Ehdotukseen sisältyi pakottavia olosuhteita koskeva vastuunrajoitussäännös, jonka mukaan ”mikäli rangaistavaksi säädetty teko on tehty olosuhteissa, joissa tekijältä ei voimakkaan pakon tai painostuksen, ylipääsemättömän velvollisuuksien ristiriidan taikka muun senkaltaisen synn vuoksi olisi kohtuudella voinut vaatia muunlaista suhtautumista, tekijä on rangaistusvastuusta vapaa”. Ehdotettu vastuunrajoitus oli siten sisällöltään laajempi kuin voimassa olevaan rikoslakiin omaksutut hätävarjelu- ja pakkotilaperusteet, joiden soveltaminen liittyy oikeudettomaan hyökkäykseen reagoimistilanteisiin. Ks. myös vastakkaisiin suuntiin vaikuttavien seikkojen punnintaa koskeva Helsingin HO 29.8.2003 nro 2528 R 02/2060.

1114 HE 125/1975 II vp, s. 12.

1115 Lappi-Seppälä 2002, s. 395.

pikemminkin alisteista asemaa, vaikka heidän sinänsä katsottiin toimineen samassa organisaatiossa.¹¹¹⁶

Toisaalta *Espoon käräjäoikeuden* tuomiossa 20.3.2008 08/665, jossa niin ikään osan ryhmän jäsenistä olevan todettiin määräävässä ja osan alisteisessa asemassa, sovellettiin koventamisperustetta kaikkien ryhmän jäseninä pidettyjen henkilöiden osalta.¹¹¹⁷

Toisaalta on syytä pohtia myös sitä, mikä merkitys tulee antaa sille, että henkilö on itse vapaaehtoisesti lähtenyt mukaan rikolliseksi tietämänsä ryhmän toimintaan. Rikollisryhmän jäsenenä yksilön mahdollisuudet vaikuttaa tapahtumainkulkuun ryhmässä voivat olla vähäiset. Syyllisyyden on kuitenkin yleensä katsottu edellyttävän toisintoimimismahdollisuutta.¹¹¹⁸ Voidaanko katsoa, että yksilöllä on kylläkin ollut toisintoimimismahdollisuus, mutta tämä mahdollisuus on ajoittunut yksittäisen rikoksen tekemistä aikaisempaan vaiheeseen eli jo siihen vaiheeseen, kun hän päätti lähteä mukaan rikollisryhmän toimintaan?¹¹¹⁹ Olisiko yksilön jo tuossa vaiheessa pitänyt tiedostaa, minkälaisia velvoitteita ja riskejä ryhmän jäsenyys voi tulevaisuudessa tuottaa hänelle, ja ymmärtää pidättäytyä ryhmän jäsenyydestä?

Tässä yhteydessä voi olla hyödyllistä palauttaa mieleen amerikkalaisen salahankeopin jatkuvan salahankkeen käsite (*continuing conspiracy*). Jatkuva salahanke pitää siis sisällään kokonaisen jatkuvan rikollisen toimintasuunnitelman, ja salahankkeen osapuolet vastaavat muiden salaliittolaisten tekemistä rikolliseen toimintakokonaisuuteen kuuluvista rikoksista. Erillinen sopiminen toimintasuunnitelman mukaisista yksittäisistä rikoksista ei ole partnereina pidettävien tahojen rikosvastuun kannalta välttämätöntä. Jatkuvan salahankkeen oppi panee paljon painoa henkilön alkuperäiselle ratkaisulle, mutta *Pinkerton*-sääntö avaa kuitenkin mahdollisuuden vastuusta vapautumiselle, jos joku salahankkeen osapuolista on nimenomaisesti irtisanoutunut salahankkeesta ja sen toiminnasta. Kotimaisen rikosoikeuden ennakoitavuus-, syyllisyys- ja kohtuullisuusperiaatteiden valossa on selvää, ettei jatkuvan salahankkeen malli, jossa rikosvastuu voidaan perustaa kerran tehtyyn sopimukseen rikollisesta toimintakokonaisuudesta, voi olla sellaisenaan siirrettävissä Suomeen. Yksilön rikosvastuuta tulee tarkastella suhteessa yksittäisiin rikoksiin. Rikollisryhmien osalta on myös otettava huomioon se, että rikollisryhmän rikollisesta toiminnasta irrottautuminen ja yksittäisen rikoksen tekemisestä kieltäytyminen voi olla

1116 Hämeenlinnan KO 21.12.2006 06/1144, perusteluiden kohta ”Rangaistusseuraamuksista”.

1117 Espoon KO 20.3.2008 08/665, s. 89.

1118 Nuutila 1991, s. 206, ja Koskinen 2008, s. 171.

1119 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 168.

huomattavasti hankalampaa kuin irrottautuminen tavallisesta rikoskumppanuudesta. Vaikkei yksilö enää haluaisi edistää ryhmän tavoitteiden toteutumista, ei irrottautuminen rikollisryhmän toiminnasta ja rikollisen toiminnan ilmiantaminen viranomaisille välttämättä suju vaikeuksitta eikä – toisin kuin yksilörikollisuudessa – tehokas katuminen ole mahdollista. Tämänkaltaiset seikat voivat vaikuttaa pikemminkin yksilön syyllisyyttä vähentävästi kuin sitä lisäävästi.

Yleispreventiivisistä ja rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuteen liittyvistä syistä olisi kestävämpiä, jos rikollisryhmän osana toimimiseen liitettäisiin yleinen vastuuta rajoittava sääntelyelementti.¹¹²⁰ Rikollisryhmän jäsenyys on olosuhde, johon tekijä on itse saattanut itsensä. Vertailukohdaksi voidaan ottaa rikoslakiprojektin ehdotus säätää pakottavia olosuhteita koskevasta vastuunrajoitussäännöksestä. Vastuunrajoitussäännöksen soveltamisen esteenä olisi ehdotuksen mukaan ollut se, että tekijä on saattanut itsensä kyseisiin olosuhteisiin.¹¹²¹ Rikollisryhmän kurinpitojärjestelmistä ja käskyvaltasuhteista johtuva pakottavuus vaikuttaa lähtökohtaisesti vastaavan ehdotuksessa tarkoitettuja pakottavia olosuhteita. Vaatimus siitä, ettei tekijä ole saanut itse saattaa itseään kyseisiin olosuhteisiin, olisi kuitenkin oletettavasti rajannut ehdotetun vastuunrajoitussäännöksen soveltamisalaa niin, ettei se olisi soveltunut painostuksen alaisena toimivaan rikollisryhmän jäseneseen. Vaikka ryhmän jäsenen olisi hyvin vaikea kieltäytyä rikoksen tekemisestä, ei se kuitenkaan olisi mahdotonta. Valinnanvapaus ei ole siis täysin poistunut. Kuten jo on todettu, rikollisryhmän jäsenyyteen pakottavana olosuhteena liittyy se erityispiirre, että jäsenyys on pidempiaikainen kuin yksittäistä rikosta koskeva olotila. Jäsenyydestä on vaikea irrottautua ja on vaikea ennakoida kaikkia niitä yksittäisiä tilanteita ja rikoksia, joita jäsenyyteen voi aikanaan tulla liittymään.¹¹²² Yksittäisessä tapauksessa toteen näytetty voimakas painostus kuitenkin mahdollista ottaa huomioon myös rangaistusta lieventävänä seikkana.¹¹²³

1120 HE 125/1975 II vp, s. 12. International Review of Penal Law, vol 70, s. 897 ja vol 68, s. 535. Se, miten anteliaasti eri valtioiden rikosoikeusjärjestykset mahdollistavat vastuusta vapautumisen tai vastuun lieventämisen sillä perusteella, että henkilö on luopunut toimimisesta osana rikollisryhmää sekä antanut tietoa ryhmän toiminnasta ja jäsenistä vaihtelee huomattavasti. Yleensä täysi vastuuvapaus edellyttää, että henkilö on ilmoittanut toiminnasta viranomaisille niin ajoissa, että rikolliset teot on kyetty estämään. Toisissa valtioissa vaaditaan tietoa nimenomaan ryhmän muiden jäsenten toiminnasta. Joissain valtioissa edellytetään vapaaehtoista ja oma-aloitteista kääntymistä viranomaisten puoleen.

1121 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 164–170.

1122 Ryhmän vaikutus yksilön toimintaan amerikkalaisen *conspiracy*-opin rationa, ks. Low ym., esim. s. 440 ja 450–451.

1123 HE 125/1975 II vp, s. 12.

Tilanne ei ole ongelmaton. Kuvatussa tilanteessa on havaittavissa rikosoikeuden tavoitteellisten preventioargumenttien ja syyllisyysperiaatteesta kumpuavien argumenttien erisuuntaisuus: ”Prevention varaan rakentuva argumentointi puoltaa tekojen laajaa rangaistavuutta; syyllisyysperiaatteen hyväksyttävyyteen palautuva argumentointi rajoittaa yksittäisten tekojen rangaistavuutta preventiivisistä tarpeista riippumatta.”¹¹²⁴ Rikollisryhmienkin osalta preventiiviset syyt puoltavat sitä, että rikollisryhmien sääntelyyn liittyy harkitusti elementtejä, jotka lähtökohtaisesti mahdollistavat rikollisryhmän puitteissa tehtyjen rikosten tavanomaista ankaramman arvioinnin, mutta samalla syyllisyysperiaatteesta johtuen tulee *in casu* tapauksen kokonaisharkinnan kautta ottaa huomioon se, että tekijän toisintoimimismahdollisuudet ovat voineet olla huomattavan alentuneet. Käytännössä tämäntyyppisten alentuneeseen syyllisyyteen liittyvien seikkojen esille tuominen vaatii yleensä sitä, että henkilö itse ryhtyy toimimaan yhteistyössä viranomaisen kanssa ja antaa itse ne tiedot, joiden nojalla voidaan todeta, että häneen on kohdistunut voimakasta painostusta. Tällöin hän voi saattaa itsensä vaaratilanteeseen. Parasta olisi, että käytettävissä olisi menetelmiä ja tukitoimia, joiden avulla voitaisiin edistää rikollisryhmän jäsenen mahdollisuuksia irrottautua turvallisesti rikollisryhmän toiminnasta, sekä toimintatapoja, joiden avulla voitaisiin estää uusien jäsenten lähtemistä mukaan rikollisryhmien toimintaan.

Kuvattu tilanne ilmentää ja korostaa myös sitä, että rikosoikeudellisen vastuun tulisi rikollisryhmän sisällä painottua nykyistä enemmän niihin henkilöryhmiin, jotka ilman henkilökohtaista osallistumista rikoksen täytäntöönpanotoimiin käyttävät ryhmässä tapahtumainkulkua ohjaavaa määräysvaltaa ja/tai joille taloudelliset hyödyt rikollisryhmän toiminnasta suuressa määrin ohjautuvat.

1124 Nuutila 1991, s. 210.

7 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

7.1 Rikosoikeuden muutoksesta ja fragmentoitumisesta

Rikollisuuden organisoituminen moderniin yhteiskuntaan kuuluvana rikollisuuden kehityssuuntana ja rikosoikeuden denationalisaatio aiheuttavat muutospaineita kansalliselle rikosoikeudelle.¹¹²⁵ Hassemerin mukaan ”lienee kiistatonta, että – myös – rikosoikeuden täytyy säilyttää kytkentä sosiaaliseen muutokseen: sillä tulee olla vastaukset valmiina tämän päivän kysymyksiin, eikä se saa vetäytyä menneiden normi- ja norminrikkomisongelmien väärään puritanismiin; sen tulee jatkaa kehitystään kytkennässä omaan todellisuuteensa. Ratkaiseva kysymys kuuluu silloin: paljonko sen täytyy luopua traditiostaan säilyttääkseen tämän kytkennän?”¹¹²⁶ Rikosoikeutta tulee kehittää vastaamaan niihin yhteiskuntatodellisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin kuten uudentyyppisiin rikollisiin ilmiöihin, uusiin tekotapoihin ja yhdessä tekemisen muotoihin, mutta miten rakentuu hyvä tasapaino rikosoikeuden muutostarpeisiin vastaimisen sekä rikosoikeuden pysyvyyttä ja yhtenäisyyttä koskevien pyrkimysten välillä?

Yksittäiset säännökset edustavat oikeuden pintatasoa, ja niiden muutos kulloisenkin tarpeen edellyttämällä tavalla – tarvittaessa suhteellisen nopeaan tahtiin – kuuluu asiaan.¹¹²⁷ Yksittäisten tunnusmerkistöjen muutos ei ole yleensä ongelmallista, koska oikeuden pinnanlaiset kerrostumat muodostavat vastavoiman sille, etteivät yksittäisten rangaistussäännösten muutokset uhkaa oikeusjärjestelmän perustavanlaatuisia arvoja ja oikeusvaltioperiaatetta. Nuotio puhuu osuvasti rikosoikeuden *hitausvoimista*, jotka suojaavat rikosoikeutta muuttumasta muutosvoimien edessä kokonaan toisenlaiseksi. Hitausvoimien ansiosta yksittäiset muutokset esimerkiksi rikosten tunnusmerkistöihin yleensä nivoutuvat osaksi olemassa olevaa oikeusjärjestelmää. Ne luovat rikosoikeuteen vakautta, tukevat rikosoikeuden yhtenäisyyttä muutospaineissa sekä ovat omiaan sitomaan yksittäisiä rangaistussäännöksiä koherentiksi kokonaisuudeksi.

1125 Nuotio 2009, s. 1155, jonka mukaan paineet kohdistuvat erityisesti kansainvälisen rikospolitiikan polttopisteessä oleviin terrorismin ja kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, jotka tuottavat omia sääntelyregiimejä.

1126 Hassemer 2006, s. 143.

1127 Ajan nopeutumisesta ja tilan laajentumisesta sekä yhteiskunnallisten osajärjestelmien eriaikaisesta kehityksestä ks. Tuori 2007, s. 75–76. Ks. myös Delmas-Marty, s. 31.

Muutospaineiden sekä rikosoikeuden *hitausvoimien* välillä vallitsee jännite.¹¹²⁸ Muutospaineet liittyvät yleensä rikosoikeuden ankaroittamistarpeisiin, kun taas hitausvoimien perusluonteeseen kuuluu ajatus rikosoikeuden kehittämisestä maltillisesti ja painottaen oikeusturvanäkökulmia. Mutta voivatko hitausvoimat itsekkin muuttua, ja milloin niiden on katsottava alkavan jo tarpeettomasti jarruttaa rikosoikeuden kehitystä?

Osa muutostarpeista ulottuu oikeuden pintatasoa syvemmälle koetellen esimerkiksi sitä, millainen käyttäytyminen ylipäänsä voidaan mieltää rikokseksi, tai sitä tapaa, jolla rikosoikeudessa on totuttu paloitlemaan reaalielämään kuuluvaa käyttäytymistä rikosoikeuden avulla arvioitavaksi, sekä rikosvastuun individualistisia lähtökohtia. Oikeuden pinnanalaiset kerrostumat ovat omiaan ohjaamaan ajattelua tietyllä tavalla ja toimimaan oikeusjärjestelmän hyväksytävyyden takeena myös oikeuden muutostilanteissa, mikä on hyvä asia, mutta vaarana kuitenkin on, että dogmatisoitua ne ”kivettyvät ideologioiksi, jotka estävät normien uudet tulkinnat ja samalla uusien soveltamistilanteiden täydellisen tulkinnan”.¹¹²⁹ Tällöin ne voivat alkaa tarpeettomasti estää oikeuden luonnollista kehitystä. Esimerkiksi periaatteiden tulisi toimia tulkintoja ja argumentaatiota ohjaavina ja siten oikeuden ennustettavuutta parantavina ajatusrakennelmina, mutta ne eivät kuitenkaan saisi alkaa estää uusia normi- ja tilannetulkintoja. Oikeuden pinnanalaisetkin kerrostumat ovat perusluonteeltaan muuttuvia ja muutettavissa olevia, tulosta tietoisesta inhimillisestä toiminnasta ja inhimillisistä päätöksistä¹¹³⁰, eivät *muuttumatonta luonnonoikeutta*.¹¹³¹

1128 Nuotio 1998, s. 21.

1129 Tuori 2000, s. 125–127. Iisa Vepsä on puhunut (oikeushistorian metodiseminaari, kevät 2008) mentaliteeteista *mielen vankiloina*, jotka Brandelin tasoajattelussa edustavat hitaan muutoksen, *longue durée*n, ainesosia. Mentaliteetit voivat tiedostamattomina toimia ajattelua negatiivisesti rajoittavina mielen vankiloina jarruttaen muutosta. Ajattelua kahlitsevista mielen vankiloista voi vapautua pyrkimällä tunnistamaan tiedostamattomia ajattelumalleja ja ymmärtämään niiden vaikutustapoja. Esimerkiksi Nuotio (2007, s. 159) on katsonut, että pohjoismaisen rikosoikeuden dynaamiseen luonteeseen kuuluu, että rikosoikeusjärjestelmän takana olevia arvojakin pitää aika ajoin tarkastella, mistä syystä rikosoikeuden kontaktit muihin oikeudenaloihin kuten valtiosääntö- ja prosessioikeuteen tulee pitää läheisinä. Tuore esimerkki siitä, miten perinteisesti korostettu rikosoikeudellinen periaate voi avoimen tarkoituksenmukaisuustarkastelun kohteeksi joutumisen seurauksena muuttua, liittyy osallisuuden rangaistavuuden kytkemiseen pääteon tapahtumiseen (ks. HE 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta sekä laki rikoslain 34 a luvun muuttamisesta 1370/2007).

1130 Nämä ovat oikeuspositivismin peruslähtökohtia. Oikeuspositivismista ks. Kelsen, s. 74–75, Tuori 2000, s. 5–6, ja 163, sekä Berman, s. 780.

1131 Luonnonoikeusoppi korostaa yleisiä luonnollisia oikeusperiaatteita oikeusjärjestyksen kantavina periaatteina ja voimassaolon perusteena (esim. Kelsen, s. 236–237). Vanhemmat ja tiukimmat luonnonoikeuskäsitykset pitävät näitä oikeusperiaatteita

Myös niiden sisältöä joudutaan miettimään muuttuvassa toimintaympäristössä. Niiden sisällön ja tarkoituksen avoin tarkastelu mahdollistaa mielekkään keskustelun rikosoikeuden kehittämisvaihtoehdoista. Niitä voidaan arvioida tarkastelemalla niiden kykyä tuottaa hyödyllisiä vastauksia yhteiskunnallisen todellisuuden ajankohtaisiin ongelmiin.¹¹³²

Rikosoikeudessa yleiset opit sisältävät perinteisesti kaikille rikoslajeille yhteiset säännökset esimerkiksi rikosvastuun edellytyksistä ja sitovat siten yksittäisistä rangaistussäännöksistä koostuvan rikosoikeuden yhtenäiseksi rikousjärjestelmäksi.¹¹³³ Yleisten oppien kiinteä yhteys oikeuden hitaammin

ikuisina ja muuttumattomina (Aarnio 1988, s. 106–112). Luonnolliset lait ovat annettuina ihmisjärjessä. Ihminen voi vakuuttua luonnollisten lakien sisällöstä kuuntelemalla omantuntonsa ääntä. Klassinen luonnonoikeus perustui alun perin ajatukseen Jumalan säätämästä ikuisesta laista, *lex aeternasta*, jonka rikkojaa kohtaavat jumalalliset rangaistukset (Tuori 2000, s. 9–10). Myöhemmin rationaalisessa luonnonoikeudessa järjen periaatteet korvasivat ajatuksen jumalallista alkuperää olevista periaatteista. Luonnonoikeusteorioiden mukaan säädetyn lain tulee ilmentää luonnollista lakia, eikä oikeuden peruseriaatteita rikkovia säännöksiä pitäisi edes kutsua laiksi (Aarnio 1988, s. 108, Berman, s. 780). Lain laatija ottaa luonnon oikeuden periaatteet lähtökohdaksi uusia normeja säädettyäessä, ja lakia sovellettaessa ratkaisukriteerit kumpuavat luontaisesta oikeudesta tulkinnallisissa tilanteissa (Aarnio 1988, s. 112–115). Modernimmassa luonnonoikeusajattelussa näkyi moderniin aikaan johtaneen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen vaikutus. Arvoilla ei katsottu enää olevan ikuista ja universaalia sisältöä (objektiivinen luonto), eikä oikeuden legitimiisyyttäkään voitu enää perustaa ihmisestä itsestään riippumattomiin arvoihin (Tuori 2000, s. 12). Uudemmat näkemykset pitävät oikeusperiaatteitakin yhteiskunnallisten olojen mukana muuttuvina, ja lisäksi luonnollisten lakien katsottiin liittyvän yksilön vapauden esteiden raivaamiseen, yksilön luonnollisiin oikeuksiin (subjektiivinen luonto). Äärimuotojen moderneissa luonnonoikeusnäkemyksissä ei tehdä eroa positiivisen oikeuden ja luonnonoikeuden välille, vaan luonnonoikeuden voidaan nähdä olevan mukana positiivisessa oikeudessa (Aarnio 1988, s. 113). Luonnonoikeusnäkemykset vaihtelevat siis sen suhteen, mikä ylipositiivisten periaatteiden suhde positiiviseen oikeuteen katsotaan olevan, mutta yhteistä niille on, että luonnonoikeuden näkökulmasta ei voida sanoa, mitä oikeus on, ilman että pohditaan, mitä sen pitäisi olla, koska kirjoitettua oikeutta tulee aina tarkastella niiden moraalisten tarkoituserien valossa, jotka ovat säännösten olemassaolon syynä. Valtion tehtävänä on varmistaa positiivisilla laeillaan luonnollisten lakien toteutuminen, mikä asettaa rajat positiiviselle oikeudelle: luonnollisten oikeuksien ja luonnollisten lakien vastainen positiivinen laki ei voi olla legitiimi (Tuori 2000, s. 14–15).

1132 Heiskala, s. 206.

1133 Tuori 2000, s. 187, Nuotio 2003b, 243–249, Lahti 2002, s. 1261, ja Tapani 2002, s. 160–161. Monissa valtioissa Suomen rikoslain yleisiä oppeja vastaavia asioita ei ole välttämättä edes kirjattu, vaan ne on saatettu jättää oikeuskäytännön ja -tieteen varaan. Ks. myös rikoslakiprojektin ehdotus (s. 2), jossa on todettu, että myös Suomessa vuoden 1875 rikoslakiehdotukseen sisältyneet yleisten oppien alaan kuuluvat säännösehdotukset aikanaan karsittiin uudistuksen loppuvaiheissa, koska niiden katsottiin kuuluvan lähinnä oikeustieteen alaan. Lainsäädännön tehtävänä katsottiin olevan antaa kansalaisille ohjeita siitä, mikä on sallittua ja mikä kiellettyä. Rikoslakiprojektin ehdotuksessa todettiin, ettei lainsäätäjän toimiala nykyään rajoitu vain käyttäytymisnormien antamiseen, ja ettei laillisuusperiaatteen merkitys rajoitu vain erityisen osan puolelle, vaikkakaan sääntelyn tarkkarajaisuusvaatimusta ei voida ulottaa yleisiin oppeihin asti. Laillisuusperiaate

muuttuviin pinnanalaisiin kerroksiin kuten oikeuden arvoperustaan ja periaateisiin – hitausvoimiin – tekee niistä keskeisen rikosoikeutta vakauttavan ja legitiimoivan tekijän.¹¹³⁴ Kyse on siitä, missä kulkee rikosoikeuden modernisoinnin raja, sekä tasapaino uusiin sääntelytarpeisiin vastaamisen ja rikosoikeuden hitaustekijöiden kesken. Hassemer on katsonut rikosoikeuden turvallisuusparadigman ilmentävän nykyaikaisen yhteiskunnan tarpeita. Kehityssuuntaan sinänsä ei ole aihetta suhtautua torjuvasti; tarve on ilmeinen ja se tulee ottaa vakavasti.¹¹³⁵ Kysymys modernisointitarpeista on ratkaistava poliittisesti, mutta *rikosoikeustieteen tehtävänä* on viljellä sellaisia rikos- ja rikosprosessioikeuden oikeusvaltiollisia takeita, joita poliittisen päätöksenteon tulisi ottaa huomioon. Tällaisina tärkeinä taustaehtoina hän on maininnut *syylisyyksiperiaatteen, käsin kosketeltavien oikeushyvien suojelemisen tarpeen, laillisuusperiaatteen ja prosessuaalisten oikeusturvatakeiden ottamisen vakavasti*. Muutos vaatii myös rikosoikeusteorialta uudelleenorientoitumista.¹¹³⁶

Rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksen yhteydessä yleiset opit, kuten osallisuusmuodot, pyrittiin tarkoituksellisesti kirjaamaan yksittäisiin rangaitussäännöksiin verrattuna hyvin joustavalla tavalla, jotta ne totuttuun tapaan yhdenmukaisina sopisivat erityyppisiin rikoslajeihin ja jättäisivät tilaa vielä tulevallekin oikeuskehitykselle.¹¹³⁷ Vaikka yksittäisten tunnusmerkkien osalta jo korostettiin tarkkarajaisuusvaatimusta, niin yleisten oppien osalta haluttiin pitää kiinni yleisestä, kaikkiin rikoslajeihin ulottuvasta sovellettavuudesta.¹¹³⁸

edellyttää yleisten oppien laajempaa kodifikaatiota. Ratkaisu ilmentää lakipositivismin korostunutta asemaa nykyisessä suomalaisessa rikosoikeudessa.

1134 Tapani (2005, s. 283) on kuvannut rikosoikeuden yleisten oppien erityistä luonnetta siten, että ”ne ovat yhtäältä teoreettisia käsitteitä ja normatiivisia periaatteita, toisaalta rikoslain (RL) lakitekstiin kiteytettyjä erityislaatuista normatiivisia ratkaisuperusteita”. Ks. myös Tuorin Kriittinen oikeuspositivismi ja oikeuden tasollisuus: Tuori puhuu oikeuden pintatasosta, oikeuskulttuurin tasosta ja syvärakenteista, joista pintataso edustaa nopeimmin muuttuvaa voimassaolevan säädöstekstin tasoa, kun taas pinnanalaiset ainesosat edustavat oikeutta vakauttavia – eli hitausvoimina toimivia – ja yhdistäviä rakenteita. Pinnanalaiset ainesosat vaikuttavat myös siihen, miten pintatasoa edustavien säännösten sisältöä ymmärretään (esim. Tuori 2000, s. 170). Ks. myös Tapanin analyysi rikosoikeuden yleisten oppien ulottuvuuksista (Tapani 2008, s. 627). Ks. Melander 2007, s. 190 ja 204–206, joka on käsitellyt rikosoikeuden hallitun eriytymisen teemaa oikeuden klassisten koulukuntien näkökulmasta sekä Bermanin integroivan teorian kautta. Kaikkiin klassisiin koulukuntiin sisältyy ajatus oikeuden pysyvyydestä ainesosasta, joka toimii eriytymiskehityksenkin aikana oikeusjärjestelmän koherenssia tukevana ja ylläpitävänä elementtinä.

1135 Hassemer 2006, s. 143.

1136 Hassemer 2006, s. 143, ja Hassemer 1993, s. 53. Ks. myös Keijzer, s. 501, ja Lahti 2002, s. 1263–1264.

1137 Rikoslakiprojektin ehdotus, s. 3, HE 44/2002 vp, s. 9, ja Lahti 2003, s. 152.

1138 Tapani(2005, s. 283) on katsonut, että yleisten oppien positivoituminen voi olla vain osittaista, koska lainsäätäjä ei koskaan voi sisällyttää rikoslakiin kaikkia keskeisiä teoreettisia käsitteitä ja normatiivisia periaatteita.

Rikoslaji- ja rikostyyppikohtaiseen eriyttämiseen ei ole haluttu mennä yleisessä osassa.¹¹³⁹ Lähinnä Suomen kansainvälisistä velvoitteista johtuen rikoslakiin on lisätty esimerkiksi rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva uudentyyppinen vastuuperuste, joka laajentaa osallistumisen ja rikosten esias- teiden rangaistavuutta kapeaksi rajatulla sektorilla. Se on sijoitettu rikoslain erityisen osan puolelle, mutta se voisi olla perustellusti sijoitettavissa myös yleisen osan puolelle.¹¹⁴⁰ Sääntelytarpeiden erilaistumiseen on ryhdytty vastaa- maan erityisen osan puolella siten, että eri rangaistussäännösten tunnusmer- kistöihin tai eri rikoslajeja koskeviin lukuihin on alettu yhä useammin ottaa erityisiä osallisuuden muotoja koskevia erityismääräyksiä.¹¹⁴¹ Tämä ratkaisu mahdollistaa rikosvastuun kapeamman ja tarkkarajaisemman laajentamisen. Sääntelytarpeisiin ja -velvoitteisiin vastaaminen laajentamalla rangaistavan osal- lisuuden ja valmistelun ulottuvuutta johtaisi siihen, ettei lainmuutosten anka- roittava vaikutus rajoittuisi vain rikollisryhmiin, vaan vaikutustapa olisi lähtö- kohtaisesti yleinen.¹¹⁴² Rikoslain erityisen osan puolella tapahtuva kehittäminen on kuitenkin omiaan johtamaan siihen, että rikosoikeudellisen vastuun yhte- näisiä yleisiä oppeja on jälkikäteen entistä vaikeampi rakentaa.¹¹⁴³

Toisaalta yleisten oppien edellä todettu kirjaamistapa mahdollistaa sen, että uudenlaisiin tarpeisiin voidaan hakea ratkaisuja myös oikeustieteen ja -käytän- nön tasoilla. Rikosoikeudelle asetettuja suojatehtäviä tulee tarvittaessa täyttää myös reagoimalla muutostilanteisiin tilannekohtaisesti joustavalla laintulkinnalla: säännöksiä voidaan tulkita niiden sanamuodon puitteissa alkuperäisestä

1139 Vrt. esim. Norjan rikoslaki, jossa rangaistavan avunannon muodoista on säädetty rikos- lajikohtaisesti. Ks. Lahti 1989, s. 102.

1140 Ks. HE 183/1999 vp, jossa todetaan seuraavasti: ”Osallistuminen rikollisjärjestön toiminta- an on jo nimensäkin perusteella tyypiltään osallisuutta muiden henkilöiden rikolliseen toimintaan. Niinpä uusi sääntely voitaisiin sijoittaa rikoslain osallisuutta koskevaan 5 lukuun, johon voitaisiin laatia säännös uudesta, avunantoa varhaisemmin täyttyvästä osallisuuslajista. Tällainen ratkaisu olisi kuitenkin perusteltu vain, jos haluttaisiin luoda tällainen yleinen, kaikkiin rikoslajeihin soveltuva osallisuusmuoto. Rangaistavuuden ala olisi tällöin huomattavasti laajempi kuin se, mitä yhteisessä toiminnassa tarkoitetaan.” Uudenlaisesta yleisestä osallisuuslajista ei kuitenkaan haluttu säätää. Rikosoikeuden yleisten oppien ja rikoslajikohtaisen sääntelyn suhteesta ks. Tapani 2008, s. 627.

1141 Nuotio 2003b, s. 264–265. Nuotio on maininnut tällaisista esimerkkeinä huumausai- ne-, sota-, työ- ja ympäristörikokset. Ks. Alankomaiden näkökulmasta Keijzer, s. 494. Vrt. myös Tanskan erityisiä rikoksia koskevista osallisuusmuodoista Vestergaard, s. 478. Tanskassa osallisuus määritellään lähtökohtaisesti yhtenäisvastuun pohjalta, mutta useisiin erityisiin rikoksiin liittyy erikseen säädetyt avunantoa, osallistumista ja yllytystä koskevat tekotavat. Myös rikollisryhmän toimintaan osallistuminen ja sen johtaminen on ratkaistu tällä tavoin.

1142 Ks. Arnold, s. 164, ks. myös Sahavirta, s. 238.

1143 Nuotio 2003b, s. 264.

tarkoituksestaan poikkeavallakin tavalla siten, että säännös vastaa yhteiskunnallisen kehityksen asettamiin uusiin haasteisiin.¹¹⁴⁴

Rikollisuuden monimuotoistuksessa yhtenäisten, kaikille rikoslajeille yhteisten yleisten oppien säätäminen käy yhä haasteellisemmaksi.¹¹⁴⁵ Kollektiiveista on tullut aikaisempaa merkittävämpiä subjekteja rikosoikeudessa, mutta myös yksittäistekijöiden rooli on säilynyt tärkeänä, mikä saa aikaan paineita eriyttää rikosoikeutta. Fragmentaatio- eli eriytymiskehityksestä puhutaan silloin, kun sääntelyn kokonaisuus laajenee horisontaalisesti koskemaan uusia alueita, ja samanaikaisesti rikosoikeus syvenee vertikaalisesti ja jatkaa laajentumistaan kunkin alueen sisällä. Samalla tapahtuu oikeuslähteiden määrän ekspansiota sekä oikeudenalojen eriytymistä.¹¹⁴⁶ Myös määritelmät saattavat alkaa eriytyä siten, etteivät ne välttämättä enää muodosta keskenään yhtenäistä kokonaisuutta.¹¹⁴⁷ Eriytymiskehityksessä tietty osa oikeudesta saattaa alkaa saada yhä enemmän omalaatuisia piirteitä, esimerkiksi keskeiset rikosoikeudellista systeemiä koossa pitävät tekijät alkavatkin eri rikostyypeissä eriytymään toisistaan. Nuotio mukaan esimerkiksi se, että eri rikoslain lukuihin joudutaan yhä useammin ottamaan yleisten oppien alaan kuuluvia erityismääräyksiä, kertoo rikosoikeu-

1144 Tolonen 2000, s. 69. Hän on käsitellyt moderniin rikosoikeuteen liittyviä laintulkinta-ongelmia talousrikossäännösten ja erityisesti velallisen rikosten osalta. Vaikka analoginen soveltaminen on kiellettyä, on rikosoikeudessa lain sanamuodon puitteissa kuitenkin pyrittävä ottamaan huomioon kehittyvä yhteiskunta ja löytämään käsitteille sisällöllisesti mielekkäitä, nykyaikaista todellisuutta vastaavia sisältöjä. Lainsäätäjän aktuaalisesta (historiallisesta) ja hypoteettisesta tarkoituksesta tulkinnan lähteenä ks. Aarnio 1989, s. 225–230. Ks. Vanhasen (2005, s. 362–365) kriittinen suhtautuminen yleisten oppien yleisyyteen. Vanhasen mukaan osallisuuden lähi-instituutiot ovat lisääntyneet ja laajentuneet jo siinä määrin, että osallisuusmuotojen ulottuvuudet alkavat määräytyä yhä enemmän muualta kuin rikosoikeuden yleisestä osasta käsin, ja yleisten osallisuussääntöjen koherenssia luova voima on hiipumassa.

1145 Esim. Nuotio 1998, s. 9–10 ja 265–267, Tapani 2002, s. 160–163, Tapani 2008, ja Nissinen, s. 19–20. Ks. myös Smith, s. 3, joka käsittelee rikoslajikohtaisen eriyttämisen tarvetta osallisuuden osalta. Hän toteaa, että yleisesti kaikkiin rikoslajeihin sovellettava osallisuusoppi on väistämättä muotonsa ja käsitteidensä puolesta kompromissi, jonka soveltaminen eri rikoslajeihin voi olla hankalaa.

1146 Rikosoikeuden muuttumisesta ja eriytymisestä ks. teos Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus ja siinä erityisesti rikosoikeuden osalta Jussi Tapani: Rikosoikeusjärjestelmän jännitteisyys ja kriminaalipoliittisesti latautunut rikoslainoppi. Ks. myös Nuotio 2003b, s. 264–266, Lahti 2007b, s. 167, Lahti 2008, s. 68–71, Lahti 1994, s. 13–14, sekä Melander 2007, s. 190–191 ja 195. Eri oikeudenalojen liiallisesta eriytymisestä ja erityisesti käsitteistön liiallisesta eriytymisestä johtuvista ongelmista ks. Tuori 2007, s. 147–149. Vaarana on, että oikeudenalojen välille syntyy katvealueita, jotka jäävät vaille tarvittavaa huomiota. Esimerkkeinä Tuori on maininnut poliisin toimivallan suhdetta rikosoikeudelliseen hätävarjeluun käsitteleviä kysymyksiä, jotka sijoittuvat hallinto-oikeuden ja rikosoikeuden välimaastoon. Oikeudenalojen lisääntymisen ja eriytymisen vaikutuksista oikeuslähdeoppiin ks. Karhu, s. 806.

1147 Melander 2007, s. 190.

den fragmentoitumisesta.¹¹⁴⁸ Oikeuden erilaistuminen on yhteydessä yhteiskunnallisiin kehityssuuntiin ja muutostahtiin. Kansainvälinen yhteistyö on omiaan syventämään rikosoikeuden sisällä tapahtuvaa eriytymiskehitystä.

Rikosoikeuden sisäinen fragmentoituminen ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton kehityssuunta. Pahimmillaan eriyttämisestä voi olla seurauksena se, että oikeusjärjestelmästä tulee vaikeasti hallittava ja että ennakoitavuus, yhdenvertaisuus ja oikeusvarmuus kärsivät. Suhtautuminen rikosoikeuden yleisten oppien (lähinnä laintulkinnan kautta tapahtuvan) eriyttämisen mahdollisuuteen on vaihdellut.

Jonkka on käsitellyt teemaa rikoksen näyttökynnyksen näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa mukaan eri tutkijat ovat pohtineet, voisiko rikoksen laadulla, lähinnä törkeydellä, rikoksesta seuraavan rangaistuksen ankaruudella, rikoksen poikkeuksellisella vaarallisuudella tai tiettyyn rikoslajiin tyypillisesti liittyvillä näyttövaikeuksilla olla vaikutusta tuomitsemiskynnyksen korkeuteen. Näytön helpottamisen mahdollisuutta on pohdittu eräiden rikostyyppien (muun muassa väkisinmakaaminen) osalta, mutta kannat ovat olleet oikeusturvaisyistä johtuen jyrkän kielteisiä – näin siitäkin huolimatta, että *Jonkka* toteaa tuomitsemiskynnyksen olevan yhtä ehdottoman ja täsmällisen kuin veteen piirretyn viivan.¹¹⁴⁹

Nuotio puolestaan on kirjoittanut rikoksen erilaisista ja erityyppisiin justifikaatioihin perustuvista vastuumalleista Fletcherin jaottelun pohjalta todeten, että ”millekään näistä malleista ei voida vaatia yksinomaista pätevyyttä, mutta niitä ei toisaalta voida myöskään tulkita yhden yhteisen mallin avulla tai palauttaa toisiinsa. Eri mallit eivät ole osia yhdestä kokonaisuudesta.” Ei ole olemassa vain yhtä ajatustapaa, joka kattaisi kaikenlaiset rikokset, vaan rikosoikeus on luonteeltaan polysentristä.¹¹⁵⁰ *Nuotio* on siten suhtautunut melko avoimesti mahdollisuuteen, että yleisten oppien sisältöä voitaisiin tarkastella jossain määrin rikoslajikohtaisesti.

Edelleen *Tapani* on käsitellyt rikosoikeuden fragmentaatiota ja rikosoikeuden yleisten oppien kontekstuaalisuutta eli sitä, että yleiset opit yleensäkin katsottaisiin saavan sisältönsä vasta siinä kontekstissa, jossa niitä sovelletaan konkreettiseen tapaukseen. Hän on pohtinut myös yleisten oppien ja rikoslajikohtaisen sääntelyn suhdetta – esimerkiksi sitä, voidaanko (ja tuleeko) osallisuutta, joka perinteisesti kuuluu rikosoikeuden yleisiin eli kaikkiin rikoslajeihin sovellettaviin oppeihin, tarkastella jatkossa aikaisempaa rikoslajikohtaisemmin.¹¹⁵¹

1148 *Nuotio* 2003b, s. 265.

1149 *Jonkka*, s. 97–108.

1150 *Nuotio* 2003b, s. 266–267.

1151 Esim. *Tapani* 2008 yleisten vastuuperusteiden yleisyydestä ja rikoslajikohtaisuudesta.

Tapanin mukaan voidaan katsoa, että osa rikosoikeudellisista periaatteista ja käsitteistä voi olla rikoslajikohtaisempia kuin muut.¹¹⁵² Hän on pitänyt arvostuksenvaraisena, onko rikosoikeuden yleisten oppien rikoslajikohtainen eriytyminen hyvä vai huono asia, mutta joka tapauksessa se mahdollistaa oikeuden dynaamisen kehityksen.¹¹⁵³

Vastaavasti *Lahti* on suhtautunut avoimesti siihen mahdollisuuteen, että rikosoikeuden yleisten oppien perinteinen asema ja tehtävät voivat olla muuttumassa. Dynaamisen kehityksen tarpeisiin on lähtökohtaisesti pyrittävä vastaamaan, vaikkakin se tarkoittaisi jossain määrin myös rikosoikeuden sisäisesti tapahtuvaa eriytymistä. Tätä tarkoitusta varten tulisi kuitenkin kehittää uudenlaisia teoreettisia malleja. Taustaehtona on varmistuminen rikosoikeuden käytön tarkoituksenmukaisuudesta ja sen käyttöä oikeusvaltiollisista syistä rajoitavien periaatteiden toteutumisesta. Lahden mukaan vaihtoehtoisia sääntelyratkaisuja kannattaa selvittää ja tietopohjaa laajentaa rikosoikeusvertailun avulla¹¹⁵⁴ – ja tähän on tässäkin tutkimuksessa on pyritty.

Myös *Jääskinen* on analysoinut fragmentaation ja inkohereenssin suhdetta. Hän on suhtautunut oikeuden fragmentoitumiseen neutraalisti siten, että se heijastaa yhteiskuntatodellisuuden nykytilaa. Nykyisen yhteiskunnan ideaalina ja tavoitteena voisi olla fragmentoitunut, mutta koherenttiin teoriaan, arvopohjaan ja käsitteistöön perustuva oikeus.¹¹⁵⁵

Rikollisryhmiin liittyviin erityisiin sääntelytarpeisiin vastaaminen ei siis onnistu hyvin yleisten oppien kautta, koska tällä olisi niin laaja vaikutus koko rikosoikeuteen, ettei se olisi enää perusteltavissa rikollisryhmien vaarallisuudella. Esimerkiksi koko osallisuusopin muokkaaminen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tarpeita silmälläpitäen ei ole tarkoituksenmukaista ja perusteltua. Onkin syytä pohtia mahdollisuuksia vastata rikollisryhmiin liittyviin erityisiin sääntelytarpeisiin käyttämällä sellaisia lainsäädännöllisiä ratkaisuja, joiden vaikutukset kohdistuvat rajoitetummin vain rikollisryhmiin.¹¹⁵⁶ Yhden perus-

1152 Tapani 2008, s. 626–628 ja 631.

1153 Tapani 2008, s. 641.

1154 Lahti 2002, s. 1260, ja Lahti 2003, s. 145.

1155 Jääskinen 2008, s. 53–54 ja 151–152. Ks. myös oikeuden polysentrisyydestä Nuotio 2003b, s. 266–267. Ks. myös Nuotio 2009, s. 1155, missä hän on todennut, että sikäli fragmentaation ja koherenssin voidaan katsoa kuuluvan yhteen, että vasta koherenssiin pyrkivässä oikeudessa fragmentaatio tulee esille. ”Fragmentaatio ilmentää järjestystä, mutta uudessa muodossa”, Nuotio (2009, s. 1155) toteaa.

1156 Wersäll 2009, s. 508–510. Hän on viitannut sääntelytarpeita pohtineen työryhmän ehdotukseen (Straffansvarsutredningens förslag SOU 1996:185), jossa oli ehdotettu valmistelun rangaistavuutta laajemmassa muodossa kuin mihin lakia säädettäessä päädyttiin. Wersäll on kirjoittanut valmistelun rangaistavuuden laajentamiseen liittyvästä keskustelusta Ruotsissa todeten, että rangaistavuuden laajentamisen tarve oli ilmeinen, mutta sitä oli vaikea toteuttaa riittävän tarkkarajaisesti siten, että sääntelyn soveltamisala

tellun ja tarkkarajaisen rajauksen voisi muodostaa rikosten tekeminen rikollisryhmän puitteissa. Jos esimerkiksi valmistelun rangaistavuuden laajentamista pidettäisiin perusteltuna siitä syystä, että järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa tapahtuvaan suunnitelmalliseen ja systemaattiseen rikollisuuteen on tarve puuttua tehokkaammin, voitaisiin harkita valmistelun rangaistavuuden laajentamista vain rikollisryhmien osalta.¹¹⁵⁷ Säätelytarpeisiin on jo jossain määrin vastattukin säätämällä soveltamisalaltaan kapeiksi rajattuja uusia rangaistussäännöksiä. Esimerkiksi rikoksen valmistelua ja edistämistä koskevia rangaistussäännöksiä sekä osallistumiskriminalisointeja on viime vuosina otettu rikoslakiin enenevässä määrin, osittain Suomen kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi.¹¹⁵⁸ Lainmuutoksia on toteutettu yksi kerrallaan, mutta yhtenäisempi keskustelu kriminalisointiperiaatteiden soveltamisesta esimerkiksi valmistelutyyppisiin tekoihin on jäänyt vielä puuttumaan. Edistämis- ja valmistelutyyppisten tekojen rangaistavuus on jäänyt rikoslaisissa pistemäiseksi ja kriminaalipoliittisesta näkökulmasta epä johdonmukaiseksi.¹¹⁵⁹

Uudentyyppiset kriminalisoinnit edellyttäisivät siis myös yleisten oppien kehittymistä ja uudelleentulkintoja, mutta yleisten oppien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä 44/2002 vp tämäntyyppiset moderniin rikollisuuteen, rikosoikeuden kansainvälistymiseen ja fragmentoitumiseen liittyvät kysymykset ja ratkaisut jäivät vielä sivualalle.¹¹⁶⁰ Nuotion mukaan hallituksen esityksen laatijat olivat liiaksi kiinni perinteisissä soveltamistilanteissa ja esimerkiksi on valittu sellaisilta alueilta, joilla ongelmat on pitkälti jo ratkaistu.¹¹⁶¹

olisi etukäteen ennakoitavissa. Tästä syystä laajennusta ei toteutettu niin kattavasti, kuin tarve olisi vaatinut.

1157 On kuitenkin otettava huomioon, mitä kohdassa 3.3 on todettu säätelytapaan liittyvistä riskeistä: ainakin toistaiseksi rikollisryhmän määritelmien soveltamiskäytäntö on ollut epä johdonmukaista ja huonosti ennakoitavaa sekä varsin pidättyväistä.

1158 Maaraporttien pohjalta laadittu rikosten esivaiheiden rangaistavuuteen liittyvä oikeusvertaileva katsaus ks. Picotti, s. 409–418. Tekorikosoikeusperiaatteen merkityksestä rikosten esivaihteiden rangaistavuuden kannalta ks. Nuutila 1997, s. 68. Nuutilan mukaan mannereurooppalainen ja pohjoismainen rikosoikeus poikkeavat tässä suhteessa anglosaksisesta perinteestä.

1159 LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan EN:n yleis-sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta.

1160 Ks. esim. LaVM 9/2007 vp – HE 81/2007 vp terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan EN:n yleis-sopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta. Valiokunta piti tarpeellisenä, että joko rikoslain kokonaisuudistuksen loppuunsaattamisen yhteydessä tai erillisenä hankkeena selvitetään, ovatko rikoslainsäädäntöön nykyisin sisältyvät valmistelutyyppisiä tekoja koskevat rangaistussäännökset johdonmukaisia ja vastaavatko ne riittävästi vakavien rikosten torjunnan asettamia vaatimuksia.

1161 Nuotio 2003b, s. 252–257, ja Nuotio 2007a, s. 1116–1117. Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamiseen liittyvää arviointia erityisesti rikollisorganisaatioiden ja organi-

7.2 Sääntelyn kehittämistarpeista

Liberalistiseen yhteiskuntanäkemykseen perustuva *ultima ratio* -periaate on johdantanut ”systematisoimaan oikeusjärjestystä sellaisen vastuullin pohjalta, jossa vastuusubjektina on yksittäinen henkilö”.¹¹⁶² Perinteisessä yksilörikosoikeudessa subjektina on yksilö ilman yhteisöllisiä kytkentöjä. Huomiota kiinnitetään ainoastaan yksilöön ja hänen henkilökohtaiseen osuuteensa teosta, joka on paloiteltu rikosoikeusjärjestelmän käsitejärjestelmään ja systematiikkaan sopiviksi osasiksi.¹¹⁶³

Järjestäytyneen rikollisryhmän toiminta on jotain muuta kuin vain yksittäisen toimijan tekemä yksittäinen rikollinen teko. Se on dynaaminen, moniulotteinen, ajallisesti jatkuva ja suunnitelmallinen kokonaisuus, johon liittyy eri rooleissa ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa useita osallistujia.¹¹⁶⁴ On perusteltua väittää, että sekä vastuun tarkoituksenmukaisen kohdentaminen että syyllisyyden arviointi jäävät vajavaisiksi, jos tekoa arvioidaan liian kapeasti ja irroitettuna kontekstistaan.

Laitisen ja Aromaan mukaan yksilökeskeinen rikosoikeudellinen lähestymistapa ei tavoita organisaatorikollisuuden kokonaisuutta. ”Individualistiset rikoskriteerit, rikoksen tunnusmerkistöjen toteutuminen ja oikeudenvastaisuus, eivät tavoita toimintaa kaikkine yhteiskunnallisine seurauksineen ja vaikutuksineen.”¹¹⁶⁵ He ovat katsoneet, että tiukka pitäytyminen yksilökäyttäytymisessä ja yksilöiden ominaisuuksissa määriteltäessä tekoa rikolliseksi saattaa johtaa liian kapea-alaisiin näkemyksiin.¹¹⁶⁶ Vaikeudet sovittaa järjestäytyneitä rikollisuutta perinteisen rikos- ja tekijäkäsityksen muotteihin ovat osasyynä siihen,

saatorikollisuuden näkökulmasta ks. myös Lahti 2003, s. 151–152. Lahden mukaan rikosoikeuden yleisiä oppeja uudistettaessa organisaatorikollisuutta ja rikollisorganisaatioita koskevien sääntelykysymysten käsittely on jätetty liian vähälle huomiolle. Myös terrorismirikoksiin liittyvien lainsäädäntömuutosten yhteydessä olisi tullut paneutua rikollisorganisaatioihin liittyvään sääntelyproblematiikkaan erityisesti valmistelu- ja osallisuussäännösten osalta.

1162 Nuotio 1998, s. 26–27, ks. myös Laitinen ja Aromaa 1993, s. 59.

1163 Nuutila 1997, s. 67–69, jonka mukaan vallitsevassa tekorikosoikeusajattelussa rangaistavuus kytketään konkreettisiin tekoihin tai laiminlyönteihin. Ks. rikoksen määrittelystä esim. rikoslakiprojektin ehdotus, s. 4.

1164 Ks. Johansen (1996, s. 160), jonka mukaan tilanne on vaikeaselkoisuudessaan kuin lautasellinen spagettia – vaikka sen näkee edessään, ei osaa sanoa, mitkä spagetinpäät liittyvät toisiinsa.

1165 Laitinen ja Aromaa 1993, s. 93. He kirjoittavat lähtökohtaisesti laillisten organisaatioiden puitteissa tapahtuvasta rikollisuudesta, mutta perusongelma on sama myös rikollisorganisaation toiminnan arvioinnissa. Aromaa 2006b, s. 28–29.

1166 Laitinen ja Aromaa 1993, s. 59.

että järjestäytyneisyyttä käsitellään suhteellisen harvoin tuomioissa.¹¹⁶⁷ Jotain olennaista näyttää jäävän rikosoikeudellisen muotin ulkopuolelle.¹¹⁶⁸ Myös Sjöstrandin mukaan keskeisenä syynä sille, miksi järjestäytyneisyyttä on käsitelty melko vähän tuomioissa, on se, että syyte ja prosessi yleensä nimenomaan keskittyvät identifioimaan yksittäisiä tekoja ja eristämään ne irrallisiksi muusta tapahtumakokonaisuudesta. Muunlaiset kuin suoraan yksittäisiin tekoihin liittyvät kysymykset jäävät herkästi vastaamatta.¹¹⁶⁹

Nissinen on harjoittanut laillisen organisaation puitteissa tehtävän rikollisuuden osalta vastaavanlaista pohdiskelua siitä, miten yhteiskuntatodellisuudessa kasvavaa merkitystä saaneet yhteistekemisen ja organisaation kautta toimimisen muodot voitaisiin ottaa osallisuusopissa paremmin huomioon. Laillisten organisaatioiden osalta tätä kysymystä on Suomessa käsitelty myös oikeushenkilön rangaistusvastuusta ja yhteisösakosta säättämisen yhteydessä. Laillisten ja laittomien organisaatioiden puitteissa tehtyjen rikosten vastuukysymyksiin liittyy paljon keskenään vastaavanlaisia erityiskysymyksiä kuten organisaatioon liittyvien rakenneyhteyksien merkitysten huomioon ottaminen, organisaation johtotahojen vastuun laajuus, organisaatioiden sisäisten käskyvaltasuhteiden ja muun organisaatiodynamiikan huomioon ottaminen johdon ja alaisten näkökulmista, toimiminen organisaation yhteisessä eikä tekijän omassa intressissä sekä teon ja sen merkityksen liittyminen laajempaan tapahtumien kokonaisuuteen. Ratkaisumallit ovat kuitenkin laillisten organisaatioiden ja rikollisorganisaatioiden osalta erilaisia.¹¹⁷⁰ Nissinen on toivonut vastuuperusteiden kriittistä ja systemaattista tarkastelua ja todennut, että rikosvastuun kohdentamista yhteisöissä on käsitelty toistaiseksi pirstaleisella tavalla erityiskysymysten kaut-

1167 Ks. Nissinen s. 2–4 ja s. 81 siitä, miten tekoa käsitellään rikosoikeusjärjestelmässä tungettuna sellaiseen muottiin, jota rikosoikeusjärjestelmä edellyttää, eikä sellaisena ilmiönä, jollaisena se kontekstissaan reaalielämässä näyttäytyisi. Tällöin jotain olennaista teosta saattaa jäädä muotin ulkopuolelle. Kehittämistarve on tuotu esille jo komiteamietinnössä 1976:72. Ks. myös Keijzer, s. 491.

1168 Kekomäki on vuonna 1933 pohtinut samaa ammatti- ja taparikollisia koskevassa tutkimuksessaan: ”Takertumalla tekijän toimintaa, esim. pitkäkhön ajan harjoitettua varastetun tavaran kätkemistä, tutkittaessa liiaksi pieniin yksityiskohtiin, jotka kokonaisuuden kannalta kuitenkin ovat toisarvoisia, muodostuu toiminnasta saatu yleiskuva helposti sekavaksi: on vaara tarjona, että metsä unohtuu tai jää ehkä kokonaan huomaamatta yksityisten puiden takia.”

1169 Sjöstrand, s. 363–365 ja 376.

1170 Laillisten organisaatioiden osalta vastuukysymyksiin, esimerkiksi valvonnan laiminlyöntiin, liittyy tärkeänä osana *vastuuasemaoppi*. Erityinen toimintavelvollisuus voi perustua esimerkiksi henkilön virkaan, toimeen tai asemaan organisaatiossa. Ks. Nissinen, s. 85–92. Muodolliseen asemaan perustuva vastuuasema ei voi tulla kyseeseen rikollisryhmässä. Rikollisryhmän sisälläkin tosin saattaa tulla kyseeseen epävarsinaisiin laiminlyöntirikoksiin liittyvä erityinen toimintavelvollisuus, joka tosin voi perustua yleensä lähinnä tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan *in casu* eli erityinen vastuuasema aktualisoituu täysin erityyppisissä tilanteissa kuin laillisissa organisaatioissa.

ta.¹¹⁷¹ Vastaavasti kuin laillisten organisaatioiden niin myös rikollisorganisaatioiden osalta tulee pohtia, minkälaisia erityisiä tarpeita niiden vastuuperusteiden sääntelyyn liittyy, ja miten traditionaaliset vastuuperusteet vastaavat näihin uusiin haasteisiin.

Tutkimuksessa on tullut esille eräitä tarpeita kehittää rikosoikeutta vastamaan paremmin niihin tarpeisiin, joita järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan sääntelyyn liittyy. Rikosoikeuden nykyiset osallisuutta ja rikosten esivaiheiden rangaistavuutta koskevat ratkaisut näyttäisivät sellaisinaan osittain riittämättömiltä rikollisryhmien puitteissa toimivien henkilöiden saattamiseksi vastuuseen rikollisesta toiminnastaan. Rikosoikeusjärjestelmä kaipaisi tiettyä modernisointia kuten avautumista vaihtoehtoisille ja uudentilaisille vastuuperusteille sekä vaiheittain kehittyneen lainsäädännön systematisointia ja varmistumista sääntelykokonaisuuden johdonmukaisuudesta. Kyse on yleisemmästä kehityskulusta modernissa yhteiskunnassa kuin vain järjestäytyneen rikollisuuden sääntelytarpeista tai kansainvälistymisen seurauksista. Esimerkiksi *Arnoldin* mukaan rikosten esiasteiden ja abstraktin vaarantamisen rangaistavuuden laajentaminen ovat yleisempiä, pidempään käynnissä olleita kehityssuuntia, jotka eivät ole vain reagointia¹¹⁷² järjestäytyneen rikollisuuden muodostamaan turvallisuusuhkaan – mainitut kehityssuuntaukset kylläkin ovat varsin tarpeellisia myös järjestäytyneen rikollisuuden sääntelytarpeiden näkökulmasta.¹¹⁷³

Osittain kyse on lainsäädäntökokonaisuuden selkeyttämisestä ja sisäisen johdonmukaisuuden parantamisesta, mutta myös eräitä sääntelyn terävöittämissä tarpeita on tullut esille liittyen erityisesti rikollisryhmän johdon vastuuseen. Tarkasteltaessa voimassa olevaa rikoslainsäädäntöä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan soveltamisen näkökulmasta vaikuttaa sääntelykokonaisuus tällä hetkellä hajanaiselta ja osin epäsystemaattiselta. Seurauksena on ollut lainsäädännön soveltamiseen liittyviä ongelmia kuten aiheettomia rikoslajikohtaisia eroja järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan sääntelyssä.

1171 Nissinen, s. 384 sekä s. 1–2, alaviite 1. Nissisen mukaan tärkeitä kysymyksiä liittyy siihen, minkälaisen sisällön vastuun kohdentamissäännökset saavat, minkälaisen systematiikan varaan ne rakentuvat sekä minkälaisen kokonaisuuden traditionaaliset ja moderni yhteisörikollisuuteen liittyvät vastuuoipit muodostavat. Ihannetila olisi ”sisällöltään johdonmukainen ja kohdentamisharkintaa aidosti ohjaava säännös, jolla on täsmällinen viitekehys ja sitä kautta myös selkeät ja ristiriidattomat systemaattiset yhteydet em. traditionaalsiin vastuuoippeihin”.

1172 Vrt. Lappi-Seppälä (2004, s. 428), jonka mukaan näkemykseen, että eri valtioiden terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden vastaisista toimista johtuen osallistumisen rangaistavuutta on jouduttu Suomessa laajentamaan.

1173 Arnold, s. 164.

7.2.1 *Sääntelyn selkeyttämiseen ja sisäisen johdonmukaisuuden parantamiseen liittyvät kehittämistarpeet*

Kaikki tutkimuksessa esille tulleet kehittämistarpeet eivät siis edusta kontrollipolitiikan tiukentamista tai ole ongelmallisia rikosoikeuden rajoitusperiaatteiden kannalta.

Rikollisryhmiin liittyvistä kvalifiointiperusteista on säädetty rikoslajikohtaisesti tavalla, joka voimassa olevaa sääntelytilannetta tarkastelemalla ei vaikuta lainkaan johdonmukaiselta. Esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden osalta keskeiseen asemaan nousseiden talousrikosten osalta lainsäädäntö ei mahdollista teon pitämistä törkeänä rikollisryhmään kuulumisen perusteella. Tätä voidaan pitää selkeänä epäkohtana. Rikoslajineutraalia lähestymistapaa puoltaisivat järjestäytyneen rikollisuuden taloudellinen motivaatiopohja, monialaistumiskehitys ja siihen liittyvä tendenssi siirtyä talousrikollisuuden puolelle. Tiettyihin rikoslajeihin liittyvien kvalifiointiperusteiden soveltamisalaa on rajoitettu siten, että rikollisryhmän pitää olla järjestäytynyt juuri kyseisenlaisen rikosten tekemistä varten.¹¹⁷⁴ Tällaista rajausta ei voida pitää perusteltuna. Järjestäytyneen rikollisuuden monialaistumiskehitys ja motivaationa oleva taloudellisten hyötyjen tavoittelu – eikä tietynlaisten rikosten tekeminen – sekä kvalifiointiperusteiden keskinäinen johdonmukaisuus puoltavat tällaisen rajauksen poistamista.

Kyseessä lienevät lähinnä säätämishistoriasta johtuvat erot, joille ei löydy kriminaalipoliittista perustetta. Muutostarve ei ole rikosoikeusjärjestelmän ja sen traditioiden kannalta ongelmallinen, vaan päinvastoin nimenomaan perusteltavissa pyrkimyksellä rikosoikeuden systemaattisuuteen ja sisäiseen johdonmukaisuuteen. Muutostarve liittyy osittain yhteiskuntatodellisuuden muutoksiin eli järjestäytyneen rikollisuuden monialaistumiskehitykseen, mutta myös siihen, että kun lainsäädäntöä kehitetään vuosien mittaan osa kerrallaan, niin jossain vaiheessa tulee ajankohtaiseksi tarkastella sitä, minkälainen kokonaisuus osista on muodostunut.

Vastaavasti se, että rikoslakiin sisältyy useampia rikollisryhmän määritelmiä, ja eräiden säännösten soveltamisalan rajoittaminen ryhmän *jäseniin* ovat epäkohtia, joiden korjaamista rikosoikeuden sisäistä johdonmukaisuutta koskevat vaatimukset puoltaisivat.

On kuitenkin tiedostettava, että rikosoikeudellisen järjestelmän johdonmukaistamiseen liittyviin vaatimuksiin liittyy usein sisäänrakennettuna paine rikosoikeudellisen järjestelmän ankaroittamiseen. Etenkin nykyään rangaistusasteikkoja saatetaan joutua nostamaan kansainvälisten velvoitteiden johdosta.

1174 Huumausainerikosten törkeät tekemuodot, ks. kohta 4.2.3.1.

Kansainvälisiin sääntelyinstrumentteihin liittyy sääntelyvelvoitteita ja rangaistustasoa koskevia velvoitteita, joihin vastaaminen Suomessa merkitsee yksittäisten rikostunnusmerkistöjen tai rangaistusasteikkojen ankaroitamista. Seurauksena on, että seuraamustaso tällaisesta rikoslajista saattaa olla ankarampi verrattuna muihin samantyyppisiin delikteihin. Jos tällaista rangaistustason epä johdonmukaisuutta ryhdytään poistamaan ja tasoittamaan suhteessa muihin rikoksiin, jää vaihtoehdoksi vain korottaa muiden rikosten asteikkoja. Lopputuloksena on paitsi johdonmukaisempi, niin myös kautta linjan ankarampi rangaistustaso. Tästä syystä voi olla parempi sietää jossain määrin lievää epä johdonmukaisuutta kuin ryhtyä koko järjestelmää muokkaamaan ankarampaan suuntaan, jollei sitä voida pitää kansallisesta näkökulmasta tarpeellisenä ja hyödyllisenä.

7.2.2 *Rikollisryhmien jäsenet ja rikosvastuu*

Toimintaedellytysten rakentamisen näkökulmasta tärkeän kysymyksen muodostaa se, miksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen kriminalisoivaa säännöstä ei juurikaan sovelleta käytännössä. Lähtökohtaisesti tämän tyyppinen kriminalisointi muodostaa tarpeellisen, tavallista osallisuutta ja rikosten esiasteiden rangaistavuutta täydentävän vastuuperusteen. Osallistumiskriminalisointi voisi parhaimmillaan täydentää esimerkiksi rangaistavaa avunantoa mielekkäällä tavalla. Käytännössä tällä hetkellä säännöksen soveltamiseen liittyy kuitenkin merkittäviä ongelmia. Avunannolta edellytetään myötävaikuttavaa syy-yhteyttä päärikoksen toteutumiseen (*kausaalisuusyhteys*). Avunannon on tullut edistää rikosta ja lisätä rikoksen toteutumisen todennäköisyyttä, mutta avunannon ei edellytetä olevan erityisen keskeistä tai välttämätöntä seurauksen syntymisen kannalta. Osallistumiskriminalisointi puolestaan mahdollistaa rikosoikeudellisen puuttumisen rikollisryhmän sellaiseen tukemiseen, jolla ei ole välttämättä selkeää kausaaliyhteyttä tiettyyn yksittäiseen rikokseen, mutta joka kuitenkin osaltaan kasvattaa ryhmän muodostamaa uhkaa rikosoikeudella suojattaville intresseille, koska osallistuminen on vakavan rikollisen toiminnan kannalta olennaista ja luonteeltaan pidempiaikaista tai toistuvaa.

Tällaiselle sääntelylle, jolla pyritään pureutumaan toimintaan, joka on jollain tavalla etäämmällä rikoksen seurauksen suoraan aiheuttavan toiminnan ytimestä, on olemassa tarvetta nykyisenkaltaisessa yhteiskunnassa. Samalla ratkaisumallien hakeminen nostaa vaikeita kysymyksiä liittyen siihen, mihin rangaistavan toiminnan rajat asetetaan.¹¹⁷⁵ Esimerkiksi Nuutila on todennut, että ”rikoslainopillisen tutkimuksen päähuomion ovat vieneet tahalliset yhden-

1175 Esim. Smith, s. 3–4.

miehen rikokset ja se tilanne, jossa joku aiheuttaa jo sellaisenaan kielletyllä aktiivisella teolla yksin ja tahallaan välittömästi ilmenevän vahinkoseurauksen”. Tällaisiin tilanteisiin harvoin liittyy ylipääsemättömiä rikoslainopillisia ongelmia. Nuutilan mukaan ongelmallisempia ovatkin tilanteet, joissa arvioitavina ovat sallitun toiminnan yhteydessä huolimattomuudesta tehdyt laiminlyönnit, joihin on syylistynyt useampia vastuuasemassa olevia henkilöitä. Laiminlyöntien ja vahinkoseurauksen välillä on saattanut kulua pidempikin aika, ja uhri on saattanut osin itse omalla toiminnallaan myötävaikuttaa vahinkoon. Nuutilan mukaan ”rikosta ei ole enää syytä ymmärtää perinteiseen tapaan yhden yksityisen toista yksityistä vastaan tekemäksi pistemäiseksi loukkausteoksi vaan yhä useammin osaksi yksityisten välistä kanssakäymistä”.¹¹⁷⁶ Osa ryhmän toimintaedellytysten rakentamiseen tähtäävästä toiminnasta saattaisi olla tekoasteensa puolesta sellaista, että sitä voitaisiin pitää rikoksen valmisteluna, jollei valmistelua olisi Suomessa säädetty rangaistavaksi niin rajoitetusti. Osallistumiskriminalisointi ilmentää kielteistä suhtautumista rikollisryhmän varsinaista rikollista toimintaa edistävään toimintaan ja täydentää myös rikoksen esiasteiden rangaistavuuteen ja vaaran aiheuttamiseen liittyvää sääntelykokonaisuutta.

Säännös tarkoittaa poikkeamaa siihen, minkä asteista osallistumista yleensä pidetään rangaistavan käyttäytymisen minimitasona ja laajentaa valmistelutyyppisen toiminnan rangaistavuutta, mutta sen soveltamisala on kuitenkin rajattu kapeaksi. Säännöksen on tarkoitettu tulevan sovellettavaksi toissijaisesti ja suhteellisen harvoin. Säännöksen säätämisen taustalla on täyttää Suomen kansainväliset velvoitteet siinä laajuudessa, mikä on välttämätöntä. Seurauksena on, että sääntely on jäänyt harvoin sovelletuksi.

Ongelmallista säännöksen soveltamisessa on muun muassa sen osoittaminen, että kyseessä on rikollisryhmän määritelmän mukainen rikollisryhmä, koska säännöksen mukainen rikollisryhmän määritelmä on varsin yksityiskohmainen. Ongelmallinen on erityisesti säännöksen perusteluosaan sisältyvä ryhmän hierarkkista rakennetta koskeva vaatimus. Hierarkkista rakennetta koskeva vaatimus rajaa epätarkoituksenmukaisella tavalla säännöksen soveltamisalaa vain tiettyntyyppisiin rikollisryhmiin ja vaikuttaa lisäksi ylimääräiseltä kriteeriltä, joka ei ole kansainvälisten velvoitteiden sallima. Tarkkarajaisuusvaatimukseen ei vaatine hierarkkisen rakenteen kriteeriä. Hierarkkisesti rakentuneisiin rikollisryhmiin liittyy erityisiä piirteitä, jotka on otettava huomioon arvioitaessa eri henkilöiden syyllisyyttä, erityisesti ryhmän johdon syyllisyyttä suhteessa muihin jäseniin. Lisäksi hierarkkisesti rakentuneisiin ja aggressiivisen kurinpitäjärjestelmän omaaviin ryhmiin liittyy elementtejä, jotka tekevät ne erityisen

1176 Nuutila 1997, s. 19.

vaaralliseksi. Kuitenkin suuri osa argumenteista, jotka justifyoivat rikollisryhmi-
en erityisen sääntelyn, liittyy jo siihen, että on olemassa joukko ihmisiä, jotka
toimivat yhteisen suunnitelman ja keskinäisen työnjaon pohjalta tehdäkseen
rikoksia systemaattisesti.¹¹⁷⁷

Toisaalta voimassa olevaan rikoslakiin sisältyy myös toisenlaisia rikollisryh-
mien määritelmiä, joista RL 6 luvun 5 §:n 2 kohdan mukaiseen rangaistuksen
koventamisperusteeseen liittyvä rikollisryhmän määrittelytapa on huomattavan
väljä. Tästä vähemmän yksityiskohtaisesta määrittelytavasta huolimatta myös-
kään koventamisperustetta ei ole sovellettu kovinkaan usein tai väljin perustein.
Määritelmän vähäisempi yksityiskohtaisuus ei siis näytä johtavan siihen, että
kyseessä katsottaisiin herkemmin olevan järjestäytyneen rikollisryhmän. Edel-
leen on syytä havaita, ettei RL 17 luvun 1 a §:n mukaisen rikollisryhmän mää-
ritelmän soveltamista ole selvästikään koettu ongelmalliseksi siltä osin kuin on
ollut kyse laittoman maahantulon järjestämisen törkeysarvioinnista, joka on
kytketty niin ikään RL 17 luvun 1 a §:n mukaiseen rikollisryhmän määritel-
mään. Soveltamiskäytännössä voidaan havaita epäjohtonmukaisia rikoslajikoh-
taisia eroja ja vieläpä sellaisella tavalla, joka on johtanut ankarampaan loppu-
tulokseen ulkomaisten ryhmien osalta. Soveltamiskäytännössä kynnys soveltaa
rikollisryhmiä koskevaa erityissääntelyä on nostettu turhan korkealle, mistä
poikkeuksen muodostavat laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvät rikos-
asiat, joissa järjestäytyneisyyttä koskevan näytön vaatimustaso on asettunut sel-
keästi alemmas. Myös korkeimman oikeuden tuomio 2008:18 voidaan nähdä
esimerkkinä siitä, että rikollisuuden järjestäytyneisyys voidaan nähdä tiettyjen
rikollisten ilmiöiden osalta jopa vallitsevana olosuhteena, joskaan liian pitkälle
meneviä johtopäätöksiä tuomiosta ei voida vetää.¹¹⁷⁸ Edelleen koventamisperus-
teiden osalta tavoitteena voisi olla, ettei eri koventamisperusteiden käyttämisen
kynnys muodostuisi kovin erilaiseksi, toisin sanoen, että järjestäytyneisyyden
soveltamiskynnys ei olisi monin verroin korkeampi kuin muiden koventamis-
perusteiden, koska niiden vaikutus rangaistukseen on kuitenkin lähtökohtaisesti
samanlainen. Rikollisryhmiä koskevan koventamisperusteen sanamuotokaan
ei viittaa siihen, että säännöksen soveltamisalaa olisi tarkoitettu rajata äärim-
mäisiin poikkeustilanteisiin.

Suomessa lainsäätäjä on päätenyt osin kansainvälisistä velvoitteista johtuen,
mutta myös kansallisista lähtökohdista käsin järjestäytyneisiin rikollisryhmiin
liittyvään tavanomaista ankarampaan sääntelyyn, jonka soveltaminen on jäänyt

1177 Ks. esim. Tadić-tuomion kohta 191.

1178 Ks. Tapanin (2008, s. 635–639) analyysi, jossa arvioidaan korkeimman oikeuden
johtopäätösten kontekstuaalisuutta eli liitännäisyyttä nimenomaan kyseessä olleeseen
rikoslajiin.

vähäiseksi. Lainsäätäjän kriittinen suhtautuminen osallistumisrikoksen säätämisen yhteydessä kohdistui nimenomaan vastuun laajentamiseen siten, että se ulottuu tavallista laajempaan ja vaikeammin määriteltävissä olevaan henkilöpiiriin. Sinänsä RL 17 luvun 1 a §:n esitöissä on todettu rikollisryhmien määrän lisääntyminen ja erityinen vaarallisuus sekä tarve suhtautua ryhmien toimintaan kaikella vakavuudella.¹¹⁷⁹ Etenkin koventamisperusteen säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä 125/1975 on suhtauduttu vakavasti rikollisuuden järjestäytymiskehityksestä aiheutuvien uhkien torjuntaan.¹¹⁸⁰ Voimassa olevaa lainsäädäntöä ja sen soveltamiskäytäntöä tarkasteltaessa voidaan varmaankin todeta, kuten Sjöstrand on varovaisesti todennut tilanteesta Ruotsissa: ”Man kan kanske säga, att lagstiftaren velat åtminstone lite mer, än vad resultatet visar.”¹¹⁸¹ Toisaalta Nuotio on aiheellisesti katsonut, että sääntelykokonaisuus on niin hajanainen ja epäselvä, että systemaattista ja yhdenmukaistavaa laintulkintaa on vaikeaa tavoitella. Sääntelyhistorian sekä kansanvälisen ja kansallisen oikeuden suhteiden selvittäminen on turhan haastava tehtävä tavalliselle tuomioistuimelle. Asiaa hankaloittaa rikosoikeuden tulkintaperiaatteet, jotka ovat herkkiä laajentaville tulkinnoille.¹¹⁸²

Yksittäisten rikosten tekemiseen osallistumisen osalta voitiin katsoa, että voimassaolevat osallisuusmuodot ovat tarkoituksenmukaisia ja riittävän joustavia rikollisryhmän jäsenten toiminnan arvioinnin näkökulmasta.¹¹⁸³ Ei ole perustelua ryhtyä laajentamaan vastuuta *conspiracy*-tyyppisesti siten, että ryhmän jäsenten vastuu voisi perustua yksinomaan psyykkisiin seikkoihin ja pelkkään sopimiseen. Vastuun kohdentamisen lähtökohdaksi on edelleenkin parasta ottaa jäsenistä vain se rajattu ryhmä, joka on tavalla tai toisella osallistunut rikoksen täytäntöönpanotoimiin tai edistänyt rikosta. Muunlainen ratkaisu johtaisi ennakoimattomaan ja suhteettoman laajaan vastuuseen eikä olisi enää puollettavissa syyllisyysnäkökohdilla. Ottaen huomioon se ero, joka vallitsee rikollisryhmien ja niiden jäsenten määriä koskevien arvioiden ja todellisuudessa tuomittujen rikollisryhmäläisten välillä, on rikollisryhmän jäsenten joutumista vastuuseen ryhmän tekemistä yksittäisistä rikoksista epäilemättä aiheellista tehostaa, mutta tehostaminen ei voi kuitenkaan tapahtua muuttamalla osallisuuden määrittelytapaa. Sen sijaan rikollisryhmän osana toimiminen oli-

1179 Viitataan hallituksen esitykseen HE 183/1999 vp ja sen johdanto-osaan sekä valiokuntien lausuntoihin ja mietintöihin (LaVM 26/2992 vp, LaVL 9/1997 vp, PeVL 10/2000 vp ja HaVL 18/2000 vp).

1180 HE 125/1975 II vp.

1181 Sjöstrand, s. 367.

1182 Nuotio 2009, s. 1172.

1183 Ks. kuitenkin Nuotion (2007c, s. 149–150) huomautus, että tämän joustavuuden hyödyntäminen lainsoveltamisessa on ollut varsin varovaista.

si aiheellista ottaa soveltamiskäytännössä nykyistä enemmän huomioon teon törkeyden arvioinnissa tai rangaistuksen määräämisessä. Teon tarkastelua ei ole mielekästä rajoittaa liian kapeaksi niin, että kollektiivinen toiminta ja työnjako mahdollistavat vastuun laimenemisen tai kiertämisen kokonaan.¹¹⁸⁴

Tältä osin siis lainsäädännössä ei ole varsinaista ankaroittamistarvetta, mutta kvalifointiperusteisiin ja muuhun järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen sääntelyyn liittyvät epäjohdonmukaisuudet olisi perusteltua korjata lain tasolla edellä kuvatulla tavalla. Lainsäädäntötoimia ei voi perustella niinkään EU:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen puitepäätöksen asianmukaisella täytäntöönpanolla, vaan kansallisen sääntelyn sisäisen yhdenmukaisuuden edistämisellä. Lähtökohdaksi uudistuksille on luontevinta ottaa kansainvälisen sääntelyn vaatimusten täyttäminen ja yhdenmukaisuus niihin nähden.¹¹⁸⁵ Koventamisperusteen soveltamiskäytäntö on ollut epäyhtenäistä ja tarpeettoman rajoittavaa myös sen suhteen, miten kiinteää liityntää rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen yksittäiseltä rikokselta on edellytetty.

Kaikkiaan suurimmat ongelmat vaikuttavat olevan yhtäältä määritelmien moninaisuus ja toisaalta RL 17 luvun 1 a §:n jääminen irralliseksi siitä sääntelykokonaisuudesta, jota se saattaisi täydentää mielekkäällä tavalla. Myöskään rangaistusasteikko ei ole sellaisenaan riittävä tämäntyyppisen rikollisuuden tutkinnassa tarvittavien tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmien kannalta, eikä heijasta ensinnäkään sitä, että tukitoiminta voi itsessään olla varsin laajaa. Ollakseen rangaistavaa osallistumisen tulee olla jossain määrin toistuvaa tai jatkuvaa. Lisäksi se voi edistää suurta määrää rikoksia, joiden tulee olla vakavia. Osallistumiseen tulee sisältyä perinteisen ammatti- tai tavanomaisen rikoksen (kollektiivirikoksen) tapaan laajempi joukko samaa tahdonsuuntausta ilmentäviä tekoja.¹¹⁸⁶

7.2.3 Rikollisryhmän johtajan vastuun terävöittäminen

Rikollisryhmän johtajat näyttävät jäävän rikosvastuun ulottumattomiin, mikäli he eivät ole itse suorittaneet rikoksen tunnusmerkistön mukaisia täytäntöönpanotoimia, mitä ei voi pitää kriminaalipoliittisesti suvaittavissa olevana tilanteena. Rikosvastuu painottuu syyllisyysperiaatteen näkökulmasta väärällä tavalla eli se kohdistuu lähinnä suoritustason toimijoihin. Suurin merkitys ryhmän rikollisen toiminnan edellytysten rakentamisessa ja ylläpitämisessä viranomais-toimista huolimatta on kuitenkin nimenomaan kyvyllä puuttua ryhmän *johdon*

1184 Viitataan ennakkopäätökseen KKO 2008:18 ja sen osallisuuden määrittelytapaan, jossa rikoskokonaisuutta tarkasteltiin varsin laajana kokonaisuutena.

1185 Nuotio 2009, s. 1172–1173.

1186 Kollektiivirikoksista ks. kohta 5.1.5 ja Honkasalo 1976, s. 272–274.

toimintaan. Ryhmän johtaja pääsee kiertämään omaa rikosvastuuta käyttämällä rikoksen tekemisen välikappaleina muita ihmisiä.

Rikollisryhmiä voi olla rakenteiltaan monenlaisia. Ryhmät eivät ole välttämättä hierarkkisesti rakentuneita, eikä tutkimuksessa omaksutun näkemyksen mukaan rikollisryhmän määritelmää tulisi rakentaa hierarkkisen rakenteen vaatimuksen varaan. Myös muulla tavalla organisoitunut ryhmä voi tehdä rikoksia tehokkaalla ja systemaattisella tavalla. Myös ei-hierarkkisesti rakentuneiden ryhmien toimintaan liittyy elementtejä, joilla erityistä sääntelytarvetta voidaan justifioida. Näistä erityispiirteistä voidaan mainita erityisesti toiminnan kollektiivisuus, systemaattisuus ja suunnitelmallisuus. Toiminnan kollektiivisuudesta ja työnjaosta johtuen vastuu laimenee tai siltä vältytään kokonaan verrattuna siihen, että vastaava rikos tehtäisiin yksin, mikäli rikosta tarkastellaan pelkästään yksilön yksilöllisenä toimintana ja yksittäisenä tekona. Rikosten systemaattista tekemistä palveleva suunnitelmallisuus vaikuttaa siihen, että rikoksia kyetään tekemään paljon, ja niiden paljastaminen on tavanomaista haastavampaa. Hierarkkisiin ryhmiin liittyy kuitenkin omia erityispiirteitä, jotka tulee ottaa huomioon vastuuta määriteltäessä, esimerkiksi kaikkien syyllisyys ei ole hierarkkisissa organisaatioissa samanasteista, vaan lähtökohtaisesti toiminnan organisoinutta ryhmän johtajaa on perusteltua pitää enemmän syyllisenä kuin hänen määräyksestään yksittäisiä rikoksia tehnyttä alatasen jäsenistöä.¹¹⁸⁷

Rikollisryhmän johdon vastuu kaipasi terävöittämistä sekä toimintaedellytysten rakentamisen että yksittäisten rikosten näkökulmasta tarkasteltuna. Rikollisryhmän toimintaedellytysten rakentamisen näkökulmasta tarkasteltuna RL 17 luvun 1 a §:ää olisi syytä selkeyttää siten, että rikollisryhmän johtaminen kuuluisi yksiselitteisesti ja omana erillisenä kokonaisuutenaan säännöksen soveltamisalaan. Erityisesti sääntelyn selkeyteen ja rangaistusasteikkojen eriyttämiseen liittyvistä syistä ryhmän johtamiseen ja ryhmän toiminnan edistämiseen liittyvät toiminnot olisi perusteltua järjestellä omiksi erillisiksi säännöksikseen. Olisi johdonmukaista ja kriminaalipoliittisesti perusteltua, että rikollisryhmän johtaminen olisi myös ankarammin sanktioitu kuin RL 17 luvun 1 a §:n mukainen muunlainen, avunantoa muistuttava osallistuminen ryhmän toimintaan. Yksittäisten rikosten näkökulmasta tarkasteltuna ryhmän johtajan vastuuta olisi aiheellista terävöittää siten, että ryhmän johtaja vastaisi laajemmin rikollisryhmän jäsenten tekemistä rikoksista, jotka lukeutuvat rikollisryhmän rikolliseen toimintakokonaisuuteen. Kyseessä olisi siten erityinen ja uudennlainen vastuuperuste.

1187 Ks. esim. JCE-opin justifikaatio Tadić-tuomion kohta 191.

Rikollisryhmien johtajien osalta ongelmat eivät ole ratkaistavissa olemassa olevien osallisuusmuotojen uudelleentulkinnoilla. On syytä pohtia sellaisia vastuuperusteita, joiden vaikutus on tuntuva, mutta ennakoitavalla ja tarkkarajaisella tavalla rajattavissa määritelmän mukaisten rikollisryhmien johtajiin. Traditionaalisesta osallisuudesta selkeästi poiketen määrittelytavassa painottuisivat rikosvastuun subjektiiviset elementit, eikä vastuu olisi ehdottomasti riippuvainen siitä, onko rikollisryhmän johtaja osallistunut rikoksen täytäntöönpanotoimiin. Vastuun kannalta ei olisi myöskään välttämätöntä kyetä näyttämään toteen rikollisryhmän johtajan taholta tapahtunutta kunkin yksittäisen rikoksen tekemistä koskevaa määräyksenantoa. Riittävää olisi, että olisi voitu muulla luotettavalla tavalla todeta, että hän johtaa rikollisryhmän rikollista toimintaa antamalla rikosten tekemistä koskevia määräyksiä ja esimerkiksi käyttämällä rikollisryhmän sisäistä kurinpitovaltaa tai ulkopuolisiin kohdistuvaa painostusta. Tämän tyyppinen vastuuperuste poikkeaisi vallitsevasta käsityksestä siitä, minkälaisen osallisuuden seurauksena yksilö voi yleensä joutua vastuuseen toisten toiminnasta, mutta rikollisryhmän johtajan osalta yksilöllisen toiminnan liiallinen korostaminen rikosvastuun määrittelytavassa on mahdollistanut rikosvastuun kiertämisen. Vastuumalli ei jäisi ainoaksi laatuaan Suomenkaan rikosoikeudessa, koska ehdotettu malli perustuu terroristiryhmän johtajan vastuun voimassa olevaan sääntelyyn.

7.3 Loppusanat

Järjestäytynyt rikollisuus rikosoikeudellisen sääntelyn kohteena on haastava. Itse ilmiö on monimuotoinen ja alati muuttuva, ja tiedot siitä ovat aukollisia. Siitä aiheutuva uhka on vakavasti otettava, mutta kuitenkin abstrakti ja vaikeasti määriteltävä. On vaikea yksiselitteisesti osoittaa, mikä olisi toimiva strategian torjumiseksi. Ei voida varmuudella sanoa, että sellaisetkaan muutokset, jotka tarkoittavat perustavanlaatuisia muutoksia rikosoikeuden traditionaalisiin lähtökohtiin, välttämättä johtaisivat järjestäytyneen rikollisuuden heikkenemiseen. Weigendin sanoin: ”In a worst case scenario, we may end up with an authoritarian criminal justice system *and* with a persistent phenomenon of organised crime”.¹¹⁸⁸ Kuten Weigend itsekin totesi, kyseessä on kuvaus pahimmasta mahdollisesta tilanteesta, johon päätyminen on tietenkin estettävä. On yhtäältä oltava realisti ja otettava huomioon rikosoikeuden rajalliset mahdollisuudet ylipäänsä vaikuttaa siihen, että rangaistavaksi säädetty toiminta saataisiin kokonaan loppumaan, mutta toisaalta on otettava vakavasti huoli siitä, et-

1188 Weigend, s. 524 ja 545.

tä rikosoikeus muuttuu sellaiseksi, että sen hyväksyttävän käytön rajat alkavat hämärtyä.

Tilanteen ongelmallisuuden tunnustamisesta huolimatta on pohdittava järkeviä keinoja rikosoikeuden modernisoimiseksi. Tässä tutkimuksessa on rajauksensa mukaisesti rajoitettu tiettyihin aineellisoikeudellisen sääntelyn kysymyksiin ja tunnistettu muutamia siihen liittyviä sääntelyn kehittämistarpeita, mutta muutostarpeita harkittaessa on tärkeää tarkastella sitä, millaiseksi rikosoikeus kokonaisuutena on muodostumassa rikollisryhmien osalta. Asiakokonaisuudessa riittää siis vielä tutkittavaa muillekin aiheesta innostuneille.

Lähteet

Kirjallisuus, artikkelit ja muut kirjoitukset

- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta. Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Helsinki 1982.
- Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Oy. Juva 1989.
- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Minun metodini. Juha Häyhä (toim.), s. 35–56. Werner Söderström Lakitieto Oy. Porvoo 1997.
- Adamoli, Sabrina, Di Nicola, Andrea, Savona, Ernesto, U. ja Zoffi, Paola: Organised Crime Around the World. HEUNI Publication Series N:o 31. Helsinki 1998.
- Ambos, Kai: Command responsibility and Organisationsherrschaft: ways of attributing international crimes to the "most responsible". Teoksessa André Nollkaemper ja Harmen van der Wilt (toim.): System Criminality in International Law, s. 127–157. Cambridge University Press 2009.
- Anders, Dieter: Verknüpfung von organisierter Kriminalität und Terrorismus Eingangstatement zur Podiumsdiskussion. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001, s. 607–613. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Anttila, Inkeri: Syyllisyysvastuuta kohti. Lakimies 1969, s. 625–648.
- Anttila, Inkeri ja Törnudd, Patrik: Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Porvoo – Helsinki – Juva 1983.
- Arizzzone, Salvatore: Die kriminelle Vereinigung in Italien: Normative Relevanz und strukturelle Merkmale. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 81–85. Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- Arnold, Jörg: Kriminelle Vereinigung und organisierte Kriminalität in Deutschland und anderen europäischen Staaten. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 87–178. Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- Aromaa, Kauko: European Experiences in Preventing Organised Crime: Field studies of best practices by a Council of Europe expert group. Teoksessa Kauko Aromaa ja Terhi Viljanen (toim.): International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice. Papers in celebration of 25 years of HEUNI. HEUNI Publication Series No. 50, s. 13–33. Helsinki 2006.
- Asp, Petter: National Report. XVIIIth International Congress of Penal Law. Preparatory Colloquium. La Coruña (Spain), 5-8 September 2007. Section I – Criminal Law. General Part, s. 273–280. Expanding forms of preparatory acts and participation.
- Backman, Eero: onko luonnonoikeus tullut takaisin rikosoikeuteen, joskin toisella nimellä? Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia. Helsinki 2007.

- tuksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu, s. 1–13. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237.
- Bankowski, Zenon: *The Institution of Law*. Teoksessa Kaarlo Tuori, Zenon Bankowski ja Jyrki Uusitalo (toim.): *Law and Power – Critical and Socio-Legal Essays*, s. 159–173. Deborah Charles Publications, Liverpool UK 1997.
- vander Beken, Tom ja Defruyter, Melanie: *Measure for measure. Methodological tools for assessing the risk of organised crime*. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Matjaž Jager, Klaus von Lampe ja James L. Newell (toim.): *Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*, s. 51–84. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2004.
- Berman, Harold J.: *Toward an Integrative Jurisprudence: Politics, Morality, History*. 76 *California Law Review* (1988), s. 779–801.
- Bigo, Didier: *Liberty, whose Liberty? The Hague Programme and the Conception of Freedom*. Teoksessa Thierry Balzacq ja Sergio Carrera (toim.): *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future*, s. 35–44. Ashgate Publishing Company 2006.
- Bovenkerk, Frank ja Chakra, Bashir Abou: *Terrorism and Organised Crime*. Teoksessa Leslie Holmes (toim.): *Terrorism, Organised Crime and Corruption. Networks and Linkages*, s. 29–41. Edward Elgar Publishing. UK 2007.
- Bäckman, Johan: *Itämafia – Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt ja kulttuuriset merkitykset*. Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo 2006.
- Calderoni, Francesco: *A Definition that Could not Work: the EU Framework Decision on the Fight against Organised Crime*. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 16 (2008), s. 265–282.
- Cejp, Martin: *Research into Organised Crime in the Czech Republic – solved topics, methodology, basic results*. Teoksessa Sami Nevala ja Kauko Aromaa (toim.): *Organised Crime, Trafficking, Drugs: Selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, Helsinki 2003*, s. 16–26. HEUNI Publication Series No. 42. Helsinki 2004.
- Christie, Nils ja Bruun, Kettil: *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa*. Weilin+Göös 1985.
- Cohen, Stanley: *Folk Devils & Moral Panics: the creation of the Mods and Rockers*. Oxford 1990.
- Combating organised crime – Best practice surveys of the Council of Europe, 2004. (Preventive legal Measures against Organised Crime myös http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/combating_economic_crime/8_Organised_crime/Documents/BestPractice9E.pdf).
- Cornils, Karin ja Greve, Vagn: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität in Dänemark*. Det retsvidenskabelige Institut D Kobenhavns Universitet. Kriminalistisk Skriftserie nr. 6. Kobenhavn 1999.
- Crime Business and Crime Money in Europe. The Dirty Linen of Illicit Enterprise*. Petrus C. van Duyne, Almir Maljevic, Maarten van Dijck, Klaus von Lampe ja Jackie Harvey (toim.). Wolf Legal Publishers. Nijmegen, the Netherlands 2007.
- Delmas-Marty, Mireille: *Towards a Truly Common Law. Europe as a Laboratory for Legal Pluralism*. Cambridge University Press 2002.
- Diener, Kathy ja Johnson, Teisha C.: *Federal Criminal Conspiracy*. *American Criminal Law Review* 42 (2005), s. 463–495.
- Duff, R. A.: *Theorizing Criminal Law: a 25th Anniversary Essay*. *Oxford Journal of Legal Studies* Vol. 25 No. 3 (2005) s. 353–367.

- van Duyne, Petrus C.: Fears, naming and knowing: an introduction. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Matjaž Jager, Klaus von Lampe ja James L. Newell (toim.): *Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*, s. 1–19. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2004. (Van Duyne 2004a).
- van Duyne, Petrus C.: The creation of a threat image. Media, policy making and organised crime. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Matjaž Jager, Klaus von Lampe ja James L. Newell (toim.): *Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*, s. 21–50. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2004. (Van Duyne 2004b).
- van Duyne, Petrus C. ja van Dijck, Maarten: All in the Dutch Construction Family: Cartel Building and Organised Crime. Teoksessa Leslie Holmes (toim.): *Terrorism, Organised Crime and Corruption. Networks and Linkages*, s. 109–129. Edward Elgar Publishing. UK 2007.
- Ebner, Jürgen: Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Institutionalisierte Zusammenarbeit gegen organisierte Kriminalität und Terrorismus am Beispiel Europol's. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, s. 615–624. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Encyclopaedia Iuridica Fennica: suomalainen oikeustietosanakirja, osa 4 rikos- ja prosessioikeus. Antti Jokela, Raimo Lahti ja Heikki E. S. Mattila (toim.). Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 1995.
- Ervasti, Kaijus: Eräitä näkökulmia empiirisen tiedon hyväksikäyttämisestä oikeustieteessä. *Lakimies* 3/1998, s. 364–388.
- Ervasti, Kaijus: Empiirinen oikeustutkimus. Teoksessa Heidi Lindfors (toim.): *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä.*, s. 9–16. OPTULA:n tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004.
- Falcone, Giovanni: “Organisierte Kriminalität” – ein Weltproblem. Die Italienische Mafia als „Vorbild“ für das Internationale Organisierte Verbrechen. BKA–Vortragsreihe Band 36: Organisierte Kriminalität in einem Europa durchlässiger Grenzen, s. 25–35. Bundeskriminalamt Wiesbaden 1991.
- Fijnaut, Cyrille, Bovenkerk, Frank, Bruinsma, Gerben ja van de Bunt, Henk: *Organized Crime in the Netherlands*. Kluwer Law International. The Netherlands 1998.
- Fitzpatrick, Peter: *Modernism and the Grounds of Law*. Cambridge University Press. Cambridge UK 2001.
- Fletcher, George P.: *Basic Concepts of Criminal Law*. Oxford University Press 1998.
- Frände, Dan: Anm. av Carl-Erik Herlitz: Parties to a crime. *SvJT* 1992, s. 585–593.
- Frände, Dan: Allmän straffrätt. Juridiska fakulteten, Institutionen för straff- och processrätt samt juridikens allmänna studier. Helsinki 2001.
- Frände, Dan: *Yleinen rikosoikeus*. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005.
- Garland, David: *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford 2001.
- Gérard, Philippe: Democracy and the Legitimacy of Law. Teoksessa Kaarlo Tuori, Zenon Bankowski ja Jyrki Uusitalo (toim.): *Law and Power – Critical and Socio-Legal Essays*, s. 175–184. Deborah Charles Publications, Liverpool UK 1997.
- Graham, John & Bennett, Trevor: Rikoksentorjunnan strategioita Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Teoksessa Mikael Scheinin (toim. ja uud.): *Oikeuspoliittisen tutkimus-*

- laitoksen julkaisuja 156. Rikoksantorjunnan neuvottelukunnan julkaisu 7. Helsinki 1998.
- Gropp, Walter, Schubert, Liane ja Wörner, Matthias: Prozessuales Instrumentarium zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität in Deutschland. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 329–385. Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- Harding, Christopher: Criminal Enterprise – Individuals, organisations and criminal responsibility. Willan publishing 2007.
- Hart, H.L.A: The Concept of Law. Oxford 1961.
- Hassemer, Winfried: Symbolinen rikosoikeus ja oikeushyvien suojele. Suom. Kimmo Nuotio. Oikeus 1989:5, s. 388–400.
- Hassemer, Winfried: Rikosoikeustiede Saksan liittotasavallassa. Suom. Kimmo Nuotio ja Ari-Matti Nuutila. Oikeustiede – Jurisprudentia XXVI 1993, s. 5–54.
- Hassemer, Winfried: Sicherheit durch Strafrecht. HRRS Online-Zeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsrechnung im Strafrecht. Heft 4/2006, s. 130–143. (<http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/06-04/index.php?seite=6>)
- Heikinheimo, Sanna: Rahanpesu erityisesti kriminalisoinnin ja konfiskaation näkökulmasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 6. Espoo 1999.
- Heiskala, Risto: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus Kirja. Helsinki 2000.
- Helenius, Dan: Straffrättens allmänna läror och omständighetsuppsåt. JFT 5–6/2007, s. 514–529.
- Heliskoski, Joni: Havainnot ja säädösvalmistelusta ja EY-direktiiveistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 30. Helsinki 1997.
- Helminen, Klaus, Lehtola, Kari ja Virolainen, Pertti: Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum, Helsinki 2005.
- Henning, Peter J.: Individual Liability for Conduct by Criminal Organizations in the United States. The Wayne Law Review Vol. 44 No. 3 Fall 1998, s. 1305–1349.
- Herlitz, Carl Erik: Parties to a Crime and the Notion of a Complicity Object. Uppsala 1992.
- Herlitz, Carl Erik: Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s 474 – en förvirrad del av straffrätten? Juridisk Tidskrift 1996–1997 nr 2, s. 277–305.
- Hietaniemi, Tuija ja Leskinen, Jari: Rikostiedustelun ajankohtaisimmat kehittämishankkeet keskusrikospoliisissa. Teoksessa Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta, s. 47–58. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.
- Hirvonen, Ari: Miksi ei rikosoikeus! Abolitionismi vaihtoehtona rankaisemiselle. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 83–114. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.
- Hirvonen, Ari: Uusi matka uuteen kriminologiaan. Eurooppalaisesta rikosoikeudesta ja kritiikin mahdollisuudesta. Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu, s. 71–88. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237.
- Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit I. Helsinki 1965.
- Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit II. Helsinki 1967.

- Huber, Barbara: Landesberichte – England und Wales. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001, s. 149–170. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Huhtamäki, Ari: Rahan jäljittäminen. Kauppakaari Oyj. Helsinki 1998.
- Husa, Jaakko: Johdatus oikeusvertailuun. Oikeusvertailun perusteet erityisesti julkisoikeutta silmällä pitäen. Kauppakaari Oyj Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1998.
- Husak, Douglas: Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law. Oxford University Press 2008.
- Hyvärinen, Anna: Suomen mahdollisuudet vaikuttaa valmisteilla olevaan EU-lainsäädäntöön. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 241. Helsinki 2009.
- Hämäläinen, Erkki: Poliisitoiminnan muutokset Euroopan integraatiossa. Teoksessa Rikostorjunnan etulinjassa, Keskusrikospoliisi 80 vuotta, s. 27–46. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.
- Härkönen, Henrik: Terroristiryhmän rikosoikeudellinen sääntely. Lakimies 2/2006 s. 216–235.
- Ingroia, Antonio: Kriminelle Vereinigung und organisierte Kriminalität. Die italienische Erfahrung. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 179–182. Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- International Review of Penal Law, Vol. 68–70 (1997–1999).
- Jareborg, Nils: Defensiv och offensiv straffrättspolitik. Nordisk tidskrift för kriminalvidenskap 1994, s. 41–53.
- Jareborg, Nils: Kriminalisering som ultima ratio regis? Ett försök att reda ut begreppen. Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu, s. 89–102. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237.
- Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. Iustus Förlag AB. Uppsala 2005.
- Johansen, Per Ole: Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet. Ad Notam Gyldendal AS. Oslo Norja 1996.
- Johansen, Per Ole: Organisert kriminalitet – Hva nå? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap 2008, s. 259–276.
- Jokela, Antti: Rikosprosessi. Talentum. Helsinki 2008.
- Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuna A-sarja N:o 187, 1991.
- Joutsen, Matti: The European Union and Cooperation in Criminal Matters: The Search for Balance. Heuni Paper No. 25/2006. www.heuni.fi. (Joutsen 2006a)
- Joutsen, Matti: The Evolution of Cooperation in Criminal Matters within the European Union: the Record so far. Teoksessa Kauko Aromaa ja Terhi Viljanen (toim.): International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice. Papers in celebration of 25 years of HEUNI. HEUNI Publication Series No. 50, s. 67–91. Helsinki 2006. (Joutsen 2006b)
- Jung, Heike: Making Sense of the German “Straftatlehre”, A Personal Account. Teoksessa Petter Asp, Carl Erik Herlitz ja Lena Holmqvist (toim.): Flores Juris et legum festskrift till Nils Jareborg. Iustus förlag Uppsala 2002, s. 369–384.

- Jung, Heike: Uses and abuses of criminal law responses to terrorism. Teoksessa Kimmo Nuotio (toim.): Festschrift in Honour of Raimo Lahti. Publications of the Faculty of Law University of Helsinki 2007, s. 97–109.
- Junninen, Mika: Adventurers and Risk-Takers, Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) Publication Series No. 47. Helsinki 2006.
- Jyrälä, Marika: Critical Analysis of Joint Criminal Enterprise Doctrine in International Criminal Law: Demands of the Principle of Legality and the Limits of Individual Criminal Responsibility. Master Thesis, University of Helsinki 2008.
- Jääskinen, Niilo: Eurooppalaistuvan oikeuden oikeusteoreettisia ongelmia. Helsinki 2008. Myös verkkojulkaisuna (ISBN 978-952-10-4763-3 (PDF)).
- Kaiafa-Gbande, Maria: Towards a new approach of organised crime in the EU – New challenges for human rights. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik 14/2007, s. 537–546.
- Kainulainen, Heini ja Smolej, Mirka: Törkeät huumausainerikokset Helsingin hovioikeudessa. Julkaisussa Heini Kainulainen (toim.): Rangaistuskäytäntö törkeissä huumausainerikoksissa. Helsinki 2007. OPTL:n tutkimustiedonantoja 79.
- Kainulainen, Heini: Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki 2009.
- Karhu, Juha: Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 5/2003, s. 789–807.
- Keijzer, Nico: Participation in crime – developments in Dutch law. Teoksessa Raimo Lahti ja Kimmo Nuotio (toim.): Criminal Law Theory in Transition. Finnish and Comparative Perspectives, s. 491–502. Finnish Lawyees' Publishing Company. Helsinki 1992.
- Kekomäki, Paavo: Ammattimaisten ja tavanomaisten rikosten käsitteistä. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy. Helsinki 1933.
- Kelsen, Hans: Puhdas oikeusoppi. Verlag Franz Deuticke. Wien 1960.
- Ketola, Minna: Modernien tiedonhankintamenetelmien kehittämien. Teoksessa Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta, s. 59–73. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.
- Kiikeri, Mika ja Ylikoski, Petri: Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen. Gaudeamus Kirja. Helsinki 2004.
- Koenig, Doreen Marguerite: The Criminal Justice System Facing the Challenge of Organized Crime. The Wayne Law Review Vol. 44 No. 3 Fall 1998, s. 1351–1377.
- Koljonen, Eero: Yhteistyö poliisin ja syyttäjän voimavarana. Tutkimus poliisin ja syyttäjän yhteistyön toimivuudesta rikosten esitutkinnassa, organisaatioiden johtamisen ja laadun kannalta. Tampereen yliopisto. Tampere 2005.
- Korkea-aho, Emilia: Empiirisen oikeustutkimuksen käytäntö. Julkaisussa Heidi Lindfors (toim.): Empiirinen tutkimus oikeustieteessä, s. 81–90. OPTULA:n tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 249. Vammala 2004.
- Koskinen, Pekka: Kohti 2000-luvun rangaistusjärjestelmää. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 128–138. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.
- Koskinen, Pekka: Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (päätoim.): Rikosoikeus, s. 159–194. WSOYpro. Helsinki 2008.

- Koulu, Risto: Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. WSOY lakitieto. Helsinki 2003.
- Kurenmaa, Tero: Järjestäytynyt rikollisuus ja vankilat. *Lakimies* 6/2006, s. 1025–1036 (Kurenmaa 2006a).
- Kurenmaa, Tero: Analyysillä parempaa rikosten ennalta ehkäisyä ja rikostutkintaa. Tieto – mahdollisuus, uhka, turva? Sisäisen turvallisuuden vaikuttajaseminaari 7.2.2006. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/3bc4f2aedcafac91c225710e002c0580/\\$file/kurenmaa%20analyysilla%20parempaa%20rikostutkintaa.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/3bc4f2aedcafac91c225710e002c0580/$file/kurenmaa%20analyysilla%20parempaa%20rikostutkintaa.pdf) (Kurenmaa 2006b)
- Lackner, Karl ja Kühn, Kristian: StGB Strafgesetzbuch Kommentar 25. Auflage. Verlag C. H. Beck München 2004.
- Lahti, Raimo: Lainkonkurrenssista. *Lakimies* 6/1968, s. 739–737.
- Lahti, Raimo: On gränsdraning mellan medgärningsmannaskap och medhjälj till brott. *JFT* 1989, s. 100–118.
- Lahti, Raimo: Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäinen vaihe: varallisuus- ja talousrikossäännökset I–III. *Lakimies* 1991, s. 258–290, 873–901 ja 1168–1201.
- Lahti, Raimo: Die Gesamtreform des Finnischen Strafgesetzes: Zielsetzung und Stand der Reformarbeit bis 1991 – insbesondere im Blick auf die erste Phase der Gesamtreform. Teoksessa Lahti, Raimo ja Kimmo Nuotio (toim.): *Criminal Law Theory in Transition: Finnish and Comparative Perspective – Strafrechtstheorie im Umbruch: Finnische und vergleichende Perspektiven*, s. 27–52. Helsinki 1992.
- Lahti, Raimo: Muuttuva rikollisuus – uudistuva rikosoikeus. Mistä 2000-luvulla rangaitaan ja minkälaisin rikosvastuun edellytyksin? Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): *Kohti 2000-luvun rikosoikeutta*, s. 5–17. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisu A:8. Helsinki 1994.
- Lahti, Raimo: De grundläggande rättigheterna och straffrätten. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab* 3–4/1998, s. 295–307.
- Lahti, Raimo: Kohti kansainvälistä ja eurooppalaista kriminaalipolitiikkaa? *Lakimies* 6–7/1999, s. 1123–1133.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden kokonaisuudistusta 30 vuotta – entä nyt? *Lakimies* 4/2001, s. 718–725.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden kehitys *Lakimies*-aikakauskirjan heijastamana. *Lakimies* 7–8/2002, s. 1247–1268.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisesityksen arviointia. Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 237*, s. 137–153. Helsinki 2003.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden kokonaisuudistus ja seuraamusjärjestelmän kehittäminen. *Lakimies* 3/2004, s. 412–421.
- Lahti, Raimo: Kirjallisuusarvio Marko Viitasen väitöskirjasta Poliisin rikokset. Tutkimus suomalaisen poliisirikoksen kuvasta. *Lakimies* 7–8/2007, s. 1170–1198. (Lahti 2007a)
- Lahti, Raimo: Om den straffrättsliga rättskälle- och tolkningsläran. *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, s. 153–169. *Norstedts Juridik*. Stockholm 2007. (Lahti 2007b)
- Lahti, Raimo: Das Wirtschaftsstrafrecht in der Gesamtreform des Strafrechts. Erfahrungen mit den finnischen Strafgesetzsreformen 1972–2003. *Strafrecht und Wirtschaftsstrafrecht – Dogmatik, Rechtsvergleich, Rechtstatsachen – Festschrift für Klaus Tiedemann zum 70. Geburtstag*. Carl Heymanns Verlag 2008.

- Lahti, Raimo ja Sahavirta, Ritva: National Report – Finland. XVIIIth International Congress of Penal Law. Preparatory Colloquium. La Corna (Spain), 5-8 September 2007. Section I – Criminal Law. General Part, s. 101–115. Expanding forms of preparatory acts and participation.
- Laitinen, Ahti: Vallan rikokset. Oikeussosiologinen tutkimus organisaatorikollisuudesta ja sen yhteiskunnallisista edellytyksistä. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1989.
- Laitinen, Ahti ja Aromaa, Kauko: Näkökulmia rikollisuuteen. Hanki ja jää. Helsinki 1993.
- Laitinen, Ahti ja Aromaa, Kauko: Rikollisuus ja kriminologia. Vastapaino. Tampere 2005.
- Laitinen Ahti ja Virta, Erja: Talousrikokset – teoria ja käytäntö. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 2/1998. Espoo 1998.
- von Lampe, Klaus ja Johansen, Per Ole: Criminal Networks and Trust: On the importance of expectations of loyal behaviour in criminal relations. Teoksessa Organised Crime, Trafficking, Drugs: Selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, Helsinki 2003, s. 102–113. HEUNI Publication Series No. 42. Helsinki 2004.
- von Lampe, Klaus: Measuring Organised Crime A Critique of Current Approaches. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Matjaž Jager, Klaus von Lampe ja James L. Newell (toim.): Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism, s. 85–116. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2004.
- von Lampe, Klaus: Organised crime research in Europe: development and stagnation. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Jackie Harvey, Almir Maljević, Miroslav Scheinost ja Klaus von Lampe (toim.): European crime-markets at cross-roads: Extended and extending criminal Europe, s. 17–41. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2007.
- Lappalainen, Juha ja Frände, Dan: Todistelu. Teoksessa Lappalainen (päätoim.): Prosessioikeus, s. 483–596. WSOYpro Helsinki 2007.
- Lappalainen, Juha: Tuomion käsite, sisältö ja antamismenettely. Teoksessa Juha Lappalainen (päätoim.): Prosessioikeus, s. 599–625. WSOYpro Helsinki 2007.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Miksi rikosoikeus? S. 19–22. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8, Helsinki 1994.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määrääminen. Teoksessa Olavi Heinonen ym. (toim.): Rikosoikeus, s. 361–406. Werner Söderström lakitieto. Helsinki 2002.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. Lakimies 5/2003, s. 751–788. (Lappi-Seppälä 2003a)
- Lappi-Seppälä, Tapio: Muuttuuko kriminaalipolitiikka – ja mihin suuntaan? Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237, s. 155–180. Helsinki 2003. (Lappi-Seppälä 2003b)
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II–III. Lakimies 1 ja 3/2004, s. 3–36 ja 422–450.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2006.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Kriminaalipolitiikan perusteita, Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona ja Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (päätoim.): Rikosoikeus, s. 59–66, 67–86 ja 95–158. WSOYpro. Helsinki 2008.
- Lappi-Seppälä, Tapio ja Niemi, Hannu: Kontrolliviranomaisten toiminta. Julkaisussa Rikollisuustilanne 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238, s. 305–309. Rangaistuskäytännön yleiskuvaus. Samassa Optulan julkaisussa, s. 331–360.

- Larsson, Paul: Organiseret Kriminalitet. Pax Forlag A/S, Oslo 2008.
- Lehto, Marja: International Responsibility for Terrorist Acts. A Shift Towards More Indirect Forms of Responsibility. Acta Universitatis Lapponiensis 139. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi 2008.
- Leinonen, Mari: Euroopan yhteisö ja kansallinen rikosoikeus. Lakimies 3/2001, s. 455–482.
- Lernestedt, Claes: Kriminalisering. Problem och principer. Iustus Förlag AB, Uppsala 2003.
- Levi, Michael: The Organization of Serious Crimes. Teoksessa The Oxford Handbook of Criminology. Oxford University Press, s. 878–913. Oxford 2002.
- Levi, Michael: The Preventive Control of Organised Crime in Europe: The Emerging Global Paradigm? Teoksessa Kauko Aromaa ja Terhi Viljanen (toim.): International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice. Papers in celebration of 25 years of HEUNI. HEUNI Publication Series No. 50, s. 92–107. Helsinki 2006.
- Lindstedt, Jukka: Terrorismipuitepäätös ja suomalaiset terrorismia koskevat rangaistus-säännökset. Teoksessa Petri Jääskeläinen, Pekka Koskinen ja Martti Majanen (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu, s. 231–250. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 268. Helsinki 2006.
- Lindstedt, Jukka: Turvallisuus, kontrollipolitiikka ja laillisuusvalvonta. Lakimies 7–8/2007, s. 1006–1037.
- Loader, Ian and Walker, Neil: Civilizing Security. Cambridge University Press, 2007.
- Low, Peter W., Jeffries, John Calvin jr. ja Bonnie, Richard J.: Criminal law Cases and Materials 2nd edition. University Casebook Series USA 1986.
- Lunde, Paul: Järjestäytynyt rikollisuus. Gummerus Kustannus Oy 2004. Englanninkielinen alkuteos Organised Crime Dorling Kindersley Ltd 2004.
- Majanen, Martti: Kohti 2000-luvun rangaistusjärjestelmää – vankeusrangaistuksen vaihtoehdot. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 139–146. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.
- Majanen, Martti: RL 17 luku rikokset yleistä järjestystä vastaan. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (päätoim.): Rikosoikeus, s. 371–413. WSOYpro. Helsinki 2008.
- Mantila, Anu: Kansainvälistyvä rikollisuus. Rikostutkimus 2/1994, s. 37–60.
- Maunu, Antti: EY-direktiivit kansallisissa tuomioistuimissa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1993.
- Matikkala, Jussi: Näkökohtia rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi annetusta HE 44/2002:sta. Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237, s. 215–230. Helsinki 2003.
- Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 263. Helsinki 2005.
- Mecone, James Morrison, Shapiro, Julie B. ja Martin, Timothy B.: Racketeer Influenced and Corrupt Organizations. American Criminal Law Review 43 (2006), s. 869–919.
- Melander, Leila: Talousrikosten esitutkinta rikoslain soveltamisena. Teoksessa Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta, s. 114–128. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.

- Melander, Sakari: Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. *Lakimies* 2002, s. 938–961.
- Melander, Sakari: The Differentiated Structure of Contemporary Criminal Law. Teoksessa Kimmo Nuotio (toim.): *Festschrift in Honour of Raimo Lahti*. Publications of the Faculty of Law University of Helsinki 2007, s. 189–206.
- Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset. *Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 288*. Helsinki 2008.
- Militello, Vincenzo: *Europäischer Einsatz und organisierte Kriminalität*. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold und Letizia Paoli (toim.): *Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien*, s. 3–31. *Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie*. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- Militello, Vincenzo: Participation in a Criminal Organisation as a Model of European Criminal Offence. Teoksessa Vincenzo Militello ja Barbara Huber (toim.): *Towards a European Criminal Law against Organised Crime*. *Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie*, s. 15–41. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg im Breisgau 2001.
- Mitsilegas, Valsamis: From National to Global, from Empirical to Legal: the Ambivalent Concept of Transnational Organized Crime. Teoksessa Margaret E. Beare (toim.): *Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption*, s. 256–290. University of Toronto Press Incorporated 2003, s. 55–87. Toronto Buffalo London 2003.
- Mäkelä, Urpo: RL 17:1 a järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Pro gradu -tutkielma Helsingin yliopisto 2004.
- Mölsä, Mika: Prosenttijengit – moottoripyöräkerhot ja järjestäytynyt rikollisuus Suomessa. Johnny Kniga. Helsinki 2008.
- Nagel, Michael: Landesberichte – Frankreich. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, s. 199–217. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Naylor, R. T. Follow-the-Money Methods in Crime Control Policy. Teoksessa Margaret E. Beare (toim.): *Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption*, s. 256–290. University of Toronto Press Incorporated 2003. Toronto Buffalo London 2003.
- Neira, Taina: Rikoshyödyn takaisinsaamisen ongelmista ja asianomistajan asemasta kansainvälisissä tapauksissa – Erityisesti talousrikosten näkökulmasta tarkasteltuna. Risto Koulu, Raimo Lahti ja Timo Ojala (toim.): *Kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alalta*. Helsingin hovioikeuden julkaisu, s. 107–129. Helsinki 2009 (<http://www.oikeus.fi/uploads/2g4ml3d.pdf>)
- Nicolič-Ristanovič, Vesna: Illegal markets, human trade and transnational organised crime. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Matjaž Jager, Klaus von Lampe ja James L. Newell (toim.): *Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*, s. 117–137. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2004.
- Niemi, Hannu ja Lehti, Martti: Kansainvälistyminen ja rikollisuus. Optulan julkaisu Rikollisuustilanne 2006, s. 240–243.

- Niemi, Hannu, Honkatukia, Päivi ja Lehti, Martti: Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus. Julkaisussa Rikollisuustilanne 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238, s. 249–277.
- Niemi, Matti Ilmari: Mitä kontekstuaalinen lähestymistapa voi merkitä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa? Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus, s. 195–200. Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta 2002.
- Nieppola, Tommi: Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet EU:n rikosoikeudellisessa ja poliisiyhteistyössä. Eduskunnan kanslian julkaisu 9/2002. Helsinki 2002.
- Nilsson, Hans G.: International cooperation to fight organised crime – the Titanic scenario. Teoksessa Petter Asp, Carl Erik Herlitz ja Lena Holmqvist (toim.): Flores juris et legum festskrift till Nils Jareborg, s. 523–530. Iustus förlag 2002.
- Nissinen, Matti: Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä. Sisäasiainministeriön poliisiosaston poliisin oppikirjasarja. Helsinki 1997.
- Noferi, Mark: Towards Attenuation: A "New" Due Process Limit on *Pinkerton* Conspiracy Liability. *American Journal of Criminal Law* Vol. 33:2 2005–2006, s. 91–156.
- Nuotio, Kimmo: Rikosoikeustutkimuksen arvot ja tehtävät. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 115–128. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.
- Nuotio, Kimmo: Teko, vaara, seuraus. Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 216. Helsinki 1998.
- Nuotio, Kimmo: The Emerging European Dimension of Criminal Law. Teoksessa Petter Asp, Carl Erik Herlitz ja Lena Holmqvist (toim.): Flores juris et legum festskrift till Nils Jareborg, s. 531–558. Iustus förlag 2002. (Nuotio 2002a)
- Nuotio, Kimmo: Kriittisiä näkökohtia rikosoikeuden paikasta Euroopan unionin oikeudessa. Teoksessa Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet EU:n rikosoikeudellisessa ja poliisiyhteistyössä. Eduskunnan kanslian julkaisu 9/2002, s. 143–158. (Nuotio 2002b)
- Nuotio, Kimmo: Onko oikeusjärjestyksen pirstoutuminen väistämätöntä? Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus, s. 3–24. Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta 2002. (Nuotio 2002c)
- Nuotio, Kimmo: Kansainvälinen ja eurooppalainen rikosoikeus. Teoksessa Olavi Heinonen ym. (toim.): Rikosoikeus, s. 139–168. Werner Söderström lakitieto. Helsinki 2002. (Nuotio 2002d)
- Nuotio, Kimmo: Euroopan unioni kriminaalipolitiikan tekijänä – järkevän kriminaalipolitiikan pääteipiste? *Lakimies* 7–8/2003, s. 1213–1235. (Nuotio 2003a)
- Nuotio, Kimmo: Lainsäätäjä rikosoikeuden yleisten oppien parissa. Teoksessa Raimo Lahti ja Tapio Lappi-Seppälä (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237, s. 243–269. Suomalainen Lakimiesyhdistys Helsinki 2003. (Nuotio 2003b)
- Nuotio, Kimmo: Eurooppalaistuvan rikosoikeuden ääriviivat. *Lakimies* 7–8/2007, s. 1102–1122. (Nuotio 2007a)
- Nuotio, Kimmo: The Rationale of the Nordic Penal Policy Compared with the European Approach. Teoksessa Kimmo Nuotio (toim.): Festschrift in Honour of Raimo Lahti. Publications of the Faculty of Law University of Helsinki. Helsinki 2007, s. 157–174. (Nuotio 2007b)

- Nuotio, Kimmo: Participation in Crime in Nordic Criminal Laws: Variations on a Theme. Teoksessa Jaakko Husa, Kimmo Nuotio ja Heikki Pihlajamäki (toim.): Nordic Law – Between Tradition and Dynamism. Intersentia, Ius Commune Series, Antwerp – Oxford 2007, s. 127–152. (Nuotio 2007c)
- Nuotio, Kimmo: Kansainvälinen ja eurooppalainen rikosoikeus. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä ym. (toim.): Rikosoikeus, s. 195–244. WSOYpro Helsinki 2008.
- Nuotio, Kimmo: Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. Lakimies 7–8/2009, s. 1154–1174.
- Nuutila, Ari-Matti: Syyllisyydestä vastuullisuuteen? Syyllisyysteoreettinen tutkimus. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, rikos- ja prosessioikeuden sarja A n:o 18. Turku 1991.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1996.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1997.
- Nuutila, Ari-Matti: Huumausainerikokset. Teoksessa Heinonen ym. (toim.): Rikosoikeus, s. 1447–1485. Werner Söderström lakitieto. Helsinki 2002. (Nuutila 2002a)
- Nuutila, Ari-Matti: Muutamia reunaehtoja EU:n kriminaalipolitiikalle. Teoksessa Eurooppalainen yhteistyö ja kansalliset vaikutusmahdollisuudet EU:n rikosoikeudellisessa ja poliisiyhteistyössä. Eduskunnan kanslian julkaisu 9/2002. (Nuutila 2002b)
- Nuutila, Ari-Matti: ”Law in Books” ja ”Law in Action” – seuraamusharkintaa lainkäytössä. Teoksessa Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman, s. 245–259. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisut N:o 15. Turku 2005.
- Nuutila, Ari-Matti ja Melander, Sakari: RL 50 luku huumausainerikokset. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä (päätoim.): Rikosoikeus, s. 1363–1417. WSOYpro Helsinki 2008.
- Ojanen, Tuomas: Ennakkoratkaisumenettely. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1996.
- Ojanen, Tuomas: Eurooppa-tuomioistuimet ja suomalaiset tuomioistuimet. Lakimies 7–8/2005, s. 1210–1228.
- Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001. Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.). Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Orlandi, Renzo: Prozessuale Mittel gegen die organisierte Kriminalität in Italien. Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 387–393. Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg, 2000.
- Pajuoja, Jussi: Sisäisen turvallisuuden ohjelma – menestys vai ei? Näkökulmia valtioneuvoston poikkihallinnolliseen turvallisuushankkeeseen. Lakimies 7–8/2007, s. 1038–1052.
- Paoli, Letizia ja Fijnaut, Cyrille: Organised Crime and Its Control Policies. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 14/3, 307–327, 2006.
- Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan unioni. Lakimies 7–8/2005, s. 1229–1250.
- Perron, Walter: Europäische Strafverfolgung ohne europäisches Strafverfahren? Teoksessa Vincenzo Militello, Jörg Arnold ja Letizia Paoli (toim.): Organisierte Kriminalität als transnationales Phänomen. Erscheinungsformen, Prävention und Repression in Italien, Deutschland und Spanien, s. 33–51. Interdisziplinäre Untersuchungen aus

- Strafrecht und Kriminologie. Freiburg im Breisgau: Ed. iuscrim, Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Freiburg 2000.
- Pfeiffer, Christian: Strafrecht und Organisierte Kriminalität. Teoksessa Strafrecht und Organisierte Kriminalität. Grundsatzfragen und Lösungsansätze. Landesgruppe Österreich der internationalen Strafrechtsgesellschaft (AIDP), s. 5–44. Wien 1996.
- Picotti, Lorenzo: Expanding Forms of Preparation and Participation. General report. The International Review of Penal Law 78e année nouvelle série 3e/4e trimestres 2007 Association Internationale de Droit Pénal, Preparatory Colloquium, s. 405–452. (www.penal.org – heading “Publications”)
- Pirjatanniemi, Elina: Kansainvälistyvä rikosoikeus – rangaistusteoreettisia pohdintoja. Lakimies 7–8/2007, s. 1089–1101.
- Pullat, Risto: Organized Crime Related Drug Trafficking in the Baltic Sea Region. Police Point of View. Estonian Police Board. Tallinn 2009
- Puonti, Anne: Työvälineet yhteistyön ja tiedonhallinnan edistäjänä talousrikostutkinnassa. Teoksessa Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta, s. 93–111. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.
- Pölönen, Pasi: Salaiset pakkokeinot. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1997.
- Raitio, Juha: EU:n kehitys, periaatteet ja tavaroiden vapaa liikkuvuus. Forum Iuris Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2004.
- Resolutions on XVIth International Congress of Penal Law.
- Rikostorjunnan etulinjassa – Keskusrikospoliisi 80 vuotta. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.
- Rosas, Allan: EU:n jäsenvaltioiden perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet. Lakimies 6–7/1999, s. 908–919.
- Rosas, Allan: Tolknings- och tillämpningsproblem i mötet mellan nordisk och internationell juridisk metod. Forhandlingerne ved det 37. nordiske Juristmøde i Reykjavík 18.-20. august 2005. Bind I, s. 318–345.
- Roxin, Claus: Strafrecht. Allgemeiner Teil Band II: Besondere Erscheinungsformen der Straftat. Verlag C. H. Beck. München 2003.
- Roxin, Claus: Täterschaft und Tatherrschaft. De Gruyter, Berlin 2006.
- Ruggiero, Vincenzo. Teoksessa Margaret E. Beare (toim.): Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption, s. 171–182. University of Toronto Press Incorporated 2003. Toronto Buffalo London 2003.
- Sahavirta, Ritva: Rahanpesu rangaistavana tekona. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 286. Helsinki 2008.
- Salminen, Janne: Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-105/03 Pupino antamaa tuomiota koskeva oikeustapauskommentaari. Lakimies 2/2006, s. 286–299.
- Salminen, Janne: Euroopan unionin kolmannen pilarin alaisen yhteistyön instrumenttien asema, oikeusvaikutukset ja sovellettavuus jäsenvaltioiden oikeudessa. Lakimies 6/2007, s. 863–888.
- Saraviita, Ilkka: Rikoksen valmistelusta RL 4 luvun 3 §:n mukaan, erikoisesti silmälläpitäen rankaisemattoman valmistelun ja yrityksen erottamista sekä rikoksen valmistelun suhdetta eräisiin valmistelun kaltaisiin tekoihin.
- Schloenhardt, Andreas: Mafias and Motorbikes: New Organised Crime Offences in Australia. Current Issues in Criminal Justice 19 (2007–2008), s. 260–282.
- Sevón, Kjell: Rikollisuuden uudet uhat ja uhkakuvat. Teoksessa Ari Hirvonen (toim.): Kohti 2000-luvun rikosoikeutta, s. 187–221. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:8. Helsinki 1994.

- Sihto, Juha: Kansainvälinen rikosprosessioikeus. Teoksessa Juha Lappalainen ym. (toim.): *Prosessioikeus*, s. 1163–1274. WSOY lakitieto. Porvoo 2003.
- Sihto, Juha: Pyynnöistä määräksiin – Uusin eurooppalainen luovuttamis- ja oikeusapu-oikeus Suomen lainsäädännössä. *Lisensiaatintutkimus*, Helsingin yliopisto 2006.
- Sinn, Arndt: Das Lagebild der organisierten Kriminalität in der Europäischen Union. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, s. 503–521. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006. (Sinn 2006a)
- Sinn, Arndt: Rechtsvergleichende Beobachtungen zu organisierter Kriminalität/kriminellen Organisationen und Terrorismus. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, s. 641–680. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006. (Sinn 2006b)
- Sjöstrand, Malin: Smugglingsbrott som ekonomisk och organiserad brottslighet. *Rättspolitik – rättsregler – rättsstillämpning*. Santérus Förlag. Stockholm 2009.
- Smith, John ja Hogan, Brian: *Criminal law*. Butterworths London 1983.
- Smith, K.J.M.: *A Modern Treatise on the Law of Criminal Complicity*. Oxford University Press. Oxford 1991.
- Sootak, Jaan ja Kergandberg, Eerik: Landesberichte – Estland. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): *Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001*, s. 173–195. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Spencer, Jon: Media constructing organised crime concepts in an extended criminal Europe. *Trafficking women for sexual exploitation*. Teoksessa Petrus C. van Duyne, Jackie Harvey, Almir Maljević, Miroslav Scheinost ja Klaus von Lampe (toim.): *European crime-markets at cross-roads: Extended and extending criminal Europe*, s. 43–61. Wolf Legal Publishers, the Netherlands 2007.
- Symeonidou-Kastanidou Elisabeth: Towards a New Definition of Organised Crime in the European Union. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* (2007), s. 83–103.
- Tala, Jyrki: Kansallinen oikeuspolitiikka – mahdollisuudet ja välineistö. *Lakimies 7–8/2005*, s. 1165–1187. (Tala 2005a)
- Tala, Jyrki: *Lakien laadinta ja vaikutukset*. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005. (Tala 2005b)
- Tapani, Jussi: Rikosoikeusjärjestelmän jännitteisyys ja kriminaalipoliittisesti latautunut rikoslainoppi. Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): *Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus*, s. 145–175. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2002.
- Tapani, Jussi: Mistä puhumme, kun puhumme olosuhdetahallisuudesta? Teoksessa Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi (toim.): *Rikos, rangaistus ja prosessi*. Juhlajulkaisu Eero Backman, s. 283–301. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisu N:o 15. Turku 2005.
- Tapani, Jussi: HD och medgärninsmannaskap – vart är vi på väg? *JFT 5–6/2008*, s. 625–641.
- Tapani, Jussi ja Tolvanen, Matti: *Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano*. Talentum. Helsinki 2006.
- Tapani, Jussi ja Tolvanen, Matti: *Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi*. Talentum. Helsinki 2008.

- Thaman, Stephen C.: Landesberichte – Vereinigte Staaten von Amerika. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001, s. 431–475. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- The implementation of the Corpus Juris in the Member States. Penal provisions for the protection of European Finances. M. Delmas-Marty ja J.A.E. Vervaele (toim.). Intersentia. Antwerpen – Groningen – Oxford, 2000.
- Tolonen, Kari: Talousrikossäännösten tulkinta erityisesti velallisen rikoksissa. Poliisiammatikorkeakoulun tutkimuksia 9. Espoo 2000.
- Tolvanen, Matti: Tosiseikat rikosprosessissa. Teoksessa Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman, s. 303–325. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisu N:o 15. Turku 2005.
- Tontti, Jarkko: Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta, s. 50–81. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2005.
- Tuori, Kaarlo: Oikeus, valta ja demokratia. Helsinki 1990.
- Tuori, Kaarlo: Law, Power and Critique. Teoksessa Kaarlo Tuori, Zenon Bankowski ja Jyrki Uusitalo (toim.): Law and Power – Critical and Socio-Legal Essays, s. 7–29. Deborah Charles Publications, Liverpool UK 1997.
- Tuori, Kaarlo: Yleinen järjestys ja turvallisuus – perusoikeusko? Lakimies 1999, s. 920–931.
- Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki 2000.
- Tuori, Kaarlo: Oikeuden ratio ja voluntas. WSOY. Helsinki 2007.
- Vanhanen, Teemu: Rikoksumppanuutta vai avunantoa – onko sillä merkitystä? Tutkimus rikoksen tekemisen ja avunannon rajanvedosta varkaus- ja väkivaltarikoksissa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden sarja B:23. Turku 2004.
- Vanhanen, Teemu: Rikosoikeudellisen osallisuussääntelyn kehityksestä – mistä tulemme ja minne olemme menossa? Teoksessa Ari-Matti Nuutila ja Elina Pirjatanniemi (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman, s. 349–368. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A. Juhlajulkaisu N:o 15. Turku 2005.
- Varto, Juha: Hermeneutiikka ja historismi: kaksi vuosisadanvaihdetta. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta, s. 35–49. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2005.
- Vasa, Kosti: Kansainvälisen rikollisuuden vastustaminen. Teoksessa Antti Tulenheimon juhlayllykaisu, s. 223–228. Suomen kriminalistiyhdistys. Helsinki 1939.
- Watson, Alan: Legal Transplants: an Approach to Comparative Law. University of Georgia Press, Athens Georgia 1993.
- Weigend, Thomas: General Report – The Criminal Justice Systems Facing the Challenge of Organised Crime. International Review of Penal Law, vol. 68, 3–4 1997, s. 523–546.
- Wersäll, Fredrik: Politik och juridik – vad är vad i tredje pelaren? Teoksessa Petter Asp, Carl Erik Herlitz ja Lena Holmqvist (toim.): Flores juris et legum festskrift till Nils Jareborg, s. 659–670. Iustus förlag 2002.

- Wersäll, Fredrik: Bestraffande av brottslig vilja – något om förberedelsebrottets konstruktion. Teoksessa Festschrift till Suzanne Wennberg. Norstedts Juridik. Stockholm 2009.
- Vestergaard, Jorn: Criminal participation in Danish law – uniformity unlimited? Teoksessa Raimo Lahti ja Kimmo Nuotio (toim.): Criminal Law Theory in Transition. Finnish and Comparative Perspectives, s. 475–490. Finnish Lawyees' Publishing Company. Helsinki 1992.
- Wierup Lasse ja Larsson Matti: Svensk Maffia. En kartläggning av de kriminella gängen. Norstedts 2007.
- Viitanen, Marko: Poliisin rikokset. Tutkimus suomalaisen poliisirikoksen kuvasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 28/2007. Helsinki 2007.
- Wikström, Kauko: Oikeuskäytännön tulkinnasta. Erittely oikeusnormien soveltamistoinnasta esitettävien väitteiden teoreettisista perusteista ja oikeuskäytännön rakenteesta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 128.
- Wilhelmsson Thomas: Vieteriukkoteoria EY-oikeudesta. Teoksessa Pekka Hallberg ym. (toim.): Juhlajulkaisu Aulis Aarnio 1937 14/5 1997. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja 1997. Vammala 1997, s. 357–374.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. WSOY Lakitieto. Helsinki 2001.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet eri oikeudenaloja yhdistävänä tekijänä. Teoksessa Veli-Pekka Viljanen (toim.): Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus, s. 25–37. Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta 2002.
- van der Wilt, Harmen: Joint criminal enterprise and functional perpetration. Teoksessa André Nollkaemper ja Harmen van der Wilt (toim.): System Criminality in International Law, s. 158–182. Cambridge University Press 2009.
- Virkkala, Marja-Leena: Rangaistuksen koventamisperusteet. Teoksessa Raimo Lahti ja Timo Ojala (toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. 2004, s. 304–320. (<http://www.oikeus.fi/uploads/xapzpnix.pdf>)
- Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus oikeudenalana ja Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Juha Lappalainen (päätoim.): Prosessioikeus, s. 41–53 ja 113–210. WSOYpro Helsinki 2007.
- Virolainen, Jyrki ja Martikainen, Petri: Pro & Contra – Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum. Helsinki 2003.
- Virta, Erja: A Thief is a Criminal who has not had enough Time to start a Company. Teoksessa Ahti Laitinen ja Vittorio Olgiati (toim.): Crime – Risk – Security. University of Turku & University of Urbino. Turku 1999.
- Wise, Edward M.: Foreword: the International Association of Penal Law and the Problem of Organized Crime. The Wayne Law Review Vol. 44 No. 3 Fall 1998, s. 1281–1304.
- Wright, Alan: Organised Crime. Willan Publishing Devon, UK 2006.
- Wörner, Liane, ja Wörner, Matthias: Landesbericte – Deutschland. Teoksessa Walter Gropp ja Arndt Sinn (toim.): Organisierte Kriminalität und kriminelle Organisationen – Präventive und repressive Maßnahmen vor dem Hintergrund des 11. September 2001, s. 75–132. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006.
- Ylikangas, Heikki: Järjestäytynyt ja ammattirikollisuus historiassa. Keskusrikospoliisin juhlaseminaari Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa ja Euroopassa 29.3.2001.

Tuomioita

(tuomioiden lainvoimaisuustiedot on tarkastettu 20.2.2009 tilanteen mukaan, jonka jälkeen lainvoimaisuutta ei ole seurattu)

- KKO 1978 II 104: 323
- KKO 1988:42: 320
- KKO 1995:119: 306
- KKO 1999:89: 106
- KKO 1999:114: 363
- KKO 2001:91: 309, 333
- KKO 2004:46: 204
- KKO 2004:73: 106
- KKO 2004:119: 316
- KKO 2005:139: 106
- KKO 2007:1: 106–107
- KKO 2008:18: 56, 198, 199, 313, 320, 364, 394, 396

- Vaasan HO 16.12.1996 nro 1974 R 96/208: 176
- Kouvolan HO 9.11.2001 1222 R 01/588: 310, 355
- Helsingin HO 13.12.2002 3854 R 02/1036: 228, 237, 353–354
- Helsingin HO 31.12.2002 3976/02 R 02/2245: 370
- Helsingin HO 1.7.2003 2056 R 03/590: 316–317, 356; ks. KKO 25.11.2004 2004:119: 316
- Helsingin HO 15.7.2003 2204 R 02/2510: 197–198, 370
- Helsingin HO 29.8.2003 2528 R 02/2060: 300, 356, 374
- Helsingin HO 1.6.2004 1972 R 02/4158: 199
- Kouvolan HO 15.6.2004 786 R 03/1190: 56, 159–160, 176, 202–203, 236, 368–369
- Helsingin HO 16.5.2005 1579 R 04/1918 ja 3040: 159, 185–186, 203, 308–310, 312, 333, 351, 363
- Kouvolan HO 30.11.2005 1349 R 05/1047: 172, 211
- Kouvolan HO 9.11.2006 1356 R 06/37: 181, 187
- Helsingin HO 16.5.2007 1594 R 06/2887: 210
- Helsingin HO 18.5.2007 1642 R 07/585: 196, 208
- Helsingin HO 16.5.2007 1594 R 06/2887: 210
- Helsingin HO 9.10.2007 3185 R 07/1927: 172
- Kouvolan HO 3.1.2008 29 R 07/844: 202, 234, 236, 356, 362
- Itä-Suomen HO 29.1.2008 87 R 07/416: 177
- Helsingin HO 6.6.2008 1673 R 07/2557: 369
- Vaasan HO 9.10.2008 1263 R 07/1001: 179, 362 (Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus ja valitus KKO:lle 8.12.2008, KKO ei myöntänyt valituslupaa: 163, 170, 180, 203–204)
- Turun HO 29.5.2009 1307 R 08/1889: 159, 211, 234, 322
- Turun HO 30.11.2009 2879 R 09/84: 178–179

- Tampereen KO 28.1.2000 10097: 369; ks. Turun HO 31.12.2001 3241 R 00/601 ja R 01/1982
- Espoon KO 14.2.2002 340 R 02/175: 352–353; ks. Helsingin HO 13.12.2002 3854 R 02/1036
- Porvoon KO 18.2.2002 1742: 317, 356; ks. Helsingin HO 1.7.2003 2056 R 03/590
- Helsingin KO 12.7.2002 7749 R 02/5384: 197–198; ks. Helsingin HO 15.7.2003 2204 R 02/2510
- Tuusulan KO 23.10.2002 1446 R 02/754: 199; ks. Helsingin HO 1.6.2004 1972 R 02/4158
- Lahden KO 16.10.2003 2343 R 03/1397: 368; ks. Kouvolan HO 29.1.2004 136 R 03/1190 ja Kouvolan HO 15.6.2004 786 R 03/1190
- Vantaan KO 26.4.2004 1136 R 03/2782: 160, 186, 188, 297–298; ks. Helsingin HO 16.5.2005 1579 R 04/1918 ja R 04/3040
- Hämeenlinnan KO 30.4.2004 411 R 04/369: 177; ks. Turun HO 18.3.2005 740 R 04/1417
- Vantaan KO 8.9.2006 2714 R 06/2128: 209–210, 371; ks. Helsingin HO 16.5.2007 1594 R 06/2887
- Kouvolan KO 21.11.2005 1423 R 05/1024: 181, 186–187; ks. Kouvolan HO 28.12.2006 1498 R 06/37, Kouvolan HO 9.11.2006 1356 ja Kouvolan HO 28.6.2007 706 R 06/37
- Vantaan KO 6.2.2006 391 R 06/92: 371; ks. Helsingin HO 8.6.2006 1718 R 06/753
- Lahden KO 11.4.2001 793 R 00/1292: 355; ks. Kouvolan HO 9.11.2001 1222 R 01/588
- Lappeenrannan KO 6.7.2006 884 R 06/636: 371; ks. Kouvolan HO 16.11.2006 1342 R 06/891
- Vantaan KO 18.8.2006 06/2542 R 06/1996 lainvoimainen: 235
- Vantaan KO 8.9.2006 2714 R 06/2128: 209–210, 371 ; ks. Helsingin HO 16.5.2007 1594 R 06/2887
- Vantaan KO 20.9.2006 2869 R 06/2252: 196, 373
- Vantaan KO 24.11.2006 3693 R 06/2822: 196, 371; ks. Helsingin HO 13.4.2007 1253 R 07/449
- Lappeenrannan KO 13.12.2006 1882 R 05/1350: 172; ks. Kouvolan HO 23.2.2007 265 R 07/135
- Hämeenlinnan KO 21.12.2006 1144 R 06/793: 374–375; ks. Turun HO 16.1.2008, 48 R 07/360
- Vantaan KO 28.12.2006 3948 R 06/3002: 172,196, 208–209; ks. Helsingin HO 18.5.2007 1642 R 07/585
- Joensuun KO 9.3.2007 07/386 R 06/1791: 177; ks. Itä-Suomen HO 87 29.1.2008 R 07/416 ja 483 23.4.2007 R 07/416
- Helsingin KO 12.4.2007 3529 R 07/2037: 56, 197–198, 255, 257, 269, 280–281, 283, 304, 309; ks. Helsingin HO 20.12.2007 4154 R 07/1474
- Lahden KO 21.6.2007 07/1427 R 07/986: 202, 236, 362; ks. Kouvolan HO 3.1.2008 29 R 07/844
- Jyväskylän KO 10.7.2007 1335 R 07/806: 171, 194, 203, 268, 292–293; ks. Vaasan HO 9.10.2008 1263 R 07/1001. Keski-Suomen syyttäjänviraston valituslupahakemus ja valitus KKO:lle 8.12.2008. KKO ei myöntänyt valituslupaa.
- Helsingin KO 26.7.2007 6657 R 07/5163: 56, 311, 369; ks. Helsingin HO 6.6.2008 1673 R 07/2557

- Lahden KO 7.12.2007 2891 R 07/815: 202, 233, 235–236; ks. Kouvolan HO 13.8.2008 886 R 08/103
- Espoon KO 20.3.2008 665 R 08/67 (vireillä Helsingin HO:ssa): 56, 355, 375
- Forssa-Loimaan KO 9.7.2008 616 R 08/410: 56, 159, 178, 181, 203; ks. Turun HO 29.5.2009 1307 R 08/1889
- Riihimäen KO 17.10.2008 668 R 08/514 (vireillä Kouvolan HO:ssa): 312–313, 345, 361
- Turun KO 19.12.2008 5361 R 08/3030 (vireillä Turun HO:ssa): 165, 178–179, 228, 269

EY:n tuomioistuimen tuomioita

- 9/70 Grad v. Finanzamt Traunstein (1970) ECR 825: 105
- 33/70 SpA SACE v. Ministry for Finance of the Italian Republic (1970 ECR 1213: 105
- 41/74 Yvonne Van Duyn v. Home Office (1974) ECR 1337: 105
- C-148/78, Rikosoikeudenkäynti Tullio Rattia vastaan, kok. 1979: 110
- C-387/02, C-391/02 ja C-403/02 (rikosoikeudenkäynti Silvio Berlusconiä vastaan): 107
- C-105/03 (Pupino): 104–111, 290
- vireillä oleva ennakkoratkaisupyyntö C-261/09 (Mantello): 289–290

ICTY:n tuomioita

- Prosecutor v. Dusko Tadić, IT-94-I-A (Appeals Chamber), 15.7.1999 <http://www.un.org/icty>: 100, 142, 326–328, 394, 397
- Prosecutor v. Miroslav Kvočka et al, IT-98-30/1-T ja A (Trial ja Appeals Chamber), 2.11.2001 ja 28.2.2005: 329
- Prosecutor v. Radoslav Brdjanin, IT-99-36 T ja A (Trial ja Appeals Chamber), 1.9.2004 ja 3.4.2007: 328

Vieraiden valtioiden tuomioistuinten tuomioita

- Commonwealth v. Donoghue Court of Appeals of Kentucky (1933): 114, 139–140
- Interstate Circuit, Inc. v. UN, 306 U.S. (1939): 224
- Pinkerton v. United States, Supreme Court of the US, 328 U.S. (1946): 114, 141–143, 322, 324, 326, 375
- Callanan v. United States, 364 U.S. (1961): 140–142
- People v. Burleson, Appellate Court of Illinois, Fourth District (1977): 114
- US vs. Nascimento, 491 F.3d 25 (1st Cir. 2007) tapauselostus julkaisussa Harvard Law Review Vol 121:1961 2008, s. 1961–1968: 113, 224
- Her Majesty the Queen vs. Ward, Superior Court of Justice (Toronto Region) 12.12.2008: 57, 161, 179
- Bundesgerichtshof 26.10.2000 4 StR 284/99: 118–119, 140, 152, 165, 226

Säädösvalmisteluun liittyviä asiakirjoja

Hallituksen esityksiä

- HE 125/1975 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.
- HE 180/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumausainerikoksia koskevilla säännöksillä.
- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 95/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 183/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.
- HE 17/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia koskevien rikoslain säännösten uudistamiseksi ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 43/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastaisen yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 luvun muuttamisesta.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 188/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi.
- HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 31/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen ja keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 32/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta.
- HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 53/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 50 luvun muuttamisesta.
- HE 81/2007 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta.

- HE 26/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 197/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tulliselvityksrikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 84/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholirikoksia koskevien säännösten uudistamisesta .

Perustuslakivaliokunnan lausuntoja ja mietintöjä

- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).
- PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi (HE 6/1997 vp).
- PeVL 10/2000 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säättämisestä rangaistavaksi (HE 183/1999 vp).
- PeVL 7/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä terrorististen pommi-iskujen torjumista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 231/2001 vp).
- PeVL 48/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi (HE 188/2002 vp).

Lakivaliokunnan lausuntoja ja mietintöjä

- LaVL 9/1997 vp. Lakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston kirjelmään U 42/1997 vp ehdotuksesta yhteiseksi toiminnaksi rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa.
- LaVM 6/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä terrorististen pommi-iskujen torjumista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 231/2001 vp)
- LaVM 14/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastaisen yleissopimuksen sekä laeiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 luvun muuttamisesta (HE 42/2002 vp)
- LaVM 24/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi (HE 188/2002 vp).
- LaVM 26/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säättämisestä rangaistavaksi (HE 183/1999 vp).
- LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp).
- LaVM 5/2003 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta (HE 32/2003 vp).
- LaVL 9/2004 vp. Lakivaliokunnan lausunto lakialoitteesta laiksi metsälain muuttamisesta (LaVL 154/2003 vp).

LaVL 9/2005 vp. Lakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston kirjelmään U 12/2005 vp ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta.
LaVM 11/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 50 luvun muuttamisesta (HE 53/2006 vp).
LaVM 9/2007 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä terrorismin ennaltaehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 34 a luvun muuttamisesta (HE 81/2007 vp).

Hallintovaliokunnan lausuntoja

HaVL 18/2000 vp. Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi (HE 183/1999 vp).

Muita lainvalmisteluun liittyviä asiakirjoja

Antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet Ds 2008:6 (Ruotsi).
KM 1973:70 Rikosoikeuskomitean mietintö (työrikostoimikunta).
KM 1976:72 Rikosoikeuskomitean mietintö.
Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 5/2000. (Rikoslakiprojektin ehdotus)
Oikeusministeriön muistio EU/2005/0635 ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta (KOM (2005) 6 lopullinen).
Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle U 12/2005 ehdotuksesta järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevaksi puitepäätökseksi (9067/06 CRIMORG 80).
Regeringens proposition 2005/06:42. Olovlig befattning med narkotikaprekursorer. (Ruotsi)
Raimo Lahden lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle terrorismin ennalta ehkäisyä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymistä koskevasta hallituksen esityksestä HE 81/2007 vp 25.10.2007 (tark. 7.11.2007).
Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö 2009:2:
<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Komiteanmietintoja/Komiteanmietintojenarkisto/Komiteanmietintoja2009/1238674726747>
Straffansvarsutredningen förslag SOU 1996:185.

Kansainväliset sopimukset, muu kansainvälinen sääntely ja toimintasuunnitelmat

Euroopan unioni (www.eur-lex.europa.eu)

- Alusten aiheuttaman ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä koskeva puitepäättös 2005/667/YOS.
- Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta, EYVL C 340, 10.11.1997 (SopS 55/1999).
- Annex to the Report from the Commission based on Article 11 of the Council Framework Decision of 13th June, 2002, on combatting terrorism, EU:n neuvoston asiakirja 10528/04 ADD 1, 15.6.2004.
- Eurojust-yksikön perustamista koskeva neuvoston päätös 28.2.2002 2002/187/YOS EU:n virallinen lehti L 63/1 6.3.2002 ja kyseisen päätöksen muuttamista koskeva neuvoston päätös 2003/659/YOS EU:n virallinen lehti L 245/44 29.9.2003.
- Eurojust-päätös 16.12.2008 2009/426/YOS Eurojustin vahvistamisesta sekä Eurojust-yksikön perustamisesta vakavan rikollisuuden torjunnan tehostamiseksi tehdyn päätöksen 2002/187/YOS muuttamisesta EU:n virallinen lehti L 138/14 4.6.2009.
- Euroopan poliisiviraston (Europolin) perustamista koskeva yleissopimus EYVL C 316, 27.11.1995 sekä siihen liittyvät Europolin toimivaltaa laajentavat pöytäkirjat ja neuvoston päätökset.
- Euroopan unionin jäsenvaltioissa annettujen tuomioiden huomioon ottamista uudessa rikosprosessissa koskeva puitepäättös 2008/675/YOS.
- Europolin perustamista koskeva neuvoston päätös 6.4.2009 2009/371/JHA OJ 15.5.2009 L 121/37.
- Euroopan unionin perusoikeuskirja, EYVL C 303, 14. joulukuuta 2007.
- Eurooppalaista pidätysmääräystä ja jäsenvaltioiden välistä luovutusmenettelyä koskeva puitepäättös 13.6.2002 EYVL L 190.
- Eurooppalaista todisteiden luovuttamismääräystä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten koskeva puitepäättös 2008/978/YOS.
- EU:n huumausainestrategia 2005–2015.
- Ihmis- ja perusoikeuksia koskeva perusoikeuskirja EYVL C 364, 18.12.2000.
- Ihmiskaupan torjuntaa koskeva neuvoston puitepäättös 2002/629/YOS, EYVL L 203, 1.8.2002.
- Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen EU:n toimintasuunnitelma (EU-Action Plan to Combat Organised Crime), 1997.
- Järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisemistä ja valvontaa koskeva Euroopan unionin vuosituuhannen strategia (2000/C 124/01). (The Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the new Millennium.)
- Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva ehdotus neuvoston puitepäättökseksi 19.1.2005, KOM (2005) 6 lopullinen.
- Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäättös 24.10.2008 2008/841/YOS EUVL L 300/42 11.11.2008.
- Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen toimintasuunnitelma EU-Action Plan to Combat Organised Crime, 1997.
- Jäsenvaltioiden välisen rikosrekisteritietojen vaihdon järjestämistä ja sisältöä koskeva puitepäättös 2009/315/YOS.

Keskinäistä oikeusapua rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä koskeva yleis-sopimus EYVL C 197, 12.7.2000 ja sen pöytäkirja EYVL C 326, 21.11.2001.

Lahjonnan torjumista yksityisellä sektorilla koskeva puitepäätos 2003/568/YOS.

Lainvalvontaviranomaisten välisen tietojen ja tiedustelutietojen vaihdon yksinkertaista-mista koskeva puitepäätos 2006/960/YOS.

Laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähim-mäissääntöjen vahvistamista koskeva neuvoston puitepäätos. 25.10.2004 2004/757/YOS EYVL L 335, 11.11.2004.

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumista koskeva neuvoston pui-tepäätos 2004/68/YOS, EYVL N:o L 013, 20.1.2004.

Maastrichtin sopimus. Sopimus Euroopan unionista (1992) EYVL C 191, 29.7.1992.

Menetetyksi tuomitsemista koskeva puitepäätos 2006/783/YOS.

Muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjuntaa koskeva puitepäätos 2001/413/YOS.

Neuvoston päätös 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2.

Omaisuuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanoa EU:ssa koskeva EU:n jäsenvaltioiden 22.7.2003 hyväksymä puitepäätos 2003/577/YOS.

Päätöslauselma henkilöistä, jotka tekevät yhteistyötä oikeusviranomaisten kanssa kansain-välisen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa EYVL C 10, 11.1.1997.

Rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäl-jittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta tehty puitepäätos 2001/500/YOS.

Rahaväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamista rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä koskeva puitepäätos 2000/383/YOS ja sen muuttamista koskeva puitepäätos 2001/888/YOS.

Rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumista rikosoikeudellisin keinoin koskeva puitepäätos 2008/913/YOS.

Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä koskeva yleissopimus, SopS 71/1999 EYVL C 313, 23.10.1996.

Rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemista koskeva puitepäätos 2005/212/YOS.

Rikollisjärjestyön osallistumisen kriminalisointia koskeva yhteinen toiminta Euroopan unionin jäsenvaltioissa 98/733/YOS, EYVL L 351, 29.12.1998.

Rikosasioissa tehtävässä poliisi- ja oikeudellisessa yhteistyössä käsiteltävien henkilötietojen suojaamista koskeva puitepäätos 2008/977/YOS.

Rikosoikeudellisten puitteiden vahvistamista laittomassa maahantulossa, kauttakulus-sa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemistä koskeva neuvoston puitepäätos 2002/946/YOS, EYVL N:o L 328, 5.12.2002.

Sopimus Euroopan perustuslaista, EUVL nro C 310, 16.12.2004.

”Strategisen toimintaperiaatteen kehittäminen järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi” – niminen EU:n komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille KOM (2005) 232.

Strategy for the Beginning of the new Millennium on the Prevention and Control of Organised Crime.

Tarkastusten asteittaisesta lakkauttamisesta yhteisillä rajoilla 14 päivänä kesäkuuta 1985 tehdyn Schengenin sopimuksen soveltamisesta 19 päivänä kesäkuuta 1990 tehty yleissopimus, SopS 23/2001.

Terrorismin torjuntaa koskeva neuvoston puitepäättös 2002/475/YOS, EYVL L 164, 22.6.2002 ja puitepäättös sen muuttamisesta 2008/919/YOS.

Terrorismipuitepäätöksen täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa koskeva komission kertomus 6.11.2007, KOM (2007) 681 lopullinen.

Tietojärjestelmiin kohdistuvia hyökkäyksiä koskeva puitepäättös 2005/222/YOS.

Todistajien suojelua kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä koskeva päätöslauselma, EYVL C 327, 7.12.1995.

Towards a European Strategy to Prevent Organised Crime – EU:n komission ja Europolin yhteinen raportti, 2001.

Tullihallintojen keskinäisestä avunannosta ja yhteistyöstä tehty yleissopimus sekä siihen liittyvä oikaisupöytäkirja (Napoli II-sopimus), EYVL C 24, 23.1.1998.

Uhrin asemaa rikosoikeudenkäyntimenettelyissä koskeva puitepäättös 2001/220/YOS (15.3.2001) EYVL L 82, 22.3.2001.

Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista taloudellisiin seuraamuksiin koskeva puitepäättös 2005/214/YOS.

Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista tuomioihin ja valvontapäätöksiin valvontatoimenpiteiden ja vaihtoehtoisten seuraamusten valvomiseksi koskeva puitepäättös 2008/947/YOS.

Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista rikosasioissa annettuihin tuomioihin, joissa määrätään vapausrangaistus tai vapauden menetyksen käsittävä toimenpide, niiden täytäntöön panemiseksi EU:ssa koskeva puitepäättös 2008/909/YOS.

Yhteisiä tutkintaryhmiä koskeva puitepäättös EYVL L 162, 20.6.2002.

Yksinkertaistettua menettelyä Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä rikoksen johdosta tapahtuvassa luovuttamisessa koskeva yleissopimus, SopS 73/1999.

Ympäristön suojelua rikosoikeudellisin keinoin koskeva puitepäättös 2003/80/YOS.

Euroopan neuvosto

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskeva yleissopimus 4.11.1950, SopS 18-19/1990 (Euroopan ihmisoikeussopimus).

Keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskeva eurooppalainen yleissopimus (EN:n oikeusapusopimus) SopS 30/1981 ja lisäpöytäkirja SopS 14/1985.

Recommendation R (2001) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles in the fight against organised crime.

Rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus (Strasbourg'n konfiskaatiosopimus) SopS 53/1994.

Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (EN:n luovuttamissopimus) SopS 32/1971.

Tuomittujen siirtämistä koskeva yleissopimus SopS 13/1987 ja lisäpöytäkirja SopS 42/2001.

Yhdistyneet kansakunnat

Huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa koskeva yleissopimus SopS 44/1994. (Wienin huumausainesopimus)

Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus (Palerm'n sopimus) 1371/2003, SopS 18/2004.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 37/1970.

Kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastainen yleissopimus SopS 73–74 /2002.
Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus L23.6.1975,
107/1976, A 30.1.1976/108, SopS 8/1976.
Korruption vastainen yleissopimus SopS 56/2006.
Report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational
Organized Crime on the work of its first to eleventh sessions. Addendum. Inter-
pretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of
the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the
Protocols thereto A/55/383/Add.1 ([http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/
CTOC/index.html#Fulltext](http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html#Fulltext))
Terrorististen pommi-iskujen torjumista koskeva kansainvälinen yleissopimus SopS 59/
2002.
YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 46/152, 19.12.1991.

Viranomaisasiakirjoja

A comparative analysis of organised crime conspiracy legislation and practice and their rel-
evance to England and Wales. Michael Levi and Alaster Smith. Home Office Online
Report 17/02.
Anonyymi todistelu ja peitepoliisin oikeus osallistua rikollisryhmän toimintaan. OM:n
työryhmän mietintö 2005:5.
Arjen turvaa – sisäisen turvallisuuden ohjelma. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 44/2004.
(<http://www.intermin.fi/julkaisu/442004>)
Crime and Criminal Justice in Europe: Information on structure and development regard-
ing the years 1995-2005. Eurostat. ([http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_
pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL))
Esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportti 16.6.2006.
EU:n uhkakuva-arvio – OCTA Europol Organised Crime Threat Assessment 2006 ja
2007. (www.europol.europa.eu)
Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen. Poliisin ylijohdon
julkaisusarja 6/2007. (www.poliisi.fi)
Kansainvälisten virka- ja oikeusapuasioiden käsikirja (mm. poliisin sisäisesti käytettävissä
olevilla intranet-sivuilla).
Kansainvälisten rikosoikeusapuasioiden koordinointi –työryhmän mietintö. Oikeusmi-
nisteriö, Yleisen osaston julkaisuja 1/2000. (OM 2000)
Keskusrikospoliisin tehtävistä rikosten esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa annettu sisä-
asiainministeriön määräys SM-2003-00287/Tu-411.
Keskusrikospoliisin toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009. www.poliisi.fi/krp
Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2006 ja 2007. www.poliisi.fi/krp
Poliisin kansainvälinen toiminta 1.1. – 30.6.2007, Poliisin ylijohdon julkaisusarja 8/2007.
www.poliisi.fi
Oikeusministeri Tuija Braxin vastaus 13.11.2007 kansanedustaja Tapani Mäkisen kirjalli-
seen kysymykseen KK 425/2007 vp.
One Step Ahead: A 21st Century Strategy to Defeat Organised Crime CCm 6167 UK
Government White Paper presented to Parliament in March 2004 ([http://www.
archive2.official-documents.co.uk/document/cm61/6167/6167.pdf](http://www.archive2.official-documents.co.uk/document/cm61/6167/6167.pdf))
Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk. Brottsförebyggande rådet.
Rapport 2002:7.

- Organiserad brottslighet i Sverige 2005. Rikskriminalpolisens. RKP KUT Rapport 2005:2b A-492-675/05.
- Organised crime situation report 2005 Council of Europe. (<http://www.docstoc.com/docs/2812790/Organised-Crime-Situation-Report-2005>)
- Rikollisuustilanne 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238.
- Rikostiedustelusta ja rikosanalyysistä annettu määräys SM-2004-88/Ri-2
- Todistajien tukipalvelut. Oikeusministeriön mietintö 2006:6. (www.om.fi)
- Turvallinen elämä jokaiselle. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisu 16/2008.
- UK Threat Assessment of serious organised crime 2008/09. (<http://www.soca.gov.uk/assessPublications/downloads/UKTA2008-9NPM.pdf>)
- UN Office on Drugs and Crime. Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. September 2002. (http://www.unodc.org/pdf/crime/publications/Pilot_survey.pdf)
- Vakavan rikollisuuden kohdetorjuntamenettelystä annettu määräys SM-2001-1520/Ri-2.

Lehtiartikkelit yms.

- Aromaa, Kauko: Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta. Pääkirjoitus Haaste-lehdessä 4/2007 19.12.2007. (<http://www.haaste.om.fi/42696.htm>)
- Helsingin Sanomat 2.1.2008 ”Rata epäilee sisäpiirikaupan muuttuneen järjestäytyneeksi”. HS 2.1.2008.
- Ilta-Sanomat Plussa 17.9.2005 ”Suomi pelkää”.
- Ilta-Sanomat 24.1.2009 ”Liivit auki”.
- Lahti Raimo: haastattelu Haaste-lehdessä 4/2006. (<http://www.haaste.om.fi/37898.htm>)
- Larsson, Paul: kirjoitus Haaste-lehdessä 3/2009, s. 22–23 (suomentanut: Kauko Aromaa).
- Volanen, Risto 27.9.2008 (<http://www.hs.fi/kotimaa>)
- Vepsä, Iisa: Oikeushistorian metodiseminaari, kevät 2008.

Yhteenveto tutkimusaineistoon kuuluvista tuomioista

1. Rangaistuksen koventamisperusteen soveltamista koskeva vaatimus			
Tampereen KO 28.1.2000 ja 13.6.2001	Törkeä huumaus- ainerikos	<u>On JR-ryhmä:</u> -huumeiden hankintaa ja myyntiä -määrät kasvusuuntaisia -johtaja, joka pitää satojen puheluiden avulla yhteyttä muihin -laajat verkostot huumeiden ostajia -suunnitelmallisuus, työnjako -peitekieli -tiukka kuri, kukaan ryhmäläisistä ei puhu mitään huumausaineisiin liittyvää	31.12.2001 Turun HO: <u>On JR-ryhmä</u> -roolien jakoon perustuvaa huumausaine kauppaa -yhteiseen suunnitelmaan perustuvaa -käskyvaltasuhteet -laajamittaista
Vantaan KO 27.6.2001	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -oli useita henkilöitä, mutta yhteistyö ei järjestäytyntynyt -osallistuminen satunnaista/ painostukseen/ toistensa tuntemiseen perustuvaa	Helsingin HO 11.7.2002: <u>Ei JR-ryhmä</u> -ei perusteltu
Espoon KO 14.2.2002	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	Ei näytetty, että teko olisi tehty sen järjestön puolesta, johon tekijät kuuluivat.	Helsingin HO 13.12.2002: <u>On JR-ryhmä</u> -ryhmä harjoittaa monenlaista rahaa tuottavaa rikollista toimintaa ja kyseessä ollut rikos myös olisi toteutuessaan tuottanut rahaa tekijöille ja edistänyt ryhmän tavoitteita -jäsenen lehti- ja TV-haastatteluisia kuvaamat ryhmän toimintamallit näyttönä
Helsingin KO 12.7.2002	Paritus	<u>On JR-ryhmä:</u> -laajahko ulkomailta johdettu ja organisoitu paritus	Helsingin HO 15.7.2003: <u>On JR-ryhmä</u> -selkeät käskyvaltasuhteet ja työnjaon eriytyminen
Lahden KO 16.10.2003	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -ulkoiset tunnukset -tiivis yhteydenpito -käskyvalta- ja alistussuhteet, kuri, hierarkia -yhteinen rahantarve, törkeitä rikoksia -useampi kuin 2 henkilöä, määrittelemätön kestoaika	Kouvolan HO 15.6.2004: <u>On JR-ryhmä</u> -myöntäneet jäsenyysaseman ryhmässä, takavarikoidut liivit, kalenterit, televalvonnan osoittama yhteydenpito
Hämeenlinnan KO 30.4.2004	Törkeä ryöstö	<u>Ei JR-ryhmä</u>	
Kouvolan KO 21.11.2005	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -huumausainerikoksiin liittyy aina suunnitelmallisuutta ja useita henkilöitä -tähän rikokseen ei liity tavallisesta poikkeavaa suunnitelmallisuutta, käskyvaltasuhteita tai työnjakoa	Kouvolan HO 9.11.2006: <u>Ei JR-ryhmä</u> -KO:n perustelut

Hämeenlinnan KO 21.12.2006	Törkeä veropetos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -ilmeisesti päätelty jutun olosuhteista	Turun HO 16.1.2008: <u>On JR-ryhmä</u> -KO:n perustelut
Lahden KO 21.6.2007	Törkeä huumaus-ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -viitattu HO:n aikaisempaan tuomioon -ryhmän jäsenyys myönnetty, takavarikoitu tunnuksin varustettuja vaatteita -puhelintiedot osoittivat toiminnan ryhmän hyväksi ja ryhmän sisäisen huolenpitovelvollisuuden	Kouvolan HO 3.1.2008: <u>On JR-ryhmä</u> -KO:n perustelut
Jyväskylän KO 10.7.2007	Törkeä ryöstö ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -ulkoiset tunnuksot -henkilöt syyllistyneet toistuvasti rikoksiin, mm. aserikos -rikoksen ilmentämä yksituumaisuus	Vaasan HO 9.10.2008: <u>Ei JR-ryhmä</u> -ulkoiset tunnuksot tai hierarkkinen rakenne eivät riittäviä -rikollinen perustamistarkoitus tai päätavoite jäänyt näyttämättä -jotkut ryhmäläisistä ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, mutta näyttämättä jäänyt, että ne olisi tehty ryhmän nimissä tai hyödyttäneet ryhmää
Helsingin KO 26.7.2007	Törkeä huumaus-ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -todistajan kertomuksella tuli selvitettyksi -syyksi luetut rikokset tyypillisiä järjestäytyneelle rikollisuudelle	Helsingin HO 6.6.2008: -ei muutosta
Lahden KO 7.12.2007	Törkeä huumaus-ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -viittasi HO:n aikaisempaan tuomioon -rikoksen tekeminen vaatii huomattavia varoja, yhteyksiä ja luottamusasemaa, joita yksityishenkilöllä ei olisi -member-aseman saavuttaminen edellyttää pidempiaikaista toimintaa	Kouvolan HO 13.8.2008: -syytteet hylätty (joskin perusteluissa s. 4 järjestäytyneisyyttä pidetty uskottavana)
Espoon KO 20.3.2008	Törkeä huumaus-ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -useamman kuin 2 henkilön yhteistyönä tehty rikoksia -säännöllisiä tapaamisia kerhotiloissa -työnjako, käskyvaltasuhteet ja ryhmäkuri ilmeni säännöistä ja henkilölehdistä -toiminut pitkän (vuosia), rajoittamattoman ajan -kansainväliset yhteydet, taloudellisen hyödyn tavoittelu	
Forssa-Loimaan KO 9.7.2008		<u>On JR-ryhmä:</u> -eriytynyt työnjako -rikoksentekotarkoitus -tietoisuus omasta osuudesta osana rikollisryhmän toimintaa -viittaus mm. EU:n kriteereihin	Turun HO 29.5.2009 08/1889: <u>On JR-ryhmä</u> -hierarkkisuus ja käskyvaltasuhteet
Riihimäen KO 17.10.2008	Murha ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -ei perusteltu	
Turun KO 19.12.2008	Törkeä ryöstö ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -rikosrekisterissä ei aikaisempaa rikollisuutta -yhteistyöstä tapahtumien puitteissa saatu kuva ei osoita järjestäytyneisyyttä	Turun HO 30.11.2009: <u>Ei JR-ryhmä</u> -ei näytetty johtoa, selkeää työnjakoa tai käskynalaisuussuhteita -pikemminkin viittaa asioista päättämiseen kollektiivisesti keskustellen ja eri vaihtoehtoja punniten -ryhmän kokoonpano ei ollut kiinteä

2. Kvalifointiperusteen soveltamista koskeva vaatimus			
Espoon KO 5.2.1999	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	Ei ottanut kantaa syyttäjän esittämään järjestäytyneisyyttä koskevaan vaatimukseen.	Helsingin HO 28.4.1999: <u>On JR-ryhmä</u> -tehty huumerikosten tekemistä varten järjestäytyneen, selkeät komentosuhteet omaavan ryhmän jäsenenä
Tampereen KO 28.1.2000 ja 13.6.2001	Törkeä huumaus- ainerikos	<u>On JR-ryhmä:</u> -huumeiden hankintaa ja myyntiä -määrät kasvusuuntaisia -johtaja, joka pitää satojen puheluiden avulla yhteyttä muihin -laajat verkostot huumeiden ostajia -suunnitelmallisuus, työnjako -peitekieli -tiukka kuri, kukaan ryhmäläisistä ei puhu mitään huumausaineisiin liittyvää	31.12.2001 Turun HO: <u>On JR-ryhmä</u> -roolien jakoon perustuvaa huumausainekauppaa -yhteiseen suunnitelmaan perustuvaa -käskyvaltasuhteet -laajamittaista
Vantaan KO 27.6.2001	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -oli useita henkilöitä, mutta yhteistyö ei järjestäytyneenä -osallistuminen satunnaista/ painostukseen/ toistensa tuntemiseen perustuvaa	Helsingin HO 11.7.2002: <u>Ei JR-ryhmä</u> -ei perusteltu
Lahden KO 16.10.2003	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -ulkoiset tunnukset -tiivis yhteydenpito -käskyvalta- ja alistussuhteet, kuri, hierarkia -yhteinen rahantarve, törkeitä rikoksia -useampi kuin 2 henkilöä, määrittelemätön kestoaika	Kouvolan HO 15.6.2004: <u>On JR-ryhmä</u> -myöntäneet jäsenyysseuran ryhmässä, takavarikoidut liivit, kalenterit, televalvonnan osoittama yhteydenpito
Vantaan KO 26.4.2004	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -työnjako, hierarkia, säännöt, päätöksentekomenettely ja johtamisjärjestelyt -kokouksia, vankilassa olevan henkilön mielipiteen selvittämistä säännöllisesti -tatuoinnit, jotka osoittavat hierarkiaa	Helsingin HO 16.5.2005: <u>On JR-ryhmä</u> -työnjako, hierarkia, tatuoinnit, päätöksentekomenettely, kontrolli, pyrkimys yhdenmukaistaa kertomuksia ja välttää johtohenkilöiden joutumista vastuuseen
Vantaan KO 24.8.2004	Törkeä huumaus- ainerikos ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -perusteluissa viitattiin tuomioon Vantaan KO 26.4.2004	Helsingin HO 16.5.2005: <u>On JR-ryhmä</u> -tämän asian valitus käsiteltiin yhdessä Vantaan KO 26.4.2004 tuomiosta tehdyn valituksen kanssa
Vantaan KO 22.6.2005	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -esitutkintakertomuksen perusteella on laadittu organisaatiokaavio -järjestämisessä kaksi eri maantieteellistä haaraa -vastaaja toimi välittäjänä asiakkaiden hankkivien ja väärää asiakirjoja toimittavien tahojen välillä -laajamittaisuus, työnjako, ei yksittäistapaus -johto- ja käskyvaltasuhteiden järjestäminen on jäänyt epäselväksi	Helsingin HO 14.10.2005 -lausunnon antaminen raukesi

Kotkan KO 11.8.2005	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -vaatinut usean henkilön organisoitumisen ja työnjaon eriytymisen (suunnittelu, rahoitus, värvääminen, majoittaminen, asiakirjaväärentäminen) -yksituumaisuus: tiedonkulku kiinnijäämisestä välittyi muille -suuren mittakaavan taloudellista rikollisuutta	Kouvolan HO 30.11.2005: <u>On JR-ryhmä</u> -useita henkilöitä, työnjakoa -toiminta ilmentää pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta
Vantaan KO 6.2.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä</u> -useita henkilöitä, eri tehtävissä -toiminut muilta saamiensa ohjeiden perusteella	Helsingin HO 8.6.2006 -ei muuttanut
Lappeenrannan KO 6.7.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -tätä pidettiin riidattomana -ohjeita ja palkkioita saatu -useita henkilöitä -vastaajaa pidettiin tehtävään valmistautuneena ja tietoisena	Kouvolan HO 16.11.2006 -ei muuttanut
Vantaan KO 18.8.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -toiminut toimeksiannon perusteella -toimeksiantaja toisen käskyvallan alla -työnjakoa (osa hoitaa asiakirjat, osa kuljetukset)	Helsingin HO 16.10.2006 -lausunnon antaminen raukesi
Vantaan KO 8.9.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	Vastaajan tietoisuus JR-ryhmästä jäänyt näyttämättä	Helsingin HO 16.5.2007 -ei muuttanut
Vantaan KO 20.9.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä:</u> -yleisesti on tiedossa, että laittoman maahantulon järjestäminen on tyypillisesti järjestäytynyttä, ja edellyttää osamennettelyjä lähtö- ja päätömaassa sekä useamman osallistumista -puhelintietojen perusteella laaditut kaaviot osoittavat yhteistyötä -puhelimitse saatuja ohjeita	
Vantaan KO 24.11.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä</u> -laittoman maahantulon järjestäminen vaatii paljon toimintoja lähtö-, väli- ja päätömaassa, vaatii useampia henkilöitä, joita on oltava vähintään kaksi muuta vastaajan lisäksi -saanut rahalahetyksiä -vastaaja näytti omaavan jonkinlaista käskyvaltaa	Helsingin HO 13.4.2007: <u>On JR-ryhmä</u> -laajamittaista, suunnitelmallista, ei ole voinut olla kyse yksittäisistä toisistaan tietämättömien henkilöiden toimenpiteistä -osallistuneita vähintään kolme
Lappeenrannan KO 13.12.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä</u> -yli 3 henkilöä -vastaaja myönsi organisaation olemassaolon, kielsi vain oman suhteensa siihen -KO:n mukaan vastaajalla oma tarkka ja tärkeä rooli järjestämisessä	Kouvolan HO 23.2.2007: <u>On JR-ryhmä</u> -KO:n perustelut
Vantaan KO 28.12.2006	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä</u> -järjestelyssä mukana useita henkilöitä, työnjako -edellyttänyt huolellista suunnittelua ja merenkulun ammattiosaamista -vastaajan (=merikapteeni) osuuden keskeisyys rikoksen toteuttamisessa -taloudellisen hyödyn tavoittelu -toiminta tarkoitettu laajaksi ja pitkäaikaiseksi	Helsingin HO 18.5.2007 - lausunnon antaminen raukesi

Vantaan KO 29.1.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -saatu tehtävän suorittamista koskevia ohjeita -matkoja maksettu usean henkilön luottokorteilla -vääreennetyt asiakirjat -Suomessa saatu puhelinnumero, johon oltava yhteydessä -usean (yksilöimättä jääneen) henkilön osallistumista vaati	
Vantaan KO 2.2.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -ei ole näytetty ryhmän olemassaoloa	Helsingin HO 5.12.2007 -asian käsittely raukesi
Joensuun KO 9.3.2007	Törkeä huuhaus- ainerikos ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -ei perusteltu (pidetty muilla perusteilla törkeänä)	Itä-Suomen HO 29.1.2008: -syyttäjät ei vaatinut tältä osin muutosta
Vantaan KO 30.5.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä:</u> -kansainvälistä organisaatiota on pidetty täysin selvänä	Helsingin HO 27.11.2007 -valitus peruutettiin
Vantaan KO 29.6.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä:</u> -neljä henkilöä osallistunut -käskyvaltasuhteita, tehtäväksiantoa -suunnitelmallisuutta	Helsingin HO 9.10.2007: <u>Ei JR-ryhmä</u> -kesto aika vain viikkoja -ei palkkioita -käskyvaltasuhteista ja hierarkiasta ei näyttöä
Vantaan KO 27.9.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä:</u> -matkustusasiakirjojen, viisumikutsujen, ja matkajärjestelyjen tekeminen vaatii yhteistuumaisuutta -kesto vuosia, yli kolme henkilöä -todistajien uhkailu	Helsingin HO 4.1.2008: <u>On JR-ryhmä</u> -yli 3 henkilöä, kesto vuosia -koordinoituja, suunnitelmallista, maksua vastaan tapahtuvaa -uhkailua
Vantaan KO 11.7.2007	Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen	<u>On JR-ryhmä:</u> -seitsemän henkilöä osallistunut -käskyvaltasuhteita, työnjakoa -suunnitelmallisuutta	
3. Rikollisryhmän toimintaan osallistumisrikosta koskeva rangaistusvaatimus (RL 17:1 a)			
Helsingin KO 12.4.2007	Törkeä huuhaus- ainerikos ym.	Ilmeisesti KO:n näkemyksen mukaan on JR- ryhmä, vaikkakin KO viittasi vain siihen, että todistajan asiantuntija-arvion mukaan ryhmä täyttää JR-ryhmän kriteerit.	Helsingin HO 20.12.2007 -asia ei käsitelty tältä osin
Jyväskylän KO 10.7.2007	Törkeä ryöstö ym.	<u>On JR-ryhmä:</u> -ulkoiset tunnuksot -henkilöt syyllistyneet toistuvasti rikoksiin, mm. aserikos -rikoksen ilmentämä yksituumaisuus	Vaasan HO 9.10.2008: <u>Ei JR- ryhmä</u> -ulkoiset tunnuksot tai hierarkkinen rakenne eivät riittäviä -rikollinen perustamistarkoitus tai päätaavoite jäänyt näyttämättä -jotkut ryhmäläisistä ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, mutta näyttämättä jäänyt, että ne olisi tehty ryhmän nimissä tai hyödyttäneet ryhmää
Turun KO 19.12.2008	Törkeä ryöstö ym.	<u>Ei JR-ryhmä:</u> -rikosrekisterissä ei aikaisempaa rikollisuutta -yhteistyöstä tapahtumien puitteissa saatu kuva ei osoita järjestäytyneisyyttä	

Asiasanahakemisto

- Aksessorisuusvaatimus: 7, 80, 115, 261–266, 273, 303
- Ammattimainen rikollisuus: 24–26, 61–62, 69, 119, 227, 266–267, 359
- Avunanto: 6, 115, 117, 181, 240–241, 244, 250–251, 253, 259–260, 262, 266, 269, 271, 276–285, 293, 296, 303–307, 310–311, 313, 319–321, 325, 329, 331, 338, 343–345, 367, 383, 392, 397
- Bande (rikollisryhmä): 118, 140, 152, 165, 200, 226, 335, 354
- Conspiracy (salahanke): 4, 8–9, 21, 68, 86, 97, 113, 140–142, 239, 307, 318, 321–322, 325–326, 329–330, 375–376, 395
- Denationalisaatio: 82, 89, 91, 379
- ENFOPOL-määritelmä: 37, 156–160, 186, 203, 215, 225, 229
- Erillisvasteuteoria: 302–305
- Esimiehen käsky: 318, 336–337, 371–373
- Estoppel-oppi: 105, 107
- Euroopan neuvoston järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan pääperiaatteita koskeva suositus R (2001) 11: 12, 76, 78, 156, 240
- Hermeneutiikka: 147–148
- Hierarkia, hierarkkisuus (rikollisryhmän rakenteena): 28, 31–34, 154, 159, 163–164, 167–180, 185, 195, 210, 225–228, 230, 233, 236, 238, 249, 270, 295, 308, 339–340, 393, 397
- Huumerikokset: 3, 5–6, 10–11, 13, 27, 30–32, 35–39, 42, 47–48, 50–53, 62–63, 65, 71, 76, 78–79, 81, 98, 106–107, 112, 116, 119–120, 124, 126–127, 147, 158, 161, 170, 175–179, 181–190, 192–195, 198, 203, 206–207, 211–212, 221–224, 231–237, 240, 252–253, 257, 276–277, 279–281, 283–285, 289, 292, 297–298, 304, 308–312, 329, 333–334, 341, 343, 345–349, 351–354, 356, 363, 368–370, 374, 383, 391
- Hyvä vihollinen: 42–44
- ICC (Kansainvälinen rikostuomioistuin): 96, 336
- ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia): 19, 100, 142, 321, 326–327, 329–330
- Ilmirikollisuus: 52
- Intelligence Led Policing (tiedusteluun perustuva poliisitoiminta): 50–51
- Järjestäytyneen rikollisuuden lähi-ilmiot: 61–67
- Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskeva puitepäätös: 3, 80, 108, 115, 117, 121, 153, 155–156, 158, 169–170, 193, 213–216, 221–223, 225, 229, 241, 260, 290, 295–296, 396
- Johtaja (rikollisryhmän): 33, 71, 117, 173, 175, 185, 187, 237–238, 289, 292–302, 308–309, 313, 316–317, 331–341, 350, 353–354, 371–373, 396–398
- Joint criminal enterprise (JCE) -oppi: 4, 99–100, 142, 239, 321–322, 324, 326–330, 335–336, 339, 397
- Kansainvälinen rikollisuus: 65
- Kansainvälinen rikos: 65
- Konkurrenssi: 6, 9, 252–253, 267, 281–289
- Käskyvaltasuhteet: 159–160, 167–168, 170, 175–176, 179, 181, 185–186, 195, 197, 210, 225–228, 230, 235, 238, 249, 326, 337, 350, 372–373, 376, 389

- Laillisuusperiaate: 7, 83, 101–102, 109–111, 131, 144–145, 158, 171, 188, 203, 208, 212, 215, 218–219, 243–246, 258, 264, 304, 319–320, 333, 381–382
- Laininlyöntivastuu: 125, 137, 218, 244, 273, 278–279, 341–343, 345, 349, 388–389, 393
- Laittoman maahantulon järjestäminen: 35, 41–42, 81, 120, 163, 172, 184, 191–192, 196–198, 206–210, 216, 235, 269, 286, 288, 345–346, 348, 353, 373, 394
- Loukkausrikosoikeus: 124, 135–136, 286
- Medverkan (myötävaikutus): 115, 303
- OCTA (Organised Crime Threat Assessment) -arvio: 27–31
- Oikeudellinen siirännäinen (legal transplant): 86–87
- Oikeushyvä: 1, 5, 13, 15, 65, 71, 83, 95, 100, 123–126, 128–132, 135–136, 139–140, 273, 275, 286–287, 306, 332, 382
- Organisaattorikos: 8, 53, 58, 61, 66–68, 244, 289, 388
- Organisationsherrschaft-teoria: 336, 338–339
- Palermion yleissopimus: 11–12, 65–66, 77, 82, 115, 120, 151, 153–154, 158, 162, 167–169, 172, 214, 216, 222, 225, 242, 244–245, 255, 258, 283
- Peittämisperiaate: 205
- Piilorikollisuus: 47, 50–55, 148
- Pinkerton-tapaus: 114, 141–143, 322, 324, 326, 375
- Pupino-tapaus: 104–111, 290
- Rangaistusteoriat: 96–97, 123
- Rajat ylittävä rikollisuus: 34, 45–46, 63, 65–67, 73–75, 77, 82–83, 89, 98, 103, 148, 176, 347
- RICO-lainsäädäntö: 100, 112–113, 122, 220, 224, 226
- Rikollisjärjestyksen osallistumisen kriminalisointia koskeva yhteinen toiminta: 49, 80, 93, 100, 115, 151, 154–155, 157–158, 168–169, 172, 184–185, 188, 225, 240, 242, 246, 262, 383
- Ryhmäkuri: 29, 33, 37, 45, 60, 156–157, 159, 176, 193, 229, 237, 292, 297, 301, 308, 317, 323, 332, 334, 340, 344, 365, 371, 374, 376, 393, 398
- Ryhmärikollisuus: 45–46, 61, 64–65, 176, 216, 221, 239
- Salahanke (conspiracy, stämpling): 4, 8–9, 21, 44, 68, 100, 111–117, 120, 139–141, 143, 173, 239, 241–242, 259, 262, 291–292, 302–303, 307, 318, 321–324, 326, 328, 330, 335, 363, 375
- Stämpling (salahanke): 116
- Suojeluintressi: 7, 102, 126–129, 131, 133, 266, 271, 273, 286–287
- Symbolisen rikosoikeuden kieltö: 83, 272–273
- Syylisyyssperiaate: 7, 109, 136, 145, 244, 295, 339–340, 371, 377, 382, 396
- Tadić-tapaus: 100, 142, 326–328, 394, 397
- Tahallisuus: 18, 135, 137, 143, 172, 177, 204–212, 241–243, 248, 250–251, 255, 260, 265, 269, 279, 284, 307, 327, 331, 337, 343, 348, 361, 392–393
- Seuraustahallisuus: 205, 207–208
- Olosuhdetahallisuus: 205, 208
- Talousrikokset: 6, 12, 15, 28, 35–36, 38, 53, 60, 63, 66, 102, 143, 149, 176, 189, 205, 208, 223–224, 227, 250, 347, 384, 391
- Taparikollisuus: 61–62, 64, 128, 359, 389
- Tavallinen ryhmärikollisuus: 61, 64
- Terrorismi: 8, 44, 63, 67–68, 70, 78, 80–83, 89, 93–94, 97–100, 103, 117, 137–138, 156, 171, 213, 245, 247, 249–250, 252–253, 262, 264–265, 274, 289, 292–294, 300, 328, 336, 336, 341, 347, 379–380, 387–388
- Terroristiryhmä: 61–63, 117, 162, 166, 174, 214, 237, 245, 247, 250, 252, 257, 264–265, 279, 283, 285, 292–295, 300, 313, 336–337, 340–341, 343, 372, 398
- Teonherrschaft (Tätherrschaft): 338–340
- Tiedonhankinta- ja tutkintamenetelmät: 11, 13, 37, 50, 75, 122, 146, 148, 158, 161, 216, 220, 244–245, 257, 270, 293, 296, 337, 396

- Toisintoimimismahdollisuus: 136, 238, 301, 323, 334, 339–340, 365–366, 371, 373, 375, 377
- Tulkintavaikutus: 88, 103–108, 110–111, 158, 188, 290
- Tunnusmerkistöerehdys: 205–207, 250
- Uhkakuva-arvio (ilmiökuva-arvio): 1, 3, 17, 23, 26–27, 40, 43–44, 48–51, 55–56, 60, 151–152, 192, 217, 314–315, 353
- Ultima ratio –periaate: 94, 124–125, 131, 139, 388
- Vaarallisuus: 23, 127, 132–134, 136, 139–140, 142–143, 146, 165, 226, 228, 264, 274, 280, 294, 324, 363–365, 367, 385–386, 395
- Akuutti vaarallisuus: 132
- Krooninen vaarallisuus: 132–133
- Vaarallisuuden ekstensiteetti: 132–134
- Vaarallisuuden intensiteetti: 132–134
- Vaarantaminen: 5–7, 25, 67–68, 70–71, 125–126, 128–130, 133–138, 144, 208, 239, 263, 266, 271, 280, 286–287, 306, 390
- Abstrakti vaarantaminen: 129, 133, 135, 239, 266, 271, 390
- Konkreettinen vaarantaminen: 129, 133, 135
- Presumoitu vaarallisuus: 71, 133–135, 239, 263, 286
- Vakava rikollisuus: 61, 63–65
- Valmistelu: 6–9, 14, 26, 64–66, 70, 94, 115–118, 120, 128, 134–135, 138, 178, 187, 199, 221, 239–240, 242, 247, 252, 259, 262, 265, 271, 275–278, 282, 289, 292, 310–311, 323, 325, 331, 346–347, 383, 386–388, 393
- Victimless crime: 51, 53, 68
- Witness-less crime: 51, 53, 68
- Yhtenäisvastuuteoria (Einheitstäter): 262, 302–305, 319, 330–331, 334–335, 383
- Yleisestävvyys (yleispreventio): 96–97, 123, 144–145, 201, 215, 376

English Summary

This study concerns the criminal regulation of organised crime. The topics discussed in this study comprise the different ways of defining a criminal organisation, international legal instruments applicable to organised crime, elements that constitute an offence under national legislation, and the fact of committing an offence as part of a criminal organisation as a ground for increasing the severity of punishment. This research also examines the grounds for liability laid down in the general part of criminal law, from the point of view of the special nature of the activities carried out by criminal organisations.

The central question examined in this paper is whether organised crime is of such nature as to require and justify – for criminal law purposes – special and more severe criminal regulation, and whether the phenomenon is as uniform and distinguishable from related phenomena as it can be defined in criminal law in a sensible way. This study discusses fairly comprehensively organised crime as a criminological phenomenon, as well as the legal definitions of a criminal organisation.

The method of legal dogmatics is mainly used in this study. The aim is to gather together and systematise legal provisions applicable to the regulation of organised crime, to clarify their mutual connections and content as well as to make recommendations for their interpretation. The aim is also to create new concepts, and new ways of analysis to improve the comprehension of relevant issues. In order to consider various options to interpret the regulation of organised crime, the preparative works of national Acts, the requirements and objectives laid down in international instruments concerning the regulation and the application of such regulation by courts are carefully examined in this research. The research material includes over a hundred judgments, mainly issued by courts of first instance or courts of appeal.

This research discusses the regulation in force as well as the criminal law theories in the background, but not too strictly based on the systematics of national law. Organised crime is not, from a legal point of view – at least not in Finland – a systematically structured entity, which would as such create an interesting basis for the examination of the research questions or the evaluation of the functioning of the regulation. The need for regulation and related options are thus also considered from the point of view of criminal policy, criminal law theory and comparative law.

It is considered in the study that organised crime is an especially dangerous phenomenon of such nature as to justify the application of specific criminal law solutions to tackle it. When tackling the phenomenon, focus should be put on identifying its special nature as a phenomenon relevant to criminal justice, avoiding however exaggerated rhetoric, which has sometimes interfered with the discussions. It is essential that a criminal organisation is a dynamic, multidimensional, ongoing and structured entity, which involves several participants, who play different roles and interact with each other.

The following division into two aspects plays an important role throughout the study: creation of the basis for the operation of a criminal organisation, and individual offences. Creating the basis for the operation aims to build up the operating environment for future criminal activity, and barriers to criminal investigation. In relation to this aspect, the legal issues are related to the legitimacy of criminal liability at the early stages of crime when concrete harm to private or public interests has not yet taken place. The aspect of individual offences is related to the stage in which a criminal organisation starts to prepare and commit individual offences in practice.

A major problem in the existing legislation is that criminal law has various definitions for a criminal organisation, whereas it would be advisable to only have one. The criminal regulation of organised crime has been adopted over tens of years, and some provisions are inconsistent with each other. For this reason, it would be appropriate to make an overall assessment of the regulation. For example, the grounds for qualifying offences in relation to committing an offence as part of a criminal organisation are inconsistently linked with certain crime types, not taking consideration of the fact that organised crime is increasing in the field of financial crime. Furthermore, the requirement that a criminal organisation must have a hierarchical structure should be reassessed. In fact, it seems to be an additional criterion set at national level, restricting in Finland the application of the international legal instruments laid down to regulate organised crime. In addition, firmer grounds for liability concerning the leader of a criminal organisation should be established.

The subject of this study is a topical issue, as the Council Framework Decision 2008/841/JHA on the fight against organised crime is being implemented by the Member States, including Finland. Therefore, we in Finland also have to consider which measures must be taken to comply with the provisions of the Framework Decision.